

tanítgat 1. oktatgat; a învăța (pe cineva) din cînd în cînd; für jmds Ausbildung, Unterricht sorgen, jmdn erziehen suchen. 1782: Veress Samuel ... hogi el vetteis a' mostani Feleségit, az Apossa és Anyossa tanitgatta holmire mind mesterség', mind pedig egyéb élet mondja körül mint gyermek embert | Veress Samuel ... meg is házodott ... de olyan gyermeki állapotban volt akkoris, hogi ... a' Vágo hídnál az Anyossa ki vette a' fejszét a' keziből, s vgj tanitgatta hogi vágja a' marhát [Torda; KW — "Mészároság"]. 1823–1830: Itt keveset mulatozván, az asszony felült az üveges hintóba, én pedig a gyermekekkel a kicsiny kocsiba, és már így comode pipázhattam Marosludasig, az holott osztán egynéhány nyári heteket töltöttünk. Az holott Nagy Dániel fiait csakugyan tanitgattam [FogE 147].

2. nevelget; a învăța/instrui (din cînd în cînd); sich um jmds Erziehung kümmern. 1592: miolta Toot Mihalt esmerik, gyermekesetol foguan It az Varosson Deesen az Varos Molnájba Neot Nevekedet fel, es egy Jo Antal Neveó ember ki az varosnak Malom Mestere volt, tanitgatta, vegre osztan hogi az megholt, annak az feleségét veotte (így!) es vagy hazasult megh Deesen [Dés; DLT 235]. 1746: Nagyfalvine háza ezis léányokat tanitgat de miserabilis [Kv; Ks 11. XLVI. 25]. 1770: Somai Gergely pedig volt fia Somai Lászlónak Varsányi Benedek leányától Klárától való, de az édesanyja véle gyermekágyban meghalván, Varsányi Benedek nevelte fel, tanitgatta [RettE 218–9].

taníthat oktathat; a putea învăța/instrui; Unterrichten ertheilen können, lehren/unterrichten können. 1653: azt ígéré, hogi a templomot megépíttí és el nem bontja, scholát is illendőt rendelnek ott benn a várban, a ki olyankorra légyen, mikor háborúság vagyon; itt könn is egy olyan eskolát építnek a békességes időre, kibn taníthatnak és megnyughatnak véle [ETA I, 89 NSz].

tanítható idomítható, betörhető; care poate fi deprins/învățat; abrichtbar, einreichtbar. 1809: Kusztor Mihály és Dávid ... minden nap látták, mig tanították gonosz lévén, és bajosan tanítható, eleget verték az uttzan [ÚszLt Com-Gub. 1701. — "A lovat].

tanító 1. mn 1. tanítással foglalkozó; care învață/instruiește pe cineva; unterrichtend, lehrend. 1677: Collegiumban tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanító jo Mesterek tartassanak [AC 253]. 1728: Jora Czelenak itilvén a' Sz. G(ene)r(alis a' Márkodiak(na)k^a és Kendiek(ne)k^b kéréseket, hogi könyörgéseket tévő, és gyermekeket tanító iffiat vigyenek magok közze, meg engedi a' Sz. G(ene)r(alis [DobLev. V/230. — "MT]. 1782: Ez az szegény ifjúasszony elsőben rendeltet a zilahai plebánus censurája alá, az holott két hetet töltvén, úgy elfogta a hivány plebánust, hogi nemhogi valamire taníthatta volna az asszonyt, de ő taníthatott volna az asszonytól. Azután reménykedve reménykedett, hogi menjen el, mivel mindenéből kieszi, issza, mert az az rendelése öfelségének, hogi az olyanokat a tanító pápista papok tartsák [RettE 417]. 1803: Leányokat Tanító Tiszteletes Kántornak [Dés; DLT].

2. nevelő; care educă/învăță/sfătuiește ...; erziehend, erzieherisch tätig. 1666: Anno 1673 die 28 Januarii. Nyavalyájának kilencedik napján csendesen elnyugovék az Úrban az engem szerető s engemet sok jóra intő s tanító kedves édesatyám uram, Auner Gábor uram [KvE 215 AM].

3. gondozásért fizetett (pénz); bani plătiți pentru îngrijire; Zucht-, für die Zucht dienend. Szk: ~ poltra. 1803: Basa Daniel Uram ... számadásom alá adá azon öt darab szeresseit, hogi viseljem gondjokat létévén nekem a' tanító poltrát [Dés; DLT 82/1810 Csismás Vonutz (40) custos ovium vall.].

II. /n 1. hivatásszerűen oktató személy; învățător, dascăl, preceptor; Lehrer, Schullehrer. 1585: Veottek varosul ezekben Minemeo Gondwiseletlensegh vagion az Scholaban Az tanitok miath ky Immar vgia(n) eg Nehany wdeoteol fogwa volt, honnet az leót Immar be hogi tanulasnak okaert Az lesuitak Scholaiaba Mennek a' tanitwaniok, kerik azert eo kgmeket tanachul hogi erre legh feo gondot visselienek eo kgmek es Az scholanak meg latogatasara ketteot valazzon eo kgmek keozwleok, kik inkab minde(n) holnapba(n) megh visitalliak, es a' Negligens Tanitot meg dorgalliak [Kv; TJK 1/1. 1a]. 1710 k.: Keresztúri Pál ... ügy elkedvetlenített volt a tanulástól, hogi ha keze alól ki nem vettek volna, bizony nem tanultam volna, azért is osztán elbocsáták. Melyet mind a szülőknek, mind a tanítóknak kedveért irtam itt le [BÖn. 532]. 1758: Ugyancsak ezen interregnumban is valamennyire igyekezett a szegény nagyanyám taníttatni s 1728-tól fogva 1731-ig a collegiumban tartott, de nem continuo. Mely kevés idő alatt volt egy Köröspataki Mihály nevű deák praeceptorom, kemény ember, de igen jó tanító, azután akadémiára menvén ott holt meg [RettE 61]. 1776/1779: A(nn)jo 1776 Die 10ma Martii Torotzkoban Tiszteletes Esperest Szótsi Miklos vrunk Notariusával, Vzioni Fosztó Istvánnal, és Assessor Tiszteletes Bartok János ő kegyelmével Partialis visitatiót celebrálván a' Torotzkai vnit. Szent Ecclesiában, a' Tiszteletes Tanitokrol Semmi nehézség fel nem adatott; az Oskola jo előmeneteleiben talaltatott; Betsülletes Dékányok és Egyházfiak Számadásai a' G(enera)lis Visitatiótól fogva valok meg visgáltattak és helyben hagyattak [Torockó; TLev. 16/1]. 1780 k.: Akosfalvi Szilágyi Sándor elő kglmét Jffiu nőtelen Legént ... Liber Baro Camerarius Wargyasi Daniel István Vr elő Nga ... keze s gondviselése alá vevén az Székely udvarhelyi ... Reformatum Collegiumban ... taníttatni kívánta, de ... elő kglme se a' Tisztelt Báro Ur gratiáját s Patrociniumat, meg nem betsülte, s hálalta, Se pedig édes Anyja szavát nem fogatta; Se tanítóihoz való engedelmességét nem mutatta 's tellyesítette [Msz; MbK X. 59]. 1792: Az Osztály után tudom hogi Péter az Anyával öszve veszet tsak hamar, és elment Banatusban Tanítóknak [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 3 Padurcan Juon (45) vall.]. 1823–1830: azon 12 000 lakosokból álló nemigen nagy várost^a olybá lehet képzelni, mint egy nagy kollégiumot, ahol majd minden háznál tanítók és tanulók laknak, és óráutéskor a házokból omlanak ki, vagy mennek be [FogE 236. — "Göttingát]. 1835: Az Ebesfalvi Sűket némák Tanítója fizetése nevelésére és állandólag v(a)lo ki-eszközölhetésére ... alamsna szedés rendeltetik [Nagykapus K; RAK 10]. 1873: (A határozat) kivitelére a gondnokot, egyházfiakat, az egész p(resb)ite(ri)um tagjait megbízzák, a tanítót, is közreműködésre felkérvén [M.bikal K; RAK 304]. 1896: Pallos Albert akkor tanító volt Szt.-Imrén, s ami az udvaron történt, azt ő mind tudja [Plev. 185 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: udvari ~. 1823–1830: Ezt nekem azután a gróf maga beszélte, mikor az unokái mellett udvari tanító voltam [FogE 109].

2. pap, lelkész; preot; Seelsorger, Geistlicher, Glaubenslehrer, Priester. 1572: Byro vram Neged Magawal az

fegyedelemhez Mennyen, keoneregien Az vyonan leot p(rae)dicatorert ... kéneregienek hogi eo N. Neh haboritana Megh az varast az Thanitok dolgaban, Mert Nalokneikwl Nem lehetnek és Nem vysagot p(rae)dicalnak [Kv; TanJk V/3. 62b]. 1591: attük penig az my bizonisagh lewélünk- ket ... Deway predikatorunk Makay Giergy wram Eleott ... Sarkeozy Gaspar Deway Wduar byro Eleott, Pestessi Wyd deway Porkolab Eleott [Déva; JHb 53f]. 1612/1723: a' Koronkaia(na)k ... az el mult időkben is, három esztendeig nem vólt Praedikátorok ... Mivelhogy azért illyen betsület- len a' Tanító közöttök, és az Is(te)n igéje nálok; Azért nem tartozunk egy megéyt tartani vélek, lássa meg a' Törvény [HbEk]. 1678: Causa Szász: Nyiresiens(is). Tot Marto(n) Fugitiva feleségetül absolutiot kéva(n) Sebestye(n) Annatul per procurator(em) Steph. Szalardi. Deliberatu(m). Nincsen oka sem egyik felnek sem másik(na)k az absolutiora békellyenek össze es lakjanak bekevel mint az Urba(n) ilik jele(n) léve(n) két böczületes Tanítók [SzJk 133]. 1679: Mi N. Solymosi Koncz Boldisar Unitarius Püspök etc. es Raz- many Adam Peter, Colosvari Unitaria Szasz Ecclesianak egykik Tanitotja [SLt. P. 23]. 1722 k.: Oroszfaja^a qua Mater és Komlod^b qua Filialis Eccl(esi)ak lévén, a mult té- len a mostani Praedikátorokat meg nem marasztvan, más becsületes Tanitonak hivatalt is attanak annak utana né- mellyek az Oroszfaiak közzül a komlodiak akarattya ellen meg marasztották a Praedikátorokat; annak okáért meg kí- vántatik hogi ennek utánna a két Eccl(esi)a egjet értvén, egjmás hire s akarattja nélkül a Praedikátorán ki ne adhas- son; se meg ne marasztthasa [GörgJk 167. — ^a bK]. 1760 k.: ha az Megye Tanyito nélkül vacalt, az Cantor maganak Tanyitot valasztvan ... az Nemes Megyenek meg jelentette [Kézdizstélek Hsz; HSzJP].

Szk: *lelki* ~. 1692: Mű Szent Györgyi Thamas mostan Udvari Predicator, es Karacsonfalvi Janos mind ketten Fejervarmegyeben Kutyfalván lako Lelki Tanitok ... Kara- czonfalvi Janos az Kutyfalvi Unitaria Ecclesia(na)k Lelki Tanitotja [JHb X/7]. 1796: a' Lelki Tanitok az ő Tanitasai- kot vgy készítsék hogi hallgatoikat nem engedjék magokat a' Frantziak ellen valo haszontalan Hirek által el tsabitatni [M.bikal K; RAK 22]

tanítóasszony tanítónő; invátőare; Lehrerin. 1695: Az Tanito Asszonyoknak fizetések leszen, három öreg köböl buza, Hatt magyar forintok [Kv; SRE 28].

tanítóharang iskolai harang; clopotul școlii; Schul- glocke. 1625: Az Tanito harangra veottem, Egi keotelet keötelevéro Mihaltol f — d 70 [Kv; Szám. 16/XXX. 16].

tanítókalugyer tanítással foglalkozó szerzetes; călugăr- dascăl; als Lehrer tätiger (meist orthodoxer) Mönch. 1714: Annak utánna idővel erkölcselensége miatt gyanóba esik a nagyobb tanító kalugyer, elsőköik, az utánna való meghal, a sok deák eloszlik, a monasztéria kezd romlani pusztulni [Déda MT; MúzBF Gabriel Szile (68) vall.] | Moldovából származott volt egy Doszoszthei (!) nevű daszkada (!) vagy tanító kalugyer [uo.; i.h. Pásk Kirilla (72) vall.].

tanítói szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ állomás tanítói állás; post de invátőare; Lehreram. 1862: A' széki Egyházban a' Tanitói állomás 300 fr évi fizetéssel. o. ér. orgonálni is kell tudni [Gyalu K; RAK 65]. 1869: Több üresedésben levő papi és tanítói állomás köröztetése

után tudatja a n. t. esperes ur, hogy az egyházi épületeket a victoriánál biztosította [M.bikal K; RAK 182] * ~ képezde tanítóképző; preparandie, școală pedagogică; pedagogische Schule. 1852: A' Kolosvárt fel állítandó Tanitói képezde felségéllésére az egész Eklába minden utat mondot felölelni szoros kötelességünk [uo.; RAK 50 esp-I kl] * ~ telek taní- tói lakás helye; curtea locuinței invátőorului; Bodenteil/ Platz der Lehrerwohnung. 1875: a tanítói telken utcaajtó szükséges [uo.; RAK 318].

tanítómester 1. elemi iskolai tanító; invátőare, dascăl; Schulmeister, Lehrer. 1662: Az iskola^a már azelőtt jó idő- vel classisokra rendeltetett vala, az deáki szép tudományi minden mesterségek külön-külön való hűségess precepto- rok, tanítómesterek által nagy hűséggel, szorgalmatossággal tanítatnak vala [SKr 422. — "A nagyváradi].

2. szellemi irányító; indrumător spiritual; Lehrmeister, Seelsorger. 1743: Isten s emberek törvényét maga előtt viselő igaz keresztyény, jo lelki esmérettel biro tiszta ter- mészetű ember ... még csak meg gondolasátol is irtozik az oly búvós bájos ördögi mesterségre, ugyan az ördögtől mint tanito mesterétől meg tanított ... gonosz személytől [Kv; TJK XVI/3. 119].

3. céhmester; maistru/meșter care face parte dintr-o bre- slă; Zunftmeister. XVIII. sz. köz.: az Aprodis az eő Mestersegenek tanulásában Szorgalmatos legyen ... minek utánna a nagy fogakat tisztességesen meg tanulta az utan minden holnapban egy egy nap engettetik neki az aprodnak maga számára valo munkára gazdjá vagy tanito Mestere műszerével ha jól viseli magát az Aprod maga Szerevén Szarvakat [Kv; FésCJk 55 Inas Szegőcségnék modgya című szabályzat 8. pontja].

tanítóné tanítással foglalkozó nő; invátőare; Lehrerin, Schullehrerin. 1868: kifizetni rendelek ... a Kolozsvári kath. leány növeldének a tanitonék fizetések pótlására ... 1000 frtot | A kolozsvári kath. leány növeldének tanitonéi fizetése jobbitására hagyok ... ezer forintot [Kv; Végr.].

tanítópénz idomításért/betanításért fizetett bér; bani plă- tiți pentru deprindere/invátare ...; Lehrgeld, Zuchtgeld. 1682: Tanito penzt pedig az Menes pasztornak minden ember két két penzt adgjon [Dés; Jk]. 1696: Tanito penzt adgjon minden ember kinek marhaja vagyon den. 3. Idegen marhat ha ki eleib(en) hajt attul adgjon d. 2 tanito penzben [Dés; Jk]. 1699: tanito penz egy lotul // 2 [Dés; Jk 281a]. 1730: Nemes Városunk Lovaibul élio Menesnek Pasztor- nak pro Anno 1730 fogadtuk meg s allítottuk ... Derecskei Jánost és Szűcs Istvánt, kiknek fizetések leszen minden egy-egy Lotol Dnr 48. tanito penz Dnr 3 Buza oct 4 [Dés; Jk 395a]. 1741: Allottanak bé Ménes-pasztornak Moldován Mihály és Kenyeres István, a' Nms Város Lovai mellé, kik- is Hittel köteleztettek azon Lovak(na)k szorgalmatos pász- torolására; Fizetésül rendeltetett minden Lotól egész bér Den. 60 ... és tanító pénz 3 : 3 pénz [Dés; Jk 553b]. 1845: Tanito pénz a' Diszno pasztornak 12 Disznoért 24 xr a Bi- valokért Bárányokért és tehenekért 30 xr [Dés; KvNJ 20].

tanítórend tanítással, oktatással foglalkozó szerzetes vagy papi rend; ordin călugăresc care are ca sarcină invátă- mintul; Schulorden, Unterrichtsorden. 1592: Ammi nezi az pwspeoksegh dolgat, miért hogi ennek eleotte sem volt zokas hogi az pwspeoksegh az varastol fwggéot volna vala-

mibe, mostannis eo kegmek ne(m) akariak abba Inqeralni magokat, hanem mindenben az priuilegiumhoz akariak eo kegmek tartan] magokat, és semmikeppen az plebanosságot az Superintendentiaual ne(m) akariak coadunaltatni, hagi Jeouendeo wdeokbennis ebbeol valami abusos ne keouet-kezzek, Azert az Tanito rend akkít meltanak Itil annak az tiztnek supportalasara, eo dolgok, Iarianak el eo kegmek benne [Kv; TanJk I/1. 194].

tanított oktatott; care a fost predat (de ...); unterrichtet, gelehrt. 1823–1830: Gróf Bethlen Imrével is ottan összetanálkozván, adott 10 Rhf-ot, mert a Göttingában Spittler professzor által tanított magyar történelmi rapturátam elkérte volt, hogy leírassa, s máig is magánál tartja | Szendrei* Göttingában nyelveket, statisztikát, diplomaticát, cameralis scientiát s egyéb, még akkor Erdélyben nem tanított, úgyszólván új tudományokat tanult, remélvén, hogy azoknak tanítása végett valamely kollégiumban professzornak teszik [FogE 267, 288. — *Szendrei Veres Dávid, az emlékiró németthoni tanulótlarsa és barátja].

tanítat 1. oktattat, iskoláztat; a da/trimite (pe cineva) la școală; unterrichten (lassen), lernen/studieren lassen, schulen. 1507: Az tobyt mynt Ezust marhamat myndene-met hagyom az peternek, hog tanytassag es az Eskolat el ne hagyassak vele [NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. 1558: az En Jegy Rwhamat ky Jth Engem Jllethne hagyom három fele, Eggy rezet ozzak az Segenyeknek: Masykat hagyom menyhartnak, harmadykat Myklosnak hogy tanytassak we-le [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1585: Neb lanos es Hannes Vmend (!) valliak, Kere minket Zeech Caspar ez Actorhoz Inteny azon hogy az gyermeket Ne tarcha oly Niomorwwa(n), Ha penig Nem Akama kwe-leomben hát en ell tartana(m) semmit nem kewanwa(n) a' giermek tartasaert, hane(m) chak hogy Az Ania ruhazza megh ... Neky Nem kel semmy Marhaia, hane(m) chak Az gyermeket meg zanwa(n) Akaria scholaba tanitatny, kegiessegebol [Kv; Tjk IV/1. 443]. 1598: v felsige idegen orzagban tanitassa vket [BálIt 51 Kowachocz János kezével]. 1629: en attam oda az műre az iffiaczikak en tanitattam [Kv; Tjk VII/3. 110]. 1638: feleségem teged az l(sten)nek tarto lelke(m)re kellek (!) hog az Jánkot Aszonio(m) Ania(m) tul el ne vedd, hanem Aszonio(m) Ania(m) tanitassa giurkival egiüt mikor arravalo leszen [Cege SzD; WassLt Vass György test. St. Mogiorokereki pastor kezével]. 1662: négy fia lévén*, hogy katolikus ember volna, azok közül főképpen az öregbiket bécsi jezsuiták collégiumokban tanitatta vala [SKr 159. — *Mikes Zsigmondnak]. 1689: ertem hogy kgld Janos Deakot oskolaba küldötte, azt nem banom hogy Kgld tanitattya mert most ideie [Nagykászón Cs; BCs]. 1710: Ezr* Thököly Imre atya nevelte s tanitatta vala [CsH 203. — *Absolon Danielt]. 1734: az Barsai János Ur(am) Tutora Teleki Josef Ur(am) légjen, és az Jozzagot az Ur administralassa, de magát Barsai János Ur(a)mot N. Mlgos Groff Teleki Pál Ur(am) vigje el és tarcsa s Kolosvárt tanitassa velem Praeceptoraval s két inassaival egiütt ... Groff Teleki Sámuel Urnak Curatora is ugjan az Ur volt [Kv; TKI Andreas Huszti (34) kezével]. 1736: Bizony nem is volt az erdélyi vallások között addig olyan gyűlötség (!), az mig ez az két szó Nostras, Vostras bé nem jött; mert nagy úri, nemes és fő emberek is, kik más valláson voltak is, felesen az kolos-monostori papi

iskolában taníttatták gyermekeket [MetTr 422]. 1772: igyekeztenek ... feles gyermekeiket tisztessegesen ruházni és tanyitatni [Ikafva Hsz; HSzjP]. 1810: Takáts Josit tartsa és Sorsához képest nevelje és mesterségre annakidejéb(en) a' mire inkább hajlandósága leszen tanitassa [Héderfája KK; IB. gr. Iktári Bethlen Sámuel kezével].

Szk: *asztalosmesterségre* ~. 1783: Egy nevedékény Fiam vagyon, azt Asztalos Mesterségre tanitatom [Toroc-kó; Thor. XX/5, 30–1] * *szakácmesterségre* ~. 1649: azon Zabolai Jozzagból ualo Jobbagyok keözwil az Szabo Miklos fiat, Jánost mélyet Szakáts Mesterseghre tanyitatott, megh neuezett betswletes hiwunknek* adtuk es engedtwk eörökös Jobbagysághra [BálIt 61 fej. — *Petki István Csík-, Gyergyó és Kászonszék főkapitányának] * *szakácságra* ~. 1713: Tudom bizonyoson, hogy az Duma bajkuly alias Janos Mester elei szintén olyan Jobbagyi voltak N: Gargocs Mihály Uramnak mint az én eleim ... az fekete körösből az haborusag mia jött be Lesnekre, mint földös Ura N: Gargocs Mihály Uram földire ... Attya meg halván N: Gargocs Mihály Uram Tanitatta szakácssagra es ott nevekedet fel [H; Szer. Balás György (70) vall.]. * *pászinnak* ~. 1765: tanitatták ... Máté Martzit Pásinnak [BfN].

2. neveltet; a asigură educația cuiva, a avea grijă de educația cuiva; lehren lassen, schulen. 1776: Most hallám, hogy br. Jósika Imre ur is megholt. Ez igen jeles úriember volt, jól is tanitatta az edesatyja, Jósika Mózes ur [RettE 362].

3. idomít, szoktat; a face să fie deprins/învățat; ein-/zu-reiten, einüben. **Szk:** *hámba* ~. 1755: egy Sárga, s egy pej forma kancza Lovat hámba tanitattatni kezdte eő Nsga, s a' Sárga Csintalan lévén addig hajták, és taniták, hogy meg döglék [Uzdiszpéter K; TGsz].

taníttatás iskoláztatás; instruire școlară, școlire; Unterrichts, Schulung, Schulbildung. 1596: Amy az gyermek tartasat nezy myert hogy az gyermek Job annya az ew leanyanak Viczey Anna Azzonnak vy hazassaganak keonniessegeert az gyermeket kezehez veotte, hogy ew tarchia newellye fel, de Viczey Anna azzony az gyermek hazat es kewlseo eöröksegit birya, Azert az gyermek etelere semmit nem deputaltunk, hane(m) valamit az kywwl keolt rea vgimint mellette walo leanya, tanitattasara, es ruhazattara azokat fel lrasa eoregh azonnyom, es az kalmar arw marhabol tuggya ky maganak [Kv; RDL I. 65]. 1657: Ezekután az fejedelemségben megerősödven Bethlen Gábor, foglaltoskodék többek között ... deákoknak az felsőbb academiákban küldésében, taníttatásokban [KemÖn. 32]. 1662: Nagy gerjedező szívvél vala az Isten dicsőségéhez mind belső tudós embereknek taníttatásában, nevelésében, oskolák gyarapításában [SKr 293]. 1750: alig vártom modgyát mikép velem (: gyámoltalanságomban :) mutatott Istenes kegyelmességét, ruházását taníttatását s kiváltképpen az igaz hűtnek meg üsmerését ... eő Ex(e)ll(entia)jának tehettségem szerént ha mi kevésben is meg hálálhassom [Kiscég K; Ks 83 Caspra(us) Szatsvai lev.]. 1768: Grof Bethleni Bethlen Lajos Inspector Fő-Curator Vr ő Nagysága ... proponálá ... melly nagy abuzust tapasztalt volna, ilyen florens Ecclesiába a' Leany Gyermekek' nem tanitattások, és a' Vallásban valo vastag tudatlansagok iránt, azért ezen ros sz szokásnak meg jobbittását kívánván ... a' Ven Consistorium találná modját anak miképen lehetne azt rendben venni [Kv; SRE 224]. 1797: fordított ... 2400at az harmadszeri Bétsbe menetele alkalmatosságával orvosolta-

tására az 700-at még a' Néhai Urfinak Kollegyombeli taníttására [Cege SzD; WassLt]. 1800: kolégymbéli Taníttás [Mv; MvLt].

taníttathat iskoláztathat; a putea școli pe cineva, a putea asigura instruirea în școală; unterrichten/studieren lassen. 1677: Mely igen szükséges és meg-becsülhetetlen haszonra való dolog légyen pedig, hogy nem csak közönséges jó Scholák, de ugyan nevezetes Collegiumok ... állattsék ... hazánkban ... holot mind értéktelesség és egyéb sok alkalmatlanságok-is arra szegény hazánknak lakosait nem igen bocsáttyák, hogy idegen országi Academiákban, Collegiumokban küldhessék és taníttathassák gyermekeket, melyről ... Néhai Bethlen Gabor Fejedelem ... gondolkodván, kezdette volt plántálni a Fejérvári Collegiumot [AC 16-7]. 1705/XVIII. sz. eleje: mostoha Anyánk ... a Szegény ötséket Borberek Istokot az Enyedi Collegiumban onnat fel jártathassa, taníttathassa Istennek ítéleti által [Ne; DobLev. 1/59].

taníttatik 1. oktattatik; a fi instruit; unterrichtet/gelehrt werden, Unterricht/Schulung erhalten. 1741: Az Léány Gyermekek annak idejéb(en) hogi Delyesti alkalmatossággal fel járjanak, s maradjanak a Templomban s ott Taníttasának, de nem Csak ketczer, háromszor, hanem a prima Majj usq(ue) ad ultimum 7bris a régi usus szerint nemis bizván hol egyre, hol masra, hanem eő kglmek^a magok tancscsák [Dés; Jk 555b — "A két dési ref. lelkesz]. 1747: eő olyan mesterségre taníttatott az német molnártol ... hogi tégyen valami füvet ... az malmok kövei szájkban ... az malmok mingjárt őszve romlanok, nem külömben nyul hájat tégyen az malmom kerekéi külső tsapjára mert az miais el romlanok az malmok [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1784: ezen adjuralt emberek közzül mindnyájon proprio instinctu magok tudhatások szerint fatealtanak é? vagy pedig ellenb(en) valakitől akármí motivumok által fascinaltattanak é, s taníttattanak é? [Fejér m; BK 465 vk]. 1801: a gyermekek ... a nékiek competáló interesből ... intertencaltattak ruhaztattak, taníttattak, holott ha tsak edgyiknek intertentioja napjára két garasul vetetodnek fel, kettőnek intertentioja a ruházaton kívül esztendőre 86 mf és 40 pénzt tenne [Mv; MvLev. Sánta Antal lev.]. 1811: A' Czigánynak pedig a' ki Csorró Rom^a Ollyan fekete a bőre mint a' Korom; Van esze, mutattya a' fel-találása, De hibádzik annak ki pallérozása, Azért az elméit tsak rosra fordíttya, Lop és tsal, a' hol, hogy meg-lehet, sajdittya; Nem ártana, dólga ha jobbra fordulna, Mert ha taníttatnék mindent meg-tanulna [ArE 36-7. — "Lapalján: czigányul ezt teszi: szegény Czigány].

Szk: szakácsmesterségre ~. 1649: akaruan eő keg(yel)-mehez ebbőlis kegh(ess)egwnket mutatunk azon Zabolai Joszaghból ualo jobbagyok kezdwl az Szabo Miklos fiát Jánost, Szakás mesterseghre tanyitattott ... betswlletes huwnk(ne)k adtuk es engedtwk^a [Gyf; BálLt 61 — "Petki Istvánnak].

2. neveltetik; a fi educat; erzogen/belehrt werden. **Szk:** jóra ~. 1571: eo kegnek varoswl nem Illik az eo k. Tyztiben magokat elegiteny, ha kellyen kaplannak lenny vagi nem, hane(m) eo k. plebanos vra(m) Rendellye wgy az templybeli Ministerium(om) Neh zwnyek megh, Es az lffywysais tanyttassek lora es Istennek Tyztessgere valo dolgokra [Kv; TanJk V/3. 36a].

taníttatott iskoláztatott; care a fost școlit; geschult, Unterricht genossen. 1590: 1590 Die 30 January, Az

Q(ua)rtá dolgat mindenkppen elejteol fogwa zorgalmato-son es hywen el ighazytwan, az sok adossagokat, melyeket keelteot az Waros az ideghen orzagokban tanittatoth Alumnusokra, es a' Scholabely professorokra, kik most sokan tartatnak, mind megh fizettwen ennye penzt talaltanak keszen f: 487/9 [Kv; Szám. 4/XXIII. 1].

taníttattat iskoláztattat; a da/trimite (pe cineva) la școală, a asigura instruirea școlară a cuiva; jmdm das Lernen/Weiterlernen/Studium ermöglichen, unterrichten lassen. 1739: mostoha fia vólt Sebestyén György ur(am) Néh Csetre György Uram(na)k es tartotta ruházta Collegiumb(an) taníttattatta (!) ... s meg hazosítá [Mezőbánd MT; MbK VI. 6].

tanítvány 1. elev(ul cuiva); Schüler; Zögling, Eleve. 1585: Veottek varosul ezekben Minemeo Gondwiseletlen-segh vagion az Scholaban Az tanitok miath ky Immar vgia(n) eg Nehany wdoteol fogwa volt, honnet ez leot Immar be hogy tanulsnak okaert az Jesuitak Scholaiba Mennek a tanitwaniok [Kv; TanJk V/1. 1a]. 1657: Tisztek ezeknek a' scholát minden holnapban ad minimum meg ciralni jó lelki isméréttel, mint járjon el minden rend mester és egyebek tisztekben, mint nevelkedgyenek a tanítványok az tudományban és a' törvényt mint tarttyák meg [Fog.; UF II, 188]. 1768: Inferaltatván az-is hitelesen, hogy Cántor vramék-is illetlenül bántanak gyakran tanítványaikkal, mint t.i. okatlanul és tisztességes emberek gyermekeit illetlenül disciplinálták, szüleiket gyalázatos nével illették [Kv; SRE 226]. 1786: Az Arithmetika szükséges a Polgári Társaság-beli életben; ne mulassa el azért a Mester megismereteni tanítványaival jó eleve a Római vagyis nagy számokat, az után az Arabiai vagyis kis számokat [Csetri, Körösi Csoma 40 a ref. főkonzisztórium iskolügyi rend.]. 1792: A' mi ... nezi a' Synodusi dolgokba ... a Papi Tiszte és vallásra s annak tisztán való meg tartására tartozo dolgok, az Ecclai Törvények Canonok Constitutiok es az Ecclanak igazgatására valok sat. szoktak folytatni melyeket a' Professorok-(na)k (igy!) nem tsak magoknak tudni hanem Tanítványaik szivekbe bé tsepegetetni kötelesek [M.bikal K; RAK 11]. 1794/1795: Az aprobb oskolakrol azt veszi észre, hogy az Atyák semmi módon arra nem vétethetnek hogy Gyermekeiket oskolákba jártassák, az honnan a' Mesterek is látván Tanítványoknak kevés számokat el kedvetlenednek es el restülnek [uo.; RAK 15]. 1823-1830: magunk közt feleletét neveltük, hogy ő sok könyveit mind el kívánta beszélni tanítványaival, s annáfogva egy rendbéli tanítvány mely kevés részt hallgathatott a históriából [FogE 165-6]. 1899: Egy diszkrét dolog: Geiger májusban koncertet adat a tanítványaival [Plev. 200 Petelei István Gyalui Farkashoz].

2. céhbéli tanuló; ucenic, invățăcel; Lehrling, Geselle. 1635: az cziszmadjá Uraink ... Ezt kiuanynak, hogi az szaz Varossokon miuet szerezzunk es Vtat Jrcsunk az eő Tanítuanyanak es Fiajnak (igy!), mj oda nem procsolhattunk (!), seot Ereotlenek vagiunk ahoz, hogi mi azt Vegben Vjhett-neők [KvLt Céhír. I. 13 a Vargha cég a városi tanácshoz].

3. vki szellemiségének a követője; discipol, elev; Jünger, Schüler, Lehrling. 1662: Meghaladván jó mesterét tanítványa, a törökhöz halálra menvén, hazájáért instálván, mint igen nem férges hazafia, inpadivus steti, neminemque temere metuens [SKr 472].

4. ~ul tanítványként; ca elev; als Schüler, zum Unterricht. **Szk:** ~ ad. 1823-1830: Szentpáli Elek úr fiát, Eleket,

a professzorok nekem tanítványul adták, sohasem is adtak többet valamire valót, mind én kapogattam, ahogy lehetett | Szabó Andrásnak adták a gróf Teleki László fiait tanítványul, s ő kiköltözött az udvarba, nekem pedig tanítványom lett Szentpáli Elek [FogE 103-4, 107] * ~ *szerz.* 1823-1830: e' szerzette volt nekem Tanítványul a' fennebb említett Ortner Mátyást, egy Ortner nevű 'Semlye Sütőnek a' Fiát [FogEK 167].

tanköteles iskolaköteles; de vírstä scholarä; schulpflichtig. 1817: A tanköteles gyermekeknek iskolába jártatása a törvényes büntetés terhe alatt tudtul adatott a szüléknek, megtartás végett [Burjánosbuda; RAK 113].

tannok tanító; invätor; Lehrer. 1845: adassék évenként ... a Tannokok által arra méltónak ítélt Diáknak alumnia név alatt [Mv; DE 2].

tanoda iskola; sçoolä; Schule, Lehranstalt. 1854: Utóbb a Tanodából az élet gyakorlati terére kikerülve, idegen volt azon s csak bukdácsoló igazi élettudomány ismerete nélkül | A szegény fiut a tanodába viszik, átvoncsolja sok éveken át az önkölköztetés nehéz terhét [ÚjFE 82, 92].

tanodai iskolai; scholar, care ține de sçoolä; schulisch, Schul-. 1868: Az erdélyi fő- és középtanodák tanári értekezlete f. év és hó 25ik s következő napjain lesz Kolozsárra, melyre a tanodai előjáróság meghív mindent, ki a tanügy iránt érdekeltséggel viseletetik [M.bikal K; RAK 167].

tanor bekerített kaszáló; fineață ingrádită; umzáunte Heuwiese. 1762: Az Urasag tanorabol hogy Lovai számára Krajnik uram füvet hordotott volna ... nem tudom [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

tanorkapu faluvégi kapu, vetéskapu; poarta țarinii; Tor zum Saatfeld/Egart. Hn. XVII. sz. köz.: Az tanor (!) kapun kül (sz) [Uzon Hsz; EHA]. 1722: A' tanor kapu nyilásán (sz) [Papolc Hsz; EHA]. 1748: also Tanor kapunál levő Józsa [Étfva-Zoltán Hsz; EHA].

tanoroecska kicsi, bekerített kaszálócska; fineață (mică) ingrádită; umzáunte kleine Heuwiese, kleines Graßland, Egart. 1600: az Kikelon thwl az Warosnak semmi byrodalma ne(m) wolt hane(m) az barátoknak wolt egy kichin tanorochkaioi [UszT 15/263 Demien Peter Zenth Thamassi Zabad Zekely (56) vall.].

tanorok 1. falu mellett/közvetlen közelébe fekvő rendszerint bekerített kaszáló; fineață ingrádită (în apropierea satului); an das Dorf angrenzendes Graßland Egart. 1586: Martha Mihaly Zent Simoni nemes Ember ... valla ... Kozmási hatarban vagyon Egy Tanorokok kit Tekeresnek hynak, kit Nem donaltattak [Kozmás Cs; BK 1145-78]. 1591: az ket chernaton keozt valo tanorokoth eloztak [HSzj kaszál al.]. 1597: Tudom azt ... tanorokoth el ozottak volna, hogy kwleon kwleon kazalliak, de Derekkeppen hogy el ozottak volna en nem tudom [A.csernátan Hsz; HSzjP Nicolaus Bod de Albis Nobilis (60) vall.]. 1600: az Sarhidnal egi tanorok az fvw kerekbe(n) egi tanorok az belseo tanorok vegebe(n) egi feold [Mezőbodon TA; RAK 343]. 1607: éoréokseget ada neki, vgimint egi helie(n) az tott mathe üles heliet ... mas helie(n) ... Keczet keozeot az

Galfy Ferencz Kapuia(n) küül egy tanorokoth [UszT 20/54]. 1622: Tudom azt hogi Chiatozegibe(n) az Daruas Benedek éoréoksege mellett ualo tanorokat Beczj Jmreh bira eltigh: éo számara lakot Boldisaris rajta de en ne(m) tudom mint birta [Cs; BLt 3 Jmericus (!) Marton de Szent Simo(n) (70) pp vall.]. 1754: a' közelebb el mult 1753-dik esztendőb(en) Tavaszal hőmenéskor foglalt Alsoné Aszszonyom a' Majorház nevű helyben egy tanorokat [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. 1760: a Jankák Tanorokján küül, vici-nussa belől a Tanórok, küül ... Török Pál Uram főide [Mikháza MT; Berz. 3. 54/7]. 1766: Az Abasfalvi réten a' Tanarokb(an) termet füvetis ... feliben adta a' Jobbagjoknak [Pócsfva KK; Ks 8. XXV. 18]. 1792: a' Tanurokba ... jutott a' Határ fel osztásakor ... egy darab Törökbuza föld [Szeredasztanna MT; MMatr. 246]. 1795: a Curialis Hely Déli oldala alatt levő Tanarak elejin [Mezőköbölükü SzD; CU]. 1802: A Tanorogb(an) a Falu mellett az Onya Kretsun Delnitzeje féle a Kövesdi Delnitzeik között [Börkös NK; RLt]. 1844: Pokafalván a' Szekás mellett levő Tanorokat körül sántzoltatván — 230 öl Sántzért ... 23 Rf [Börn. F. Illc. — "AF]. 1852: A' Szöllők karozására kertek javítására által adom ... az Tanorog körül és az malom Patakjánál levő füz fákat [Nagyak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

Hn. 1571: Jedy Thanoroknak [Mv; BálLt 78]. 1613/1687 k.: A' Kerek tanorok végínél (sz) [Jedd MT; MMatr. 305]. 1637/1778: Havadtói Tanorokon kívül [Erdőszyörgy MT]. 1638: az Kenderes tanorokba [Szentháromság MT]. 1641: Az Tanorokban az Kis Kakas padgia (sz) [Székelykakasd MT]. 1656: az Tanorok szegben (sz) [Kézdiszterkereszt Hsz]. 1686: Tanolok (!) Szegben (sz) [Bikfva Hsz]. 1699: A Seprődi Tanorokban (k) [Nyáradandrásfva MT]. 1723: az Gálfi Tanoroka [Kissolymos U]. 1744: a Tanorok szegzetinél [Székelyszállás U] | Tanorokba az urak erdeje szeljin (k) [Székelyvécke U]. 1757: A Kacso Tanorokjában [LLt Fasc. 129]. 1760: Sugár Fiok tanorokjában (k) [Szentimre Cs]. 1771/1817: Az Orbok Gábor Uram Tanorokja mellett (k) [Jobbagyfva MT]. 1773: a kenderes To Tanorokja mellett [Etéd U]. 1775: A Keresztül járob(an) a' Tanorok alatt (k) [Székelymuzsna U]. 1781: Az Asszony Tanoroka között [Szárzapatak Hsz; Hr]. 1783: A Széki Vr(am) tanorokjánál [Petek U]. 1795: A Szentiváni Tanorok mellett (sz) [Nyárádsztlászló MT]. XIX. sz. eleje: A' Kornis Tanorokja mellett [Muzsna NK]. 1800: Nagy Tanorokon küljel (sz) [Kobátfva U]. 1802: A Csürös Kert Tanorokja mellett (k) [Meggyesfva MT]. 1807: A Tanorokban a Kerten kívül (sz) [Erdőcsinád MT] | a Konczok Tanoroka kerti [Kissolymos U]. 1826: A' Falu alsó végén levő Tanorok (k) [Ludvég K]. 1829: A' Tanorokban a' Falu mellett (k) [Fiátfva U]. 1834: A' Rákos mellett a Tanorokba (sz) [Marosgombás AF]. 1845: Az Udvar feletti sancolt Tanorokon felyül (sz) [Doboka SzD; DHn 19]. 1850: A malomnál valo tanorok (sz) [Cikmántor KK].

Szk: *borjú legeltető* ~. 1754: egy darab Csegelly, mely mostis Borjú Tanoroknak hivatik lévén az előtt a falunak Borjú legeltető Tanorokja [Nyárádbálintfva MT] * *gyümölcsös* ~. 1748: Wagon az észkas oldalon ... egy Nagy darab Gyümölcsös Tanorok [Koronka MT] * *puszta* ~. 1757: Havadi Vitéző Kövesdi Mihály ő kgyime pusztá Tanorokban való Sessiója [Rigmány MT; Bfr 85/10]. 1781: Lévén contraversiája szentkirályi Sükösd Pál uramnak az árközi communitással erdölés iránt, ily okon, hogy pretendála az< i>, hogy beerdöljön a communitás fekete er-

deire; lévén egy pusztá tanorokja a faluba, Gelye nevezetű részbe in vicinitatibus: fejfel Tegző Sámuel, aol a Bihari Zsigmond utcája; mely megirt jószághoz pretendálnak négy erős gazda emberek [Árkos Hsz; RSzF 108] * *sancos* ~. 1808: A' Falu végén egy szántos Tanorok nagyobb része fűzfakkal béültetve [Rücs MT; IB. Kováts István ub.] * *szénás* ~. 1820: a Falu mellett egy szénás tonorog körülde körül szántba véve és nagy fűzfakkal körül ültetve minden kertelés nélkül [M.lapád AF; BLt] * *törökbuzás* ~. 1750: Smerős oldal nevű helyben mellyet ... Törögbuzás Tanoroknak bé kerített s Törög buzával Vét és Colál [Székelykál MT; Berz. 2. 40/64]. 1810: eddig Török buzás Tanoroknak használtatt ... belső Jóság [Vaja MT; VH].

2. ~ul kaszálóként; ca fineață; als Heuwiese. Szk: ~ *tartatik*. 1744: A Zabos kert melyis Tanorokul tartatik a Porgolat kapu mellett a Küküllőig (k) [Szendemer U].

3. erdőbeli körülkerített hely; loc/teren ingrádit intr-o pădure; umzáuntes Grund-/Feldstück im Wald. 1617: Torok Borbara kobatfalui jurata Antalfi Tamásnetol hallotta hogi zitta Antalfi Mattiast ... aztis hallotta hogi zitta az maga leaniat, hogi jere hires kurua leania eskegiel meg batiad mellet az foldert, hogi az búkbeli tanorokot attuk neki, nem az zanto foldet [Kobátfa U; Pf Fr. Benczer de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarciafalvenis jel. a fej-hez]. 1780: Láttam aszt is hogi ... Isák Daniel, az irt Tanorokb(an) gyertyán fát nyes vala [Tarcsafva U; Pf].

Hn. 1590: Giorttjanos erdeien az Kolos Pal tanoroka közeptől fogva [Jobbágyfa MT]. 1747: A' Sós Tanorokb(an) vagyon egy darab Erdő [Ákosfa MT].

4. faluban lévő füves kert, üres telek; teren viran; leeres Grundstück im Dorf. 1586: az Kozmasi Becz Palne haza mellet az Nagy Tanoroknak az fele haznaert minden eztendeoreol Eztendeore fizettek az Blaskoieknak [Csekefva Cs; BK. 1145–78 Imreh Ambrus ns kezével]. 1600: Ez az tanorok Albert Janose wolt ... Janos Gereb foglala el theölle es walami sellereknek hazakat chenaltatoth rea [UszT 15/51 Gál András Betlenfaluy (70) vall.]. 1605: Adta eoreokbe az Oswat Janos hazan alól valo tanorokot [i.h. 19/56]. 1607: Kws Soljmosi Koncz mihalj zabaditata magat az miklos Jstuané haza hele Tanorokanak birodalmba zabad Jarasaba az maga Eletin, Ferencz mihalj Tilalma ellen [i.h. 20/244]. 1624: az Daruas Benedek haza mellet ualo tanorokot ... bira Becz Imreh az Mihaly Vaida kj Jeöuetelygh [Csatószege Cs; BLt]. 1656: Tudom aszt hogi az mely tanorok az Czutak Peter Vram haza mellet uagio(n) fellyel, Czutak Balase uala egy reszese, Czutak Balas hogi megh hala, ugy nyula hozza Czutak Geörgy miuel uerre eöteöt <ill>ette [Kászonimpérfa Cs; BCs]. 1681: Adának ... az Falu kezoett egy ben ualo kászalo tanorokott, melye<ct> hinak kis Tanoroknak [Tarcsafva U]. 1730: pusztá ház helyek, Tanarakok ... vagynak e? [Dob.; TKI]. 1772: (A) Fogado helyi Fogadon alól való Tanarakjaval együtt a Rédai reszre esett s jutott [Káptalan AF; DobLev. II/439. 3 Istrátve Toma (66) jb vall.]. 1774: Mlgs Groff Teleki Lajas Ur eö Excellenciaja Opra Kertcsorai Udvarháza mellett valo Tanarag körül valo kertet minden esztendőben Nikula Czigány hordotta, rontotta, pusztította, és Lopta [Opraker-csorai F; TL. Thoma Lupentza (46) jb vall.]. 1816: A' ... Papi Jóságának allyában vagyon egy Tanorokja az Eklle-sianak [Vadad MT; UnVJk 188].

Hn. 1603 k.: az falún walo Zenafy hejben, mellet Kiralji Simo tanorokanak hinak [A.sófa U]. 1699: A Falu között edgi tanorok (k) [Székelyvécke U]. 1707: az Falu között va-

lo tanorokban (sz) [Torja Hsz]. 1744/1819: Az Udvarház alatt valo Tanorok (k) [Szökefva KK]. 1757: a Quártély ház alatt az Uraság Tanorokján fellyül Kertben lévő Kaszáló [Nagyernye MT]. 1768/1798: a Kőház után valo egész Tanoroknak alsó ... része [Marosszibenedek AF]. 1773: Az Udvarház Tanorokja olda(la)ban (sz) [Tekerőpataka Cs]. 1800: A Falu között való Tanurok (k) [Jedd MT]. 1801: Az Udvar körül valo nagy Tanorokba (k) [Bibarcfva U]. 1842: A ref. templom megett tanorók [Csekelaka AF].

Szk: *belső* ~. 1757: egy darab belső tanorok kaszalo helye [Szentimre Cs].

5. külterületi bekerített kaszáló; fineață ingrádită în afara satului; umzáunte Heuwiese außerhalb der Gemeinde. 1591: (Az) eöreöksege ... eggik feleöl walo wicinúsa az pap tonoroka [Bögöz U; UszT] | az tanorokból haitia volt ez nagy Menihart barmat Mark Sandor [i.h.]. 1593: Orban Gergely enis peöresse lezek Pathkos Janosnak ... Chiki Zenth giorgion ahol enneke(m) hazom wagyon egy Tanorokomból wezte(m) el egy lowamot ky kek zeöre wala ... ez a' Janos oroztha woth el [i.h.]. 1605: Az Tanoroknak Vicinussa egi feleol ... az Zent Abrany Zent Egyház [i.h. 18/55]. 1633: 27. testis. Sztan Thoma, anr. Cir. 35. Ju. e. f. Tudom hogi Nagy Thamas Uram eleghe labos marhajauall joue közünkben, az Fejedelemmek wagion nallunk egy tanarogia, mellet kertel tartottunk, en akori üdőben kenez leuen, hogi az falu marhay bementek es az fuet el uestezettek, uott Nagy Thamas uram flo. 10 raytam [UF I, 326]. 1656: Czutak Geörgy bira aszt az Tanorokot az uagy kertet [Kászonfelsőfalu Cs; BCs]. 1688: Sztantsul Bratilla ... kétt házós Eöcsevel ... egy Tanorokotis bimak [Szarata F; KvLt Urb. 18]. 1723/1799: egy Tanorok ... Töbetskétis teremne; de az uton járok igen vesztegetik [Vámosgálfa KK; Conscr.]. 1752: azon kérdésben lévő Tanorok körül nem volt igen sokszor rés, mivel ottan, ottan bé-csinálták [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1754: Tsak hamar hogi az utrizált helyben a' Tanorok el gyeplüetett sokszor volt a' Falunak végezése hogi azon Alsoné Asz(sz)onyom gyeplü-jét hánják el [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1764: Láttam ... Kántor Jánost, hogi ... a Groff ur eö Nga Tanorokjáb(an) egi Lovan ülvén az ökröket kerengeti vala [Héderfája KK; BFR VI/125. 18 Bordi György jun. (25) jb vall.]. 1774: Vagion ... egi ollyan Tanorok mellyen meg terem 8 Szeker Széna [Kászonjakabfva Cs; JHb Inv. Kászon Impér sub K. Fasc I. No 29]. 1781 k.: excindáltassék ... egy egy ... Tanoroknak való hely, hogi ... marhákot tarthasson [Told. 27]. 1800: tanorokját ezen patak egészenen majd nem haszanvehetlenné tette [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85]. 1809: a' Mikes rész tanorok vagy Füves kert [Petek U; Hr 2/53]. 1841: A' tanorakba lévő kis potlás rétetskéért [Nagyernye MT; MVJK]. 1863: a fűzfás tanorokom vége [Backamadaras MT; CsS].

Hn. 1591: valami viz kert ... kit Simo tanorokanak hinak [UszT]. 1607: Az Marton Pap tanoroka [Nyárádsztlászló MT]. 1687/1778: Az nagy Tanurok (k) [Homoród-sztpál U]. 1697: az Pap Laszlo Tanorokja [Csókfa MT]. 1774: A Kitsi Tanorokokban (sz) [Bözöd U]. 1781: Közös Tanorokba (k) [Gagy U]. 1799: a B. Bornemisza Tanorok-jáig egy Szakaszbán vétetodvén [Ludvég K]. 1823: a Templomon fellyül lévő Tanorok sanczba véve (sz) [Csekelaka AF]. 1839: A Téglánál lévő Kiss Tanorok (k) [Búzásbocsárd AF].

6. kerítés, árkolás, gyeplü; șanț, gard viu; Zaun, Hecke. Hag. 1676: az Víz mellet az molnon alól egy Föld Tanorak

[Nyárádsztlászó MT; Told. 8]. 1826: Mivel a' Grof az Oculationt éppen a' mű történhető kárunkra intézi akadályozni és így a' veszedelmes víznek árka kiásását karunkra remoralja, protestalunk az eránt: hogy ha valami terhes esső mián azon helyen tanorokba levő gabonáinkba, füveinkbe a' kiütő víz tetemes kárt okoz, a' melyet éppen a' ki nem áthatott árok nem létele okoz, kárunkat a Grof által megterített és magunkat indemmizaltatni jussunk legyen [Msz; Gyl]. 1828: a' Berek nevű hely ... miolta a' Berekből ki irtottt mindég Tanorokba volt fogva [Erdősztygyörz MT; CsS].

Szk: ~ba tartatik. 1744: Az Also réth ... tanorokba tartatik s minden esztendőbe kaszálják [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. Az Aldo réth ... tanorokba tartatik (k) [uo.].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

tanorokbéli 1. tanorokban található, tanorokhoz tartozó; din/de pe fineața ingrádită; in einem umzäunten Flurstück (tanorok) befindlich, dem gehörig, im Egart. 1718: Az Sz: Lőrincz Felől ualo Tanorokbali ret [Kál MT; Berz. 2. 47/134]. 1726: az künn valo Tanorokbali resz [Körispatak U; Pf]. 1750: <a> tanorokbéli Török buzáját ... Dosa Adám Ur(arn) az mű Szekerünkkel hozatá el [Ilencfva MT; Dlev. IIB. 1]. 1752: Tudjátok hány izb(en) tiltattam meg Falus Birák által, ugj általad is mint udvari Biró által az utrizált Tanorokbéli Sarjut [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1807: a Tanorokbali széna fű [Kissolymos U].

Hn. 1718: Az Sz: Lőrincz felől ualo Tanorokbali retben [Székelysárd MT; EHA]. 1790: adá a' Tanorokbéli egész Részit [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. 1825: Szilvás Tanorokbéli öröksége [Etéd U; EHA].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantiv-artigem Gebrauch: tanorokban lévő föld; aráturile care se găsesc într-un loc ingrádit; umzäuntes Flurstück, umzäunte Heuwiese, Egart. 1640: A Tanorokbalinakis* harmada [Szentlászó MT. — "Földnek].

tanorokföld bekerített, rendszerint kaszálóként használt földdarab; teren/pământ ingrádit, folosit, de obicei, ca fineață; umzäuntes Feld/Flurstück, gewöhnlich als Heuwiese dienend Anger, Egart. 1606: Cziekefelwjadaz lazlot Zabadi tota wolt az falus Biro wadaz Balas ... Tanorok földbe kinek wicinussa az patak mas felől dauit paterne Zanto föld [UszT 20/315].

tanorokkapu faluvégi kapu, vetéskapu; poarta țarinii; Zauntor, Tor des umzäunten Flurstücks, Tor des Saatfelds. 1630: tudok egy szelt az tanorok kapu(n) kívül az orzag uttjátol fogva az Fabian Istuan feoldygh [Kilyén Hsz; BLt]. 1670: Az Tanorok kapun küülis vagyon egy darab* [Uzon Hsz; BLt. — "F föld]. 1712: Ha valamely ember a tanorok kaput nyitva hagyá, legyen a büntetése flo. 1 és ha a tanorokkapu rossz talál lenni és kár esik a kapurol, azon kapu-tarto emberek tartoznak a kapurol tett kárt megfizetni [HSzj tanorok-kapu al.]. 1727: Szent György Naptol fogva szent Mihály napig az tanorok kapun belől az járo marhán kívül semmi marhát nem szabad legeltetni ... az malaczos Disz-nyo mig az malaczok az csordába nem mehetnek szabad addig [Szotyör Hsz; SzékFt 36]. 1740: A Rakosi Csorda és egeib legelő marha szabadonson járta(nak) a Tanorok kapuig [Mészó TA; Borb.]. 1771: Minden ember, aki tanorok kapun belől lakik, a közönséges falugyülésibe, ha hivattatik, tartozik előmenni [Szemerja Hsz; RSzF 94]. 1782: Bedő-

házi Mihály senior ki akarván váltani Bakó János huszártól egy tanorokot, mely vagyon a falu alsó végén a tanorok-kapunál; nem akará Bakó János kibocsátani ilyen okon, hogy nem magának, hanem másnak akarná váltani, feliben idegennek. Azért nem remittálta, hanem vérségre megtartja [Arkos Hsz; RSzF 250-1]. 1799: a Barthos Samuel Uram Tanorok kapun kívül eső Jozságán mehetetté bé Sertés a Czerjék Györgyre Damokos Susánna Jozságára [Hsz; Blev. vk]. 1819: Mihent a Tanorok kapun ki jöttünk akár mellyik uton szabadon jöttünk, mentünk [Szacsva Hsz; HSzjP Kováts András (50) vall.].

Hn. 1665/1753: az Tanorok Kapun kül (sz) [Dálnok Hsz]. 1670: Az Tanorok kapun küül (sz) [Uzon Hsz]. 1680: az also oltelvi hatarban az tanorok kapunál (sz) [Szentimre Cs]. 1695: Küss mezőben Tanorok kapunál valo labban (sz) [F.csermáton Hsz]. 1730: az Tanorok kapun küül [Kilyén Hsz; LLt]. 1740: az fesszszegi tanorok kapun fejjül [Albis Hsz]. 1750: A Tanorak kapun kívül (sz) [Zágon Hsz]. 1786: a tanorokkapun kiwül (sz) [Kilyén Hsz]. 1818: A' Falu Szélin a' Közepső Tanorok kapu mellett (sessio) [Szotyör Hsz]. 1825: a kertek megett, a Tanorok kapun kívül (sz) [Zágon Hsz].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

tanorokkert 1. bekerített, rendszerint kaszálóként használt földdarab; teren ingrádit folosit, de obicei, ca fineață; umzäuntes Grundstück, gewöhnlich als Heuwiese. 1610: egy eőregh tanorok kertünknek ... az gátt vízőnek nagy része ... nagy helyen fekszik [Altörja Hsz; HSzjP]. 1625: Semien ferencz tanorok kertj [UszT 151]. 1657: ada ... ezeken küül egy szena fw tanorok kert [Madaras Cs; LLt Fasc. 157]. 1660: Likadon is Vagion egy nagy Tanorok kertem [Kászonimpérfa Cs; BLt]. 1701: Láttam az Soo János ökreit azon ... tanorok kertben az fűben lenni [Bere MT; BálT 86]. 1769: Valaki Másnak Tanorok kerteit titkon és alatomban Marhájával eteti és praedaltatya ... 12. forintra büntetődik azon Ember és azon felyül a káros Ember is Contentáltassék [Zetelaka U; UszLX XII/89]. 1774: az Tanorok Kertnek kapuja ... Viz kapu formájára vagyon tsinálva [BfN Bonchidai cs.]. XIX. sz. köz.: Az Udvarház és Tanorog kertje téssen 1. hold és 70 négyszög ölet [Msz; TSb 20].

Hn. 1648: az ayban tanorok kert [F.csermáton Hsz; EHA]. 1666: á vár nyakon ... a tanorok kert mellett (sz) [Illyefva Hsz; EHA]. 1774: Hegy kert nevű Tanorok kertib(en) (k) [Szentsimon Cs; EHA].

Szk: *belső* ~. 1762: sz: Imrén Allszegben egy darab belső tanorok kertek, azon kert vegiben pedig egy kús szántó föld [Szentimre Cs; Hr. 3].

2. kerítés; gardul de la fineața ingrádită; Zaun, Umfriedung (bei Egartenwirtschaft). 1727: Az tanorok kert, kapu, ha rés denar 10 ha csak annyi rés vagyon is hogy az kert láto az süvegít által hajthatya rajta | Az ki az marháját a tanorok kertben által szöktetné vagy ki hanna fl. 1 büntettetik [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 36]. 1782: Az határ megmaradására tartozván, a tanorok kerteknek és kapuknak gondja viselésére az falusi bíró szorgalmatos gondot tartson, kivált a vetések közül való kertekre s kapukra [Oroszfalu Hsz; RSzF 147].

tanorokocska bekerített kaszálócaska; fineață (mică) ingrádită; kleines Egart. 1744: A Kováts Sigmond szilvás mellett egy kis Tanorokocska [Bordos U; LLt Fasc. 67]. 1781: Léven ezen Falunak Ádámosnak Felső végén, éppen

a Ngod Tanorokja mellett eddigis némellyikünkől gyepl-vel békerített Tanorokotskánk, mely(en) ... többetskét birtunk [Ádám KK; Pk 7].

tanraktár tanszerek, szemléltetőeszközök tárolására alkalmas hely; incăpere potrivită pentru depozitarea materialelor didactice; Lagerraum von Lehrmitteln. 1867: a' régolta tervezett nép Iskola Tan raktár meg alakult, gyarapodása, és többre terjesztése attól függ, hogy minő melegen pórtoltatik [Gyalu K; RAK 129].

tanterem oktatás céljára használt terem; (sală de) clasă; Lehrsaal. 1870 k./1914: Curia: nagy és kis curia, a kollegium nagy és kisebb hátsó udvara, játszó-tér, kifutó hely, a tanterem és szobák fűtésére bevásárolt 30–40 öl tűzifa lerakó helye [Mv; MvÉrt. 8].

tánti néni; tanti, mátuša; Tante. 1815: G. Bethlen Elek Tanti Meisternéja el szókott [Dés; Ks 87 KMN 379].

tántorgás ingadozás, bizonytalanság; şovăială, nesiguranță; Unsicherheit. 1677: Én csak megvallom, ha az constanită, realitas, vallásunkhoz való szeretet, buzgóság s nemzetünk java reáliter s tántorgás nélkül volna fel téve elménkben, nem lévén az portának ellenkező parancsolatja, bátran hozzá foghatnánk az dologhoz [TML VII, 407 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

tántorgat 1. kétségbe von; a pune (ceva) la îndoială; bezweifeln. 1766: Hogy ha valamellyik Párs ezen Contractust vigorában tántorgatná, felbontani akarná, tartozzék a' vásárt fel-bontani nem akaro Résznek fizetni Vinculum Flor. Hung. 12 ~ Tizenkét Mforintokat [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]. 1780: az meg lett dolgot vagy Decisiót tartozzék Autentice ki adatott Írásban Instantiája mellett ki terjeszteti nem sinistra információkkal az Causát tántorgatni (igy!) [Torockó; TLev. 9/19].

2. megingat; a clătina; zum Wanken bringen. 1662: az ő mesterségökkel és practikájukkal ismét a magyar nagyságos uraknak palotájukba és Magyarországnak Nagyszombat nevű városában kigyómdóra bécsúztak-másztak. Ismét tanácsba kezdtek lenni, a jól rendeltetett respubicákat tántorgatni és bontogatni [SKr 113].

tántorgó ingadozó; care se poticneşte; taumelnig. 1638: amaz szaruas modra ugralokat tantorgokka tette [KJ].

tántorgólag ingadozón, bizonytalankodón; instabil; schwankend, taumelnd, taumelig. 1676: summája mind-azoknak, Uram, csak ez, hogy Isten ez dolgokat azért adta, vegyük eszünkbe magunkot és vallásunkot, mert bizony csak tántorgólag vagyon s dőlő félben [TML VII, 260 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

tántoríthatatlan szilárdan kitartó, megingathatatlan; ferm, neclinit; fest, unbeirrbar, unerschütterlich. 1854: Érdemlett igazságos és lelkiösméretes fontolara vévén lo Azt hogy ... kedves Feleségem ... többszöri huzamos ideig tartott terhes betegségekben, arántam tántoríthatatlan, és valoba példátlan hivséggel, ragaszkodással ... ápolot ... Rendelem, hogy minden névvel nevezendő ingo és ingatlan vagyonom ... légyenek kirekesztőleg ... Feleségemé Dálnoki Benkő Juliannájé [Kv; Végr.].

tántorodás 1. dülöngélés, botladozás; bálábanire; Taumeln, Schwanken. 1827: Albert Márton is meg vallya; hogy Pétrucz Tyifort háromszor jól pofon vágta — és azért hogy tántorodás közbe ötlet meg döfte — és azért is; hogy a' várdá Házba nagyon lármázott [Egerbegy TA; TLt Köz. ir. No. 1110].

2. ingadozás, habozás; ezitare, şovăială; Schwanken. 1662: Nem a porbul vagynak a nyomorúságok. Ez világi gazdagságok a tántorodásra általutak [SKr 320].

tántorodik meginog, nekitámoiyodik; a se clătina/bălăbăni; schwanken(d werden). 1584: Az Feredeos Marton vallya ... Zabo Martonne ezt monda A Mossonak, Amely ebet vgmond ez eleot mostal mostis azt mosd ... meg wteotte volt arczul a' Ruhawal Hozzw Janosnak felesége, es latta Azt hogy vizza wteotte Arczul Zabo Martonneis kibe vgia(n) a' Kemenczeheoz tantorodot Hozzw Ianosne | Catalin Nagy Balinthne vallya, olykor Menek be hogy ezt monda Zabo martonne: Te vgmond Roz Teokelletlen, ... Azon veóm eszembe hogy pulakerne fel vgrek es tudoma(n)t teszen vala ... Mikor be Menek masodba(n) Eztis latam hogy Zabo Martonnet Arczul chapa Hozzw Ianosnet (igy!) vgy hogy a' kemenczeheoz tantorodek [Kv; TJK IV/1. 234, 235]. 1597: Cheöb Josane Christina ... vallya ... monda Mihali ne mond azt mert megh ne(m) verlek de bizony megh rúglak, azonkeozbe lata(m) hogi megh rúga, harmattis tantorodek az azzony miatta [Kv; TJK V/1. 106–7]. 1827: Mihailát, a' Katona vgy meg döfte; hogy egésszen a' Falig tántorodott [Egerbegy TA; TLt Köz. ir. 1110 Portsilla Tomok (20) jé vall.]. | Pétrucz Tyifor ... lábai jól nem bírhatván, tanításunkra — Katona Albert Mártonra tántorodott — azért Albert Márton ötlet kétszer pofon vágta [uo.; i.h. Sos István katona vall.].

tántorog 1. dülöngél, ide-oda támolyog; a se clătina pe picioare; taumeln. 1573: Lakatos peter luratús fassús est. mikor Én Borbely Janoshoz mentem volna vgy mint korchoma hazhoz. Talalek ott az vaida vrwnk drabantiba ket-teott kyk ennekem regy essmeröim voltak: azok engem le vlttetenek es Innom adanak ... Jwttá oda Thamas deak es kezebe vala egy chwpor kybe bor vala ot adig Tantorga hogy az borat mind feyemre bürta Es ezt lattvan az drabantok meg zydak es zekerczewel kezdenek hozza hagitant [Kv; TJK III/3. 145]. 1574: Beczkereky gergy gywlay Eottwes Demeter Zolgaya, Azt vallya hogi egi estwe Megen volt az Eottwes Ambraus hazához Mywzerert, Azomba ... talál egi legenre hogi tantorog volt ... eo tettety hogi towab Mennek Mind az varos falaig ely megien chiak hogi ely valhassek teolle [Kv; TJK III/3. 403]. 1758: Az utrizált Tisztarto ... az házbon bé ment jozonon es mikor az hazbol ki jött az Lában alig álhatott részegsege miat s ugy tántorgot [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIII]. 1796: Én részegen tántoragva nem láttam [Kv; AggrmLt B. 15]. 1802: Forro Lajos alig lépik ki a' kortsoma Ajtaján ... ugy megütötte a' Vas villával, hogy mind tantorogva ment ... haza [Mv; Born. XXXIX. 33 Franc. Szathmári jun. (23) vall.].

Sz. ~ mint a nyárfalevél. 1779: ellöttünkis tantorog vala mint a Nyarfa level az Ehseg mia [Oroszfája K; BLt 10].

2. átv inog; a se clătina; (sch)wankend werden, ins Wanken kommen. 1826: minden ez után felküldendő Perei is oda fen bizonytalanságok között tántorognak [Mv; Told. 7].

tanú 1. vallomást tevő személy; martor; Zeuge, Zeugin. 1567: Orban Sophyais vgian ezent vallya az Mynth ez fe-

leol meg Jrth tanuk [Kékes SzD; BesztLt 86]. 1569: My előnkben gywtwen Az tanwkot [Kr; BálLt 78]. 1582: az tanoknak be wetelere menenk el mj Desre [Ikldó/Néma SzD; DLt 210]. 1592: Kihúzott szöveg után írva: Nem kell ez felseo tanot kj vonnj Mert ide valo volt [Kv; Tjk V/1. 295]. 1610: Ez tano vallassat mi be veotteok [Dés; DLt 320]. 1642: az előttodik tanno Gergellj Danne [Bőnye Sz; BK]. 1649: az mely tanokot mi előnkbe (!) allatnanak, azokot erős hűttel megh eskűtven, előnkbe adando utromokra szolgalmatosan megh kerdeznők, es hűtok utan valo vallasokot Ngodnak megh irmok [TGsz 51]. 1669: az mely tanokot az exponens előnkbe(en) intet azokot erős hittel megh eskettük [Szotyor Hsz; BLt]. 1723: Tudgyae a Tanu ... hogy ... Eg-regyi János nevezetű ház helyecskének egy darab része regentén Szakadott vagy foglaltatott volna az mellette lévő házhelyhez [Dob.; RLt]. 1747: kit, kit közüllek külön-külön hányszor látatt a Tanu az Erdőből Fát lopni? [K; Ks 5. X. 7 vk]. 1759: Hát azt tudjaé, avagy láttaé a' Tanu, Hogy ő kegyelme babot vetett ... közönséges tréfából, játékból, vagy pedig nyilvánosságos és valóságos boszorkányságból és kúrussalbol? [Kovácsna; HSzjP]. 1776: Az Mélgos Groff Exponens Ur Aszszony ... Láb Földgyének ... az Tanu nyomozza ki, és világossítsa meg a Szabo Máté Kuttya fe-nől valo végének Határát [Kük.; JHb XIX/18]. 1782/1799: A' mely Pétsettél a' Torotzkai Communitás él in Commu-ni, azt hol vették az Méltóságos Torotzkai Famillia Czime-rét mi okból 's mitsoda Privilegium mellett metzették reá? (A declarálja a' Tanu [Asz; Tlev. 5/16 Transm. 329]. 1841: (A teleknek) 30. veder borban lett elidegenítettése ... a Tanuk bizonyították ... aztis, hogy az elzálagasításkor egy veder bormak ára egy vonás forint lett légyen [T; Bosla]. 1866: A Debreeceniek ezen tanuknak hitelt nem adván idő halade-kot kérnek ezek (!) tanuk vallomasainok más tanuk és ada-tok által leendő le rontására [M.gyerőmonostor K; RHAK 27].

Szk: egyenes ~ szemtanú. 1597: Constal az bizonsagok-bol hogy Sardy Janosne diuersis temporib(us) et locis az vra feleol hirdette az gyalazatot, melireol semmi egienes tanw ninche(n) ... hanem fündaltatnak az bizonsagok chiak az azzonny es leanka bezedere [Kv; Tjk VI/1. 200] * hal-lomással való ~ szöbészéből értesült tanú. 1723: az hallo-mással való Tanú Sokkal bővőb, mint a láto [Maroshodák MT; Vgy Prekup Juón (26) jb vall.] * hamis ~. 1710: Eszi-ben kezdi azalatt a fejedelem venni, hogy hamisan vádolták volna be a rab urakat, mert noha sokszor kívánta tőlök, hogy már amivel vádolták, bizonyítának meg ellenek, hogy ország előtt láttatna törvényt rájok, s amazok eléggé is ke-resének minden felé mind ígérettel, ajándékkal hamis tanú-kot, de semmi meritális dolgot nem találának [CsH 131]. XVIII. sz. v.: En ram fogta" hamis tanokot is allitot riam [Bikfva Hsz; Uti. — "A kárt] * hiteles ~. 1682: Ha töbsször ilyen színű vetkekben deprachendaltatik (ket harom hiteles tanu által megh bizonyosodik) megh hallyon ertte [Dés; Jk]. 1696: Hat vagy hét hiteles tanuk nyilván reportállyak hogy az Inctus Lengyel Mihálynak más hites feleségeis va-gyon [SzJk 297]. 1796: 10 hiteles Tanuknak nyilvánosságos bizonyítottái ellen állittya az All Peres Ur, minden Contra-ria proba nélkül, mintha a' keresetben fenn forgo Privilegi-alis Levél kezénél nem volna [Mv; Tlev. 5/16. Transm. 33-4] * kényelvű ~ kétféleképpen valló. 1833: azon két nyel-vű Tanuk ... a lehető leg nagyobb serenyességgel folytatando és hová hamarebb ellátatando köz kereset alá vettenessek [AszLt 910 gub. — Kiss András kijegyzése] * pénz ~.

1567: Elizabeth Rel(i)cta toth iur(ata) fassa est, Ezt halot-tam hogy monta Zöcz Fabyane hogy no el hatta az pert merth penzes tanúkat fogadoth volt es en meg tuttam, Im-mar meg yedet es azert hatta el az vra Esmet azt monta de byzon ne(m) hagy, es ez Zöcz Fabyane esmet Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velem perleny, Jgaz vgy ne(m) merne mynt az eb [Kv; Tjk III/1. 95] * szemmel lá-tott ~ szemtanú. 1688: Havadi Kis András Ur(am) Felesé-gének Szenási Susánnának kiváltképpen nyilva(n) valo pa-ráznaságát sufficient(er) docealtá ... őt szemmel látott ta-nukkal [SzJk 227]. 1831: Jollehet a fennebbi hat Pontokban deducált környul állások, és Cryteriumak Dregán Vonutza nézve oly terhesek, hogy a Ferentzi Karoly Ur két Lovának ki adások iránt méltó gyanu alá johetett; — mind azon által ... szemmel látott Tanu egy se találtatik [Dés; DLt 332].

2. ~ul tanúként; ca martor, în calitate de martor; als Zeuge/Zeugin. Szk: ~ áll. 1790: tanuul most állunk hitlünk, vallunk [MT; GyL 10/2].

tanúbevétel tanúvallomás bevétele/tanúkihallgatás; audierea/ascultarea martorilor; Zeugenvvernehmung. 1625: 9. Juny Farna Miklosnet, myuel hogy Fejearuat accusalta Volt egy bubajos azzonj Citaltatuá(n) attük az zolgak Rf. — d. 2 10 Ju. Az Teoruenj bizonsagra bocztuá(n) ellene, Tiz Tanukat ideztetuá(n) Lakatos Jstuanak attunk f. — d. 20. 18. Ju. Ezen Tanukat esmet ideztetue(n), myuel az eleot az Tanacznak sok dolgai lue(n) nem accedalhattak, attunk Rf — d. 20. 20. Juny Azon Tiz tanu be vetelteq attunk polgar Vrajmnak ... f. — d. 20 Notarius Vramak az meg Jrsatol f — d 20 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 23].

tanúbizonyosság 1. tanúvallomás, tanúságtétel; mărturie, depozitie; Zeugenschaft; Zeugenaussage. 1657: de ellenben tudnom kell Istenernek amaz parancsolatját is: Hamis ta-núbizonyóságot ne szólj felebarátod ellen [KemÖn. 163]. 1796: Tudom én, a' mit irok, Isten 's lelkem esmérte tanu-bizonyósága szer(int) irom a' mit most, 's alábbis irok [Ger-nyeszeg MT; TL Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

Szk: ~ot tesz. 1558 k.: Illienkepen zolok es tanobizonsa-goht tezek Mindenek eloth, tudny Jllik, kyk ertnenek ehez es bolchelkettek ez dologban [Nsz; MKsz 1896. 294]. 1590: eo kgmek Varosul mind Jsten eleot s mind embere eleot tanobizonsagot téznek [Kv; TanJk I/1. 142]. 1688: ta-nubizonyóságot téznek Brázovai Dragán és vallattuk az he-gyen levő monasztiria ezüstinek felpraedálásáról [Brázova H; Veress, Doc. XI, 284 Tolvaj-vallatás jk-ből]. 1833: Alább irt tanubizanyóságot téznek arról, hogy ezenn most-onn foljo 1833dik Esztendő Aprélis hold napja 27ken(!) napján meg kerese engemet itten Nemes Aranyos Székben Sinfalván Iako Nemes Pétki János Uram [Asz; Borb. I].

2. tanú; martor; Zeuge. 1626: My ide fel meg nuezet Testamentarius szemeliek ezekreol vagiunk ez Testame(n)-tom tetel(en) is lelki esmeret szerint ualo tanubizonsagok, melliet Szabo Mihálnak elő szaiabol hallottunk, melliet pe-tsetwnkis erőssit [Kv; RDL I. 129]. 1647: Szigethi Janos Pap ... akarminőd maga viselesebennis senkit meg ne botrankoztasso(n) ... mert ha külömben czielekezik es ma-gatt illetlenöl viseli, ket vagi harom tanu bizonsagok által az dolog ugi lenni comperialtatik, usq(ue) ad Generalem Synodum deponaltatik [SzJk 67]. 1678: az minemű Tanu-bizonyóságokat ... mi előnkbe(e) hivatta, azokat ... meg exa-minalván erős hittel megh eskűtők [Kük.; Ks 19. III. 35].

1804: Ezek a' ... Tanu Bizonyáságok mindnyájon ezen Nemes Maros Székbe Makfalván laknak és nevek rendébe megírt Rend és állapotbeli Személyek [Makfva KK; DE 5]. 1827: Alább neveinket fel írt Személyek az ide alább meg írt dologban Jobb kéz fogatt köz bírák és Tanubizonyáságak vagyunk [Asz; Borb. I]. 1843: No Ked' 'Siga Báty! osztán legyen tanu bizonyásg [Bágyon TA; KLev. 7].

3. bizonyíték, bizonyásg; dovadā, mǎrturie; Zeugnis, Zeugenschaft. 1699: Mint hogy az J. Teci Mihaly documentuma nem sufficiens: tettzet a' Törvénynek tanu bizonyasaga es Specificatioja melle esküdgyek meg, hogy a' specificatioba(n) declaralt czizmakb(an) es egyebekb(en) mit es mennyit adot a' Capitalis Summaban: juralvan azzal nem tartozik: a mirol peng meg nem mer eskünni liquido fizesse meg interessel peng nem tartozik mivel az első Contractus mellől elállott [Dés; Jk 298b]. 1702: Constat Tot Katának nyilva(n) valo paraznasaga s maga nyelve valasabol, mely ezer tanubizonyásg [Szjk 341]. 1710 k.: Tanúbizonyásg amaz haszontalan válaszkokkal elmulatott rakás memoriale ... szolgálat vala-é igazságot, avagy szerez vala-é békességet, mely dolgaim igazítatlansága miatt micsoda kárban vagyok, én Istenem! [Blm 993-4].

tanúbizonyásg-tétel vallomástétel; mǎrturie, depozitie; Zeugenschaft, Ablegung. 1800: az alább le írt Tudakolo Kérdésekre minék utána ... az alább le irando Tanukot kemény hitek le tetele Után szorgalmatosan meg kérdeztük volna, azok(na)k Tanu-Bizonyásg tételeket ... le is irtuk [Ne; DobLev. IV/829].

tanúbizonyásg-tevő I. fn vallomást tevő személy; mar-tor; Zeugenschaftsableger. 1798: Mi ide alább neveinket akik felirtuk adgyuk tudtára mindeneknek mostaniaknak és jövőndöbelieknek hogy mi ... a Csegezi Nemes Tar János ő kegyelme Nemes Házához avégre hivattattunk, hogy az mingyart alább meg irando vásárban vagyis Cserében Regi-usok, Köz Bírák Tanubizonyásg tévők lennének [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál hűdős ass. kezével].

II. **mn** tanúvallomást tartalmazó; care conține mărturie/ depozitia cuiva; bezeugend, aussagekräftig. Szk: ~ levél. 1734: Melly dolog mi előttünk ekképpen menvén végben, adgyuk miis á mi Tanu bizonyásg tévő Levelünket jövőndő bizonyásgnak okáért igaz hitünk szerént [Szécs Sz; Borb. II].

tanul 1. vmilyen ismeretet elsajátít; a invăța; lernen, studieren. 1561: Az myntt hogy chehek lewele azt tarchia, hogy eleozor Mester remeket megh chinalliak, Azzal mutassa hogy eo elegh mester, Masodzor hogy Chehes helien lakot, es tanult, es iambor nemzet, es iamborul élt, Harmad-czor, hogy meg hazaswllion es vgy legien mesterre [Kv; ÖCLev.]. 1570: Martha, R(elic)ta Antony pathikarius (!) nunc v(er)o Consors Alberti Kadas iur(ata) fassa est, hogy az melly gyermek akkor Kakas Andrasnal lakyk volt ... Laczko new ... Andras uram az Scholaba Jartatta ... And-ras vram, mikor az gyermek el menth, Nyr aggal werthe mikor nem thanult vagy Scolaba ne(m) ment, mikor az doctora meg yzenthe [Kv; TJK III/2. 4]. 1589/XVII. sz. eleje: Valameddigh az Jnas az eo aprod esztendeiét eppen-sseggel ki nem teolti, akar Attiánál, s akar Attia fialan tanolt legien, de semmikeppen addig legenenisze ne szabaditas-sék, se ugi mint heti béres legennek fizetest ne tegienek [Kv; KőmCART. 5]. 1597: Keömycs Ambrus ... wallia ...

Keomies Janosnal aprod eztendeot tanulék [Kv; TJK VI/1. 80]. 1618: Azmit eszembe vehetnék is, nem igazodhatom el benne, mert, Kegyelmes uram, én nem tanultam az deli-ficum oraculumot, hanem sincerissimam veritatem et perfec-titudinem, ebben tudok Nagyságnak szolgálni pro meo virili [BTN² 111]. 1663: Most többet nem írok Kegyelmed-nek, hanem erről tanoljon Kegyelmed [TML II, 440 Bome-misza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Minekelötte Lej-dából elindulék, egy beteges szegény vén anglustól öt vagy hat hétig angliai nyelvet tanulék, hogy avagy csak az éltel-italt tudjam megkérni [BÖn. 580]. 1724: meg ne enged hogy imit amot kerengjen hanem vaj az apaja melett vaj az batya melett lakjek had tanoljon [HSzjp]. 1743/1770 k.: Sajnálva szemléte a' Sz. Visitatio ezek Eklésiab(an) azt a' hidegseget és rendetlenséget, hogy a Gyermekek nem ta-núl(na)k, nem-is tanítat(na)k ez okon, mert eddig rendes fi-zetése nem volt a' Mester(ne)k [SzConscr.]. 1806: haza jöt-tünk Désre, ebedig rakasgattunk, dél után egy keveset ta-nultunk [Dés; Ks 87 KMN 334]. 1835: Meg parantsolta ő Nagysága az embereinek, hogy az Oláhok az Oláh Deákhoz a' Magyarok pedig az oskola Materhez gyermekeiket fel küldjék hogy tanuljanak [Dellőpáti Szt; WLT]. 1866: nem-zetünknek kiváló előnyére van ha mentől több szegény ifiu tanul, és emelkedik ki tanulása által a' porból [Gyalu K; RAK 122 püspöki körlev.].

Szk: **deáki tudomány** ~. 1757: Ezen Vizi David Deaki tudományt tanulvan az utan á mint hallatik meg változott Néhai Sándor István, Péter és Pál Uraimektől [Csomortány Cs; Sándor conscr.]. * **deákság** ~ni. 1601: Chanady Ferencz Coloswary ... vallya ... ez Janos deak mind zellel budosek deaksagh tanulny [Kv; TJK VI/1. 558]. * **deákságot** ~. 1745: Krátsun Lukács Deákságot tanulván, Annis aute hac circit(er) 16 Nemes Szabolcs Vár(mel)gye-ben Kállo: Semélyben (!) lakott ... magát peng oda-ki Todor Dászkárnak (!) hivatta ... Blága Mihály Deákságot tanulván innen ell menetele után, ugj halljuk, hogy ... Bagoson lakik [Mutos Sz; WLT]. * **doktorság** ~ni. 1823-1830: Ez a Gyarmathi volt az, aki Bécsbe a Mária Terézia fundatiójára ment előbb Erdélyből doktorság tanulni mint enyedi refor. deák egy katolikus Kovács nevű deákkal [FogE 141]. * **flautálni** ~. 1758: Muzsikán is kaptam, de az karhegedümet mikor tanultam volna egy ... barátom ellopá és öszverontá, azután csak flautálni tanultam [RettE 80]. * **hegedülést** ~. 1776: Popa György ez előtt valo esztendő-k-b(en) igaz munkájával elő ember volt, de három esztendő-k-től fogva kezdett hegedülést tanulni, az Fogadoban innya s dorbézalni, azalatt a Bánátusi lopokkal barátkozni, és Lovak-at északánként Cserélni, és venni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. * **késcsináló lakatosságot** ~. 1732: Györgj Deák Péter ... az nagyobb Fia kés Csináló Lakatosságotis tanul [Szásznyíres SzD; Ks 40. XXVIIIc]. * **mesterséget** ~. 1610 k.: gyermekek<tu> foghua(n) közzöttunk Neuckeduen tanultak mestersegeket [Dés; DLT 323]. 1694: valami mes-teriséget tanol [Gyszm; LLt]. 1805: Pál Györgyné minden hiraadás nélkül maga leányát megengedvén maga házánál tanulni mesterséget, melyet a nemes céh éppen nem enged-het, mái napon megbékéltél 1 rénus forinttal úgy, hogy en-nek utána nem dolgoztatja [Dés; DFaz. 33]. * **mesterség** ~ni. 1761: innen Tordára menvén Mesterség tanolni [Ab-rudbánya; AbN]. * **metszés** ~ni. 1823-1830: Ezt a gene-rális gróf Bethlen Pál felvitte volt Bécsbe metszés tanulni, s csakhamar ott stipendiumot is kapott [FogE 171. — "Bik-fálvi Falka Sámuel] * **molnárságot** ~. 1694: Fugitivi: ...

Togier Dragics annor(um) 15, itt lakik a' malomb(an) mól-narsagott tanul [Sebesel AF; BfR] * *muzsikát* ~. 1823-1830: Tanulja az a gyermek a muzsikát is, különösen a klavírt, minden héten két-két órát [FogE 189] * *művet* ~. 1570: Zeoch Kelemen, Zeoch Pál, hitek zernit vallyak, hogy Lattak Mykor Zeoch Gërhg által hywatta Az Dawyd new legent ky Belger peternel Tanwl Mywet [Kv; TJK III/2. 161]. 1624: it laktam Colaswarat Jacob Kouachynal Inasul, s — akkor tanultam miet [Dés; DLt 354]. 1638: az fíának Nagi Andrasnak Illjen fel teott szandoka uolna, ha Istenteol megh engedue lenni, hogj miuel Eö semmi Múet ne(m) tanolt uolna, tehát utra akarna menni, es ualamej Vr es feo Ember vduaraban szolgálatra akarna magatt adnj [Kv; RDL I. 115] * *német* ~ni. 1823-1830: Ezen udvarba volt a kisasszony mellett egy Bara Dávid háromszéki szemerjai születési nemesember, valami 30 esztendő ember, aki Bécsbe felmenő német tanulni, Udvarhelyre német professzornak tették volt [FogE 117] * *órás mesterséget* ~. 1812: Liebenberger Antal ... iffianta tanulta az órák mesterséget [Dés; DLt 254 nyomt. kl] * *orvosi mesterséget* ~. 1823-1830: László Bétsbe Orvosi Mesterséget tanul [FogEK 575] * *ördögi mesterséget* ~. 1748: Déván ... Haller János Ur eö Exja Középső Malmában Iako Molnár János, tegedet ... az ő Excellja Felső Malmában Iako Molnár Jozsivot ... legitim Certificaltatt ... Dominális Szekire ... törvényre, ez okon ... kérdetél, hogy olly ördögi Mesterséget tanultál az Nemet Molnártól, hogy az Malom el bomlik, meg nem marad Semmi [Déva; Ks 112 Vegyes ir.] * *szájból* ~. Hallás után tanul. 1876: Majus 28án a templomban Confir-máltak: Leányok: Kátésok* ... Szájból tanultak^b [Szucság K; Rak 60. — *^bKöv. a nevek fels.].

Sz. annyival előbbvaló vkinél, hogy a harmadik égbén ~t. 1761: 27-ma Septembris temetettett a szegény Barcsai Jánosné, Toroczkai Kata Tötörben. Predicáltott amaz mostan leghíresebb pap, Hermányi József uram, ki is Enyeden la-leghíresebb pap, meg nem fordítá, meg nem olvasá, meg nem tanulá, hanem adá nyelvére meg nem fordítá, meg nem olvasá, meg nem tanulá, hanem adá magát egészen csak a világnak, a testnek [Blm. 1039]. 1778: Méltóságos Groff Consiliarius Ur; Gratiósus Patro-nus Uram! ... ímé mostan bátorokodom Nagodnak alazato-son jelenteni, és Instálni: hogy az Actualis Assessorok szá-mab(a) (: mint hogy két Vacantia is vagy on :) had férhet-nék bé, eleitől fogván kívánván az Nemes Haza Törvé-nyeitis Tanulni; de azon Czelomat még eddig az supernu-merozusi Assessoragból el nem érhettem, holott ugy tu-dom, hogy az előtt Candidatiobais befértem. Szolgálatot is azután sok rendb(en) minden jutalom nélkül tettem [Bacon Hsz; Borb. II. T. Bacconi Boda Sándor lev.].

3. tanulmányokat folytat vhol; a-sí fene studiile într-un anumit loc/institut (de învățămînt); studieren, ... Studien absolvieren, seinen Studien nachgehen/obliegen. 1637: az Relicta az fíának Peternek mikor Jdegen Országban bocsa-totta tanolni, akkor adot keolcsedre nekj kesz penzt f. 60 [Kv; RDL I. 24]. 1657: Valamely papságra menendő grammatik vagy más akárki e' Fagarasi oláh scholaban meg tanul s tanulását ott meg végezi, Fagaras földén pap ne lehessen [UF II, 187]. 1735: Hallottam hogy küldötteknek ... pénzt Titkon ... Kolosvárra, mikoron az Kolosvári

Refor(matum) Collegiumb(an) tanult [Nagysármás K; TKI Urdzar (?) Philip (40) jé vall.]. 1736: mikor az kolosvári iskólából kijöttem, és Nagy Szombatban mentem tanolni ... még templomunk sem volt ben Kolosvár városában [MetTr 425]. 1739: Néh Csetre Györg Uram(na)k mostaha fia Vólt Sebestyén György Ur(am) ... s midőn Kolosvarot az Collegiumb(an) tanult ... Taligán küldött búzát borsótt arpa kását kölös kását eg szóval, az mi szükséges volt taplalásá-ra, ruházattyára [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1746: Grof Tököllyi itt jártakor Kolosvárott tanoltam [Szentkatolna Hsz; HSzJP Josephus Dimeny de Sz. Katolna (76) vall.]. 1770: A nagyobbik fia, Ferenc, főstrázsester a Kálnoki regimentiben, Tamás a Theresianumban tanol Bécsben, a harmadik Mihály Kolozsvárt tanul [RetTE 220]. 1782: Csak Munkás lesznek benne hogj még a Mint lehet a kantzellarián Tanoljon [Kackó SzD; Ks II. 7 Sombori Borbara lev.]. 1796: Pópa Pétru az Oláh iskolában tanolt s Papságra anak utánna magát felszenteltetvén a Tekerői Ecclesiáb(an) fungált holtig [Pojána H; Szer. Filimon Petru (40) judex dom. vall.]. 1814: En a' Déési Reformata Particulaba tanul-ván tanulásom alkalmatosságával ... egy Borbely Istvánné nevezetű özvegy mécsárosnénál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795]. 1849: 'Sebe K Ferentz fia György ... elébb Kollégyomba tanul Poëticáig [Damos K; Rak 1825].

4. okul; a invăța (din ceva), a trage învățăminte (din ceva); eine Lehre ziehen, lernen, belehrt werden, klug werden. 1588: Nagy bwnetes Alat varoswul megh tiltottak tiltiak is, hogy senky az hatarbely földet ... az zomszed falu belieknek el Ne Aggya, Mert oly bwnetessel Akariak ez illie(n) zemelt megh bwnetnj, kireol masis tanol [Kv; TanJk I/1. 66]. 1619: De én most mondom, hogy oly barátja Mátyás császár az hatalmas császármak, én jól tudom, hogy nemhogy Jenőért vesznének össze, de ha Vácot elron-tána is, nem vesznének össze. Hát mit bolondoskodtok? Mit vonszotok az fejetekre tüzet? Mégis nem tanulatok-e? Rútul áll az házaitok, de bizony megigyenésitjük még ez nyáron, ha idején eleit nem veszitek [BTN² 209]. 1710: Magamon esett dolgokat is, amennyire eszemben jutnak az elmúltak, leírtam, hogy akik Isten akaratjából succesoraim lesznek, azokból tanuljanak és lássák: mennyi változásokon forgatott Isten engedelmeiből e rossz világ engemet | Az atyám előbb kiszabadula, s ő ott marada egynehány eszten-deig, míg kiszabadulhata. Tanuljon a Barcsai példájából minden ember, s a nyomorúságban esett felebarátját ne ke-sergesse, akár csak ha segíteni nem akarja, mert senki nem tudja, holta napjáig mit ér [CsH 50, 178]. 1710 k.: Tanulja-nak ebből, mert én ezt nem magamnak írom, a tanító szü-lék, kurátorok; a tanítók és tanulók, hogy a gyermeki üdöt siessenek jóra fordítani, mert nem tudják, meddig tart [Bón. 555]. 1873: A kérvényt ma kaptam, s reggel az enyémmel együttesen Keresztúrt feltétetem ... sokat de so-kat tanoltam belőlle [Szentmihály U; Pf Henter Károly lev.]. 1886: Bebizonyítom, hogy gondolkoztam felelet és tanultam belőlle [Plev. 127 Petelei István Gyulai Pálhoz].

Szk: *becsület* ~. 1787: Gyönyörű boglyos Personalisod^a által motskos pennával iratt Leveledet vettem meg di-tekedem de látzik hogy kegyelmed Kopotz Ur(am) a Vá-sárhellyi Vargáktól kevés becsületet tanult [Szászalmás NK; IB. gr. Toldi Sigmond tréfálkozó lev. gr. Iktári Bethlen Sámuelhez. — *Cigány levélvivőre vonatkozik] * *kárán* ~. 1765: Korda György sem tanula a tavalyi kárán, amidőn Kolozsvár körül írtóztató consumptiót tett vadászival s ko-póival, melyért nagy inquisitio lett, s mind vissza kellett fi-

zetni a szegénységnek [RettE 193] * *maga kárán/kárával* ~. 1662: De ez articulus ellen mily vakmerő vétek esett, azok, kik hadat gyűjtvének ama néhai üremler Báthori Gábor ellen, mintha segítségére mennének, de azután ellenségséggel ellené támadának, maguknak nagy kárával tanulván, bizonyíthatják | Az ország gyengült állapota, ki maga kárán tanul [SKr 107, 649]. 1696: tanulok, magam kárán noha a kit eddig, hun pár ókrókvél. hun paripával. S. hun. magam rövidetissivel. csendesített(em) ... és is aláb hagiok az ajándékozásb(an) [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 12 Budai Zsigmond lev.] * *vkín/vmín* ~. 1710 k.: Bár csak tő, ha kik még éltek, tanulátok ezeken^a és énrajtam, kívájképen te, édes fiam, József [BÖn. 127. — *A felsorolt részegkedő elődök példáján] * *vkí példáján* ~. 1710 k.: Én Istenem ... hadd tanuljanak a te fiaid, leányid a mű példánkon Felségedben bízni és annál is inkább hinni [BIm 1023].

Sz. *boldogok, akik mások példáján ~nak*. 1669: Mert Uram, boldogok, az kik mások példáján tanulnak [TML IV, 410 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

5. vmiről megbizonyosodik; a se convinge de ...; sich vergewissern. 1582: en mostan chjak tanwlj akarok az Bizonsagok altal; Hogh ha az en fiannak meltan essete hallala az wagh meltatlan [Iklód/Néma SzD; DLt 210].

6. *vkire/vmire* ~ rákap/szokik; a se obişnuí cu ...; sich an jmdn/etw. gewöhnen. 1753: a pásztörök azt mondták nincsen mit egyenek, a medve is reok tanult [Kvh; HSzjP].

Szk: *marhákra* ~. 1819: Meg fontolván ezen szék a' felek fel adását, úgy találja hogy a' kérdésben forgo kutya az Marhákra tanult volt, és Mitu Csermának a' panaszo megis fizette egy ketskét ... mint hogy azon kártékony kutyát magánál meg szenvedte szenvedgye azon kutya által okozott kárát [H; JF 36 Prot. 10].

tanulandó a jövőben tanuló/tanulni kezdő; care işi începe studiile la ...; vor dem Studium stehend. 1671: mostanaba(n) Magyar orszagbol be jöt Franciscanus Barat szerzetit el hadgyvan, Ejeden tanulando Varadi Istva(n) nevűnek adtam Fejer Ruhajara negy forintot [Uit].

tanulás 1. vmilyen ismeret elsajátítása; invātare; Lernen, Studieren, Studium. 1589/XVII. sz. *eleje*: az *Legeny* rend ez Varosbol el mehet iobbodon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert, igaz hellieken, kwleo mestereknél szolgalhat tisztgessegesen, es onnat meg idően, az Cehbe minden bwnetesnek felelme nélkül vizsontagh be álhat [Kv; KőmCART. 7–8]. 1640: az bűnösnek kell az poenitentia, az pedig Isten igéje hallásából és tanulásból lenne [SzO VI, 147 fej.]. 1677: Ecclesiasticusok mellett lappangók, jobbagyságot kerülők ellen, kik tanulásnak praetextusával here módgyára élének, processus [AC I, 255]. 1736: Az tanulásra páterekkel, mesterekkel egyűtt ennyi alkalmatosságunk vala Kolosvárat ben az városban [MetTr 436]. 1769: Mivel az országba Isten kegyelmességéből már a Pestis annyira meg szűnt, hogy Háromszéken Bodola és Marosszéken Kakasd nevű falukon kívül több gyanus hely nem találatik, Kegyesen meg engedte a Mlgyos K. Gubernium, hogy mind a Sokadalmak fel szabaduljanak mind pedig az oskolákból el széllyedet Ifjúsag tanulásának folytatására egybe gyűllyön [Uzslt XIII. 97a]. 1803: nagy Legények mennyin vagynak akik minden tanulás nélkül nevedtenek fel? [M.bikal K; RAK 35]. 1814: azt hogy is kívánod, hogy én olyan meszsze Flustukra valót

küldgyek, eleget fizetek éretted, a reggeli étel ugy sem használ sem egésségnek, sem tanulásnak [BálIt 1]. 1823–1830: látván nagy szegénységbe lett esésünket s hogy nem volt ki ruházzon s a tanítási költséget megszerezze, lemondottam a tanulásról, s szabómesterségre szántam magam [FogE 87]. 1840: Jó reggel Gábor Áron Artellistát késérttem ki — a'ki Pestre ment tanulás véget [Bereck Hsz; HSzjP]. 1855: Tanolását végezve, haza szállott ősei lakába [ÚjFE 173]. 1879: A hiúság porát, mely megszáll minket, amíg felnövünk, nem moshatja le teljesen sem a vénülés, sem a tanulás [PLEv. 52 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: *~on jár az esze*. 1758: úgy megzavarodék az eszem, hogy azután nem a tanuláson, vagy katonaságon, hanem a házasságon járt az eszem [RettE 67] * *~ra ad*. 1823–1830: László ... az Anyai kényeztetésnek példája; ezt a' Doctor Borbélyság tanulására adta, úgy is nem akart Kolégymba tanulni [FogEK 570] * *~ra adja magát*. 1758: Igen nehezen vettem magamat a tanulásra, de osztán, hogy Dobai János bátyám is külön számot kért tőlem a szálláson a leckéről, megjedtem a kétféle praeceptortól s tanulásra adtam magamat [RettE 61] * *~ra fogja magát*. 1694: Opre Thama ... fia ... Opre Annoru(m) 10 ... Tanulasra fogta magát, Scholáb(an) lakik [Kisenyed AF; BfR néh. ifj. Bálpataki János urb.] * *~ra veszi magát* → *~ra adja magát* * *biblia* ~. 1710 k.: Oda feljebb említett a biblia és locusok tanulását; nem volna-e jobb azt praemittálni amaz sok haszontalan grammatika, syntactica, poetica repetitioknak, vagy bár csak conjugálni a catechizmussal? [BÖn. 556] * *doktorborbélyság* ~a → *~ra ad* * *hajlandósága van a* ~. 1801: Bán Samu nevezetű ... Gyermekeknek semmi hajlandósága a tanulásra nem lévén, az abból származott Sok tekergetés miatt a' kollégiumat elhagyni kéntelenített (igy!) [Mv; MvLev.] * *írás* ~a. 1768: Azután penig vallásoknak, Írásnak, és számvetésnek tanulása véget, a' Cantorokhoz járjanak [Kv; SRE 224–5] * *mesterség* ~a. 1603: tettezek mind mi nekwnk, s mind az gyermeknek, hogy iob el adnia, hogy sem mint az haznak el puztulnia, mert ha, az Aruaknak eletek halad, es ember korba iutandnak, minden wdeoben találhatnak magoknak, nagi iambor magok uiselesek altal, vagi mestersegnek tanolasanak altala, vagy anni szamu penzen, Anni ereo hazat, az kin azt el adgiak [Kv; RDL I. 75]. 1779: Hule matyas uram fel szegóttetté inasnac rajter janos nevezetű jfiat az mestersegnek tanulasara; Hogy Harom Esztendejik Hiven szolgajlon [KCJK 73a] * *orvosi mesterség* ~a. 1823–1830: Sándorfi József ... Marosvásárhelyre jöven ... igen jó barátok lettünk volt ... Bécsből, hová orvosi mesterség tanulása végett ment volt, sok leveleit vettem [FogE 126–7] * *ötvös műnek* ~a. 1635/1650: valamely Eotues Mester Inast akar szegóttetni, az Eotues műnek tanulasara, Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosson mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budosso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere mvenen, vgy szegóttessék be az Inast [Kv; ÖCJK] * *szabómesterség* ~a. 1783: midőn Báro Apor Anna férhez ment én akkor szabó mesterség tanulására voltam [Bogdán Hsz; HSzjP Michael Kondrat (49) Miles L(imitaneus) Equestris de Sárfalva vall.] * *szabóműnek* ~a. 1622: szegóttettek be Nagy Szabó János uram fiát Istókot, Sarkó Szabó István uramhoz 3 esztendőre szabó műnek tanulására [Mv; EM XVIII, 400] * *számvetésnek* ~a → *írás* ~a * *vallásnak* ~a → *írás* ~a.

2. szorgalmi időszak; perioadă de studiu/invātare; Studienzeit, Unterrichtsperiode. 1823–1830: Ezen utunk-

ban semmi nevezetes experienciát nem tettünk, mert sietünk az húsvét utáni tanulás idejére akadámiára érkezni [FogE 168].

tanulásbeli tanulóssal kapcsolatos; de *ínvátare*; das Lernen betreffend, ... für das Lernen. 1710 k.: Lön szerte len változás és romlás az országban, engemet vivének az ócsémmel, Pállal együtt az atyám s anyámhoz Segesvárra, rettenetes tanulásbeli kárunkkal, quasi vero Segesvár erősebb Kolosvárnál; de az Isten így akart meglátogatni és tudományomban meggátolni, mert ez a futás volt anno 1658. júniusban, és én Kolosvárra tanulni nem mentem, hanem in anno 1659. januáriusban | Az én tanulásbeli sok akadályaim és boldogtalanságaimból a Keresztúri Pál halála után én az én istenfélő ritka jó mesterem methodusáról ezt leírom pro publica rei literariae Transsylvaniae et Hungariae bono szükségességnek itiltem [BÖN. 552–3, 541].

tanulási tudású; cu o anumită pregătire; ... geschult, gelehrt, studiert, von ... Schulbildung. 1823–1830: Contrascriba ekkor volt Trauzner Dániel, aki előbb koródszentmártoni, ma besenyei pap, kicsiny tanulás ember, de akkorában pénzes, hatalmas, ma csak a sok gyermeke [FogE 96].

tanulatlan 1. gyakorlatlan/képzetlen; fără experiență/pregătire necesară; ungeschult, ungelehrt, nicht fachkundig. 1763: a Malom Mester valami tanulatlan Molnár legényeket hagyott itt kik még a Malom(na)k csak még a lisztelésit sem tudták igazítani annál inkább egyéb bajait [Fületek KK; Ks 18. LXXXVIII. 5]. 1803: a' Const. 2. Rész 3k Articulusában bőven, és Világosan ki tétet, az tanulatlan Ujj Verős Kovácsok hogy és miként férhessenek bé az Verőben mesterségek folytatására [Torockó; TLev. 9/35].

2. faragatlan, műveletlen; necultivat, incult; ungezogen, ungehobelt, unierzogen. 1812: annyira fel ingerelte a néhai nagy Groff elő nsgát a' Groffné és édes Anyja, hogy az Ifju Groffot este késén levetkezése után Télnek idején edj ingbe, Lábravaloba, mezítettlen Lábbal ki kergetvén oráig kellett kún kutorognia. Csufolván a Groffné és Nagy Aszszony: Mamunak, Tőkösnek, Majomnak, Haszontalannak, Futo Bolondnak, tanolatlannak mondván [Héderfája KK; JB. Takáts Josef (45) gr. lkt. Bethlen Sámuel tisztje vall. — Gr. I. Bethlen Sámuelre von. csúfolás].

3. nyereg alá nem szoktatott, igába be nem tört állat; (despre animale) care nu este deprins/ínvátat/obisnuit la ...; (noch) nicht abgerichtet/eingespant/eingeritten. 1676: Eöreg tanulatlan ökör ... no. 5 [Fog.; UF II, 741]. 1689: Ötödfe Tulok, mely járomb(a) Tanult No 2. Tanulatlan ötödfe Tulok nro 8 [Bucsum F; MyRKLev.]. 1717: Négy esztendő metzdet deres kondor gyermek lo ... Barna tanult metzdet lo ... Barna hodos metzdetlen négy esztendő gyermek lo ... Metzdet tanulatlan Bihal tulok [BMúz.]. 1719: Egy Rigo ökröm vagyon és egy tanulatlan tulkom azt meg kel ütni az toromra [HSzj meddő-tehén al.]. 1744: Flora Lup és Flora Onulék ... a Kékesi Flora Todor nevű Udvari birot, darabantyaival együtt meg támadták volt ... Török vram corpiálván eböket, hogy miért támadnak emberekre; Azért mindgyárt hozzá úte Török vramhoz Flora Lup egy bottal, és a Loa alatta tanulatlan lévén el szökök magát egészen nem ére [Gyeke K; Ks]. 1782: Vádoltatván Damokos István, hogy a más ember vetésin járt az ekével. Jurálván rajta, hogy nem szánzándékkal esett,

hanem tanulatlanok lévén az ökrei, elcsapták magokat, s úgy futottak félre; azért ezúttal simpliciter absolváltatik [Arkos Hsz; RSzF 152].

tanúlevél bizonyító hiteles okmány; act doveditor; Bescheinigung, Zeugnis, Urkunde. 1789: Méltóságos Groff Királyi Co(mmi)ssar(ius) Urunk elő Excellenciaja, ezen Panasz Levelet, melyet az Aszszony elő Excellenciajának Benedek Ferentz elő klme ellen adott vala bé, oly kegyelmes Rendeléssel adván az off(icio)latus(na)k által, hogy ezt a mellette lévő Tanu Levéllel együtt az Aszszony(na)k küldendők által [Ne; DobLev. III/659. 1a]. 1832: a' hathéti Tanítás, Elegyes Házasság, Keresztelés Tárgyában esett Sérelmeink hiteles Tanu Levelekkel bizonyítottassanak bé, a' feladni el mulato T. Pap felelete terhe alatt ... az hol a' mi Vallásunkra állani akaroknak a' Hatheti Instructio ki nem rendeltetett ... Így rövid időn a' Hatheti Instructio el töröltetik [Vaja MT; HbEK].

tanulgat vmilyen ismeretet elsajátítgat; a ínváta din cînd în cînd; etw. zu erlernen suchen, zu lernen pflegen, lernen, das Lernen/Studium nicht unterlassen. 1640: Juvon Popa ... Ez az pap nem tudta el mondani memoriter az Credot az Olah Irastis Csak Sillabikalia (!) elegh olvashatta lobbagy fiu mostan tanulgatna niavalius [Fog.; UC 14/48. 50]. 1778: Tudam hogy gyermek korában ... Hatzegán Abram Benyere ment volt a' Malomba Vocsinik(na)k addig tanulgatott ottan, míg jo farago Molnár lett belőle [O.tordos AF; BK. ad nro 465 Pirle Aftimie (42) zs vall. — "M.bényere (KK)]. 1807: dél előtt tanultam az hogy lehetett ... délután is tanulgattam [Dés; Ks 87 KMN 369]. 1823–1830: Bécsben volt egy Bikfalvi Falka Sámuel nevű székely ifjú, aki itthon Erdélyben az úrfiak mellett szolgálta volt, s tanulgatott is [FogE 171].

Szk: faragás ~. 1778: Amint hallottam gyermek korában vetodott által Benyere ... Hatzegán Abram a' Malomban ottan faragást tanulgatott [O.tordos AF; BK. ad nro 465 Hatzegán Ilie (30) zs vall.].

tanulhat 1. vmilyen ismeretet elsajátíthat; a putea ínváta ceva; erlernen können. 1588: minden Jdeghen keomiwesek zabodon be leöhessenek, Ez városba Epithessenek, Sedót az illien tudos Mesterekteol az it valo keomiwesekis tanolhasanak [Kv; TanJk I/1. 60–1]. 1598: mind v felsiginek mind a zeginy hazanak zolghassanak csak az lez az övek az mit tanulhatnak zeginjek [BálL 51. Kowachocz János kezével. — "A fiuké]. 1657: Sklabinya vára révai Ferencé lévén, kinek fia öreg legény, de igen eberkölcű, az mint hogy az apja is olyan vala, s az mit látott az apjában, azt tanulhatta [KemÖn. 233]. 1661: Csudálkozom, az új nyelvet hol tanulhatta Kegyelmed az szélpál írással így hirtelen [TML II, 85 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: ebből semmi jó nem lön, mert annyit ettünk-ittunk ebédén, hogy osztán majd estig csak fűtünk, mint a disznók, nem is tanulhattunk [BÖN. 578]. 1758: oly helyen volt Décséin asszonyomnál, az hol jót is, de bizony többet rosszat tanulhatott [RetE 75]. 1789: azokis tanolhassanak jó moddal [Abásfva U; UnEKlt 39b]. 1869: Ha catholicus magántanuló nem catholicus tantintézetnél teszi le magán vizsgáját, a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanító előtt letenni, azonban mint magántanuló a vallást tanulhatja máshol is [M.bikal K; Rak 181 püsp. kl.].

2. tanulmányokat folytathat; a avea posibilitatea de a învăța; seinen Studien obliegen können, studieren können.

1823–1830: vagyon még egy Fia ... a'ki sükettsége miatt nem tanulhatván, híres Tsizmadia lett [FogEK 575].

3. okulhat; a putea învăța/trage învățaminte (din ceva); etwas/einigen lernen können, als Lehre dienen. 1655: ha a szegenséget ... az szegén Betlen Istvan idejébéli mód szent nem szolgáltatod, a' Nemes embert nem bántattuk ugyan, de egyeb arant a' szegenség meltatlan satztzoltatón oly csik, másokis tanulhatnak rola [IB. a fej. I. Bethlen Domokoshoz]. 1657: A kozákok is hazafelé készülnek vala, és a magyarral elkísérteté magát a Somlyo hídjáig. És ott mikor által mentek volna, az utója az kozákoknak a hídat elhánytá, hogy tovább ne mehessen véle az urunk kísérő hada ... Így válék el akkor a magyar a kozák barátságától, melyen minden tanulhat [ETA I, 162 NSz]. 1662: Meg tudja mondani ezen püspök uram embere, mennyire való tekintetek, szabadságok legyen az ország mind fejedelmestül is; ez minden dolgokat jól experiált, csak az urak ő nagyságok jól meg examinálják, sokat tanulhatnak belőle [TML II, 318 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1670: Ugy hiszem, csak az Kelemen uram hozta dolgokból is tanulhatunk valamit; az alatt az török deáknak sem kell már késni [TML V, I Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Deákul pedig a feleségem nem érette volna, én pedig legnagyobbára öreget és az ő kérésére irtam le az én rendkívül való sok szenvedésimét ... De ... úgy hiszem, tanulhatnak sokat belőle, valakik isteni félelemmel ... szeretettel fogják olvasni [BÖn. 407]. 1764: Nem mondom különben hogy helytelen fetszegeiért, olykor kedvetlenül nem szollottam a rozsz embernek, de a mindenkor olyan mod(d)al eset meg, hogy abból tanulhatott volna, ha fántasiája engedte volna [Középlak K; BfR].

4. (állat) idomulhat; a putea să se desprindă; sich einreiten/abrichten lassen. 1731: Amely lovak már jobban tanulhatnak (!) meg próbálja őket az ugrató fa közé köttetvén ... de a ki(ne)k semmi inclinatioját nem latya az ugráshoz nem kell erőltetni őket [JF lovászmesteri ut.].

tanulhatás a tanulás lehetősége; posibilitatea de a-și continua studiile; Lemenkönnen, Lern-/Studienmöglichkeiten. 1823–1830: a kollégiumba vissza akarok menni, de a céloom a volt, hogy szabóságra álljak, tudván, hogy nincs mód a tanulhatásra [FogE 88].

tanulmány studiu; Studie. 1896: A Bátyánk vidékéről Kuun gr. becsült meg minket, egy igen becses tanulmányt olvasva fel a májusi gyűlésünkön. A tanulmány éppen a napokban jelenik meg a Marosvásárhelyi Füzetekben [PLev. 189. Petelei István Réthy Lajoshoz].

2. ~ok tétele tanulmányok végzése; efecturea diferitelor studiilor; (Absolvierung von) Studien. 1889: a jelen számára egy ujjmutatást kérek a múltból. Az irányok ismertetését kérem csupán. S arra számítok, hogy ennek megadására nem kell tanulmányok tételével fáradszatom Bátyámat [PLev. 152 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

tanuló I. mn 1. vmilyen ismeretet elsajátító; care învăță ceva; lernend, studierend. 1583: Towabba forogh eo kgmek eleót, minemeó haborusagh keowetkezhetik, myert hogy az lesuitak keozoót tanulo iffiak inkab fegweres kezzel Jarnak varosunkba(n) Annak okaert eo kgme Biro vram talallia meg. Az papa keowetet, kerie arra hogy effele kard es fegyver hordozastol az iffiakat el fogiak, hane(m) larianak vgy amint affele Religiosusokhoz illik [Kv; TanJk V/3. 272a].

1673: Kolosvari Istva(n) Fejervari Notralista(!) Diak(na)k kinek Súly Leven Torkaban egy forintot f 1 // — Szent Imreji Sandor Enyeden Tanullo Notralista Diak(na)k adtam egy forintot f 1 // [Utl]. 1693: sok bajoskodás lévén az Új Praedikatornak hívásában és hozásában ... a' Tiszt. Eccla ... Isten tecczéséből itt nyugtatta hogy mostan a' Belgiumi Academiákban tanulo Tiszt. Csengeri Ephraim Uram felől ... hivassa haza az Ecclesia és Pradicatorsagra allicsa be [Kv; SRE 11]. 1702: edes Atyamnak üdvözült Banjai Istvan Uramnak ... keves Bonumi ... én holtom után adattatnának az T. Unitaria Ecclesiában, az vegre, hogy az Scholában tanlvó szegen] Iffiacsok ... azokból segitlessenek [KvTOKl. II, 458 Sárdi Mihály test.]. 1710 k.: a mű fejevári scholánkban grammaticát tanuló ifjacsokát, bábolnai olah pap fiát ... tette püspökké ... Apor István [BÖn. 873].

2. ~ esztendő inasév/esztendő; an de ucenicie; Lehr(jahr), der Lehre. 1655/1754 k.: A' szegődés után tartozik az az Ifju a' két Czéh Mestert Notáriussával és akiket az öreg Mesterek közül mellemek hivatnak egy asztalra tisztességes collatioval és szabad borral meg-vendéglenni; és szolgáljon négy esztendőt ha idegen. Hogy ha peniglen Mester fia és az Atyánál szolgál tanuló esztendőt szolgáljon két esztendeig, collatiót se adgjon [Kv; ACLev. 13]. Mikor az Inas tanulo esztendőből fel-szabadítatik esztendő előtt meg nem engettetik magát gyalultatni; mindazonáltal ha jól viseli magát, légyen szabadságokba Czéh Mester Vraiméknak; a' gazdája engedelméből [Kv; ACart. 19]. 1801: Czéh Regulája szerént egyik sem kévén experiálni, hanem alig, hogy tanulo Esztendőkből fel-szabadulván, mingyárt Maisterek kévánnának lenni [Kv; ACLev.].

3. idomuló; care se deprinde; einreithar, (schwer) einzureiten. XVIII. sz. eleje.: A Vas deres lovak kemények tartósók Szoktak lenni, de néhezen tanolok, nagyobára fortesok [JHb 17/10 lótarási ut.].

II. fn 1. elev; Schüler. 1761: Állítottak volt is Balászfalvára oly gymnasiumot, melyben ötszáz tanuló megvolt, akik román, magyar, deák és német nyelvet derekasint tanulhattak [RettE 117]. 1773: meghala az szegény Rhédei Zsigmond úr ifjúkorában pleuritiben Drágban, elmarada a szép ifjúasszony egy fiacskájával, ki is jó reménységű, jó tanuló, francia és német nyelvet tudó, 16 esztendő korában meghala himlőben [RettE 314–5]. 1791: Egy Enyedi tanulonak ki Doctorságra megyen 4/32 [Cserei Heléna jk 40b]. 1792: (Azt a végzést) Hogy ennek utánna minden Collegyomból egy egy Professor ki ne maradjon méltoztatik azt a M. Fő Consistorium meg erőteleníteni ez okon: hogy az idő Tájba a' Collegyombeli Ifjusag(na)k s minden Tanulok(na)k meg visgaltatasa szokott tartani [M.bikal K; RAK 10]. 1865: Az özvegy papnék és tanulok azutáni ki választását, kedves fiamra B Radák Ádámra bizom [Kv; Végr. 5].

Szk: ~ból való szolga. 1823–1830: Elek úrfi* pedig még tapasztalatlan ifjú lévén, nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgálja lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kísérgesse [FogE 144. — "Gr. Bethlen Elek].

2. hallgató; student; Student, Hörer. 1847: azon egyetem nagyhirű rectora ... Husz János a' tanulók kiváltságait korlátozni kívánván, 25 ezer tanuló egyszerre odahagyta Prágát [Méhes 5].

tanulópród tanulóinas; ucenic; Lehrbursch, Lehrjunge, Lehrling. 1588: 29 octobris ... Alchy Gergelnekis hogy az tengelt az hydnak meg Chinalta fiztettem f. 1. Az feredeo

haznalis Negyed magauál (igy!) ... Ket Beresz Legennek fiztettem f. — d. 32. Egy Tanollo Aprodianak fizette(m) f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/III. 32–3].

tanulódeák tanuló; elev; Studierender, Studiosus. 1598: Zwr ki oztogatás. Thorday Janosnak zegennek attunk 7 singet ... Zent Peterben egi tanolo deaknak 8 1/2 singet [Kv; Szám. 7/XVI. 51].

tanulógyermek tanuló, iskolás; elev; scholar; Schüler, Schulkind. 1770: Sokat hagyott az atyafiainak, kiket az én tanulógyermek koromban a mi collegiumunkból kicsalt, s magával vivén pápistává tett [RetE 233]. 1773: Egy Apor István nevű alávaló, háromszéki torjai falusi procatorból szörnyű nagy gazdagságra ment ember testált volt 80 ezer forintot azon kolozsvári jezsuitáknak, hogy míg azon szerzet fennáll, az interesséből tanulógyermekeket tartsanak [RetE 312]. 1823–1830: Egy alkalmatossággal egy úrnak holttestét vivén be, a kántor pausált, azonban a tanuló gyermekek menedéglvén be, a Várdaház² előtt álló katona strázsa kétségkívül elandalodott volt a sok gyermek látásán, s éppen a várkapu alatt kezdvén Bertalan³ az éneket, akkorrát bődült, hogy a strázsa kezéből kiejtette a puskát [FogE 73. — "Mv-t. Bertalan Mihály, ref. kántor].

tanuloház 1. iskola; școală; Schulhaus. 1621: Teolczeres Peter ... Az Plebanos Tanulo hazabanis Harom fele Nylo ablakokat Czinalt [Kv; Szám. 15b/IV. 26–7]. 1710: Különb olyan világtól abstractus ember volt, hogy két forintot meg nem tudott volna olvasni, sem köntösit, sem ételit nem cűrálta, erővel vitte ki a felesége ebedre is a tanuloházból [CsH 191]. 1728: a Papi Parochiara Csinaltatott N(e)m(e)s Janos Ur(am) egi tanulo hazat, ez uta(n) a Megje tartozik curalni [Oltszem Hsz; SVJk].

2. tanulószoza; sală de studiu; Lernstube. 1812: Az oskolának⁴ meg vizsgálásakor tapasztaltatott, hogy a tanuló gyermekek tanuloháza igen setét, asztalok és ülő padjok alkalmatlan, a pálinkát mester atyánkfia abban főzeti. Az eclesia megyebírójának azért committáltatik, hogy őszre viclesia üveg ablakokat, elégséges szélességű asztalt csináltasson, úgy a tanuloházban a pálinka főzés soha ne folytatassék [Hsz; Csetri, Körösi Csoma 37. — "A körösi (Hsz) ref. iskolának].

tanuloházacska kis tanulószoza; sală mică de studiu; Lernhäuschen. 1803: égy Classis(na)k való kisded Kamarátka vagy Házatska égy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátka [Désfva KK; UnVJk 183].

tanulohely iskola; școală; Lehrstätte, Schulanstalt, Unterrichtsstätte, Schule. 1704: Ugyan ma voltunk kinn az úrfiakkal lovon az Amadeus tanulohelyére, ahun egy citadellának a formáját csináltatván ki, ott tanulja az inghinerséget et artem militarem [WIN I, 94]. 1823–1830: József császár a tanuló helyeken német classisokat állított fel, s ekkor az ártatlan német könyveket is vagy megcsapták, vagy megégették [FogE 93].

tanulóinas inas; uenic; Lehrling, Lehrbursch. 1583: Vegeztuk, hogj akar Mester legien akar tanulo Inas legien Valaki az eó Vra hazat uagy meg kissebitem uagy affele vgiekezetben talaltatnek, Mingiarast az Ceh Mester az Cehet egibe giwyczie, Es az Varos buntetese küüllis az

Ceh azzal buntesse hogy uagy Neós uagy Neotelen a' Cehbol ki rekeztessen az Jambor Cehbeli tarsasagban reszes ne legyen hanem telliességgel idegen legien [Kv; MészCLev.]. 1751: az Ő Nsga Udvari Csizmadiája Csizmadia István keze és disciplinája alatt a' Csizmadia mesterséget egy esztendőnek el folyása alatt tanultam együtt ... Oprával, de ő már akkor, mikor én tanulni mentem, két esztendőös tanulo Inas lévén, engemet sokakb(an) tanított [O.Bogát AF; BfN VII/3 Mihaila Szabó (55) „csizmás” vall.].

tanulókamrácska kis tanulószoza; sală mică de studiu; Lernkammerchen. 1803: égy Classis(na)k való kisded Kamarátka vagy Házatska égy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátka [Désfva KK; UnVJk 183].

tanulókönyvecske tankönyvecske; manual; Lehrbüchlein, Schulbücher. 1710 k.: Ezt a nyavalyás árvát még csak a tanulókönyvecskeiől is s alkalmatosságaitól is mint foszták meg [BIm 1001].

tanulóleányka elevő; Schülerin, Schülmädchen. 1609: Az dominus Martinusnak Aytaiara ahol az tanulo leankak ky iamak ket vas pantot sarkostol attham f — d 12 [Kv; Szám. 12b/IV. 107].

tanulólevél inasságot igazoló levél; certificat de uenic; Lehrbrief. 1588: 1588 Die. 2. Nouembris Eo. Kemek vezgetek Egez czehlv voxot aduan mind feienke(n)t Reia hogy Ezmay naptol fogua(n) Senkynek egy lege(n)nekis mesterremeket Bene Uegiek valakynék azmester Remek Bemutatasakor Nemzetseg levele es tanulo levele Jelen nem leze(n) [Kv; ÓCART. Fra(ncis)cus Keo(m)ies kezével]. 1640: Az kik nem ez warasiak, tartoznak tanulo és nemzetseg leveleket minden halogatás nélkül meg mutatni az mestereknek [Kv; KovCLev.]. 1651: Mideon azert ideiet ki teoltotte volna, azon szabadon mondas nélkül, es Tanulo leuel nélkül ment el a Varosrol, az büntetést sem atta meg [K; ÓCJk. — "Az inas]. 1655/1754 k.: a' hun született hiteles és petsétes levelet hozzon hazájából, és Tanulo Levelet [Kv; ACJk 13]. 1696: Az B. Ceh előtt fel szabaditott Regeni György inassa Kövendi Gyurka az mellynek alkalmatosságával pronunciatott Györgynek adott az tanulo levele pecsetiert d/50 [Kv; i.h. 19]. 1702: Mivel az Inek tanulo levelelül igaz nemessege nem Constal, Residentiatlanis levén az D(omi)nus Actor meg fogat hatta (!) méltan [Dés; Jk 334]. 1710: Szabaditotta fel Kövendi György Ur(am) az Inassát Bölöni Jancsit kitis az B: Céhis Szabadde mondván ez alkalmatossággal adott bé az Tanulo Levélért d: 51 [Kv; ACJk 76]. 1721: Benn maradt a Tanulo Levele [Kv; ÓCJk].

tanulószoza sală de studiu; Studierzimmer. 1823–1830: Ezen szállással szemben volt a professor Gatterer háza, úgy hogy a tanulószobájának ablaka az én ablakkal úgy volt, hogy ő mikor asztalánál ült, vagy pipára töltött, mindenkor láhattam, ha arra figyelmeztet / Auditorium, hol a professorok tanítanak, minden professornak külön vagy a maga szállásán, mégpedig a tanulószobája mellett egy nagyobb ház, és a tanulószobájából egy ajtón kilépik az auditoriumba, holott az ajtóba vagyon a katedrája, oda csak kiáll s kezd olvasni, nem ügyelvén, megérkeztek-e tanítványai vagy sem [FogE 224–5, 235–6].

tanulótárs iskolatárs; coleg/colegă de școală; Mitschüler, Mitschülerin. 1710 k.: Tamás tanulótársam, azután Zemplénben, és onnét bészorulván a vallás üldözése miatt, Hunyad vármegyei nótárius, igen szép író volt, de ő tovább nem ehhez az íráshoz való [BÖn. 550]. 1836: Lajos ... itt maradtott mivel magais kívánna hogy el ne maradjon a több tanulo tarsaitol a Letzkében [Szk; Pf Gruz Károly lev.]. 1838: Tktes Dobolyi Sigmond Urral Tanulo Társak váltunk [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 8a Sebessi Károly (64) ns nyil.].

tanulság 1. ismeret; cunoștințe; Kenntnis, Wissen. 1578: Az Galdy haznak, es az ott walo maiorsagnak gongyawisesenek modgyarol az gazda azzontol erchen, kitol a mynemo tanolsaga lezen feleble, ahoz tarcha magath [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E — 136 Inreg. Fasc. 34 Frl. 104–6]. 1603: Magdolna attjarmfja ... az fiakat Tanitasd, lehessen walamj reze az deakj Twdoma(n)ban, ha az battjoknak az sok haborwsagba(n) az zwk Ideo mjat reze az tanwlsagban ne(m) lehete [Csapó KK; JHb XXV/23].

2. okulás; invățătură de minte; die Lehre (aus/von etw.). 1668: Ezeket Kegyelmednek csak az én boldogtalan állapotomnak megvizsgálására, eszében való vételére, mint való tanulságára írást [TML IV, 382–3 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: Egi kis rövid politia melljet nem magam elmem mutagatasara sem mas politicussabbak tanulasara, hanem Is(te)n az kiket ez Kornis hazban megh marazt, iovoltabol, azoknak tanulasagara, nem artolmosnak itiltem pennara venni, sok fele latogatasi kozot az felseges Is(ten)nek, busokodo gondolkodasim kozben [Ks Kornis Gáspár kezével].

tanult 1. vmilyen mesterséget/foglalkozást elsajátított; care a învățat o anumită meserie; (aus)gelernt, geschult. 1583: ha mely keoztunk tanult legenyos Mesterre akama lenni, es megh akama keoztunk varoson telepedni, addig Mester ne lehessen az migh az Chehek Niolcz forintott le nem tezen [Kv; MészCLEv.]. 1621: A Jo tanult eoregh felajarnak tobbet ne adgianak f 10 ... Az alab valo es aprolek fellytarokkal alküdgiek az Gazda, az mint lehet erdeme zerint [Kv; TanJk II/1. 313]. 1702: allattya eo kglme aztis hogy ezen Varosba(n) Csizmadia mestersegen levő Böcsületes mester embemel tanult es fel szabaditatat mester legent ... fogattam volt megh, az mellyekbul sok ... karai kővetkeztenek [Dés; Jk 334]. 1831: Mosája a Feleségemnek tanult Bába Asszony Isztrátyi Demeterné volt | tanult kotsis létedre miért nem állattal kotsisnak Uraságak mellé, több jövedelmed lett volna? [Dés; DLt 332 11, 22].

Szk: ~ mesterség. 1823–1830: a praes ut azt felelte: A szabóság neki tanult mestersége, én attól el nem tilthatom, hanem tiltsa el a Tanács a várost, hogy ne dolgoztassanak vele — és így az apám csak dolgozott [FogE 62] * ~ mű. 1590: Az Meszarosok, az eo tanolt mywekkel Ne elhesse-nek, hane(m) eoreokke legienek olyan Nem meszarosok, amynt most, se(m) higgiok, sem meszar zekek Nem lezen, hanem Mas gondwiseles altal valok biriak [Kv; TanJk I/1. 139].

2. művelt, iskolázott; cult, instruit, educat; studiert, gelernt, gebildet. 1657: Másnapra virradván azért jutánk idején Szécsénhez, harmadik napján elérkezék nagy fáradtan és éhezve Manszföld és véle az veimári herceg, Ernestus, circiter nyolcezer emberrel, igen szép és rendes, tanult hadal, könnyű szép lövészszámokkal, mert az többi az út-

ban elveszedelmeztek [KemÖn. 73]. 1664: Az mostan jött vice kapitány emberséges embernek látszik, még eddig ellenünk való dologban nem ártotta magát, de az felső vári, bizony dolog, tanult, ravasz ember, lassan-lassan megismerjük immár természetit, merő jezsuita ember [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1670: Ispán Ferencz uram, mint becsületes, expertus tanult ember, mindenekben úgy alkalmaztatja magát [TML V, 9 Nalácz István uahoz]. 1703: noha Magyarországon semmi derekas fennálló had nem volt is, de Erdélyben generál Rabutin commendója alatt vala hatezer gyalog és lovas válogatott, tanult német had, aki könnyen csak magára is a Rákóczi hadait disszipálhatja vala, annál inkább, ha az erdélyi magyar hadakat felvegyék, és a némettel kimenjenek [Csh 333]. 1705: Kos Mihály pedig, ki is vitéz és tanult ember vala ... elől elnyargalván ... rendeli vala a seregeket viadalra [WIN I, 654]. 1710: Ez a Gyulaffi László tanult udvari, katonaszerező ember volt, különben a mi reformata religiónknak nagy persecútora, ám az Isten ifjúkorában el is törle e világból [Csh 295]. 1770: Tolnai János ... Derék, tanult, jó lelkiismeretű ember volt [RettE 225]. 1772: Ebéd után sok külön-különbféle dolgokról discurráltunk, mivel az asszony tanult s a deáki tudományban jártas-költes asszonyság [i.h. 273]. 1823–1830: Volt ott jelen akkor egy, az udvariancelláriánál levő tanult, elmes, de mocskos természetű, ide erdélyi, csapói születésű nemesifjú, Turóczi Károly [FogE 171]. 1843: Úgy hallottam, hogy Varga Katalin írástudó és nagyon tanult asszony, ki hét nyelven beszél | Azt pedig idősb Farkas Sándor úr nekünk mondotta, hogy ne egyezkedjünk Varga Katalinnal, mert ő csak egy asszony, s nem tud eljárni dolgunkban, hanem egyezkedjünk inkább egy okos és tanult férfival [VKp 90, 101].

3. járomba/igába szoktatott; care a fost învățat/deprins la ...; aus Joch gewöhnt, aus Einspannen gewöhnt. 1646: Az Zekeress louak es hatas louak, tanult okrokkel es egyebkent az teobiuel res mobilissal hazi portekauak hogy ne oztoznának hanem mienk lenne [Bádok K; JHb III/72 Kézdiopolyáni Veres István atyjához]. 1676: Örög Tanult Tulok nro 3. Tanulatlan örögh tulok nro 5 [Porumbák F; Uti]. 1689: ötödfe Tulok, mely járomb(a) Tanult Nő 2. Tanulatlan ötödfe Tulok nrő 8 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1717: Négy esztendő metztzet deres kondor gyermek lo ... Barna tanult metztzet lo ... Barna hodos metztzetlen négy esztendő gyermek lo ... Metztzet tanulatlan Bihal tulok [BMűz.]. 1722: Az 6 „Pej Lovak kész tanoltak, akar hová el lehet rajtok menni [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1731: Az Gyermek Lovak(na)k meg hátasításának modgyát penig eszserént akarom, hogy legyen, Hogy az mely két agos az udvaron vagyon oda kell vinni egy tanult rest Lovak edgyütt, és ahoz kétféle jo erős kötelekkel szorosan meg kell kötni [JF lovászmesteri ut.]. 1739: az deres lo mely Lajosnál volt már kész tanolt, most megint vissza ment holmi lovakat hoz el, azon deres lovat is meg hattam hogy el hozza [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1766: egi öt esztendő tanult Tulak okret 13 ~ tizen három Vonas forintokon adott el [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18].

tanulta birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit posesivem Personalsuffix: ~ban vkinek tanulása idején; in perioda în care cineva era elev; als jmd lernte/studierte, in jmds Studienzeit. 1731: Fát tudom hogy Kolosvárt tanultában mind Sz. Pálrol, és Vajdaházáról hordottak eo Ngának [Kendilóna SzD; TKI Sósrs Andréka (61) jb vall.].

tanultat elsajátított; a pune (pe cineva sã învețe ceva; (er)lernen lassen. 1823–1830: Jól is tették, hogy azt a könyvet ma a gyermekekkel nem tanulatták, mert a csak kin volt s nem sok haszon benne [FogE 80–1].

tanúság¹ 1. tanúskodás; márturie; Zeugenschaft, Zeugnisaussage. 1653: Arra a tanúság szerént választ tettek a csauzok. Mond végre nékiek: „Nem volt é csauz és jancsár, hogy ne hagyták volna őket úgy elmenni?” Kire mondtak a csauzok hogy: „egyedül voltam ott” [ETA I, 132 NSz].

Szk: ~on van. 1672: az tob szent Georgi attyafiak kik tanusagon uadnak, jo lehet tauol vannak tollem, de mind io egyesegben hallom lenni eo klmeket [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza, Csiksztyörgyre].

2. bizonyosság, bizonyíték; dovadã, márturie; Zeugnis, Beweis. 1540: the k. ew hozzayok az wrakthol mynden thanosagall mennyen, merth igen akamak meg thwdny es ertheny, hogy az wrak myhez thartyak magokat es az orzagoth, ewk elezer ez wrakthol akamak eertheny [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1571: Az drabontok neweis, valakynnek rawas byrható marhayok vagyon, a regestromba be lrassanak, es meg legyen specificálwa, hogy drabontok; De addig semmit ne exigallyanak rajtok, mig mas tanwsagok nem lezen. Azoknak is, a kiknek marhayok anny ninnen hogy foryntra rotassanak, mind azaltal newek az Regestromba lrva legyenek [SzO III, 325]. 1595: Az el múlt Misericordia hetben, vettettek volt húnnyadra posta ala, Markos Lőrincz i loat: Mely lo ... meg holt: Az mint elegedendő Tanúsaggal az Bjrak Wraim és az egez Tanacz eleiben hozta, és öknék proponalta ... vegeztek, hogy ... adgyak f 3 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 127 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1606: Biro vram ... el olvasta eleöttwnk az Commissarius Decretumat ... mondatuk megh egienleő akarathol, hogy Cziazar eő flge foglalai volnanak, mind addig mig Bastatol mas tanusagunk nem lenne feleölleők [Kv; Tjk VII/1. 81]. 1618: Kamuti uram elég sok circumtantiákkal, sok szóval felele meg, hogy nem adták ökegyelmének követségébe s ő arról semmit nem tud szólni. Kire azt monda a pasa, hogy: Micsoda követ vagy tehát? Az urad azt írta melletted, hogy mindenedet tereád bizott, telurdes tanúsággal bocsátott [BTN² 95]. 1662: Hogy a késedelmezéssel a benn valók annál inkább szívét ne vennének, ottan egynehány száz jó fizetett és székely gyalogokat mezítelen kardokkal a törés irányában a víznek indítanak olly tanúsággal, hogy mihelyen bémehetnek a köfalon, azon legyenek túl másfelől, hogy a kapukat elfoglalhassák és megnyithassák [SKr 231]. 1665: Úgy hiszem, ő kegyelme minideneket jó rendben hoz, lévén ő kegyelmének elégséges tanúsága, autoritása is adatva, meg is indul pro 10. hujus [TML III, 442 Teleki Mihály Rottal Jánoshoz].

Szk: ~ot ad. 1578: Az bõr el adas felõl is eo kegmének biro vramnak tanusagot attak hogy keonyeorõgyen eo kegmé az feyedelemnek [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1593: Andrasfalú Kedeg Pal Jelenti Az zekben hogi Zent Kiralj Gergelt fogatta volt be hazaba ki onna(n) kj ne(m) Akarna men(n)j Az Zek Adna tanosagot feleõlle. Azert Az zek Azt consuallja mjeth ezentdõt ott ne(m) teõltett, ha teõruennyiel ne(m) Akaria keresnj, hannia kj hazabol [UszT] * ~ot hagy. 1681: Jozsãgocskãim allapottyãrol ualo jedzések ... szûksegnek itiltem, hogy a mi keues Jozsãgocskaim uadnak ... azoknak allapottyokrol ualami tanusagot hadgyak nekik [BálLt I Bálintih Sigmond kezével] * ~ot vehet.

1657: kiket^a az tótok megkémelvén, oly helyen állítottak lesben, hogy szépen kezekben menvén, elhozák; mely embereknek relatiójokból és az nálok lévő levelekből sok tanúságot is veheték, s visszaküldém fogva az fejedelemhez [KemÖn. 231. — "Kerekes István és Boros Péter hadnagyokat]. 1679: Az méltóságos nagyhirű Zrinyi familiának nekem nagy jó uraim maradékinak sokkal tartozván, Gróf Zrinyi János uramnak is az miben szolgálhatok, el nem mulatom, ide bé való lételén nem hogy Nagodnak törődni, sőt örülni kellének, kirül az én kegyelmes uram, fejedelmem méltóságos leveléből elég tanúságot vehet Nagod [TML VIII, 417 Teleki Mihály Zrinyi Ilonához] * ~ot vesz. 1570: alah kwlgienek, valasztot zemelyeket az feyedelemhez ... Eo felsegetwl Thanwsagot vegienek Myt kellien Ezen kywl chelekednyek [Kv; TanJk V/3. 20b]. 1672: Értjük, hogy az vármegyékre szóló commissioikat még Kegyelmed Bányára való élésnek szállításának tiltása felől meg nem küldözte. Azért Kegyelmed az magok viseléséről tanúságot vevén, ha úgy viselik magokat, mint rossz szomszédok, tiltsa meg commissioikat által mindenütt az élésnek beszállítását [TML VI, 408 a fej. Teleki Mihályhoz] * teljes ~gal bocsátattik. 1612: ezeken kwwwlis penigh valamit mi szonkal mondan Kamuthj Balas Uram Kegyelmeteknek, mindenekben Zoúának engedelmesek leüen azt cielekedgietek, Mert mi teollwnk mindenekre tellyes tanúsaggal bocziattatott [PLPr fej. 49].

tanúság² 1. tanulság; invātūrã; Lehre (aus etw), Erkenntnis. 1659: nem tartom sem kesoőnek sem latogatasomra ualo Jüwetelit sok sok okokert szûksegnek az egymással szemben letelünkett, megis szolgáló(m) ha Faradtsagat nem szanja de ha arra veszi magát igen io tanusagall hadgya az Eöcsem allapottyat merth hamar meg serszik az gyenge forradas veszedelmekben az elseőnel [Marosvécs MT; BK. Kemény János lev.]. 1662: Az hamisság, az istentelenség térszen ... az lsten és bünösök között szakadást, s a bünök miatt rejti ő el orcáját ötölök, hogy meg ne hallgassa őket: így értök meg derék fundamentumából a tanúságot [SKr 696]. 1673: Bizony, Uram, ez csak horgászás; jóvállam, lenne egész tanúságára ő kegyelmének az Kegyelmed választételi [TML VI, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Szász János élete, munkái, halála, ritka és rendkívülvalóságával históriát kívánna a posteritas tanúságára; azt én másra bízom [BÖn 943]. 1854: A tévútra tért ifjakknak fontos tanusag e rögtöni változás*, s bizonyossága annak, hogy erős akarattal a gyengeség és szokás meghajolnak [Újfe 20. — "Ti. az emlékiró korhelykedő-mulatozó atyjának hirtelen jobb útra térése].

2. ~ul tanulságképpen; ca/drept invātūrã; als/zur Lehre. 1675: Az mint az el mult keserues példák tanusagul, lehetnek ... ha ez hazan kiuül auagy az hazabéli nyughatatlan elméjü emberektőlis hazánk s' magunk személyünk ellen, ualami oly ellenseg es alkalmatlanságh tanálna lenni, ugys Uramhoz ... feje len állásaigh kötöllesége, s' reuersalissa szerint igaz hűségben megh allyan [Fog; UF II, 667–8 Bornemisza Anna kezével].

Szk: ~ ad 1662: Azt jelenti Salamon, hogy az ő anyja kiváltképpen való tanúságul adta s hagyta volt neki e kettőt: elsőben, hogy buja, fajtalan életű ne legyen, másodsor, hogy józan legyen s ne tobzódó [SKr 693] * ~ hagy → ~ ad.

3. tanulás; invātãre, instruire; Lehre. 1589/XVII. sz. eleje: Minek utanna az Heti Beres szolga az eo tanusaganak Re-

meket önnönmagától el kezituen, elegendendeókeppen megh mutatia, Mesterseget megh bizonyitia ... az mesterek mindgiarast, ugian ottan, Mesteri Jelt adgianak neki, es az Tarsok kezizibe számlálliak [Kv; KőmCArt. 10]. 1627: Wiccey Mathenakis Tanuságára, Es idegen Országokban ualo peregrinálására attunk száz Eötuen Arani forintot id est Nro. 150 [Kv; RDL I. 132].

4. vallási tanítás; invätätura religiei; Glaubenslehre, Lehren. 1662: Az Isten önnönmaga állítja a tanúságnak mindkét ágát Mózes 5. könyvében | Haszna e tanúságnak az, amit a harmadik tanúságban kiadánk, tudni illik: ha igaz, kegyes embernek tartjuk magunkat ... a nagy Istenért, a gonosznak kútfejeire menjünk, mellyek a bűnök, mint e kezünk alatt levő 2. tanúság előnkbe adá [SKr 695, 698–9].

tanúsít 1. bizonyít, igazol vmit; a dovedi (ceva); bezeugen, bestätigen. 1849: ezen meg határozó ki bortsátás értelmében ... az édgýkünk Téglás Adám hivatalosan szolított fel Tanátsos Kováts Moses urat ... hogy ... adataival 's bizonyágaival édgýtt, a differentias helyen jelennyen meg, mit hogy vett, tisztelt Kováts Moses Urnak folyó év Julius 26ról kelt levele Tanusit [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezébe]. 1858: Szabó Sándor fel szabadított ... miután arról hogy a' vasárnapi iskolákat jó sikerrel hallgatta tanusított az illető előljárásság által ki adott bizonyítványal [Kv; FésCJk 36].

2. vmilyen módon viselkedik; a aräta/manifesta prin comportare/atitudine ...; bekunden, offenbaren, bezeugen. 1862: Én, Tamas Anna a férjem, Boér Károlynak, velem szembe tett gondoskodását lelkemre véve látván ezen rendelkezésében azt a nyílt bétületes lelküséget a melyet eddigi házass életemben velem szembe tanusított, én is éppen azon szerű végrendeletet teszek vele szembe, mint a minőt ő ... velem szembe tett [Kv; Végr.]. 1864: mi eszközök által lehetne a' népre hatni? hogy az iskolák irányában több buzgóságot tanusítsunk? [Gyalu K; RAK 96]. 1879: De mert az utak egyikéhez nincs módom, másikához nincs jogom, melyen személyesen vagy írva fejezhetném ki háládatosságot azon jó vélemény iránt, melyet Róza tanúsít irántam, téged kérlek meg, juttasd tudomására [Plev. 53 Petelei István Jakab Ödönhoz].

tanúsított vmilyen magatartást mutatott; arätat, exprimat, manifestat (o atitudine, comportare); bekundet, erwiesen, Zeugenschaft. 1863: Szentos Márton kedves öcsémnek ... házomhoz és személyemhez, különösen árva egyedül létem alatt tanusított hívséges ragaszkodásáért hagyom a kolozsvári külsőszén-utczai, 49. szám alatti házat és telket ... azoknak ő, vagy előbb történhető halála esetében leánya minden megszorítás nélkül korlátlan tulajdonos-sa legyen [Kv; Végr.].

tanúvallás tanúvallomás; márturie; Zeugenaussage, Zeugnis. 1572 k.: Mikor el üaltanak üala egy mastül ez el múlt niaroni a Kovaz (!) üra iöde Battiamhoz s mondek nekye mit pironkottok Janos üram üed haza orsolia azzont [Kv; TJK III/3. 44a „Albert Deakne tanú üallassa Lima (!) Azzony”]. 1589: Hozak mi nekewnk az Ngd paranczolat-tiat Deesi Birö az egiz tanacz kipiben ez Jelen valo 1589 Eztendeoben, Zent Matias Apostol Napyan hogi Nemi nemew tanu vallasokat be vennünk [Dés; DLt 226]. 1641: Az melj Vtrum szerent vallo tanno vallasokat jrtuk megh

keötteök szerent [Csokmány SzD; JHbK VIII/8]. 1656: Christof deák uramot is küldöttem hozzá, hogy azokat a tanú vallásokat meg nézze s neki sem mutatta meg, a mint hallom pedig más emberektől, olyan emberek esküttek reá, hogy a kikre sorsot találma ember, tolvajok volnának [TML I, 16 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

tanúvallomás hivatalos eljárás során tanúként tett nyilatkozat; márturie, depositions; Zeugenaussage, Zeugnis, Zeugenschaft. 1760: Tanuvallomás Maros Benedekre szokött jobbágyok felöl! [BrALt Gernot Nussbacher kijegyzése. — "Köv. a vallók névsora].

tanügy oktatásügy; invätämint; Unterrichtswesen. 1868: Az erdélyi fő- és középtanodák tanári értekezlete f. év és hó 25ik s következő napjain lesz Kolozsvárt, melyre a tanodai előljárásság meghív mindent, ki a tanügy iránt érdekeltséggel viseltetik [M.bikal K; RAK 167].

tanya 1. átmeneti szállás, hevenyészett lakóhely; sálaş, adăpost temporar; Behausung, Lager, Lagerstätte, Unterkunft, Nest. 1770: Vagyon még ... ezen patak(na)k két felén és ezen Tanya körül ... egy darabotska kaszáló helyletskéje ... mint egy szekeretke szénát termő helye ... az hol is midőn essőzesek s árvizek járnak a víz ki vetven reája károsodott [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1805: 1805ben A' torlo szabadulás után, a' Meddő Csordais a' torlora fordítván, történt, hogy a meddő Csorda el szakadozott, a' mit estve észreis vett a' Pásztor, mikor maga tonyájára ment háloba, hazais küldötte szolgálját, a' haza jött marháknak ki hajtására; de a' szolga mit tselekedett 's mit nem az haza szakadozott marhakat ki nem haitotta [F.rakos U; Falujk 2].

2. hely/terület, melyet áradások előtt a víz; loc/teren unde stagnază apa care a ieşit din albie; bei Hochwasser überschwemmtes Gelände. 1607: fellyel az Lazar Janosek eoreoksegenek az hatara az kertt uala be az fwzkelnel, de most az kertet be vetette es az viz tonyaya helyett az couehez foglaltatta az kerttel [Dánfva Cs; Eszt-Mk].

3. szélesebb, mélyebb, csendesebb hely a folyóvízben; porţiune mai adincă, mai lină a unei ape curgătoare; tiefer, breitere Stelle im Fluß. 1770: ezen Gátnak felállításával most egy-elsőbbben Nagyobb tanyát és víztollulást kellett ezen patak vizinek tsinálni, ugi helyen helyen iszopot is verni mint sem volt adig mig a régi gát pusztulása után bellyebb vette és ásta volt maga folyását 'a patak De ... ezen gátnek tanyája fel állása után ... nekünk ... Semmi ártalmunkra s kárunkra nem szolgalt, sőt nagy hasznunkra lett, mivel a nagy szárazságok(na)k idején ha ez a' gát valamit tanyát nem tartana, a' Marhaink vizet sem kaphatnának [Berekeresztúr MT; BetLt 7].

4. átv ~t vert bogarak elhatalmasodott gondolat; idee fixă; sich einem eingenistete Gedanken, Grillen im Kopf. 1879: Csikinek átadtam a levelet. Igen nagyon örvend, hogy jól vagy. Mikor Vásárhelyre jössz, úgy lehet, neki is lesz hozzád egypár polgári szava — amikor is egyszer mindenkorra ki akarja a fejedből venni mindenféle ott esetleg tanyát vert bogarakat [Mv; Plev. 48 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Hn. 1688: az Tonyab(an) (sz) [Maroscsapó KK; EHA]. 1767: A Tonyaba (sz) [uo.; EHA]. 1795: A tonyában (sz) [uo.; EHA]. 1822/1823: Göntér alatt valo tanyája [Dés]. XIX. sz. v.: Setét tanyánál (sz) [Kibéd MT; EHA].

tanyászó befészkelődő; care trăiește, care se găsește ...; sich einnistend. 1826: a' Válylebrádiak ... a' tilalmas erdőben tanyászó kártekonny Farkasok el lövésére akartak velem fel jönni [H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsy Aloysius ub kezével].

tanyázás vhol való tartózkodás/bujkálás; şederea cuiva într-un anumit loc; Lagern/Verweilen, Aufenthalt. 1847: Két körülményt látván itt még megjegyzésre méltónak ezen királyi igazgatás. Egyiket tudniillik azt, miszerént Varga Katalinnak csak azon ténye is, hogy az ő eltávoztatását és elfogatását annyiszor elrendelő felsőbb és legfelsőbb közigazgatási parancsolatoknak ellenszegült, az engedetlen úrbéres közösségek közti folytonos és merész tanyázása s újabb-újabb pénzrovatalkok által. Másikat azt, miszerént ily rövid idő alatti és éppen a fő ellenszegülés helyén a Varga Katalin bűnös társai között Bucsumba" mezejtendő kinyomozást ily nagyérdékű és fontos tárgyban nem velélegsgesnek ezen királyi igazgatóság, s kéri tekintetes uraságodot e jelen nyilatkozatot a méltóságos főispány úrhoz ténedő jelentéséhez csatolni ne terheltesen [VKp 181 Nemegyei M. János és Horvátkovits József sk nyil. — "AF].

tanyázik tartózkodik; a sta/şedea (într-o anumită ţară); an/au/in/vor ... lagern/sitzen/verweilen u. dgl. 1823–1830: Ezerhétszázkilencvenen innen jött be módiba a sarkatlan törpepapucs és csizma. Régen karmasin és piros színű lábiket viseltek, talán a törököktől vevén a szokást, kik a veres színt ma is szeretik, és a régi hadakozások idején a magyar földön sokat tanyáztak, most csak a parasztok viselnek piros csizmát, mások mind feketét [FogE 65].

tányér, tángyér 1. farfurie; Teller. 1570: Ezenis kere(m) kmettekett hogy kmettek ... adna ky ... az talakatt talnerokatt es was fazakatt kit solgaliak megy kmetteknek es gongiatt is viselik [Balázsfva]; BesztLt 104 Gasparus Chereni comes com. Tordensis Zehloch (!) Gaspar beszt-i bírőhoz — "Később: A. balázsfva BN]. 1589: On zerzam talak kannak talnerokis eggiel massal Niomnak 144 fontot [Kv; Inv. 1/2. 46]. 1600: Eze(n) kewol minde(n) hazunkba walo eppwleteonket, talakat, talnerokat, palaczkokat, kupakot, poharokat el wittek [Uszt 15/23]. 1609: tudom hogi mattias Janosnit uagio(n) ontal tanger ... nagy balaszek uittek uolt el [Cs; BLt 3 Balas benedek Zent martoni nobilis (32) ns vall.]. 1610: Ohn zerzambol iütöt kannak, Talok, es Tanyr egiut lib. 76 [Kv; RDL I. 6]. 1636: bizoniczia meg azt sufficienter, hogi mikor nagy Tamas az peres tangiert eövenek mondotá | azt kerdette az Incta jegiese az te tangerod, amaz azt mondotta Ninczien jegie az en tangeromnak [HSz] tányér al.]. 1639: Azt is láttam, hogy az asszonyom hozott valami fejt. Láttam, hogy megtörte az tányéron [Mv; MvLt 291. 195b — 198b átírásban]. 1681: Az Havasul fával élő közel valo Falubeliek, Talakkal, Tanyerokkal, Csebrekkel, egyeb féle fa edényel Tartoznak, olyakkal mineműveket ök azo(n) havas faiból szoktak csinálni [JHb XXXI/56]. 1714: Jóféle Tannér 18 Alab valo kik kozzül 2. meg romlott 8 [Nsz/Fog.; KVRlt Apafi Mihály lelt. 49]. 1729: Egy rez talacska tangier helylett [Erősd Hsz; SVJk]. 1758: Csatlós Asztal, mellyen ebéd és Vacsorakor szokott tángyérokat tisztítani [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1837: 3. tutztet tányér — egy mustárnak valo edény [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9]. 1850: Egész rendbeli fain prágai porcelán edény, talok, tángyérok ... 26 vft 15 xr [Algyógy H; Bom. F. li].

Szk: A. a tányér formájára, anyagára, színére és díszítésére von. cífrás ~. 1630: Egy őregh es kisbe Cifras talnerok [Kv; RDL I. 147] * **csipkés ~. 1802:** Tizennégy tsipkés, és 3om sima Tángyérok [Ne; DobLev. IV/858. 7b] * **csipkés szélű ~. 1793:** csipkes és ormos szelű tangerok 18 mas csipkes de szelein semmi homyalas nintsen 24 [TL Conscr.] * **fejér ~. 1823:** Sarga batizi portzellan tángyér 8 Hasonlo fejér tángyér 12 [Nsz; DobLev. V/1080. 3a Demény György hagy.] * **kerek ~. 1693:** Fa edények Divisioja ... Andrisnak ... Egy csepegetet fenekű legelly, két kerek es ket Szeges tangyer [Ne; DobLev. I/38. 11] * **kisdég ~. 1839:** Egy kisdég tányér [Kv; Pk 3] * **kredenciás ~. 1705:** Idefel az apparátusunk megvolt, asztalt is készítettem huszonkét personara, de argenteriat semmit nem töttünk egyebet két sórtartónál, kicsinyeknél, és a credentias tányérokna, hanem késeket Graventől kerettem 12 párt villástul és kalánostul [WIN I, 410] * **landschaftos ~. 1849:** Kék Landschaftos tányér 17 darab [Széplak KK; SLt 17] * **ormós szélű ~ → csipkés szélű ~ * rostélyos ~. 1806:** Hat Rostellyos Tángyér [Bodola Hsz; BLt] * **rovázatos ~. 1837:** három rovázatos tángyér [Szentbenedek SzD; Ks 88. 20. 19] * **sima ~ → csipkés ~ * szeges ~ → kerek ~.**

B. a tányér származási helyére von. angliai ~. 1611: Haro(m) ohn tanyr bechj, es ket Angliai Tanyr. Egy roz erdelj tanyr es egy so tarto [Kv; RDL I. 88] * **erdélyi ~ → angliai ~ * holicser/holicsi ~. 1782:** Levesnek valo Holitsi Tányér Nro 19 [Told. 9a]. 1790: Olitser Nagy Tanyer kékes 2 Olitser kisbebb Tanyger 3 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. 1809: 2 fejér Holitsi Tángyér és egy Zöld Tál Dr. 56 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 5, 17] * **kolozsvári fabrikabeli ~. 1836:** Öt, Kolosvári Fabrikabeli tángyérok, a 15 xr [Kv; Pk 3] * **szegedi ~. 1799:** Egy szegedi Tángyér [M.igen AF; DobLev. IV/795.1] * **vinci ~. 1795:** Két Sárga, 's két fejér kék virágos Vintzi Tángyérok Dr. 48 [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 4].

C. a tányér használati céljára von. gyümölcsös ~. 1820: Hét Gyümöltses Tányér batizi [Mv; Told. 19] * **kockázó ~. 1758:** Két kockázó Tányér [Nsz; TSB 21] * **konfektes ~. 1806:** Huszonnégy Confectes Tángyér [Bodola Hsz; BLt]. 1816: Veres virágos confectes tángyér ... 8 Rft [Kv; Bom. IV. 41]. 1848: 4 darab Confectes tángyér ... f 8. 12 darab fehér tángyér Carlsbadi f. 6 [Kv; Újf. 1] * **liktáriumos ~. 1849 k.:** Liktáriumos Tángyérok csészék 10 f [DobLev. V/1280] * **pecsenyész ~. 1588:** On Zerzam ... Egy pechenies talner [Kv; KvLt Inv. 1/2. 18] * **rákos ~. 1801:** Rákos Tángyér 1 Portzellan Ibrik 1 [Pestes SzD; Told. 19].

Sz: egy ~ről esznek egymással. 1600: Nyrelo Mathene Catalin fassa est ... ez Aztalos Jstwanne az vra men theyewel lepedezte be, es egy tanyerrol eottenek egy massal [Kv; TJK VII. 395. — "Somogy Pált] * **az urak ~ját nyajla. 1758:** Urak körül hízkeladni, hazudozni, ajtajokon sompordálni, gratiájokhoz bizni iörtözam, levesök s tángyérjoknak nyálása sem kellett soha, ha csak asztalához mennem nem parancsolta, nem is mentem [RettE 80].

2. jelzői használatban: cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vmből egy tányérnyi mennyiségű; (in cantitate) de o farfurie; ein Teller voll, ... Teller etw. 1710 k.: A szegény Hallet Pált egyszer péntek nap egy tányér túró mellől hívta inasom a pozsárkocsonyára; harmadnapig jól elállott tiszta fazékban a társzekérben és éjjel a vízzel megöntözött földben [BÖn. 732]. 1823–1830: Életünk módja pedig e volt: hogy búzát adagatván el, szalontát s amit lehetett vettem, bejövén pedig a sertésölés ideje,

minden ember ahányszor sertést ölt, annyszor küldött egy-egy tányér pecsenyét, míves napokon, mert vasárnap vagy egy, vagy más helyre hívatattam ebédre [FogE 282].

3. mérlegtányér; taler, talger, platan; Waagschale. 1738: vas szegen vagon egy fontolo két Tányérjával [M.bikal K; MLev.].

4. alátét/vmi alá való tányér; suport, farfurioară (fólosită în loc de suport); Unterteller. 1628/1635: Egi kehely tangierostol, mas fel ghira ezusteot niom [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Beldi Kelemen inv.]. 1630: Egy szaruas falba ualo giortitia tarto talnieraual tt f — d. 75 [Kv; RDL I. 147]. 1728: Vagion egy aranyas kehely tangierostol [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. 1824: Egy soltzo Tál Tángyérstol [Erdőszengyel MT; TSB 43].

5. tányérformájú, kerekded alakú; în formă de farfurie, ca o farfurie; tellerförmig, Tellerförmiges. 1810: setét pej ... hasábas lába, tángyer körme, az eleje patkos [DLT 696 nyomt. kl].

6. tányérkarika, ütközővas; stägälie; Stoßscheibe, Stoßring, Prallteller. 1780 k.: Negy uj Kereket az Társzekerbe R. 5 x. 40 ... Az Rudat ágassával együtt és két falt, a' tángyéra R. 3 ... Tsináltam két deszkátskát a léptsőre x. 12 [Szászváros H; BK].

A jel-re I. Freckay 152, 576.

7. ablakszem/karika; ochi de fereastră; Butzenscheibe. 1584: Esmeg az iskolaban, az Mesther vramnak Chinalattam meg az Ablakot keth Talner hean volt Zaz czykelewel egytembe Attünk f 2 d 20 Teolcheresnek [Kv; Szám 3/XV. 17]. 1585: 10 Nouembr(is). Attunk a Teolcheresnek az Ablakhoz onnat 42 fontot ... It(em) eotzaz húzzon eot Jwegh tanyer et fizettünk ... f 2 d 62 1/2 Az teolcheresnek a megh chinalassatúl mindenik tanyrratul d. 1 tezzon ... f. 5 d. 25 [Kv; i.h. 3/XIV. 33]. 1637: az haznak ket wuegh ablakj 9 tanyer heyauual [Fog; UF I, 410]. 1648: ez hazban Aszsoniunk szokott lenni ez haznakis also s felseő része hasonlo, mint az elseőnek, negy negy tablabol allo három juegh ablaka, eggik felseő tablajanak egy talnyer heja [Porumbák F; UF I, 885]. 1699: hat fiokos üveg ablakai mindeniknek ötödfel öreg tangyér héján, egik(ne)k fiokjai dezakaval van bé csinálva [Szentdemeter U; LLt]. 1761: vagon ... két üveg ablaku égi tángyér héjjával, téglából rakott tűzhelyre; parasztos veres kájhákból, fára rakott kementzējü és kis fűtőjü, negj szegeletre faragott két vékony csere gerendájü, és fenyő fűrész deszka padlásu Cseléd ház [Spring AF, JHbK LXVIII/1. 502]. 1826: Kis ablak öt tányérai ki vagynak hulva, romolva [Szentdemeter U; Told. 41].

Szk: *ablakra való* ~. 1620: Egy Lada Ablakra ualo taniertokult f —/40. Egy lada ablak üuegteől f—/20. [KvLt II/69. VectTr 13–4].

tányéralmafa almafajta; un soi de măr; Apfelsorte, etwa Tellerapfel(baum). 1732: gyümölcs hozó fák szeries szerént ezek; ... két tehén almafa, három tanjér almafa, három Molnár almafa, két zöld almafa, egy kormos almafa, három muskotálj almafa, három páris almafa, két Bunci almafa [Kv; Ks 40 Varia XXXVIIIc néhai gr. Komis Zsigmond conscr.].

tányérasztalka ?kerekasztalka; másutá rotundă; rundes Tischchen. 1832: Egy kis kerek oszlopon álló Tányér asztalka [Sáromberke MT; TSB 26].

tányércsinálás tányérkészítés; făcutul farfuriilor; Erzeugung von Tellern. 1827: Udvarhelyszéki pállfalvi Demeter Ferenc nevezetű ember elárendálá a Maros melyéke nevezetű helyen, a Gyenge János vicinitásában, az Ágoston István aszalásában egynéhány nyers nyárfákat, amelyekből két hét elteltése alatt tányér, fatál és borító csinálások szükségekre; és ígyire a két hétre három esztergától 5, azaz öt Rforintot [Jenőfva Cs; RSzF 125–6].

tányérforma lapos, kerek formájú; de forma unei farfurii; tellerförmig, flach, platt. 1811: Nem lankad, sőt mentől tovább a' menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a' lépése; Körmeinek Tányér forma az állása Mikor lépik hangzik azok' tsattanása [ÁRÉ 158].

tányérkarika 1. ütközővas; strägälie; Stoßscheibe. 1625: Az Talygahoz Csinaltattam ... egy agast es egy fergettywt ... f l ... Vy hozzáz marok Vasakat egy sing vasbol ... azon tengelhez belső karikait es az két tanyer karikakat vyollan kellet Csinaltatno(m) [Kv; Szám. 16/XXXII. 13]. 1667: Tányér karikák, ki nagyob s ki aprob ... nro. 71 [Fog; UF II, 340]. 1669: szeker rudhoz valo fojto karika het ... Tanjer karika három ... kerek talpara valo kisbe singh Vas négy [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1677: Vagyon egy bőrs Kocsy, ennek három vasas kereke; és egy fáko kereke; három Tangyér karikája két vas Söcz (!) kavaja [Dés; Borb. II mezőmadarasi nemes összeírók jel.]. 1694: 1. fa káváas löts, 2. tangyer karika [Torda; Told. II/34]. 1756: jo Béres szekér 1 ... Foglalo karika 14. Tanyér Karika 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 29]. 1792: Az árkosi közönséges falugyűlésiben feles panaszk adván elő magokat a kovácsoknak felettébb drágán való munkájokért. Mely szerint közönséges egyezésből mindennemű munkák- nak a régi usus szerint való árokra meghatározottat eszerint ... egy tángyér karika den. 6 [Árkos Hsz; RSzF 292]. 1798: meg Nádoltam het Tángér karikát [Déva; Ks 72. 54]. 1812: Tángyér karika, vagy kerek fejre valo minden karika 4 xr. ... A' Tő karikáért 6 xr. [F. rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével].

A jel-re I. Freckay 152, 576.

2. ablakszem/karika; ochi de fereastră; Fensterscheibe/Gucker. 1694: Jnnet az elebb meg irt bółt(a) vissza men- v(n) ... Vannak még ... Ráma tokok(na)k, és ráma fainak készségivel, rámai-is üvegessek; de üveg Tanjerinak héja nro 14: ~ tizenegj tanjer karika hejával. Melljeket is kívül az Udvarfelől muniállja egy egy erős jo vas rosteljok [Borberek AF; BfR]. 1752: Két Ablakjai lévén a Háznak, Onba főglalt, Ött Tángyér Karika meg romlott [Szászveszszőb NK; JHb XXIII/27].

tányérkarikás ablakszemes; cu (un anumit număr de) ochi de fereastră; mit einem bestimmten Nummer von Fensterscheibe(n). 1751: Vagon ezen első Háznak két uj, omban (!) foglalt Tángyér karikás két felé nyilo ablaka [Gyéréssztkirály TA; SzentkZs Consr. 5b].

tányérkeszkenő tányértörő; șervet de șters farfuriile; Tellertuch. 1668: Egy darab Tanyer keszkenyőnek valo ka- muka [Mk Kapi György inv. 7]. 1669: Az asszonyom ü- kegyelme süvegét egy tányér keszkenőben varottuk volt | Az tányér-keszkenőt meghozták [TML IV, 570, 584 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1673: két asztalra valo

abrosz hat tanyer keszkenjő krakkai [Marossztkirály AF; BfR]. 1699: édes Leányomat ... ki háziasítottam, mindene-
ket kezében attam; sőt valamiket az édes Anyával acqui-
raihattunk, egy Tányér keszkenőgh ... neki attuk, semmit
magam számára megh nem tartottam [Mezőbánd MT; MbK
91].

Szk: lengyelországi ~. 1717: Negi Vastag Lengiel orszá-
gi Tannyér Kesszkenő [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.].
1733: Lengiel Országi Tangier keszkenő tizenkét Sing
[Marossztkirály AF; Told. 18].

tányérocška tányérka; farfurioară; Tellerchen. 1737:
Egy Ezüs Aranyos Tánygyérotska 1 [Nsz; Told. 2]. 1787:
Egy csésze alá való tányérocška [Kv; Ks 73. 55. 110].

tányéros 1. tányérszerű; asemena unei farfurii; (etwa)
wie ein Teller. 1830: Fáin gyümölcsös kosár tányéros
[LLt].

2. tányérformájú; de forma unei farfurii; tellerförmig.
1637/1639: Egj hegjes teor Sürün tekert az dereka, az ma-
roklattja tanjeros, hoszu fortuassal — f. 40. d. — [Kv; RDL
I. 111].

3. ~játék játékfélé; un fel de joc; eine Art Spiel. 1594:
Zechi Marton vallia: Mikoron az legeniek es Eottues Jna-
sok en nallam mulatmanak regeleo hetfeon, valami talneros
iatekot inditanak keozteok, teonek egi zeket le, es azt kez-
dek altal vgrani, latam hogi Chani Janos mikor altal vgrek
raita, megh haita arczal ala, Giulai Mihalís vtanna vgrek,
azis azonkeppen ala haila, teobbenis vgranak vtanna, azokis
mind megh botlanak, Azonba hallam Hogi Chani Janos
kezde Mihalnak kialtani, lai el veztel tars: de en ne(m) lat-
tam mint serwlt megh, de az vtan latam hogi az Giulai Mi-
hali kesi ky teccik az hwueliebeol: Az talneris kezebe vala
Mihalnak hogi el vgrek. de mikor Chani Janos el vgrek, es
mihali vtanna vgrek Chani Janos mingiart megh laidula
[Kv; Tjk V/1. 457].

tányérnyi egy tányér nagyságú; de o farfurie; so groß
wie ein Teller. 1803: Potyolat Keszkenő ... a' négy szegein
hasonlo Tot tsipkéből alkotott egy egy küsdet tányérmi
nagyságu kerek Circulusokkal ékesített [Kissáros KK;
Palotay 20].

tányértartó tányértartásra való (szekrény); (dulap cu
rafturi) pe care se păstrează farfurii, pentru farfurii;
Schränk mit Fächern für Teller, Tellerbrett. 1591: Egi zek-
reny talner tarto 1. [Kv; AggrmLt A. 53].

Szk: ~almárium. 1814: Be menven a ház Ajtaján az Aj-
to mellett van egy Tál tarto almariom, mellette ismet egy
Tangyer tarto almariom kis fiokkokkal [Mezősályi TA; RLt
Rettegi Sámuel kúria-leír.].

tányértok tányértartó; toc/cutie de lemn în care se pă-
strează farfurii; Holzkasten für Teller. 1594: Az Thoroni
alat ualo Thar hazban ... Egj hjtuan Roz talner tok No. 1.
[Somlyó Sz; UC. 78/7. 30–31]. 1625: Item faraghtanak ki
eot tanyer tokot megh is enyuezue(n) [Kv; Szám. 16/
XXVII. 2]. 1697: Vagyon az Vinczi felső Várban is ... Egj
kő ház ... vissza térvén az pitvarbol, az gerendás cseléd
háza nyilik edgi hitván záros ajto. Itt vad(na)k ... Egj pa-
raszt hoszszu fejer fekvő láda. Ebb(en) vagjon ... Egj tan-
gier tok fa tangier benne nrő 10 [Alvinc AF; Mk Alvinczi P
inv. 7].

tányértörő tányértörő ruha; șervet de șters farfurii;e;
Tellertuch. 1686: Uraimek kendeje Száma; Gyapotos veres
fejtővel kekkel szot Tiz. No. 10. Tál s Tanjer törő is; 10
[BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1755: Leá-
nyam Kovács Ágnes ... Vit el ... Tanyer tölleket numero
8tzat [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19]. 1768: Vászón Ero-
gatioja ... Ajtoni Udvar szükségére tsináltatott 2. Sütő Ab-
rosz, és 2. Tányér törőre szél 12 sing szösz 05 sing [Dob-
Lev. II/390. 10a]. 1777: Kuptának ... 3 Ingre Tizennégy
Tangyer Törőre [Sáromberke MT; TGsz 54]. 1789: vettem
kezemhez ... Tizenkét tányér törő meg-varva rostéljason
a vége [Megyesfa MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].
1798/1821: 1 Rongyos Tangyer törő s hasonlo egy Tekerts
Kendő [Kv; Pk 5]. 1832: 1832béli Alamorí Vászón ... A'
11ik Nrus alatt Tángyer törők(ne)k valo 20 Sing [Alamor
AF; TL]. 1839: Egy vég Tángyértörőknek valo tiszta szála
Vászony [Sáromberke MT; TGsz 54]. 1844: Még egyszer
meg instállam a' Ngs grofnét tányér törőink nem léte
iránt ... mert most éppen egy sincs | köszönöm a' tányér
törőköt [Széplak KK; Sips Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: durva ~. 1825: Durva tányér törő Ujj ... Durva
tányér törő régi [Szentdemeter U; Told. 41] * vékony ~.
1681: 5 Vekony tangyertörőt 8 // [Utl] * veres fejtős ~.
1773: Egy Veres fejtős Tángyer törő [RLt Salánki Ráchel
lelt.] * veres fejtővel szőtt ~. 1770: Egy Veres Fejtővel
Szőtt Tangyer törő [Kisesküllő KK; RLt O. 4 Sombori Gá-
borné Salánki Ráchel hagy. Dészfalvi Simon Mich. kezé-
vel].

tányértörőkendő tányértörő ruha; șervet de șters farfu-
rii;e; Tellertuch. 1732: 7 Tángyer törő kendők [Kv; Ks
Kornis Zsigmond lelt. 17].

tányértűzköző tányérkarika, tűzköző(vas); străgălie; Stoß-
scheibe. 1843: Nemes Lak Jóságom Ejszakának idefenn bi-
zonyos Orzok által fel veretvén, a többek közt a Szeke-
remis meg lopottat — el lopotván belőle két uj vasas
kerék — két löts vas kávakkal és löts főkkel együtt — négy
tángyer tűtközök — egy tin'solám jarmostol istrangokkal
együtt [Kövend TA; KLev. Kövendi id. Kis Sándor vall.].

A jel-re l. Freckay 152, 575–6.

tányértűveg ablakűveg; geam, sticlă; Fenstergucker/glas.
1656: Jtem egy cseberben dirib darab tanjer űveghek
[Fog.; UF II, 114]. 1669: Az tányértűvegekkel, ha lehetne,
édes Komám uram, nem kellene késni [TML IV, 591 Tele-
ki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

tapasz sárból készült vakolat; tencuială de lut/muruială;
Anwurf, Verputz. 1638: Ezt lattam bizoni hogy Czikor
Giörgy Nagy szeker fakat megh uet s be vitette, bizoni geő-
zeőlte valtigh az haz oldalat, s ugia(n) hullot le az tapasz
[Mv; MvLt 291. 163b]. 1648: Az jstallok feleol valo szege-
letben egy konyha boronafabol fel rot, tapazos, de az tapa-
sza nehöl le hullot [Porumbák F; UF, I, 886]. 1650: az há-
zat a hajzattyáigh mind tapaszszával földelésivel együtt
együtt (!) segélyk [HSzj hajazat al.]. 1652: az haz tapasza
ige(n) le hulladozot [Görgény MT; Törzs.]. 1656: Ezen pit-
varrol ket seővenjel font, fűsteőllő tapaszos kemenjek szol-
gal ki mindeniknek egi egi darab tapasza le hullot [Fog.;
UF II, 167]. 1681: Régi Drabant ház ... Oldala boronabol
rott, tapaszsa mind le romladozot [Vh; VhU 506]. 1716:
ezen lako hazbol fordulván az mas ezen fedél alatt levő

hazban, menvén mely Pusztá berenával fel rott Tapasz nélküli (így!) marhákatt s Lovakatt tartottának benne [Grid H; BfN 92. 4 Nalaczy Lajos kúrialeir]. 1732: a Majorsag oil ... Cserefa talpak(an) veset Sas fák köziben vesszszövel font, tapasz nélkül való odala, a Majorságok kedviért négy szakaszokba rekesztetett [Nagyida K; Told. 11/70]. 1786: vagyon Bornyú pajta Sövényből kertelve tapasz nélkül [Nagylőzna SzD; JHbK XXXI/5. 8]. 1851: Még van a' malom udvarán egy 15 cserefa lábakan álló eres; ez az örlők számára készített; az út felőli végében vagyon egy pajta is jó tapasszal, és az egész épület jó zsúp fedéllel, mely zsúpfedél a' felső-részen szalmával van bérázva [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

tapaszatlan tapasz nélküli, vakolatlan; care nu este lipit cu lut/muruală; unverputzt. 1694: Ez mostan meg irt Majorház mellett ... Vannak itt épületek is ... Sellér házak is nro 2: holott az 1-nek pitvarára nyílik fa sarkakon forgo sövényj Ajtó. megien azon pitvarbol fel tapaszotlan sövenj kémenj nro 1 [Borberek AF; BfR]. 1740: (A) Curia Udvarán épített az idén edgi házacska a' Bérések számára mellj-(ne)k oldala füz vesszöböl fonatott Tölgyfa karókra, gerendái dirib darab Fenjő fák, szarufái vékony Tölgyfák, lécezetlen, fedetlen, oldala tapaszatlan, 's még eddig ajtaja sincesen [Gyéressztkirály TA; Ks 89. 11. inv.].

tapaszos tapaszott, vakolt; lipit cu muruală/lut, muruit; verputzt(e Gebäude). 1637: Attol foghaza az gabonas hazra nylo aytoigh vagyon seouenybeöl font tapaszos, kett basyau nehult megh romladozott sendelyes palank az jstallok keöwrwl [UF I, 411]. 1638: Vagion ez Curiaban ket cöreg h jstallo mindenik io supallt keöthött. Az eggik ket reszben all, tapaszos ... Az mas jstallois ehez minden keppen hasonlo, de cziak eggj aito vagion ezen. Valui, laitorai, padlassa fedele mint az masiknak, fel szer paraszt aittaja vasatlan, tapaszos [A.porumbák F; UF I, 662–3]. 1646: Az udvarhaz Palankal keritet Tapaszos [M.bükkös AF; EHA]. 1652: Ezen haznak padimentoma deszkából. Padlása gyalult fenyő deszkából valo, gerendai, tapaszos. Harom gerendai alatt Stömpölyök vadnak [Görgény MT; Törzs]. 1674: Ez két hazaknak vagion egj fa keménnyé, az pitvara felet, tapaszos [A.porumbák F; UF II, 605]. 1676: Ezen jstallonak elléneben vagion tölgy fa talpokra csinálva, bik fabol fel rova jo sup földél alatt két borona ház es egy pitvar, mely kívül belől jo tapaszos [Fog; UF II, 736]. 1679: I. Bastya ... Also Contigna(tio)ja gerendas, deszka padlasos tapaszos [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: Gyümölcsös kert ... vagy(n) ezen kertb(en) egj gyümölcs aszalo, oldala sövényes, aszalo leszás; fellyül szalmával fedett [Vh; VhU 573]. 1692: vagyon a' konyha Tölgyköteses Agasokra sövennyel megh-fonva, oldalai tapaszossak, egy kis hazacskaival egyben [Mezőbodon TA; BK]. 1715: sövényből font Ló Istálló vagion ... tapaszos, egészen dölöleg vagion az Falu felé ujjalt kíván [Pálos NK; LLT Fasc. 140]. 1783: Az Ház jo erős Tölgy fa Mester Gerendára s négy vékony Fiók Gerendára rakott gyalulatlan fenyő Deszkákkal vagion padolva, tapaszos, kívül belől mészszel fejeztetett [Mocs K; JHbK XXXI/1]. 1797: Ezen árnyék széken alol vagion egy pálinka főző árnyék kötésekre 3. oldalai vesszöböl fonva az egyik oldala bütöül fonatlan fenyő avatag deszkákkal fedve tapaszos valaményére [Kőrispatak U; Pf]. 1817: A Felső Molnár Ház, ágasokra épített, vesszszövel font oldalu, kívül belől tapaszos, és uj

náddal fedetett, pitvarával edgyütt [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8].

Szk: ~ *falú*. 1851: Az alsó nagy Szőlő hegyben találtott egy sövény oldalu, tapaszos falu, jó állapotban lévő saját szín [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] * ~ *föld*. 1856: a fogadóház nádfelel alatt, fábol építve használható ... ennek bejárása áll egy pitvarbol, ... ezen pitvarbol balfele ér az ember a Kortszaházba — melynek tapaszos földje van [Mezőbánd MT; TSb 39]. * ~ *ház*. 1699: fel menvén két rendbeli Sendejezes alatt levő Gradicsokon, Cserefákbol valo kötésekre csinált vesszökből meg font jo készületű tapaszos Sindelyes Hazban mely Gradicsoknak a közepin, edgy filegoriacska van [O.csesztve AF; LLt] * ~ *házacska*. 1767: tapaszos Sövény padlásu Pitvaros Mészsz Házatska [Mezőbodon TA; Torma] * ~ *istálló*. 1647: vagion ... egy rosz sendelyes, tapaszos, ket reszben allo Istallo [Megyekerek AF; BK 48. 16] * ~ *kamarácska*. 1752: vagion Sendej Fedél alatt sövényből font oldalu tapaszos egy kamarácska, de az ruinálni kezdett [Pókafva AF; JHb XXV/73] * ~ *kemence*. 1702: vagion egy kémeny formára Sövényből fonatott, tapaszos, a Padlásbol horgokon le függő kemence, melynek tűzhelye, köböl vagion ki rakva [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. 1756: a Bérés ház ... Sövényből font tapaszos kementzéje ál fa lábón es elő fán ... ezen kementzének az Ajton belől valo végiben volt Paraszt kállyhabol rakatott Fűtője, mely funditus le romlott [Branyicska H; JHb LXX/2. 12] * ~ *kemencéske*. 1694: Art Keövr ... Ezen Kapu között az also reszin van egy kis Darabont Ház ... Mely Darabont Hazon fellyül van mas egy Kis Hazacska, fa Garadicon menven rea hitván Karfaja es Könyöklője, Ajtöfelfa rajta ajto nelkult, egy rosz tapaszos font Kemenczetske benne [Kővár; JHb Inv.] * ~ *kemény*. 1656: Ezen pitvarbol szolgal fél egy fűsteöböl tapaszos kemény | Jbidem az pitvarbol szolgal ki egj sövenjel font tapaszos, fűsteöböl kemenj [UF II, 154, 158]. 1688: Ezen konyhán van tölgy fábol fel rott egy Tűzhely, mely(ne)k fellelte van sövényből font tapaszos kemény [Kozmás Cs; Inv. 1] * ~ *kert*. 1705: a házak végiehez ragasztott sövényből font tapaszos rövid Kert mellett elő jűvén vagion rongjos Supos fedél alatt egy jókora Gabonás ház [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1732: Ezen lovasz udvar ... körös körül, jó sendelj fedél alatt levő njesett vesszszövel kertelt tapaszas kertel van bé kerítve [Kőröd KK; Ks 12. L] * ~ *oldalú*. 1688: tapaszos oldalu három haz, két kamara, egy konyha; s egy pitvar, szaru fas szalma fedel alatt [Kozmás Cs; Inv. 1]. 1761: tsere talpakra sasok közé, sövényből font tapaszos oldalu, dranyitza fedelű, alaton dereku, nem igen régi de gjenge Épület [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 501]. 1817: A Kis Malom. Agosak közé font, tapaszos oldalu Szarvaztáya ujj, és szalmával jo moddal bé vagion fedve. az oldalainak Also Része az árviz miatt meg ázván a tapasztása Reparatiot kíván [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 9] * ~ *padlásu*. 1694: Vagion itt az Major ház ... Pusztá Ablaki azon Ház(na)k nro 3: mester es foljő gerendai, tölj fa deszkákal padlottak, tapaszos padlásu, szakadozott szalma sup fedele alatt [Borberek AF; BfR néh. ifj. Bálpataki János kúria-leir.] * ~ *palánk*. 1662: a vár mind környű nagy erős földtöltés, azonkívül tapaszos palánk lévén, rontással néki nem sokat ártani állíttatnék [SKr 208] * ~ *sövény*. 1681: Csűr. vagion itt egj Csűr, ereszszevel egyutt 24 oszlopon álló, szalmával fedet; minden fai jok. két felől lévő kár mentőjenek tapaszos sövénye el kezdet romladozni [Vh; VhU 569].

tapaszosan vakolant; acoperit/lipit cu muruială; verputzt. 1744: Ezen jászágón levő Tüzelő ház Szalmás ... és jo tapasztoson el van készítve [HSzj *Tüzelő-ház* al.].

tapaszt 1. vakol, tapasszal bevon; a murui/lipsi; lehlen/ (ver)kleiben. 1581: Az Malom haznak hozattam Agyagot Tapasztany 5 zekere 4 lowal fizetem d. 50. [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas ms kezével]. 1589: 1589. Zent Geörgy nap vtan valo penteken chynaltatunk Nyreo David kamarayan ezeket ... Agiagat hozattunk maszlany 18 tapasztany valot p(ro) f. — d. 8. A tapasztanak Munkayaert atunk f. — d. 8 [Kv; i.h. 4/IX. 26]. 1631: latam hogi agjagot niomott tapasztotis raita⁴ Kouacz Giörgj [Mv; MvLt 290. 58b. — "Az épülő házon]. 1637: eö ugi adgia az hazat Mathenak hogi az haznak epiteseben, szaruasaba(n) segellien tapazza s epicze az hazat [Mv; i.h. 291. 78b]. 1653: Ebben az 1612-k esztendőben a György deák bíróságában kezdék fonni a paláncot és tapasztani [ETA I, 111 NSz]. 1727: az Kémény Sövénybül font fa kémény téltul egyezeri tapasztással lévén tapasztva [DLt Liber Inventionis]. 1742: tapasztva vakalva és meszelve [Pókafva AF; JF XXV/58]. 1763: Tiszt Uramnak poroncsolattyaából a város Istalaját tapasztván [HSzj *sárhordó* al.]. 1765: (A) Czigányne hat nap tapasztván, és sikárolván az Kornis Gábor Uram serfőzőin, impuné maradt [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 178]. 1825: A Daroztine Bolitja ... Tapasztani és sikárolni 2 Székér agyag a 15 xf [Dés; DLt 3]. 1827: 14a — 15 7bris az három Czigány tapasztanak az sejem Juhok Istálló-jába [Budatelve K; Born. F. Id]. 1847/1851: az udvar mellett sövény árnyékszék tapasztva, szalma fedél [A. szovát K; Pk 3].

2. nyomkod, tapogat; a-şi lipi palma (indelung) de ceva; (mit der Hand) pressen, betasten. 1592: Vida Miklos wallia, Hogi Eniedre megivnk vala ... az legini Megiesine mellett zinte vgi Jart, mint egi teorueni felesége mellett, egiebtwint meg eoelte az legini Meggiesinet. fel vincnel hogi meg zallank ... eggik kezeuel az melieit tapoztotta az Azzonnak, az masikal megh eoelte vala [Kv; TJK VI/1. 268]. 1597: Bota Istwanne Borbara ... wallia. Sardine hozta oda hozza(m) az leankat ... tapazta sardine az leanka feiet, monda igi tazita e le az vrad az maiorba ... az leanka mind vtanna mongia wala [Kv; TJK VI/1. 95]. 1599: Az seb feleöll(is) kérdé(m), ha faj Azt mo(n)da hogy ugy techik hogy chak az mas njaualyatol uagio(n) faidalma, tapazta az torkat(is) azt mo(n)da, Inkab hizi hogy azis ki fakad [UszT 13/108 Joan. Lokodi de Kaidiczfalua jb vall.]. 1632: lata(m) az leanka kezeuel tapasztotta az orczaját [Mv; MvLt 290. 93b]. 1655: edgyik kezéb(en) tartván az Oláh az aranyat, mondek az Oláhnak, tapaszdt ezt az Sacskot pénz vagyon benne, el ragadá azomb(an) az Sacskot töllem, az Oláh (igy!) el futának velle. az aranyatis el vivék [Kv; CartTr. II Joannis Percseni rel. vall.].

tapasztal 1. észlel/észrevesz vmit, figyel vmire; a vedea/constata, a-şi da seama de ceva; erfahren, auf etwas aufmerksam werden. 1619: penig ez megtörtént, hogy sem magyar, sem német ... hanem török valaki volt, kit Håbil effendinek tapasztalok, mivelhogy azkor Mehmet pasa ... minden ott künn való dolgokat megirt az német követnek és az császár hocsájának [BTN² 333]. 1665: Iratja Nagyságod, én Nagyságodat nem úgy biztattam volna, az mint az dolgokat tapasztalja [TML III, 347 Teleki Mihály a fej-hez]. 1677: Ha a' fellyeb meg-irt mód szerint valo alkalmatlan-

ságokat tapasztalnak lenni benne, minden uton módon interturbálják, el-vágassák, és el-romtsák nullo remedio obstante, és ha ki violenter resistalna, az illyen dologban flor. 200. büntettség toties quoties [AC 113]. 1722: Sok rossz Circumstantiákat, és Consequentiákat tapasztalván a Gubernium, a minden felé ki terjed (!) gabonából valo eget bor főzésb(en) ... hasznos(na)k itilte interdicalni, hogi Semmi kenyér(ne)k valo gabonából szabad ne légyen éget bort vagi palyinkát főzni [Ks 83 gub.]. 1734: Tudom hogi a Mlgos említett Urfiak többire a Collegiumban laktanak ... mikor én az Urfiaknál megfordultam tapasztaltam, s láttam Mlgos személyekhez illendő intertentiojokat asztalokat és felesed magokkal tudom hogi voltak az Urfiak [Kv; TKI Sig. Szathmári (30) pastor eccl. ref. rel. vall.]. 1749: azon Malomnak nem tapasztaltuk ... olly magossan fel kötte s Csinálva lenni az Gátyát melly Miatt az Küküllő Vize vagy Etzer, vagy Maszszor öbléből ki vetett volna, és károkat tett volna [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4]. 1754: tapasztalván ok nélkül valo illetlenkedését férjéhez, azt itiltem igaz Lelki ismérettel, hogy magamis el nem szenvedhetném [Altoria Hsz; HSzjP Nicolaus Csoma de Gelencze (40) vall.]. 1762: én Suha nem tapasztoltom, Nem is látom, hogy Krajnik Uram Laszlorol az Uraság kukurizájából három Száz vékát hozot volna [Roskány H; Ks 113. Vegyes ir.]. 1771: azt is tapasztaltam Bodomé felől hogi ő bizony tsak egyzeris nem imádkozik [Dés; DLt 321. 30b Anna Birtalan rel. vid. nob. Danielis Borosnyai (48) vall.]. 1804: Pap Janos ... hogi ... valakinek gabonáját ... Firtos Várolyába(n) meg étette volna Soha nem tapasztaltam [Pálfa U; Pf Pál András (34) szabad székely vall.]. 1826: soha se hallottuk és nemis tapasztoltuk hogy Nem hogi az Tekintetes Comisariusok (!) Urok ellen vagy az Czéh Mesterek ellen rezonirozott volna de még más kiseb Czéhunk Tagjaval (!) se ellenkezett [Dés; DLt 495]. 1868: A' mult öszi R. 'sinaton kedvetlenül volt kéntelen tapasztalni, hogi a' T. Atyafiak közül többen vagy igen ritkán, vagy költött okaikat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAK 143].

Szk: ~va ~. 1758: Keczel Sándor uramban pedig tapasztalva-tapasztalom, nem egyszer-kétszer megcsökönt [REtE 79]. * kárt ~. 1662: Római peregrinus mint Rómától búcsúzott volt, annyi kárt tapasztalván a részegeskedő életben, úgy kellene annak is válét mondani [SKr 432-433]. 1683: el menénk ahoz értő ket emberséges paraszt emberekkel edgyüt, és az egész szözlött meg jarván ... illye(n) megh böczülhetle(n) karokat tapasztaltunk [Radnót KK; UtI]. 1753: Nem keves karat Tapasztalvan mind az Bodolai T. Possessoratus mind Bodola^a ut falu az gyümölcs fáinak le vagasa meg hantasa miat mind az ertelen erőszakos emberek es Kecskék miat [BLt. — "Hsz]. 1821: Sombori István Ur is, koránt sem annak tekintetéből, kívánt panaszozni, hogy abban valami különös kárát tapasztalta volna, hanem ... hogi az által a' Több possessorokon mintegy truttolhasson [M.zsombor K; Somb II Sombori Farkas kezével] * maga veszedelmével ~. 1710: Minemű nagy romlása és pusztulása következett légien, sok helyeknek az Isten(n)ek szegény Hazánkra bocsátott keserves itileti, és sullyos Ostroma, a Pestis miatt; a már inficiált helyekkel gjakorlott Co(m)municatio alkalmatosságával keservessen meg tapasztalhatták, kikis sokszori kemény parancsallattunkat semmiben hajtván, nem írtóznak az afféle helyekbéliekhez menni, vagi az onnan valokat bé fogodni, mig nem magok veszedelmivel tapasztalták, hasznos parantsollattunk el mulatásának kesserű gyümölcsseit [KvLt I. 198 szebeni gub.]

* sokat ~ vmiben. 1780: Rendes fizetesen kívül, a' Collegiumnak egy krajtzár érő jóvához sem nyultam. Ez előtt a' Rectornak különösen esztendőnként 50 forintot adtak: nekem egy krajtzárt sem, nem is kértem ... Hogy fel adatattam, nem tudálom; mert affélében már sokat tapasztaltam ... Azt tudálom, hogy fel adás bõlts emberek előtt annyi erejü, hogy indulatot okoz [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.].

Sz. 1811: A' fényes Napban-is tapasztaltak homájt [ÁrÉ 59].

2. érez; a observa/constata/sesiza; erleben, fühlen. 1586: Stam Iános vallia engemetis zolgalt, de lamborwl zolgalt semmy Alnoksgaban ellene(m) Nem tapasztaltam [Kv; TJK IV/1. 593]. 1617: mennel haznosban es nagjub igassagal zolgaltunk eo hat(a)lma(ssá)ganak, annal nagjub idegenseget tapasztaltunk magunkhoz [KJ]. 1662: Ifjú kapitány fiokat azért Váradrul behívatván s az dologban értelmét vévén, hogy nagy kedvét tapasztalnák a dologhoz ... a dolgot elindíták [SKr 197]. 1666: Egyébaránt most (is) elébbeni alázatos devotiommal vagyok ő felségéhez, Nagyságod is, míg élek, annál egyebet senki bennem nem tapasztal [TML III, 544 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. 1710 k.: Valamikor ittam ... nagy nyughatatlanságomra, só bősége lehet a véremben, úgy hiszem s tapasztalom bizonyosan [BÖN. 521].

3. ~ja magát vminek érzi/tartja magát; a se considera; sich für etw halten. 1715: Löt pedig ezen meg edgiezés oly Conditioval hogj ha mellyik Fé, valamely részben meg károsítottatnak tapasztallja magát, és verificalodik, annak idejében bonificáltassék [Kv; RLt].

4. talál; a gási; finden. 1573: Zilassy Myhal es Beke Gergely hiték vitan valliak, hogy ... Az wtan kerdeztek az Santatis", Azt Monta hogy Azzonya hatta volt Megh Nytwa hagia az Aytot hwl halt, Eo azt Monta Ha Ream leo Keresztury ... De chyak Melle fekwit volt otth tapasztalta [Kv; TJK III/3. 69. — "Sánta szolgálóasszony]. 1585: Keozegheó Jstwan vallia ... leowe oda Dauid Janos es Kutos Marton, es Mondanak hogy eoket Seoch Marton kwlte Volna hozzank köyert ... de en vgy Adam Akor fell hogy az Templum eleybe vigiek oda Ala ... De hat Nem vittek volt oda, hane(m) Azi(is) Szeoch Marton haza eleibe wiwen, ot tapasztalta Budaj Tamas Vram, es vgy haitatta onnet ell [Kv; TJK IV/1. 458]. 1653: Kiket ágyokban tapasztaltanak éjjel, úgy fogták meg a magok házokban a feleségek mellett | Mikor pedig a hadak béérkeztek volna, előljáróban akarták a vajdát hogy házánál tapasztalják és megfogják [ETA I, 47, 155–6 NSz].

tapasztalás észlelés, vminek a megfigyelése; constatare; Erfahrung. 1775: bizonyos tapasztalásunkbol, és gyakor látásunkbol tudgyuk vallani, hogy az elő számlált Széna fűnek hason felén ... jo fűek lévén (így!) száz ött szekér szánát (!), ha többet nem percipiált eo natsága [Mezősámsond MT; BetLt 7]. 1794/1795: tapasztalása a M. Fő Consistorium(na)k az hogy a' Belső Hivatalba levő szemelvények mellyek a' Papi öltözetbe illetlen gazdaságot követnek, és Nemelyek nem Hivatallyokhoz illendő öltözetbe jelennek meg a' Közönséges Hellyeken [M.bikal K; RAK 18]. 1799: a mai tapasztalása szerént a' jó Barát jobb az Atyafinál is [Dés; DLt]. 1811: Én, a' mint érzettem, úgy irtam ő róllok, Tapasztalásomból, nem másunna szóllok [ÁrÉ 74]. 1819: én fogantatása napját elő nem számlálhatom, hanem ... hogy két szám szerént számlálva a' gyermek néha a lili

holnapba is belé lépik, a' mint esztet több tapasztalásaim után is erősíthetem [Kv; Pk 2]. 1844: Az 1843beli máleról az a tapasztalás, hogy mind meg feketedik a kas közepibe [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenc-hez].

tapasztalású vmilyen tapasztalatú; cu o anumită experiență; mit irgendeiner Erfahrung. 1823–1830: Ő ugyan a tanulás után nem járt, mert mikor tanács gyűlésében nem volt, szűrötlen harisnyát varrt, holtáig el nem hagyván mesterségét, de nagy tapasztalású, okos ember volt, azonban szelid [FogE 284].

tapasztalat tapasztalás, megfigyelés; constatare, observare; Erfahrung. 1851: Mivel a tapasztalat szerént a gonosz emberek miatt főként az bírót és előljáróságot sok szerencsétlenség éri [Zalán Hsz; RSzF 106].

tapasztalatlan kevés ismerettel rendelkező; care are puține cunoștințe; unerfahren, erfahrungslös, mit wenige Kenntnisse. 1823–1830: Elek úrfi" pedig még tapasztalatlan ifjú lévén, nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgálja lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kísérgesse [FogE 144. — "Gr. Bethlen Elek]. 1841: ők mint tapasztalatlan és bárdolatlan emberek ... talán zúgolódtanak, az nem csuda, mert eledélet még a vadállat is védelmezi [VKp 61].

tapasztalhat 1. észlelhet, valamire felfigyelhet; a putea constata; jd kann/darf etw erfahren. 1662: Olyan országos gyűlés pedig a fejedelem és ország között lett végezéstül fogva, mellyben az új fejedelem is választott volt, hiszem, magok is jól tudnák, hogy nem lett volna. És így valahonnan adatott, de nyilván tapasztalhatnák ökegyelmek, hogy az bizony merő hazugság volna, és éppen csak arra nézendő volna, hogy afféle költött, hamis hírekkel szakadozókat csinálhassanak, s mind a szegény országot ... veszedelmbe hozhassák! [SKr 401]. 1676: Maga afféle hajdúk marháira bizony sokszor kért ő kegyelme maga is levelet, de én még nem tapasztalhattam ugyan ő kegyelme ittlétében sem hasznomat, sem becsületem nevedekését [TML VII, 188 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz]. 1734: az segsvári borbély is el érkezett, melyis amint tapasztalhatam jól érti magát [Moha NK; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1815: (A környező falvak lakói) tsak eddig is már tapasztalhattán azt, mennyi hasznok legyen nékiek ezen Huta fel állításával, hol minden időben jól fizetett marhát kapnak [Jakó, Hamuzsir 68].

2. érezhet; a putea simți; jd kann etw fühlen (es ist möglich). 1664: Az oda ki való, csak egy levelet is subscribálni nem akartak, azt, Uram, én nem tudhatom, micsoda levél lehetett, de az talám csak attól is megeshetett, hogy az szegény haza részéről ez dologban hidegséget tapasztalhattak, valamint csak a halogatásból is, magokhoz [TML III, 190–1 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1677: Adja Isten, édes Uram, valósággal is tapasztalhassa Kegyelmed az én háládatosságomat [TML VII, 328 Bethlen Miklós ua-hoz]. 1681: Szükség azért gondviselőnek magát józan és istenes életben gyakorolja s mindenkhez magát az eo rendek szerént illendő becsülettel alkalmaztassa, hogy az Ur Istennek segedelmit s áldását minden dolgainkon tapasztalhassa maga becsületében való előmenetellel egygyütt [Szűv; CsVh 106]. 1832: Minden ember tapasztalhatta magában azt:

hogy amidon valakiről valami rosszat költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember, 's meg van győződve, hogy nem igaz — 's mégis marad abba valami bényomás az emberb(en), mely mindég úgy lebeg és jön olykor előnkbe [Torda; IB. Demény János udv. tt lev.].

tapasztalható észrevehető, észlelhető, megfigyelhető; care poate fi observat; erfahrbar, merkbar. 1699: Minthogy a' főben jaro criminalis dolgokban a' probanak Deli Nap fényhez hasonló világos(na)k és elegendendőknek kell lenni: Gönczi Mihálynak penig Isten ellen valo karomkodása es paraznalkodása világossan es elegendendőkeppe(n) nem constal, jollehet nemely Fatensek mind karomkodását mind panaszolkodását világossittak es bizonyittak tapasztalható realis nagy circumstantiakkal de nem elegendendő képen tettzet azért a' Törvénynek intra quindenam oppidanis puris dignis personis Nobilibus 7mo se magat purgalhattya s abszolvalodik; ha hol penig ... magát ne(m) purgalhattya a' piaczon palczasztassek meg; es ... conciliallyon Ecclesia(na)k [Dés; Jk 280a]. 1711: Újjobban ezen esztendőben mind Erdélyben, mind Magyarországban is rendkívül való dolgok történének. Mert Szegednél a Tisza vize minden látható és tapasztalható ok nélkül elenyészék, annyira, hogy a számtalan halak a Tisza száraz fenekén künn maradván, nem győzték az emberek kifogdosni [CSH 474].

Szk: szemmel ~. 1796: azon innét pedig semmi egyéb közben vetes a faluban nints mely Szemmel tapasztalható volna [Szovát K; SLt XLII. 2].

tapasztalhatóképpen szemmel láthatóan, észrevehetően, nyilvánvalóan; vizibil, perceptibil; sichtbar, fühlbar, wahrnehmbar. 1662: A német fejedelemszöny, Catharina az országban benn lakván, s magát épen, fejedelmi méltósággal nagy pompára tartván, az ország fő házat, Fogarast bírván, az szegény hazának nem terhe nélkül láttatik vala tapasztalhatóképpen lenni [SKr 142]. 1669: mutogatás, halogatás miatt teljességgel kő falai is megh bontakoz(ta)nak, meljéből nem hogi haznát sőt naponkint való kárát tapasztalható képpen látván következni megirt Enjedi Márto(n) Ur(am) ez okon s töb méltó okoktolis indittatván á megnevezett pusztá fél(ben) álló házabéli részt ... adá örök áron megmásolhatatlanul fellybe megh irt Dési Makai Mihály Ur(am)(na)k negyven öt jó mértékű egész Imperialis Tallérok [Ne; Borb. I. Szathmárj Gaspar táblai íródeák kezével]. 1704: Az asszony nál is ugyan ma volt, amikor igen nagy kinban és hánykodásban lévén az asszony a szélkólika mia, orvosságot adott bé Fogarasi uram, és mindjárt tapasztalhatóképpen szüntette fájdalmát [WIN I, 99]. 1705: Mondá a fejedelemszöny, hogy az ő ura nem többször, csak egyszer volt abban a nyavalyában, hanem Laborinénak, a hoppmester-asszonynak az apja lévén abban a nyavalyában, ő hozatott volt valami vizet Velencéből, melyet is sub secreto adtanak ki. Azt mondván, hogy az igen sokaknak notabiler használt, úgymint csak itt is a Commissiónak, Ecklernek, egy Antoni nevű franciscanusnak és többeknek is valakik azzal éltenek, tapasztalhatóképpen használtak véle [WIN I, 529]. 1794: a' holt Test a' Templomban ne tartassék hanem csak Predikatzio előtt vitetvén bé annak végződésével onnan ki vitetessék ... a' koporsok jól be tsináltassanak, és ha az holt Test még is tapasztalhatóképpen szagos lenne, az illyen Testnek ... bé vitetése meg nem engedhetik, hanem a Templomon kívül a' Porticusban tétesék be [Kv; SRE 315].

tapasztalódik találtatódik; a fi gäsit; gefunden. 1646: miuel az fogoly Aszonnak az orzot marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n) megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztaték ... az plengerhez keottetue(n) cziganokkal megh veretessék es inset kj igazitassék mint or lopo [Kv; TJK VIII/4. 83]. 1696: ha secundario olyan színű vetekb(en) tapasztalodnak közönséges helyen masok példajara megh veretessenek [Dés; Jk].

tapasztalt észlelt; (care a fost) constatat; (er ist) erfahren, wahrgenommen. 1677: Hogy ennyi foglalatossági között én is írással terhelem Kegyelmedet, arról ... megbocsásson, mert bizat ... ez mostani hosszas boldogtalanságimban magamon tapasztalt Kegyelmed jóakarata [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1722: Miltónak ítéltük, hogy Tapasztalt gratiajáért, haladok lennének, es avagy Csak in parte recipotalnok [Bürkös NK; Ks T. 19]. 1738: hozzam tapasztalt gratiaja szerent meltoztassek Excellad ezen rationabile impedimentumommal annyit ideig respiriumot concilialni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.]. 1739: Sökszóri tapasztalt affectioja s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excell(enti)adnak inducál hogy ez földhöz ragadott és minden tehetségéből exhauriáltatott Szegénységnek Státusa iránt Excellentiádat iteratő molestálni p(rae)summálom [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1752: midőn magamot egész gratiájab(a) s tapasztolt Patrociniumab(a) az M. Urnak elemtem föltáig recommendalua(n), maradok az M. Ur(na)k igen alázatos engedelmes sz(o)lg(aj)a [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1775: Kedves Hugom Aszszonynak midőn Atyafiságoson ... vigasztalást kívánánk tapasztalt sincera Affectioiban ajánlott, alhatatosan maradván, egy igaz köteles szolgája [Kissáros KK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc sk lev.]. 1810: (A bika) egész el károsodását tulajdonították ... a külső látott, és tapasztalt vagdálás és meg mérgedett verésbeli hibák(na)k [Marossztrikály MT; Berz. 72/7]. 1820: magamat Nagyságod tapasztalt Nagy Jó Szívűségében 's Kegyeségében ajánlóm [KLev. 15. cs].

tapasztaltat észleltet, észrevétet; a face să fie constatat; jd macht etw wahrnehmbar, bemerkbar. 1691: Mint hogy penig ez szoros üdöben szorgalmatos gondviseles kezénatit, eo Kgle jo maga alkalmaztatásával igaz Hazafiságát tapasztaltassa, az naponkent folyo dolgok difficultások, és egyéb occurentiák valóságáról az Commissariatustis tudositván, hogy ha mib(en) kívántatni fogh az eo kgek succesorávalis magát és hivatallyátis segejtlesse [Kv; Törzs. inst.].

tapasztaltatik 1. észleltetik, észrevétetik; a fi constat; (etw wird) wahrgenommen. 1662: Eleinknek példajok szerint kellene a magyaros jó hír-nevet keserű halál kóstolásával is oltalmazni, tanácsolni, az koldolástól elinteni, az végházakat Istenért is, hogy töröknek ne igémék, adnák, azon kémi, maga segítségét, készségét, maroknyi poshadt vérenek amellet kiontását igérni láttatik és nyilván tapasztaltatik vala [SKr 487]. 1677: Több Mester emberek között, az Ötvesek mivelvén drágab materiákból, tapasztaltatik nagy fraudulentia közöttök valókban [AC 218]. 1717: Bizonyos relatioból, Experientiaiból tapasztaltatott olyan fraudulentia is hogy az szőlőt jól ki nem nyomottták a sákból, hane(m) rendkívül mustason hadgyák a Trébelyt, melyre nézve né-

mellyek(ne)k csak nem annyi sajtoit mustya esik, mint a Nyomo kádrul [Sárd KK; Ut]. 1722: mely ország Gyűlésén ... oly punctualiter comparealljon, hogi ipso praedicto 19. futuri Mensis Februarii Die, a Catalogus meg olvostatván, valaki absens(ne)k tapasztaltatik az Articulus poena irremissibiliter exigaltatik rajta [Kv; WassLt gub.]. 1746: Az Falu in Communi Panaszolkodik ... mind Portiob(an), mind pediglen az udvari p(ro) ventusb(an) defectus tapasztaltatik. Mi azért vegire akarván menni azon dolognak közülünk rendeltük Bala Jánost, Greek Pétert, és Paduran Oprat hogy investigallyak honnét orialodik ezen defectus [Lapugy H; Ks 62/11]. 1755: Tisztán lévő Faluban Marha dögi kezdődni tapasztaltatik [HSzj marha-dög al.]. 1761: Mint hogy az J(ste)n(ne)k tettéséből ennek előtte is, De kivált ez jelen való Eszt(en)döb(en) mind az Nagyokra s mind az Kitsinyekre nézve igen sűrű Halálozások forogván köztünk, és azoknak ki Harangoztatásokb(an) mi nemű rendeletlenségek gyakoroltatnak, mellyekb(en) nem hogy az öregek és Jffiak közt, Nagyob és kisebb személyek közt való külömbség tettenéz ki, hanem inkább sok Atyafiak(na)k botrankozása tapasztaltatik [Torockó; TLev. 2/2]. 1780: Anno 1780 die 23-tia Novembris. Tapasztaltatik az is, hogy sok illetlen dolgok esnek a faluban [Árkos Hsz; RSzF 101]. 1797: tapasztaltatik, hogy az Assessorok a Relatoriákat különbözöleg intitullják [Mv; MbK XII. 113]. 1812: Mivel tapasztaltatott, és a' sok panaszbol megis világosodott, hogy a' Mester emberek a' falusi szegénységet felettébb terhelték, ennek megzabolázása végett hozatott ezen határozás [F.rákos U; Falujk 74b Sebe János pap-not. kezével]. 1835: midőn csaknem egészsz Európában öldököle az Embereket az epekerség — Cholera — itten ... nem tapasztaltatott különb(en) csak az édgý Varga István halálában [M.-gyerőmonostor K; RHAK 42].

Szk: kár ~. 1770: az elmúlt Nyárban Udvarbiro Uram ő kegyelme Háromforint árra egér maszlagot hozatott Károly váro!t, mellyet Tésztában gyurva sindelyekre kenette ő kegyelme s úgy raktak az Asztagba az egér ellen ... Tett is hasznót ... mivel az eddig el cséplett Asztagokban az egér miá semmi kár nem tapasztaltatott, halva pedig a kevés között feles szamu egér találtatott [Balázsfa AF; Ut]. * kára és kisebbsége ~. 1780: Olyan Bányák lévén, mellyekből roszsz Metallum hordattatik, vagy a' Vas kövel egybeleyedvén az Ércz ki nem tisztittatik, melly miatt roszsz Vas készülvén, mind a' Mlgs Familiának, mind az Hellységnek kára és kisebbsége tapasztaltatik, azért valakik ezután roszsz Metallum Bányákat colalni, vagy a' Vaskő közüll az Érczet jól ki nem tisztitni, 's e' miatt roszsz Vasat tsinálni comperiáltatnak poena flor. 12. büntetessenek, és a' roszsz Metallumú Bányákból ki tiltassanak [Torockó; TLev. 2a].

2. találtatik; a fi gásit; (etw wird) gefunden. 1597: az azony ... az fajtalan gonoz eletert az keozeonseges bewntesnek helien az perenger alatt erosse(n) megh vezzeoztessek es az varosrol ki ewzettesek, soha penigh teobe az varosson magat ne talaltassa, mert ha itt tapasztaltatik sakba bútassek es az vizbe eolettessek minde(n) theorwen nélkül [Kv; TJK V/1. 134]. 1641: Ombozon Iako Barat Catha ... Jelentven hogi az ó Ura Vida Janos parznasagban es orsagban tapasztaltatua(n), ötlet negy giermekevel el hatta ... azert az sz. szeken Absolutiot kiua(n) si iuris ... Deliberatum. Docealia az Azzoni hitötlén Uranak orsagat, parznasagat es Jöwendő Partialisban comparealuan vallazza leszen, de mosta(n) differaltatik Causaia [SzJk 55].

tapasztaltatott 1. észleltetett, észrevétetett, megfigyeltet; care a fost constatat; (etw. wurde) beobachtet, bemerkt. 1793: az addig tapasztaltatott károk meg külembeztethessenek az azután következhető károktól [Kv; Pk 2].

2. tapasztalt; (care a fost) constatat; wahrgenommen. 1771: Titt. Mágai Ferentz Vram ... Mint tapasztaltatott jo Gazda, az Oeconomicumok(na)k, olykor légyen megszemlélője, és az inkább gyömöltsozhető Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat feltalálja [Kv; SRE 228].

tapasztaltattathatik észleltetethetik; a putea fi constatat; (etwa) es wird wahrgenommen (lassen können). 1671: Mivel sokann a' Sóval való kereskedésben a' Fiscust defraudálják némelylek nem a' Portuson, hanem másutt adván Sójokat a' hajokra, a' melly lopásnak neme; Végeztetett azért hogy ha kik ezután ollyanok találatnak, kik ezt cselekednék, ha szintén in facto nem tapasztaltattathatának-is, de ha az után Inquisitio által nap fényre jöne cselekedeti toties quoties két két száz forinton maradgyon [CC 55].

tapasztás vakolás; muruire/lipire cu lut; Anwurf, Verputz. 1581: Az Malom haznak hozattam Agyagot Tapasztany ... Tapasztasattol mind kyweol belol az padlasatis fytettem d. 50 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas kezével]. 1582: 14 Oct(obris) Az zel hogy el hanta volt a Trombitas hazat chynaltatta(m) megh ... harom zeker Agyag hozastol attam d. 22. Az meg Nyomasatol tapasztasatol es Mazlassatol attam d. 24 [Kv; i.h. 3/V. 24-25. Lederer Mihály sp kezével]. 1587: 20 7bris Ezen Swteo haz Tapasztasert es az Swteo Kemence chynalasaert hogy meg Tapasztottak es megh Mazoltak attam teole f. 1. [Kv; i.h. 3/XXXIV. 7 Zabo György isp.m. kezével]. 1599: A malom hazaccikanak az Tapasztasatol es mazlassatol attam d 80 [Kv; i.h. 8/XII. 3 J. Chanadj mb kezével]. 1600: azt nyilwa(n) tuggia ... hogy az hazat anniba megh chenalta, hogy chak tapasztas kellett volna neki, es keme(n)cze [UszT 15/268 Nagy Andras Zentelki vall.]. 1640: Lengyel Samuél ... Ezis Jeoueueny Tapasztasauval, Napszamaual el [Kolozsmonostor K; GyU 47]. 1680: ezen haz(na)k ... padlása tapasztása jo [A.porumbák F; KvLt Inv. 18]. 1725: 60 nap számosok fizetésére kik az két kertben lévő major Házak, és Istállók tapasztásán ... az két kémény meg tapasztásán is, s sikárlásán dolgoztak, az ajándék dölgosokon kívül ... fi: hung: 10 d: 20 [Kv; Ks 15. LIII]. 1817: Ez a malom Talpba vésett 16 sas fákan ál, ujj Nád fedél alatt, két kereszt, és egy mester Gerendája vagon, 5 pár Szaru fái jok az oldalainak also Resze Sövényből valo Tapasztás nélkül [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 10]. 1831: azonnal eléállanak, a' Tapasztást meg is sikárolják [Magyarókereke K; Ref.egyh.lt].

tapasztat tapasztást végeztet; a pune (pe cineva) să lipescă ceva cu lut; verputzen lassen. 1718: fenyegetni kezd ... Josika Sigmund Ura(m) s aszt mondja az Devai tömlöczb(e) küledek miért mersz rēja(m) ollyakat fogni, vane bizonyosodot rēja melyre mondek vagon ot negyen hallottak ... az kikkel az hazat tapasztatta(m) ... az Ur birajais majorja és majorjeja ot volt több(en) is hallottak az veszedekest falusiak [Branyicska H; JHb Fülel Csak Ferenc gondviselő vall.].

tapasztatlan vakolatlan, tapasztás nélkül való; care nu este muruit/lipit cu lut; unverputzt. 1647: Az malom mellett

vagyon egy Konjha haz, kemennye kőből czinaltatott, az falai boronabol valok; Tapasztatlan uy sendelyezes alatt [Marosillye H; Vlt 55/541]. 1652: Ugyan eze(n) alkalban az erdeo feleol vagyon egy uj Major ház sasokb(an) (gerezdekbe(n) rott, boronakbol fel rott, szalmaval fedet, pozmás, tapasztatlan, szobajaval, pitvaraval, pinczejevel csak üszögébe(n) [Görgény MT; Törzs.]. 1656: Ezen malomnak uj sendeli hejazatia ala vött kotesses sasfas rako boronakbol allo tapasztatlan leuen az fala nilik az felseő padlasarais egy bellett vas sarkon panton forgo fa zaros ajto [Fog; UF II, 158]. 1732: A predikator museuma tapasztatlan és ablak nélkül valo [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1742: Ökör pajta, padlatlan, s tapasztotlan [Pókafva AF; JF XXV/58]. 1744: padlásán hat fenyő deszka tapasztatlan és be szegezeten állanak [HSzj tüzelő al.]. 1761: egy Majorság rekesztő ház formájú tapasztatlan alkalmatosság [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 46]. 1781: A Sídónak is az őszel épitettem edj Velnyitzét, a Tél ugj kapván Tapasztatlan maradtott, eleget nyomorgott a nélkül, mert a régi háza le sorvadott [Eszmény SzD; Told. 6]. 1785: A Csűr fenyő boronából épült, edjik oldalhoz Deszkával padolt fiok toldatott ket vegiben ket Istáló és egy Pojvartarto ajto nélkül, melyek tapasztatlanok, mind ösze igen jo sub fedéllel fedelezett, kettős Levelü Sorkokon forgo kapui mind két felől [Miklósfva U; Ks 73. 55].

Szk: ~ *disznóol*. 1694: az Eökör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik, és a' Csűr kapujáig continualatik njolcz sas fákban fel rótt, fedele nélkül álló, tapasztatlan, ujj, Diszno ol avagi Pajta [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. * ~ ház. 1729: Vagyon edgy Udvarház Supos azon fedél alatt hamu tüzes ház és edgy tapasztatlan és készületlen Ház [HSzj hamu-tüzes-ház al.]. * ~ *majorságketrec*. 1810: van egy most készülő félben lévő négy szakaszú, sövény oldalú még tapasztatlan szalma fedelű Majorság Ketretz [Doboka SzD; Ks 77. 20 14. Conscr.]. * ~ *oldalú*. 1810: Vagyon egy csak ugyan venike fedelu csere fa, sasok közé Sövényből font tapasztatlan oldalú, még jo állapotban lévő Konyha szin Sövényből font ki nyulo kéményével [Pacal Sz; Ks 76. 385 Conscr.]. * ~ *pajta* → ~ *disznóol* * ~ *parasztpajtáska*. 1736: Előbb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelű paraszt pajtáska, mely Bihalok számára valo [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

tapasztattatik befedtetetik; a fi astupa/acoperit/inchis; (es wird mit Verputz) bedeckt. 1558 k.: meg toltod az tegelth es tapazd be Jol es, hogy az tegelbe, tapaztattatoh agy onekye elozor lassu twethz, annak vtanna Nagiobich megh, hogy az allath meg oluagion [Nsz; MKsz 1896. 284].

tapasztó I. mn vakoló, (sár)tapasszal bevonó; care se ocupă cu muruitul/lipitul pereților; (ver)putzer. XIX. sz. eleje: Tapasztó Czigányoknak a Vájog készítésénél 14 Rf 36 xr [HSzj tapasztó-cigány al.].

Szn. 1453: Nicolaus Tapasto [Csánki V, 318] | Nicolaus tapasto [Kv; TT 1882. 534]. 1570: Tapazto estwan [Kv; Tjk III/2. 102]. 1573: Tapazto ferencz [Kv; Tjk III/3. 201]. 1574: Tapazto Andras | Tapazto Istwan [Kv; Tjk III/3. 334, 338]. 1585: Tapazto Istuan [Kv; Tjk IV/1. 537]. 1593: tapozto Istwan [Kv; Szám. 5/XXI. 25]. 1600: Tapazto Janos [Kv; i.h. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével].

Szk: ~ *kalákás*. 1808: a Tapasztó kalákásoknak ... vételtett volt négy kupa Pálinka [Kvh; HSzjP].

II. /n tapasztó mesterember; meseriaș care se ocupă cu muruitul/lipitul pereților; Putzmaurer. 1589: A tapasztzonak Munkayaert attünk f. — d. 8 [Kv; Szám. 4/IX. 26]. 1594: Az Tapasztzonak fizette(m) f l d 32 ... Mazlo agyag hozastol fizette(m) f — d 16 [Kv; i.h. 6/V. 49]. 1595: Olah Demeter az Tapazto harom napig segitet az kochnyan mindent, és zenet hordot hazamtol, mert az kochnya mellet ha le tölttettem volna, el tekozlodot volna, És az esső is el veztette volna, fizettem Demeternek 3. Napra d 25 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 202 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1606: Tapaztattam megh az Jspotaly hazat az czinterem feleől, zegődseg zerint az Tapaztok(na)k Egj Nap hogi az Agiagotis eők niomtak megh attam f l [Kv; i.h. 12a/l. 31].

tapasztómester meseriaș care se ocupă cu muruitul/lipitul pereților; Putzmaurer. 1589: A Zegenyek Swteohaza Kemenczeienek a' zaya le zakadott uala a' fenekéis meg bomlot vala, kitol fizettem a' Tapazto Mestereknek f. 1. [Kv; Szám. 4/XI. 26].

tapasztott (be)vakolt; muruit, lipit cu lut; verputzt. 1732: kül, belől, tapasztott az haz teteje irant ki szolgáló keményen oszlik el a füst [Nagyida K; Told. 11/70] | a kertnek közepiben vagyon a Csűr ... tapasztott sövény oldala dőlni indult [Szászsztyakab SzD; TSb 51] | a Nemes-Curia ... oldala nagy részint kül belől tapasztott [uo.; Told. 11/67].

Szk: ~ *bivalypajta*. 1854: Agasokra épített sövényvel bé kertelt agyaggal tapasztatt és szalmával jo moddal bé fedett 6 tölgyfa folyo gerendájú bival pajta [M.köblös SzD; Torma] * ~ *kemence*. 1732: (A) Kis házból, a Kémény allyában, vagy Konyhára járnak ki, holottis az magossan ki tettő Sövényből font oldalú tapasztott Kéményen szolgál ki a füst, melyben a le irt két házokból, sövényből font két tapasztott, Kementzékéből, és kürtökből szolgál bé a füst [Szászsztyakab SzD; TSb 51] * ~ *oldalú*. 1732: Mely kapura véggel nyulik az már meg hanyatlott ágások közib(en) sövényből valo agyagal tapasztott oldalú ház [Nagyiklód SzD; Told. 11/67].

tapaszú vmilyen vakolatú; cu un anumit fel de muruit; mit einer Art Verputz, Wandbewurf. 1761: (A szoba) le omladozott tapaszú, az esső mián meg rothadozott gerendázatu, és majd egészszen a rothadás miatt el hulladozott padlásu, kementze, és ablakok nélkül valo [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5].

tapacírer kárpitos; tapijer; Tapezierer, Polsterer. 1816: Tapazirer Taufernek a' Koporso Takaro tsinálásaért ... 15 Rf [Kv; Born. IV/41]. 1837: A Kolosvári Tapazirermél lévő két politurozott ágyfa [Szentbenedek SzD; Ks 88. 14].

tapacíros 1. kárpitosmester; tapijer; Tapezierer, Polsterer. 1840: a Tapacírosoknak idegen munkák árulása el tiltásáért relatoriaért a Szolga Biro Urnak 4 Fl. [Kv; ACSzám. 131].

2. jelzői haszn-ban, cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: kárpitos; tapijer; Tapezierer-. 1840: Tapecíros Böchel Ferent (!) Urat az idegen helyekről hozatott és fűse-rektől vet munkák el tiltásáért admonialtatta [Kv; ACLev. 27].

tapacíroz kárpitoz; a tapisa/tapeta; tapezieren, polstern. 1823–1830: Az hálósobának fala meszelve, a nappalinak

pedig fala viaszosvászonnal behúzza (tapecírozva), mely apró fejes szegekkel van felszegezve [FogE 225].

tapírozó tapírozó; care este folosit(ă) la tapare; Toupier. Szk: ~ fésű. 1840: Frízér Fésű ... Tapirozó Fésű [Nyárádszbenedek MT; Told. 19].

táplál 1. (embert, állatot) élelemmel ellát, élelmét biztosítja; a hráni; nähren, füttern. 1570: Martha Veres Antalné, hity zerenat vallya, Azt Thwgya hogy ... Az Nagy dragaba mykor keoble az Buzanak fl 6 Jart azkor Thartotta Markos Antal az attiafiayt es Nagy zegensegebe taplalta Ewket [Kv; TJK III/2. 137]. 1572: Anna Pokos Peterne latta hogy Baniarol Be fwtottak volna, fodor ferenchne taplalta gal gertnet, es hallotta hogy Nenyenek Monta, az vtanis giakorta Nenyenek hitta [Kv; TJK III/3. 21]. 1573: Bonchokne es Eothues gergnie Azt valliak hogy ... aztis hallotak pecinetwl Monta hogy ha kalachsiteone es Istwan deakne Nem taplaltak volna Be sem takarhatta volna zeoleyt [Kv; TJK III/3. 206]. 1576: Byro vram eo K. Az Malomhoz lato vraminak adoszon mostan egy kwl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak, Es azt az Zenat Lo zamra oszak [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1591: Kouaczy Pal Janosnak sem fia se(m) leania nem volt teob az en ania(m)nal Katalin azzonnal Az en ania(m) abba(n) leani fiw volt, Demeter Pal Kouaczy Pal Demeter fia ez J eo rea maradhatot az eo atia eoreoksege Kowaczy Pal Demetere marat en rea(m) az en ania(m)ra jara(n)do Joszagh ... az en Job ania(m) Kouaczy Pal Janosne engemet fel perest oda hiva vgimint ygaz vert hogy en eltessem, tarchia(m) taplalliam, az eoreoksegekis gongiat visellie(m) vgy mint enie(m)nek [UszT. — 'Az örökségben']. 1592: Tot Mihaly, kit Deesen Molnar Mihaly-nakis hynak ... zillel Molnokba lakot, Az miuel lehetet azért az Attjat segitette, taplalta, odais ment hozza Neha, Neha [Mihályfva SzD/Dés; DLT 235]. 1607: Janos deak taplalta ugia(n) eóket, Mert Mezaros Balintne zegeni kezzel vala [Mv; MvLt 291. 438a]. 1616: annak hadgy ez eoreoksegett az ky eótteótt vensegbe taplallya [Cs; BálLt 61]. 1632: Ezen meghe mondot Eóreókségnek hasonfelet hagia ... Kazon imperffaalui Cziútak Gyeórgynek es fiainak miuel eó kegmek mint keózel ualo Atiafiak tartiak es taplalliak ... vgy hogy ennek vtannais eó kegmek megh lsten ez niaualias testbe tartia, taplalliak az menjből lehet es tarziai [Kászonimpérfa Cs; BCs]. 1638: ez az Kalos Balinth ... tartotta, s taplalta az Feleseget ... elegh sarut, vit neki, kordovan sarut, vech sinortis adot [Mv; MvLt 291. 169b]. 1679: Miuel hetedik esztendőben fordult immar Szóts Mihaly hűtetlenül feleségét Kis Katat Gyermekivel egyútt el hagyta, azolta oda tsapongot, költsegevel ne(m) taplalta, tartotta ... az aszonyi allat diuortaltassek hűtelle(n) ferjetül, et ad secundus nuptias in D(omi)ni fel botsattassek [SzJk 140]. 1710: 25 veder bora lévén ... edgyiket hadgya ... annak az Aszszonyi(na)k a' ki velle dajkalodat betegsege(en) es az ő tölle el maradot fiaczkájának hogy abból tarcza es taplallya [Kv; Ref. egyh. lt VII/13 Rugoni P. János ref. préd. kezével]. 1745: a Természet Törvénye azt tartja, hogy az Apákat es Anyákat a fiak es Léányok örög Attjokot es Annjokot második gyermekégre jutván es meg njavalyásodván, tartsák es táplállyák [Torda; TJKT II. 76]. 1766/1800: hol egy s hol más Jovaival engemet, Nyomorú Feleségemet tartott, táplált [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1771: akkoris szénájakból s szalmájakból ki fogyván kéntelenítettének fákat vágni, s az le vágatt fáknak rügyeivel

táplálni es gédelgetni Marhájakat [Roskány H; JHb 93. XIX. 6]. 1823–1830: A Hassiai Landgráf asztala, mely Marburgban sok jó magyarokat táplált, neki jól tetszik [FogE 221]. 1854: kedves Feleségem ... Ns M.országon lévő Joszágotskájá jövedelméből ... táplált, sőt ruházott is [Kv; Vég.].

Szk: étellel, itallal ~. 1815: mást méltatlanul nem ruhaz Étellel itallal nem táplál s nem kávéztat [Mv; Berz. 21].

2. szellemileg, lelkileg táplál; a furniza cuiva hrană spirituală; Geistesnahrung. 1663: De az ki nagyobb, én mint egy residensek, factorok volnék itt nekik és magam hitelemnek s böcsületnek sérelmével van, hogy ő írta nem igaz hírekkel táplálom itt az fejedelmet és egyéb nagy rend haza fiait [TML II. 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Így hívál engemet még az én gyermekségemben, szent igédet kezembe adád, szent fiadban megigazítál, szent testével s vérével lelkemben az örök életre táplálál, Szent Lelkednek drága templomává fogadál, és arra ... mint a te szemed fényére, úgy viseltél gondot, melyet is én, jaj mennyi ezerszer s ezerszer fertéztettem; annál is inkább is többször fertéztettem volna meg, ha te réám nem vigyáztál s elbocsátottál volna [Blm. 985–6].

Szk: (nagy) reménység ~. 1669: Az lengyelek 2. Majji gyűlnek öszve, hogy királyt választzanak magoknak. Az mint hallotta, az muszka császárt, Condeust, az florenciai herceget forgatják. Rákoczi Ferenczet is, mondja, hogy táplálja az reménység; szolgáját is küldte volna be Lengyelországban; de ennek urunk ú nagysága nem ad hitelt, mivel nem igen tetszik a dolog [TML IV, 451 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1672: Nagy reménység táplált, hogy olyan örömmel kapák az hajdút mind császár s fővezér; de már meghűle bennem is az reménység [TML VI, 391 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1831: én akkor hozzád nem szollattam, hanem mind tsak a Lovak fel keresésibe foglaltoskadtam, de nagy köd ereszkedvén, táplált a reménység hogy ki tudgya, hát ha a köd fel takaradásával Lovaimra rá akadhatok, a mint hogy midőn szép meg viradt azok közül kettőt ... a Solymas tónál megis kaptam Szabadon [Dés; DLT 332. 13].

3. ~ja magát ellátja/tartja magát; a se întreține, a-și asigura mijloacele necesare traiului; sich erhalten. 1574: Romp Benedekne Azt vallia hogy vagion 11 Eztendeie Mytwl fogwa Esmerte az Borbarat hogy partas katalinal lakot Mywelt Twgia hogy mykor katalin zokadalmokba Ment azt hon hatta leot hozza es panazolkodot hogy Eyhezik, Eo teolle kert hwl ket penzt hwl egi garast hogy Mywel erte vgi taplalta Magat, Eo Nem latot sem hallot semy Ragadozast hozza Az partatis Eo atta volt neky melliet eowenek Mondot lenny katalin Mostis ados az arrawal [Kv; TJK III/3. 362]. 1576: eo K. latwan Regeny peternek Igen ely Nyomorodot voltat es zegenseget, ... Rendeltenek Myg ely Minden Eztendere Az quartabol egi hordo Bort ... taplalia Magat vele [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1605: minden ember jószágának jövedelmecskéjéből táplálta magát [SzO VI, 14]. 1683 k.: Az özvegy Asszonyok kik csak gusalyokkal taplallyak magokat adnak az Pastor(na)k Telar(um) ulnas nro 3 [Kraszna Sz; SzVJk 40]. 1807 k.: Tudom hogy Felesege után Földei vadnak s mind eleitől fogva voltanak, és a Felesege Testvere Földiitit mindetig Szántatta es Titt. Miko Lorintznénekis Szántat Felib(en) es ezekből taplalta magát, s ebbol gazdalkadat [Asz; Borb. II. Füllep Mihály (49) ns vall.].

4. vminek a működéséhez, fenntartásához szükséges pénzt biztosítja; a finanța. a susține cu bani ceva; finanție-

ren. 1589 k.: Thudom hogy az Malom szwkegett es Jeouedemet mikor be veottek az birak polgarok mind penzrul penzre zamot attak es abbol taplaltak az varosnak mikor valami zwksege volt vagi zallo, vagy penigh feiedelmehez kellet mennj mind abbul keolteottek az zegenysegett abbul nem bantottak [Szu; UszT].

5. éltet; a fine in viafát; am Leben erhalten. 1679: táplál még is az én Istenemnek az a jóvolta s kegyelme, a melynek általa rabságomtól megszabadított, hogy továbbá is kegyelméből ki nem vet, hanem jó módot talál dolgaimeg- orvoslásában, kiből tovább is remélek [TML VIII, 560 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

6. kb. izgat; a intárita; stimulieren, irritieren. 1757: kö-zöttek* egy Geréb nevű Csapodar N(eme)s ember vagyon ... ez táplálja őket valami egy más opiniokkal, hogy enyi s amanyi száz esztendeje hogy elfoglaltatott a Györgyfal- viaktól [Kendilóna SzD; TL. Perlaki András Teleki Adám- hoz. — *A rettegők között].

táplálás 1. gyámoltítás, segítés; protejare; Unterstützung. 1507: Ezt <az> testame<n>tomot en Eleteembe eges- segembe Jrtam az en gyermekymnek meg maradassokra es taplallassokra az en keze<mel> hog ez mellett myndenyk meg maradyon, es ezt fel ne onyak [Nyírk VI, 187 Cheh István végr.]. 1566: felseged ... oly deputatio lewelet meltoitassek adnya hogy ne kezeryttetnenek az felseged hy- wey eztendewkent te felsegedet bantany, hanem az dez- mak administratori es be zolgalatoy mostanyak es jewen- dewbe leyendewk az te felseged kegyelmes deputatio leve- lere adnak meg eztendewkent azt a summat az oskola mestereknek fzyetésekre es az zegen tanuloknak taplallasa- rya kycbawl az ur Istennek anya zent egyhaza epewltethetnek [SzO II, 207 ogy-i végzés]. 1610: en megh tekintuen az en vramnak Zeouerdj Gaspar Mihálnak ... aruasagomba(n) valo io gonduisselet, taplallat, es miuelhogy mostani nyaualiambannis, Nekem teob giamolom, iste(n) utha(n) eo kglmeul Ninchie(n), En az en Jouaymat, es minden Joza- gimat ... Hagiom es adom ... Gaspar Mihály vramnak [Ba- lavásár KK; Ks 19. III. 22]. 1626: azt az hazatis en az Vrammal chenaltam, aztis az eroksegembely igassagomotis mindeneket az en attjamfianak Chutak mihaljnak hagiom eltesiesit taplallasaert riam uolo gond viselesiert [Jakabfva Cs; BCs]. 1695: Nehai Hajdu György Ur(am) özvegye Ba- log Judit, Urának sok rendbeli adossagai miatt gyámolta- lanságra jutván ... meg tekintvén gyámoltalan el fogyatko- zot öregségét irlalmason így rendelte, hogy eleiteig ... min- den Cantoronkent adassék taplallasa négy négy veka buza és pénz egy egy forint [Kv; SRE 27]. 1700/1716: Ingo jo- vokban penig facultat(na)k hogy el adhassák magok táplá- lás vagy jóvak(na)k conserválására nevez [Kibéd MT; MMatr. 192]. 1807 k.: Igen kevés Földet adott a Néhai Attya az Esketőnek maga Felesége taplallasa- rya hogy abbol el nem élhetet volna hanem nagyobbára a Felesége után valo rész portiolat taplallat [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.].

Szk: élet ~a. 1566: hazunknak es iletünknek taplallasa- rya lehetnink elegek az Felsiged kegelmes engedelmiből [SzO II, 186]. 1671: Isten itiletiből e' veszedelmes időkben sok- helyek el pusztultanak és ellenség miá kik meg-maradta- nak-is, lako helyekben nem lakhattanak, hanem kényszerit- tetek magok életek táplálására olly helyekre menni, az hol magokat táplálhatták, mostan már sokak előbbi fészkekre akarván redealni örökös Urokhöz [CC 59]. 1766/1800: be-

teg ágyban lévén ... a' Feleségemis régtől fogva tsak nem éppen világtalan, úgy hogy Mind ketten utolsó gyermek- ségre jutván, magunk életünk táplálására éppen elégtelenek vagyunk [Harasztkerék MT; Told. 30].

2. élelemmel, táplálékkal való rendszeres ellátás; hränire; Ernährung, Nahrung. 1625: Ferfiu es Aszonyember köntös. Az mi ferfiu keonteos wolt, azokat az relictá, hogy el ne weszenek maga és gyermeki taplallasaert el attá [Kv; RDL I. 126]. 1683 k.: az Pástor jövedelmecskejenek része ... (a) Fa hordas es marhacsakianak táplálására valo szena adas [Szilágycséh; SzVJk 123]. 1698: Magok táplálásokra tudom hogy Daczo Györgyné Aszonyom is adott Buzát nékiek, de menyiré valót — s — meg értéké véle nem tudom [Gyula- telke K; Ks Jónás Balogh (50) jb vall.]. 1755: Csős Török buza ... aprobb el hitvankodot rideg sertések táplálásokra egész Tavasz kikeletig az Darabontok által költ el 40 köből 3 veka [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1757: Majorság táplá- lása- rya valo Utsú [Budatele K; LLt Fasc. 129]. 1782/1799: (A jobbágy-bányászok) annyira el romolnak hogy a munkára nem elégesegek, nem lévén illendőképpen tehetségek illen- dő táplálásokra [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 358].

táplálgat etetget; a hráni; ernähren. 1717: A' Rideg Ser- tészeket árpával kel taplallattnom mert egyéb nincsen [Mé- hes TA; ApL 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1771: az mult Esztendőben az Batrinai Lakosoknak szénabeli kos- tyak el fogyván, az Marháyakat Tavaszra kelve fa rúgyivel táplálgatták [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6].

táplálhat 1. élelemmel/táplálékkal rendszeresen elláthat, megélhetését biztosíthatja; a putea hráni, a putea asigura mijloacele necesare traiului; jd darf/kann mit Ernährung jdn erhalten. 1592: azal sem elegödwen nagy rwtton szydalmoz- ... Egy wegh partattes wetotte(m) wala kywel életőmeot es ket arwa germeokeomot taplallasa(m) wgyan az tayban azttes el wagdala [UszT]. 1595: vöttem fű szerzamat, miert hogy mindennap kelletet ... így az gonduiselő emberrel szaporaban meg marad, és job modgyaual szűkseget az va- rosoknak taplallhattya: hogy nem mint az hertele(n) valo teres- sel [Kv; Szám. 6/XVIIa. 14 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1623: Az fogarasy majorban continue ad minus legyen 1000 tiuk lud egy nehany zaz, Komanan azerent, Porumba- kon azerent, seött Betlenben Voylannis egy egy mayorsa- got czienaltasson az holott az jozagboll adando tiukott tar- tassa s azon kiuius eresztessen tiuk lud majorsagott beö- ueön hogy Feyer Varatt taplallhassa tiukall luddallis [BGU 121]. 1671: Isten itiletiből e' veszedelmes időkben sok- helyek el pusztultanak és ellenség miá kik meg-maradta- nak-is, lako helyekben nem lakhattanak, hanem kényszerit- tetek magok életek táplálására olly helyekre menni, az hol magokat táplálhatták, mostan már sokak előbbi fészkekre akarván redealni örökös Urokhöz [CC 59]. 1772: belöllek maga állapottja szerent tisztességesen maga Házát tarthatta és táplálhatta volna? [Hr]. 1777: Nánási János eö kegyel- me az előtt két Esztendőkel a Sz Isten Itéletiből Vono marhá- ból ki fogyván az Dög által, kéntelenitetett Interesre más- tól pénzt leválni, és Jármos ökrököt véle szerezni a mellyel magát házát táplálhassa ... melly pinzért most meg szori- tattván nem volt honnan le tégye, hanem kéntelenitetett egy szántó földből az Nánási fiakkal fel fogott Pusztá Sessioját zálagban adni [Mezőbánd MT; MbK X. 49].

2. ~ja magát eltarthatja magát; a se putea întreține; jd ist imstande sich zu erhalten. 1590 k.: Iyeli es napali Tereh vi-

seliseonket Adonkat be tellyesithetneok, magunkat taplalhatnok [Dés; DLt 541]. 1597: Sofalui Janos feleségüel Anna Azzonnia Eggiwth megh gondoluan hog ven es el Eseth Emberek semmi teörüeni zeörnt walo keresöök Nem leüen, az korondj Eöreöksegeököeth ... Mindzentj Benedeknek adak, kiuel taplalhatnak magokath mint Jlyen Ven Emberek [Szu.; Ks 14. XXIX. 11]. 1610: az en niomorult aruaymat ne hadna hanem adna a' kiuel taplalhatna(m) magamat es apro aruaymat [Tövis AF; BálLt 62]. 1653: Azok nem magyarországi hajduk voltanak, hanem ott a tartománybéli szegény jobbágyból állottak, azok verték volt özsze magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSz].

3. éltethet; a putea ține în viață; (es ist möglich) am Leben (zu) erhalten. 1847: Halált nyújtana-e nékem, amikor töle életet kérek, mi pedig az ő dicsőségére ilyen édes reménységgel táplálhatja az én lelkemet a magárahagyott okosság, de vajon nem csalatkozik-e meg? [VKp 163 Varga Katalin kezével].

tapláló I. *mn* szk-ban; în construcție; in Wortkonstruktionen: *vminek ~ dajkjája* vminek pártfogó híve; ocrótitor, protector; Unterstützer. 1759: Azután ment volt férjhez Teleki József úrhoz, de attól nem maradtott gyermeke. Az Isten anyaszentegyházának nagy tápláló dajkjája vala szegény, felette igen gyönyörködött a könyveknek kinyomtatásában s az könyvekben [RettE 85].

II. *fn* 1. etető; persoană care asigură hrană/mîncare pentru cineva; Ernährer. 1847: A 9. és 10. kérdőpontok oda voltak intézve, hogy Varga Katának az elősorolt bűntényekbeni cimborái, bűntársai világosságra jöjjenek, jelesen pedig, hogy kik voltak az ő azon helységebe vezetői, ottan táplálói, pénzfelhajtói ... segítői ... hogy a vádlott elfogatása végett kiadott rendeletek ne sikerüljenek [VKp 297].

2. táptalaj, növelő; stimulator; Nährboden, Stimulierer. 1710 k.: egy szép személyre való nézésem ritkán volt gonosz indulat nélkül, isteni szolgálatomnak, imádságomnak, templomban, akárhol eszét vesztette, olvasásomban s tanulásomban is sok akadályt tett a bujaság, melynek is táplálója a vérnek bősége és a testből kiigyekeztése, mely is ha akár mint osztán elmehetett, minden tisztátalan gondolatok és kísértetek eltávoztak egyszersmind véle [BÖn. 506-7].

taplálódik I. *vki* eltartódik; a se hrăni; (jd wird) ernährt. 1807 k.: Igen kevés Földet adott a Néhai Attya az Esketőnek maga Felesége taplalasara ugy hogy abbol el nem élhetet volna hanem nagyobbára a Felesége után valo rész portibiolt taplalodat [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.] | Nem tudam hogy az Esketőnek ... adtak volna Szánto Földeket vagy egyéb gyermeke Felesége taplalására valokat, hanem a Felesége Jovaibol taplalodat nagyobbára [uo.; i.h. II Gombasi Péter (26) ns vall.] | Nehai Székely Mihály Uramtól ... hallattam ... amellet tudam hogy feliben is Szántat Földeket ... s ebbol taplalodat maga Felesége s Gyermeke, a mind (!) vallám mind addig külön kenyeren volt mig Szülei mind meg halálaztak [uo.; i.h. II Fülöp Mihály (49) ns vall.].

2. eszik; a mîncă; essen. 1765: Mind ezen személyekről tudjuk hogy csak nem éhel halásra jutott emberek voltak, de addig tserélték addagalták (!), majd egy, majd más szőrő Lovaiakat, hogy már csak alkalmasint táplálódnak [Fintoág K; Ks 113 Vegyes ir.].

taplálóerő táperő, kalória; putere nutritivă; Nährkraft. 1815: nintsen egy plántánk-is, mely a' gabona szükít és nem létét, mind tápláló erejére, mind mivelésére nézve, sükeresebben ki potolna mint a' Krumpi [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésére (nyomt.)]. 1823-1830: Legolcsóbb vacsora volt az hering nevű kiszáraztott tengeri kis hal, ezt egy Marien garason, öt pénzen vettük, ecetet öntöttünk reá, s megettük, kevés táplálóerő volt benne, inkább nyálánságnak való [FogE 229].

tapláltat eltartat; a dispune să fie hrănit/alimentat; sich ernähren lassen. 1576: Egy zegeny Azzony vagion Hydelw Steppen otthnek kyt az gwita meg wteot volt, eo K. Byro vra(m) adason az quartabol ket keobel Bwzat Neky zegitsegwl, Azon kywlis ha hwl oly zegeny zwkelkedeo lakos zegeniek vadnak, Az quarta leowedelmebeol Taplaltassa eo k. Byro vram zegenieket Illel zwk ldeoben [Kv; TanJk V/3. 133a]. 1659: Meg emlekezzék ... arról Quartas Ur(am) hogy a' minemű jok kezében deveniálnak, azok az Ecclesia promotiorya tartoznak, melyből az Ecclesiának közönségesen Szolgai szoktanak táplaltani, e vegre hogy az Istennek gyülekezete nevekedet vehessen, s nem penig folytatkozást szenvedgyen [Kv; SRE 33].

tapláltatás etetés, élelemmel való ellátatás; asigurarea hranei pentru cineva; ernähren. 1662: Ők' azért nagy titkon nekikészülvén, a Vaskapu útján ki Tömdösvára szöktek vala, s onnan a portára felvitetvén ... véghezvitték vala, hogy az Jedikulában, héttoronybéli fogságban tétetvén, egész holtáig ott tartatnék, praebendája adatván mindazáltal naponként való tápláltatására [SKr 147. — "Székely Mózes és elégedetlenkedő társai]. 1752: Gróff Bánffi Kata hagyván Testamentumában a Kolosvári Reformata, vagy vulgo Calviniana Confession lévő Szegények tápláltatásokra ... 200 Magyar Forint Capitalist, melyek a több Pium Legatumokkal edgyszersmind ki fizetődtek [Kv; KvRLt VII. 22]. 1771: szoktak ... az magak erdejekből az ketskéjek, vagy egyéb Marhájak szükségére s tápláltatására fákat vagdálni olyankor, mikor az szénáják és szalmáják el fogy s az le vágatt fáknak rügyivel éleszetik marhájakat [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. 1826: Hogy a' patakot emberi emlékeztetől fogva volt helyen kell hagyni, az nem lehet ... ezen új ducust által nem hogy terheltenék a' tisztelt Grof Ur, sőt az egész Gyalakuti közönséggel együtt megbecsülhetetlen haszna leszsz benne, mert sem allodiaturáját ... nem nyomja el többet, sem pedig az ökor tilalmast nem iszapolja el s mind több, mind a' marhák tápláltatására egésségesebb, tisztább fűvet fog teremni a' hely [Msz; Gyl].

tapláltatik I. élelemmel ellátatik, eltartatik; a fi hrăni/întreținut; ernährt. 1579: ertettek eo kegmek ... Az vrunk eo Naga paranchiolattyt Az Bor megh tartoztatás felől ... talalyak megh vrunkat Aggyak eleybe ... mely igen nagy insgebe, es zwkelkedesbe volt az zegenyseg mostanis mely sok zwksege vagio(n) e kewes borochkara kynek az hire nagiob, hogy sem mint Az Summaia Mert ebből kel az hire gensegnek minde(n) zwkseget megh zerzeny, mind buzabol, mindenbol, melnek most Az arra neoten newekedig, Mas az hogy Magyar orzagbol taplaltatunk buzabol es gabonabol, ky nytwa(n) megh zwnyk ha az bor ky vitelt el tilttyak [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha ki az Mesterek keözw, kiuallkeppen valo esetek miatt, ugi mint: Nehez Vensegh, nagy szegenisegh ... es egiéb hason-

lo niomorusagh miat, megh niomoroszik, keresztieni kegies indulatbol taplaltassanak; segitessenek az Ceh iöuedelme által [Kv; KömCART. 25]. 1673: A Bárány-gyapjat pedig a' mi illeti, az el-adattat, melyből az őriző pakulárok, étellel, és ruházzal tápláltattanak [Hurm. XV/II, 1359a Rucári porkolábok és vámosok Brassóhoz]. 1811: Oh bizony okosok voltak a' Pogányok, És okos volt nekik ama találmányok, Mely szerint a' boldog Lelkeknek számára Egy helyet gondoltak zöld fás Kert formára, Melynek élő-fái mindég zöldellettek, Mindég virágoztak 's gyümölcsöt termettek ... 'S inyet tsiklandozó jó izű terméssel Remélték, hogy fog az Igaz tápláltatni Hóltá után [ÁrÉ 127–8].

2. milyen érzéssel tápláltatik; a fi nutrit cu anumite sentimente; mit Gefühle emähren. Szk: *bizodalom által* ~. 1748: reménylűk a' Mlgos igazgató Tanátsis bőltsón által látván, méltó bizadalom által tápláltatunk, hogy ... szükségrendelést meg téski [Déva; Ks 73. VII. 14] * *reménység* ~. 1679: már esztendőtlől fogva az magyarok azzal az reménységgel tápláltattak, hogy az fejedelem ... őket megbékéltetni tentálja [TML VIII, 531 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

3. növeltetik; a fi alimentat; emährt. 1662: Az délfelől való kapun' kijöven és egy rakott töltött úton jól előmenvén, jobb kéz felől egy forrásra érni vala ... mely a föld alatt a kertbéli középő kö viztartó vállólul tápláltatik vala [SKr 264. — "A csehországi Lichtenstein herceg kastélyának kapuján].

tapló 1. *irtv* is tűzgyújtásra használt gombaféle; iască; Feuerschwamm, Zündschwamm. 1581: Mint hogy eő kegmek faradoznak varasswl, az fwtstolgo taplot megh oltany, keryk eő kegmek, Biro vramat is hogy az kozonsegbeskesget gondolwan legien kegies Indulattal minde(n) dologba, es az haborunak le zalitassaba ne chyak ellent ne tarchio(n) de vgia(n) segichyseggelis legie(n) annak megh letebe ... hog' ez dolog towab ne serpallio(n), es előb ne gykwerezsek [Kv; TanJk V/3. 240b]. 1648: kovat, taplot probaltat, hogi fel wgiekezet hazat giujtani [HSzj *tapló* al.]. 1667: Szakalas sárkányában valo taplo egy tonnával [Fog.; UF II, 339]. 1745: az J. ... minekutánna a sententia execu(t)jaban ment, és őrra el vágattatott, kertek alatt ... lappangott ... sok helyeken fenyegetődzött mellj fenyegetődzésére, uijabban incaptivaltatván feles tapló is találatott nálla, az honnat bizonyoson concludalom, hogi őrra el vágatását égetéssel, gyujtogatással kívánta meg boszszullani [Torda; TJKt II. 95]. 1820: Úgy tapasztaljuk, hogy az irigység ujra taplot kíván gyujtani ellenünk [M.zsombor K; Somb. II Sigmund Farkas kezével]. 1823–1830: Dohány, tapló es kova 30 xr. [FogE 259].

Hn. 1758: A taplo Szélb(en) egj darab irtás (sz) [Egeres-patak Sz; EHA].

2. tenyészhelye/melegágya vminek; focar, loc murdar; Brennpunkt. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatoria nézve gondot viselni, az imit amót Bóltsókákban, és kunnyokban (!) Sordidé magokat viselő, és Lako Emberekre, kiket is vagi tisztaságra kenszeríteni, vagi onnan ki Szállítani Szükséges, mivel experientia mutatya; hogi az afféle Szemetes lyukak taploi es Fomentuma az afféle nyavalyáknak [KvLt I/225. gub.].

taplocai a Taploca (Cs) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Taploca/Toplița-Ciuc; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Taplo-

ca: 1. Taplocáról származó; care este originar din Taploca; aus Taploca stammend | Taplocán lakó; din/care locuiește în Taploca; in Taploca wohnend/wohnhaf. 1752: Taploczai Csedő Thamás Deák mostan Sz. Péter Megyéje Cántora [Csz; Ks 65. 44. 13]. 1789: Csíktaploczai Csedő Ignác pretendálja a csíktaploczai határban: Bál Bács nevű örökös szénafűhelyének közötté orotást kezdé taploczai Lajos Miklós, minden ok nélkül [Taploca Cs; RSzF 138].

2. Taplocán működő; din Taploca; in Taploca wohnhaf/tätig. 1789: ebből az hamisításból nem kíván deliberative hozzászólni az becsületes taploczai eskütség az irt aszszonyáságnak [Taploca Cs; RSzF 289].

3. Taplocához tartozó; care aparține de Taploca; zu Taploca gehörrig. Hn. 1677: fel csik szeki Taploczai határban [Csz; CsÁlt F. 27]. 1723: Taploczai ut [Maroshodák MT; VGY Prekup Juón (26) jb vall.]. 1757: a Past vagyis a Delnei és Taploczai Hatarokat meg valasztó Gyép mellett (sz) [Taploca Cs; EHA].

taplógyújtó tapló meggyújtására használt; cu care se aprinde iasca; zur Entzündung des Feuerschwammes. 1816: Taplo gyujto szerszám ... 2 Rf [Kv; Born. IV. 41].

taplós taplóban bővelkedő; care abundă în iască; Feuerschwamm/Zunderreich. Hn. 1740: A ... Taplos nevű Erdő alatt Panit felől az Somlyora járo ország uttya mellett vagjon edgi Vendég fogadoja [Egrespatak Sz; EHA]. 1839: Taplos, Liget és a Nagy Meszes erdő az Egeres pataki Birtokos Mlgos uraságokkal közösen használódik [uo.; EHA].

taplósapka taplóból készült sapka; chipiu de iască; Schwammkappe. 1754: Baro Radak Lörintz Umak ... Nye-reg szerszámai. Egy arannyal varrot szederjes veriték fogo ... Egy fejer materia selyyemel varrot Sapka. Egy Taplo Sapka, és egy viseltes bagaria formating [Nsz; Told. 19].

taplóvas gyújtóvas; amnar; Feuer/Wetzstahl. 1665: Egy hordo toplo vas 1 [Fog.; UF II, 315 ágyúk, tarackok közti fels-ban].

tapod 1. tapos; a călca; treten, stampfen. 1569: az Nemetis ezt latwan ne(m) hogy megh segítette volna eeket de mingiarast el fűtot az zeginy Magiarokat oda hattak, egy saron kellet által mennek ot zantalan sokan tapottak egymast az sarba az Nemetek [BesztLt I. 6034 Diosy Gergely not. kezével]. 1598: Kossa Mihali ... wallia ... latta(m) aztis mikor niakon chiapa az Posta mester zolgaia Ambrúst és lakabot, azútan vtolzor hogi ki tazitak az Posta mester zolgaiait labokkal rúgdostak tapottak harman woltak raita, Ambrus, Miklos es Ambrúsnak egy eoehe azok tazigalak ki az hazbol [Kv; TJK V/1. 144]. 1640: az Rabot el szabaditak az Azzony eő naga Darabantiat vertek tapottak az Pufogasat oda hallottuk [GyK I Magdalena Kovacz cons. nob. Pauli Szakmari (35) vall.]. 1641: Az Jobagiom Geőbeől mihalynak 2 eőkrett hogi el loptak ... inen Saio kerezturol ... hogi általment az keöz hatart egy arant biro Fellakiak fel nem ueőkter seöt el titkolni igyekeztek tapottok [Sárvár SzD; Ks I. D]. 1759: egy darab buzajat ... több solymosi lakosoknakis lovai s kanczái el gazoltak ették es tapodtak volna [LLt Fasc. 154]. 1761: Ferentz Lörintz ... még ettzer a Véber Catharina elő ruhajat el lopta, és a' patakba tapatta [Szászsztván KK; BK. Michael Ferentz (23) jb vall.]. 1768: az D. Biro ... Tobies Szalamonnak Gyertyával

kezdette vala sütegetni a Szemeit, és Feleségít rútlú tapadni [Bukuresd H; Ks 113. Vegyes ir.]. 1773: a ... Katona pofozni, és a mellyemet tapodni kezdette [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1783: Nanya Makavej ... az ottan uton jarokat erőssen huza vonya ráfogvan hogy a gabónáját tapodgyák [Faragó K; Gyl. Pavela Tomi (50) zs vall.]. 1794: a Leményi embert az utzán ... a földre levertvén, Csismájával Testit tapatta [Létka SzD; TSb 5]. 1813: az Exponens Aszszonyt öis meg fogá s vagy két versen jól a' Földhöz veré tapodta, pofozta, ütötte döngölte patyalta [Dés; DLt 162]. 1841: Petele ... Gyalagassai Havat tapattak a Lábokon [Bor. G. XXIVb].

Szk: sárba ~. 1737: (Az alperes) az uttza közepin égy szegény idegen embert minden igaz és méltó ok kívül meg támadván a földre le vert, a sarban tapodatt [Torda; TJKT I. 140].

2. átv sért, bánt; a călca în picioare; beleidigen, verletzen. 1710: Elég nagy kárara esék ... az egész Erdélyországnak annak az embernek a halála" mert neki egyedül mind a császári udvarban nagy hitele, tekintete, mind a németek előtt becsülete, authoritása vala ... de azolta bizony olyak vagyunk, mint a pásztor nélkül való juhok, vagy mint az utcán való sár, akinek kell is, akinek nem kell is, szabadon tapod bennünket [CsH 414-5. — "Bánffy György gubernátornak]. 1847: Jogot, törvényt önkénye szerint tapodott, sőt ami legtöbb, a nyomorult lakosokat hamis biztatásai által oda juttatta, ahonnan őket egy kemény erőszakon kívül semmi többé kellő állásokra vissza nem vezetheti [VKp 202].

Szk: láb alá ~. 1670: olyan volt az magyarok dolga eleitől fogva, de ugyan az Isten az maga dicsőségét el nem hagyta, tovább is azt láb alá nem hagyja tapodni [TML V, 115-6 Teleki Mihály Ispán Ferenchez] | Petróczy dalgát én, Uram, bizony nem jelentem senkinek; mint kell pedig böcsülni, én bizony azt sem tudom; egy privatus úr volt; magunk, hazánk böcsületit sem kell láb alá tapodni [TML V, 389 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Vö. a *tapos, tapot* címszókkkal.

tapodás, tapotás 1. átv is taposás; călcare; Treten. 1570: Seuerinus Brozer Azt vallyia ... az Inas ... egy kor hogy az zeoloebe Ment volna latot tapodast zellel [Kv; TJK III/2. 108]. 1595: Az Zenaftu és Zenaiarol pedig ezt mondhatom ... Apahida felől: Egy nehany rendbelj Sereg nep lakot raitta: En magam oluastam 16. kaljbat: az mellyet mint egy Taborj helyen czjnaltak volt az Christoph deak szolgálj és hada nepe: Melyek nagy tapotast es nyomast czelekettek vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 274 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1737: jöjjönek ki és lássák meg az heljlet az vért ugy az hobeli tapodást, akit tettek [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. 1752: azon kö mellett érék Határ Halmotis mely a' sok szantás, és tapodás mfa lenyomult [Szépkényerüsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 3. 64]. 1841: a' Szamos vize folyama mellett lévő kaszálló helyeiben a' fát szállito emberek tapodásai által tetemes károsítások évenként okoztatván, sőt az irt nagy anya gáton a' fák leszállításaikor Bakkok 's tőzevelések által fél állitanni szokott Sorompok által a' Gátbanis nagy romlások okoztatvatán, az ebbéli meg károsításokat nagyságok magok ... fordítsák meg [Kv; KmULev. 2].

Szk: sárba ~. 1740: Mely gonosz paráznaságot subinfeláló sekekedetiért börtönkoztató életéért, a' Tktes Nms Tanács ... jó, és atyai intésének Sarban tapodásáért, ítéltetett,

hogy a Piaczon Vásári Nap, a Pelengérb(en) Hóhér által, keményen, meg csapattassék, az I. Lakatos Mária, és Nms Dés Várossáról 's határárolis in perpetuum extermináltassék [Dés; Jk 343].

2. egy ~t se megy egy lépést sem tesz; a nu face nici un pas; keinen Schritt machen. 1730: az Apám mingyárást Csáki László Urhoz ment s meg kérdezte e'szerint: Uram! mit csinállyunk? mert én bizony inkább el bujdosom mint sem a' Teleki Urak(na)k szolgállyak; az Apám(na)k azt hagyta: Csak üllý veszteg, ne meny egy tapodást is, hanem mikor én hajtolak, csak akkor jő [Vármező SzD; TKI Csupé Gavrilá (42) jb vall.].

3. tennivaló, jármivaló; (treburi) de făcut; Aufgabe, Obiegenheit, etw zu tun. 1662: Istennek hála én jó egészségben vagyok; tapodásom az bizony dolog, elég van, de hinnen Istent, nem leszen tapodásom [TML II, 305 Teleki Mihály Veér Judithoz].

tapodott taposott; care a fost călcat (în picioare); nieder-treten. Szk: sárba ~. 1833: Küküllő Vármegyei Gálfalvi és Balástelki Jóságokat illető, a' Horák által sárba tapodott Levelek [OL Erdélyi tábla ir. Post advocatos VIII. Ugron elenchus Sikó István lev.].

tapodtat 1. tapostat; a face să fie călcat, a călca; nieder-treten lassen. 1637: Borbely Lukacznét el ütette egi iffü legeny ... meg hogj meg h rugazkodek monda(m) en hogj ihon bizony szint(n) el ütetek az Aszont azonba(n) ugj ütette tapotata hogj ugia(n) kovaliogh vala az szegeny aszony [Mv; MvLt 291. 50b]. 1662: Azonban az lovas se-regeknék is bé a sánkra utak nyittatván, tapodtatnák, vág-nák, lőnék őket [SKR 140]. 1671: Egy kád aprított kaposztat soztunk, Selyki Pétert bellé állatván meztőláb, majd csak nem hét oraig tapodtatattuk [PatN 79a]. 1710: Mikor a patak árkhöz jutánk, hát ott már a sok futó had belé dőlőven lovas-tól, egymást tapodtatják [CsH 228]. 1740: Mltgs Groff Kornis Sigmond Urfi ő Nga Méltóságos Requisitionjára, a' Rósa Hegj oldalából, meg engettetik ő Ngán(a)k, hogy kö-veket hordathasson, tali Conditione, hogj a kövekkel, haszonvívó Rétünket ő Nga ne obruáltassa, haszonlatanná ne tétesse; és a kö hordo szekerekkel, vagy szánokkal, rétün-keket ő Nga ne tapottassa; hanem járjan(a)k, a szokott közön-seges úton [Dés; Jk 543b]. 1794: az eő Nsgok akkori Tisz-tye ... meg ért Gabonámot Complex társaival hatalmasul gazoltatta tapodtotta [Ádamos KK; JHb XIX/41]. 1811: a' képe a' Szent György Püspöknek ... Pántzélban öltözve iratik, 's Lovával Tapodtat egy Sárkányt [ÁrÉ 87]. 1832: Anno 1832 die 8a Novembris teljes communitás hivatlat-ván, az egész gyűlésben az a sérelem és abusus proponálta-tott, hogj a vetéseket szánszándékos kicsapásokkal, mar-hákkal és még sertésekkel is gazoltatják, a puha földet ta-podtatják, étetik, és azáltal oly károk okoztatnak, hogj an-nak megakadályozása elkerülhetetlen szükséges [Arkos Hsz; RSzF 154].

Szk: sárba ~. 1778: Dáda nevű Seller ... a Darabontné-nak kenderít szánszándékkal boszuságbol az hol még uya Sem volt jámi csak Maliciából ökrít szekerit kenderire haj-totta a Sárba tapodtatta gazoltatta [Bethlen SzD; BK. szám. Márkosfalvi Szabó András tt kezével].

2. jogtipróan sértet; a face să fie lezat drepturile cuiva; Rechte verletzen, Rechtskränkung. 1847: Jelen hó 3ról jegyzett levelét vettem, melyre válaszm a' következen-dőkben központosul: Hogy Komáromi Lászlóval van, 's

lessz baj ezután is azt mind ketten igen igen bölcsen tudhaták, mivel ő egy értetlen de azonban akadékoskodó ember — hanem maga mint ügyes ember ne hadja jogát senkitől tapodtatni [Csapó KK; DobLev. V/1264].

tapodtatás 1. tapostatás; cáicare; Demütigung. 1662: és hogy a sűrű kopjával való hányattatást sűrű lovas seregek tapodtatását a személyesség nem állhatva, a kitől mint lehetne közülök, a gazra szaladozni, bujni kezdettek vala [SKR 285].

2. *átv* vminek láb alá való ~ vminek a jogsértő tiportatása; cáicare în picioare; jmdm auf den Fuß treten. 1662: Már az ezerhátszázhatvanadik esztendő következett vala, mely a felsőnél annnyival inkább siralmasabb vala, hogy ... veszedelmes dolgok tűzének rakásfái a hazában nagyobb-nagyobb rakásokra neveltettek volna, ebben immár azok anynyival sebesebb és veszedelmebb lángoló tűzzel égnének meg ... evangéliumi üdvözítő vallásunknak nyilvánvaló nagy kárával s a nemesi hajdani szép szabadságnak főképpen a mi megromlott szegény hazánkban jobban-jobban lába alá való tapodtatásával [SKR 528–9].

tapodtatik letiportatik, megaláztatik; a fi umilit; niedertreten lassen. 1662: Ahonnét a mi édes hazánknak, Magyarországnak polgártársai és népei ennyi és ilyen szörnyű bosszúság tételével és szorongatásával ... terheltetvén ... amiképpen, hogy vére hullásával szokta vala szabadságát keresni, ugyanazont ilyen szörnyűképpen megszegettetvén és földre tapodtatván, kényszerítettet állatni és oltalmazni [SKR 102].

tapodtatott letiportatott, megaláztatott; care a fost umilit; demütiigt. 1662: Meglátá mindazáltal Isten az égből ily nagy háborúban is és megszaná a nyavalyás és földre tapodtatott kereszttyénséget, és a tűzzel-lánggal gerjedező tört hávelyébe fordítá [SKR 104].

tapogat 1. vmit ismételtlen megfog/meg-megfog; a pipái/ atinge ușor și repetat; betasten, wiederholt anfassen. 1574: Kiral Ianos azt vallia hogy Mynek eleote Nem verte volt senky ferenchet egi vasarnap hittak volt az borra teob tarsasagal egembe, Mondot ferench az chyoniat (!) tapogata volt hogy Mirige volna [Kv; Tjk III/3. 386b]. 1582: Bathory Ianos Keomywes Imreh legénye ... vallia ... Egor azert Nappal vala es ott az Agban Keomywes Georgineuel eg Legeny fezik vala, tapogatam az Gallerat es teolceres vincede vala vg itilem, mert vgian Zallast(is) tart vala ot ... Jttas vala penigh az Legeny [Kv; Tjk IV/1. 62]. 1597: Bagiony Pether Biro vram zolgaya ... wallia ... Azon eyel penigh az felesége mellett halt wolt veres Pal, mas nap az felesége monda hogi ingie(n) se(m) erzette mikoron az vra fel keolt wolt melleolle hane(m) chiak azon veotte ezebe hogi tapogatta az agiat s ne(m) talalta ot [Kv; Tjk VI/1. 82]. 1774: meg álván ... 'a szekér, én 'a kezeimmel tapogattam Lajtorják között bé dugván kezemet, azonnal 'a nagyobbik Ládát láttam, tovább tapogatozván kisebb Ládátis érzettem [O. zsákod KK; GyL Vall. 196].

Sz. 1662: Elhallgatjuk, e vérszopó lélek másutt mit cselekedjék; nekünk magyaroknak ahol fáj, ott tapogatjuk [SKR 99].

2. fogdos, tapintgat; a pipái/mingia atingind ușor și repetat; betasten, wiederholt anfassen, ab/befingern. 1582: Albert deak ... vallia Hallottam az Kalma(n) vram vincze-

lereteól hog, latta volna mykor tapogatta volna Nireo Kalman az zolgalo leanyat Luczat [Kv; Tjk IV/1. 49]. 1631: akkor ejel ... ot halank mind egi mas szeltibe(n) ez az Szalontaj Gergely tul feküt Uramon, eczer czodalom ki kezeben az Czezem mert elsőben azt tudam, hogy uram tapogattia megh ugia(n) sokaig hagiam ot az kezet egikor eszembe veöm, s hat Szalontaj Gergely által niult Uramon, eő fogdossa az Czezemett [Mv; MvLt 291. 237b]. 1799: Juczit nem köszöntetted, nagyon controversálja, mivel betegségedet hallván, azoltal fekete rokalyát visel, most pedig nagy a fara, miolta nem tapogattad [Bodok Hsz; DanielAd. 275]. 1826: le fekvén el aludtam, kevés idő vártatva álmasan érzem, hogy valaki Testemnek tilalmas részét tapagattya, ebbe(n) fel ebredvén sikoltva azt kérdeztem, ki van itt [Déva; Ks 116 Vegyes ir. Ballo Borbára Asszonyom vall.].

3. tapogatózik; a dibui; herumtasten. 1592: Takach Mihali ... vallia: Mikor valami madzaggal halazni akamanak eginiaianian (!) menni, luta oda Marton az megh holt Inas ... Mikor oda mentwnk az Zamos melle es megh hantuk volna az mazlagot, menek altal az Apahidj gaton az tulso partra, tekinte(m) hat eois egi fat veot kezebe, es azzal tapogattua jw altal az Zamoson, valtigh kialtam neki hogi ne Jwicon altal azon modon, de vgian el jeoue ... chak az kialtast hallam, tahat jmmar az viz el be vitte [Kv; Tjk V/1. 272]. 1710 k.: Elbocsátotta az embereket az Isten, hogy tapogatva, mint a setétben járó emberek, keressék az Istent [BÖn. 429].

4. óvatosan, előrelátóan bánik vmivel; a tatona ceva; mit jmdm vorsichtig umgehen. 1662: Az mi az asszonyom levelének continentiáját illeti, látom s bizony Uram, nem kélelem, mert akármikor, ha jót hallottam is felőlünk, nem egyébnek gondoltam, hanem hogy vízre akarnak vinni s azért kell nekünk is tapogatva és okoskodva az dologgal bannunk [TML II, 393 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

5. érintget, puhatolózgat; a sonda/tatona; erforschen. 1678: Asszonyunknak írott Sárosi uramnak levelét láttam, alkalmasint tapogatja az dolgot, közelítette is azon conceptust az Keczer uramék követsége is, úgy gondolnám [TML VIII, 273 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

6. tapaszgat; a murui/lipi (cu lut); lehmen. 1631: mikor építettek Halom Kata az Uraual ... az hazat ... az feleségének ... mondotta ... mi magunkis penigh neha mikor hozza érkezünk tapogassuk ugj mond, latam aztis hogi eő magais ... tapogatta mint ollia(n) szegeny ember [Mv; MvLt 291. 59a]. 1709: Tapogattak és készítették egy pusztá házat Kús-Madán és éczakára belémentem [SzZs 759].

tapogatás 1. fogdosás; tapintgatás; pipaire, pipáialá; Bestattung, wiederholte Abfassung. 1700: (Látta az asszony-nak) maga szolgáljával a ' Czinteremben a ' borza bokorba(n) edgyütt fekvéseket és fel kelesőket és sokszori jádczodozasokat, csokolodásokat szemtelen paráznaságra mutato egy más testének fogdosását tapogatását [SzJk 329–30].

2. tapasztás; muruire, lipire (cu lut); Verputz. 1587: Ho-zattattam ket zeker agiagot tapogatasnak valot poljwa hozastol niomastol fiztettem -24 [Kv; Szám. 3/XXX. 33 Seres István sp kezével]. 1643: ha mi Épites penigh az hazon keuantatik ... minden illendeo terheviselést egi arant visellyek, kiueuen az mely hazban auagj szobaban laknak, annak belseo tapogatasara, kemencze es ablak csynaltatasa-ra, es azon küülis azmi beleol keuantatik az szobakban, kiki maga visellyen arra gondot es vgj csynaltassa az mint sze-

reti [Kv; RDL I. 131]. 1754: az Hazoczka alá Nagy György ... gerendaczkákat vonagatot pitvarat maga tsinalta Tapogatással s fedellel [Dés; Hr 5/27].

tapogatódzik, tapogatózik 1. tapogatva keresgél; a di-bui; tappen, nach etw tasten. 1774: meg álván ... 'a szekér, én 'a kezeimmel tapogattam Lajtorják között bé dugván kezemet, azonnal a' nagyobbik Ládát láttam, tovább tapogatozván kisebb Ládát is érztem [O.zsakod KK; GyL Vall. 196]. 1795: a' Szekerében tapogatozot ... azt felelte: hogy az Kerékről valami Vakarekót akama venni pipájának meg gyújtására [Déva; Ks 114. 404 Vegyes ir.].

2. vmivel tapogatva tájékozódik; a di-bui; sich tastend orientieren. 1823: minthogy sötét volt elé vettem a Vas vil-lát 's avar tapogatodzatam [Dés; DLT].

3. óvatosan tudakozódik, puhatolódik; a face tatonári/in-cercări prudente (în mai multe direcții) pentru a cunoaște o situație; nachforschen. 1744: Azt is halottam hogy az ősz-szel Fülöp Feketelakon járt volna és ot ki seggi körül járt és tapogatozot nem tudom [Gyeke K; Ks].

tapogattatás fogdosás; pipáire, pipáialá; Betastung. 1739: Néhai Kibédi Márton özvegye Fogarasi Mária Asz-(szo)ny ... Leányi közül egjgiknek-is, a paráznságra utat nem mutatott; sőt paráznságokb(an) semmit nem tud, faj-talan csókolódásokat, tapogattatásokat, tilalmas hejenis nem látta, nem approbálta [Dés; Jk 302a].

tápolgatja magát fenntartja magát; a se întreține, a-și asigura mijloacele necesare traiului; sich erhalten. 1629: fel kezeuel varrogatot valami durva varrasokat az Annya Keo-mies Pálnak s avar tapolgatta magát es az mit az sok jambor adot nekie, miuel nem volt ugjan küldus de fel küldus volt, tudom oztan hogy műre alla s az mű után veue oztan magát elé | eo nem szorult volna arra, mindennapi keze munkajá-wal tapolgatta magát [Kv; Tjk VII/3. 32, 34].

tapos topog; a tropái; trappeln, tappen. 1896: És Zsuzsika itt tapos mellettem, s ő boldog volna ha tudná, hogy írok neked [PLev. 177 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Vö. a *tapod*, *tapot* címszókkkal.

tapot 1. toporzékol; a bate din picioare; stampfen. 1593: Peterdi Jstuan, Jaraj, Ziluassi Jstuan iobbagia vallia ... Samuel deakne be fordula az boltba, es az legini tapotni kezdte ... de az Azzoni semmire okot ne(m) adot [Kv; Tjk V/1. 412].

2. tipeg-topog; a bate pasul pe loc, a tropoti; herumtrip-peln, herumtrappeln. 1657: Asztalhoz ülés előtt ötven vagy hatvan úri főasszonyok, leányok egymás kezeket fogván néha kerekén s néha hosszan nyúlván ropták az oláh táncot, igen friss kontósösök, kiknek nézői voltak az férfi rendek csak, de közöttök egy férfi sem volt; hanem legelől egy vén hopmester süvegvetve pálcájával tapotott, mint tőle lehetett [Kemőn. 265].

3. tapos; a călca; treten, stampfen. 1807: melly helyly az előtt tsak szabad helyly lévén, arra valo volt — hogy a kiss gátnak igazítására rajta Szekerekkel, Marhákkal tapotni, gátra rakni valo rástokot szántani, s otton dolgozo ókröknek legelésére, a Malom dögára használt ... hágyván egy darab helylyet a kiss gáthoz rástnak szántani valot is [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor nyil.].

Vö. a *tapod*, *tapos* címszókkkal.

tapotás igyekezet, törekvés; strădanie, străduință; Be-strebung, Bemühung. 1670: Most is, Uram, a mint eszem-ben veszem, a dolognak sulylya rajtam fog megfordulni. Úgy hiszem, mások csak nézni fogják az én ő nagyságok s haza dolgában való tapotásomat s nyughatatlanságomat, melyekben ... bizony alább hagyhatnék, ha szoros köteles-ségemről nem gondolkodnám [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz].

tappog tapos; a tropái; trappen. 1790: Valamely masz-korás bálban meg-jelene egy Dáma, ki a' közép időn leg-alább-is 30. esztendővel tul tappogot [Andrád, An. II. 124-5].

taps aplauze; Beifalls klatschen. 1880: Mikor e levelet zárom, veszem a hírt arról a kitüntetésről, mely téged éren-dő, Ödön, a Kisf. Társ. részéről ... A tenyerem tapsra fő-gom a gondolatra is, s szeretném összeűtni [PLev. 83 Pete-lei István Jakab Ödönhöz].

tapsi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ tánc tapsoló tánc, táncfajta; un fel de dans; eine Art Tanz. 1760: A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hoz-záfogtak elsőbben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, an-nak utána szaporább magyar táncot, emellett bundás-, tő-kés-, siket-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reverentiás-táncokat nagy mulatsággal jártunk [RetE 100].

tápszer táplálék, eledel; aliment, hrană; Nahrungsmittel. 1847: Több száz marha, sertés, a' nélkül hogy útközben megहितvánoznának, sok tápszer megkímélésével egy nap alatt eljutnak^a oly helyre, hova különben egy hónap alatt kellett volna hajtattniok [Méhés 3. — *Ti. vasúton].

tar kopasz; chel, pleșuv; kahl. 1573: Manyiky Nagy Adam, azt vallyia hogy hallotta agoston Mongolia volt Meny-nye azzonember hayat hantak ely It valaky tala(m) Tar ebagneo vagion It az vczaban [Kv; Tjk III/3. 87]. 1662: A tar papok! Ki az oka, hogy a palatinusnak választásában nem az elvégzett articulus szerint jártak el? A tar papok! [SKr 105].

Szn. 1453: Petrus Thaar [Kv; TT 1882. 532]. 1584: Thar Jstwa(n) | Tar Jstwan [Kv; Tjk IV/1. 355, 356]. 1592: Tar Andras [Kv; Szám. 5/1. 91]. 1614/1616: Thar Andras [Kv; RDL I. 100]. 1639: Tar Marton [Kv; RDL I. 116]. 1641/1642: Tar Mihalyne, Desffalui Susanna [Mihályfva NK; JHb XXII/37. 1668: Tar György [TML IV, 398 Paskó Krisztófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. 1684: Tar Ersoknak N. Thorma Benedek p(ro) t(empore) hűtős felesége [SzJk 203]. 1724: Tar János, Tar Sigmond, Tar Mi-hály [Asz; Borb. I] | Tar Tamás [Ns; Borb. I]. 1735: Tarr Szabo István [K.dic. 1735. XX. 64b]. 1758: Tar János [uo.; i.h.]. 1774: Tár Sámuel [Erdősztyörgy MT; Mk]. 1791: Taar Mihály [Várfva TA; Borb. II]. 1819/1831: Tar Anna Hunyadi Sámuel Divortiatája [A.rakos TA; Borb. II]. 1820: Tar István [Szind TA; Borb.]. 1831: Tar Aron [Bágyon TA; Borb. II].

Hn. 1650: Az Tár (!) cziere mellet az padon [Mfenes K; EHA]. 1702: tar Lűget alat (sz) [Vadad MT; EHA]. 1744: Tar lűget nevű hejb(en) [Nyárádsztrmárton MT; EHA]. 1816: Tar lűget alatt (sz) [Nyárádsztrmárton MT; EHA].

tara az áru csomagolásának súlya; dara; Tara. 1593: Wetettünk saletrumott az Por Chinalashoz egy Döbröczeni

Embértől. Ereztetlent Hatt Masatt harom fertalitt az Taraia egy Fertal; Marad Masa 5 1/2 ... f 55 d. 25. Jtem Hatt Masa ött Nioltzad rez Ereztett, tutunk az Tarara 1/8 Marad Masa 6 1/2 ... f 65 [Kv; Szám. 5/XXV. 3].

tarack rövid csövű tábori löveg; obuzier; Haubitze, Feldhaubitze. 1514: firmissime committimus et mandamus, quatenus agnitis presetibus omni mora seposita duo ingenia bellica puta taraczek et hoffynce simul cum omnibus attinenciis et indigenciis bene prompti et dispositi, tandem tarpais, quanto plures fieri poterit ... ad nos mittere et dirigere modis omnibus debeat Ex Deva <Szapolyai János> [MRReb. 107 V/118]. 1571: ezen Jeowe hetfén az varos nepet fertalionkent egy Nap egyket Mas Nap Masikat meghlatogassak kapitanokal es Tyzedekel (!) egetembe ky Mylenmw kezwlwtel vagion hogy az kinek fegwere Ninchen vissellen gondot rea Azonkeppen az varosnak Trazkyait globisit porayt lassak megh eo k. hogy legenek myndenek lo Moddal kezwtel ... hagi ha mygh haborwt az vristen reanek bochat Neh talaltassunk keswtelenek lenny [Kv; TanJk V/3. 39b]. 1580: Az mely tarbonczak, assuk, es az tarazk az Colostromba vagion fen, aztis hozatna ky eo Kegmek Biro vra(m) [Kv; i.h. V/3. 227a]. 1585: Az Ohwarban Tanczhy akarattyabol az kalastromba(n) czhynaltatta(m) be dezkaual az bolt haytas Eleyt az ket keß lab közöt az puskapomak tarazkoknak fizette(m) az aczhynak Gergelnek d. 75 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. 1594: Fel fonth fa olayathozattam az Tharackok kenni f-16 [Kv; i.h. 6/VI. 28]. 1601: az mikor az Brassy darbantok itt(en) leczfalwa(n) walanak az Tharackok mellett Atta(m) az adobol egy hetre ho penzekbe f. 10/50 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1637: Eöregi Giólióbis Tarazhoz ualo n 23 [Ebesfva; Ut]. 1652: Tarackhoz valo aprob rez portöltö serpenyeo N. 6 [Görgény MT; Törzs]. 1658: Vagio(n) haro(m) Tarack Vagio(n) egi Siska, Egy mosar Tarack, Vagio(n) tizen nioz Szakallos [Kv; SzCLev.]. 1672: (Az ellenség) el is jöve mintegy dél tájban 73 tarazkkal, sereg bontókkal, dragonyával feles kész válogatot gyaloggal, jó nehány lovassal nagy bátorsággal [TML IV, 385 Gyulafy László Teleki Mihályhoz]. 1704: Die 25 Augusti. Új hír, triumfusi hír. Nagy vendégeskedést indít a commendáns, sok lövöldözéseket követvén tarackokkal, szakál->asokkal mind a maga szállása előtt a piaccon, mind a bástyákban ... a Kispiacon tarackkal löttek, midőn a templomban misét szolgáltattak [Kv; KvE 294 SzF]. 1710: Sok kárt is tett azzal a németekben, mert az ágyúkat, torockokat azzal tölteté s a németekre úgy sütögettette, a várban levő házakról a sendelyt mind leverette, s megnyűzött marhák bőreivel mind bevonatta az épületeket [CsH 399]. 1736: ha ... az leány atyjainak az váraban^a állgyuk, tarackok vagy szakállasok voltanak, az nász népe eleiben^b erősen löttek; az nász népe is mindenféle muzsikával, valamennyi kitölt s illet, annyival ment [MetTr 381]. — ^aA menyasszonyos ház urának váraban. ^bA vőlegény násznépe tisztelére).

Szk: apró ~. 1595: 9. Jüly Kerekes Balint Wrünk o fge kereske hozot Somlyobol hadj szerszamat melyet Thordara vittünk Az Algyukat vittek ... Jt(em). ... 2. Apro Taraszkot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 80 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1662: Az hidas tó felé való részt hátunk megé hagytuk, a seregetek úgy rendelém, hogy háromfelől való defensió lehetne, negyedfelől a víz secundálván bennünket, négy apró tarackot a négy szegeletben, a kevés gyalogságot, a székegy puskást, lovast sánchelyen felül, ahová mind jutha-

tott, állítván; azon belől a lovas hadakat, az híd és víz kedvéért pedig ilyen igen nagy helyet kellett való befoglalnom, kit sokszor bántam is [SKr 377] * három fontos ~. 1667: Az Porkolábok kapu felett való házok híján vagyon egy három fontos tarack, ágyával, tengelyivel, két vasas kerekivel és egyéb hozzá való készséggel edgyütt [Fog.; UF II, 337] * kerekes ~. 1756: Dévai Curia ... Bástyába ... Mozsár ágyu egy. Apro kerekes kis Torocz 6 [Ks 92. I. 32] * másfél fontos ~. 1667: Az Csatomás Bástyán sendely fedél alatt vagyon ... egy másfél fontos tarack, azis minden készségivel [Fog.; UF II, 336] * öreg ~. 1595: 9. Jüly Kerekes Balint Wrünk o fge kereske hozot Somlyobol hadj szerszamat melyet Thordara vittünk Az Algyukat vittek ... Jt(em). 1. Örg Taraszkot, kinek mind a 4 kereke el romlot való [Kv; Szám. 6/XVIIa. 80 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1673: Az Tomori bastjan vagion öreg tarack nro. 3, jo vasas agiaival, tengelyivel, és égib jó keszegekkel egütt, melljek kozzúl az első más fel fontos, 2-dik harmadfel fontos, 3-dik, 11 fontos [Fog.; UF II, 545] * öt fontos ~. 1637: Onnan az kasamataban meuen, ott uagyon egy 9 fontos mosar agyu, es egy eött fontos tarack; vasas agyaujal, vasatlan kerekejuel es vasas tengelyejuel [Fog.; UF I, 396].

Vö. a forgótarack, sebestarack címszavakkal.

tarackállás taracktartó hely; loc amenajat pentru obuziere; Platz für Haubitzen, Haubitzhalter. 1652: Ezen ház felet vagyon egy Tarack állásnak csinált négy kö labo(n) álla Filegoria, erős fa es vas kötesekkel uj eppület, es io uj sendelyezes alat [Görgény MT; Törzs.].

tarackcsináló tarackkészítő/gyártó; care fabrică obuziere; Haubitzer. 1616: Szabó Ferencz urat az czéh^a akaratjából küldtük Brassóba az tarack megcsináltatásának szegődségére. Akkoron küldtünk a tarack csináló mesternek ... fl. 51 [Mv; EM XVIII, 399. — ^aA szabó céh].

tarackdarab obuziere; Haubitzen, Haubitzstück. 1625: Vrunk eo felsege paranczolatlja zerent vitettunk valamj Harang es Tarack darabokat Baratkajg^a [Kv; Szám. 16/XXXV. 145. — ^aB].

tarackforma lövegtöntőforma; tipar/model de obuziere; Haubitzer-gießschablone. 1591: 10 Marty, Az Tarack format vitte az Lowas legeney feyerwarra attam neky f — d 87 [Kv; Szám. 5/X. 12].

tarackgolyóbis ágyúgolyó; ghiulea; Kanonenkugel. 1573: Hoozwazay peter boldocrol valla ezeketh Ebeden ezwnk wala, hozanak vgy be, egy Tharack Gwlyobysth ... Hoozwazay peternek felesége: valla, ezeketh hogy latta volna az gwlyobyst es aztis hallotta volna ... hogy leottek volna az varbol [Boldoc TA; Thor. XII/21]. 1594: Ratio Instrumentorum bellicorum. Restal az varban ... Tharack Goliobis vagion No. 619 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15-6]. 1620: Az Also Varban ... Mas rakasba Tarack golyobis kihez Tarackk ninchen eöreg No. 41 [Kóvár; Borb. II]. 1656: dirib darab onak voltak egy Tarack globis (!) [Kv; CartTr II, 933 Hunyadi János (35) nyil.]. 1677: Vagyon ezen hámor házban ... tharack golyóbis, verő forma is no 1 [CsVh 49-50]. 1681: Nebojsza Bástya ... Vagyo(n) ezen hoszu boltban ... Tarack Golyobis promisq(ue) Nro 676 [Vh; VhU 557]. 1685 e.: Tarack golyobis Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6].

Szk: *apró* ~. 1620: Az Also Varban ... Apro Tarackz golyobis No. 315 [Kővár; Borb. II]. 1652: Öreg s — apro Tarackz golyobis N. 277 [Görgény MT; Törzs] * *középszerű* ~. 1637: Rez Tarackz Jelen uagio(n) n 7 ... Eöregi Giólióbis Tarazhoz (!) ualo n 23 keozep szeorw Tarackz Gioliobis n 200. Annalis aprob jelen Tarackz Gioliobis n 328 [Ebesfva; Uti] * *öreg* ~ → *apró* ~.

tarackgolyóbis-öntés ágyúgolyó-készítés; turnarea ghiulelor; Kanonenkugelgießen. 1681: Nebojsza Bástyá ... Tarackz golyobis öntéshez való réz forma, vas Nyelével, (: egyik kisebb :) Nro 3 ... Tarackz golyobis öntő vas forma (: egyiknek sincsen parja, csak üszögeb(en) van ki venne :) Nro 6. Tarack golyobis öntéshez való kő forma Par 1 [Vh; VhU 557–8].

tarackgolyóbis-öntő ágyúgolyó-készítő; pentru/folesit la turnarea ghiulelor; Kanonenkugelgießer. 1681: Nebojsza Bástyá ... Tarackz golyobis öntéshez való réz forma, vas Nyelével, (: egyik kisebb :) Nro 3 ... Tarackz golyobis öntő vas forma (: egyiknek sincsen parja, csak üszögeb(en) van ki venne :) Nro 6. Tarack golyobis öntéshez való kő forma Par 1 [Vh; VhU 557–8].

tarackkerék ágyúkerék; roată de obuzier; Kanonen/Geschützrad. 1625: Az Grendeli fák meg hozatasara Csinaltata(m) az tarackz kerekéhez ket tengelt nyutot agast es rudat fizettem Kerekcs Istua(nna)k f 2 d 50 [Kv; Szám. 16/XXXII. 10].

tarackközi '?' Szn. 1665: Tarackközi uram [TML III, 495 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

taracklövésnyi ágyúlövésnyi távolság; distantă de o bătaie de obuzier; einen Kanonenschuss weit. 1679: Azok is onnét kimentek s az német az mezőn rendelt seregben állván, egy tarackz lövésnyire mentek el mellette s nem bántották egymást [TML VIII, 405–6 Teleki Mihály Bethlen Gergelyhez].

tarackocska rövid csövű tábori lövegecske; obuzier mic; Kleingeschütz. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzoni Thar hazaban ... Egi kis tharackkochka meli az kis vre volt No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 33–4]. 1620: Az Chyath hazban Tarackkochyka No. 1 [Kővár Szt; Borb. II]. 1662: Mindenestül való is harcra való emberem, négy vagy ötezer emberem ha lehetett ... Tarackocska négy [SKr 381]. 1664: Rettenetes keménységgel és vehementiával vagyon az németség, az magyar fizetett katonák is egyetértvén vele. Még azt mondják, hogy míg csak az hídat egészen megcsináltatja is az ország (mivel ezen egy üres szekér is alig mehet ki s bé, nem hogy csak egy tarackkocskát is kivihetnének rajta) az idő alatt is azon dolgokat promoveálhatja ő felsége az török előtt [TML III, 288 Stepan Ferencz Teleki Mihályhoz].

tarackos durva felületű; cu o suprafață dură; grob-1800: A tegnapi napon a Constitutio dolgát jelentett Birákjainknak és arra Nagyságodnak tett intézesét, hogy a Futatásban a Kenyér vasnak mértéke legyen, a mostani gyűlévész Kőveknek melyet a Vas kő szűksége okozza hogy a darabb Vasak az ilyen Kővekből igen tarackzasok és hajások szoktak lenni; azért alázatosan kérjük Nagyságodat

hogy a Kohoban az másalás fel ne állíttassék; hanem a Verőben a Vas Szam még határozatát és annak szoross meg tartasa iránt téjendő parantsolatját ohajtiak" [Torockó; TLev. 9/34. — "A verős kovácsi társaság].

taracktisztító-vas tarack tisztítására szolgáló nyeles szer-zszám; lopățiță cu care se curăță obuzierul; Kanonenputzer (aus Eisen). 1652: Az deszka oldalán két levélre hasított vasbol csinált fa nyeleo, Tarackz tisztító vas [Görgény MT; Törzs].

taraj I. taréj

tarboncza, targonca egy- v. kétkerekű szállítóeszköz; tárboanță; Karre. A. 1579: Az 10 Aprilis panazolkodas wolt hog Nag kart Tonnenek az chery (!) kolostromban Torbonczat es assot lopnanak onnet el | Az Napon az chery Calastromban eg ablakat rakatam be mert azon haktanak be Torbonczat es assot loptanak ki onnett ata(m) d. 10 [Kv; Szám. 1/XVIII. 12, 14]. 1580: Az mely tarbonczak, assuk, es az tarazk az Colostromba vagion fen, aztis hozatna ky eo Kegmek Biro vra(m) [Kv; TanJk V/3. 227a]. 1620: Egy Torboncza rosz [Borb. II]. 1648: Az malmon folywi vagyon egy ... tegla szen ... Vagyon benne ... Két rosz tarboncza [Porumbák F; UF I, 850]. 1667: Az Porkolábok kapu felett való házok hijján ... Ugyan ott kér (!) szakalasis, és egy néhány tarbonczákis vadnak [Fog; UF II, 337]. 1685 e.: Tarboncza Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb 11]. 1782: Tarabanczát ... (a) Teglavető maga tartozik szerezni [Drassó AF; TSb 24]. 1852: Egy vastag Kőből, egy Tarabatza vas karikákkal, vas tengejel rosz álsásba | ötvenöt jo Tarabatza 52 rosz szerint kerekkel — reszint a nélkül [Dés; DLt 923].

Szk: *szeméthordó* ~. 1679: Szemet hordo Tarboncza nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 138].

B. 1648: Vagion az czwrben ... Egi targoncza, egi föld tarto lada wres [Porumbák F; UF I, 903]. 1667: Vagion ez Czejt ház hiján ... Targoncáz [Fog; UF II, 340–1]. 1693: találtuk az rostoló csúrt és vas kő csúrt, mindeniket fedél alatt, ahoz tartozandó torgonczákkal és egiéb fa eszközökkel eggyütt [CsVh 116]. 1725: A kereseknek romlódozott Targanczák reparatiojáért adtam Flor. hung. 1 Denar 32 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1737: ezen árnyék alatt van két omló félb(en) való hordois és egy targancza [Kv; Ks 40. XXVIIc]. 1763: Vittem ... két szál fát az Válloman haza, de másokat hogy onnatt vittének volna Nem láttom ... Vitte nek hasanloképpen András, Mihály, Stephán, és Péter Czigányok onnan Targontzákon gyakorta fát [Gambuc AF; BK. Oltyán Nyikita (40) jb vall.]. 1803: Targantza cum requisitiones [Km; KmULev. 3]. 1807 k.: Jegyzéke Azon eszközök(ne)k, mellyek ... a Császári Csik felé menő utak meg tsinálására s igazítására készítették ... Targontza mind edgyütt Den 50 [UzSLt ComGub]. 1848: Stajjer abrancs vas a Targanczakhoz [Dés; DLt]. 1859: adok ... egy ugy neve-zett targonczt melyel itt e székely földön erdőlni szokás csakhogy enek kerekén talpai nem vasasok, hanem egyébb részei mindenképpen jo moddal vasasok [Buzaháza MT; CsV].

Szk: *apró* ~. 1823–1830: az árokra deszkák vagynak borítva, melyen a gyermekek apró torgonczában taszigálják fel a vágott ércet a bányá szájáig [FogE 207] * *földhordani való/földhordó* ~. 1647: Vagion föld hordani valo torgon-cza nro 12 [Marosillye H; Vlt 55/415]. 1753: Egy föld

hordo targancza [Beresztelke MT; Told. 19]. 1822: Föld hordo Torgontza 2 darab [Nyárádsztanna MT; MvLt 8] * *ládás* ~. 1775: Vet pediglen által Ládás Targontzát [Kv; Told. 32] * *saroglyás* ~. 1775: Vet pediglen által Saroglyás Targontzát 5 [Kv; Told. 32] * *takarító* ~. 1864: Egy romlott, 's kerti, takarító targancza [Mihálcfa AF; HG br. Gerliczy lev.] * *vaskőhordo* ~. 1677: Vagynak ugyan itt vas kő hordo targoncza no. 4 [CsVh 51].

tarboncacsinálás targonca-készítés; fácutul tärboanfe; Karrenbau. 1571: az Alchok es egyeb fá mywessek megh Nem elegeznek az Nyolcz penz fizetessel az Torboncza chinalassert [Kv; TanJk V/3. 36a].

tarboncataliga targonca; tärboanfa; Karre. 1571: Az Torboncha Taligaknak fizetessel Rendeltek eo k. varoswl fl 8 zatatwl, Es annak chinalasara Minden fele fá Myweseket, eo K. Byro wram Rea Inditasson^a. Az felekyekre az Torbonchak chinalasaba vetettek eo k. Eothwent [Kv; TanJk V/3. 35a. — *Előtte kihúzza az *Ereollessen* és a föléje irt *Indichon* szó is].

tarbuza száklátlan búzafajta; Triticum muticum; grü mutic/neuvestat; Kolbenweizen. Szk: *fejer* ~. 1678: Tiszta veres Buza az: Sebesben menő ut mellet valo földben van Cüb. = 32. Tiszta Fejer Tar buza ugyan abban a földben Cüb 75/3 ... Itt az városon kül levő földben veres buza van Cüb 23. Fejer Tar buza van Cüb: 23/2 [Alvinc AF; UtI] * *veres* ~. 1678: Az Réthbeli nagy feoldbe vetettünk (!) ... veres Tar buzát ... Az Hordobeli veres Tar buzát vettük az nagy feoldön fellyel valo Hoszszu feoldbe ... Az Kadbeli Sz: Gyorgiön veot veres Tar buzát vettük ugia(n) á réthbeli deoleo feoldbe ... az penze(n) veot feoldbe Szunyogh szegi buzát vettünk [BálLt 71].

tare selyemfajta; un fel de mätase; eine Art Seide. 1733/1813: égy ajjában szőtt zöld aranyos szoknya vállastol, mely váll zöld aranyos tarczal ket sor arany széyes tsipkével és husz pár ezüst sima kapottsal, ebből holtom után a' Tisztel. Péter Franciscanusok tsináltassanak antipendiumot és csulát [Kv; SLt XLII. 6. 30 P. Horváth Krisztina végr.].

tárca napilapban közölt olvasmányos, rövidebb írásmű; foileton; Feuilleton. 1879: Nemes Ödönnek felmondtam a barátságot. Semmi ok nem késztetett rá egyéb, mint vastag sajtóhibák, melyekkel utoljára megjelent egypár tárcámat elborították [PLev. 41 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1880: Voltam a Cserhalmon és meg is csináltam a tárcát [i.h. 76 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. 1886: Darvai úmak tudnék például 3 frt-ot fizetni egy tárcáért, de többet nem [i.h. 132 Petelei István Jakab Ödönhöz].

tarcali a Tarcál (Zemplén m.) tn -i képzős származéka; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tarcál; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tarcál: 1. Tarcálról való; de la Tarcál; aus Tarcál (stammend). Szk: ~ *bor*. 1625: Hozanak. V. eo Fels. zamara. Tarczali borokat. Azok ala attunk marhat. zekeret ... Tordaig [Kv; Szám. 16/XXXV. 139].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantiv-artigem Gebrauch: tarcali bor; vin de la Tarcál; Wein aus Tarcál. 1590: 19 february B(yro) V(ram) par(anchyabol) vittének egy hinto zekeret es ket hordo bort Magyar orzagit

Tarcalit, 8 Louon ket zekeren Galfinak Tordara fizettem Topanto Lazlonak f. 2 [Kv; Szám. 4/XXI. 7b Kis István sp kezével].

tárcaszerűség tárca- írásműféléesség; caracter foiletonistic; so etwas wie ein Feuilleton. 1879: Kritizálta pedig Ma-caulay-t, s leereszkedett Carlylig, kiket igen jeles kapacitásoknak tart. Az elsőről pláne azt mondja, hogy: bámulatos irányának az a tömörsége finomdad lágyásával vegyítet; tudásának roppantsága mellett az a lelki rugékonyság, mely bizonyos tárcaszerűségben nyer nyilvánulást [PLev. 51–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

tárca 1. tarka szőrű; báljt; bunt gesprenkelt. 1625: uagtak uolt ket ökreimet le ... meli marhának zörök tarca uolt [UszT 71]. 1632: Komanai Udvarház ... Paytak. Az Paitas kertben cöregh Eökeör uagio(n) No 17. Tarcza ezekben N 4 [UC 14/38 Kománai Urb. 30]. 1641: 2 Eökrett aestim. ad fl. 16 eggik barna habos, masik tarca (!) [Tompaháza AF; BálLt 40].

Szk: ~ *ökör*. 1687: tarca Eokor [UtI] * ~ *szőrű*. 1761: (Az) ökreik között egy pár ... 5. Esztend(ös) edgyik Barna nevű, tartsa szőrű, kurta farku, másik Csendes nevű, kik szőrű, mind kettő fel allo szarvu [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3] * ~ *tulok*. 1600: Adamossy Balas ... valya ... Dioszegenis egy igen betegh Tarcha tulokott hattanak el [Kv; Tjk VI/1. 428].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantiv-artigem Gebrauch: tarka szőrű állat; animal báljt; bunt gesprenkelte Tierhaut/Pelz. 1715: nekem arra valo Cseledem nincsen az ki ennek az 35 ökrök(ne)k gondgyát Tudgya Viselni, hanem én néktek adom, ilyen formáb(an) hogy ha én meg halok, az Fiaim keresik, agyatok mást erete akár Tarcsát akár barnát ... melyre nézve mi Egyiniha-nyon ugy nyultunk hozzá az marhahoz [Bálványosváralja SzD; Ks 26. XIII Vass Péter (50) vall.].

Sz. 1676: De azt szokták mondani, az tarcsák az taligát mentül inkább vonszák, annál inkább csapiják; szintén úgy vagyunk mi Kegyelemmed [TML VII, 141 Naláczy István és Székely László Teleki Mihályhoz].

3. '?' Szn. 1776: Tarcza Mihálj [Kaba SzD; Ks 39. XV. 2].

tarcsafalvi a Tarcsafalva (U) tn -i képzős származéka; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tarcsafalva/Tarcești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tarcsafalva: 1. Tarcsafalvához tartozó; care aparține de Tarcsafalva; zu Tarcsafalva gehörrig. 1604: volt Enneke(m) ezen tarchia faluy hatarban ... ket vermern az Erdeön [Tarcsafalva U; EHA]. 1746: az Tarcsafalvi és Kobátfalvi határ között [Tarcsafalva U; EHA]. 1791: a' Tarcsafalvi és Csehérfalvi határ között a' Réti Kapunk kívül a' köszikla tetején, mely helyen Csehérfalva határt hasító Gjeput tett [Csehétfalva U; EHA]. 1814: Tarcsafalvi Határ [Pf].

2. Tarcsafalván levő; din Tarcsafalva; in Tarcsafalva befindlich. 1686: ugyan azon (Udvarhely)széjk es falubalj Tarcsafalvj Unitaria Ecclesia [Pf]. 1764: Sem Palffy István Uram, Sem Palffy Istvánné Aszszonj a Tartsafalvi Templo-mot nem gjakorlották [Pf].

3. Tarcsafalváról származó; care este originar din Tarcsafalva; aus Tarcsafalva stammend | Tarcsafalván lakó; care locuiește în Tarcsafalva; in Tarcsafalva wohnend/wohnhaft. 1599: Pálffy Istwha(n) Tarchafalui, nemes zemely wallot [UszT 15/185]. 1600: Aczel Adam Tarchafa-

lui, Heazo neweo hele(n) borozdolta Palfi Isthwa(n) feőldet, Isthwa(n) wramat zabaditottak megh. Azonkeppe(n) Tarchafalui Zaz Isthwa(n) borozdolt egy feőldet Sass oria neweo helle(n), aztis megh Zabaditottak [i.h. 15/211] | Kys Meődi Marton Farkast tiltotta ki Zanto feőldiből Ethedi határban Eőrdenges hídnał walo zantho feőldiből Aczel Ada(m) Tarchafalui [i.h. 15/213]. 1606: Vagion iljen dolgunk mw nekünk Tarchafaluj Palfi Istua(n)nak es Palfy Ferenchnek az Zek megh latasara* [i.h. 20/183. — *Köv. a részl.]. 1617: Primus testis Záz Istuan tarciafalui jobbagius (!) egregii Palfi juratus fassus* [Kobátfva U; Pf Fr. Benczer de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarciafalviensis vall. jel. a fej-hez. — *Köv. a vall. szövege]. 1663/1728: Miklos Györgi Kobatfalvy Boer Marton Tarchafalvj ... nemes emberek [Törzs.]. 1717: tartsafali Peterlaki palfi Istvan Agjagfali hazanal [Tarcsafva U; Pf]. 1826: (a) Szanto Főldett Tartsafalvi Palfi Miklos etsemnek biradalmaba bocsattam [Pf]. 1850: A N Kadátsi Malomhoz számot tarto Tartsafalvi Malmos Gazda Urakhoz tisztelettel ... Pálffi Dávid [Kadács U; Pf].

Szn. 1603: Tarchiafalwj Albert [UszT 17/27]. 1605: Tarciafalwj Albert ... Tarciafalwj alberth [i.h. 19/87 Nagi Peter fja Janos Zent mihalj vall.] | Tarciafalwj Arbe<=>th [i.h.]. 1705: Tartsafalvi Ferentz [Székelysztmihály U; Pf]. 1842: Tarcsafalvi Sylveszter Judith [Kv; Borb. I].

tarcsaházi a Tarcsaháza (Kv körny.) tn -i képzős származéka; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tarcsaháza; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tarcsaháza: 1. Tarcsaházához tartozó; care aparține de Tarcsaháza; zu Tarcsaháza gehőrig. 1702: a' Tartsaházi közös határ osztassék fel a' két Ekklesia között; minthogy a' miénknek nagj kárával, a más rész foglalta el mindenkor a' jóvát a' földnek, nagj kárával szegény Ecclesiának(na)k [Kv; SRE 81]. 1751: Tartozik ... a' Nemes Város az Ecclesiának ... Flor. Hung 5648. Den. 42, mellyek a Régi Contractus szerint fekűdenek Feleken, úgy a Tartsaházi, Ondótelki, és Királyréti Portiokon ... az Új Contractus szerint pedig fekűsnek és maradnak tsak Feleken, az Alparéti el pusztult Malmon, és a' Tóhelyen [Kv; SRE 185].

2. Tarcsaházán elvégzett; care a fost efectuat la Tarcsaháza; in Tarcsaháza hergestellt. 1584: Ez Eotuen Egy forintnak tíz penznek, Egy forintját tíz penzet eo kgme(ne)k Az Tarchahazj Munkalkodasert Meg Engettek, Restal f 50 kit Meg Varnak eo kegmek. Die 22 xbris, be Atta Az f 50, Es Nem tartozik egiebel hane(m), az Alparéti el pusztult Adnj [Kv; Szám 3/XIII. 11 malomszám.].

Tarcsaháza elűnt település Kolozsvár környékén.

tarcsai a Tarcsa (Sz) tn -i képzős származéka; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tarcsa/Tarcea; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tarcsa: Tarcsáról származó; care este originar din Tarcsa; aus Tarcsa stammend. Szn. 1730 k.: Edgy meg rothadott dufla szőnyeg ... Edgy szekelyszőnyeg M. Vas: Tarcsai Istvanné adta [Mezőmadaras MT; MMatr. 380].

? **tárdal** '?' 1772: Gazdag István meg Legénye vala Török Szőts Mihály Uramnak kivált képpen de annak utánna is Hidvégin szállásán élte Töröknet sok időktől fogva, melyet nékem maga Török Mihály Uram panasza képpen tanaszol: e szerint: Élné s akár mi őrdögöt csinálna velle, tsak a Feleségem ne innék és mind engemet s mind magát ne

vesztegetné és tárdal ne tenné ki magát, azt pedig láttam magam is hogy számba sem vévén az őreg Törököt öröкке edgyütt ittak-ettek faltak a nevezett Legénnyel [Dés; DLt 321. 78b St. Sarosi (46) nb vall.].

tardogál tartogat; a ține (in ...); (auf)bewahren. 1783: látom hogj Fülöp Todor ki ránttya a Bicskát a Gyűszűiből s a keziben tardogolta [Udvarfva MT; Told. 44/54].

taré(j) vmely fejen viselt ruhadarabnak a tetején díszként kiemelt cífrázat; ornament în formă de creastă la un acoperământ de cap; Helmkkamm. 1734: Fejér recze fatyalból csinált felső főkötdő keskeny Szőr Selyemmel csipkéből csinált tarejaval edgyütt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina felt.]. 1736: Nem vala annyi modi az fejeken, noha az menyecskék akkor is majd így jártak, mint most, de nem vala annyi táré, hanem tisztességes fátyol volt az fejeken, azt lebecsátották, hogy el igen messze vonzóldott [MetTr 342–3].

taréjos, tarajos 1. tarajszerűen díszes; cu ornament în formă de creastă; kammförmiges Ornament. 1823–1830: Az itt volt akkori német deákok nagyon vadoknak látszanak, azaz nagy, felakasztott taréjos kalappal, kászu stíbbel, vagyis olyannal, amilyenben itten Erdélyben is régen a nagyurak kocsisai jártak ... nagy csizmáikat úgy verik az utcán a kikövezett utakhoz, hogy zúg belé az utca, és a szeledebb viselett ember irtózik az úton még szembe menni is vele [FogE 245].

2. lapátos; cu paletă; schaufelig. 1673: Az hámor ház ... Ez ház mellett két kő kamora ... Ezekből nyilik egy nagy fenyő boronából rótt ház ... ezen házban vagon vas verő százötvenkét font, vasbűl való ... ez vas verőt hajtya egy tarajos víz kerék [Cszs; CsVh 42].

taréjú vmilyen karikával díszített; care este prevăzută cu o rotiță dințată; mit einem Ringe versehen/geschmückt. 1823–1830: A sarkantyúja mindennek recés taréjú. Menynyit változott a világ! [FogE 64].

targonca 1. tarbonca

targoncacsinaló talicskakészítő; meseriaș care face trăboante; Karrenbauer. 1677: Bot Benedek targonca és lapát csináló [CsVh 58].

targonca-szekerecske kétkerekű szekerecske; cotigă; Karre mit zwei Räder. 1822: a' Tisztelt Grof Ur ő Nsága ... erdeib(en) az ő Nsága N Adorjáni erdő Pásztorá által meg találtatván ket tehennel, egy Torgantz Szekeretskével fialval [LLt].

tárgy 1. anyagi tárgy, dolog; obiect, lucru; Gegenstand, Objekt, Ding. XIX. sz. e. f.: Az építéshez kívántató tárgyak részei [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmesterek malomszám.]. 1811: Én, az én jó Grófmom' tsendes szolgálatyában, hogy kivált Télbe, a' hoszsza unalmas estvéken eszemnek ... dólgot adjak, kezdettem az előmbé tűnő, előttem igen kedves Tárgyakat versekbe foglalni [ArE III–IV]. 1822: A Nagy tsiga tárgyát meg romlodozva rajta lévő minden vasaival ... A nagy tárgyához való tekero tsiga hozzá tartozóival [Dés; DLt 1821. évi iratok közt]. 1860–1861: sebesen egymásután következett ágyulövészhez hasonló erős

dördülés oly irtozatos volt, hogy az emberek egészen megremülve s menykőhullást gyanítva az égre néztek, honnan süvöltés és zúgás közt több tüzes tárgyakat a földre lehullani láttak [Benkő, Mszlsm. 8–9]. 1867: Jelenleg a' következő Tárgyak kaphatok ... Ironok (: plajbátz :) ... Pala Táblák ... Irkák [Gyalu K; RAK 129].

2. személy/dolog/történet, akire/amelyre vmi irányul, vonatkozik; obiect (al discutiei); Gegenstand, Objekt, Diskussionsthema. 1764: Ügyszintén gerjedező tökéletes igyekezetemnek azzal közös tárgya léssen, hogy felvett hivatalomnak üdeig való viselésében szüntelen és egyenesen voltommal a méltóságos guberniumnak és az tekintetes rendeknek méltó bizodalját és nagy belső hajlandóságát ... érdemelhessem [RettE 174–5]. 1796: mindezeket ... könyű volna a' Fell Pereseknek meg bizonyítani, de mint hogy most ezek, ezen Processusnak nem Tárgyai, azért a' Fell Peresek ezekbe, ez uttal bele sem ereszkedhetnek [Mv; TLv. 5/16 Transm. 40]. 1798: semmi leg kisebb Interestem a' fenn forgo tárgyban nem lévén, nem puhatolódtam Annak mivolta felől [Déva; Ks 115. Vegyes ir.]. 1803: az Ebenianumban lehető részesülésből Jussának quantitását meghatározni, a' Bizottság maga Operatioja Tárgyának lenni nem esmerheti [Torda; JHb XIII/68]. 1807: Jo volna ... Ötsém Uram mind ezeket igen jo atyafisággal el igazítani is a kinek menyiben léssen igazza deferalni, Mert ha így nem a tselekszünk, tsak költettyük hirtoljuk egy mást ... ha pedig edjezünk a gonosz vilagnak nem lésszunk Tárgyai [Ne; DobLev. IV/912. 2b Veress Bálint lev.]. 1809: Ns Felső Fejér Vármegyében Felső Rákoson keresztül hajtott marháik közül egygy ragado nyavajában meg doglott é vagy nem? és azon általhajtott marhák nem hagytak é magok után valami ragado nyavaját: az ezen tárgy ki nyomozásáról bé adott jelentést ide zárva küldjük hivatalosan [Bardóc U; UszLt ComGub. 1633]. 1812: hivatalbéli kötelességünk e tárgyban személyes jelenletünköt nem engedi [Km; KmULv. 3 Szentés Dávid sk nyil.]. 1813: tessék az Uram most vagy legfeljebb 15 napok alatt az osztály iránt magát ki-nyilatkoztatni, és a Modalitassáról, az Exponens Urral atyafiságosan értekezni, mivel ellenkező esetben az Exponens Ur praeve declarallja magát, hogy ... Also Fejer vár(me)gyéb(en) ... akárholott találati jokra nézve az osztály dolgába(n) ítélő-Mesterrel fog procedaltatni, protestálván e tárgybanis, a költségről, fáradságról [Ne; DobLev. V/951]. 1815: személyesen kívántam volna sogor Uramékat meg keresni, hogy ezen Tárgyban és másban, amely közöttünk függöben van, edgyütt értekeződjünk [Aszonynépe AF; DobLev. II/975 Borberekai Josef sógorához, Dobolyi Sigmundhoz]. 1837: Halgatait a' nagy következtetésű Tárgy Új Eletbe hozására lelkesíteni ... kérem [Vaja MT; HbEk]. 1845: E' folyo 1845. évi Május Holdnapjának 25-én E' szerint fel szollittatván ... Dants Dániel Urtol ... meg vásárolt jóság tárgyában [HSzjP]. 1865: azon kérem tudositson mi tévös légyek e tárgy felett [Kelementalke MT; Pf Kerekes Mihály lev.]. 1888: Kedves Ödön! Nincs tárgya az értekenykedésnek [PLv. 137 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: alku ~a. 1889: A szerződés a kiadóval elég jó. Kis (16 oldalas) ívrt 20 frt-ot fizet. A vers külön alku tárgya [PLv. 147 Petelei István Jakab Ödönhoz] * szó ~ává tételik. 1880: No, de minthogy bánod, ha ez úgy szó tárgyává tételik — lelked rajta [i.h. 71 ua. ua-hoz].

3. ~ul átv céltablaként, célként; drept/ca jintá; etw als Zielscheibe benützen/dienend. Szk: ~feltesz. 1675: Híreket

nem értettem olyakat, kiket Kegyelmed is nem tudna, tudván Vesselényi uram mindeneket megir Kegyelmednek. Engem pedig hogy felettébb tárgylt tött fel, azt tudom, érzem is [TML VII, 58 Teleki Mihály Béli Pálhoz] * ~hagy. 1710 k.: Hová legyünk el, édes Istenem, ha Felséged továbbra is ezeknek a sátn és világ sokezer tűz és nyilainak tárgyalul hagy bennünket? [Blm. 1014] * ~kitétel. 1696: Edes Urfi az én ifiui Gyönyörűseges életem nem irigylhető, nem leven semmi kellemeteseg benne, mind magam Privatmom iránt ... mind Pedig Hazámnak nagy inségett ... szemleluen, nem tudom kinek lehetne, ilyen szorongattatásnak, szantsaltatásnak — s — bestelenségnek Hegyes Nyilainak löveldezesre, Targyl ki tetetet Hazában Gyönyörűseges — s — kedves élete [Vécs MT; TKI Kemény Sigmund Teleki Pálhoz].

4. foglalkozás tárgya; preocupare; Beschäftigung, Tätigkeit. 1811: van Czigánynak egy Tárgya ezek felett: A' musika neki oly' Élémentuma, mint Archimedesnek a' hires Punctuma [ArE 38. — "Az előbbieken említett foglalkozások].

5. védőfedél/tető; (un fel de) husá; eine Art (Schutz)-Überzug. 1593: Az tárgyhöz hws wetban 3 singy karasiat f 1 d 95 Pwnkostben az Puska targihoz Ismet 3 singy karasiat ... f 1 d 9 Wgian akor az zakalos targihoz 1 weg primus ort karasiat f 17 [Kv; Szám. 5/XXI. 73]. 1598: B: wram w kegielme hagasabwl adtam az Seecz Mesternek az Targhoz 3 sing fekete szeold karasiat ... f 2 d 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 31 Masass Thamas sp kezével].

tárgyal megtárgyal; a discussa(ceva); verhandeln, unterhandeln. 1856: A' kérelmet és mellékleteit leforditva németre küldöm. — Méltotasson a' kéréseket saját kezűleg aláírni. Bé lehet még most adni mert legjobb esetben se tárgyalják 6. 8 hét előtt [Mv; DobLev. V/1401 Kovács Samu lev.].

tárgyalás discutare; Verhandlung, Unterhandlung. Szk: ~alá vesz. 1850: Déési polgár Erdődi Sándomak a' vidéki Mlgs Katonai Parancsnoksághoz bé adott — s onnan tudositás tétel végett ... hátrattal le küldött ebbéli kérelmét, és zaratékát mely szerént közelebből bé sorolt fiát Erdődi Károlyt ... a' katonaságból elbotsátatni kéri visszavárolag oly hivatalos ajánlás mellett tesszen át címzett Tanátsnak hogy azt fő Kormányzo ő N. Mlganok ... a' katonaságból elbotsatando egyénekéről szollo hirdetmény értelmében tárgyalás alá vévén tégyen hozzám körülmenyes tudositást [DLt 6/850].

tárgyalólag vmit illetően, vmire vonatkozólag; discutind, examinind (o anumit problemă); Verhandlung etw betreffend. 1847: Az országos közigazgatást tárgyalólag, név szerént pedig Nemes Alsó-Fejér vármegye tisztie irányában, hogy Varga Katalin több versen igen merész, illetlen s törvénytelen szókkal élt légyen a közadózók előtt [VKp 210].

tárgyaltatik megvitattatik; a fi discutat; unterreden/discutieren lassen. 1871: tárgyaltatott a templom és torony reperáltatása ... sürgetve ... a ... templomhoz tartozo materialekat minél korábban egyhazunk szamadó egyházfianak számba adni [Burjánosóbuda K; RAK 115].

tárgyaz tárgyal; a trata; verhandeln, unterhandeln. 1807/1808: a Pretendenseknek a' felkért Jok iránt törvényes ke-

resetek vagyón, tehát mikor azt magáévá tette, akkoron minden Documentumaival elé kellett volna állani. Azért Novumat itten, minthogy ezen dolog brevis brevium Processust tárgyoza a' Novum meg nem engedtetthetik, hogy ha pedig extra formam Juris meg engedtettnék is, meg kívánnyia a Praetendens Rész, hogy ezután okozando költsége Farattsága meg fordittassek. Et protesta(tur) [Asz; Borb. II]. 1828: azon protocolatio a melyly tárgyozza Ferentzi Josséff Urat [Dés; Dlt 87]. 1847: A 8. pont tárgyozza a vádlott által elpróbált pénzzsarolást, kirovást és fölszedetést [VKp 296]. 1850: A 2ik Fő-kormányzói rendelés az egyik Ker. hitfelekezetből, a másikba átléphetésit tárgyozza az egyes Személyeknek és egész Ekklesiának | A 3ik rendelés ... a Kormánynak azon intézkedéseit tárgyozza, mely szerént valami Horvát-Tot országokban ... és M.országban is a nép Összeírása és fel-számlálása ... meg történt, vgy annak Hazánkba is meg kell esni [Nagykapus K; RAK 4]. 1863: A felséges királyi Fő kormánysektől jó köröztetés végett: Az egyik az ujonczozást tárgyozza [M.bikal K; RAK 139].

tárgyazás tárgy, lényeg; esentj; Essenz, Wesen. 1811: Ma született a' Meg-váltó Bethlehembe. Mint Fibusnak volt e' tájban egy Innepe, Melyet három naponn illet Róma népe, A' Napnak felénk lett vissza fordulása Léven talám ezen Innepe' tárgyoza Ugy mű is midőn fel-sütött mű földünkre Az Igazság' napja idvezítésünkre [ÁrÉ 92].

tárgyazó tárgyaló, valamiről szóló; care tratează (ceva); (Thema) behandeln, traktieren. 1800: Meg is kostoltuk kedves Feleségemmel együtt, az ő Ngok minden részből ki-telhető 's képzeltető Boldogságokat tárgyoza kedves Hörpögetések sőt Tsemtségések között azon kedves Italt [Mv; IB. Borosnyai Lukács Simeon ref. pap lev.]. 1812: Ezeknél fogva egy Betűig refutalva lévén ezen egész meritumot tárgyoza Hellytelen kifogás, meg kívánnyia a Fellperes Ur, hogy ez cum animadversione meritumra rejcialtassék, és az allperesek egyenesbű Feleletr szorittassonok [M.ből-kény MT; Bom. G. XIII. 16]. 1827: egy alkalmatossággal Ifjabb Bartos Daniel ötsem Uram a néhai edes Atya ... meg indított rectificatiót tárgyoza Perfolysát nekem meg mutatta, de mint hogy nekem keves bajam volt velle hogy menyibe lett, effectum azt nem tudom ... mint hogy már régetske a meg mutatas idejenek [Albis Hsz; BLev.]. 1843: A felséges királyi főigazgatótanácsnak ... rendelete következtésében Varga Katalin neve alatt öfelségéhez beadott, és az abrudfalviak, bucsumiak és kerpenyesiek sérelmét tárgyoza kérelemlevélben felfedezteteket illő kerületi alispán, Fosztó Menyhárdtól kinyomoztatván, az arról szóló nyomozási jegyzőkönyvet, melyből kiviláglik, hogy az érdekelt falukban lakó személyek az uradalmi tiszték által az 1789-i kölcsönös egyezmény ellenére többféleképpen terheltek, minden hozzátartozó záratékokkal együtt [VKp 138–9]. 1845: a' dirib darab földök eladását tárgyoza Levelek [Dés; Dlt 657]. 1847: Ezen vádnak csak annyi része igaz, amennyiben a közönségeket az érdekelt ölfák vágásától eltiltottam, ezt pedig tettem azért, mert a fennebbi pontban érdekelt 1820-beli főkincstári, szolgálátukat tárgyoza rendelés azt tartja, hogy csak az abrudbányai aranyváltóházhoz megkívántató fákat és szent adminisztrálják, több szolgálattal nem tartozván [VKp 175]. 1865: Minden Egyház(na)k küldödik a' f. évi Közsinati Jegyző-Könyvének (igy!) a' képviselőket tárgyoza kivonata [Gyalu K; RAK 102].

tárgyazólag illetően; referitor la ...; etw betreffend. 1847: A kamarai igazgatást és az uradalmi tiszt urakat tárgyoza követett-é el Varga Kata valamely törvénytelen büntényt? | A királyi kincstárnak földösüri jogát tárgyoza ragaszkodom tekintetes nemes Alsó-Fejér vármegye tekintetes tisztségéhez ... 1844. év Julius 11-éről ... tett alázatos feljelentésemhez, minél többet jelenleg is, hűtőm letétele mellett sem vallhatok | Büntényeit tárgyoza ezek részint tulajdon vallomásával, részint pedig az esketések rendjén alkalmazott tanúkkal bizonyítottatnak [VKp 208, 211, 293].

tárgybeli vmire vonatkozó; care se referă la ...; Bezugs- 1860: Alázatos tisztelettel kérem a' tisztelt Törvény Széket, méltóztason az e' tárgybeli leveleket ki adni [Mv; TSb 26].

tárgylövés céllovés; tragere la țintă; Scheibenschießen. 1574: Peter filstich peter fia Eotthwes orban Inassa Azt valia hagi az Targy leowest Nezy volt azonba ket Eotthwes Inas Azon eleh fwtnak ... Mondanak Im az kaytor hadba Az Eotthwes Inasok Meg vinak ... mykor az leowe helre lutottak volna, vgi talaltak az Eotthwes Inasokat hat Loptat laczanak [Kv; Tjk III/3. 355]. 1591: Cathalin Azzoni, Zabo Jstuan Deak zolgaloia vallia ... Mikor be lwnek az targy leoueskor az taborbol, latam hagi feierdi Balintne Balas Kouaczne, es Keczkemethi Georgine eoze haborottak vala [Kv; Tjk V/1. 112]. 1593: Dabo Demeter vallia: Ez el mult 1589 eztendeoben valnak az Seres Jstuan kertiben az targy leoueskor valami mulatsagban, de en arra nem emlekezem, ha volte ott Gaz bek (!) vagi nem volt [Kv; Tjk V/1. 349]. — *Alább, más vallomásban: Jacob Gasbek].

Szk: kis ~. 1589: Az nagi targy leoueskor veottem egi vegh primus or (!) karasiat ... Az kis targy leoueskor veottem hat sing karasiat f. 3/90 [Kv; Szám 4/X. 18] *nagy ~ → kis ~.

tárgyú jellegű, tartalmú; cu (un anumit) continut/subiect; mit einem bestimmten Charakter/Thema. 1847: Mondja meg valló igazán, hogy amidőn a bucsumiak s általában a három közönség ki szoktak vala isteni tisztelet után templomaikból jönni, jelen lévén ilyenkor valló is, mily tárgyú és tartalmú beszédek szokott volt hozzájuk intézni? [VKp 171 vk]. 1852: Több allodialis földet biro zsellérim ellen kérelmet nyújtottam bé ... kéresemnek semmi eredménye nem lett, pedig más kerületekben ily tárgyú panaszokat ki szokták nyomozni 's határozatot hoznak benne [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

tárház 1. raktár, éléstár; magazie, depozit; Magazin, Depot, Lagerhaus. 1585: 29. Janua: Az Also Tanachaz Tarhaza Ablakara Chinaltatta(m) egy Ramas Lantornas Ablakot [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a Gellien Imre sp kezével]. 1587: 30 Septemb: Lakatos Janossal Czinaltatunk az Tar haz aita- iara Egi coreg lakatot wiat attam Egi vasra nekie -/8 [Kv; i.h. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. 1594: Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Theoreöt trombita vagion No. 1. Taracz goliobis vagion No. 4. [Somlyó Sz; UC 78. 7/30-32]. 1595: 7 Septemb(ris) Adam lanost terhes kúczjaual megye(n) vala Craccoban: Wrúnk ő fge Taarhazaban vasa- rolnj: vala Salúus Conduct(us) nalla ... vitte Zillahig Greb Marton 4 lowal ... f. 2 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 95 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Pulach Jstuan Vram ... az Tanaczj haznal valo Taar haz lakat kolczat, talalta volt

velle Vinnj Nyttattam meg az lakatossal ... /20 [Kv; i.h. 15b/X. 197]. 1628: Azonkvl azon tárházban" [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7. — "Köv. a tárgyak fels.]. 1637: Mindegy s mind mas helyeken leueő gabonas hazakban ualo buza, es egyeb minden fele leguminak, az tarhazban leueő 300 keőbeől buzán kjuwl, kit az varnak inuentalasakor specificaltunk, ez szerint inuentaltattak [Fog.; UF I, 412]. 1652: Ezen Tárhaznak vagyon ... egy rostelyos vilagosito ablakais [Görgény MT; Törzs]. 1653: A fejedelem sütőháza meg ége hajnalban. A tárházat is meglopá egy darabont [ETA I, 150 NSz]. 1679: Apor István törösvári harminczadosunk administrlált tárházunkban ... Húsz font harminczadist [Utl]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Tár Ház ... Konyha Sator Nro 1 Arnyék szek Sator Nro 1 [Vh; VhU 502].

Szk: *belső* ~. 1652: Az belső Tarháza menven job kézre menven, faragot kú bot hajtasos ajtó melyike [Görgény MT; Törzs] * *felső* ~. 1656: Ezen kamraszek pitvararol nilik az felső tarhaz fele job kezre holliagos szegekkel vért tarkan festett vas sarkos panthos bellett ajtó [Fog.; UF II, 123] * *külső* ~. 1628: Az külső tár hazban ... Egy Leueles lada [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. 1652: ezen külső Tárhazba(n) vago(n) három rendbeli ászokfa, őt fűrészeszka, item, őt hitvan ablak ráma, s három pleh vitorla [Görgény MT; Törzs] * *legbelső* ~. 1628: Az Legh belső tárhazban ... Egy Abrozban keőtte keőtetlen kőnyj Vide(i)c(e)t Teatr(um) Vitae Humanae [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1].

2. kincsesár; thesaur, loc unde se păstrează obiecte de preț; Schatzkammer. 1555/1566: Jgen kertem, vgian keremis ... Czaky Mihál vramath eo felsegenek tar hazanak hyseges feo Embereth tútomnak, az en Jambor hazas tarsomnak, Bogathy Chatanak, az eo edes Apro Arwaywaly ege-temben ... tekincze Nagha: Azt hog' mely Jsten eo felsege-is Igithe es Igiteth teot az oszuegeknek es Arwknak feo keppen gond wiseleyeknek Lenny [Zsuk K; SLt A. 33]. 1583: a tarhazath mindenből telliessighel nem spoliathatok [BáthoryErdLev. 99 az Erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz]. 1637: az teőbbit annak az Tiz Ghirabol megmahado nyolcz nyolcz ghira finum ezüstnek nem masűve, hanem az eo nagha Thar hazaban administrallyuk, es administraltattyuk minden fogyatkozás nélkül [Thor. I/26]. 1638: a Thoroczkyaknak egy mint Thoroczko varosanak keresinek es földes Urainak ... megengedte volna nekik, azoknak az Banyaknak colalatat, melyre erős hitte<1> obstringáltak es obligáltak volna magokat az mi kegelys Urunk(na)k, hogy mentől szorgalmatosba(n) colalhatnak bizonyos conditiok szerent abból valo ezüstöt, es onnot szolgaltatnak az eo Nagy(sag)a Tarhazaba [Thor.]. 1657: Ez fejedelem mind annyi hadakozási, építési, nagy udvar, igen friss es pompás öltözetek, sok fizetett hadak tartási között is tárházában hagyott vala többet egy million számú készpénznél [KemÖn. 101]. 1661: Az mi Kgmes Urunk ő Nga paranczolatlyabul ... Vittünk szamos Ujvarra három ladaba hatvannyolcz szakba(n) harmincz negy ezer tallert arannyal edgyűt, mellet töttünk be az tarhazban magunk peczetivel ladakat es ajtot be peczetelven, Fő kapitány Ebeni Istvan Ura(m) jelenleiben Kassai Ferenc mp. Kouats Ferenc mp. [WassLt]. 1662: A tárház is pedig Géczy János gondviselése által valóban megrakodva maradt vala, de a gyermek fejedelemnek" tizenhét esztendőskorában halván el a dicséretes gubernátor mellőle, az a nagy sok kincs, ő, akkor is csak romlására, pusztíttatására fordítatott vala a szegény országnak

[SKr 80–1. — "Báthori Zsigmondnak]. 1673: administrlalt Tárházunkb(a) a Szászszág Annuatim tartozando honorarium pinzeből Szebeni Király Biro Vr(am) Két Szer: Magyar forintokat [Gyf; Utl]. 1677: A' Fejedelmek számára valo vásárlások, Portai és egyéb mivekre valo ezüst és arany adás, a' Tárházakból administrláltassék, annak szokot rendi szerint [AC 248]. 1710: Amely jovait a székelyek el nem praedálták vala, Fogarasban hozák a fejedelem tárházában, és mivel az atyám vala fogarasi kapitány, megparancsolá a fejedelem, a komornyikkal együtt bemenjen a tárházban, mikor a Bánffy Dénes pénzt béteszik [CsH 123].

Szk: *császár* ~a. 1662: Ezenközben Barcsai Gáspárra ... s a szegény országra igen kemény fenyegetésslevelet íratott vala illyen értelemmel: szemekre hányja ... hogy ime Váradot Istennek kegelymességéből, hatalmas császár serénységéből ... elfoglalta volna és már bírná s az ő igaz, hite világosságával, meg is újított volna, mert az hatalmas császár tárházába ígirt egy erszény pénzt és két esztendei adót nagy restségek miatt be nem küldötték volna [SKr 634] * *császári* ~. 1710: mivel a hadi operációban pénzre vala szüksége, a császári tárház penig őrös vala, tudván, hogy a jesuiták keze alatt a Domus Professában számtalan kincs hever, rájuk küldé s ötmillió pénzt csakhamar kiránta tőlök, és avval a pénzzel tizenkétezer emberből ármádát készített, ki Erdély segítségére bemenjen [CsH 359]. 1770: a császárukat" exiliumba küldötték, fejét vették ama fővezérnek kinek a királyi vagy császári tárházból három óráig szabadságot adott volt a császár, hogy valami tetszik kihordasson maga számára, csak ne corrupáltassék idegen pénz által [RettE 218. — "A törökök] * *erdélyi* ~. 1662: Az jól megépült sok jószágokban csak a majorság, korcsmatartásokból is, azon kívül minden majorkodásokból, kéneseőből, sóból, vasból, barmok árából, mészből, viaszbul, méhserből, hogy ezekkel való kereskedést is fiscus mind magának vette vala. Ezekhez járulván az egész ország kapuszmán után és az univertsitás adója, száz papok cathedrális censusok, mindenféle dézmák, esztendőnként mennyi jövedelem mehetett bé egy summában az erdélyi tárházba, akárki is megítheti [SKr 202] * *fejedelem* ~a. 1612: Az mely huszon negy Ezüst talakat, és huszon negy ezüst talnyerokat, Bakos Borbara kezehez az Besztercei Orgonasne, aúagy Virginasne, több sok ezüst marhakkal adott volt ... az Ország és Fejedelem Tháarhazaban valok voltanak [PLPr 50 fej.] * *fejedelemasszony* ~a. 1662: Hunyad várában valami javai" tanálathattak ... felpredáltattak, ezüst-, arany- és olly drágább erő marhái fejedelem kezébe vitettek vala. Mellyeket a fejedelem holta után az fejedelemasszony ecsedi tárházából ... Rhédei Ferenc és nénje, Bethlen Druziánna asszony törrekedésekre ... megadatott vala [SKr 526. — "Zólyomi Miklósnak] * *fiscus* ~a. 1677: Ha ki el-ásot régi kénscet talál maga határán, harmad részét Fiscus Tárházában tartozzék administralni; mások határán találván, a' Dominus terrestrissel-is tartozzék convenialni; ki ha el-titkolná, egészsen el-vétessék tőle [AC 137]. 1780 ut.: az Urburat ... Antecessorink ... sub titulo Decimae ... a' Fiscus tárházához praestáltak, most a Mlgs Dominus Terrestriseknek ki adgyuk [Torockó; TLv. 14/2] * *katonai* ~. 1796: eő Fel-seg ... kívánnya ... ezen Nemes Erdély Országának Főbb, és Birtokokra nézve, tehetősebb Hazafiai arra indíttatni hogy ... a Katonai ki őrüsedett Tárházat ... bizonyos Számu pénzekkel Segítenék ... Ezennel bátorokodtam ... kérdni, hogy ... a még Szűkült Tárházat segíteni ne Terheltes-sék [Körösbánya H; Ks 74. VI. 164 1/4] * *királyi* ~. 1770:

a császárukat exiliumba küldötték, fejét vették ama fővezérnek kinek a királyi vagy császári tárházból három óráig szabadságot adott volt a császár, hogy valami tetszik kihordasson maga számára, csak ne corumpáltassék idegen pénz által [RetE 218]. 1786: ha quomodo el tiltatnanak^a az Banyaszagtól az rendes Királyi Contributiót sem volna miből megfizesse és így az Felsőes Királyi Tar ház tsonkulna [Torockó; TLev. 4/13. 28. — ^aA torockóiak] * *közönséges* ~. 1620 k.: Egyiptusnak iszonyú az ő jövedelme. Konstantinápolyba az egiptusi adóba minden esztendőn hoznak hatszor való százezer aranyat, melyet nem tesznek az közönséges tárházba, hanem csak császár kezébe adják; ezt az summát császár zsebebe való pénznek hívják [BTN² 415] * *magyarországi* ~. 1662: Fejedelem kezében minden várak, bányák, aknák, harmincadok, dézmák, barommal, mézzel való kereskedés, erdélyi és magyarországi tárházat honnan s miből? [SKr 199] * *ország* ~a → *fejedelem* ~a * *titkos* ~. 1620: Ezen kívül sok több híreket is beszélle^a, miképpen találták fel titkos tárházában^a azt az hispániai királlyal való confederatióját, azkiben mint hereditariumot Ferdinandus Magyarországot és Csehországot s az több ezekhez való országokat elkötötte volt az hispániai királynak [BTN² 406. — ^aA flandriai követ. ^bII. Ferdinánd császár- és királyéban] * *város* ~a. 1582: 27 (Nouembris) Fizettem Zena vchaj Lakathos Istwannak, hog' az város Taar hazához eg' kulchott Cinaltt attam f. — d. 15 [Kv; Szám. 3/VIII. 62].

3. *ár* halandó, mulandó test; trup, corp (al unei ființe); Leib. 1828: minek előtte e romlando tárházból ki költözne teve ilyen állandó és meg másolhatatlan testamentaria Dispositiót [Kanta HSz; HSzJP].

tárházbeli kincstári; de trezorerie; aus der Schatzkammer. 1662: Aga Máté vajdasága. Oeconomijája, építettése, nagy szorgalmatossága, minden jövedelmek fiscus számára való fordítása, tárházbeli jövedelme szaporítása | Mivel pedig az hadakozásnak kimeneteli bizonytalan volna, a fejedelmasszony fiaival, tárházbeli minden javaival, kincseivel fel készítvén, és Huszár Mátyást az marosszéki haddal melléje rendelvén, elől Váradá kiköltöztette vala [SKr 142, 171].

tárházbolt raktár; magazie, depozit; Magazin, Depot, Lagerhaus. 1652: Az kuttul meg tervén az Tárhaz boltra, előtte van egy kis Erkély, rajta egy fa rostelyos vas sarkon panto(n) forgo ajto [Görgény MT; Törzs].

tárházinspektor kincstári felügyelő/ellenőr; inspector al unei trezorerii; Schatzkammerwärter. Szk: *királyi* ~. 1803: Perceptor Kommentzi Ur ... azon Királyi Tárház-Inspec-tort ... azon dolognak végképpen lejendő el igazittásáig bennis tiltotta; de annak foganatos kimenetele nem lett [Toplica MT; Born. XVc. 1/30 Vulkán Jákob senior (72) col. nyil.].

tarifa díj; tarif; Tarif, Preis. 1835: a' Panaszlo Kérelmek részint mint menesek, részint mint Városi, a' Közönség Jovárá munkáló Polgárok, noha Vámadással nem tartozná-nak, de a' Tariffai, ökök, a' Taxa fizetésen kívül Vám-adással praetensive nem kötelezhetné [Torda; TLt Praes.ir. 1012].

Szk: *sokadalmi* ~. 1852: Sokadalmi Tarifa az 1852ik évre [TSb 51].

tarisnya, tarisznya 1. traistá; Ranzen, Brotsack. 1570: Zas ferencz, hithy zerenet vallja, hogy Ew ... sem azt Nem hallotta sem Thwdgya hogi Antal Benedeket valamyl ky fizette volna attyoktvl Maratthbol, Azt hallota Benedek Nyenyetvl Martatwl hogi azt Bezelette hogy Benedek Tanistrawal veotte az kenyeret es vgy hordotta az Antal germekinek [Kv; TJK III/2. 138]. 1585: Theremy Janos ... vallia, Es Bakos Casparis hogy Zent leorincz napia zereda(n)^a vala Regenbe a' sokadalom, meg betegedek az sokadalom eleodede(n) a' czeledy Nag Mate, es igen kené ez olah Mihaly, Azon eyel mind Nyege, valais Alkolmos penge taniztraiba, de igen Boliokas Zabusu vala, Ne(m) ize(n) feltette penzet, Az sokadalom Napia(n) zereda(n) leowe el Olah mihaly ... Akoris eoltek megh [Kv; TJK IV/1. 518. — ^aAz ó-naptár szerint Szent Lőrinc napja keddre, az új naptár szerint szombatra esett]. 1590: Sardj Janos reszegh vala az varos porozloja, Treffaba be Niula ez zekeres taniztrajaba Monda ez zekeres mit keres ot, No No, semmit Nem veon ky beleolle [Kv; TJK V/1. 49]. 1599: Achacius Simon. Vizen. Karoliban ... 8. keotes Taniztratt --/20 | Zas Jstwane Vizen. Baniara. ... 4 keotes taniztratt --/12 [Kv; Szám. 8/XIV. 4, 11]. 1602: Susanna Thury Georgine leanja ... tegnap latta hogy az Gellyen Vram korchiomayan Theorek Caspar ky veotte az nyakabol az Taniztrat es kenyeret sajtot eot [Kv; TJK VI/1. 610]. 1604: hallottam mondottak azt hogy Theorek Janosnak egy tarizniaja Bogartfaluba(n) Sebestien Andrasnit allot volna, es abban egy siuege lett volna [UszT 18/144 Nicolaus Lenarth de Bogartfalua lib. vall.]. 1631: Mihaly kovaczky ... egy keves vartatva be jove(n) ragada tariznyajat, el mene [Mv; MvLt 290. 241b]. 1702–1764: job volna Bör Isakal tarisznnyaval koldulgtam [Torockó; MNY IV, 233]. 1730: találattik ... egy hitván tarisznjában musztika [Szemerja Hsz; HSzJP]. 1755: Egi ezüst uti Könnyű szerű pohár Széket (adott), mellyet tarisnyában lehet hordozni [Petek U; TGsz 51]. 1764: Bandi vagy kétszer is a tarisnyáját meg töltette az Ur elő Naga Török buzájából [Kóród KK; Ks 19/1. 6]. 1800: a' rabnak ebédett a' tarisnyából adtam [Torockó; TLev. 5]. 1843: Bort sem loptam Balog Páltól, hanem igaz hogy egyszer a Tarisnyáját nálom meg kapták [Bágyon TA; KLev. ifj. Battyán Mihály (38) vall.].

Szk: *kutyabőr* ~. 1790: Egy Fain Tengeri kutya Bör Tarisnya benne valo szerszamokkal 1 [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24c].

Sz. 1791: En ugyan igiretem Szerint igazán hiven véghez vinni és még többeket is igyekeztem, de beszél a' Barát de Alamisnát is vár és szeretném fáradságomnak jutalmat (!) miben állana: mert szemérmes Kuldusnak üress a' Tarisnyája [Újtorda; IB. Boér András ref. kántor lev.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: egy tarisznnyára való, tarisznnyáni; de o traistá; (etwa) von einem Brotsack/Beutel. 1595: 23. Nouemb(ris) 1. Tarisznnya leuelet vit postan Thordaig Czehi Albert 1: loúl ... d 25 [Kv; Szám. 6/XXVIIa. 108 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1604: En egi regel ki Jndulek hazambol hat J0 az wton ala Egi Jnas ket nagi tariznia palantal [UszT 20/320 pal Janosné Zent Ersebeti birone Anazonj vall.]. 1609: Nagi Lazlo az lovas legeny ... vizen Cancellariusnakis egy tariznia leuelet [Kv; Szám. 126/IV. 406]. 1756: Zegrán Lupuj ... azt mondván hogy rázzak néki körtövéltj ... csak erőskedett, hogy raznék, mert kellenék egy tarisnyával [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. 1762: a Sz. Gjörgji határ(ban) egi kis szakadékbán mű ha-

lástunk s fogtunk egy tarisnyával [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1792: ezen jóságára bé mene Sz. Ersébethi Szabo Mihály egy tarisnya Vatzkor szedni, meljet meg látván M. Sákodi Kedei András Uram, ugi el szidá, gazlá erete, ugjan rutul hogj ott nints mit keressen [Borb. II Olésza Tamás lib. in M. Sákod^a residens (80) vall. — *U].

3. zabostarisnya; traistá, sac de pinzá din care li se dá cailor ováz; Hafersack, Futterbeutel. 1618: Ezekhez a lovakhoz adatott önagsága egy parasztfarmában csinált erős kocsit, az lovakhoz adtak fejer hámkokat, pokrócot, tarisnyát, kocsizhoz láncot, szekercét, kocsist is, azki béhozta az kocsit [BTN² 81].

4. ~ból él tartalékból él; a traí din rezerve; von Reserve leben. 1828: Ami (!) Piatzunkan valo Nagy Szarvas Marha hus Vágás tsak K. Szent János naptol fogva Sz. Mihály napig tart jobb Modjával, a' több reszeibe pedig az Esztendőnek a Bárány, Juh, Berbéts és Diszno hus vágás van nagyobb Divattyába ... mert egjéb arántis a' Város körül levő nyári Mezei Munka idején kívül, egjnehány szöts és Cszimadia othon ülő Mester Embereket ki vévén az egész közsönség a' Metalurgia folytatásába Esztendőt által a' Tarisnyából él s nagybárra Diszno hussal, és tsak egésége olalmazására elegyit ételibe szarvas Marha húst [Torockó; TLv. 13/3].

5. tarisnyakötő; persoană care face traiste; Sackstricker(in). Szn. 1588: Tariznia Simon [Kv; Szám 4/I. 11]. 1632: Tariznia Gergeli [Mv; MvLt 290. 94a].

Vö. a tarisnyakötő címszóval.

tarisnyabeli tarisnyában levő; din/care este în traistă; im Beutel befindlich. 1595: Az tarisnyabeli felső ruha Chyki Mihály komámé, add meg néki [SzO V, 160 Fejes Mihály, alsócsemátóni (Hsz) lev. feleségéhez a havaslevi hadakozásból].

tarisnyakötő tarisnyakészítő; persoană care face traiste; Sackstricker(in). Szn. 1582: Taryznya keoteo Symon [Kv; Szám. 3/V. 50 Lederer Mihály sp kezével] | Tariznya keoteo Gergell [Kv; i.h. 3/VIII. 15]. 1585: Taniztra keoteo Gergely [Kv; TJK IV/1. 429]. 1588: Tariznia Keoteo gergelj [Kv; Szám. 4/I. 4]. 1589: Taniztra keoteo Gergeline [Kv; i.h. 4/X. 13]. 1590: Tanisztraketeo Gergel [Kv; i.h. 4/XXII. 55].

tarisnyányi egy tarisnyára való; de o traistă; (etwa) von einem Brotsack/Beutel. 1775: dézmáltuk meg azon szőlőket minden Tizedik Karokrol vevén Dezmátt Gerezdöl, és mint egy jo Tarisnyányi szőlőt gyűjtven [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 11].

tarisnyaszíj cureaua traistei; Beuteliemen. 1810: Egy tarisnya szíju tengejes csattal Rf 1 xr 56 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hgy. 12].

tarisnyáz csomagol; a pune merinde în traistă; in Beutel verpacken. 1751: tsak akkor tudtam meg szándékjokat, mikor tarisnyázatlanak 's az útra el indultanak [Koronka MT; Told. 14/46].

tarjagos szederjes, vörös-foltos; livid, vînăt, învinejit; violettblau, blauer Fleck. 1657: az főgenerál Gécz testében is húsos, természetiben is késedelmes nehéz ember vala, és nemzetére csak paraszt nemzet, szegénylegénységből pro-

moveálódott, kedvetlen, embertelen ábrázatú, tarjagos, rufus ember vala, egyébiránt jó hadviselő s tanult vitéz ember [KemÖn. 214–5].

tarka 1. színes, mintázott; colorat, cu modele colorate; bunt(farbig), fleckig. A. kelmefajtára von.; referitor la țesături; Stoff betr. Szk: ~ atlasz. 1758: Egy kised Német mente, tarka Atlaczból, Fattyú Harmelimmel (!) bérlett, s nestel prémezett [Nsz; TSb 21] * ~ bársony. 1620: Egy sing Tarka Barsontul f –/15 [KvLt II/69 VectTr 7–8]. 1688: Egy sing Karmasin Bársontul f –/22 1/2 Tarka Bársontul f –/22 1/2 [BtN II VectTr] * ~ flanel. 1756: Voltanak valami tarka Flanelkis véggel [TSb 21 Clara Vitéz Sigismundi Biro cons. (25) vall.] * ~ kanavác. 1833: Egy viseltes tarka kanaváztól való derekaly [Dés; DLt. 750] * ~ karton. 1816: Egy Olosz fal fenyő fábol tarka kartonnal [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1857: Firinghang tarka kartonbol [Bodola Hsz; BLt 11]. * ~ kazula. 1585: Egy Arany zinev tarka Casula Ad f 3 [Kv; Szám. 3/XIX. 4] * ~ kilin. 1651: Edgy Tarka kilim [WassLt Wass Judit kel.]. 1720: egy tarka kilin [Sepsiköröspatak Hsz; HSzJP]. 1752: Vagyon ... az also Pallota mellett levő kisebb Ház(an) negy falra valo tarka kilin [Pókafva AF; JHb XXV/73] * ~ kittel. 1712: M. Vasarhélyi Szöcs Martonne Aszszonyom adott az Eneklő székre három sing tarka kitélt [Marossztkirály MT; MMatr. 321] * ~ kutnik. 1628: Egy kis darab tarka kutnik [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 5] * ~ matéria. 1628/1635: Egy uiselt tarka materia vankos hey [Bodola Hsz; BLt Béli Kelemen lelt.]. 1657: Vagion mas egy Pappla(n), kinek az keőrületj publican szin atlacz, az keőzepe penigh Aranyas tarka materia [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1841: Egy Rubet tarka Materiával bevonva [Kv; SL] * ~ patyolat. 1804: 4 nagy belső keszkenő edgyik közzülök fejer kotkás Patyalatt masadik nyomtatott tarka Patyalat [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas koronás elism.] * ~ selyem. 1766: Tarka Sellyem Kanavác Szoknya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96] * ~ szemalcsia. 1739: Tarka szemalcsiából (!) álló az közepe az körül valója pedig muszujból álló paplany [Szászkerd K; LLt Fasc. 96] * ~ szőrmateria. 1629: Kalmar Marha iutot ... Tarka szeor materia veres ueszős [Kv; RDL I. 132]. 1752: Bői Győrfi Josefne János Kristina Aszszony ... Conferalt s vött a Praedikallo székre egy tarka szőr materiát, mely mostis rajta van [Bö MT; MMatr. 265]. 1763: Egy tarka szőr materiából való Jáponika [Hsz; Ks 23. XXIIb] * ~ vászon. 1620: Egy vegh tarka uaszonul f –/5 [Kv; KvLt II/69 VectTr. 10–1]. 1688: Egy Végh Tarka Vászontul f –/107 1/2 [BfR Vect.] * ~ virágos atlasz. 1651: edgy agy elejeben valo Supellat Kék, tarka Viragos Atlacz Het szelly [WassLt Wass Judit kel.].

B. szőtesre von.; referitor la țesături populare; Leinwand betr. Szk: ~ abrosz. 1651: Edgy Czillagos tarka őregh Szent edgy hazban valo Abrosz [WassLt Wass Judit kel.] * ~ festékes szőnyeg. 1733: Edgy Tarka Festekes al(ia)s Szekelly szőnyeg [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1738 u./1770 k.: Durántzki Jánosné Aszszonyom Posoni Ersók, a' Búza Ref. Ekkla számára ... conferált ... egy tarka Festekest az Asztalra [Búza SzD; SzConscr.] * ~ kececse. 1643 u./1770 k.: Vagyon a' Prédikátor székin egy tarka Keccecse [Bethlen SzD; SzConscr.] * ~ madár. 1700: Egy darab veres Atlacz tarka Madarak rajta [Hr 1/20] * ~ parasztszőnyeg. 1723: Egy háznál szőtt tarka paraszt szőnyeg [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ székely szőnyeg. 1643 u./

1770 k.: Gyekei Biró János Ur(am) adott Eccla számára egy asztalra való tarka Székely szőnyeget [Gyeke K; SzConscr. 112] * ~ *szőnyeg*. 1632: Az Lakatos Gergely Aruáinak Istoknak, maradot az Anniatol kétt derékaly, kétt páma ... egy tarka székely csinaltos ros szőniegh [Gyf; EMKt VI. E. 2. 228a]. 1785: Tiszteletes Sárközi József uram felesége Vásár Susánna asszony adott a H Bodoni Rfta Ekk(esi)a számára, hogy szüntelen az Ur Asztalán álljon egy tarka szőnyeget ujjat [HbEk.]. 1833: Egy jo nagy, Diofából valo, ki huzo ebédő Asztal, rajta lévő tarka Szőttes Szőnyegével [Katona K; Ks 73. 55 Kornis János lelt.] * ~ *szőr*. 1723: Két Lengyel országi tarka szőrből valo szőnyeg [Korinka MT; Told. 29/2] * ~ *vereses szőnyeg*. 1692: Vagyon ... egy tarka veresses szőnyög [Mezőbodon MT; MMatr. 315].

C. ruhafélére von.; referitor la îmbrăcămintă; Kleider betr. 1798: Rokoja egyik tarka a más fejr [Kovácsna; HSzjP].

Szk: ~ *atlaszpaplan*. 1642: egy Tarka atlacz papla(n) [A.bun KK; Berz. 47/46] * ~ *előruha*. 1851: Egy Lilla Szín uj tarka elő ruha [Dés; DLT az 1852 évi iratok közt] * ~ *erszény*. 1573: mykor celegeo Margit fodor Ianos attyafi aywal oztonek találtak egy Nagi feier Erzent az Marha keozet wres volt, ez celegeonek vetettek Mas Tarka erzenis vala wres [Kv; Tjk III/3. 147] * ~ *fersing*. 1775: 1 Nyári tarka fersing Rf 1 x 8 [Déva; Ks 76. IX. 18. 1/4]. 1806: Egy Torka rongyos fersing [Korinka MT; Told. 19] * ~ *háló-japonika*. 1732: Egy Persiai selyem kívül belől tarka háló Japonika [Kv; Ks 4 Kornis Zsigmond lelt.] * ~ *japonika*. 1764: Egy rongyos tarka Japonika [Székelykál MT; Berz. 6. 54. 2] * ~ *kartonfersing*. 1817: Egy petyegedett tarka karton fersing [Mv; DLev. 3. XXVIIA]. 1851: Egy tarka Karton uj fersing [Dés; DLT az 1852 évi iratok közt] * ~ *kartonpaplan*. 1790: Egy viseltes, gyapottal töltött tarka karton Paplany [Mv; MvLev. 4 Boka Katalin hagy.] * ~ *kartonvigano*. 1803: Egy Tarka karton vigano [Kvh; HSzjP]. 1817: Egy tarka karton vigano [Mv; DLev. 3. XXVIII] * ~ *keszkenő*. 1775: A Ládából ... én vettem ki ... egy pendelyt és egy tarka keszkenyöt [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1789: Egy Kávés Asztalhoz valo tarka Keszkenő Rf 2 [Mv; ConscrAp. 21] * ~ *kreditorszoknya*. 1739: egy pár fahaj szín tarka kreditor szoknya [Szászkerked K; LLT Fasc. 96] * ~ *pantalónás nadrág*. XIX sz. köz.: Két fekete egy tarka pantalonas nadrág [Berz. 17b] * ~ *ruha*. 1629: Egi tarka teoreok varrasos eoregh ruha [Gyszm; LLT Fasc. 155]. 1779: hátrább meg tanálták a tarka ruhát [Uzon Hsz; HSzjP Fr. Bot de Uzon (32) jb vall.] * ~ *selyemkeszkenő*. 1687 k.: Bereczki Andras Ur(am) feleségével ... adott ... Az Ur asztalára egy tiszta selyem nyomtatásos tarka selyem keszkenőt [Szentimre MT; MMatr. 234]. 1728: Egy tarka szekfü szín sarga csillagos selyem keszkenő [Gidófa Hsz; SVJk] * ~ *slafrok*. 1789: Egy tarka jo féle Kartonbol valo Slofrog Rf 3 [Mv; ConscrAp. 22] * ~ *szoknya*. 1770: Tarka szoknya, két-három ing. Egy sügyellő s egy farmatring [EM XXI, 498 „Kolosvári ének”] * ~ *szuperlát*. 1732: Két nagy öreg tarka supellat [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 3].

D. fából készült dolgokra von.; referitor la obiecte făcute din lemn; Dinge aus Holz betr. Szk: ~ *fesrékes ajtó*. 1632: Masodik ház azon bastiaban ... Vagion raita egy tarka festekes bellett aito [Fog.; UF I, 156]. 1656: Ezen ebédő palotabol nilik az Ur elő Naga hazara, job kez fele egy bellett holliagos szegekkel vert vas sarkon panton forgo tarka fes-

tekes ayto [UF II, 126] * ~ *karszék*. 1629: Egy tarka kar szek aestimaltuk tt f. — d. 80 [Kv; RDL I. 132]. * ~ *láda*. 1627: Egy tarka láda, Oda be az belseo boltba(n) tt f. 3 d [Kv; RDL I. 132]. 1628: egy eoreóg tarka Ladaban ... Het Posoni Swiogh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10]. 1693: Edgy Tarka Láda —/—. 90 [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1789: vettem kezemhez ... Két festett tarka ládát [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.] * ~ *skatulya*. 1595: Mind ezekreól walo lewelek quietantiakkal egi kis Tarka scatulaban vadnak be rakwa az ados lewelekkel egiwt az ladaban [Kv; Szám. 6/XI. 41]. 1674: Egy tarka uy iskatulya hol mivel [Szászvárosi Ref.egyh. It. Halics Mihály lelt.]. 1679: Kisded, fedeles pleses Láda nro 1. Ebb(en) Tarka kis Iskatulya nro 1. Ebben pinz f — /48 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81]. 1744: Egy Tarka kereged Iskatulajaba [Szentdemeter U; LLT Fasc. 67]. 1759: szállitasson el ... Egy hoszszuko tarka Skatulyát teli Posonyi uj és o réz Gombokkal ... Egy Záros tarka Skatulyában ... Tizenkét pár egy forma kékes porcellán Finsiákat ... Egy kis fejr skatulyában feles bűdös követ [Sárd AF; TSb 51]. 1816: Egy tarka kisded iskolutyába mindenféle Színű Compositiok [Kv; Born. IV. 41. 1] * ~ *übertűgű*. 1835: Egy bőrs s 3 tarka iberzugu ocska hasas Szék [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

E. növényre von.; referitor la plante; Pflanze betr. Szk: ~ *gömbölyű faszulyka*. 1826: Tarka gömbölyű Faszulyka [Szentdemeter U; Told. 41].

F. különböző dolgokra von.; referitor la diferite obiecte; verschiedene Gegenstände betr. 1732: Szarvas bőrk veresek és tarkák asztalra valok 9 [Kv; Ks 3 Kornis Zsigmond lelt.]. 1740: Egy ezüst aranyos Pléhekkel rakott fityegős homlok előj és Torka allyu, ugi lántzos orrodzoj Portai Kantár [Ne; Told. 19]. 1768: Nyomatatásos derekaj hajjal két vánkoss nyomtatásos a' másik tarka [Szarhegy Cs; LLT Fasc. 116].

Szk: ~ *bástya*. 1665: Az Tarka bastian ninczen semmi lövő szerszam [UF II, 312]. 1676: Jnnen ismegh nyilik az előb megh irt Tarka bástya alat valo vegső felső háza eőregh vas sarkon pánthon ... festett bellett ayto [Fog.; UF II, 728] * ~ *bokály*. 1717: Arannyas tarka bokálly 1 ... Egi szajú bokálly tarka 2 [TSb 5]. 1761: Kék mázu tarka szegedi bokálj [Szentmargita Szd; Ks CII. 16 gr. Kornis Ferenc lelt.] * ~ *csákós szarv*. 1697: Bérés ökrök ... Tarka csakos szarvaj [Almakerék NK; Utl] * ~ *csupor*. 1679: Tarka bokalyos őregh fazék nro 1. Tarka mázas csupor nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. * ~ *fazék* → ~ *csupor* * ~ *findzsa*. 1759: Egy nagy tarka Török Findsiát Fedelestől [Sárd AF; TSb 51] * ~ *kemence*. 1632: Egi beleől fwteő tarka mazas kemence ... N 1 [Fog.; UF I, 166] * ~ *kő*. 1840: Gábor ... Kedves jo fiu ... Olyan a' több ifjak közt, mint brilliánt a' tarka hamis kövek közt [Kv; Pk 7] * ~ *kövű*. 1574: vagion Egy kws tarka köw peczettő giwrrw, azt Melittth Istuan matkayanak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12] * ~ *lazznak*. 1726: Egi tarka jo lasnak [Kv; Pk 6] * ~ *papiros*. 1756: Bibulára, kovára, s tarka pappyrosra, két lakatra Rh. flor 2 xr. 44 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 87b] * ~ *pohár*. 1797: Tarka füles pohár kettő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7] * ~ *poharacska*. 1674: Négy ezüst pártá eővek, egygyik(nek) lánczais vagyon; a láncza egy tarka pohárotskáb(an) vagyon [Szászvárosi Ref.egyh. It. Halics Mihály lelt.] * ~ *pokróc*. 1628: Egy nagy rakasba sebessi modra it zót tarka Pokrocok Circit(er) 100 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. 1668: az ruhazatnak is jól tudja

szamat ... eott tarka Pokroc egy sebessi Pokroc [Szentimon Cs; CsÁlt F. 1. 1/27]. 1761: Két oláhos tarka pokroc [Koronka MT; Told. 8] * ~ *prém*. 1759: szállittasson el ... Tizenegy Sing Czernából szőtt tarka prémet [Sárd AF; TSb 51] * ~ *prémelés*. 1823: Kotzkás Merinó ujj Bunda kék Rózával és tarka prém bélessel [LLt Csáky-per 601. L. 1] * ~ *selyemmac*. 1711: portai fék agi szüjellőjével orrodzójával Tarka Selyem Majcz fékmlő szár rajta [Told. 19] * *bécsi* ~ *szőr*. 1711: tettem le ... négy Német forintot ... téli és nyári endivia magra ... becsi tarka szőrreis öt nemet forintot [Nagyalmás K; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

2. ~ *hitű* hitehagyott, hitetlen; necredincios; ungläubig. 1653: De a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitű hajas török, ez s ez lélek kurvafiai! nem szánom — Isten úgy segítjen — levágni az erdélyi embert, mint a pogányt” [ETA I, 83–4 NSz].

3. foltos szőrű; báljat; tárcat; scheckig, gescheckt. 1704: Ma patkoltattam meg az úr lovaiban négyet, úgymint az Haller György uram-félét, a Toroczkai István-félét a gyermeklovat, a tarkát és az egyik fakó szekereslovat, a fellajtár mellett valót [WIN I, 114].

Szk: ~ *ártány*. 1761: Tarka öreg ártány 11 [Branyicska H; Jhb XXXV/39. 19] * ~ *berbécs bárány*. 1770: Tarka bérberts Barány nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIb] * ~ *eme*. 1805: Egy Tarka Erme és egy veres [A. Jára TA; BLt 9] * ~ *gölye*. 1604: mondáya Jakocz Pal mert jzentem wala tölle az hugomnak, hogi kerien meg az díznokban ha meg adnak benne egy Tarka göllie wagon kötek azt kerie meg [Uszt 16/23 Tanko Andras Zent egihazas olah falwy lofw ember vall.]. * ~ *gyermeklő*. 1724: Teleki Pál Ur(am) tarka gyermek Lovara erogalodat abrak(na)k árpa, hat köből [Sármás K; TKI] * ~ *kan*. 1748: Öreg Sárga szőrű tarka kan 1 [Aranykút K; Ks 23. XXIb] * ~ *kanca*. 1752: Egj Tarka Kantza [Dob.; TL 42] * ~ *kancacsikó*. 1717: Esztendős fako Paripa tsiko ... két esztendős tarka kantza tsikod [MúzBethlen] ~ *ló*. 1589: 3 Nouemb(ris) vittek el Bathory Istua(n) Kochnya zekeret Monosthorol Zentelkere 6 Loual ... f. 3. vgian foganak Masz Zekerben 2 Louat Az Torka Loak keozibe myert hogy kethey az Loaknak meg Santolt volt [Kv; Szám. 4/V. 114–5 Stenzely András sp kezével.]. 1659: Az Kegyelmed lova bizony még sántál, az török lónak semmi gondja nincs; az tarka lovat senki nem veszi [TML I, 461 Pekri Söfia Teleki Mihályhoz]. 1704: Ugyan ma patkoltattam meg az úr két lovát, az elejeket, úgymint a nagy tarkának és a Toroczkai lovafélének. Ugyan a spányol tarka lónak is az elejit [WIN I, 244]. 1747: Pált az Tarka lon holnap küld ebédre által Hidvégire [Illyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. * ~ *notina*. 1756: Feketés tarka notina 1 [Déva; Ks 92. I. 32] * ~ *paripa*. 1757: Prejter Veisz János Vr(na)k adtam ä Tarka Paripa árrából ... Rhf. 25 [TL. Teleki Adám költségnaplója 117b] * ~ *serítés*. 1797: egy rideg gölje tarka Sertés [Kórispatak U; Pf].

4. foltos; cu pete; gefleckt. Szn. 1550: Mich tarka de Incel [Incsel/Damos K; MNy XXIV, 358].

◊ Hn. 1804: Nagy Tarka (c) [Magyarszovát K; EHA].

tarkabarka színes, változatos mintájú; foarte peștit, cu prea multe culori; kunterbunt. 1628/1635: Karpit forma(n) zot tizenket zekelj tarka barka falra ualo zeoneg [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.].

tarkájú színű; de o anumită culoare; -farbig. Szk: *fekete* ~ 1788: Fekete tarkájú Hollitsi Fintsia két pár s' fél [Mv;

TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.] * *kékes* ~ 1788: 6. pár kívül kávé szín belől kékes vereses fintsia ... 5. pár kívül kávé szín, belől kékes tarkájú portzellán fintsia tsorbások [Mv; TSb 47ua.] * *veres* ~ 1788: Veres tarkájú fedeles téjhez valo Hollitsi íbrik [Mv; TSb 47 ua.]. 1849: Két nagy körül karazatt, hat pedig ugyan tsak kisebb karas székek sárgán porturazva massiv ... veress tarkájú massával bé huzva; — de már rongyollatatskák [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * *zöldes* ~ 1788: zöld tarkájú két fülű Hollitsi Fintsia 1. pár [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.].

tarkán tarka színűen/mintásan; în multe culori; koloriert, bunt. Szk: ~ *aranyozott*. 1668: Egy holiagos tarkán aranyozott kanna kívül, belől merő Arannias [Mk 4 Kapi György inv.]. * ~ *festett*. 1632: Elseő ház Vagion raita egj tarkan festett kiawl belől bellett aito ... N 1 [Fog.; UF I, 167]. 1656: Ezen hazbol nilik az hopenster hazban job kezfele holiagos szegekkel vért, tarkan festett vas sarkon panton forgo bellett ajto [Fog.; UF II, 122] * ~ *megfestett*. 1656: Nilik be jnett job keze egy vas sarkon panthon forgo partatosson bellett tarkan megh festett ayto csiapo es vas kilinczes kolczaval plehes zarjaval be vonójával együt faragott ajto keő melljekeben csinalt ütközöjével együt [Fog.; UF II, 122] * ~ *szótt*. 1674: Egy kis abroszba(n), hét vy tarkán szótt páma hej: egy nagy végh abrosz: négy uy ruha tisztító seprű [Szászvárosi Ref.egyh. It. Halics Mihály lelt.]. 1731: Egj vankos hej tarkan szótt veresből és sarigbol [Kvh; HSzjP] * ~ *varrott*. 1674: Egy egészen tarkan feketével varrot patyolat ... Egy varrot patyolat [Szászvárosi Ref.egyh. It. Halics Mihály lelt.].

tarkás tarkán színes/mintázott; cam peștit; buntfarbig, farbig, fleckig. 1591: Ket lo legiezo az egik feier az masik tarkas [Kv; AggmL A 53]. 1643 u./1770 k.: Vagyon két szőnyeg gyékény formára szőtt viseltes tarkas Lengyel szőnyeg: a másik tarkás székely szőnyeg [Virágosberek SzD; SzConscr.]. 1748: Zöld bokájocská edgyik tarkás [Ks XXVIII. 8. 5 gr. Kornis Antal udvarházában]. 1750 k.: ezekis olljan tarkások, vagy tarka köntösűek, a' mint a' mai napon is valának [Ks 83 Onadi Szakáts Mihály lev.]. 1840: Egy Fersing tarkás jo [Dés; DLT 1590].

Szk: ~ *angelika*. 1849: Egy más polituras Téka hét fiokokkal feylül ennekis iro fiokja, öt kis tojokái, — belső része az irofioknak tarkás ángelikával bé huzva [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55] * ~ *pikétlájbí*. 1802: Más viseltes tsilagos tarkás pikét Lájbí [Ne; DobLev. IV/858. 3b] * ~ *selyem*. 1734: Egy vankas haj Tarkás Selyemmel varrott Csupu (den) 18 [Kv; Pk 6] * ~ *szoknya*. 1745: Edgy Kapornya szín; ezüstel Selyemmel tarkás szoknya [Marossztkirály MT; Told. 19] * ~ *vánkoshaj* 1714: Egy tarkás selymes rezés vánkoshaj [Kv; Pk 6] * ~ *velez*. 1628/1635: Egj uankosra ualo tarkas uelez [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. * *fekete* ~ 1739 u.: vagion edgy sorofos Lábos aranjas Pohár, és Viola Szin Szelein Zöld Sárga veres és fekete tarkás, selyem keszkenő [Mezőkölpény MT; MMatr. 389] * *kék* ~ 1728: Kek tarkás abrosz nro 1 [Sztoty Hsz; SVJk] * *kékes* ~ 1846: Miller Vincze ... kékes tarkás szemű [DLt 1114 nyomt. kl] * *vereses* ~ 1800: vise! ... vereses tarkás nadrágot és leiblitt [DLt nyomt. kl] * *zöld* ~ 1731: bele Nezek abban az Zöld Sárga tarkás ladaban ... annyi pohárt laték azon ládanak az fenekin, hogy soha anynyit [Ne; DobLev. I/142 Lad. Üveges (37) ns vall.].

tarkáson tarka színesen/mintázottan; cu modele pestrițe/ colorate; fleckig, bunt. 1695: Conferalt edgy uj tiszteseges 18 magiar forinton vött uj szűnyöget (korül tarkason, az közepi penigh veressen szöve) [Dés; Jk]. 1736: Az Ur Házában találtattak ezek: Fal mellett álló tarkáson feketével festee (: Ijas fijas :) sok rekeszű pohár szék nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. 1757: Magam(na)k kék kamelótból ezüst kék selyemmel tarkáson Mentét Dolmányt csináltatt(am) ... Rhf. 45 xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 118a].

Szk: ~ festett. 1656: Ezen haznak felső része menyezetes partazatos festett uy, az keő fálnak felső része körös környül tarkason festett, az alsó része teglaval padimenomozott uy [Fog.; UF II, 121]. 1849: Az oltártól nyíllik égy dufla tarkáson festett fenyő détzka ajtó, vas sarkakan forgo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ lakirozott. 1823–1830: Körmendi Gábor prokurátorságot folytatott ... Volt egy tarkáson lakirozott hosszú pálcája, tetejébe kecskeszarv, azon elöl ezüst karikára e volt metszve: Eb kéri, eb adja [FogE 89] * ~ szőtt. 1681: Szőrből tarkaso(n) szűt szunyogh halo jó Nro 1 [Vh; VhU 540]. 1727: Egy Nagyony Tarkáson Aranyason Szőt Zöld Szoknya elegyes kötes rayta [Marossztyörgy MT; Ks gr Petki Zsuzsanna kel.] * ~ vetetegett. 1728: Egi tarkason vetetegett kilin Lukacs Bodisarne Colatuma [Egerpaták Hsz; SVJK].

tarkázott színesen mintázott, tarkított; cu modele colorate; mit bunte Muster. 1728: Kek es veressel tarkázott abrosz nro 1 [Szotyor Hsz; SVJK]. 1736: Bornak valo Zöld tsatormás száju kanto 1 ... Feketével tarkázott szürke festékű pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 105].

tarkó ceafă; Genick, Nacken. 1582: Michael Nag' ... fassus est ... Ketten leówenek ket kardal ream, Monda Az eggik kinek kék hozzá yvw menteye vala, od (!) magat (!) Neste lelek kwrwa mert vg chaplak hog vtannad wondozoslik (!) a' beled, Azonkeozbe vg haytanak hog a' foka a' karonom es az Nyele a' tharkomon esek az wassal thekert Nyelew zekerczenek [Kv; TJK IV/1. 100].

tárkony fűszermövény; Artemisia dracunculus; tarhon; Estragon. 1586: Giertart Tarkont peterszeljmet hagimat es retket vetettem ~10 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18]. 1594: Vgaraka es Tarkoni f. d 6 [Kv; i.h. 6/VIII. 59 Caspar Semel sp kezével]. 1596: Petreseliem, Tarkani, Retek es egieb fele pare [Kv; i.h. 6/XXIX. 129 Bachi Tamás sp kezével]. 1609: veottem ... Hat keotes Tarkont ... d 6 [Kv; i.h. 126/IV. 338]. 1629: Egi kús fa merceze kiben takoni uagion [Szentdemeter U; LLt]. 1638: Mas feleől azon hazban vagion eggi hagimanak, minek valo deszka allas. Vagion azon valamí regi tarkony [A.porumbák; UF I, 659]. 1679: Másik veteményes kert ... 23 táblara vago(n) mostan ezekben, veres hagima, pár hagyma, Petreselyem, murek, kaposzta, kék kaposzta, veres Czekla, tárkony, zsályia, Isóp [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 139]. 1688: az veteményes kertben ... Vagyon ... petreselye(m) 15 apro agygyal ... elegyesleg veres hagymával, murek kilenczed fel ágygyal ... Ezeken kívül van felesen Tarkony, sályia, szekfü [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1695: Ugorka Tarkony czékla sozátásra idején(n) gondgja légy(en) [Marossztyarkály AF; Told. 2 a borsai gondviselőnek szóló ut.]. 1714: az kert ... külömb külömb fele saláta tarkony, sályja szapora hagymával megh ékesítve [Kászonfelsőfal Cs; LLt Fasc. 85]. 1736: Régi

magyar étkek ezek valának: tehénhús polyékával, kukrejtell (!), árpa kásával ... berbéc hús spékkel vagy tárkonnyal vagy eczettel, veres hagymával [MetTr 322].

Szk: sós ~. 1625: atta(m) az konjhara ... sos Tarkont d. 4 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 12]. 1669: Vagyon ezen pinczeben ... Egy kis kartban (!) sos Tarkonj [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1674: Sos Tárkony Káddal Nro 7 egy kis tonnával 1 [Törzs dévai fej-i udvarház]. 1681: Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Sos Tarkony Egi őregh kancsoval No 2 [Vh; VhU 5621–3]. 1683: Ujj Sósos Tarkony ejtel nro. 4 ... Ő Sósos Tárkony 1. Altalagb(an) ved(er) 21/2 [Szűv; UtI]. 1684: Sos Tárkány nr 3 /- [Fog.; UtI]. 1731: sos Tárkony [Told. 69].

tárkoneyetes ecettartó; (un fel de) ojetar; eine Art Gefäß für (Estragon)Essig. 1792: Tárkany Etzetes üveg 1 [TL Conscr.].

tarkó kopasz szikla; stîncă pleșuvă; (Kahl)Fels. Hn. 1614: Csíkon által ránduljanak* az Tarköre [BTN² 48 — *Báthory András főembereivel 1599-ben].

tarló 1. learatott gabonaföld, tarlóföld; miriște; Stoppelfeld, Stoppelacker. 1570: Feleky Janos Kenez fely peres Byzonsagy, Balint Thywadar alperes ellen ... Thorsa peter hithy zarent vallia, hogy Ez Arataskorba, Janos kenez Thyltotta volt megh Balinh Thywadart, hogy Ne haytana Jwhait Az Tharlora, hwl megh az gabonanak wgymint felen kywn volt [Kv; TJK III/2. 9–10]. 1587: Kerik Biro vramoth hogy eo kíme az Q(ua)rtasokat Inche megh hogy az tarlot zabadichak megh, Arattassak a' keosseggel, es otta(n) dezmalia, feokeppen Az lomb Alath Wreswllieon a' tarlo, hogy az luh az mostany zantast Boronallast Ne laria [Kv; TanJK I/1. 55]. 1598: Az torlon lata(m) hogy verik vala Vaida Peterék Pechy Ferenchet oztion be zeokek az búzaba [UzT 13/15 Andr. Chani vall.]. 1609: Razmany Jstuan vram az varos tarlaia(n) termet zegeni konkolios buzabol adot Cipo swtesre cub 14 Melliet megh rostaltatun leot az Allia keozel Negi keobeol keoblet rostaltak megh p(er) d 2 [Kv; Szám. 126/IV. 413]. 1684: az Tallo pedig mind addigh Tílalimosban legyen, migh az Gabona be takarodik [Dés; Jk]. 1685: ket lovamat elvitte az Torlorol [HSzj tarló al.]. 1692: az Torlo (!) tilalmasb(an) tortossek ... senkiis se az maga Tallojan (!), annal inkább egyebút sub poena praespecificata ki ereszteti, vagy ot hálni ne mereszszellen [Dés; Jk]. 1699: oda érkezünk Dezmas Uramekkal es beleptem a' tallajára [Dés; Jk]. 1747: F. sinfalvi fel szabadult tallorol a ... Rakósi tehén tsordát be hajtotta [Borb.]. 1765: egy alkalmatossággal Foka Kosztántin a Tollon találván az Juhaimott, hét kecskémét el vette, négy egész hétig tartatta, sem Törvényre, sem kezességre ki nem bocsátotta, mind addig, míg egy Szekér Szénát nem adék érte [Marosbogat TA; Mk V/V. 97 Bükkösi Mihály (45) jb vall.]. 1791: az Urunk elő Nga Allodiális Törökbuzája még nem szedettetvén, a' tarlo sem szabadulhatott meg [Almásgalgó Sz; JHb I/23]. 1824: a pásztor, ha a tolló meg szabadul a míg az Ökör Tsorda eregettetik köteles leszen a lovakat is eregettetni [Értva Hsz; HSzjP]. 1847: Aratás után a tollóba viszont kihálva, azután az erdő közelebbi részén mindaddig kihálva, míg a zivatáros idő elzárja a kihálástól [Zalán Hsz; RSzF 202]. Hn. 1592 k: az Keöles torlon valo föld [Szu; EHA]. 1701: A Köles torloban (sz) [Mezőbodon TA; EHA]. 1718/XVIII. sz.: Talloban az kis Csarna mellett (sz) [Sülelmed

Sz; EHA]. 1733: Széles tallo (sz) [Bogártelke K; KHn 184]. XVIII. sz. közepe: Vicinussi egy felől Szil tallo nevű To [Csiba MT; EHA]. 1758: A Berken a Köles tarlo [Bh; EHA]. 1773: Széles-Tarlo (sz) [Bogártelke K; KHn 186]. 1786: Kiss Talló [Hadad Sz; EHA]. 1823: a Tarlon lévő rendbe (ku) [Marossztkirály AF; EHA].

Szk: ~n termett búza. 1590: Az ith ualo tarlon termet Buza tezen 485 Kalongiath [Kv; Szám. 4/XIX. 20]. 1621: Eöss Buza Exitus ... Attam az ket Feleki Erdeő pastornak tarlon termet buzat Cub: 3 [Kv; Szám. 15b/VII. mell.].

2. ~ul learatva; in mirište; (ab)ermet. 1770: (a föld) vagon ... az Csomafalvi határban most Torloul az másik ugarúl [LLt Fasc. 68].

tarlóföld tarló; mirište; Stoppelfeld. 1750: Az el vetett Zab tallo földre vettétvén az Pásztornak fizettem őrzésért Metr. 4 [Kv; Szám. 70/VIII. 7].

tarlókaszás cositul miriştii; Stoppelfeld-Mahd. 1838: Tarlo kaszás 381 Bugja [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

tarlós tarlósan levő; in mirište, care nu a fost arat după seceriş; stoppel(feld)ig. 1784: a Pakulár Völgy nevezetű helyben vagon egy szántó föld, melynek vicinussa ... oldalaslag Titt. Foszto Pál Ur(am) tarlós zab szántó földje [Páncélcseh SzD; RLt O. 1].

tarlós kert tarlósan maradt kert; pământ/teren arabil in grădit nearat după seceriş; Stoppelfeld (Garten). Hn. 1766: A Gáll mezeje felé forduloban: A felső Lábján levő torlos kertben (sz) [Szentkirály Cs; EHA].

tarlószabadítás a legeltetés tilalmának feloldása a szántóföldi növények betakarítása után; ridicarea opreliştiî pascutului pe mirište; Erlaub der Stoppelweide. 1769: Tilalmas lézen ezutan a Vetés kertben a Gabonak között levő, paragon valo ki eresztés, és étetés tavasztól fogva egészen a közönséges Torlo Szabadításaig [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

tarlószabadulás a tarlókon való legeltetés engedélyezése; eliberarea miriştii în vederea păşunatului; Stoppelweide wird erlaubt. 1727: torló szabadulásnak idején [Szemerja Hsz; SzO VII, 366]. 1752: a' nyárba(an) ... Tolló szabadulás után a' Felső Határunkon lévén a Falusi Gyermekek ökökkel ... Tisztartó Boér Samuel Vram reájok menvén Pistalyt foga reájok [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1776: Az sertéspásztort ugyanerre az esztendőre csiktaplocai Török Antal fogadván, hogy minden sertéstől den. 7 pénzt, két sertéstől kenyert, egy tavaszi malactól den. 3 vagy egy ejtel gabonát, ha pénzt nem ad. Szentgyörgy-naptól fogva Szentmárton-napig; ha pedig makktermés lézen az határon, s kedve leszen hozza, mellé állhat; olyan condiţióval pedig, hogy Szentmihály-napba, tolló-szabaduláskor tartozék az kevés sertést is őrizni, akit elejbe hajtának, akit pedig elejbe nem hajtának, vagy még annak előtte eltanyították káros helyekre jámi vagy faluköztől kerengeni, az olyan emberek minden sertéstől az bérén fejtől 7 pénzt fizessenek, végezettett [Taploca Cs; RSzF 188-9]. 1805: A' tarlo szabadulás után, a' Meddő Csordais a' torlora fordítván, történt, hogy a' meddő Csorda el szakadozott, a' mit estve észreis vett a' Pásztor, mikor maga tonyájára ment hálóba [F.rákos U; Falujk 2].

tarlószer határresznév; parte de hotar numit Tarlószer; Name eines Flurteils/Tarlószer. Hn. 1597: az Tarlo Zerbe (sz) [Sárd AF; EHA]. 1668: az Tarlo szer szőlők [uo.; EHA]. 1684: Tarlo Szer nevű Hegyben (sző) [uo.; EHA]. 1711: Tarlo szer n. szőlő hegyben (sz) [uo.; EHA].

tarlóz betakarítás után elmaradt termést keresgél, összeszed; a culege/aduna/căuta fructe/spice rămase după recoltare; nachlesen, Nachlese halten. 1594: Biro vram ... kialtassa meg, hoga senki ... semmi wdeoben, az kertekbe ne tallassak hoga ot kborollion, tarlozzon, mert valakit megh foghatnak, erdeme zerent megh fizetnek neki [Kv; TanJk I/1. 239]. 1595: Az kertek, zeoleok, kborlok, tarlozok feleol ... vegeztek, hoga se zwret vtan, se eleotte, se zent mihali nap vtan, senki kertekben zeoleokban, semmi wdeoben ne merezellien menni es ott tarlozni, mert valakit ot kaphatnak ereös bwntetssel megh bwntetnek [Kv; i.h. I/1. 263].

tarlózó betakarítás után az elmaradt termést összeszedgető ember; persoană care culege/caută fructe/spice rămase după recoltare; Nachleser. 1595: Az kertek, zeoleok, kborlok, tarlozok feleol ... vegeztek, hoga se zwret vtan, se eleotte, se zent mihali nap vtan, senki kertekben zeoleokban, semmi wdeoben ne merezellien menni es ott tarlozni, mert valakit ot kaphatnak ereös bwntetssel megh bwntetnek [Kv; TanJk I/1. 263].

tarnica nyereg; tamiță; Sattel. 1811: vittének el ... Két kantárt, egy támtizát | vittének el ... Két támyitzát, vagy-is nyerget minden készületeivel [DLt 629 nyomt. kl].

tárnok tárnokmester, a királyi kincstár őre; vistier, vistiernic; Schatzmeister. 1722: az Mlgos Tamok Macskászi Familia az zalogos portionak zalag Summa penzevel, in facie Saedrie én altalam Tiszttem szerint kezembem adván két vaszon zacskob(an) az zalogos portio zalag Summa pénzét meg kinaltata [Branyicska H; JHb XXXV/72].

tárogat terelget; a mîna; leiten, treiben. 1626: az utan csak hamar oda iuta az Beldj vra(m) tiztartaia, az en kapu(m)hoz tarogattia uala" egy reouid puskaual Boczkor Janost, azt mongia uala hoga azt tuttam hoga ezes Ember voltal de ne(m) bolond Ember voltal ... az Tiztartoys az en kapumtol vizza tere [Szentgyörgy Cs; BLt 3. — "E szó más tintával, sor feletti betoldás].

tarószbúza nagyszemű, toklásztalan őszi búzafajta; grü mutic/nearistat; Winterweizen. 1722: Csepelve(n) egy asztag(na)k egy reszet piros, tar ósz búzát Gel. 94. eleje lett Cub 25. masodgya Cub. 4. metr. 1. Ucsuja Cub. 5. Metr. 1 [Katona K; Ut].

tarpa ágyúfajta; un fel de tun; eine Art Kanone. 1514: firmissime committimus et mandamus, quatenus agnitis presetibus omni mora seposita duo ingenia bellica puta tharacz et hoffyncze simul cum omnibus attinenciis et indigenciis bene prompti et dispositi, tandem tarpais, quanto plures fieri poterit ... ad nos mittere et dirigere modis omnibus debetis Ex Deva <Szapolyai János> [MRReb. 107 I/118. — Kiss András kijegyzése].

tarpecsenye szűz/bőr nélküli pecsenye; carne de porc de la şold/fără şorici; Braten (nur das Fleisch, ohne Haut).

1596: Fözettem az Vonas igazito Wraimnak ... I. Tar peczenyet p(er) d 7. I. Malaczot, suttettem meg p(er) d 9 [Kv; Szám. 6/XVII. 9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | vetettem egi tar pecheniet d 6 [Kv; i.h. 6/XXIX. 68 Bachi Tamás sp kezével]. 1609: veottem ... Egi Niolez fontos Taa peczieniet f — d 56 [Kv; i.h. 126/IV. 296]. 1621: Veottem ... Hat font Tar peczenjet sutnj masfel penzest f -/9 [Kv; i.h. 15b/IX. 208]. 1625: 5. Tal Etek, Egi Tarpeczenie lib: 6 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 232]. 1753: Tor pecsenje Nro 1 [Szentmargita SzD, Ks 18. CII].

V6. a bíróspecsenye címszóval.

társ 1. vkivel együtt dolgozó/tevékenykedő személy; coleg, persoană care muncește/activează împreună cu altele într-un anumit loc; Kamerad, Partner, Mitarbeiter. 1552: En gerendy pet(er) vallom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwatok zaz Istwan az ew tarsaywal egyetembe Jamborwl zolgaltak It Dewan kyket Bwiczwwal boczattam el Azert zenky ne bancza Dat(um) Dewe feria secunda post elizabet Anno D(omi)ni 1552 Id(em) manu ppria [Déva; BesztLt 16]. 1568: Keozenetwnket es Zolgalatunkat iriuk tw keg. minth tiztelendo vrainknak es teruiny wleo Vrainknak en egeresi fw Biro fazokas mihaly, az en tarsomal Sardj Leoriczel, voltak Keresesj az Beztercej Nyz gergelnek, es az Seges wari Zabo farkasnak, az w Marhayuknak Birben Varadda viteleben valamit azert mw az w dolgukban tudunk hid zerint ez Leuelben az mw lelky paztorunkat vallas kiben Beh Jrattunk: es kegielmeteoknek peczet alatt Beh kwideottuk [Egeres K; i.h. 50 Michael Fazokas jud. prim. in Egeres a sv-i királybírónak és székbírónak]. 1573: Peter deak zilahy hity vtan vallia hogy ... az zabo ... Az nap deltwl fogwa Mind lwt volt teob Tarsaywal egyembe [Kv; Tjk III/3. 276]. 1576: Kewannyak eo k. varoßul hogi Mind az porozlonak es zemet Byronak Tarsa legien az Zas vrain Nemzetsegebeol, Mint ez eleotis vgy volt [Kv; TanJk V/3. 136a]. 1584: Garay ferencz deak ... vallia Tudom ezt hogy ... az Jffiw Istwa(n) deak az Mustoha Anniaual tarsul Nem volt ... mert mint giernekre semmit chak eg penzt sem biztak [Kv; Tjk IV/1. 323]. 1585: Lukach Antal vallia, Az Barommal vala olah Mihaly hog' meg halla Az tarsa halalat, es ige(n) bankodekis raita [Kv; Tjk IV/1. 518]. 1590: mikor az eo vetett vetesse megh ért volna megh Arattunk benne kilench kalongiath, melieknek eptet el hosztúk az negiet, mikor zekerre rakia volt egi my keoszilwnk valo tarsunk Vajda Geörgj Mateh Balassal vgjan my tarsunkal egjetembe, ez J. Raiok tamadvan p(ro)pria potentia el vette [Uszt]. 1615: teob tarsayval egethembe az Cwrynek az Talp allyath megh asztha es oth be Buth az Czvrbe [HSzj talp-alj al.]. 1633: Szabo Mihali ... monda neke(m) hogi keli fel tars es jere el uele(m) ... az halaszok ige(n) szep harczat kötöttek az tulso hid ala, aztis megh neueze mellik csöuekhez kötöttek .. en ug' menek el, es ug' hozok el az harczat [Mv; MvLt 290. 119b–120a]. 1687: alkuttam meg az Edilis tarsammal özevgy Társommal [HSzj borító-tégla al.]. 1725: Kő farago Jánosnak társával edgyütt mind az két kertben levő Major Házak s Camarak fejeritésiért adtam ft: hung: 5d: 44 [Kv; Ks 15. LIII]. 1727: maga melle jo Tarsot keressen menés pasztor(na)k [Dés; Jk]. 1756 k.: Rosz szélinek miatta a' melly Bányában nem dolgozhatnak, a' szomszéd Bányában lévő Gazdák, vagy Társak, az ollyan Bányából magok (!) Bányájokba szél lyukat vinni, es engedni tarozzanak [Bom. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.].

Szk: ~ul adja magát vkihez. 1609: Sennyei Miklós azért haragudt az Némethi Gergelyre, hogy magát társul az fejedelmhez ne adja, ezért szólította meg Némethi Gergelyt [Kv; KvE 140 SB]. 1676/1681: Mint hogi penig az hol a félelem ninczen, ot böcsület es tisztesség is nincz, azért a keves alatta valo p(rae)sidiariusokat félelembéis tarcza, es tarsul magat nekik ne adgya" [Vh; VhU 664. — "A castellamus] * ~ul felfogad. 1561: Valamely mester legent az mwyre tarswl fogadna fel es annak felet harmadat wag' neg'ed rezet adna, Az warasnak es az chehnek zokasa ellen eg' gira ezwsten maradion ket reze az Biroe az thanache harmada az cehe leg'en [Kv; ÖCART.]. * ~ul lesz vmiben. 1583/XVII. sz. eleje: Eozuegy Meszarosne tulajdon magának se legent ne tarthasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek közzul egyk tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLev.]. * ~ul mivel. 1561: Eg mester se mereszlyen az legennyel tarsul miuelnj Se arannyal se ezwstet egiwt kereskednj uala [Kv; ÖCART.]. * ~ul tart. 1561: Istennek el wegezet akarattyabol ha walamely mesternek tortenek el wilagbol ky multa Es az felesége az myet myeltetni akaria. Egy egez eztendeig' es haromnapig mweltethesse. Zabadis legén addig de toab ne tudos legent tartani de ... az mwyre tarswl ne tharcha hanem illendew heti berre Aztis ugy penig hog' ha addig az o meg holt wranak newet wysely es meg tartya [Kv; i.h.]. * becsüs ~. 1819: a' kérdett kárt ... a Kriseniek okozták, melyet mi akkor több betsüs Társainkal együtt 300 véka Török buzára betsültünk, a Fuszujkán es Diszno Dinyén kívül, mely betsüs alá nem vétett [Kiskalány H; Bom. 4/43 2 r. tanú vall.]. * céhbéli ~. 1856: Haller Ignátz ... Czéhbeli társunk már több versen sorára vett legényt mind annyiszor fuser fiának adta [Kv; ACLev. 39]. * esztenás ~. XVII. sz. eleje: Tudom azt hogy harnad ideje Balogi Mathe es Nagi Ferencz öszve szimbórtaltk vala esztenas tarsul az Oroszfalviakkal [Nyújtód Hsz; HSzjP Setet Peter kisbe Nujtodi (32) pp vall.]. * hites ~. 1681: Doboka vármegyeb(en) Fekete lakon e<s>kütt hűtös Polgárok Barla Istvan V Mihaly, Kis Mihaly töb hűtös tarsaiva<ld> együtt [Feketelak SzD; Ut]. * kalákás ~. 1840: én több Kálákás társammal több versen jártam az Alfálvi erdőben ... Kalákába, Tutaly, Töke és Bükfa hozni [Gyszmi; LLt]. * kereskedő ~. 1571: Kadas Andras hity zerent vallya, hogi hallotta Kadas Istwantwl ... hogy eoneky volt egy kereskedeo tarsa kywel eo Debrechenbe Ment volt ky ... az tarsa Debrechenbe Megh holt, volt valamý kewes Marhaya mynt 40 flint Ereo ky Eo nala volt ... Ezts Mongia volt hogy Im Eodthues Lwkacz perel erte, ha eoweyie tehety teorwennyel Nincz myt tennem neky kely adnom [Kv; Tjk III/2. 176]. * közös ~. 1640: Az fellitül specificall malomban es havasbannis reszes töb osztozo attiafiaival es közös tarsaival edgiütt het vezcint is birvan [Fog; UF I, 775]. * peres ~. 1766: ki tetszik nyilvános jáczodtatása az Anak, melyel kévannya az Magistratualis végezéseketis eludalni, peres társat költetni, hurczalni, azért minthogy magát soha nem legitimálta, sőt dolgát csak nem vesztib(en) hadta vjjabban Executioban vétetni íteltetett, exmittaltatván es elebbeni Executorok [Torda; TjkT V. 338]. 1828: Babos Imreh Ur tett kifogást a' Katona bíró Bőjte Moyses ellen ... mert peres társa [Besenyő Hsz; HSzjP Kováts Boldisár (56) zs vall.]. 1840: Kati Leányomat megis vágják egy nagy kővel — ezen fűbe ütésre intézett hajgálásakor idegen nem tehetne — hanem az Utzából kellett tseledkedni — valamelyik peres Társaim közzül — de melyik nem tudhatom [Dés; DLt 277]. * sérelmes ~. 1792: Nagy Almási Demeter

Napján esni szokott országos vásár(an) meg jelenvén a' többek között Báboni Bodis Márton estvére kelve a' N. Al-mási Fogadoba bé menvén a' holott jelen vala ... Csokoly Thogyeris, egyben veszének ketten mint itas értetlen emberek. De Bodis Márton erősebb lévén erőtt vett Csokoly Thogyeren és gyilkos képpen kessel meg szurkálván el fogadtaték és a Mtszgs Földes Uraság Tömlőtzeben kísérteték mint Rabb; holottis ... a' Serelmessel Csokoly Thogyerrel 16 vforintokb(an) Complanála; tali Conditione, hogy ha Casu quo meg találmais halni több praetensioja Sem a' Sérelmes társának sem maradékinak rajta többé ne lehessen [Nagyalmás K; Somb I] * *szekezes* ~ 1568: En fazokas mihaly^a Egeresi fw Biro Leg eleozer hitit beh veottem az en Zekeress tarsomnak az mw lelkj paztorunknak hallasara es az hit utan vallasat az dolognak Annak utanna Enis ky Tars voltam Az Biros^b Zekeressigben, az en eskwtsigeomre melyre meg eskwttem mind zeginnek bodognak, kiuel tartoztam az en isteneomnek az mith tuttam benne ez w dolgukban meg mondotam [Egeres K; BesztLt 50. — "A nyilatkozattevő kezével. ^aOlv.: bírós?; értsd: béres?]. 1749: szekezes társa ... recusalt hogi a' lovát etszakára pascuati-ora ki ne vigje, de az I ... majd mind edgi erőszakoson vitte ki, assecuralvan, hogi mint a' magáéra gondot visel, és ha a' magáé el nem vész, az sem vész el [Torda; TJKt III. 263] * *szőlőőríz* ~ 1582: Zakmary ferencz ... vallia, En valem eleob Zeoleo Borizeo Tarsa chikos Gergelnek, De azert hagiám el, hogi hainalba Az varosba ment es ot Jywt seotetbe leót az zeoleobe [Kv; TJK IV/1. 65].

2. cimborá, pajtás, barát; camarad, prieten; Freund, Kamerad. 1570: Kertes Jmreh, ezt vallya hogy mykor ew az korchoma hazhoz Jwot volna, Latta hogy az Kayantay legen az aztalnal fen al wolt es zekerche volt kezebe fely huzwa, chyuka Lazlo penigh az Tharsaywal al volt az azthal eleot, es Mond hogy hat kwra fyanak zydal azonba vgy wtheotte az zekerchewel Archwl es azonnal ely Men-thenek onnath [Kv; TJK III/2. 54]. 1584: Perecheny Mihaly ... haza futot Kun Balint es dardat hozot vgy werte le Desy Istwa(n)t, Es eszt(is) mongya vala Balinth eleghe Im-mar Neste kwrwafy, Monda Desy Istwa(n), eleghe edes Tar-som, meg Erem en velle [Kv; TJK IV/1. 203]. 1589: az Bestie lilek kurwat ha mas Tarsommal lizek vala bizony minden ruhayat el vonom vala Matias deaktul [Dés; DLt 216]. 1591: Zigiarto Georg vallia ... terek az korezomara hogi egi pinz arra bort igia(m), hogi fel haitam az pinzest, azonba ennek egi Tarsa Tiudar hat el meccette erzeniemet akkibe vala az mit arultam vala, hogi ezembe veom agion wtem az mertekel, es vgi ejte el az erzent [Kv; TJK V/1. 138]. 1629: fél fede az Csiszar galne fia az szürit az Inas-nak, s kerde hogy mi lelte tars az kezedet [Mv; MvLt 290. 164a]. 1836: Kontz Ignázt ur ... egyebet nem csinált ha-nem a' volt kártyázo, mese mondo, és pipázo társait egybe gyűjtven csak nem mind rollam tudakozodot [Vécke U; Ks 101] Varga György lev.].

Szk: *cimborá* ~ 1801: én is szinte olyan Czimborá Társa vagyok Fekete Jánosnak, valamint Grosz Laczko [Nagy-károly; KLev. 9]. 1818: hogy a Czimborá Társa segítették Bak Mihályt Urat ... nem tudom [Szentkatolna Hsz; HSzJP Karatnai Nemes Bodó Sándor (56) vall.] * *cimboráló* ~ 1756: Tudjaé ... aztis a Tanu bizonyoson ... Hogy ez maga Ökreit az Cimboráló Társa egymástól el ne Szakaszsza, és különösön az maga több Ökreivel a' vgy tsak magokra az Cimboráló Ökrei nélkül az járomba bé ne foghassa, melly Cimboráló Társa Vlád Muntyánnak violálván a Conditioikat

[Bácsi H; BK vk] * *cimborás* ~ társágában dolgozó személy. 1730: Czimborás Társa voltam Felső Voláli Kászoni alias Keresztes Ferencnek [F.volál Hsz; HSzJP Providus Michael György de Felső Volál (42) jb vall.] | az magam Jobbagyommal Keresztes Ferencz Cimboras Tars volt [Karatna Hsz; i.h. Egregius Iosephus Kőnczey de Karatna (46) vall.]. 1751: en Kovacs Györgyvel edgyütt szantottam vot szimboras tarsom leven [Kovács Hsz; Kőrösi Ferencz (30) pp vall.]. 1756: Tudjaé ... aztis a Tanu bizonyoson ... hogy ... az Vlád Muntyán Ökre nem birván az Cimbara Társa Ökrenek erejével az járom huzásb(an) meg szakat, melly miá ... meg döglött [Bácsi H; BK vk] 1770: Mikor magának szántani ment a szegény ember, az ökrét a baráz-dából kivétette, a cimborás társát otthagya, s több effélék [RettE 243] * *korcsomás* ~ italozó cimborá. 1572: Veres Marton betleny fy korchomas tars, azt vallia hogy az korchomahaznal hallota hogi ez Caspar azt Monta az Antal New haydw legennek teneked chiak egi penz Emberseg [Kv; TJK III/3. 25–6]

3. bűntárs/részes; complice; Mitschuldige, Mittäter. 1595: menth rah Lazlo Gergelj ... Johajmra ... eggiet megh fogott Johaymba teob tarsaiuál egyetembe ... fegyüeres kezzel, el is vittek az Jühot kit megh fogtak volth [UszT 13/77]. 1598: mely Zemelyekhez mostis azt mongiuk az giano mellet hogy ha az orzhg teoruenie zerinth megh Nem mentik magokat, hatt tarsnak mongiuk [Alparét SzD; Ks]. 1606: Az minemű károk Gyirgyóban lötenek az mol-dovaiktul. Anno 1605 Jeremia Iovan pakulár ... több társaival vittek el Szentmiklosrol kilenczet félszáz juhat [Brassó; Veress, Doc. VII, 310]. 1632: kurua fia ugimond, te vagi az en gilkosom ... te vagi teob tarsaiddal eggütt az kik megh vagdaltatok [Mv; MvLt 290. 71a]. 1647: eő nalok volt fegyver pwska, á mellet az sarkanniat rais uonua(n) hozza(m) cziaPontatta a Tarsa, jo szerencziemmel nem sült el [Kv; TJK VIII/4. 231]. 1665: Már nyilván vagyon, egy Fekete István nevű katona ott Szakmárt lakó s Vékony János nevű ismét öcsöstül több lator társaikkal hajtották volt el^a [TML III, 358 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — ^aAz ökröket]. 1748: hallottam hogy lett volna ... az harma-dik Társa a' Lónak el lopásb(an) ... egy Pap Mihály nevű Springerianus Katona az Kapitány Hortobágyi Compagnia-jából való [Ns; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor]. 1763: Kőkösi Győrbíró Páll meztelen kardal más társával döfödtének [Bikfva Hsz; HSzJP]. 1788: több társaival edgyütt le vonván a sárba ott verték döfölték [BfN zentelki csomó].

Szk: *complices* ~ 1707: az I ... Deesen lako Szöcs alias Laskai Andra<s> hazara mera et absoluta potentia median-te Complices Társaival rea menven hurczolta, tagolotta, Szanczoltata [Dés; Jk 353a] * *vki vmiben* ~ 1590: az Nemes Ember házan semmi hatalma nem volt az falús Bi-ro-nak, mert tars nem volt az megh fogasba^a s az eorszeeseis nem Akart tars lenni, de ... nem kellett volna megh hinne-tek azt az Mihalt^a, ha mibe hamissalod azt az Mihalt keres-sed teorüennyel, de ty fogtatok megh az gylkost ty szabadi-ttatotok eljs, mint hogi megh fogtatok ugj megis kellett vol-na eörzenetek [UszT. — ^aTi. a gyilkosságban. ^bAkire a gyilkos őrzését bízták].

Sz. 1676: bizony félek veszedelemtől, mert a rosszra elég társat talál az ember [TML VII, 275 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz].

4. házastárs; sojite; (Ehe)Frau. 1633: Mikor az Azony Zabo Andrasne ezt á fia Zabo Janost e Vilaghra zulée en vol-

tam mellette hogy kinlód, az Vra Zabo Andrass hoza nem nyul vala, miuel az Azzony magat nem birta, zola az Vran-nak ... hogy fogia ... az Vra ezt mondua(n) neki: hogy nem zolz edes Tarsom bizony foglak [Cege SzD; WassLt Varga Eörzebet Cappani Ferencz rel. (65) jv vall.]. 1674: Engemet, Linczigh Jánost, mivel az Urísten öfelsége ez nyomorult életben két jámbor, istenfélő társal látogatván meg, egyik Tolnai uram leánya, Borbara asszony, az másik volt Hosszú Tamás uram leánya, Kata. [Kv; KvE 189 LJ]. 1758: Udvar Istvánné meg találván egy jegyes Pipejét, a' Kotsis Ferenczné Pipéi között, ki fogta közüllők mint magáét, mellj(ne)k bizonyosságára minket ... Udvar Istvánné Birákul magához híván meg nézeté a' Pipét, melyet addig bé sem vitt az udvarára, mi magának hités társammal edgyütt az ő több Pipeivel edgyűve tévénk, és mindeneb(en) a' több Pipek(ne)k jegyekkel meg edgyeztetők, és a' jegy(ne)k meghegyezéséből Udvar Istvánnéjának lenni találók [Bethlensztmiklós KK; BK. St. Szőlősi (28) zs vall.]. Idvezült kedves Testvérem Gróff Was Miklósné Asszszonyom gyaszszára Magam(na)k, kedves Társom(na)k Ádám Fiam(na)k és Kati Leányom(na)k fekete materiákra posztokra ... fizettem Hf 30 x 54 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 165a]. 1764/1765: Feleségem Geréb Susanna ... Szerető társam volt, jo erköltsű, jo lelkiüsmérű személy volt, és a' tölle Született edes Gyermekeimet ismerjétek az én ágyékomból Született igaz Vereimnek lenni ugy tartátok átok alatt hagyom [Kóród KK; Ks 14. XLIIIIa Komis Ferenc végér.].

Szk: hités ~. 1555/1566: az eo Jambor hytes tarsi Bogathy Kata ... az eo Jambor hytos feleségének Bogathy Kathanak [Zsuk K; SLt A. 33]. 1631: szerelmes hwtós tarsom [Szentmargita SzD; Told. 26]. 1726: parte ab una Bartos Marton Uram es felesége Elekes Ilona Asszszony parte vero ab altera Nemes orbai szeki Gelenczei Biro Pál Uram hütös társa Dimen Ersok Asszszony ... tőnek ő kegyelmek mi előttünk ilyen örökös es inviolabilis alkalmat" [Albis Hsz; BLv. — "Köv. az alku]. 1756: (A) Specificalt Summa pénztis ... Dobolyi István Ur(am) eo kegyelme hités Társával Brullyai Sára Asszszonnyal edjűt jo folyo ezüst pénzul ki számlálák [Ne; DobLev. 1/269. 1b]. 1811: Kozma János Kador Pálhoz menvén este, ezt mondá nékie, Pali én a' Te feleségedet éppen ugy éltem mint tulajdon hütös társomat [M. bikal K; RAK 86].

5. kereskedésben/adásvételben társ; partener; Partner, Teilhaber, Gesellschafter. 1570: Panazolkodnak egynehan vrain Az kereskedew Nepek feleol kyk hwl kolosvariaknak hwl Debrenchenyeknek Newezyk Magokat, sem eggywt meg Masswt eorekesek, Es vgy Eltetyk Magokat, Mely dolgot eo Ki. Byro Vra(m) Nyilwaban megh Ert Kys Jmrehtwl, Azert eo kegek varoswl keryk azon Byro vramat visellen gondot az felekre, Az varos privilegioma zerent Megis Bwntesse az feleket, kyk Jdegen tarsal kereskednek [Kv; TanJk V/3. 13a]. 1585: Vas Georgy Colowary (vallia), leowe hozzam ez Andras, huzonket f(ori)nton Arula megh egy paripamra ... Nekem Nem Emilitte hogy Tarsa volna Az Lohoz Bandy leörincz ... Az lo Arrat Mégh most sem vehettem megh éppen rajta [Kv; TJK IV/1. 531].

6. vki ~ává tesz vkihez hasonlóvá tesz; a face pe cineva asemenea unei alte persoane; jd macht jdn ähnlich mit einem anderen. 1710 k.: te, édes Istenem, aki engemet Dánielnek Ádamban testi, az Úr Jézus Krisztusban pedig lelki testvératyafiának tettél, te tégy, édes Istenem, engemet Dá-

nielnek társává, amint a veszedelemben, úgy szabadulásában is [Blm 1002].

7. könnyebbítő ~ kb. gúny segítőtárs; ajutor; Helfer/in. 1671: Igazán az könnyebbítő társat megtanáltam, az Isten adta volna ismernem is. Nem tudom, Kegyelmed mint szenvedte az eperjesi útjában az Kapi uram úti társaságát, de akkori Kegyelmed átkát Isten igazán reám mérte [TML V, 428 Rédei Ferencz Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

8. (állat) párja; pereche; (Tier)Paar. 1653: az Marhakból juta két ökör, edgik egy Sarga tarsaval egy szarvas szökevel egjűt [HSzj sarga al.]. 1657: éjjel az lovak mind elszaladozván ... maradván csak magammal egy paripám, kinek nyertésére serkenék fel, az társait nyertén [KemÖn. 92]. 1675: Volt nekem is két ökrem ... de minek Utanna az Salibul bé hajtottak volna azon egész ökör Csordat, sok bajoskodással Czegeb(en) ... esküvem viszsza egyiket az Tarsa ez mai napig is oda vagyó(n) [Újfalu (Teremi-) KK; WassLt Joh. Székely (25) vall.]. XVIII sz. eleje: Az Fako ökör tarsával [U; Pt]. 1711: akkoris maradtott volt nálam 9 Tulok, melyek közül azon Kűs András adott vala Újfalvi Kozma Thamásnak, egj nemes Süvegért egjet, annak á társát á kérdezett marhák mellett valo Gondviselőtől vette vala megh [Újfalv Cs; WLt G. Kastaly (45) ns vall.]. 1737: midőnn ... bé-hozattott Lovam(na)k a társát viradta felé magam Irotványomb(an) meg találta volna [Dés; Jk]. 1764: Tavalyi Béresse Pap Márton egy Tulkát egyenetlenül nem maga Társával, hanem erősebbel járta (így!) [Torda; TJKt V. 224]. 1807: meg mondtattam nékie, hogy Társat keressem nékie, mert feletlen ökröt nints miért tartani, az ok nélkül valo teletetés [F.detreham TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác kezével]. 1811: Oh kis Filemile! ... te vigan hangtalsz! Néked tám társod van, te nem egyedül hálsz? Te nem vagy Remete? Tám éppen társodnak Fütöréssz, és fiat nemző tojasodnak? [ÁRÉ 111].

9. vminek a párja; perechea anumitei obiecte; Gegenstück. Sz. 1668: Az kengyelnek ha társa nincs, arrúl nem tehetünk [TML IV, 340 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

társadalom societate; Gesellschaft. 1879: Ágai levelet írt ... írja, hogy küldjek sűrűn az ő lapja számára ... Megpróbálom értekesíteni azt a keveskét, amim van. Ha elkergetnek, abbahagyom s csak rusztikusodom csendesen tovább. A társadalom nem bomlik meg érte [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz]. 1896: A kaszinó igen becses alkaltság ... Ott a társadalom új életre fog kelni [i.h. 187 ua. Gyulai Farkashoz].

társalgás beszélgetés; conversatie; Unterhaltung, Konversation. 1846: Illy nyomorult hangulatomból Kovács Lajos segített ki, mert meglátogatván, rövid idő alatt anyit beszélt bajairól, a Tiszaügy bonyodalmáról, és Széchenyi apóró zsarnokoskodása felől, hogy rögtön kitisztult fejem és alkalmassá lettem a' társalgásra [KZsN].

társalgó szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen; ~ estély társasági összejövetel; serata de conversatie; Abendgesellschaft. 1886: A felolvasások után még társalgó estélyek lesznek külön, bő programmal. Ezek miatt nincs több idő 1 1/2 óránál a felolvasásra [PLev. 129 Petelei István Jakab Ödönhöz].

társalkodás 1. társalgás; conversatie; Konversation. 1561: Az legennyei ualo tarsolkodasrol Es onmaganak az

legyen menyit Mielhessen kereskedhesseke auag' ne [Kv; ÓCART. 17]. 1570: Barath Lérinch ... Thwgia aztis hogy kereskedet egymással, De eo ne(m) twgia Sem hallotta, hogy valami Tharsolkodasa leot volna zabo vinchewel [Kv; TJK III/2. 15]. 1602: Iffibabik Sos Jstwan ... vallja ... Thudom hogy ennek az Theoreok Caspamak feleségének volt kereskedesben valo tarsalkodasa es Nagy Lazloneual [Kv; TJK VI/1. 608]. 1739: mind két Inctusnak serio injungáltatik hogy ... se titkon, se nyilván, se éjjel, se nappal, és semmi hejen, egj mással ne társalkodjanak, egj másához ne járjanak, egjgütt ne beszéllyenek, egjgütt ne egjenek, ne igjanak, secus ha egjmással való Conversatiójok társalkodások csak két vagi három hiteles Fatensek által, subinférlátatik is, mind ketten meg veoszóztetnek, és a Nmes Városról 's határárolis extermináltam(a)k; Melly Dologról mind ketten az Ik Reversalist adjanak [Dés; Jk 314b]. 1758: Udvar István nevezett Jobbágynak, s az o Feleségé-nek ... Csika Pannának lopasokat, tolvajlásokat, vagj tolvajokkal való tarsalkodásokat ... nem láttuk [Bethlensztimiklós KK; BK]. 1806: Esmerie a' Tanu ... Alsó Vártzán lako ... Groff Bethlen Sámuelne Vr Aszszony eo Nsga Colouussát Rob Kosztántyát, ha' esmérí micsoda életű szemellyek(ne)k tudja lenni, tapasztaltáé tolvajságát, vetteé Eszre rosz hírű nevű esmeretlen szemellyekkel levő társalkodását, tudjae kalácossághban lévő maga elegyítését? [A. várcs Sz; BfR 130/1 vk].

2. szövetség; asociere; Verbindung. 1752: Várczán Páskujnak sem edgyszeri sem másszori Lopását, Tolvajokkal való társalkodását ... nem tudom nem is Láttam [Somos]; BfR Mákszin Péter (44) zs vall. — "Eltűnt település Szilágycseh táján].

3. közeli, intim kapcsolat; relatie intimă; (enge) Beziehung. 1561: Az ozeug' azzoniok mielese felol Az aranyas felol Lopas felol. Annak Bwntetese felol Az legeñekkel ualo tarsolkodas felol [Kv; ÓCART. Mut. 8–10]. 1693: a Férfi egy Angalit nevű asszonnyal való társalkodása miatt magát suspitiob(a) ejtette [SzJK 273]. 1701: Jenei Balint Ur(am) ... mint tisztesege ferj szokta házós társat tartani, becsülni, akkeppen becsülni, rendeletlenül, házós társával ne(m) ell, a' melly miat abortialna, hanem magatis feleségével való társalkodas(an) mérseklí, ugy mind azon által hogy az Aszszonyi allatis a' melly jo akarattal ferjenek tartozik maga romlása nélkül meg adgya, illendő keppen férjet becsülni, és minden tisztesege jo dolgokba(n) nekie engedelmeskedik [i.h. 330]. 1741: Constál Imo Nös paráznsága az Inctának ... látták ... gyakor társalkodásit Németekkel [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI]. 1750: Kocsis Dani ... szoros társalkodást tartott Simon Boritzával [Székelykál MT; Berz. 12. 92/61]. 1811: A' nötelenségnek az egyik gyümöltse, Társalkodás nélkül hogy ideit töltse [ArÉ 110].

Szk: ~t tart. 1812: mikor e mostani Feleségemhez akkor pedig mint Groffné frajjához tapogattam (!) tiltotta a Groff hogy a Léánnyal titkos szövetséget és társalkodást ne tartok 's, kerüljem hogy szégyen ne érjen jóvasolván inkább a rendes és Törvényes szövetséget [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall. — "Nyilvánvaló elírás kapogattam helyett] * buja ~. 1731: nem lattam Kováts Maria Aszsz(ony)nak az mostoha Attyával Fogarasi S(á)m(ue)llel való buja társalkodását ... hanem hallottam zugatták a Falub(an) egyis másis beszéllete hogy Kováts Maria Aszszant az Mostoha Attya ... élné [Sövényfva KK; Bom. XXXIX. 16] * fajtalan ~. 1731: Kovács Maria Asszont esztendeig szolgáltam ... de én azon idő alattis ő

keglémének fajtalan társalkodását, annál inkább paraznákodását nem láttam senkivel ... még csak csokolodását sem láttam [Sövényfva KK; Bom. XXXIX. 16 Gombkötő Panna (50) ns quondam Mich. Szatmári relicta vidua vall.] * tilalmas ~. 1797: a Néhái Grofot a' kérdezt Aszszonyiság el hagyta ... azzal a kivel azon tilalmas társalkodást gyakorlotta, edgyütt valo fekeseket, ószve kerüléseket, edgyütt hálásokat és közösködéseket látta é? [Kolozs; Told. 42/24] * titkos ~. 1823: Nem láttam, nem hallottam Szabo Josef Uramnak a Sogor aszszonyával különös, és Titkos társalkodásokat Sohultis [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/827].

társalkodási de conversatie; Konversation(s)-, Unterhaltung(s)-. Szk: ~ egylet. 1846: A nyeremenyek egy része ... (a) sors jegyek bé adójának a ki játzás napjától számlálva két hónap alatt ... ki fog adattatni Déesen a' Társalkodási Egylet Teremében [Dés; Berz. 20].

társalkodhatik beszélhet; a putea discuta/conversa; jd darf/kann konversieren/sich unterhalten. 1581: Az felljwl megh Newezet zemelyek Mestersegeknek el weztesse(n) el marattanak ... Eztendeigh Matul fogwa az chehnek minde(n) zabadsagatul Rendtartassatul Mezarlassatul es in summa valamy p(rae)rogatiuaya vagio(n) az chehnek tellyessegele wróssék legie(ne)k az temetestwl megh valwa ... Ezek penig é Zemelyek az mezarlo mezarosokkal semmy vton ne tarsolkodhassek [Kv; TanJk V/3. 242b]. 1597: Bek Peter ... wallia ... Elek Janos ... ige(n) el zegeniedet az tarsasagh miat, seot vgia(n) azt mondotta hogy atta volna Jste(n) hogy soha ne tarsalkodhatot volna Baniái Janossal mert eomiatta zegeniedet el [Kv; TJK VI/1. 13–4].

társalkodik 1. társalog, cseveg, beszélget; a conversa/discuta; Konversation machen, konversieren. 1734: az J nyilván tudta hallotta hogy Nagy Bányai Iffju Csizmadia Orás András mindenütt azzal diffamalta hogy Complexe volt a Déési Mészár szekek(ne)k fel verettesekb(en) ... megis juris ordine azon orás Andrást nem prosequalta, hanem velle ott, s ivutt tarsalkodott [Dés; Jk II. 134b]. XVIII. sz. köz.: legelső dolgod* az hogy jó régel az légejt vagy az csebet hátodra ved, ott a Szamos Szelin szolgálókkal és ... Inasokkal ... ne beszélgeess, és ne tarsolkodgyál hanem az Urad műhelyébe siess [Kv; FésCJk 54. — "Ti. az inasnak]. 1811: Többnyire az Udvar hasznán gondolkozom, A' szégyény emberek ügyét helyre hozom, Néha ujjságokkal foglalatokodom, A' Tudos holtakkal néha társalkodom [ArÉ 13]. 1823–1830: Azután Bécsbe menő-jövő utamban igen kedvesen társalkodtam vele* | Mindennekfelett pedig háborított az a gondolat, hogy már én szolgai formában lévén, az akadémián a deákok velem társalkodni is unni fogják [FogE 127, 144. — "1794 táján az erdélyi Sándorfi József orvostanhallgatóval].

2. vkik között forgóldók/barátkozik; a se imprieten; sich befreunden. 1571: Ertyk eo k. aztis hogy szokan az varosbely vram keozowl sokan Idegen Nepekel Tarsolkotak az kereskedes dolgaba Eo k. Biro vram kialtassa megh hogy Minden Ember Megh tartoztassa Magat aztwl Ne celekediek Varos zabadsaga ellen, Mert feye lozagawal ery meg [Kv; TanJk V/3. 41a]. 1587: Elseoben megh eskegiek Ezekere: ... Ideghen varosok falukbely es ideghe(n) orzagbely emberekel Nem tarsalkodik semmy zyn Alat [Kv; i.h. I/1. 45]. 1590: sok zynek vadnak, mely alatt az

Warossy keossegh vgia(n) kereskedik tarsolkodik az Jdeghen vasasokkal, hogy chak be hozhassa a varosba es it a varosba Mercaturat exercealhasson Brassayakal Segeswarialkal az Jdegen Wasas ember [Kv; i.h. I/1. 126]. 1671: Mondja Sámsomdi, hogy érsek uram mondta, miért kellett Vesselényi Pálnak az erdélyiekkel társalkodni, mert oly állapotot nyert volt ő felségétől, maga is csak olyat kívánhatott volna, maga ötet sohasem kérte? [TML V, 538 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1695: Causa Fuzesiens(is). Paladi Kata absolutiot kiva(n). Deliberatu(m). Absolvaltatik sub hac conditione hogy ahoz a személyhez a mellyik szob(an) forgott ne mennyen hane(m) más tisztességes emberhez, sőt ezzel ne is tarsalkodgyek ha pedig a lenne Magistratus keze légyen rajta [SzJk 293]. 1710 k.: Rabságom után én Beldivel társalkodni sem mertem oly móddal [BÖN. 694]. 1756: Németi István Uram, mindenkor járos kelős volt azon Uri Házhoz, és az Úrfival társalkodott [Kv; Mk IX. Vall. 35]. 1765: olly motsokb(an) fekvő ember nem méltó hogy chaehotis tarsan, emberseges emberek közöttis tarsolkagyek [Torda; TJkT V. 265]. 1767: A melly Banatusi Emberekkel társalkodtak egy Se jó hírű nevű bizonyoson tudom [Fintoág H; Ks 79. XXXIX]. 1770: én pirongatni Kezdem hogy tolvajokkal társalkodik s magátis abba akarja elégitteni [Mezőpágozca TA; Szentk. Páskuly Janko (46) jb vall.]. 1800: a kik az Exponens urhoz közelebb laknak ... az Exponens urral gyakrobban társalkodtak [Msz; DLev. XL. 4].

3. enyeleg/szeretkezik; a se drágosti, a avea relații de dragoste; lieben, in liebkoosen. 1649: Director Uramek Szanto Mihaly es Veres Ersebeth elle(n) exhibealva(n) bizonyosagokat ... masok ... azt inferalliak hagi tarsalkotta-(na)k egy massal ... az giermek aztis mondta hagi vacziara uta(n) eőteő ki kwldtek az hazbol, es ketten maratta(na)k ben [Kv; TJk VII/4. 372]. 1663: Esztis keváná Georgifi Georgi Santa Ersoktol, hagi auual az lator szolgálaiaval soha ne tarsolkodgiek, mert ha tarsolkodik ... az Papoktol adadott Sententia fejen legien, es megh halljon [Iszló MT; BLt]. 1681: Hallottade szajabul hogy valamikor valahol vagy magad előtt, vagy masok előtt kerkedezett volna ezen meg említett menyecske maga ... paraznasagaval és kikkel mikor s mint elt és Tarsalkodott, mind az üdők alatt s mind annak előtte mikor az Ura itthon volt? [Dés; DLt 445 vk. — *Ti. míg ura táborban volt]. 1739: Hogi Padurán Koztin Joánállal (!) titkos helyeken társalkodott volna, tsokolodot volna nem láttam, ellenb(en) Joánátoll hallott(am) hogi Padurán Koztin nevelte meg a hasát [Kóród KK; Ks XI. VII]. 1747: Kerekes Susi ... szegődén szolgáló(na)k ... Lovas al(ia)s Kuti Györgi étszká(na)k idején szüntelenül hozzá járt, az holottis házban és pajtában edgüött társalkodni tsokolodni szerelmeskedni, sőt virattig egy ágiba feködni találattat(na)k [Torda; TJkT III. 184]. 1785: Mostani Feleségéről hallottam elég hirt de bizonyosabban Utz Gabrillát halot<am> hogy velle társalkodik mint Vra ugy élné [M.-nagyzsombor K; KLev. Steph. Kupás (28) jb vall.]. 1820: Ugy Aztis kérdezték az Ifjú Báronét láttamé társalkadni a Báró betegsége alatt másokkal [Rákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.].

társalkodó együttműködő, cinkos; care colaborează la o acțiune; Mittäter, Kollaborator. 1748: Az A. ő kglme által exhibealt Documentumok tellyesek ... Illyésfálvi Pap Vonkanak sokszinű gonoszágával, mellyek ötlet eleitől fogva gyanus életű Tolvajokkal társalkodo orv gazdaságot

gyakorlo soros embernek importallják [BSz; Ks 27. XVIIa].

társalkodtatja magát belerángattatja magát vmibe; a se lăsa atras în ceva; sich hinein-/mitreissen lassen. 1638/1762: Pécsi Simon olly dolgokban magát nem társalkodtatytta 's elegyitti, mellyért derekas és helyyes Suspitiotis magára vonhatna [KvAKt Mss 263].

társalog beszélget; a conversa/discuta; Konversation machen, konversieren. 1896: A kaszinó igen beccses alkotás ... Itt esznek, isznak, olvasnak és társalognak. Mindez igen szükséges dolog az életre. Ott a társadalom új életre fog kelní [PLev. 187 Petelei István Gyalui Farkashoz].

társas szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ estély társasági összejövetel; serată, petrecere de seară cu dans; gesellige Zusammenkunft, (Abend)Gesellschaft. 1854: A grófné ifjú nőrokonát ... báró Huszár Nánit, báró Bánffy Farkas megkérvén, tagadó válaszzsal utasítá el. Gr. Hallerné egy társas östvélyen, szokott leppegő hangján ... megszólítá az ifjú kosarat adott hölgyet [Ujfe 29].

társaság 1. (alkalmilag) együvé került/tartozó személyek csoportja/közössége; companie, societate; Gesellschaft. 1573: Maloza leorinch Azt vallia hagi ... mykor az kar leot veres peterne hazanal azkor az Boron Mind ketten Bertalan es gergel ott voltak egi tarsasagban Masnap oztan Nem leottek oda Innia sem addeg mig az bort tartot | Magdolna Kiral Matene Azt vallia hagi eo latta kykelleo varat Bertalan es gergel egi tarsasagba voltak es egygywt eottek Itak es haltak [Kv; TJk III/3. 282]. 1586: Euphenia Kis Miklosne vallia, Tudom hogy az Masik vra(m) ideiebe(n) egy Tarsasagban volt Gazdagh Georgiel egy Eyely Eorizesben, eset volt az Eyel valamy keortwely lopasis de Ne(m) tudom ky mivelte volt Emlekeze(m) arra hogy az vra(m) egy oltowant Asa ky, de Nem tudom myert es kinek Atta vagyon 22 eszten-deie [Kv; TJk IV/1. 579]. 1591: indulank ... vdunarhelrl... mi(n)d ezek egy tarsasagban lewen, indultatek mw közőtönk Daniel Peterrel valami közbe valo vetelkődeswnk in-(n)et szekelwduarheiről haza mentőnkben, latam ez dolog keozben hagi az megh neuzet Tarsasagok (!) ketten harmaradozni es egy massal bezelgetni [UszT]. 1592: Konkoli Janos ... vallia. Mikor ... le ueűek az farol az Kotoro Mihali fiat, az also Inge az Inaba fozlot vala le ... Mikor az teorueni fahoz fel uiuek, akkoris vgian ki omlot az orcaian az veres veritek, hagi az Apia keozel ment hozza. Mint hagi egi tarsasagban voltam velle, az eleottis tudom hagi Igen niomorán tartotta az Apia, es igen retteget az Apiatol [i.h. V/1. 214]. 1599: Regeny Mihaly Mezaros Eotwen eztendeos ember ... vallia ... Razman Istwan az fia az mezarlas dolgabolis es egyeb Arantis segitette az Ven Anyat, az mezarlasban enys egy tarsasagban voltam vellek [Kv; TJk VI/1. 381]. 1663: edes Apám uram, ha vallásunk oppressioját (nem) nézném, kedves atyámfiaiának, velem együtt felnőtt kedves barátimnak, jóakaró uraimnak társaságoktúl megválnom nem áttallottam volna és avagy csak maradékomat pápistaságtól nem rettegetem volna, alkalmas hivatalom adatott vala, mely ma is fenn van [TML II, 475 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. 1733: mikor a' Társaság edgyüt vagyon, akár mulatás közben, akár másképpen, Senki a' másikat pirontato Szóval ne illesse [Dés; DLt]. 1767: egy alkalmotossággal velle egy Társaságban járván

Sitvère valami adósságom után, midőn viszsza jöttünk volna Also Kápolnán bé tértünk az Molduván Máty Apjánok Molduván Stéphán házához [Bethlensztimiklós KK; BK. Molduván Juvon (20) jöb vall.]. 1784: Csikjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hitta csikjenőfalvi Bíró Albertet ez okon, hogy ezelőtt 4 esztendőkkkel, de die protestatur, az juhaink mellett ősi legeltetésnek idein egy társaságban lévén az juhok mellett az actor fia az inctus fiával; mely legeltetésnek idein elkárosodott az actornak <it> v<enia> egy fekete kos báránya [Jenőfva Cs; RSzF 259]. 1786: ollyaténokat látok ottan is a Társaságban, hogy azok, Sem érdemre Sem egyéb tehetségekből (en) nálladnál nem előbb valok, de talám az egek nem engedie hogy sok fáradtságaid füstbe menvén consolatio nélkül maradj [M. régen MT; DobLev. III/615. 1b Szántó Sándor lev.]. 1799: egy társaságban lévén egy más között zugatot hogy ő cselekette, de bizonyjal nem tudom* [Százazajta Hsz; HSzJP Várza Vántsa (43) prov. vall. — *Ti. tolvajlását]. 1835: egy vidám eszü Ember ... ki vittelte az új társaságot [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz]. 1890: Az első estély febr. 6-7-én lesz. Akkor olvasol fel jó társaságban [PLev. 152 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: asszonyi ~. 1810: az Asszonyi Társaságokban az Itallal való Jol lakozás sem marad el [Bölon Hsz; HSzJP] * élők ~a. 1662: Ugyanitt való nyaralása s táborozása alatt a fejedelem nem is kicsin kárt is vallott vala. Mert egy jó becületés híve, udvari főkapitánya, Bornemisza Pál, kinek minden hűségében, tanácsában, és hasznos szolgálatjában igen megnyugodva volna, mintegy két hét alatt való betegségben fekvén, die 25. Octobris ugyan Hernádnémetiben az élők társaságából kiszóllítottatott vala | Ez a város Bihar vármegyének és a Tiszán innen való darab földnek metropolisa, fővárosa vala ... amint a historiák tartják, Szent László király (ki 1095-ben regnálásának 19-ik esztendejében szóllittatván ki az élőknek társaságokból, és ugyanazon váradi monostorban temettetvén) egykor ... mintegy menyeyeképpen megilletődvén, úgy építette volna azon helyben a nagy két friss magos tornyú monostort [SKr 244, 415] * úti ~. 1653/1655: egy János nevű német ... más nap meghindult az Eperjesi Sokadalomra, és onnét Bécsbe (e) ment az jo uti társasággal [Kv; CartTr II. 873 Gáspár Veas Marti post eccl. orth. kezével].

2. társ; camarad, coleg; Kollege, Partner, Genosse. 1573: Veres Antal Azt vallia hogi Az owarbely lanos deak hazahoz Ment volt korchomara teob tarsasagal egembe ... ott addeg Isznak hogi kartia laczasnak elegetek, hogi ely Nerte volt penzet [Kv; TJK III/3. 282]. 1574: Kiral lanos azt vallia hogi Mynek eleote Nem verte volt senky ferenchet egy vasamap hittak volt az borra teob tarsasagal egembe [Kv; TJK III/3. 386b]. 1586: Lakatos lanos halny vallia, hallotta(m) hogi rut ochmansagaert ky toltak Grusz Leorinczet az Ayton, Mert ighen Rut rezege vala, Az Tarsasagy ky vitlek [Kv; TJK IV/1. 545]. 1595: Ha ki penigh keozwileok az bardot le akarja tenni, tahat az mai napon tegie le, es az Mezarlasnak semmi nemw libertasaua ne elhessen, tarsasaga mezarlas dolgaban ne lehessen, az zekben helie ne legien [Kv; TJK I/1. 257]. 1600: chak harom penzem maratt en ne(m) tudo(m) meggiek (igy!), es miwel elliek mo(n)d az tarsasagh neki, ha teob ninch, bar me(n)ten meny h<aza> fele, mert a howa megyeönk ehelis meghal [UzT 15/3].

3. (vkivel való) együttlét; faputl de a fi impreună (cu cineva); Zusammensein. 1663: Higgye Nagyságod, nem va-

gyok oly bolond, nemis gyakran részesegkedem, hogy egy levél irással kicsid becületemet megpiszkoljam ... s kevés jóvacskáimat koczkáztassam. Ha az leszen feltett cézom, hogy affélével favorizáljak, bizony kiköltözöm elsőben Kővárba, avagy mintsem kétfelől féljek, noha bizony az török társaságától mindenkor rettegtem, a tövire megyek [TML II, 574 Teleki Mihály Lónyai Annához].

Szk: ~nak okáért. 1772/1781: én magam mentem be Háromszékre sok izbe ... az Edes Annyammal társasagnak okaert, az Etzken Joszágnak ki keresese véget, de nem az Joszá el idegenitese veget [BLev. Joh. Etzken de Albis ns kezével].

4. társulat, egyesület; asociatie, societate; Verein, Gesellschaft. 1585: Repas Mihaly vallia, hogy az kereskedesben valo tarsasagot Mas emberekteol bizonial hallotta [Kv; TJK IV/1. 513]. 1589/XVII. sz. eleje: Miért hogi ez tarsasagh két fele kömiues mesterekből áll ... Faragokból ... Es áll Rakokból ... Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben meg kérdetessék, melyk mesterseget akarta meg tanulni [Kv; KőmCART. II. 3]. 1639/1650: Latuan az Iffiu-nakis Jaroszlara valo útát, mely nagy kárára lehetet volna az Attyanak, ha az Tarsaságtól el maradt volna, es el nem mehetet volna [Kv; ÖCJk]. 1665/1754: Ha az B. Társaságban valami mulatsága történik ... akármí rendbéli mulatás, a' hól a' B. Társaság együtt léssen, a' Szerhordó Legény tartozik az Asztalnál talpon állva mind addig, mig az Atya Mester háromszor nem mo(n)gya hogy ülljön le, fen szólni [Kv; ACLev. 16]. 1687: Concludaltuk közönséges megh edgyezésből, hogy a' halotti contiok után valo bucsuztatások, kivalkppen köz rendek felett, a' Canon szerint abrogaltassa(na)k, se Praedicator, se Mester meg ne merészellye cselekedni secus társaságunkból elimináltatik [SzJk 218]. 1700: A' Becsületés Céhben esett büntetesben Nééb Márton Ur(am), azért hogy az Eocset Nééb Istvan Mestert Céh, es Társaság Törvénye ellen nálla tartotta in f l // [Kv; ACJk 37]. 1705: ennek előtte sok üdövel ki bucsuzván a' Társaságból, es el mentenek a Banyaban az olta oda idejet töltue(n); ne(m) szolgalt Pesti Györgi Uramat legitimé Ceh Törvénye szerént, hanc(m) az ott valo szokas szerent valo fizetesert [Kv; i.h. 61]. 1785: (Az erdők oltalmazásában a) jo rendelt es Törvnt miis a szer(én)t practizaltunk oltalmazván azokat a közönséges Társaság jóvát nem tekintő tilalmat ronto személyektől [Torockó; TLev. 4/11. 1]. 1805: a Tarsosag a szerfelet valo Agas Vasak futatásával s edgyik a masiknak az kárt s a Verős Kovátsoknak a panasza okot divatlansagokkal ne okozzanak mert ha azt Cselekszik a 12 forintig valo büntetést a Birakok Responsabilitasoknal fogva vegyek [uo.; i.h. 9/38 br. Thorockzai Joseff sk válasza]. 1896: Azért írj néhány sort nekem arról, hogy beleegyezel, hogy a Társaságba sorozzunk téged. És instállak, talál meg Benedek Eleket, s íráss vele ugyanilyen tartalmú levelet [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: céhbéli ~. 1583: Vegeztuk, hogy akar Mester legien akar legeni akar tanulo Jnas legien valaki az eó Vra hazat uagy meg kissebitene, uagy affele vgikezetben talaltatnek, Mingiarast az Ceh Mester az Cehet egibe giwyczie, Es az varos buntetese küüllis, az Ceh azzal buntesse hogy uagy Neős uagy Neotelen a' Cehből ki rekeztettek az Jambor Cehbéli tarsasagban reses ne legien, hanem telliességgel idegen legien [Kv; MészCLEv.] * kereskedő ~. 1570: Barath Leorinch Azt vallyia, hogy ew Nem Thwgya hogy semmy kereskedeo Tarsasagba leot volna Zabo Vinche zekely

peterel Ez (!) hallotta hogy zekel peter gyakorta Swhaytotta azt hogy ew Neky zabo vinche az athhianl is Job Theot Embere volt [Kv; TJK III/2. 17]. 1855: Brassai kereskedő társaság [Kv; Bm. F. VIlg] * *legényi* ~. 1655/1754 k.: Ha valamely legény kantárkodik, nem a' legényi társaság, hanem a Ché büntesse meg, mivel nem az Társaságnak tölt kárt, hanem a' Czének; büntetése flor. 6 [Kv; ACJK 14] * *mészáros* ~. 1828: a' Helységünkbeli Arendátor Mészáros Társaság a' Nagyságokkal^a a' Meszár Széki Arendálásáról kötött Contractussa 12dik Pontya Titulussa alatt azt kiáltotta ki: hogy senki, sem Idegen, sem Hazafi olyan Börököt melynek nem a' mi Thorotzkai Piatzunknak kivágatott Szarvas Marhákról valok bocskornak vagy egjéb szükségekre valo el árulás végett, sem Cseresen ki készítve, sem nyersen szőrösön bé hozni ne mérészeljen Confiscatio büntetése alatt [Torockó; TLev. 13/3. — "Ti. a br. és gr. Thoroczkaik familia tagjaival]. * *prédikatori* ~. 1670: Dioszegi Istua(n) ... Diocesissétül, Senioratul fűgh, és ellenünk semmiben ne(m) rugodoz Ezekben ha mit renovalna tisztessegele(n) kimenetele légyen functiojabol, Tiszteletes praedikatori táársaság(na)k (!) teörvenye által [SzJk 110–1]. 1678: Helyesnek ismérjük az Actornak kévansagát hogy rendeletle(n) feleségeit absolváltassék ... Hogy ha pedigle(n) Gyarmati Ferencz parázna feleséget melleje venné, (rae)dikatori társaságunkbol excludáltatik [i.h. 135] * *szabó* ~. 1804: Szamasujvári Szabo ... Társaság [Dés; DLT] * *szépirodalmi* ~. 1879: én tagja vagyok a ... tudom is én minek, valami szépirodalmi társaságnak, melynek díszbédjé ma már meg is ettem [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhoz] * *szőlős* ~. 1825: az előbb Szomszédolt Szöllő ... a' Nemes Szöllős Társaság által el betsültetett [Kercsed TA; Borb] * *tudós* ~. 1823–1830: Az auditóriumban soha nem tanítanak, hanem a graduáltatáskor a disputációk ott folynak, a tudós társaságok ott gyűlnek, s munkájokat ott olvasák fel [FogE 235] * *vasmívelő* ~. 1796: a' vas mívelést szabadon vihetik, de Contractus mellett, mert az Uraság engedelméből a' Vas mívelő Társaságnak, vagy a' mint ők szokták nevezni Czimboraságnak, együtt Contractussa vagyon, a' melyben mind a' Bányák mívelésinek, mind pedig a' vas futatásnak, és verésnek, bizonyos meg határozott regulái vagynak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27] * *verőskovácsi* ~. 1800: Öszve gyűlt Verős Kovátsi Társaságunk az bőltebben lejendő intézését és ennek szorossan lejendő meg tartása iránt téjendő Commissiojat midőn egész bizodalommal, Várnok vagyunk ... engedelmes kész szolgálai a Verős Kovátsi Társaság [Torockó; i.h. 9/31]. 1813: Mű meg nyomorodott, majd utolsó Pusztulásra jutott, tsak nem mind az Verős kovátsi Társaság nagy örömmel vettük vala ... Fungens Birákainkhoz irántunk meg hálálhatatlan jounkra tetelzo Commissiojat Nsgtoknak [uo.; i.h. 9/45]. — L. még a *bányászai*, *hentes*-, *kalandos*-, címszókat.

5. közösség; comunitate; Gemeinschaft. 1620: az szász-ságnak minden üdöben arra libertása és autoritása légyen, hogy ők valamikor akarnak, de mind az két császár Portájára akármelyikre s akármikor követeket jártathassanak, sőt az erdélyi fejedelem az magyarokkal az szászok híre nélkül és társaságok nélkül soha semmi üdöben követseget ne instituálhasson [BTN² 393]. 1694: Pap Laszlone az ilyen s masokat megh Botrankoztato mocskos eettel valo cselekedetiért az Varosbul végh keppen ki hajtassék, ki hajtatra többé az mi társaságunkb(an) ne vetessék [Dés; JK] | A dohányszás felől a' melly deliberatumot tölt a g(ene)ralis Visitatio a' széki társaságb(an) hogy valaki azzal contumaci-

t(er) él, deponaltassék confirmallya minde(n) társaságunkra nézve a' sz: G(ene)ralis [SzJk 284].

Szk: *polgári* ~. 1589/XVII. sz. *eleje*: Szwksegh penigh es melto dologh, hogy minden tartomanioknak, keossegek, rendeknek, polgari tarsasagnak az eő Teorueny, rendtartasi, erőssége, es ezekbeli Articulusok ... az embereknek valtozando erkeolcziók miat megh romlottanak volna ... hagi megh iobbittassanak ... es az eő kegies gonduisseleő Fei-delmekteől, Biraioktol, ujolagh uy wdőnek foliasara rend-tessenek [Kv; KőrnCLev. 2]. 1662: Itt ... gondolja meg minden keresztyén elme, mit ígérhetett magának a mi hazánk akár a religió s akár a közönséges polgári társaság szükségében az illetén és ily nagy tiszteletben helyezettett emberektől, kik hazájuknak, religiójuknak, törvényüknek, maguknak és a magyar vérnek nyilvánvaló ellenségei, kik minden tehetségükkel közönséges veszedelmünkre törekednek és vigyáznak | Többi között ha csak az egy collégium voltaképpen való épületi mehet vala is úgy végben, amint mind a boldog emlékezetű Bethlen Gábor ... el is indítottott vala ... az hazafiai a tisztességes tudományokban magok honjokban vehettek vala annyi épületet mind az Isten anyaszentegyházára, s mind a politiára, polgári társaságra nézve, hogy az hazának rettenetes kárával ... nem kellene esztendőnként temérdek sok költséggel, mind egyik s másik recepta religiókon, bevett vallásokban levőknek, csak a tanulás kedvéért fázasztatniok, akárki is megítélheti [SKr 110, 303].

6. társadalom; societate; Gesellschaft. Szk: *emberi* ~. 1602: Myerthogy eo kgmek varoswl felette izonyw Abusust latnak az Praeda marhakkak megh veteleben, ky mind Istennek paranchyolattya ellen, s mind penigh az embery tarsasagnak ellene vagion: Tetczet azért eo kgmeknek hogy ... semminem eo rendbely ember semmy praetextus alat ... barmot ne merezellyen venny, hanem chyak thwaidon az Mezarosok es hentelerek vehessek megh az vagnj valo barmot [Kv; TanJk I/1. 406]. 1629: Susa Azonj Szathmary, nem gondolua(n) megh az Istennek teorueniet, és az emberi társaságba(n) valo szept keresztényi rend tartast hatra hagywan, egymassal paranzalkodtanak [Kv; TJK VII/3. 139].

társaságbeli 1. vmely társaság hatáskörébe tartozó; care (ine de competența unei comunități; zu einer Gesellschaft gehörend. 1662: a megvesztegetett, szédített elméjű népnek ... elméje ... sok helytelen biztatásokkal ... mintegy fascinatott ... búvöltetett, bájoltott volna, hogy sem istenes, fontos szép tanításoknak helye nem lehetett vala, sem pedig külső politikai, közönséges társaságbeli helyes okoknak nálok semmi hitelen nem lehet vala [SKr 495. — "A szerencsétlen kimeneteli lengyelországi hadjárat (1658) után lemondott, de aztán újra fejedelemségre tölt II. Rákóczi György és az új fej., Barscai Ákos vetélkedése idején a szállongó álhírek idején megszáditott Várad lakosságának).

2. céhbéli, társasági; de/din bresal; von der Gesellschaft. 1665/1754: Ha pediglen Társaságbeli^a felekezeti vel veszededik^b, büntetése egy heti bér Ha valamely Legény vrs a Asszonya akarattya elle(n) a' házat s házatjátát dohánynál büszhőszti, nem illendő Társaságbeli Mester legényhez, ezért büntetése két heti bér [Kv; ACart. 15. — "Ti. asztaloslegény társaságbeli. ^bTi. valamely legény.]

3. társadalmi; de societate; soziales, gesellschaftliches. 1786: Az Arithmetika szükséges a Polgári Társaságbeli életben; ne mulassa el azért a Mester megemértetni tanítványai val jó eleve a Római vagyis nagy számokat, azután

az Arabiai vagyis kis számokat [Csetri, Kőrösi 40 a ref. főkonzisztorium iskolaügyi rend.].

társasági társasággal kapcsolatos; cea ce apartine de societate; gesellschaftlich. Szk: ~élet. 1807: az erőszakoskodástól, mely a' Társasági életnek leg nagyobb métélye, szűnnyek meg [Balástelke KK; DLev. 4/XXXVIII].

társaságosan együtt/társaságban/közösen; împreună; zusammen (mit der Gesellschaft). 1833: Mű neveinket alább irtak adjuk ezen bizonyító írásunkat arról, hogy ... Mű társaságosan megis nyúsztuk a Bika Tinót [Szeszcsor F; TL]

társasodik vkihez társul szegődik/vkivel összeházasodik; a se căsători cu cineva; sich verheiraten. 1763: Bosi Boldisárnak ... maradt két Leánya Judit és Klára ... Judit Bodoni Gergelyhez, Klára Nagy Mártonhoz társasodnak [Mv; Told. 33/26].

társlegény felszabadított mesterlegény; calfă calificată; befreiter Handwerksbursche/geselle. 1665/1754: Ha valamely Legény, akár Apró béres, akár Társ=Legény művet kaphatván, és Műhelyben s Társaságban lévén, Nap-számozásra, szokmányozásra, avagy Szőlő=pásztorságra adná magát, büntetése légyen egy Arany | Két Társ legény egy műhelyben nem maradhat, ha csak levéllel nem hivatott | Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni ... légyen fejér krétájá kezében, és az Asztalnál lévő betűletes Személyeknek tárgyeron krétával gazdálkodjék; annak utána rajszollyon egymáson által bütatva két féle Asztalos műszért, tudni illik fa és vas néműt | Másnap ... tartozik az ujj Társ legény egy tál éttekkel, egy darab petsényével, egy fél kenyérral, és fél veder bórral; melyet elköltvén Isten hírével Társ legény lehet utána [Kv; ACart. 12, 19, 21–2, 22]. 1710: az B: Cehnek Privilegium szertent kántor bejárás lévén az keresd(en) panaszlá fel Bagyoni János Ur(am) Vársárhelyi András Uramat mivel az eő kgyk legényét hitegette mellyről valo dolog nem igazodhatván el az Két Társ legények biznóság tétele nélkül, azért most ezen dolog haladott el hogy mentől hamarabb végére kellyen menni az mivel igen nagy Privilegium ellen valo dolog [Kv; ACJk 76].

társoly 1. (szijas) táskaféle; tolba; Ranzen, Felleisen. 1659: Bálpataki Uramnak csináltattam Egy Tisztesseges Lodingat, es Egy Tarsolit ... fl. 2/– [Borberek AF; WassLt]. 1705: A megholt hadnagy tarsolyában pedig feles leveleket találtak | Azonban Haller Gábor uramnak találtak egy imádságos könyvét meg egy elesett szolgájának a tarsolyában [WIN I, 510, 589]. 1710: Legvégen az asztalnál ül valo egy szegény katona ... a tarsolyában volt egy zsíros könyvecske [CsH 102]. 1766: azt beszélté: öfelségének valaki azzal adta volt be, hogy a tarsolyába nem nyúlhat a kövérségnek miatta [RettE 202. — "Teleki Ádám generális].

2. kb. női kézitáska; posetă; Handtasche (für Frauen). 1696: Egy haj szín poszto szkofiumos tarsoly [Bfr 102/24]. 1756: meg keresvén a' paszamántot a' tarsolyába az régen el vezett arany gyűrűjít is a' paszamántal edgyütt ottan találta [Kv; Mk IX. 41 Vall.].

3. (bőr)tok; teacă, toc (de piele); (Leder)Behälter. 1638: ennekem egy keőő fekeőm vesze el, akkor ot elege keresők, de fel nem talállok, hanem az uta(n) eő maga Szabo György találta fel az szablia tarsaliaba(n) ennek az Samuka-

nak maga szolgálának [Mv; MvLt 291. 148a]. 1674: Egy paraszt csákány és pallos tarsolyostul [Szászvárosi Ref.egyh.lt Halics Mihály lelt.]. 1687: Ket paraszt kardot szíjjastol, s' tarsolyostol [Déva; Szer.]. 1699: Közönséges kard tarsolyostol lodingostol Zamáncos Kard Lodingostól tarsolyostol [LLt 28. C]. 1759: Az kuruc-világ után mintegy 24 vagy 25 esztendeig kevesen viseltek kardot. Akik viseltek is vékony, hosszú kardokat viseltek tarsoly nélkül [RettE 90]. 1765: Szolga kard Tarsalyostol [Torda; Pk 2].

◊ Szn. 1665: Tarsoly Péter [TML III, 365 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1718: Tarsoly Borbara [Torda; JHb XV/17]. 1741: Tarsol Gergelj [Kv; Dica. II. 33b] | Tarsoly Judit Aszszony [Dob.; RLt]. 1764: Tarsoly Borbára, Tarsoly Péter [RettE 165]. 1773: Tarsoly István bátyám [i.h. 309]. 1795: Tarsaly Miklos [Hari AF; DobLev. IV/740. 2a]. 1816: Tarsaly Ur [Kv; i.h. V/1000].

tarsolyos tokos; cu teacă; kastig, (etwa) mit Behälter. 1676: Egy kék posztójú tassolyos kard [Kv; RDL I. 155a].

tarsolyosan tarsollyal ellátva; cu tolba la sold; (etwa) mit Behälter/Felleisen. 1736: mindenek felett gyönyörűséges volt, mikor három szál darutollat köves medályban rakva tettek az ifjak süvegekben ... Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek ... klárisos szerszámokkal aranynyal szőtt portai czafrangokkal felöltötött lovakra [MetTr 347].

tarsolyszij cureaui tolbei; Felleisen/Ranzenriemen. 1810: Három darab Tarsoj Szijju ... xr 40 [Mv; MvLev. 10 Trincseni Mihály hagy.]. 1819/1831: Balogh János Al hadnagy Recognitionalissa az Eperjesi Sigmundtól 42 arannyal vásárolt Tarsolly Szijrol, és Lora valo Fejér hálóról 8a 8bris 1767 [A.rákos TA; Borb. II].

tarsolyviselés purtatul/utilizarea tolbei; Felleisentragung. 1759: De az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselést, hogy ritka ifjúember járt a nélkül [RettE 90].

társpoharadás a céhek életében az áldomás egy formája, az ünnepélyes legényavatási vendégség; darea/organiza-reaua unui ospăt în cadrul breslei de către o calfă (calificată); Einweihungsfeier des Knechtes/Handwerkerbursches. 1665/1754: Az nevemet én' Társ-pohár adással Kolosvárat váltottattam el ... Azon fellyül jelt vőttem fel, mely áll egy héti béremben vagy valamivel többen; Ha pedig vagy egyiknek vagy másíknak nem tettzik, az óltsa-ki az, és adjon egy helyett kettő, és én egyiket a' másíkba dugom, a' másíkat a' Szűz Leányokkal a' boton el-költöm; de meg bárdoltatni és meg gyalultatni magamot többé nem hagyom, mert az igen nehéz bárdolásból és gyalulásból áll a' mint már experiáltam' [Kv; ACLev. 26/1. — "Ti az ifjú mesterlegény. 'Célzás a legényavatás tréfás, durva részleteire].

társpoharazás társaságbeli iddogálás; statul la pahar cu colegi/camarazi; bechern/trinken unter gesellschaftliche Freunde. 1799: az asztalos Legényi Társoság sem egyszer, sem mászor az emlegetet Herberten Rebelliot, és Lázzadást magában foglaló Gyűléseket, Congregációkat nem tartott ... hanem az tagathatatlan, hogy olykor ... jó kedv, és ének-lés közt mulattanak, és szóbeli vetélkedés is esett, kivált

képpen mikor Társ poharazások voltak [Kv; ACLev. Városi tanácsai végzésből].

társulat egyesület, társaság; associatie; Verein, Assoziation. 1861: A' Sáros Pataki Füzetek Sík évi folyamára előfizetésre fölhivatnak, a' T. Papok, akár külön, külön akar Társulatokban [Gyalu K; RAK 59 esp kl.].

társzeker 1. (oldal nélküli) teherszállító szekér; car de transport; Planwagen. 1525/1567: filio nostro Johanni ... legamus ... sex equos curri feros ... cum curra thavernicali vulgo az thaarzekeerrel [Héderfája KK; TeiO II, 451 Barabássy Lénárt erd. alvajda végr.]. 1582: Kis Jstwan Biro wizi hat lowan az konyha zekeret Deesig attam f. 3. Nagy Balas wizi hat lowan az Thárzekeret deesig f. 3 [Kv; Szám. 3/V. 46 Lederer Mihály sp kezével]. 1585: 26. Noue(m) ... Kadas Menyhart Czybere Peter az Gubernator vram tar zekeret vytte 6 louo(n) fizette(m) f. 2 d. 25 [Kv; i.h. 3/XXII. 25]. 1591: 26 die Marcy ... wyzi ... Húnyady Matyas 8 Lowal az Taar zekerett Narachy faakal f. 2 d. 0 [Kv; i.h. 6/I. 74]. 1618: Egi tars (!) szekernek czinaltak ermiot attam Lecz szeget 25 — d. 3 [Kv; RDL I. 103]. 1634: poczy falva fele menyunk vala ala fele, az tar szekernek edgi-ke tehát fel dolt, Engemet fel kulde az Hadnagy hogy fel emelliuk [Mv; MvLt 291. 28a]. 1668: tudom asztis bizonyoson hogy elég praedásalokat cselekedtek, Hunyadi Uramnakis egy szekér lisztit akkor hozák meg az malom-ból, asztis Bethlen János Uram akarattjából meg szítálták és az eők(egyelm)e tár szekérére rakák [Csetelke K; BtR 57/51 Joh. Ignát (35) providus vall.]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Vagyo(n) eze(n) bástyaban Ökör után valo, minden hozza valo eszközzel, deszkával burított oldalaival, ernyő fájával egygyütt új Tár szekér, jó vasas Nro 1 [Vh; VhU 504]. 1719: A tár szekérhez valo negy locs vas kavakkal, egy vasas felhercz vas csatlás kettő [TSb 26]. 1726: Az két rendbéli Szekeres Lovaim közzül, mellyek az Feleségemnek tettezenek Hintoval és Társzekerrel edgyütt válaszsza el [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.]. 1746: az Tár szekérre három Dása Túrot feltevének [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1779: egy Ui Perseit tsináltom xr. 6 ... Az Ui Társzekeré, tsináltom 4 Ui pléhet a' magom vassambol xr. 12 ... Killentz pánt szeget is a magam Vassambol xr. 9 [Szászváros H; BK. Kovács Mátyás kovácsmester számlája]. 1809: A' Tár szekerekhez assentálás végett bé küldött 2 Recruta bé nem vétethetik azon okból, hogy condemnált árestansok [UszLt ComGub. 1706 Sv-i átirat ném-ből való ford.]. 1864: a tár Szekérhez egy új rudat és egy juhát Csináltattam a Kerekessel [Kv; TGSz 37].

Szk: *fakó* ~. 1696: egy Hitvan Fako Tar szeker no 1 [Bethlen SzD; BK] * *hosszú* ~. 1704: egy hosszú társzeker menvén utána, utána más hintó, kibem a gyermekei ültenek, és azután consequenter a több szekerek mintegy húszig való, akik a ládákat és egyéb egyetmásokokat, székeket, asztalokat, feredőkadákat és minden eszközöket vittének [WIN I, 266] * *kis* ~. 1780 k.: Tsináltam egy járomfát az kis társzekerhez x. 4 | Tsináltam a kis társzekerbe két lapotzkát x. 8 [Szászváros H; BK] * *ló után járó* ~. 1736: Ló után járó de el bontott Tár Szekér 1 mellynek fája el vásott és rökönnyödött vasais le hullottak jó részin ... hármá a' kerek talpára valo vasaknak todozott [Mikefva KK; CU XIII/1. 171] * *négy ló után való* ~. 1796: Negy Ló után valo Tár Szekér [Backamadaras MT; CsS] * *ökör után való* ~. 1720: Ökör után valo Tár Szekér kerék talpán kívüli jó vasas nro 3

[Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] * *vasas* ~. 1551: eg vasas Thar zeker [Mezőszengyel TA; MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózólev.]. 1696: Egy vasas Tar szeker jo szerszama es keszületi nró 1 [Bethlen SzD; BK]. 1794: Egy Udvari Lo után valo vasas tár Szekér Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17] * *vas nélkül való* ~. 1633: Az szin alat vagion egi ui vas nélkül való társzeker [Komána F; UF I, 310] * *vasráfos kerekű* ~. 1837: Egy vas Ráfos kerekű Tár Szekér ernyő fájával edgyütt [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. tábori szekér; cärutä de bagaje (folositä în armată); Feldlagerwagen. 1661: serio paranczollyuk, ugy keszülyön mindgyarast mind eessel Tarszekereiuel, egyeb hadi apparatussauul, kopiasson, hogy ... mellenk jöni el ne mulassa, egyebarant hidgye bizonyossa(n) valaki elmarad s kopiaia nem leze(n) fel akasztatik ette [UszLt IX. 75. 37 fej.]. 1662: Mivel pedig már néhány esztendőktől fogva minden munitiókkal, öreg lövészszámokkal, mozsárokkal, tüzes számszámokkal, laptákkal, gránátokkal, jó pantanyósokkal várait és cagházait elkészítette volna, minden váraiban feles társzekereket parancsolván csak nagy titkon csináltatni, s azokat éléssel megrakotván, elegendő vonó marhákkal s emberekkel minden órára készen tartatni [SKr 205]. 1677: Soldos gyalogját, senki maga, vagy tár szekerei mellé, a' hadakozásnak idején ne vegye, hanem a' Vármegeye Zászlója alatt jártassa [AC 96]. 1704: Ugyan ma is még mind a nagy készülében voltak az németek, a tiszteknek társzekereket rakattak, a generálnak magának is, de mikor indulnak és hová, nem tudatik [WIN I, 238]. 1710: Már azelőtt egy héttel Rákóczi a maga társzekereit Szamosújvárhoz küldötte vala, tartván a kitudjától, a futott hadak is oda gyűlénék, és ha bárcsak két regiment lovas német jött volna hevenyiben utánok, mind Rákóczit, mind szekereit elfoghatják vala [CsH 364–5].

3. szk-ban; în constructi; în Wortkonstruktionen: ~ *után hordozott kurva átv becsm* nagy lotyó/szajha; curvă mare, cătea; große Hure, Petze. 1749: solide importaltatik hogi mind magát az At mind feleségét az Jk illetlen s, bestelen szokkal affialtak ... Az A(na)k feleségét ... ilyen szokkal: ország fojta (!) tár szekér után hordozott kurva [Torda; TJKt III. 258].

társzekerbeli a társzekeret vontató; care trage carul de transport; Planwagenzieher. Szk: ~ *marha*. 1645: tartoznak ... az tar szekerbeli marhaert reszszek szerent fizetni [HSzj társzeker al.].

társzekerényi vhány társzekerre való; de un anumit număr de care de transport; eine best. Anzahl Planwagenfuhrer. 1797: kéretett egy egy Tár Szekerényi Szenátskát [Mv; Told. 42/1].

tart 1. fog; a ține; halten. 1570: Julia Thèmeswary Gerelne ezt vallya ... Az byro fodor esthwan oda Menth es Borbelt hywatot oda es Be vyttete Sandor Myhal hazahoz otth koottetek be az Labat, co thartotta egy feleol [Kv; TJK III/2. 57]. 1597: Chengeri ferencz ... wallia ... Az legeni penigh az aztal eleot al wala egi ingbe gatiaba az kezewel tartia wala az gatiat hogi inaba ne suhadgion [Kv; TJK VI/1. 25]. 1657: illendő declaratióval azért, kezembem tartván pecsétii és kezeirása alatt való instructióját az fejedelemszozonyak, kimondám voksát, hogy Rákóczi Györgyöt választaná, akamá esmérni fejedelmének [KemÖn. 133].

1736: (Egy ember) volt ezüstös aranyas fegyverben felöltözve, annál nagy aranyas zászló, kinek egy felől az megholtak az czimere, más felől valami szép epitaphium, az is az holtak fejénél állott, s ott tartotta a nagy aranyas zászlót [MetTr 407]. 1759: vgyan tsak az kezecskéit az Gyermekek nem fájlolta ... koltsokat is meg fogott, s tartottis [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. 1770: az tarisznyának fenekit az kezével fel-emelőleg tartotta [Nagyercse MT; Told. 3a]; 1771: Sándor Istvánnal mikor találkozik Molnár Miskáné ezen szokot szokta mondani a meg irt Legénynek Adgy egy Tűt had szurjalak meg, Legény mondá viszzá adok bizony én tsak tartsad [Dés; DLt 321. 16a Borbara Szőlősi cons. nb Ladislai Mak (25) vall.]. XIX. sz. eleje: A Méltóságos Grof, és Camerarius Bethlen Lajos Ur ő Nagysága Viasz Képe ... jobb kezében tartván egy ezüstös Buzdogányt, tengeri Tekenő Beka Hajból készült Nyéllal [BK. Inv.]. 1822: kezében egy Fertály palinkát tartván iddagált [DLt 133].

Szk: *ölben* ~. 1689: látta(m) szemeimmel hogy egy mást ölelgettek Csokolgatták, és az ölben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát [Kopácsel F; BK. Vlád Muntyán Léányi Alixa (18) zs. vall.]. 1851: Titi ... még a' tulon tulis eleven, jo kedvű, alig lehet ölben tartani [Kv; Pk 7].

Sz. 1720: tovább is az ördögnek Lámpást kíván tartani [MNY XXXVIII, 304, SZe 62].

2. meg/lefog; a prinde; (an)greifen. 1585: Catalin Kochis Albertne vallia ... lata(m) hogy Boczy Ersebet chak a' giolchahoz Niula és megis fogta vala Az Inget Somogy Sára penigh le Nioma Az feoldre, és ottis tarta adegh Amegh a' buzat lo Réz zerent ky Merek [Kv; Tjk IV/1. 484]. 1798: az vdvári Nyerges Nagy indulatban volt, s erősebbis volt mindeniknél egyb(e) ronthatta volna mind Deluciot mind a Legényit ha mások nem tartották volna [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

3. odatart vmit; a ține (ceva) la ...; hinhalten. 1570: Az kemenchet begyvtatam és az virgakat be sozam és egy twzben tartam az en zokasom zerint [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1601: Kowach Ferencz vallia ... az drabant ... az chiuprot penigh az chaplamak zintzen az orchaiahoz orrahoz tartia vala [Kv; Tjk VI/1. 547]. 1823–1830: tartottak egy perselyt előmbbe, s abba négy jó garast, azaz a mi pénzünk szerént öt garast kellett tenni, kétségtől a templom számára [FogE 195]. 1842: egy kalán forro kását, vgy a' szeme köze csapott, hogy ha néműleg kezével ellent nem tart szemei is ki égtek volna [Dés; DLt 1452].

Szk: *keresztvív alá* ~ 1705: Bethlen Sámuel uram is ma kereszteltet meg a kisleányt Farkasnak, holott is jelen volt az asszony, gubernátorné asszonyom, Telekiné asszonyom, az öreg, aki is ... a keresztvív alá tartotta a gyermeket [WIN I, 155]. 1821: Ersebethet a' Bába tartotta Kereszt viz alá, betegnek jelentvén a' Gyermekek [Szucság K; RkAk 65].

4. rátart/irányít vkire vmit; a îndrepta ceva spre/către cineva; darauhalten. 1590: Hogy ha jeowek az kerezetely fel tekintek az Pribek ablakara felek vala hogy Jsmet leo, s hat lsmet reank tartia az pwskat [USZT Faggias Janos Anna vall.]. 1629: Jeő Veres Miklos az Vczan fel ... az puskat az Melyemnek tarta s az kut mellett el njargala [Kv; Tjk VII/3. 64]. 1752: réam jóvén Lóháton Boér Samuel Vram, és irtoztato képpen Káromkodván ellenem ... a' Pistalját nekem tartotta vala ... az után el szaladék s a' Pusktat mind utánam tartá, hogy meg löljön [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29 Kalucz János (23) jb. vall.]. 1764: pusktat fogván kezében, s' egyenesen tartván Néhai Hints Ersebeth felé, mintegy szán szándékkal vgy lőtte, hogy harmad napra azon lö-

vés miatt meg kellett halni [Torda; TJKt V. 208]. 1782: Praefectus vram ... Egy Pistalyt vett elé, és annak Sárkányát fel huzván azt felénk tartá hogy közüllünk Valamellyiket meg löjje [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 9 Juráth Ignath jb. vall.]. 1803: a' többek között nyakos székelly fenyegetett hogi meg lö, s a' pusktát olyan poziturbais tartotta [Szászrégen; Born. Xvc. 1/63 Joannes Frittsch (43) civis vall.]. 1849: Láttam hogy ütö Sárdi János — a kinél volt az Cseh Joseff Ur Kitsin két Csőjű pistolya a melyetis hogy szoltam Cseh Sándor mellett nekem tartotta [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall. — 'Cseh Józsefet].

5. *átv* is testrészt vmilyen helyzetben tart; a ține o parte a corpului într-o anumită poziție; ein Körperteil irgendwie halten. Szk: *bal lábát merően* ~ja mereven tartja a lábát. 1839: Szandman Károly ... a' bal lábát merőbe tartja nyomoréksága mián [DLt 290 nyomt. kl] * *nyelvét vesztég* ~ja hallgat. 1685: kőte arra magat' ... hogy ennek utanna nyelvet vesztég tartja nem becsteleniti [Dés; Jk. — 'Az aszszony].

6. rányom, rajta tart; a ține pe ceva; aufpressen, (darauf-)halten. XVI. sz. m. f.: Holt tetem orvosagha. Egy tikmoniat keményen kell sewthny es ketteo meczzeni io hewen ra kell keottny azt Haromzor kell chelekedny eggyk keotest vagi két nagy tartsa rajta [MNY XXI, 142 St. Galacz kezével].

7. vmi megtart vmit; a ține/sustine ceva; etw. haltet etw. 1643: az tanora kaputis segheczie tartani [HSzj *tanorok-kapu* al.]. 1677/1768: Matskási Uram ... ha az Tónak kicsiny gátyát töltéssel tartaná, mind Tót, mind malmot közre bocsátanának [Ne; DobLev. II/386. 4a Samariai Lökös Péter sk test.]. 1680: az Gradics(na)k felső padlása parkanyos lévén egy mester gerenda tartja keresztül [A.porumbák F; KvLt 4]. 1690: ezen Kus Kamaranak egy Gherendáját ket Stömpölyök tartyak [BK 8 Inv.]. 1727: a' padlása is ezen Pinczének bik fábol valo, melyet hat fiok tölgy fa gerenda, es egy mester gerenda tart [Gorbó SzD; JHBK XXVII/13]. 1733: Honesta Foemina Helena Úveges, Coniunx Honorabilis Samuelis Semenfalvi, Ludi Mag(ist)ri Scholae Unitariae Heviziensis Annor(um) 15 (!) ... fat(e)t(u)r A Harangra egy reggel kötött új kötelet az én Uram ... harangozni menvén látta ő Kglme hogy tsak egy újniy tartya a' kötelet [Héviz NK; JHB]. 1756: Fél viseltes ájgi két személyre valo, fejnél és lábánál Deszkából metczet Czirfrák tartják [Nagyrapolt H; JHB XXXV/35. 22]. 1794: Mentünk a Nagy Palotára az holis a padlás generdák közül négy le romlott Hompolyok tartják (így!) [Backamadaras MT; CsS]. 1796: a' Révésznek ... által hozván az hajót, azt nem hogy, mint egyebűt is szokás kötéllel ki kötötték volna, hanem tsak evedző rudjaikkal tartották [Déva; Ks 114 Vegyes ir. 419]. 1803: a' Remeteiek' kardot rántván ... az Apámnak egy néhány ujját meg vágták ... az Apám hogi a' mutató ujját tsak a' bőr tartotta ... Trutza Mnyihailával vágatta el a' bőrt [Toplica^b; Born. Xvc. 1. 115. — 'A gyergyóremeteiek. A tószomszédos, de MT-ban lévő Maroshévíz]. 1810: a Haz elein az Boronafa alatt vaginak kövek rakva, de ez hátulso oldalának aljan nintsen töb tsak az gerezdelekek alatt, azakis alatsanyak egy hogi az föld szine tartja inkább mind a kövek [Aranyosrákos TA; Pk 7].

Szk: *hintó* ~ani való szíju. 1719: Egy terhelő szíju, egy hitván farmatring, egy szűgyellő, egy vj heveder egy hinto tartani való szíju [TSB 26] * *saroglya* ~ani. 1810: az Ujj Istálloba Sorogja tartani Három Vas Karikát tsináltván fízettett érette 9 xr [Szu; USZt XII. 88].

Sz. csak az ige -ja. 1842: (A) malom árka torkolatlyánál li Zugó egy átyálya oly minden állandóság nélküli kontár munkával 3/4 zollos deszka oldalbérlelssel ellátva, hogy azt tsak az ige tartya, következőleg a' leg első áradás martaléka könnyen lehet [Km; KmULev. 2] * *csak a kegyelem -ja. 1799:* A Molnár házát tsak a Kegyelem tartya toldozott fol-dozott Avatag borona oldalú rongyos Sáté és szalma fedelű épület [Bányabükk TA; M&G Conscr.].

8. tárol, vmiben tart vmit; a pástra/tíne (ceva) ín ceva; verwaren, halten, lagern. 1589: Az kis templumba valo ladanak kibén a zúnieget tarttiak chynaltatúnk egy kolchytt ... d. 15 [Kv; Szám. 4/IX. 23]. 1592: Egy feoldes hordot ... cziaik vgi Atta(m) vala egy Jambor hazához hogy sertt tarzion benne [UszT]. 1637: Faszerszambol attunk előben (!) az kett Aruanak az kibén feier Ruhaikat tarcsayk Egy Eoregh fekü (!) regi feier ladat. aestimaltuk ad f l d. 25 [Kv; RDL I. 24]. 1652: Job kéz feleol valo szzegetitiben^a egy kis keskény Pinczécske fokhagymát tartottak ezeleot benne [Görgény MT; Törzs. — ^aA pincének]. 1675/1687 k.: Templom Eszközei ... Vagyon két kendő keszkendő kikb(en) pohárt tartanak [Mezőkölpény MT; MMatr. 387]. 1693 e.: Simon István ... hagyott ... égy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartásák az egyházfiak [Somosd MT; MMatr. 85]. 1716 k.: Az én szegény anyám a leveles ládában tartotta az inget is, melyben megölték volt [BÖn. 490]. 1722: Pap Péter ur(am) ... az Templomb(an) Kendert, Váznat, Túrót, szalonát Tart [Kecsed SzD; TL. Marosán Lup (50) jb vall.]. 1732: Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földből ki ásott pintze vagyon ... ebben Veteményt, és Káposztát tartanak [Erdőszengyel MT; TSb 51]. 1748: Kissebb, s nagyobb kasocskák, meljlekb(en) gyümölcsöt Tojást, és egyéb e' félélt Szoktak tartani, és hordani Nro 9 [Ks 8. XXVIII. 5].

Szk: bor -ani való állás. 1656: Az boltas alat erős kötessekkel teöldgifa gerendakból csinált bor tartani valo allasok [Fog.; UF II, 116] * *búza -ani való lábas kas. 1594:* Az Bagossi Maior haznal ... Buza tartani walo labas Kaas (?) vagyon No. 2 [Bagos Sz; UC 78. 18-9] * *~ egyetmást -ani való polc. 1565:* Item ezen hazban, holmi egyetmást tartani valo polczok, meljen vagyon 8 szál füresz deszka, 2 uy fenyeő kád, az egyike feneke nélkül [UF II, 97] *ocsu -ani való hordó. 1821:* Haszon vehetetlen utsu tartani valo (hordó) [Koronka MT; Told.] * *toll -ani való tolltok. 1594:* Keőteőtt toll tartani ualo toll tok No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/31] * *túró -ani való rács. 1594:* Az Maior vduaran ... Thwro tartani walo Raach vagion No. 1 [Kraszna Sz; UC 78. 7/20] * *unguentum -ani való pixis. 1789:* Hat pléh Ungventum tartani valo nagy Pixisch Rf 3 [Mv; ConscrAp. 6] * *vaj -ani való deberke. 1656:* vaj tartani valo deberke nro. 2 [UF II, 178] * *virág -ani való üveg. 1789:* Egy nagy hasadt és egy kissebb virág tartani v(aló) Üveg Rf — xr 10 [Mv; ConscrAp. 13].

Sz. 1662: Ha igaz, nem jó kigyót kebelünkben tartani [TML I, 351 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

9. *meleget* ~ melegít; a tinea cald; warm halten. 1710 k.: ezen felül vettem ... téiben a kazákat, hogy már mente volt volna; ez ugyan tartott, ami kevés meleget tartott, mert valami fodor posztóval vagy micsodával meg volt bélelve [BÖn. 576].

10. ahogy bánik/viselkedik vkivel; a se purta într-un anumit fel cu cineva; jn irgendeiner Weise behandeln. 1619: Más az, hogy azelőtt is csak úgy volt ott az szomszédság

dolga, hogyha az erdélyi határban levő parasztembert az ura gonoszul tartotta, elfutott az török birodalomba, ahol hallotta, hogy az iszpájája jobban tartotta [BTN² 235]. 1628: Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni, és Balogh Marton Radnoti Istuan deakne Aszszoniomat Ersebet Aszszont szepen megh keouetek és mind az ket fél arra igire magat mi Eleottwnk hogi Ennek vtanna is vgi tarttiak Egi mast, mint Eddig, es Egi mast szeretettel láttiak, mint Attiafyak [Kv; RDL I. 138]. 1646: Pál Gasparis Szabo Janos Uramot, es az ő kegleme feleséget Ugy Tarczia, beőczwllye, mint Edes Attiat, Annyat [Búrjánosóúda; JHbK XXII/29]. 1684: Sütő Istvanne ... diuortialtatásat kívannya ferjétől s mert fektelen karomkodo. sanyara(n) tartya, s veri [SzJk 20]. 1705: De mi protestálunk, hogy ha a mi rabjainkat úgy tartják, oly pogányi módra, mint eddig tartották, mi is a német tiszteket úgy fogjuk ezután tartani [WIN I, 649]. 1798: Dosa Adám Úr soha meg nem ház(o)sodott, hanem tsak Ifiu Legénykedett Bernád Pentsot pedig mint kurvát úgy tartotta a' Házánál [Kakasd MT; DLev. 116].

Szk: békeséggel ~. 1569: valamelyk ffele Egymast Bekessegel Nem tartanak, Wagy ez dologrol Meg Bozzontnak Egymast wagy fenyegetnek Walamelyk fel Egyik az Masikat ... hetwen ket ket forintton Maragyanak egyk az masyk ellen [Diós K; JHbK XL/13] * *búsulással* ~ búsít, szomorít. 1583/1600: Catherina Anthony Molnar (fassa est) ... megh ele njawalyas bojthos Boldisar elege busulasan tartotta Kadar Janos [Kv; TJK VI/1. 462-3] * *csinján ~. 1705:* Amidőn még mindenek az elszökött Bethlen Elekről beszélgetének és az egyetmást őszveszedette volna az aszszony nagy siralommal siránkozván, mint nevelte fel gyermekéből és mely csinján tartotta valamint a maga gyermekit, és a fűvő széltől is megoltalmazta [WIN I, 557-8] * *diszciplinában ~. 1677:* A' Gonoszetévőknek büntetésekben hogy job móddal a' Tisztek elő-mehessenek, a' hol, s' a' mikor kívántatik requiraltatván a' Fiscalis Tisztek, assistentiaival legyenek; de hogy annak alkalmatosságával a' szegénységnek kára távozthatodgyék, olyankor a' Vármegeye Tiszteitől légyen dependentiajok, és jo diszciplinában tartásák őket [AC 127] * *diszciplinával ~. 1577:* Az Drabantok fogadassat eo kegmek wegeztek, hogy bar meg legyen De ... oly disciplinawal tarchyak eoket hogy valamy panazolkodassa vagy fogiatkozassa az varasnak miatta ne essek [Kv; TanJk V/3. 142b] * *fenyítékben ~. 1670:* az Nagyságod szélbeli híveire eddig is nem lehet méltó panaszszok, mert azokat Nagyságod jó fenyítékben tartotta [TML V, 132 Teleki Mihály a fej-hez]. 1681: Vadnak bizonyos számú boerok és lesznek puskások s gyalogosok, kiket is illendő fenyítékben tartván, ha mire kívántatik fordítsák [EOE XVII, 204, 211 a fejedelemisszony utatitása a hadjáratra készülő tábori személyzet számára] * *gonoszul ~. 1570:* Takacz gérge Angalit azt vallyia, hogi hallotta Az gereb leania panazolkodot hogi Hoz Bartosne gonozwl tartotta [Kv; TJK III/2. 96b] * *háborán/háborúan ~. 1597:* Bota Janosne wallia Thúdom hogi egizer el zeokeot wala Sardine az vratol panazolkodasatis hallottam hogi ne(m) lakhatik soha velle mert ige(n) haboruán tartia [Kv; TJK VI/1. 45]. 1642: hallottam az Kapusiné anyjátul — mert ugyan odajött volt hozzánk — hogyha az ő leánya elhagyja az urát — s el is hagyja pedig, mert igen háborán tartja az leányát [Mv; MvLt 291. 349b-51a átirásban]. 1675: Hallottam az szegeny Medesery Sigmondnetől hogy panaszolkodot az urara hogy igen haboran tartia [Körispatak U; Pf] * *illetlen ~.*

1688: az ferfi ... arra köti magát, hogy az utan illetlen nem tartya^a, nem veri, fegyverrel ne(m) kergeti [SzJk 226. — "A feleséget"] * *jámborul* ~. 1592: Nagi Janos ... vallia ... egi- kor kezdé nekem az felesége igi panaszolkodni, Im az hamis hwtw embert megh mentem halaltol, megis nem tart Jámborol, hane(m) chak rongal [Kv; TjK V/1. 215–6] * *jól* ~. 1672: Azért az haszontalan oda alá való kapdosásnak hagy- janak békét, lovokat tartásák jól, fegyvereket tisztítsák, éle- sítések [TML VI, 136 Teleki Mihály Pap Izraelhez]. 1704: ma hallottam, hogy három asszonyembert, németet, kisérté- tett bé Toroczka István uram, akik megköszönték Torocz- kai Istvánné asszonyomnak, hogy jól tartotta az ura [WIN I, 86] * *kemény disziplína alatt* ~. 1780: A tutora Bethlen Ádám, kinek felesége, Bánffy Klára, testvér lévén Bánffy Györggyel, istenfélő jámbor lévén, nem tartotta kemény disziplína alatt [RettE 410] * *kényesen* ~. 1732: Tartozo kötelességem szerént kívántam udvarolni ezen pár Agárral az M: Ur(na)k ... aszt tudam hogy mindenkor Palatán, és kényesen tartották [Kórod KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.] * *köve* ~. 1745: (Csímposer Davidot) az Attya az Faluval meg kötöztötte és más napig mig meg jozonodot köve tar- tották [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1747: negy ökröket elsőben az Szilagy vize mellett levő Reketyen duggattanak; az után az Pap Laszlo Pajtajaban köve tartottak [Ks 27/ XVIII] * *nyájasan* ~. 1662: (Örsi Zsigmondot) a fejedelem vidámon s jó kedvvel látván s nyájason tartván, egy vacso- rán asztalanál maga csudáltatva beszéllette [SKr 247] * *rosszul* ~. 1681: az első Felesége panaszolkodott nekem hogy az Vra azért Tartya rosszul hogy Pogany modra akart velle elni de ő ne(m) engette [Dés; DLT 445 Eliza- beth Váradi cons. Andreae Hegedűs (27) vall.]. XVIII. sz. eleje: hejába van valakinek jó féle Menesse ha rosszul tartya [JHb 17/10 lótarási ut.]. * *sanyarán* ~. 1684: Kalmany Ana na ferjétől Szóts Mihálytól diuortaltatni kivan 1. Mert sa- nyaran tartotta [SzJk 203] * *tisztelességen* ~ tisztelet 1565: a ket nemzet, Benche, es Barta nemzet ... my elottwnk megy kowetek ... egy mast tyztessegeben tartozanak tartany es ne haborogyanak [Gyerőmonostor K; KCs I. 49]. 1598: az en iozago(m)ba haza(m)ba be fogatta(m) vala, maga(m) otal- maert ... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tar- czio(n) mint battiat [UszT 13/117] * *tisztelességgel* ~. 1570: Thakacz Antal ezt vallya ... More Ambrus feleségewel ... Minden vetthkeket ky Eddegh volt Megh engettek egy Masnak es ez vthan Jámborwl es Thyztessegeel Thartyak egy Mast [Kv; TjK III/2. 147] * *zabolán* ~ fékez. 1669: Az váradi pasának pengi arrúl írtak, mivel Bethlen Gergely uram intimatiojából írja azt is Bánfi uram, hogy gyakran ki- csapnak Karaszna, Szolnok vármegyékre, hogy az váradi vitézeket tartsa zabolán, afféle insolentiaikat ne engedjen meg [TML IV, 442 Székely László Teleki Mihályhoz].

11. fogva tart; a ține închis (unde va); gefangen halten. 1580: az foglioknak helye felől wegeztek eo kegmek hogy egyk felt vagy az Azzonnepeket vagy ferfiakat It az pincze- be tarchyak [Kv; TanJk V/3. 223b]. 1598: Jakab ... eolt volth egy embert megh, es azerth megh foghtak volth itt az Vrnk hazaba tartak volth minth halálra valo emberth [UszT 13/48]. 1650: harmadnapigh tartottanak az Fejeregy- hazi várban eökreöstül [RAK 340]. 1664: Az debreczeniek háromezer forinttal tartoznak ... Az kismarjaiak kétszáz for- rinttal tartoznak adóval. En debreczeni tanácsbéli embert kettőt megfogtam, Kis-Marjából egy embert, azokat itt tar- tom [TML III, 106 Boldvay Márton Teleki Mihályhoz]. 1749: mingiárt a Tömlötze küldé ... harmad napig ott tar-

tot, s akkor el bortsáttatott 10 Lapáttal meg ajándékozván, a Tömlötze váltásáért [Ohába AF; Told. 3]. 1778: Tit Mara Lörintz Vr személyesen ... fogatta el az Mlgs Grof Exp(o- ne)ns Vr ő Nga ... Gondviselőjét nyoltz béres ökreivel eké- jével ... Béressével és vitték ... itten lévő Udvaráb(a) s ott tartották mint Rabokat, az honnan is Kezességem eliberálták Magokat [Mezőmehes TA; WassLt Irsán Ignáth (60) zs vall.]. 1823–1830: az apám is a praeses úrral ... szállotta- nak a székházhoz a kollégiom tékájával szembe^a, s még ... szállása volt a kapu mellett kijövet a jobb kéz felől való házba, mely ma úgy tudom, Ns. Marosszékné porkolábhá- za, holott a rangosabb rabokat is tartják [FogE 62. — "Mar- rosvásárhelyen].

Szk: *árestumban* ~. 1637: szabadságok volt az Udvarbi- raknak az Braynistereket auagy erdő erőzeöket ki külden, es valamenny eökröket zekereket az erdőkeön hauasokon talaltak auagy kaphattak be viuen Fogarásban ... arestum- ban tartották [Holbák F; UF 507] * *detencióban* ~. 1744: Oroszmezei Nyiga ... egy ökre elveszvéen ... ezen idegen emberre gyanukodván, az falub(an) bé vitte ... és ott tisz- tességes detentiob(an) tartatta [Konkolyfa SzD; JHb 17/ LXXXIV. 43]. 1753: Vaszilyt ... hallottak hogy az Széki Erdő Paszorok fogták volna el, és actuis detentiob(an) tar- tyák de ki parancsolattyából incaptiválták ... nem tudjuk [Szentgyed SzD; WassLt]. 1775: Csizmás Szánduly nevű jobbágy Pásztor ... Péntek Lukátsöt bé hozta ... ide Marus Járába ... ottan mint Rabat detentioban tartotta [Marosjára MT; DobLev. III/515. 4a] * *fogságban* ~. 1591: Galffi Ist- ua(n) deak haza menteben pereset meg fogta ... fogságba tartotta saczoltatta [UszT]. 1668: erős foghságban tartotta az Atyamot és az iob anyamot [Kászón Hsz; LLt]. 1715: Német Militiaval hazunkra jöven, es magunkot Csik szere- dai vár(an) vasb(an) veretvén somjora fogság(an) tartván egieb ingo bingo bonuminkat is el takartatta [Tószeg Cs; Eszt-Mk] * *fogva* ~. 1564: Balassi Menyhártma a felesége egy kis fiával és egy leányával öszve foglyá esék, kiket a király fogva tartata Erdélyben Vécs várában sok ideig [ETA I, 21–2 BS]. 1588: Sombori vram ... az en ket fiamat meg fogatta oth tartotta ... tartotta fogva mindaddig mig Negywen forinthon kez penzen zabaditottam ky [Zsákfa Sz; WLT Mich. Talas jb vall.]. 1753: Vánka György ... lo- pás miat ... Egeres váráb(an) fogva tartván halálra sententi- áztak [JHb XXX/9 Steph. Rettégi de Kis Budak jur. not. com. Dobocensis (39) vall.]. * *kalitkában* ~. 1597: Miert- hofi Feórkeoly Mihaly harom Nemoba hatta magát az bi- zonsagis ige(n) rea zolgal mind feleségere magara fiara, Azert in actione Actricis conuincitur omogat s feleséget harmad napigh az kalodaba tegiek az fiat az perengerre al- lassak, eyelre az kalitkaba tarchiak [Kv; TjK V/1. 108] * *kalodában* ~. 1741: Mintyán Jánost megh fogván s kegyet- lenképpen meg kötöztvén egy egész éczaka kün az kalodá- b(an) tartották és mind addig, valamig 4 for. erő partekát nem adott a Strása Mester(ne)k el nem bocsátotta [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. * *kényéren, vizen* ~. 1822: látom a' Danko Malitziait ... ötöt pedig Arestomba kel tenni vasra veretvén kényeren vizen kel tartani 15 nap [Mv; BFR I Kor- da Anna lev.]. * *láncon* ~. 1723: hallottam egy reggel Ne- masági (!) ur(am) mint verekedet az Luka Vaszily' Cseledi között, maga a Tömlöczre lévén, a feleségétis két hetű gyermek ágyából fel verte, köve masuvá vitte ott láncon tartotta a kicsin fioka gyermekkel [Hodák MT; VGy. Péter Ojniczane Mária (28) vall. — "Jobbágy]. 1761: (ifjabb Fe- rentz Lörintz) a' mi Szónkra el jöve magától az Apjához és

az Apja meg veret, s lántzra tev, és reggelig Lántzan tartotta [Szászsztván KK; BK. Joan. Fejér (40) jb és felesége Sophia Kóltár (30), G. Domokos (30) jb vall.] * *rabságban* ~. 1668: rabságban tartot Viragh hétfőtől foghua [Káson Hsz; LL1]. 1705: jött olyan hír, hogy Vay László uramat a kurucok megfogták volna és kemény rabságba tartának, azért, hogy miért bocsátotta bé baron Tige-t a lovas hadakkal Medgyesről [WIN I, 394] * *vasban/vason* ~. 1598: Az teómloczbe eggit akattunk my eosze Simo Janossal, veghre onna(n) a' Züchua teomloczbeöl vinek Zeret Vasarra, ott tartottak vason [UstZ 13/37 Michael Jone de Chichio pp vall.]. 1622: ténem my eléttwnk illien wizegest ... Kowach gergely maga gondolatlansagabol talt (!) wolt el hozny egy zegédett wranak kett lowatt Beldy Kelemen Vram Harom Zeky Capitan tyzt liwin ... fogatta wolt meg Kowach gergely mint az fele Malefactort Kiért wtett nagy Sokaigh Sanyarw fogsagban ... Vasban tartatta [Hsz; Kp 1].

12. *függőben* ~ a. bizonytalankodik, nem tud dönteni; a fi nehotárít; jd kann sich nicht entscheiden. 1663: kegyelmes Asszonyom, nem kell Nagyságodnak az elméjét függőben tartani, hanem determinálni kell valamit magában, vagy azt, hogy cselekedsz valamit, vagy semmit sem [TML II, 489 Teleki Mihály Lónyai Annához]. — b. bizonytalanságban tart; a *ține în nesiguranță*; in in Unsicherheit halten. 1669: Hogy azért, Uram, Kegyelmed elméjét függőben ne tartsam és parancsolatjának is eleget tegyek, im az mi az dolgokban eszembem jut, leírom [TML IV, 408 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1811: 'S Hogy képzeletet kapj egész Ménessire, Egy Lovát le-írom fültől farkáig, Ilyen az, nem tartlak függőbe sokáig [ARÉ 155].

13. (el)titkol; a *ține secret*, a *păstra o taină*; geheime halten, verheimlichen. 1668: Kérem azon is Kegyelmedet, írásomat egésse el és tartsa magában, ne is magyarázza más-keppen, hanem az mint írárm, kívált míg Isten Kegyelmeddel szemben juttat [TML IV, 403 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

Szk: *titkon* ~. 1668: Tudom aztis hogy az mely louat el uিতে Kiralj biro Vram aztis ket heljennis titkon tartota, nem vgi mint igaz marhat [Cszs; CsAlT 27. I/30 Illes Ferencz Kazon Vyfalui (40) pp vall.] * *titokban* ~. 1657: parancsolatom olyan lön a gubernátortól, hogy az fejedelem halálát titokban tartanám felérkezésésemig [KemOn. 103]. 1710 k.: én ezt titokban akartam tartani tavaszig, de egyszer hallom mindenfelől, hogy beszélék az én titkomat [BÖn. 751–2]. 1807: Hazarukulván az háborúból Gáspár Kristóf, osztozásra lépének, mint két testvér atyafiak, azon üdöközben ki nem nyilatkozatta Gáspár Gábor az etsinek, hogy közösből zálogosított volt egy fűrész-részt, hanem mindeddig titokban tartotta [Szárhegy Cs; RSzF 241–2].

14. számon tart; a *ține seama de ceva*; (ver)merken. 1753: soha nem hallottam tőle is, hogy a Mihálcz Familiához valamely atyafiságát tartotta volna [Dálnok Hsz; Told. 30/46].

Szk: *számba* ~. 1674: az piaczon beszélte egy szász Vesselényi Pál megfogását az váradi pasával tractálásért. Ha úgy van, Petróczy formáját is elkövetethetné rajta, de én akkor számban is nem tartottam [TML VI, 574 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * *számot* ~ (*vmire/vmíró*). 1569: Az oztáskor penigh legien Emberek Ez kegne ky zamot Tarchon oda my Jeo Beleolj [Kv; TanJk V/3. 1b]. 1586: Eor-deogh Andras vallia, En tartotta(m) zamot az takach Balint Jowairol [Kv; TJK IV/1. 571]. 1675/1688 u.: Az Tavasz

vetesrölis, ugi mint arparol, zabrol, borsorol, lenczeröl, kenderröl, lenről igaz számot tarcz [Borb. I Petki János instr-ja a csikcsicsai jb-bírájához]. 1698: az után egy néhány napokkal az Eöreg Molnár az Udvarban ki ment dolgozni — s — nekem meg hagyja hogi ha efféle Buzát hoznak tarcsok számot réá [Vizszilvas SzD; Ks Georgius Sándor (23) jb vall.]. 1813: Aztis tsak hallottam, hogy Pintye Von ... tartott volna számot és irtott volna edgy kevesett ezen Exp(One)ns Groffné fogásába [F.berekszó Sz; BfR 12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall. — "Özv. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

15. számít vmire/vkire; a *conta pe cineva/ceva*; auf jn/etw rechnen. 1662: Ami üdöre ilyen nagy munkával az egész tábor szekereit, nehézségeit az havasokon általköltöztetéek, die 7. Februarii a kozák hetmány is mintegy negyvenezer kozáksággal a fejedelemmel Podolyán megegyezett vala, és így Krakko segítségére tartván, főképpen a kozákság, rettenetes égetést, pusztítást cselekszik vala [SKr 353].

16. észben tart, megjegyez; a *ține (în) minte*, a *reține*; etw im Kopf(e) halten. Szk: *eszében* ~. 1751: a vasvillát ... a maga feje mellé nem tartattam eszembem hany ütes eset rajta [Csapó KK; Berz. 12. 92. 203]. 1784: Mekkora nagyságu légyen azon Curianak exequalt helyly ... minthogy a' rud számot eszembem nem tartottam, Nem tudom [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 29] * *eszén* ~. 1758: Péntekiné nénem szüntelen azt tanácsolta a szegény feleségemnek, hogy vegye maga mellé a gyermeket s ott altassa éjszaka is ... Ó szegény az eszin tartván azt, egy vasámap reggel maga mellé vévé s megszoptatá [RetE 68].

17. *készen* ~ készenlétben tart; a *pregăti*; in Vorbereitung halten. 1619: ha valami küs occasiót kaphatának innét Nagyságod felől az accusatióra és discordiára, felette igen készen tartanak ijokat-nyilokat hozzája [BTN² 257]. 1662: Az bíró másnap, hogy a várashoz nem messze, csak egy kis mér földnyire szállottak volna, kihívattatván, valahányad magával kiment vala, és hogy bizonyos kalauzokat tartának készen a tábor indulatjára, megparancsoltatott vala [SKr 658] | (Nagy András) készítse az katonákat s maga is Kegyelmed az puskásságot s nemességet ... s akkorra készen tartsa kegyelmedet, hogy arról való írásomat előbb vévén, tudhassak hol megegyezni [TML II, 250 Kemény Zsigmond Teleki Mihályhoz]. 1747: még élebbi porontsolatya alkalmatosságával az Melgos umak az 2000 M: forintokótt föl olvasván el pötsötöltem, emberemet keszon tartottam, hógj mihént vészdom pörontsolatját a Mlgs umak indithassam [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1868: Mind két munkálathoz a papok nyujtsanak segédkezet, a bérkimutatáshoz szükséges birtokiveket, conscriptioakat, bérlistákat tartás közben, hogy ezek hiánya miatt a munkálat ne hátráltassék [M.bikal K; RAK 167].

18. *életben* ~ a *ține în viață*; am Leben halten. 1823–1830: az akkor igen híres doktor Öreg Pataki Samuel ... Eleget iparkodott minden mesterségével a grófot életben tartani, de hiábavaló volt, mert néhány hetek múlva meghala, mégpedig csudálatosan [FogE 156].

19. áltat; a *amăgi*; vortäuschen. 1662: nem tudom, mi válaszunk leszen már végtére, mert egyideig Rédei uram azzal tarta, hogy Barcsai Ákosnének volnának nálunk bonumi [TML II, 267 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

Szk: *hazugsággal* ~ *vkít*. 1676: az hadak is küllen küldenek reám, az otthon való evangelicusok is, még az pápisták is; igazán csak hazugsággal tartom őket; mindenfelől csak

engem okoznak s átkoznak [TML VII, 303 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * szóval ~ vkit. 1628: [Inctus] igh repical erre hogi nekem igerte Gellien Janos az leaniat Jegietis adott nekem, enis attam nekj, es sokszor napot tot mikor adgia megh az Leant, de az mind el mult es soha nem teljesitette meg bezedett hanem cziaak zoual tartot [SzJk 18]. 1658: Más az pediglen, hogy haulta mondd, hogy Bosokot udvarhoz viszed, ugyan még sem vitted, hanem csak szóval tartasz [TML I, 138 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1663: az Kegyelmeteké megleszen, de az mint az ő kegyelmének szavaiból látom, az enyém bizony soha nem; szóval tartnak ugyan, még szolgálhatok, de azután bizony semmit sem adnak [TML II, 592 Ebeni István ua-hoz].

20. vmit vmilyen állapotban/módon tart; a tñe într-un anumit fel; etw irgendwie erhalten. 1599: Az kis ajtok penigh mindenik be legyenek tetetwen ... mindenkor be tewe tarchyak [Kv; TanJk I/1. 342]. 1655/1754 k.: A műhelyt tisztán tartván minden műszereket-is kitsintől fogván nagyig száma szerént tudván tisztán tartsa [Kv; ACJk 31. — 'Az inas]. 1676/1681: az mikor penig derekas szükség, es szekereknek ki s be valo jarasa nem kívánja, olyankor csak a huszár vár kis Ajtajat tarcsák nyitva [Vh; VhU 665]. 1722: Tudom nyilván és bizonyosan, Hogi Pap Peter Esperest ur(am), az Templom harangi(ana)k köteleit, ha Valamelyikünkre meg haragudott, hol fel esztendeig, hol kevesebb (!) a mig meg juhaszodott fel kötötte, es mind addig kötve Tartotta s az Templom ajtaját Zárva Tartotta [Kecsed SzD; TL. Prov. Fodor György (50) vall.] 1739: a pistallyát a' mélyemben h' vont sárkányal tartván, szintén kétségben estem [Szentlélek Hsz; HSzjP Margaretha Rádully nobilis Andree Mészáros de K. Sz. Lélek Consors (50) vall.] 1755: az Fejős Bikajakat-is Istalob(a) rekesztettem próbáltam hogi meg kössük s kötve tarcsuk a bikajakat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund tt kezével]. 1806: Pap Vaszalia(na)k ezen el veszet Kanczaja igen Koborlo volt mindég Czoveken kellett tartani különben mindjárt el bodorgott [A.varca Sz; BfR 130/1 Dumuczsa Vaszalia (38) col. vall.]. 1816: Udvart Tsürt tisztán tartson a' Ganéj ha Gylü hordassa ki [Kv; BfR I Korda Anna lev.].

21. megőriz, magánál tart, birtokol; a păstra (ceva) pentru ...; etw bei sich halten, etw besitzen. 1558: Regenten Illienkenen hallottam az cement Mertekről hogi Nem wolt<h> zabad senkinek willian Merteketh tartany, de Meeg zabad sem volt Merni [Nsz; MKsz 1896. 296]. 1595: Tudom hogi Zent kjrall Georgy vram zamara tartottak ott az Eokreokeott Gergiel Jakabnal ... Gergiel Jakob tartotta az Eokreokeott [Oroszhegy U; UszT 10/25]. 1613: negi Ezer Tallert Nagragi demeter az ki gialaj pvspeokis vala az giermekikteől el cziala vgi hogi megh Tarczia az giermekik samara mihaly vaida ellen, de ne(m) Tarta az giermekik samara hane(m) maga samara Tarta [Tövis AF; JHbK IX. 19]. 1631: lata(m) az Rudon hogi egi berlet mente uala ... Aval az Remesegelt tartia ith az Gazda Aszony hogi tala(n) az hadba(n) vesz s ide marad az mie vagio(n) [Mv; MvLt 290. 247b]. 1656: engemet kwldeot uala Czepregy Mihaly ur(am) oda, izenue(n) hogi miért tartya az cő kegyelme arannyat hatalmasul még, holot egy penzeuel sem ados cő kegyelmenek [Kv; CartTr II, 902 Catharina Teiczj quondam Michaelis Kouáczy junioris rel. vid. (45) vall.]. 1715: Aztis tudom hogi az Urfi buzáját sokáig tartotta Nagy Mihály Sztánáb(an) sokat interesteztek rája [Türe K; Told. 28]. 1781: Az inctus Lajos Miklós ... azt állítja, hogy az attyának is békességes birodalmában volt, neki is mindeddig, s

örökösinek tartja, nem is leválja az zálagját [Taploca Cs; RSzF 249]. 1809: Hát miért tartotál fegyvert tudván hogy nem szabad tartani? Mező Szélyben lakunk azért tartottam [UszLt ComGub. 1668–9].

Szk: keze alatt ~. 1657: Ez vajdának idejében többet százezer forint dutkánál feje az fejedelem; egy részt ideig Fogarasban tartván megüvendölte vala Serédi István, hogy annyi pénzt s olyan erősséget nem fognának sokáig én kezem alatt Erdélyben tartani [KemÖn. 172] * keze között ~. 1704: Mely bonumok egy Fejer paraszt ládába(n) lévő, és az elébb valo mostoha, s mostani idők változási között Vas Daniel Ur(am) cő Kglme maga kezei között nem bátor-kodtathatta tartani [Kv; WassLt]. 1777: Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbára Aszony ... nem kíváná tovább Jozsagát keze között tartani [Vajdasztiván MT; MbK X. 48] * kezénél ~. 1668: Az ország ismét resolválit, hogy vagyon Radnót, Balásfalva s Vincz és az articulusokat is felkeresvén az ország, követjek által felküldték s megmutogatták ő nagyságának, hogy eddig is conditioi ellen tartotta kezénél azokat [TML IV, 265 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1826: a 2dik Felperes az öszvefelelkezésre ki szabott idő alatt a Leveleket azért tartotta kezénél, hogy a Néhai Dobolli István Ur a maga praetensioját ne documentálhasa [Ne; DobLev. V/1114. 8b] * kezét vmin ~ja. 1604: Peter ferencz tartia kezét a' mint ertem az falun Eteden vduarhelj zekben ualo egi wies helyen hazastol [UszT 18/39]. 1730: Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgiütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokat nem manumittálá ő klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLev.]. 1808: azon pusztának irt Szántonak használato helyett ... az Aszszony ... maga hatalmából ... viszsza foglalván kezét mind a mái napig rajta tartya [Fejér m.; DobLev. IV/916] * magának ~. 1573: Balint Kozta Azont vallia Mint az teoby ... Meg azon Bwzabol attack volt ket keoblet az Mayor azzonnak, Demeterkenez feolel azt Twgia hogi fely Zette volt az adot es Nem Rotta volt fely, hanem Maganak tartotta volt [Kv; Tjk III/3. 216]. 1671: Hogy a' melly jószágok per notam, avagy defectum szállának Fiscusra, avagy eddig-is szállottak, azokat ő Naga' magának ne tartsa, Feleségének, se gyermekének ne adgya, hanem bené merita Personaknak adgya [CC 23. — 'Apafi Mihály]. 1757: az Ispányok magoknak tartották a Szakasztás buzát fel méretéskor [Kv; AggmLt 20] * magánál ~. 1598 k.: Kenyeres marthon adot volt az meg holt Galpalnak (!) az J.nek az Attyanak tizedebe elny; melynek tizedet sok ezteendeoteol fogwa az J. my nekwk meg ne(m) Atta, hanem maganal tartotta [UszT 14/47]. 1631/1681: Matyas Deak al(ia)s Pajor levele, melyet most az edes Leanya Görög Demeterne tart maganal [VhU 329]. 1807: A Kis Kaszálotskát ... nem adta által, hanem magánál tartatta [Lunka KK; DobLev. IV/902. 53] * proprietást ~ vmiben. 1716/1793: Az Ecclesia Jozsági körül az Viz Parton akik Füzet fel vertek és vernek proprietást benne ne tartsanak [A.csemáton Hsz; SzékFt 28] * zálogul ~. 1584: Beuchel Andras vallia ... bizonyonnyal Ne(m) tudom ha Kendy Janos vgia(n) el veotteye es meg elegette az ket felseo hazzal vagy vg mint zalogul tartotta [Kv; Tjk IV/1. 356].

22. vmit őriz/tart vhol; a tñe ceva într-un anumit loc; etw irgendwo halten. 1575: Az hazak eleot valo lewel zinekre hogi ely tyzticak Zenanak tartasara eo K. biro vra(m) viselien gondot ki hwl tartja zenajat [Kv; TanJk V/3. 122b]. 1595: Az lector hazaban ... az Waros búziait tartotak hogi mind az fala s mind az padimentuma igen teore-

deztene volt [Kv; Szám. 6/XIII. 42]. 1618: az en eó rea bizott Molmomban kett loppott Disznott tartott [HSzj *malom* al.]. 1679: ezeket^a job volna rudon tartani, mint sem imit amot az porban hevertetven az mollyai étetni [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 11. — *A juhőrököt]. 1695: N(agy)ságodat alázatosan kérem parancsollyon udvarbiro vr(am)na)k felölle, ha Igenbe(n), Sardon vagy Karkoban vehetek^a, adasson szekereket a^a bé szállítássok alá és a Várba(n) is helyet a^a Borok(na)k, mert a^a maga(m) házánál a^a sok szállók miá, a^a magamét se(m) merem Tartani [Gyf; ApLt Reczey István lev. — *Bort]. 1719: A megholtoknak köntösi és ágybéli portékái sohul is tartani ne merészelje senki [SzO VII, 273]. 1745: (A pénzt) az J. maga Ládájában a kamarában indudalta (!), és ottan tartotta mind addig, míg édes Annja meg halálozott [Torda; TJKT II. 37]. 1786: tsak Bodonigis Toháttól fogva, annyira el lankadtak volt a halak, hogy ha még tovább is hordóban tartottuk volna, mind meg döglött volna [Mezőbodon MT; IB. Miklós János lev.]. 1834: (A matriculák) mását az Esperestnek bé küldjék< >^a kik azokat ... bátoraságos helyen tarcsák, h(ogy) azon esetb< >en> midőn az eredeti matriculák valami fátum által el vesznenek ... a fogyatkozás ki potoltassék [Nagykapus K; Rak 7. — *A lelkeszek].

23. vkinek vmit tartogat; a pástra ceva pentru cineva; für jn etw halten. 1573: Az zaz vrain keozzwlis eo ki az Tanachbolis Bochassanak meg latnj az helyeket melyeket az Zemlyesiteok kewannak, Es valamint es valahwl Intezyk eo k. mykor Massod gywlesek leszen eo k. varosswl referaliak azkor Intezeseket, de valahwl leszen Mindazaltal vgian az varas zamara akaryak tartany [Kv; TanJk V/3. 77b]. 1619: az Isten ezt is nekem tartotta, hogy én vigyem véghez az békeséget vélek [BTN² 270]. 1670: én valóban szép ajándékot tartok Kegyelmed számára, humorához valót [TML V, 62 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1712: egy kús Turocskat is tartok Uram kgd Szamara [Madéfv Cs; Born. XXXIX. 50 Iffiai Sander Mihály Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1716: Maga prebendájára ugj a prebendás céledek számára is sert fössze(n) és tarcson [Szászkerked K; LLt Lázár Ferenc ut.].

24. maga mellett ~ a ține lângă sine; neben sich halten. 1662: És Csáky István ... a fejedelem holta után a tárházból fejedelemasszony jóakarátja, kegyelmessége által nagyon épülvén, számos gyalogot is kezdett vala maga mellett tartani [SKr 129–30]. 1678: Mikor az öreg Rákóczi Györgynek rosszul volt dolga, Kemény Jánost két vagy három meghitt hívével maga mellett tartotta [TML VIII, 56 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1687: (Kadar Pétert) nézmzéses Haranglabi Sigmond Ur(am) ... meg fogatott, ezért ézen meghirt kezesek ueuek ki kezessegeken, hogy ennek utanna nem iartattya scholaba(n)^a, hanem magha mellett tartja [Zágor KK; Ks 39. XI. 2. — *Kádár Józsefet, Kádár Péter fiát]. 1688: Balogh István Enyivel teobbíti az második keresde valo feleletit: hogy Istvan Deak Vram egy ... öttetis tartá maga mellett [Nyárádszereda MT; SLt 20]. 1746/1792: Én ... Albisi Barabás András ... tempore rationis meg adosodtam 500 Forintokkal mellyeknek le tétélekre elégtelenek lévén én az Etsém Urammal, Feleségemmel költvén a^a Jozságonra, és Etsém Uramra magam mellett tartván, kénтеленítettem az Albisi Jusbol ... részünket ... kivenni [Albis Hsz; BLev. 40]. 1776: Már hatvan Esztendőket excedalt öreg ember Rádúj Nyikula nevű Széplaki Birám ... Vejét maga mellett tartotta, egy sön Kenyeren éltenek [Széplak KK; SLt 17 P. Horváth Ferenc lev.].

25. állatot tart; a ține/crește animale; Tiere halten/haben. 1584: Zekel Balint vallia, Eleyb barmockkat tartottam [Kv; TJK IV/1. 251]. 1594: aki haromigh disznott tart Pasitt diszno fel szedesekor attul ualtsaggal nem tartoznak [Pacal Sz; UC 113/5. 86]. 1622: Egyház szamara mehett tartnak [Pusztakamarás K; SzJk 4]. 1667: egy bikat tartot az falu [HSzj *bika* al.]. 1677: Szászság a^a Postálkodásra lovat tartson sub poena flor. 200 [AC 269]. 1680: Szarataj Halas To. Vagyon ... egy örög halas Tovok, mely (!) örög halakot szoktanak tartani [A.porumbák F; KvLt 37]. 1701: edes Anyam Aszszony ... ha az ökröt el adgya kegielmed fizessen meg kegielmed az kinek ados ha penig tartani akarja fogadgion egy inasakat hogy gondot tudgion viselni az ökörre [Ne; BLt 9 Toth István a koll-ból édesanyjához, Toth Bálintnéhoz Angyalosra (Hsz)]. 1703: Ismét kényszerítettek elmenni mind a három lovas sereget, és noha ugyan erősen parancsolták a felülést és elmenést ... de mivel igen elszegényedett az ember, csak nemigen vehettek lovat, hanem akik azon kiül is lovat tartottak, azok mehettek el [Kv; KvE 286 SzF]. 1722: bolondság sok sértés marhát tartani mint néhány Erdélyben tselekesznek [EMLt]. 1754: vagj két Agár kölykeketis tartanak [Vajdasztván MT; TGsz 33]. 1775: Szuts alias Papuk Mihály ... külömb féle lovakat tart és hamar rajtak előbb ád [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1823–1830: Itt borjú- és bérbecshúst eszik többet az ember, mert mivel ökreket nemigen tartanak [FogE 229–3].

Szk: ~ani való. 1778: Az Juhok az Métejben el hullottak, s azok is az kik meg Maradtak hibások nem tartani valók voltak [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 19] * ~ani való kancacsikó. 1768: Pénzen adtam el egy kapczás körmű, s nem tartani való 1767béli kancza Csitkot, Zódi András névű Czigánynak [K; DobLev. II/390. 12a].

26. etet, étellel tart; a hrăni; nähren. 1638: adtunk ... Egi sárğa Tehenet, fyáuál Egy veres wszeo tinoiaual Eggiwt ... Az mely feoleol igi alkuuának megh E másál, hogy az mégh fwre kél haitani, addegh tarczia szynáuál [Kv; RDL I. 114]. 1670: Szilagyi Janosne ... monda Kotsis Ferentz(ne)k, no te hamis lelkű, Ördög lelkű, Kutya lelkű, mert mondot azt hogy az en fiam csak kenyer héjjal tartya az szolgálóját [Görgénysztimre MT; RLt 1 Petri Szilagyi cons. Margareta Nagy (32) ns vall.]. XVIII. sz. eleje: az egészség lovat is job ha Szalmával s bőv abrakkal tartod, mert leg inkab a Szenatúl kehesedik megh a lö [JHb 17/10 lótar-tási ut.]. 1727: Az itt valo barom Pásztor Péter felől írhatom Ngod(na)k hogj igen sok szenát gazol és veszteget el, 17 juhót tart itt szenán mod nélkül adgya nekik [Szemerja Hsz; ApLt 2 Bora Sigmond Apor Péternéhez]. 1731: kenyérrrel s egyéb ázalékkal en tartattam mind a^a kettőt [Mezőpágocsa MT; Ks]. 1797: Azért hagyta biz ó ell, hogy száraz puliszkával tartotta a felesége, soha egy tsepp pálinkát nem adott, s meg unta a koplalást [Cára Hsz; HSzjP Ujfalusi István katona (67) vall.]. 1827: az mak el fogyot többet az makon az Hizlo sertést nem lehet tartanni [F.gezés NK; Told. 7a].

27. táplál; a alimenta; nähren. 1681: Hal tarto ... Ebben a halak nem sokaigh élhetnek, mivel ighen rosz foras tartja, béka nyalas, kesernyes vize is vago(n) [Hátszeg H; VhU 605].

28. ellát; a aproviziona cu ceva; versehen, versorgen. 1570: Orsolya Haragozo Kristofne, hithy zerent vallya, hogy zabo Janosne Monta neky ezt hogy Illien Modon hyt-ta hozzaya Zabo Janos az Trombitast, hogy chyak Neh haggya ely Thyzta aggyal lepedeowel Thartya [Kv; TJK

III/2. 37]. 1606: Az A(ctor) nem vgy tartotta az Atthiat az leaniaual egywth mint Jlet volna tartanj [UszT 20/108]. 1633: az miolta en nallok lako(m), mind Abongi Istua(n) tartotta Azzoniomat szaruual [Mv; MvLt 290. 120b]. 1688: Külső Házaimnal vadnak hat szálloim, a belsőt soval fával gyertyával tartom, a külsőketis kénáltam véle, de el nem vőtték, hanem mégis pénzes fát kel mindenkor számokra vitetnem [Kv; UtI]. 1705: A bizonyos, hogy itt oly nyomorúságban vannak a rabok, felesen is lévén ... hogy ha a magyarak nem tartották volna, eddig fele is elveszett volna [WIN I, 468–9]. 1756: (Az attestatoriából) ki teczik hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot ennem, s azon kívül kéves Jobbágyatskaimat, s pénzes dolgassaimat etellel kell tartanom [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/279. 2b]. 1789: Minden Falu tartya a maga Szegényeit [Kobátfva U; UszT XIII/97]. 1802: minekutánna ... Ilyés György a' Tzéből fel szabadul egyenesen tartozik az eő Nagyságok Udvarában menni, és mesterségével eő Nagyságokat illendő fizetésért hiven szolgáljni; de ő Nagyságok is tartoznak ő nekie illendő házat lakására adni, mihelyt fel allitani ... mindennapi praemondával vagy asztallal tartani [Ne; Incz. XII. 1a]. 1822: De hogy én ... oly meszsűnne mind az ő, mind az Zsoldossa Házát bō tűzzel és fával tartsam ez tiszta lehetlenség [Mv; Berz. 21].

29. legeltet; a pašte, a duce la păscut; wieden, hüten. 1550: wk az kereztes kort haytottak volt meg' szaz ekröth, fel a Cylla mezőre, Bánffii Janostwl valo feltékben, es mykoron walkay urak eszt megh értöttek volna, hog' az barmot otth tartanayak reayok kwlték [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291 Lucas Mathe de Szent kyal jv vall.]. 1577: az czako Janos orotassa ... Johot tartot raita senkitöl semi bantassa nem wolt [Betfva U; EHA]. 1598: ott azba(n) az lo kerbe(n) mind adik tartotta az loua<it> mik az bogar ky wzte onnat [Pálfa Cs; Bállt 81]. 1618: attam volt Egy Darab Zegelet feoldeit kin lovakath tarthot az En meg holt atthyam ... Donat Janos atta volt Nely [HSzj ló al.]. 1633: Sebestjen Janos Juhajt Menessit, dznajt. mind az hauason tartotta [WassLt Domokosfaluj] Gjorgj tamas eskvt bjro jv (50) vall. — "SzD]. 1694: azon házhelyetis kin mostan Szilágyi István tehen barmát tartya, asztis magá(na)khatta [Kide K; Mk III. 1011]. 1757: a midőn az Lovakat kün nem tartattuk ezen Réten, minden kor Bihalas szekeren hordatták be a Fűvit ... a Gyeikei Udvarba [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Lovász Kira (44) zs vall.]. 1774: Berbéseit ... egy hétig ott tartotta ... melyekből némelyek el is kárasadtak [Mezőkerék K; LLt]. 1831: ezeketis' tsak valami ket hétig tartatták kün a Guja mellett, a mely Kantza Lovakra én nem tartaztam gondoskodni [Dés; DLt 332. 6. — "A csi-kókat].

30. (földrészt) megművel, műveléssel fenntart; a folosi (o porțiune de teren) pentru anumite scopuri; (den Acker) bearbeiten/bewirtschaften. 1571: sok helieken penig falu zabad eleo feoldeket el foglaltak es kijket be kerteltetek kijket kazalni tartnak benne, kijken lowokat tartjak ezten deonkint [SzO II, 325 a székely nemzet foly.]. 1598: Ezeknek pedig az megh neuezett feoldeknek kerteit en tartom [UszT 13/47]. 1600: az baratoknak wolt egy kichi(n) birodalmok, kith eők kertbe tartottak [i.h. 15/263 Ambrosius Mihaly de Bethlenfalva (60) vall.]. 1640: Pusztá t. Most Dragicz Boer kertelte be kaszalonak tartvan [Luca F; UF I, 781]. 1673: annyera el szaporodot azo(n) legelő barmok(na)k számok hogy en magamis az melly helyett ennek előtte szenafűnek tartva(n) kaszaltattam attolis immar az

barmok(na)k soksaga miat el szorittattam [Mezőzáh TA; WassLt]. 1731: azon részre valo Jobbágyok eleitől fogva Porgolát kertel külön csináltak és tartá(na)k mind ez mai napig ... de miczoda okokra nézve tartják ők az nemes darab porgolát kertel aszt nem tudjuk [M.csesztve AF; JHb XXVIII/33]. 1796: Kötelessége lészen ... a' kertel tisztán, és tsinossan tartani [Déva; Ks 76. IX. 26]. 1798: hogy azon Szöllő Tőket valaha curálta vagy mivelés alatt tartotta volna ... az ... öreg Doduj ... nem tudom [Nagy-kristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1803: ezen Métáig Gyermekségemtől fogva, én is sok helyen tartottam a' Topplitzai határ(an) Pojánákat, Veszeket vagy zmnyidákat, egy néhány esztendő kivéve soha sem háborogott benne senki [Gyszm; Born. XVc. 1. 18 Jacobus Pryetkár alias Kús senior (83) vall.].

Szk: árendát ~. 1802: Pántya Pál Uramat, váló-félben lévő Hitvessével édgýűt jól-esmértem, miuel Nemes Doboka Vármegyében Borsán, az hol én Birtokos vagyok Pántya Pál Uram árendát tartott [Kv; BfR I Dései Sigmund lev.]. 1812: már 12 Esztendeje miolta tartam azon árendát [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Adám lev.]. * bitangban ~. 1807: Ugy tudom, hogy a Pányikiak^a, Oláh-Nádasiak^b és Bedetsiek^c harapoztanak bé a' régi Meták szerint a' Jegenyei Határban ... azon Nagy darab Territoriumot tsak bitangban tartának a' fellyebb meg nevezett Falusiak [Körösfő K; KmULev. Steph. Antal (75) jv vall. — "K. ^bSz. ^cK] * provizió alatt ~. 1677: Vagyon ezen udvar ház körül zavara kertel (: az mint ott híják :) be kerite egy jó darab ért, melyet ha jó provizio alat tartnak, meg teremhet rajta széna circiter cur. 20 [Rákos Cs; CsVh 54] * tilalmasban ~. 1590: megh tilta Capitan Vram, tizt tartonk peczétivel hogy mindenik tizes az eő tarsaiual egygt tilalmasba tarcha^a [UszT. — "A földet]. 1652: Vagyon egy Ur Erdős a' falun felwl, mellyet mindenkor tilalmasb<an> tartnak [Bács K; GyU 130]. 1742: Vagion ezen Nemes Curiahoz nem meszsze egy Tanorok mellyet kertel szoktanak tartani mindenkoron tilalmasban [Koronka MT; Told. 26] * tilalmast ~. 1643: latok ket kertel kerestöl az patakon által ... porgolat kert öolt az küel tilalmast tartottak, mihelt azt bekertelték azon senkj sem jarhatot, hanem gialog ember [Tamásfva K/Páncélcseh SzD; RLt O. 6. 5 „Blasius lit. Kovach de Kide vicejudez com. Dob." kezével] * tilalom alatt ~. 1785: határunkon a ketskék(ne)k vagy egyebbféle Marhá(na)k szabados járási miatt az ujj jövések meg évődtek és úgy el tseplyesedtek^a hogy kevés vagy semmi nevedekést nem ígérték azokat ki nyestűk és erős őrizet s tilalom alatt tartjuk [Torockó; TLev. 41/11. 1b. — "Az erdők] * tilalomban ~. 1588: Az hawasson amelj kalibakat a' Letay Espan megh egette volt, mellyet Dobra Mihaly zallasanak hittak, azt az Espanok varos Zamara meg Jrtassak es tilalmasba tarchak meg kazalliak [Kv; Szám. 4/IV. 4]. 1622: en Becz Pal inassa uoltam harom esztendeig tudom hogi az iohost eo kaszaltattja uala az uizetis tilalmasba tartotta s eo haloztatta [Cszs; BLt 3 Benedictus Sas de Zent Simon (80) ns vall.]. 1790: Gergelyfai Ispány Illyés István ... Az erdőköt nagy tilalomban tartsa, és ne tsak zsitárokra bizva az erdőköt, hanem magais éjjel nappal oltalmazza [Drassó AF; TSb 24].

31. határol; a delimita/mărgini; begrenzen. 1592: az bércz tharhja az ket falu hatarat [Msz; Bállt 89]. 1597: Az halomkna az oroszin valo Erdeő melynek Eggik reszet Az El vttia tartia [Gyeke K; EHA]. 1627: Az Bornemiszsza Kata Aszszoni Zalagos feolde ... melinek Egy feolal az sz-

lit az Arok tarttia. mas feleol az Orszagh vttia vagio(n) [Kv; RDL I. 132]. 1647/XVIII. sz. köz.: (az erdő) határát az út tartja [DE 5]. 1670 e./1687 k.: A' Matska háton vagyon egy Szélben 3 hold föl (!), egy felől ... a bérce tartja határát [Panit MT; MMatr 342]. 1681/1748: Egi veres Csere nevű Erdő felső szomszédját az Asz(szo)ny(unk) ő Naga erdeje tartja [RkAk 236]. 1711: napkelet felől való részét tartja Ordos kö [Torockósztygyörgy TA; EHA]. 1751: a' verő fenyves tserén Vázmánybeli Nagy Ódal felől való Metáját tartja mindenütt a' B. Madaras felé fel menő nevezett Nagy ország uttya [Koronka MT; EHA]. 1785: A' Szarkádi Praediumat pedig külömbezteté meg s tartja mais a' Szarkadi Praediumnak határát azon Sessio [Pusztacreges TA; BLt 12 Hánc Danyik (65)jb vall.].

32. marasztal; a rejne; zurückhalten. 1635: phulop Palne ... ez el múlt viragh nájban harmad napigh tártotta Kis Anant házánál, az kathonával edgiut [Mv; MvLt 291. 57a]. 1681/1685: Koncz István feleol azt tudo(m) mondani, mégh Lengyel Országih had eleőt ... itt tartá Kása István [Nyárádszereda MT; SLt 23 Bán István (25) ns vall.].

33. megvéd, nem enged át az ellenségnek; a apára, a mentine prin luptă; (durch Kampf) beschützen, verteidigen. 1568: Mikoron Bányát megszállották volna, a németek erősen tarták a várát, és ott a királynak sok népe megsebesült [ETA I, 25 BS]. 1665: Ha ő nagysága tartani akarja Somlyót, küldjön gyalogot bele, mert annyi lovas ott nem kell s nem is jó [TML III, 503 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: A papnak pedig meghagyta, hogy onnan elmenjenek mind falustul, Szebent ne tartsák, mert Isten ötét úgy segítse, mind felegetteti, őket magokat levágatja [WIN I, 125].

34. hadat ~ hadakozik; a război, a se lupta; kámpfen. 1653: Ebben az esztendőben is oda fel mind hadat tartott Bethlen Gábor, de ő maga is alá is jött vala [ETA I, 124 NSz].

35. (sereget) állomásoztat; a ține într-un anumit loc (trupele); Garnison legen. 1653: Onnat kijöven Báthori Gábor, itthon Szebenben mulatoza, hadait pedig Brassó körül tartá nyaratszakon [ETA I, 109 NSz]. 1663: az vezérnek megírták, hogy ... Erdélyt ne hódítsa, rabolja, hadat Erdélyben ne tartsa [TML II, 556 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. 1670: Kegyelmed az hadat az határszélben tartsa, többet legfelyebb ötven lovasnál által ne bocsássanak [TML V, 285 Teleki Mihály Pelei Ferenchez]. 1705: Hanem osztán tavaly télen úgy vetetett lovat nekik a császár, és már szabadságában van a császárnak, hogy most ide vagy amoda fordítja őket, mint a maga hadait, valamig a dániai király itt tartja őket a császár mellett [WIN I, 632].

36. rendez, szervez; a organiza; organisieren. Szk: bált ~. 1825: mi azon éjtzaka Burger Bált tartván Szakats István minden Antre penz nélkül bé ment a Báiba [DLt]. 1840: A közelébbi Vasárnap estve ... a Décsi Csizmadia legények ... báált tartottak [Dés; DLt 848] * kalákát ~. 1794: Mikle Páveinek raboskodása alatt, az eő Felesege, tudom hogy Törökbuza kalákát tartott [Vályebrád H; Ks 81. 57/57 Opra Ignát (55) vall.] * konventikulomot ~. 1753: Orbán Miklós ... Bécsből le jött, maga házánál gyakran Conventikulomot tartván, onnan indult minden Zenebóna [Barátos Hsz; Törzs 58 Joh. Kovács (52) ns vall.] * sokadalmat ~. 1591: Mezaros Miklos ... tuggia azt hogi zent Antal napi sokadalmot, egi hettel tartiak zent Antal nap eleot, annak vttanaes zent Antal napia el muluan, egi hettel [Kv; TJK V/1. 63] * tivornyát ~ tivornyázik. 1699: Kapitany Uramek a' Tizedesekkel ... A' kik nappal vagy ettzakanak ide-

jen gyanus helyen mulatnának hegedülnének vagy tavimat (!) tartanak azokotis indifferenter meg fogják [Dés; Jk 277b].

37. ünnepel; a sárbátori ceva; feiern. 1596: 24. Aprilis. Aszszonyunk ő fge Sz. Mark Eúangelista Innepet tartani akarúan, vitetek Deakokat fel ex Collegio, vitte Gyaluig Brassai Peter 4 loal ... d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 20].

38. szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: alakuló gyűlést ~ vmit megalapít; a ține ședința de constituire; (be)gründen, Begründungssitzung halten. 1896: A dolog ez: márc. 6-án a K. Zs. T. alakuló gyűlést tart [PLEv. 179 Petelei István Jakab Ödönhoz]. — "Kemény Zsigmond Társaság" * beszédet ~ a. betartja a ceremóniát; a respecta ceremoniile; jd haltet die Zeremonie ein. 1736: Az levélírásban is semmi ceremóniát nem tartottanak, mint most, mert ha alábbvaló embernek is egész árkosra nem ír sz, még aztis cőpertaban nem csinálod, vagy spanyolviaszsza nem pészélsz, megharaguszna érte [MetTr 360]. — b. szertartást végez; a ține/oficia o slujbă bisericească; die Zeremonie verrichten. 1806: elmentünk a Barátokhoz, akkor tartották egy fel szentelt Papnak Czeremoniáját [Dés; KMN 154] * (falu)gyűlést ~ gyűlésezik; a ține o adunare; eine Versammlung/Sitzung halten. 1805: a' Mivelő kovácsok ... gyűléseket tartva azt végezték hogy tellyességgel senki most nélkül dolgozni ne mennyen [Torockó; TLev. 9/40]. 1828: A folyó 1828-dik esztendő Pünköszt hava 27-dik napján egész falugyűlést tartván ... megegyezett akarathól elvégeztetvén az is, hogy ... Noskolat nevezetű havasunkba három eszténa nyájnak kelletvén menni nyárolás végett [Jenőfva Cs; RSzF 185]. 1860: A Járasi Erdősz Ur ... gyűlést tartand az erdő Szervezés és faszükségelek aránt [Pálfa U; Pf Illyés Péter falusbíró lev.] * felolvasást ~ felolvasó estét tart; a ține o prelegere; Vorlesungsabend halten. 1879: a doktor úr felolvasásokat tartand a magyar költészet történelméből [PLEv. 49 Petelei István Jakab Ödönhoz]. 1896: Most december 16-án felolvasást tartunk, s nagy örömmünk volna, ha Bátyám nevével dicsekedhetnénk [i.h. 189 ua. Réthy Lajoshoz] * istentiszteletet ~ a ține slujbă/serviciu religios; Gottesdienst halten. 1815 k.: (A szász) lutheranosok ... istentiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak [Kv; ETF 107. 15] * konziliomot ~ tanácskozik; a se sfătuí; beratschlagen. 1657: hajnalban esmét kimenék a strázsára, és késvén oda, midőre megérkezém, hát immár az fejedelem consiliumot tartott az dologról [KemÖn 178] * körmenetet ~ körmenetet szervez; a ține/organiza o procesiune; Prozession organisieren/halten. 1864: ősi szokás szerént Husvét napján a Rom: Catholica hitvalásu hívek határaitban körmenetet szoktak tartani [Alfalva Cs; GyHn 20] * összegyűlést ~ gyűlésezik; a ține ședința; Versammlungen/Sitzungen halten. 1823–1830: Ez igen viális, kedves par úr volt, Assamblékat, összegyűléseket tartott, ahová minden státusból való emberek bemehtek [FogE 245] * szentbeszédet ~ prédikál; a rosti o predică; eine Predigt halten. 1811: A' Protho-Pop el-jött, 's tartott Szent Beszédet [ArE 51] * szobort ~ papi gyűlekezetet szervez; a ține/organiza s soboare; Priestsammlung halten. 1762: Czoborokat tartott" 5–6 száz oláhból [HalmágyiNr. 25. — "Soffronius szerzetes]. 1818: Mar az Esperestyek kétzer tartatt Szóbort [Galac BN; WLt Kovats Mihály

gondv. lev.] * *tanácsot* ~ tanácskozik; a se sfätui; beratschlagen. 1653: addig itthon a székely urak, kiknek jobbágyokat Báthori Sigmond felszabadította vala, azok egymásba tanácsot tartának [ETA I, 46 NSz]. 1657: az portáról erős parancsolat jüve az fejedelemre ... tanácsot tartván azért felöle ... de nem bocsáta az fejedelem [KemÖn. 188]. 1662: a gróf ... Tokaj várába tért vala, és ott az urakkal tanácsot tartván, ottan szent Márton napjára Székesfehérvárra gyűlést hirdettek vala [SKr 75]. 1763: a' Vármegye Tisztei ... tanácsat tartottak [Szecsel Szb; JHb két román jöb tanú vall.] * *tanácskozást* ~ tanácskozik; a tîne consiliu; beratschlagen. 1847: Csermelyán tanácskozásait tartotta fenn említett Szikuje Mittal, Szikuje Györggyel és Tyász Ursszal [VKp 219].

39. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *barátságot* ~ *vkivel* barátkozik; a deveni prieten cu cineva; mit jm Freundschaft halten. 1567: Catherina vxor Petri Zekel iur(ata) fassa est ... Ennekem nin (!) kel a' bestye lelek kurua mert latrokkal tarttya baratsagath [Kv; Tjk III/3. 109]. 1632: Mivelhogy engem nem igen szeretett, barátságot sem tartott velem, én semmit sem láttam hozzájuk egyebet: láttam azt, hogy együtt ettek-ittak [Mv; MvLt 290. 94b–98b átirásban]. 1759: Sztrancz Péter semmi Czimborát barátságot azzal az Kirilával nem tartott [Bulzest H; Ks 101] * *békességet* ~ békében él; a trăi în pace; in Frieden/Ruhe leben. 1620: Az mi urunk és Magyarország nem gondol azzal, ha az hatalmas császárral az német, vagy Ferdinándus frigyét tart és békességet, csak légyen országa Ferdinándusnak honnat tartson frigyét, békességet az hatalmas császárral [BTN² 388] * *biztatással* ~ biztat; a încuraja; aufmuntern, ermutigen. 1619: Karakás Mehmet pasa uram Mehmet pasa uramra is panaszkodott az vezérnek, hogy ónagysága tartja biztatással Nagyságodat Jenő felől az Nagyságod sok adományáért [BTN² 240] * *együtt* ~ *vkivel* együtt; a avea o înțelegere secretă cu cineva; Geheim-bund. 1663: az mely nap Kegyelmed elmene, mindjárt az porkoláb s az felsővári kapitány igen együtt tartottak, gyakran járt mindenik egymáshoz [TML II, 620 Vér Judit Teleki Mihályhoz] * *fasét* ~ haragszik; a se supăra; (mit) jm böse sein. 1879: Dr. Tolnay Lajos úr ... csendes fasét tartott az én semmiségemmel [PLEv. 49 Petelei István Jakab Ödönhez] * *haragot* ~ (meg)haragszik; a tîne supărare cu cineva; sich erboesen, in Zorn geraten. 1699: Eördegi haragot s gyűlölséget ne(m) tart senkivel, hane(m) vellek meg bekellik [Szjk 316]. 1756: Molduán Vonyia haragot tart az emberekre, vgy hogy a' kire meg haragszik ... azon quo quo modó boszszut ál [Galac BN; WLT Kiribil Györgye (45)jb vall.]. 1813: Baratosi Joseff eő kigyelme ... haragot tartván ... Nemes Doboi (!) Mihály eő kigyelmére ... velem akarván beszélni, Confundalta magát, és Dobai Mihály eő Kigyelmének beszéllett [Dés; DLt 56. 41] * *hírről* ~ tudósít; a înștiința/informa; berichten. 1663: sokszor sokaktól tétettnék oly intimatiók ide ki, ne higyenek nekem, Bánfi uramnak, mert mind mi tartjuk hírről Nagyságokat [TML II, 453 Teleki Mihály Bornemisza Annához] | Palatinus uram ó nagysága udvarában felőlem minemű alkalmatlan hír legyen, hogy tudniillik Erdélyben az törökhöz hajlott embereknek irt levelemel fogtak volna el és hogy én tartanám őket innét hírről [TML II, 573 ua. Lónyai Annához] * *információkkal* ~ informál; a informa; informieren. 1657: alattomban az lengyeleket minden jó igaz hírekkel, információkkal tartottuk és assecuráltuk is ... az mi fegyverünk nem fogna nekik ártani [KemÖn. 168–9] * *konverzá-*

ciót/társalkodást ~ beszélget; a conversa; sich unterhalten, konversieren. 1760: ez a haszontalan korhely Somai Gergely ... Nem méltó, hogy emberséges ember conversatiót tartson vele [RettE 101]. 1776: Groff Lázár betsületes Conversatiót nem tart, hanem imez amaz Személyekkel conversálozik [Kóród KK; Gyl. Christ. Kovács conj. St. Miklos (55) vall.]. 1812: mikor a mostani Feleségemhez akkor pedig mint Gróffné frajjához tapogattam (!)* tiltotta a Groff hogy a Léánnyal titkos szövetséget és társalkodást ne tartssok [Héderfája KK; IB. Varró György (25) grófi kocsis vall. — *Nyilvánvaló elírás *kapogattam* h.] * *korrespondenciát* ~ levelez; a coresponda; korrespondieren. 1657: A magyar mesterrel jo correspondentiát tartson, mint egyenlő tiszbeli atyafiak, és mind ketten a tanítványokkal is tartasanak együtt egy más között [UF II, 186]. 1669: úgy látom, örömet correspondentiát tartana velem, noha bizony nekem az vele való correspondentiára nem volna semmi szűkségem [TML IV, 614–5 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz] * *neheztelést* ~ neheztel; a fi supărat pe cineva; böse sein jm/auf jn. 1820: az Esketettő Báronéra kezdett neheztelni Tötöri Ur, 's azon Neheztelésit máig is tartya [Várfa TA; JHb 18 Bíró Sigmond hűtes assessor (49) vall.] * *szövetséget* ~ szövetezik; a se uni; sich verbünden/verbinden, sich assoziieren. 1796: a' Felesége annya Battyának Léányával titkos szövetséget tartot az az a' Léányt jobban élte, mint a' Feleségit [Bács K; RKA].

40. betart; a respecta; (ein)halten, respektieren. 1580: ekedigh sok keppe(n) esset az ado zedesbe fogiatkozás, hogy egyenleo proportiot es aequalitast az bezedesbe nem tartottak, vegeztek azert ... hoga ennek vtanna az ado zedeok zemely walogatas nelkwl az adot mindenteol fel vegyek [Kv; TanJk V/3. 205b]. 1605: Tarcziafaluy Alberth az Nemes Ember gjermekek teörüennelkwl meg fogta, az facutmert meg foghatta de ha meg fogta teörüenihez kellett volna tartanj [Uoszt 19/87]. 1670: Azért kérti Nagyságod ő felségét, sok igireti is tartván azt ő felségének, orvosoltassa meg az eddig megesett sok alkalmatlanságokat minden részében [TML V, 135 Teleki Mihály a fejéhez]. 1684: Mesterasztal adáskor mikor olyan alkalmatlansággal az egész céh együtt vagyon, hasonló dolgot kell tartani* [Dés; DFaz. 11. — *A céh minden mesterének feleségestől meg kell jellenie]. 1731: A hágtás iránt azt a rendet kell tartani tavaszkor, akit edig tartotta(na)k [JF lovászmesteri ut.]. 1794: Rosnyai Joseff Ur ... Rosnyai János Urat ... az efféle Dolgokban tartani szokott Törvényes mod szerint kinaltattya ezen kezemb(en) lévő csomo pénzel ugy mint 52. Császár Aranyokkal ... M Bándon lévő ... Jozságok Summájával [Msz; MbK XII. 100]. 1848: Mivel Kulitsech András ... a Czéh által elejeben szabott rendszabályokat illőn nem tartatta ... Lakatos Beniamin legénye ... további tartásától fel oldoztatik [Kv; ACLev. 28].

Szk: *rendet* ~. 1571: Az polgar vrain az Ado Zedesben Ille Rendet Tarchianak hogy mikor az adot harom vasarnap ely Jariak es az ky Megh nem akarya Adny Negedyk vasarnap megh fogaik es vgy megh vegiek Rayta [Kv; TanJk V/3. 29b]. 1632: Eleitől foguan valo rend tartas szent Fogaras feőlde birsagh szedesben egyenlő modott es rendett tartott [Grid F; UC 14/38]. 1735: a Sellerek illyen rendett tartanak ... a Hatarok sincs fel osztva, hanem, a ki mint Porcizioz a szerint adnak Nyilat nekick [Tóház TA; JHb XI/9. 30–1].

41. szerint; după; nach, laut. 1622: Ennek okaiert az eő klme melto kiuasagara es Tothazj Mihaj vram hazahoz

Keözepe vczaban el menue(n) es tiztwnk szerent az mint köteleseügnkis tartya így procedaltunk az mint rendel keöuet-kezik [Kv; RDL I. 119]. 1662: senki el nem merészli vala hallgatni, mert azonnal kóborló katonáit rájuk küldvén, szállítván, mindaddig, míg kedve tartaná, rajtok élödteti, rettenetes inséggel rajtok quartélyoztatja vala [SKr 149]. 1670: az innepek kedviért tartóztassa az pátert, talán Isten azalatt meghozza Dávid deákot; ha pedig meg nem jűne, az innepek után hívassa ő nagysága az urakat s adjon eg consilio választ, egyébíránt is conditioi azt tartván ő nagyságának [TML V, 130–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1692: hűti sem tartotta azt hogy olyan embert haborgasson annak marhaját hajcsa be a ki a' maga földén kötelen tarcsa marhaját [Dés; Jk]. 1697: nevetlen leanykamat Sarkadi Ersokott meg fogta, lanczra vetette, meddig kedve tartotta lanczon tartotta [Dés; Jk]. 1737: A Nms Város sokszori Protocollationak tenora 's vigora tarttya, hogi Mészáros atyánkfiai a szarvas marha húst Cum Den. 2 :/ 2 árúlyák [Dés; Jk 479a]. 1741: mint hogi mi Jobbagji vagyunk az Mlgs Vr(na)k s musikálni kételenséügnk tartja hogi az Vr kortsomáján musikállyunk [M.fráta K; BLt I Hoka Marcsi (50) jb vall.]. 1761: Régi be vett szokasunk tartya, hogy akar kinekis, ha mi kára esik gabonájában, vagy fűviben ... midőn az kar tétel után valakinek marhája ottan deprehen-daltatik, az egészszen tartazik meg fizetni [Torda; TJKT V. 65].

42. eltart vkit; a întreţine pe cineva; jn versorgen, alimentieren. 1558: Az mely Arwakt En Mostan tarthok mynd kyczydekert, mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meeg Eleghchekek es wgy Boczassak el [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1583: Ersebet Dobo Thamas-ne vallia ... Theólcheres Vinczet egikor feddem vala ... hog Rengeo Annat keoltseggel tarthia ... Nem lo zemelj Volna [Kv; TJK IV/1. 187]. 1599: Monostorwczaban kiwil Balog Mihalne tartot egi le teot firfigyemetket hogi meg holt, Attünk annak temetessere f — d 50 [Kv; Szám. 8/ XVI. 25]. 1613: Az masodik el menetelbennis protestatio-val elt mi okon ment el, hogi az vra nem hogy magat megh akama tiztitiati, de sőt inkább most is hazanal vetkes szemelt büntetetlen zenvedne es tartana [Dés; KJ. — "Ura házától a válófélben lévő asszony". 1640: Lup Halmagy p(uszta) h(az helye) M(eg) h(alt) maga, edgy fiacskaia maratt mel-liet az Annia tart [Kisberivói F; UC 14/48. 63]. 1665: Item vagyón egy pusztá házhelyem Szappan utcában, az mely házhelyet hagyott nekem Ácz Pálné nyomorék asszony, mivel házamhoz vettem volt éltéig tartottam, tisztességesen el is temettettem [Kv; KvE 196 LJ]. 1702: Gergely Janos se(m) feleségét se(m) gyermekét ne(m) tartotta ne(m) ru-hazta parsusi betegségébe(n) el hadta [SzJk 340]. 1734: az Utrumban meg nevezett Mlgos Urfiakat, a Nehai Mlgos Ur Teleki Pál Ur(am) itt a maga Házánál maga gondviselése alatt tartatta, mint maga tulajdon gyermekeit ... meddig tar-tatta azt nem tudom [Kv; TKI Jos. Déáli pastor eccl. ref. rel. (54) vall.]. 1797: az említett Fogados, és Fogadosne ... a' gyakran betegségben vólt idegen Legényekre különös jó gondot visel, azokra, vgj mint Anya Gyermekkeivel dajkálo-dik, a' betegséghez illendő étellel, itallal, házzal, és ágy-gyal tártya, és ez utánis tartani fogja [Kv; ACLev.]. 1839: a' megholtak Battya ... Nagy Ferentz Uramat, mint valo-ságos Testvére gyermekét itten a' saját házánál nevelte s tartotta mind addig míg mestersége adta [Érkávás Sz; Borb. II Nyisztor György nemesek hadnagya, gör. egy. val-lású (65) vall.].

43. szolgálatra alkalmaz vkit; a ținre slugă/servitoare; (jn als Knecht) halten, haben. 1581: Az Alchynak Tartotta(m) egy legent hogy segitet attam(n) neky d. 12 [Kv; Szám. 3/IV. 15]. 1584: Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat ... Mondek a leankanak hogy Melliezze(n) eg Ludat holnapra [Kv; TJK IV/1. 246–7]. 1600: hogy az Achok felesen volta-nak, negy embert tartottunk mellettek, kiknek attunk d 40 [Kv; Szám. 9/IX. 36]. 1624: bira egy eöreökseget egj Emb-ert is tarta benne [Szentimre Cs; EHA]. 1652: Rakoson^a láko Letaj Istua(n) Veres Drab(an)t (32) ... fatet(ur) ... tu-do(m) asztis hogi ... mikor Barla Miklos Samuelt tartotta ... az houa kellettet penigh mindenue küldöcszté marhaja <u>ta(n) ekeje mellé az houa kellettet [Asz; Borb. I. — "Aranyosrákoson (TA)]. 1703: Azon kompanianak ... tar-tottunk ... hat asszony-embert sütni, szitálni és hat férfiat favágni [Cszs; SzO VII, 111 Cszs, Gysz és Ksz panasza a német katonákon tett költség miatt]. 1717: Az sütők mellett szüntelen négy embert tartunk, kik oljan nagi igának tartják az ot valo Continuuskodást hogi sokan mán el is bujdosnak [INyR ua-ok közös nyil.]. 1734: Tudom hogi az Aszszony az Urfiak mellett olyan Aszszony embereket derék gazda Aszszonyokat tartatt, hogi husz, harmincz forintokat is meg adatt egjnek, a mell<ett> szolgálat, moso Aszszonyt [Szentpál K; TKI Maria Kercsi Ladislai Hegedűs jb-is rel. vidua (50) vall.]. 1771: Ugy hallottam Szabo Ferkoné felől hogy mostani Exerciciumra jövő katonák számára egy ide-gen Aszszonyt tartot a maga házánál [Dés; DLt 321 Anna Szombati cons. nob. Petri Király (60) vall.]. 1813: Tresi Kis Aszszony tsak egyedül dajkálta, 's tartottak egy Öreg Aszszonytis a' tisztelt Ur mellett segelytségre [Szgy; HSzjP Bogos Ignátz Asztalos felesége Keresztes Klára (40) vall.].

Szk: ármásokat ~. 1705: azt is mondják, hogy ármásokat tartanak, akik kívül szélléjelmák, hogy haki az erdőlyiek közül haza akarna szökni, megfogják [WIN I, 552] * bérest ~. 1740: Tartoznak^a ... két Béreseket magok költségeken tartani a' Gy. Sz. Királyi Curia(an) Mikor a' Béres tartást kettő a' jobbágyok között fel vállalja, azon esztendőb(en) azon két jobbágy mind(en) egjéb szolgálatól ... immunis [Runk TA; Ks 89. 58. — "A runki jb-ok]. 1750 k.: az it Ől Fát vágato Nemes ... mindenkor 4 berest Tart it az csaszar béresi közül [TKI az igenpataki jb-ok panaszlev.]. 1774: Bérest minden Esztendőben 8at Szoktak tartani Convention [Mocs K; KS 26] * borbélyt ~. 1835: Borbéjt tartott, fizetett, orvosságotis maga kőllésin hozatott ... mikor itt helybe Doctor nem volt, Zilahrol, Somlyorol [WLT] * cselédet ~. 1800: szükséges képpen kellett eltelédeket tartani [Msz; DLv. 3. XXXV. 6]. 1814: A' kérdett Grof Ur eő Nagysága gazdaságbeli usnkittatásá-ra s lehető pusztulására ... főbb okat nem tudok, hanem hogy szükség, és szám felett való Lovakat, és ... cselédeket tart [Ne; TSb 12] * dajkát ~. 1632: mikor Melegh Andrasne megh hala ... az az kiczinj melegh Girkó rea marada, eő tartotta, czöcz szopó koratul fogua, mosta daj-kat tartot neki [Mv; MvLt 290. 74b] * darabontot ~. 1577: Az Varba penig Drabantokat annyit tarchon mostany Jdeo allapattayahoz kepest az mynyt (!) mostansagal ew eleötte tartottak [Ks Báthory Kristóf aláírásával] * feles cselédet ~. 1634: Ha valamely Uduarbirank feles czeledet tartana, többet hogy sem mind engedue lenne neky az my keny-e-rünkön es köteleseügnkőn arra expensay számban nem ac-ceptaltatnak [UF I, 336 I. Rákóczi György gazd. ut.] * feles frajt ~. 1736 u.: az asszonyhoz beizentünk, bocssássa

ki a frajokat tánczolni; el is jöttek az öreg asszonnyal együtt, mivel feles frajokat tartottak az udvarban mindenkor [MetTrCs 484] * *generális perceptort* ~. 1677: az Országának mind közönséges, mind egyéb Fiscalis jövedelmét, hogy ez Országának Tárházaiban tartsa, sohová az Országon kívül nem transportaltattya*, arra bizonyos Generalis Perceptort és Thesauriarust tartson, igaz haza fiaiból állokat, zálagos és hiteles személyeket, kik ezen hivatalnak igazán való administratiojára hittel legyenek kötelesek [AC 33. — "Rákóczi Ferenc] * *gornyikot* ~. 1679/1681: Szanto, es kasszalo földke(b)en, sőt ez jószágnak minden hatarib(an) semmitis el foglalni ne engedjen; azoknak őrzésekre hites kerülöket s Gornyikokat praeficiallyon es tarczon [Vh; VhU 670] * *jobbágyot* ~. 1624: Tudom azt hogy Becz Jmreh az Daruas Benedek haza mellet ualo Jozagot, mind az Mihaly vaida kj Jeoueteljgh (!) bira, ket rend Jobbagiotis tartta rayta [BLt 3 Mich. Sas de Chjatozogh (50) pp vall.] * *kalandost* ~. 1780: Ennek előtte az mi atyáink szeretetből kezdettek volt tartani kalandost ezelőtt 1623ik esztendőktől fogva [Kv; EM XI, 224 az öregebb hidelvi Kalandos-társulat cikkei] * *kerülőt* ~ → *gornyikot* ~ * *legénybíró* ~. 1768: mindenkor Legény Birot tartottunk a Faluban Sz. Lászlón, és az Ökör tilalmasokat annak kellett meg őrizni és őriztetni [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17. 8] * *lovasokat* ~. 1677: a' ben lako özvegy Aszszonyokis penig értékek szerint jo lovasokat tartsanak | Boros Jenő környül a' kik jószágokat birnak, juxta quantitatemet bonorum otben lovasokat tartsanak [AC 144, 253] * *majornét* ~. 1679/1681: Harom Major ház léven eze(n) jószágb(an) azokhoz oly majornekat tarczo(n) eo kglme' hagi mindenik mutathas-majornét ~. 1581: myndenik Malomba Meste-udvarbíró] * *mestert* ~. 1728: Mestert a Praed(icator) maga tart ha akar, ha penig nem maga fungállyon [Eresztevény Hsz; SVJk] * *molnárt* ~. 1702: Porka Janos mester ... az Malom Birakkal edgyező akarattul Molnarokat, kiket igaz Lelkü Esmeretűek(ne)k es munkara s mestersege alkalmasoknak ismer tarcson [Dés; Jk 321a] * *muskotályosokat* tartott, és mind marhástul nevű gyalogkapitányt a generális vasba veretett azért, hogy marhái mellett muskotályosokat tartott, és mind marhástul őket elvitték [WIN I, 480] * *napzámást* ~. 1621: Egi nap Zamost kellett az Aczok mellet tartanu(n)k Lecz, Zaru fa, Sendelj Es Zegh hordani [Kv; Szám. 15b/IV. 22] * *papot* ~. 1722 k.: Szász Fülpes⁹ Miotla Tanctol¹⁰ el szakadvan maganossan tart Papot [GörgJk 85. — "Szt. bK]. 1803: ha itt Széplakon a' mü Unitaria Religion, vagy egy vagy más uton vgy meg aprosodnék, változnék, hogy Papot nem tartanának vagy tarthatnának [UnVJk] * *pásztort* ~. 1605: minden ember labas marhainak pasztort tarchion [Kv; TanJk I/1. 525]. 1726: az berbécsek mellet pásztort nem tartot [Kilyén Hsz; LLt]. 1745: Hogy az Uy Tordas ökör pásztort(na)k, marháját ki ki eleiben adgya, és à Conventio szerint fizessen, különös pasztort tartani különben sem léven szabad [Torda; TJkT II. 24] * *postát* ~. 1705: Sorostélyon egy postát tartanak, kinek innét holmit megizenvén, amaz megviszi, ahová kell [WIN I, 602] * *prédikátort* ~. 1571: az kaplanok fizetesebeol eo k. plebanos ura(m) egy predicator Tharcion Es mynden Themplumba ket predicator lewen ely vsyelhetyk annak terhet [Kv; TanJk V/3. 34a]. 1592: a felseio plebanos, Az Magyar Vczaiak templumaban, mind eyel Nappal tartozzek sayat eonnen fizetesen egy predicator tartanj [Kv; DiósyInd. 44]. 1643 k./1770 k.: ha pedig

Prédikátort nem tartanak, hanem másunnan fogna jární közikbe, a' régi fizetéshez tartják magokat [Somkerék SzD; SzJk 71] * *révész* ~. 1667: Todode' az Komanai reven jaro haionak allapattia mi formaban volt; ki számára járt proventussa, kik tartottak rivezeket ez előtt valo üdőkben ...? [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk] * *szegődellen* ~. 1819: Ha a Mester Ember a proba hétnél tovább az Inast Szegődellen tartaná 2. Rftal büntetessék [Kv; MészCLev.] * *szolgálót* ~. 1725: Ezen főző Aszszony mellett ugjan Csak szolgálót kellett tartanunk, a ki Szapult, és p(rae)benda Czipot sütött s mosogatott, Kinek fizetése ... Flor. 8 Den. 63 1/2 [K; TKI]. 1735: jó öreg Aszszonyt s szolgálót tartott az Nehai idevezült Ur a p(rae)titulált urfi számára oda be a Városon [Kendilóna SzD; TKI Anna Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba rel. vidua (54) vall.] * *szolgát* ~. 1577: az ado zedeo vram ... keryk ... Byro Vramat hogj az zolgakat megh rostalwa(n) megh valogatwa(n) az waras penze(n) tartchion oly zolgakat kik ... az varasnak hwen zorgalmatoson lozano(n) es lo emberseggel zolgalyanak [Kv; TanJk V/3. 141a]. 1789/1798: A' Ballai Oskola Mester Fizetése illyen: Minden Gazda tartozik szemül 6 ~ hat köpétze Buzát, és hat kupa Bort fizetni, A' Mely özvegy Asz(szony)na)k ostoros fia Vagyon, vagy szolgát tart egyenlőképpen fizet a' Gazdákkal [Balla Sz; SzVJk 173] * *tisztartót* ~. 1713/1750 k.: a Collegiumok mellett is olly Tisztartokat állitsa(na)k s tartsa(na)k ő kglmek a kik seregyen vigyázván minden defectusokra, ha mi ollyan orvoslasra valo dolog, jó idejen adgya(na)k hírt ő kglmek(ne)k mint Curatorok(na)k es az ő kglmek teczesekből orvosollják [RGyLt 12].

44. *kvártélyost* ~ lakót/albérlet tart; a tinea locatar/chiria; Mieter halten. 1753: az után Quartellyost nem tartunk, s az adrolis minden ember feletkezzék el, mert ha most meg adgukis többször nem fogunk adni [Árkos Hsz; Törzs 41 Mich. Barabás (32) pp vall.].

45. *üzemeltet, működttet*; a tinea (in functiune); in Betrieb halten. 1632: Korczima allapattia. Korczimot ennek eleötte igit tartottak, hogy fel eztendeigh az faluie uolt az korczima, fel eztendeigh az Uarhoz korcziomallottak [Betlen F; UC 14/38]. 1640: de mikor fwresz malmot tartottak, akkor ne<m> attak Ostor adot [Hévszamos K; GyU 60]. 1647: az falukon valo szabad korcsomalasnak hasznaua, minden ember egy irant akar es szokotis élni ... ha paraszt ember az teob jobbagiokkal egi irant valo reszt tartozik ki veni es megis fizetni ... valaki aból magatt ky akama uoni ... az ollyanoknak bor avagi ser korcsimatt tartani megh se engedjen [Fog; UF I, 830]. 1668: Kortsomát szabad volt a városnak eleintén három heteken tartani, ugymint a Pünkösdi, Kis Aszöny napi, és Szent Miklos napi sokadalmak hetiben mely annak utánna Bethlen Gábor idejében el fogattvan a várostól, Karátsontól fogva Szent Mihály napig, eo Nagyságok számára kortsomárlanak, Sz. Mihály napjától fogva penig, Karátsónig a városiak szoktanak kortsomárolni [UF II, 442]. 1716: Panaszkodik az Fiscalis Tiszt hogj Szurdokon Fono hazatt tartanak, az melljől sok rosz következik [Szurdok Mm; JHbT]. 1732: magais botrankoztato eletü volt, mert Vgjanis magatis (Salvo honore) vajatta (!) bordely házat tartott az egész Városnak nagy botrankozására [Dés; Jk]. 1789: Azt sem mondaták, hogy a Groff Árendátor Ur külömb külömbb féle Malom Mestereket hivattván azon malomnak oculatiojára, azok azt itilték, hogy ott sohá többé malmot tartani nem lehet, mert az helyly nem arra valo [Abosfva KK;

GyL]. 1823–1830: Szabad az univerzitásnak egy bor- és serpincét tartani, úgy egy patikát is [FogE 233].

Szk: haszonbérben ~. 1842: megkerese engemet Titt Sándor Laszlo Ur ... hogy mennék el ... Széles Györgyhöz és kérdeznem meg aztat hogy ő a midőn a kardasfalvi Malmat Haszonbérben tartotta akkoron mitsoda állapotban volt? és most is mitsoda állapotban vann? [Kv; KmULev. 2 Verestoy Cséri Farkas szb kezével vk]. 1847: Nálunk Kerpenyesen a szabad korcsomárlást az uradalomtól én tartván haszonbérbe, midőn Varga Katalin Kerpenyesre jött, hozzáam mint korcsomaházba szállott [VKp 255].

46. asztalt ~ háztartást vezet; a face/conduce menajul; den Haushalt führen. 1669: Kapikia Böer Sigmond ... igiekezzék ugj az ot valo praebendávalis élni, hogj mind az mi Méltóságunkat megh ne sértze, Asztalat bezűlettel tarcza, hogj látva(n) az idege(n) nemzetis tehessenek diczeretes informatiot felőlle etc. [Törzs. Apafi Mihály ut.]. 1670: Nem vesszét el az eszem, hogj ne búsuljak, holott minden nap csak abban fő az fejem, mely nehezen kell az asztalt tisztességesen tartani, holott annak nincsen szűneti [TML V, 413 Vér Judit Telesi Mihályhoz]. 1823–1830: a gróf azt mondá, hogj: Én Bethlen Pál vagyok, s olyan asztalt kell tartanom, hogj ha délben érkezik is akármely vendégem, mindjárt készen kapja az ebédet [FogE 135].

47. varázslattal foglalkozik; a face vrăji; Zauberei treiben. 1736: azis Comprobáltatik hogj minémű bűvös bájos mesterséget tartott maga Házánál [Dés; Jk 219a].

48. fenntart; a sustine; aufbehalten. 1570 k.: Mi Serieny Miklós főbíró és az tizenkét esküdtek ... ünekik az több mies embernek kik ez városban lagnak szokások és rendtartások szerint céhet engednének tartaniok [Dés; DFaz. 6]. 1573: Aztatol Leorinch hity vtan vallia hogj Minekwanna ely temetek volna Molnar Boldysamet, oda hazahoz gjwltek volt az atthiafiak ... Nem alhatnak volt megh kj tartna, hane(m) vegre eo neky attak tartany, Mostis Nala vagion [Kv; Tjk III/3. 72]. 1592 k.: otogio(n) olyan teoruenynek leon, hogj ... most nem tartozom tartani?, hane(m) ha az en eoreksegetmet be kertelem [Uszt. — 'Keritést']. 1644/1759: Tasnádi Mihályné ... Sárközi Kata Aszony, a' mellyik házban akar lakni ... az eltég boszu, és meg bántás nélkül békességesen tartsa [Ne; DobLev. III/651. 7a]. 1671: Rakoczi György Fejedelemmé lévén Privilegiumok a' Házokiaknak hogj a' Postálkodás ő rollok tollaltassék, de ugy hogj Magyar Praedikátort, Scholát és Templomot tartozzanak tartani [CC 29]. 1677: Hidakat, töltéseket, gátakat; Vámot biro Possessorok jo gondviselessel tartsák sub poena flor. 12 [AC 259]. 1714: megismerteti magát a nagyobb kalugyer, mert igen részeges és rendetlen életű ember volt s gyanoban is esvén, elszőkik, a mellette való kalugyer meghal, nem less kinek tartani a monaszteriat, a sok oláh deák elszéled, az itt való írtás félbe marad [Déda MT; BfN Pásk Vojnicza (80) vall.]. 1763: az Falun fellyül Gátot tartott az falu, még pedig az Nemes Szék Segétségével [Udvarfva MT; EHA]. 1765: Edgy gyalog pallótt tart eo kegyelme material a Borbándi vizen [Borbánd AF; Eszt-Mk 177]. 1782/1799: Privilegiummal nem ditsekedhetünk, hanem Ususból tartottuk a Piatzunkot, mint más Bányász helyekben, mert a' Bányász helységek Piatz nélkül nem lehetnek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 334]. 1826: az ország utján pedig mindég kell hidat tartani; magosabb vagy törpébb czövekeken álljon az, itt nem kérdés, csak hogj az ország utját a' víz el ne iszapolja [Msz; GyL].

49. megtart, fenntart; a menține; einhalten. 1746: Eltétő Ferentz Uramnak Senkinek is allando harmoniat nem lehet tartani olyan veszedekeshez szokot háborgo ember [Szentegyed SzD; WassLt].

50. beszerez; a procura; besorgen. 1780: A Kúrtesi helységben bányáskodok magok tüzeket ... a' meleg oldal felől valo Erdőből tarcsák [Torockó; TLev. 2b].

51. árul, elad; a cere un anumit preț; verkaufen. 1572: chianady Janosnak ... hazat eorekseget varoson kywl valo Idegen Emberek Ne arwilya seh adya, hane(m) ez varossy Emberek, Es ha ky Megh akarya venny ketser arran Neh tarcza, hanem az my Mello es képes arra [Kv; TanJk V/3. 63b]. 1634: Az melly mayorságban el adny valo marha léssen, az Uduarbiro akkorra tarcza eladásat mikor jobb árrá lehet [UF I, 367 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1693: hallottam edgiszer hogj edgj veka buza felett szegődoznek vala, az molnar hetven Penzen tartja vala az buzat, de Sorbán aszt mondgia vala hogj masuttis megh veheti ugj [Berz. 7. LXV. 38]. 1704: Ugyan ma az ittvaló áros emberek kirakodtanak sokadalom formájára hogj már, de igen vékony keresetek van, amint látom, mert mindent drágán tartanak, a pénz pedig igen megkevesedett mindenféle embertől [WIN I, 223]. 1770: az elmúlt esztendőről feljegyzem, hogj universaliter az egész hazában gabona mindenféle bővön termett, gyümölcs sok helyeken nagy bővességgel, bor a Szilágyságban nagy bővességgel, de mégis drágán tartják, mivel az elmúlt három esztendőben szükön termett volt [RettE 217].

52. (nyilvántartást/kimutatást) vezet/ir; a ține (evidență); (etw. in Evidenz) halten. **Szk: diáriumot** ~. 1671: mikor Salvus Conductus adatik valakiknek, abban specificaltassék-meg, kinek? hány személyeknek? hová menőknek adatik? ... tartozzék azon Salvus Conductust a' Posta-mester kezében adni, ki-is Diariumat tarcson effélékről [CC 33]. 1784: kelleitvén ... egy olyan Diariumot tartani, a' melyben minden némű Traktírsághoz való Erogatiojokat, és Perceptiojokat ... igasságoson fel jegyezni tartoznak Ezen könyvet vagy is Deftert Mlgs Principalisoknak ... producályak [Told. 16/87] * **komputust** ~. 1840: a Ménes iránt Computust tartani [Görgény MT; Born. XXIVb] * **levélrovást** ~. 1634: Az hütös biro maga, avagy ha maga nem, hütös polgár társa, az malom mesterrel eggyütt leuel rauást tarcsanak [UF I, 331] * **rációt** ~. 1694: Esküszöm ... hogj ezen hivatalomban ... minden proventusokat az Jozsagon ... eo nsga számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokrol Ratiot tartok [Fog.; Szád. Boér Peter fog-i ub kezével] * **regesztumot** ~. 1573: Erzen Jarto Myhal azt vallia, hogj Tawaly Eztendeoben Torozkay Meg Iratta volt az my Marhaia Palochinak az eo hazaban Maradot, Es az regestumot atta volt eoneky Tartani [Kv; Tjk III/3. 84]. 1672: igaz vederal, ejtellel, es iczevel percipialok, es erőgallok minden Perceptumokrol, es erogatumokrol igaz Regestumot tartok [Utl]. 1675/1688 u.: Minden nevel nevezendő itt valo jóságomb(an) levő iövedelmeket, penzbeli, es egyeb haszonra valokot, szorgalmatosan fel circaly, es az honnet mit be kel szolgáltatni, azt fel szedven, azokrol igaz registumot tarcz [Borb. I Petki János ut. csikscsicsai jb-bírájához]. 1756: Régi Regestumot ... szokott vólt minden javairól tartani [Kv; TGsz 51] * **rovást** ~. 1679/1681: Minden megh mért hordorul az eo kglme Számtartója a hites Biroval ravast tarco(n), s — írja a Ravás végere mennyi veder, hova valo es hány pénzes [Vh; VhU 672. — 'Az ub].

53. vmilyen hiten van; a fi de o anumită religie; (von) ...er Konfession. 1619: ezek ugyan tiszta török hitet, mahometanistmust tartnak, patyolatba jámak, mindenben olyak, mint az több török nemzetség [BTN² 318]. 1831: Dregan Vonutznak hivattatom ... lehetek 42. Esztendő, Feleséges, Gyermekes ... Unitus ola Vallást tartok [Dés; DLt 332. 1].

54. penitenciát ~ (bizonyos dolgoktól) megtartóztatja magát; a se abjine de la ceva; sich zurückhalten (Abstinenz). 1588: Hogi Jgienesen tiztan eleo Mennien az Waros veghezese, Mely Igy Ertetik hogy valamely Mezaros egy ezendeoben theoserkedik hat Az masodik ezendeoben az a' zemely Mezaros telliesegel penitenciat tartchon [Kv; TanJk I/1. 72].

55. hisz, vél, gondol, tekint; a considera; befinden, glauben, etw halten, meinen. 1591: Zenth Istua(n) s Chyokfalua keozoeth az derek berczeth tartottuk my hatarunknak [Geges MT; EHA]. 1610: Baratos kezdé lenni Kun Petterrel es jo barattianak tartia vala [DLt 321]. 1646: ha ... megh talalna Pal Gaspar hazasulni, az feleségeis Pal Gasparnak haso(n)lo keppen beöczwllie, ö kglmeket, mint Zyntin Pal Gaspar Ur(am) Szabo Janos Uramis, es az felesége ö kglmenek, szyntin vgy tartiak s beöczwllik* mint Edes fiat es Leaniat [Burjánosóbad; JHbK XXII/29. — *A fogadott fiukat, Pal Gaspárt]. 1667: Noha én már Szilvási uramhoz nem igen kételkedhetem, mindazonáltal, a kitudját eltávoztatván, jobbnak tartom, az inassa ö kegyelmének ne háljon vele egy várbán [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1678: igaz szolga vagyok és nagy örömmel tartanám, ha szolgálhatnék valamibe [TML VIII, 216 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1699/XVIII. sz. e. f.: életéig, míg l(ste)n az edes Feleségemet nekik edes Annjokot élteti meg csendesen el szenvedgik, édes Annyok(na)k tarcsák, meg böcsüljék [Mezőbánd MT; MbK 89a]. 1705: Némelyek mégis kételkednek ezekben az hírekben, kivált hogy azt mondták ezek, hogy csak háromezer kuruc maradt volna a harchelyen, melyet képtelen dolognak tartanak, hogy annyi ezer ember harc<olv>án, mégis csak olyan kevesen vesztenek el a harcban [WIN I, 597]. 1726: az Asz-szo(ny) ö Nga az Somlyai hazait oda engete az vice kornelusnak (!) Covartelynak ... en bizony csak nem igen tartom rendesnek egy olyan Uri hazat hogy Covartely lakja [Darlac KK; ApLt Apor Susanna Apor Péterhez]. 1755: Külömb(en) az Doctorok eo Excellya, hideg lelését jonak tartják, jobb egészséget remélnév utánna [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1770: mi eo Nsgát mivel annak előtte majd minden napi volt az vmál, nem tartattuk idegennek lenni [Bencenc H; BK 1017 Ursza Iván (35) jb vall.]. 1790: A gyermeket ... gyakran jártattuk, de jártató kötével éppen nem tartom jonak hogy jártassuk, mert lehetetlen meg tartoztatni hogy egészen a' kötőre ne ereszsze a' melljét [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. 1813: azon hely nékiék örökségek, különösön magok örökségeknek tartottak a' Kis, és Keresztesi fíjak [Koronka MT; Told. 22].

56. (vmilyennek) értékel; a aprecia/considera (că ...); schätzen, anschlagen. 1597: Kwthy Janosne Orsolya ... wallya ... Nagy Jstwanne monda ... en eleotte(m) ne aly mert ennekem ellensegem vagy zinte ollya tartom mintha tennen kezdedd eolted volna megh az vramat [Kv; TJK V/1. 113]. 1637: szaz Palne ... monda szekely Istuannanak, hogi miért jűsz te enelőmben vgj mond, ha ugi latlak mint ellensegemet, mert az te hazadnal koncoltak fel az en gyermekemet, ollia tartom mintha te lettel volna gilkossa az en

gyermekemnek [Mv; MvLt 291. 90a]. 1658: Amazt is ellenben illetlenek tartom, ha Mikes uram nélkül menjek oda, urunkhoz [TML I, 282 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1662: Barcsai maga is nem nagyra tartaná a fejedelmi méltóságot [SKr 500]. 1710: Csáky László ... Bánffy Dénesnél magát, maga ítlete szerint érdemesebb személynek tartaná [CsH 111]. 1762: az Sz: Háromságot olyba tartják, mint az szemetet, mert ha itt volna a szeméttel edgyütt ki seperné, és ki vetné [Torda; TJKt V. 110]. 1777/1780: Ezen Major Házat az aestimatorok nem tartották érdemesnek a meg betűlésre [Alparét SzD; JHbK LII/3. 90]. 1796: ezen viszonytagságai 's nyavallyáskodásai között is tudtonra semmit is el-nem idegenítvén én nem Tékozonak hanem meg tarto és takarékos életű embernek tartom [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1801: Puskas Stefan ... úgy viselte magát mint egy elado Leany, és ha olyan orozo ember lett volna vagy egyszer vagy masszor ital közben csak kellett volna valami hozza sajditanom, de leg kissebbet sem vettem észre, s egesz Falustol igaz embernek tartjuk [KLev.]. 1856: hamis uton valakit meg vesztegetni alatsónságnak s bűnnek Tartom [Csapó KK; DobLev. V/1397 Dobolyi Bálint lev.].

Sz. annyinak ~ mint egy bolhacsipést. 1816: 200 ftal kifizetni, melyet csak annyinak tart; mint egy Balha csipést [DLt 99] * a városi embert olyanná ~ja, mint a kancabőrűt. 1644: Latam azt az fogoli legent az ablakomrol ... es minketis rutul kezdé szidni ... hogy esse lelek kuruak ollanná tartom az Varasi Embert mint az kancza boriút [Mv; MvLt 291. 407b].

57. igényel, igényt tart vmire; a pretinde/revendica; beanspruchen. Szk: jussát/just ~ vmihez. 1675: az mivel ados Szamosközi Mihály Balás Deák(na)k mentül hamarabb fizesse meg, alioquin mivel Balás Deak olly praetensioval tartotta jussát az fundus kerthez hogy ados pénzével Szamosközi Mihály, ha pénze letévődik bene, alioquin iussát az örökséghez, pénze le nem tévétvén(n) mondhattya, és kezénél meg maradhat és birhattya Balás Deák [Kv; TJK VIII/12. 14]. 1760: Tudom hogy ezen Tiszillye, alias Rekitze nevű hely a' Vákai Határhoz tartozik ... a nevezett Trifesztye nevezetű emberek tartottanak, 's tartanak just hozzá [Lunka H; TL. Dávid Péter (60) jb]. 1817: Baro Bomerni-sza János Ur eo Nagysága edes Attya ... Just tartván a' Harsányok azon Papi Házokhoz törvényesen őket meg nyerte, és onnét expellalta [Görgényszimre MT; Born. XVIII. 5 Lászlófi Joseff (70) ns vall.]. * közt ~-ja/közt ~ vkihez/vmihez. 1615: Ammonealok hogy ha keozit tartia aznak az ... Jozagoknak valosagahoz ... uigiazon rea az Maros szekj zekre [Msz; BálLt 51]. 1716: Hoka nevű Czigány ös örökös Jobbágya volt N: T: Nemzetes Galgoi Rác Péter Uramnak ide Lonára Szolgát egesz eltében, Senki közt hozzá nem tartotta [Lóna TA; Borb. II Nau Petru (70) jb vall.]. 1743: eo Nga Gazda Mihály nevű Szolgaja ide jöven egy Pecsétes Levéllel tilalmaztatta a' Gátfolvi János Uram Sellerit, hogy se magát, se a Pusztához, se az utánna valo földekhez közt ne tartson, mert eo Nga akarja el foglaltatni [Kincs KK; SLt 8. K. 15] * pretenciót ~ vmihez. 1669: semmiképpen meg nem engedem, hogy praetensiojokat portiomhoz tarcsáiak eo kglmek, és ott neis építessenek eo kglmek [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1676/1681: ö kglme utan következő olah Pap ezen Collatiomhoz semmi p(rae)tensiojat ne tarcza [Vh; VhU 451 Thököli Imre vál.]. * számat ~ vmihez. 1596: Thudom hogy Sebesi Miklos tartott az kek lohoz zamot [Uszt 11/48]. 1632: a joszágon vagyon egy körtöveljfa, melyet edes körtövélynek hinak ... a meddig a

fa el nem vész, addig a Sándor János és Mihály birodalmába legyen békességesen ... hogy ha a körtövély el vész: a földihez ne tarcsanak számot [Szentmihály Cs; SándorO 73]. 1741: hallattam hogi volna két darab föld a' Kornis részre, de ... a Vass Urak tartnak számot hozzá [Velker TA; Ks]. 1812: (A) Berket az én időmtől gyermekségemtől fogva soha senki sem birta hozzá számot nem tartott, hanem csak egyedül a Nagy Laki Réformata sz. Eklésia [NagyLak AF; DobLev. IV/943. 35b Hetzegán Juon (40) j b vall.].

58. állit, mond; a afirma/spune; behaupten, aussagen. 1557: 1557 zenth Isthwan Nappyan Weres pether Thyztas-saagoth Thewn Wayda Kathws Marhayara az mynth az ados lewel Tharthya [Kv; TanJk V/1. 1]. 1589/1590: mint hogi az Embereknek memoryaik labilis, semmire egyebre nem emlékezwnk hanem az mint a' my Jedzeswnk tarttia, mellyet igireol igyre Nagodnak meg Jrunk [Méhes TA; WassLt]. 1616: Az mint ama Regula is tarttya, Temporalia permütatione noluit tamen Jus regni innovare [Kv; RDL I. 100]. 1653: mikor mind a székelység s mind a vásárhelyi követek eleibe adták volna, tehát igen nevette, és csudálkozott' azon, hogy azt mondták a székelyek, hogy nékik azt tartja az ő törvények: hogy a székelységen vár ne légyen [ETA I, 87–8 NSz. — "Básta". 1667: Az passa ha ott áll s jár szive, az mit tart írása, ebből jót reméllek | hittelt mondta Sebesvárt is azt egy paraszt ember, Beljényesben látta, még az elmúlt hétfűn beszálott, ki után érkezvén az váradi levelek, azok mást tartnak [TML IV, 73, 74 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1693: A Defunctusnak Testamentuma azt tartja, hogy holta vtan adassanak ell az Marhak [Ne; DobLev. I/38. 3]. 1729: a rend es artikulus azt tartja hogi proba Szedes idejen es szombat napon kellet volna lennie czech gülesinek [Kv; ÖCJk]. 1745: a Természet Törvénye azt tartja, hogy az Apákat és Anyákat á fiaik és Lányok örög Attjokat és Annjokat második gyermekségre jutván, és meg njavalyásodván, tartsák és táplállyák [Torda; TJKT II. 76]. 1775/1781: a Bányászok köz beszédben vették volt akkor, a mint az atyám nékem beszéllette sokszor, hogy jól lehet példa beszédben azt tartják: Máj bune o Czare bune, ka o Boje bune, de a milyen gazdagok vóltanak azon Bányák akkor, el merték a Bányászok mondani azon Bányáról: Máj bune o' Boje bune, ka aeszta a Josiki, ka o' Czare bune [Nagyalmás H; JHb LXXI/9. 424]. 1782/1799: ő Nagyságokkal ... illetén modon telt meg edgyezésünk ki nem rekesztette azt, hogy ide hátrábbis valamint eddig a' külsők szabadoson be hozhattak hogy be ne hozhassanak, a' mint hogy a' Contractusunkis ugy tartja, a' mellyet a' tisztelt Urakkal inealtunk [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 370]. 1815: a' Körösi István Koslárdi portiojának általam leendő ki perlése véget az osztályos vérekkal inealt Contractus 4k pontja azt tartván, hogy edgyik vér atya fínak is a' ki nyerés esetében azon Koslárdi portioból competalo részét különösen az egész nélkül ki bostáttani ne tartozzam [Marosbél AF; DobLev. V/972].

59. eltart, vmeddig tart időben; a dura, a ține un anumit timp; (an)dauern, (an)halten. 1563: szent Margit aszszony nap előtt való hétfűn estve, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék és semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy oraiglan [ETA I, 20 BS]. 1586: 23 Julj Kocis Giorginek fizsettem eles ala hordozasait, es őt valo forgodasaiert az meg az kazaltatas tartot f 2/75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 56]. 1634 k.: Attam az Par szerke Ekermezei borból Ur. 22. Az maradeka tartot usq(ue)

ad 22 Augusti [Utl]. 1664: December 14. Láttattott üstökös-csillag, mely sokáig is tartott [AMN 89]. 1677: Noha rend szerint valo Octavalis Terminusok ennek előtt esztendőnként bővebben celebráltatni decemáltattak volt, ugymint az Erdélyi Nemességnek első Terminussa kezdetődött Reminiscere Vasárnap után valo hétfűn, és tartot Virág Vasárnapig [AC 174–5]. 1711 u.: 1703-ba kezdődött az kurucz világh tartot het Esztendejigh akor Löt az pacificatio Leopoldus Csaszarral [Torockó; MNy IV, 233]. 1739: az fiaskám az himlőből ugyan ki gyogyult, de erőssen hurút, az hasais ment ugyan mindennap eczer, de mindenkor keveset ... már tizenharmad napja hogi rosszul kezdett lenni, harmad nap mulva ki ütött rajta az veres himlő, harmadnapig tartott [M.csesztve AF; Ks 99]. 1769: Már szt Márton nap után kezdődik az örökös Titulus alatt lévő Jóságok iránt mozdított perek(ne)k Periodussa, és tart Karátsónig [UzslT XIII. 97]. 1785: ha tizenhét nap nem tart a Széna Gyűjtés kender nyövessel potollyuk ki [Torockó; Thor.]. 1786: Tudom azt ... hogy az Thoroczkai Lakosak ... az maguk rendes korszámroltathatásak idején kivől az melly tartani szokot Sz Mihály napjától fogvast Ujj Esztendő napjáig soha nem tartattanak korcsomain Bort nemis árultanak s ma sem árulnak [uo.; TLev. 4/13. 12]. 1822: A szárazság ugyan még mind tart ... széna majd semmi se kerül kívált az oldalos helyeket megse lehet kaszálni [WLT Kelemen Benjámin lev.]. 1853: a' tseléseket nem kell sok hushoz szoktatni Vasárnap, ked, tsőörtök, a' mig a' véresebbe tart azután 2szer egy héten hus, frustukra meg mondtam volt néked mind más udvarakba is száraz kenyér, s vagy egy pohár pálinka [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

60. húzódik, vmeddig terjed térben; a se întinde pină la ...; sich hinziehen, entlanglaufen. 1605: egy darab ret tart az Aranasigh az keozep rewig [Várfa TA; EHA]. 1640: Az Pulioni embernek Philep Janosnak es Andrasnak meg engette az Eccl(es)ia az ot valo Parochialison eppitetett kertet bimi migh az mostani Söveni tart hogi vetemeniszenek benne [SzJk 47]. 1715: az m: nagy Gorbai Határ ... Paptelke felől méjien fel az Arkon a migh az árok tart [Csákgigorbó SzD; EHA Vámos Mihály (60) vall.]. 1764: a malom árkának dagálya a meddig tart a malom felyel, látható képpen attol fogva kezdődik s láttzik a viznek szelyedése, szerte menése [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. 1777: (A határ) transferátatott a fellyeb ki álló Kál Alb nevű Kősziklái, ottan lehető nevezetesebb métának meg maradtatása okáért, tartván innenis a' Méta fel egyenesen ... a' Járai Bánya tetejére [Asz; Ks 89]. 1808: vagyon egy vápa és az osztájkor tett halmozás, s vápa tart egészen keresztül a Lórintz mezeje nevezetű pusztáig [Albis Hsz; HSzJP Nemess Veress Gergely Gyalog Katona (64) vall.].

61. vmerre megy/tart; a se îndrepta spre un anumit loc; gerademachen, sich richten. 1570: Pesthy Kathws Azzon hithy zerent vallya ... Annak wtanna valo Jdeoben hogi ez vallo megh Ertette volna hogy Zabo Janoshoz Thart Aztal tartasra az Trombitas egykor zora fogya az Trombitast [Kv; TJK III/2. 33]. 1572: Katalin Molnar Demeterne azt vallya hogi latta az chiaky Deaky Igen tartottak hegedws lanosnehoz mykor az aztalos leorinch hazanal lakyk [Kv; TJK III/3. 33]. 1573: Istwan kutas Istwan fia ... Azt vallya hogi Eo ne(m) latta ky haytotta, chiak hogi ... mynd ketten leh Estenek, chisar lanos fely keolt az Borbel fele tartot Zabo Gérgy az az (igy!) Ambrus kowach hazaba tantortog be [Kv; TJK III/3. 209]. 1583: Piroska Nagy ferenczne lattam hog ket Nagy terehel hoz vala eg Ember onnat Az bachi pe-

ter kerte feleol Seowent az Var Allia Molna fele tarta velle [Kv; Tjk IV/1. 161]. 1585: az Duna melle tartwan, keöltet(h) által [Gyf; BáthoryErdLev. 241]. 1662: az ellenségben addig, míg megszakgattatván, eloszlattatván, sok kárt is ejtenének, ezalatt aki mint szaladhatna, a Kalota havasára és hazájok felé nagy szaladva tartanak, sietnek vala [SKr 521]. 1669: Bánfffi Boldisár uram pedig azt mondja ... ő kegyelmét küldötte ide B(ánfffi) S(igmund) uram, hogy az nagy asszonnyal tartana az iffjú asszony [TML IV, 432 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1681/1748: az élen egy Csupig, és onnét á Bercz tetejen a falu felé tartván [RkKAK 236]. 1705: Kecskemét felé tartván pedig, hogy ott magát megkenyerezze, Károlyi pedig elől elküldött, hogy Kecskemétet előtők felégessék [WIN I, 576]. 1706: Rabutin tart Szolnok felé, melyet észrevevén Károlyi, eleibe kerül [Kv; KvE 247 VBGy]. 1769/1802: Előbb menvén ... Egyenesen fel amint nevezik Lá Fintiniczé Bajtsi forrásotkához; onnat Nap nyugatra tartván egy erdőből Szekér utban kapván ... egy nagy bükfában láttatott egy Csillag forma bé forratt kereszt [JHb LXVII/3. 50–1]. 1848: onnat a Kántus pataknak keresztül a Kapjoni határ között a Szamoson egyenes direc-tiót tartván az ugy nevezett Béla hegy tetőn, a Kozárvári határig ... be rug ugyan az hol a két Szamos öszve találkoznak [Dés; EHA].

62. jár vkihez/vhova; a merge deseori la cineva/intr-un anumit loc; etw (mehrmals) besuchen. 1600: Feics Janosne Orsolya azzoni ... Ezt Valya ... razmanine azoniom ... sokzor bezelgette ennekem ... az uristen oly emberek paranczolt neki, Brassai olahok ő neki halat hoztak ... azon kepen az uasasok igen tartotak hazához és igen segelletek [Kv; Tjk VI/1. 381a]. 1639: bizon nem jambor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazához tizta orgazda [Mv; MvLt 291. 201a]. 1796: vagyon még ezen fogadon kívül két fogado ... mellyekben hol jobb, hol rosszabb pálinka Kortsomároltotván, mikor azok közül valamelyikben jobb ital árultatik, az egész falu ahoz tart [Szentgothárd SzD; WassLt].

63. fél vkitől/vmitől; a se teme de cineva/ceva; in fürchten, etw. befürchten. 1542: azonywm kewzewne neky, mywel annak elothte azt wzen the wolth hog ... ew kegelme en thwlem semmyth ne tarchon [Fog; LevT I, 16–7 Petrus Orozy lev.]. 1578: az Nymethy Nehai Zeoeh Istwannetwl Annazzontwl es gyermekyteol weoththem wala egy hazatth ... Ezt megh Erthwen az Deesy wraim waroswl, Tharthwan Attwl hogy En Ew keozteok azt az hazat megh Nemesitthenem, es magamat, az warossy Egyessegbewl ky vonnam, waroswl Enghemet azon hazbwl ky wetettenek wala es pynzemet le Theottek [Dés; DLt 202]. XVI. sz. v./1934: Az vitéz bortul igen tarsan, nem az egész hatarara (!) bocsás-san gyakorta, hogy meg ne tréfalljan [HSzjP]. 1606: Jartam az Veres Patak neüy helyben mybe valo fat uaghtam ott, en az Korondiaktul tartotta(m) hogy be viznek, mert vgia(n) be is akartak viny [UszT 20/71 Laurentius Nagy de Oroz-hegy lib. (40) vall.]. 1676: valahová teszen az én Istenem, de én nem igen félhetek német uramtól, nem is félnék, ha az köztünk való egyeneltenséget nem tudnám; tartok csak valami alkalmatlan lármától, fütástól [TML VII, 247 Teleki Mihály Bánfffi Zsigmondhoz]. 1679: Kovacz Marton ... lopasbeli véketül (!), annak poenajatul tartva(n) nem is remenlhetjük hogy Erdélyben(ben) batorkodhassek a' feleségével valo lakasba(n) [SzJk 135]. 1690: most is el kellene innet Fogarasba(n) mennünk de tartvan az uton eshetendő in-convenientiaktól nem mehetünk [Ebesfva; Törzs. Bethlen

Sámuel ut.]. 1701: Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimen-tyéből hat Compagnia kgl's Vrnk fő Flgē ellen rebellálván ... Faluknak felverésével és nagj predálással s sok gonosz-saggal Török országra és más helyekre el széllettenek, és tartunk attól, hogj ide Erdélybenis bé hatnak [UszLt IX/77. 30 gub.]. 1721: annyira vakmerőkke lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolattyát, az regen practizalt Articularis büntetésektől ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. 1761: Ezt eszre vévén Gombos Kristof, s tartván a sáfrány illattal beggē tészi magat, s a szőlő hegyből a Pasztorság mellől ... el szökik [Koronka MT; Told. 21]. 1793: Ettől a' czivodás-tól fogva, néhai Gróf Toldalagi István Ur kezd a meg-éte-téstől tartani [uo.; i.h.]. 1837: tartok tölle hogy ha gyengén találja öködt a Himlő oltás el mecsevéjesznek [WLT Nagy Lázár lev. — *A bárányokat].

64. vendégül lát, szállásol; a primi ca oaspete, a caza; jn als Gast zu sehen, Bewirtung. 1570: Es megh Jsmerthe wayda mihaly ez apacza asszont, oth aszt montta hogy ő wayda mihaly Es az apaca asszon(n)ak az annya egygek lottak volna oth Jol tartotta es mind penzel s mindennel, meg aiandekozta [Kv; Tjk III/2. 41–2]. 1593: Buzai Antal vallia ... varga Gergely es varga Catalin eggiek valanak Apual aniaual ... Mochi Albertne az lob anniokat egi telen tarta hazanal ... hazaba melegebe tartotta [Kv; Tjk V/1. 398]. 1608: Berei Marton kezebe engedwen az hazat, az elebbj megh uetel zerent, illyen keotes alatt; Hogy Berei Marton Getzy Istuan Vram bozzusagara valo embert az hazban ne tarchyon [Mezőbánd MT; MbK]. 1631: en nem tudom mit kel tenni az Istentelennek, de im mostis rajta kaptak bizon az Aszonio(n) az kit hazanal tart hogj miuelj volt neki [Mv; MvLt 290. 62a]. 1657: Böcsülettel látá az kapitán, jól tarta, s jó lovat is adata alám [KemÖn. 61]. 1676: Kálnoki újobban mondta, valjon kik fogatták és kik tartják őket? [TML VII, 289 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1745: Négya mondotta Kovács Mihálynénak, Te tartasz aféle varáslo Aszszont a házadnál s te vitted elis a te-hén poklát a kúthoz, s a cigányok tanálták meg [Szentbenedek SzD; Ks]. 1759: (Édesapját) mostan egj keves időtől fogva tartotta Házánál [Albis Hsz; DobLev. I/292. 5b–6a Steph. Bod (60) ns vall.]. 1767: Az kérdésben forgó időben Enis az Több legényekkel edgyütt jelen voltom az Csenteri Miháj Házánál hovais hozzánk jövéen Telegucza Juvon jol tartattuk borral [Barasztmklós KK; BK. Musnai Márton Ersek András conventios szolgálja (22) vall.].

Szk: asztalt ~ (vkinek). 1601: Mikor az Taligasnak, plebanosne Azzonyom Aztalt tartot volna, attam aztal tartasert, egy keobeol zabbal egyut f 5 d 20 [Kv; Szám. 9/XV. 32 Jer. Nekl kezével]. 1769: Ezeket pedig hallottam K. Vászárhellyi Rector koromban mikor asztalt tartottak nekem [Barátos Hsz; HSzjP Samuel Vida Ecclesiae Reformatae Baratosiensis Pastor (44) vall.] * nyakán ~ vkit. 1710 k.: Noha guberniumul mindnyájan láttuk, hogy rendkívül való nagy lopó, kártevő, mégis valamig a fejevári jószágot fel nem osztók, csak a nyakunkon tartá a gubernátor erővel [BÖn. 885] * szállást ~. 1604: Jeoue hozza(m) Bikafálua-ra, kezdé hini hogy menniek fel, mint az erdeotle(n) hely-reol Olah faluba, es eo enneke(m) zallast tartana [UszT 18/43].

65. lakik, megszáll vhol; a locui/sta undeva; absteigen, wohnen. Szk: lakóhelyet ~. 1732: Asztalos Stefán ... Báts maga az udvari Juhok mellett az ötse Borju Pásztor, és az esztenába tartanak lako helyet [Szentbenedek SzD; Ks 40.

XXVIIIc] * szállást ~. 1570: Zeoch Benedekne Katalin hyty zeren valya hogy az lean ketzeris tartot zallast hazanál [Kv; Tjk III/2. 87]. 1597: azt tudom hogy harmad ezten napia lezen holnap napon ldest harmadik napia(n) Kis Aszonj haüanak hogy eggit volta(m) ebede(n) Dauid Antalal, mert Bekesj Janos Ura(m) hazanal tart zallast [UszT 12/35]. 1603: Georgius Nagi ... fassus est ... a' molnar ... hozot valamj apro Zamos halat, vagj ket vttal eo azt monta hogy az halazok adgiak neky, miwel hogy ott az malomba tartottak az halazokis zallast [Kv; Tjk VI/1. 640]. 1641: hun az Batianal Lazar Mihaljnal hun az Aytayne iobagianal Vazinal tart szalast [Sárvár BN; Ks Szekely István (45) jb vall.]. 1730: (Kovács Mihály) Hid utczába Orosz Ferencznit tartott szálást [LLt Jos. Lukáts de Jenőfalva (20) vall.]. 1823: Csernátoni Samuel ... a Hoszsuk Nevezetű Török Buzás helybe egy kuldusné le nyomot, s siettibe még keszkenyőit is ott hatta, melyet a kuldusné a ki Nálam szokot szállást tartani mondotta, s a keszkenyőt is mutogadta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Roska Mitruj (50) szolga vall.].

66. ~ja magát a. alkalmazkodik/igazodik vmihez; a se conforma unui lucru; sich halten/behaupten. 1568: was görg Jllien walazt twn hog nem tartozom meg eskennóm, mert ihon keszemben wagon az marharul walo lagistrom Es az mi Ebbe(n) megh wagon lrwa ahoz tartom magamat [Göc SzD; WassL]. 1581: az vezedelembe el Borwllunk de ... mindenekben az felseged akarattayhoz tartottwk magunkat [Gyf; Törzs. Szentpáli Komis Mihály a fej-hez]. 1592: ez varosba(n) sok leoweo Meneo vagion ... minde nek jdegenekis Jobbagiok, tarchak ez warossy modhoz magokat [Kv; TanJk I/1. 176]. 1593: Megh erttwn Az Zas Natio, Az Magyar Nemzetnek beo bezeddel valo irasat, melyben Mutogatiak Enyedi Georgy pwspeokeot plebanosnakis valazatany ... Jelentette a Magyar Nemzet hogy az eo fel Olwastatot Jrsahoz tartihia magath [Kv; i.h. I/1. 213]. 1649: Mindenekb(en) reuersalisodhoz kellet volna tartanod magadot s accomodalnod, de miuel hogi ahhoz magadot ne(m) tartottad ... keuano(m) conuincaltatnod [Kv; Tjk VIII/4. 402]. 1676/1681: az jo rend ... ügi tartatik meg, ha jo disciplinához szoktattatnak az emberek; mely disciplina rol ... Capitány es Porkolab Uraimek(na)k specialis Instructiojuk lévén ... ahoz tarscsak magokat* akaro(m) [Vh; VhU 661. — *A német vitézek]. 1712: Minthogy az J ed Nga Procuratoratul Citalt Articularis locus em iljen színü dologrul sonál ... tartsak magokat az Fellyeb meg irt Deliberatumhoz [Torda; JHb LIV]. 1764: tartsa magát az Instans az eddig ki adott Magistratualis Determinatiokhoz ... á barány bőrek vetele modalitássában [uo.; TjkT V. 218]. 1807: a Praetendens Felpertes Aszszonyok tartják magokat az előbbeni Divisiohoz és a leg kissebbenis azt meg bontani nem akarják [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — b. ragaszkodik vkihez/vmihez; a fine mult la cineva/ceva; zugetan sein (jm). 1785: a betsűnek idején azt adatta a káros előnkben) hogy ha el betsűlt Jozságunkat ad l5denam redimálhattuk tehát remittálja, en pedig ... azon summát joval a l5 nap elott meg vittem, de nem akarta elvenni azt mondván, hogy magát tartja azon szánto földhöz [Török Bertalan gyűjt. Vizaknai Kontz József lev.] — c. fékezi magát, uralkodik magán; a se stäpni; sich beherrschen. 1679: közönségesen az magyar atyafiakat ő kglmeket intse meg szónkkal, kiki ő kgmek közül tartsa határában magát, ne igyekezzenek izgá gát szerezni [TML VIII, 466 a fej. Teleki Mihályhoz]. — d. ellenáll; a rezista; jm v. einer S. widerstehen, gegenhalten.

1705: maga a dux megírta volna a kurucoknak, hogy meg ne békéljenek, mert maga is lejö bizonyos hadakkal menjenek, csak keményen tartsák magokat | 10 Augusti, Nagyszombat és Leopold közt lévén a kurucoknak erős sáncok, kibén 45 000 voltanak, és maga Rákóczi uram és Bercsényi uramék ott voltak, generál Herbeville a nagy armadával reájok menvén hat órákor délután, egész nyolc óráig jól tartották magukat a kurucok [WIN I, 366, 536]. — e. vmilyennek értékeli/gondolja magát; a se crede/considera ...; sich für etw. halten, sich etw. dünken. 1661: Karádi uram is ... szörmyen elhitte magát, hogy tatárt vágott, azt mondja Kapi urammal s Pály urammal vitézebbnek tartja magát az iránt [TML II, 156 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: S valaki velem együtt igaz hazafiának tartja magát, Istenihez s hazájához való obligációjára kénszerítem, tegye le elméjéről, ha mi oly praeeconcepta opinioja volna a magyar dolgok iránt | Ha fejedelemmek tartod magodot, azért adott lsten botot, fegyvert a kezedben, te igazgassad őket, ne ők hordozzanak tégedet, ahol akarnak [CsH 108, 192]. 1770: Nyigának a korcsoma pénzért ... szám-tarto Vram meg tiltotta nygy ökre árát 133 vonás for(intot) és még mais pénzéhez nem juthat ... és nemis tartya adossá anyival magát [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1823–1830: a nagy Bethlen Pál Nagy lévén, a Bethlen ház is nagyobbra tartotta magát, melyben apa, fiú nagy hivatalokat viseltek [FogE 161]. — f. fenntartja magát; a se întreține; sich (unt)erhalten. 1681: az egesz Joszagban, minden egész ház nép (-: az ighen szegenjen, özvegyen ki csak orsojaval tartja magát, es Seleren kívül :) tartozik egyegy főt Fonalat megfonatni az Vár szükségére [Vh; VhU 71]. 1719: berkenyefának gyümölcseiből sült málával ... kételenítettnek magokat tartani [HSzj törökbiiza-torza al.]. — g. vmilyen módon viselkedik; a se comporta într-un anumit fel; sich irgendwie verhalten. 1595: 19. Noiemb(r)is) Dobos ferencznek adatot Biro Wram f l költséglü miért hogy Lippa fele az hadban, vitezul meg allotta az löüost az War kö fala alatt, és magat Emberülis tartotta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1705: Mind a két fél pedig csak oly csendesen tartja magát, hogy hírül sem láthatunk kurucot [WIN I, 527].

67. div is vki/vmi mellé áll; a fi de partea cuiva; es mit jm halten, zu jm stehen. 1783: Tesi Sigmund Uram ... ezt maga mondotta nekem Sz(en)t Györgyen, ketten edgyütt lévén, hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal ... mert több hasznát veszem a Földes Urak(na)k [Torockó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.]. 1811: Én tartok a' jámbor, igaz és egyenes Szívvel, és a' kegyes, keresztýén Istenes Emberrel [ArÉ 58]. 1847: Varga Katalin megtudakozván nevemet, azt felelte, hogy én is kutyá vagyok s azért tartok a kamarával [VKP 249].

Szk: ~ja a pártját vkinek pártfogol. 1657: Homonnai Bálint pedig frustálthatott, ki már meg is indult volt csak kevesed magával az akkori országgyűlésére az electiára; kinek pártját tartotta is Bethlen Gábor is | Az említett Schultetus nevű doctor az fejedelemszónynak igen nagy kedvetlenségében esett vala, eszében vévén, hogy Bethlen István pártját tartaná, az pedig Bethlen István akaratjából portára ment vala [KemÖn. 26–7, 135].

68. összefog; a se uni; zusammenhalten. 1677: Pap Izrael uram ha még ott vagyon, ő kegyelmével is kellene az gyaloginak iratni; ha pedig ő kegyelme el ment volna, urunk neve alatt ő kegyelmének irattasson, hogy tartsa egy csoportban alatta valóit [TML VII, 435 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

1811: ha külön váltok, és meg-hasonlatok, Abból következik végső romlásatok ... Azért fogadjátok meg, együtt tartsatok, Ellenségek ellen együtt harcoljátok [ArÉ 101].

69. figyel; a fi atent; aufmerksam sein. Szék: *fület -ja vmire*. 1670: ha im a végbelieket Nagyságod meghallgatta, méltóztassék fület az én kegyelmes uram meghallgatására tartani [TML V, 335 Baló László Teleki Mihályhoz] * *résen -ja fület*. 1668: Kegyelmed is kimenő útjában legyen vigyázásban s füleit résen tartván, az dolgokat szorgalmatosan cirkáltassa meg [TML IV, 392 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1710: A császár megértvén a dolgot, Balassát meg akarta fogatni, de ő is résen tartván fülit, Erdélyben beszaladott [CsH 102-3] * *szemmel/szemügy alatt* ~ figyelemmel kísér. 1802: Delucio ... Müller Ferenczet mind tsak Szemmel tartotta, és orozta, mind tsak a' háta megé kerülni igyekezett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1831: későn éjszaka a' tetőről meg látok három embert edgyet szűrőst kettőt feketés Gubakba, hogy a' Gyertyánoson valami Lovakat terigetnek én ezeket szem ügy alatt tartván, láttam azt is mig ... a' Déés Aknai országos utban lévő nagy vállus kútnál meg állapodnak [Dés; DLt 332. 7].

70. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *hüség* ~ *vkizez/vkinek* hüséges *vkizez*; a fi devotat/credincios cuiva; jm treu sein. 1562: de mindazáltal a Tiszán innét Erdély felől Ferdinandus nem birhata, mert azok minden hüséget tartának János királynak, a mint neki megesküdtek vala [ETA I, 13 BS]. 1614: Most immár ugyan azt akarja az hatalmas császár, hogy ha őhozzája tartja az hüséget Erdély, épüljön mégis az békességben, mert az hatalmas császár azért szerzett békességet ez széles világon való fejedelmekkel, hogy az ő birodalma alatt való országok megépüljenek [BTN² 74]. 1653: (Básta) Kiküldi követit az országhoz és azt kérdeti: Ha ki hivi? és az igaz hüséget kinek tartják? [ETA I, 84]. 1657: Ennek^a atya akkor császárhoz tartja vala az hüséget [KernÖn. 233. — "Révai Ferencnek]. 1686: most is kalugerek által jártatja az rácszágot, hogy a némethhez tartsák a hüséget [EOE XVIII, 575-6 a fejevári országgyűlés törv. és irományai] * *kötelességet* ~ *vkizez* kötelezi magát vmire; a se angaja pentru ceva; sich zu einer S. verbinden. 1763: életeknek mogyát szabadoson kereseshessék, semmi Jobbágysági kötelességet mán tul hozzáknak nem tartván [Szentmargita SzD; KGy].

71. ragaszkodik vkizez/vmihez; a fine mult la cineva/ceva; Treue beweisen, sich halten (an etw). 1640: Hajdu Lászlóné Kecskeméti Kata asszony ... fassa est: Az mikor innét Erdélyből kijöve ez az Báthori Anna, oda Váradra jöve, s az uramnak vagyon egy házas leánya, ahhoz igen tartott, mert jó varró volt [Mv; MvLt 291. 233a átírásban]. 1664: Édes Teleki Uram, én Kegyelmedben nem különben, mint magamban, vagyok megnyugodva, tartván nem különben is Kegyelmedet mint köteles atyámfia, bizonyítsa meg külsőképen is annak effectuálását [TML III, 118 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz]. 1679: Laszlo oláh ... Biro Ferencz Uramnak köte magát jobbádjul, ő kegielmehez tartott az után [Sóvárád MT; Ks 18/LXXXVIII. 1]. 1705: azt is mondta, hogy a bátyja mortificálta, és ezt keményen tartván, a bátyjának kedveztenek csak, s azért esett rajta a nyavalya [WIN I, 582]. 1735: En Tudom hogy mind Szöcs György, mind pedig az Fiaj György Miklos és Laszlo Mihálcz Mihály Uramhoz tartottak mig ő kglme élt [A.torja Hsz; Borb. I Léva György (56) pp vall.].

72. éltet; a fine in viață; am Leben halten. 1593: Jsten tarchia es Jltesse Nag(o)dat [Sziklerék SzD; JhBk IX. 26].

1656: Istentől kiuanunk Nagkk es Ketekk boldog szerencses hozu eletet io egrességel meg adatny Isten tarca es eltesse Nagkk (!) es keteket sok eztendeig io egressigben [Légen K; Borb. I]. 1664: gyermekidet Isten ennek utánna is tartsa jó egrességben [TML III, 176 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1677: Tarca es éltese Isten Ngodat kedves jo egrességben kglmes Aszszonyom sokaiglan boldogul [Balázsva; UtI]. 1884: Az Isten tartson [PLev. 111 Petelei István Jakab Ödönhoz].

73. *ellent* ~ (*vmiben*) ellenez; a se opune/impotrivă, a fi impotrivă; gegen etw sein. 1544: Zekel Myklosni Meg ezth wallotha hythy zerenht, hogy My koron Istrigy Symon testamentumoth teth wona akoron ys ezth montha volna ... nam fel haz helleth attha az mayor haz heleh az borbala azonnak az che Gergelne(ne)k az fel haz ellen Myhal wr sem tarth semy ellenth [Szászszombor (SzD) körny.; MNy XXXVI, 52]. 1573: Nem hinne el az feiedelem hogy chak illyen kewes volt volna az marha, eszt kedig miis el Akarwan tawoztatnom hogy en reamis walamy haragya ne szallana az feiedele(m)nek Jrette, en Nem tartok semmy ellent benne [Szűv; BesztLt 3750]. 1584: Kowach Balas vallia ... Mikor penigh eo egy Torday embernek Atta volna ezen hazat, es bele akart volna Menny, ez Koos Jstwan ellent tartot Abba(n) [Kv; Tjk IV/1. 317]. 1598: Zekeli Bereczk ... wallia. Ot walek az Bakos Mihaly hazanal mikor Stephe(n) Schorser (!) meghada neki az haz arrat teob fogot vramis walanak ot kezdek emlegetny ha ne(m) tartnak ellent benne az Atiafiak monda Bakos Gaspar, nem hizem hogyi ellent tarczianak [Kv; Tjk V/1. 168]. 1619: hallotta(m) Beczj palne Aszonjomtól hogi Kiralj Georgiteöl ueötte uolt megh eoket Aztis tudom hogi Beczj palne Aszonjom, Mindzentj Benedeknek attá uala penze(n) eökött. Beczj Imreh s Beczj Tamas Vram Ellent tartanak benne [Szentisimon Cs; BLt]. 1644: A követ azt mondta, Radzivit házasságában az fő vornik és az fő cancellarius tart ellent benne [Gyf; Veress, Doc. X, 177 ifj. Rákóczi György I. Rákóczi Györgyhöz]. 1665: Feleségünk leven donataria benne ha ő ne(m) ellenzi, mi sem tartunk ellent benne [WassLt fej.]. 1678: két vagy három rendbeli parancsolatja szerint ő nagyságának imtam, jüjjenek, de akkor abban Veselényi uram mindenkor ellent tartott [TML VII, 91 Teleki Mihály lev.]. 1761: ha az Urak egy más között meg osztznak szabadak ő Nsgok magak között el-osztani a' Falu ellent benne ne(m) tart [Illyésfva Sz; BfR 45. 9 Lupe Togyer (70) jb vall.]. 1772: Igazé az hogy az említett Gornyik az előtt valo esztendőkb(en) meg Zalogolván ... Szusza Gavrilát lántzat el vűven az irt Draga Vilnai erdőből, nem de nem azon lántznak el vétéért tartott volna ellent ... ? [Kővár vid.; TL vk].

74. gondoskodik vkiról/vmiről, gondot visel vkire/vmire; a se îngrijii, a avea grijă de cineva/ceva; für jn/etw sorgen. 1726: En ... ezen Egyhaz fiui hivatalomban ... a Tiszt Ecc-la(na)k Sz. Sacramentomokra rendeltett edenyire szorgalmatos gondot tartok a Sakramentumok celebrálása után az Eccla Hazaban [Kv; SRE 154]. 1734: Tudom azt hogi mind a Groff Teleki Samuel Urat, mind az Urat Barcsai János Urat a Néhai ... Széki Teleki Pál Ur(am) itt Kolosvárt maga Házánál tartotta maga gondviselése alatt feles időkg [Kv; TKI Steph. Pataki (48) vall.]. 1751: Titt. Pálfi <Fe>renczné Nagj Judith Asszonyt gyermeiségétől fogván ... Puthnoki Istvánné Kassai Kristina Asszony tartotta, nevelte [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12]. 1793: Dosa András Ur mint mostaha fia Götsi Katanak Götsi Katat mind maga Dosa Andras Ur, ugy felesége Vizoknai Anna Asszony

gondviselések alatt tartván, azon Tutorságért s jo gondviselésért Testálta volt Götsi Kata Dosa András Urnak, és feleségének a' Kakasdi Jozságot [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. 16].

75. bújtat; a ascunde; verbergen, verstecken. 1568: oroth tartaz hazadnal or gazda vagy or wagy [Kv; Tjk III/1. 132]. 1570: Karaznay Nagy Antal, Es Dorko (igy!), hitek zerenit vallyak Mykor Thakacz Janostwl az Thakach Siluester gyermeke ely fwthot volna, hallotak hagi Byro Myhal kyztette el Theole, Es harmadnapigh az hazhean thartotta volna [Kv; Tjk III/2. 40]. 1632: bezellek azok az ket nemes emberek hagi ez vrais ennek az Aszonnak meli gonoz elető hagi sok időtől fogua mind masokat paraznalkodot, egi olah Aszonitis sokaigh tartot az cziürbe es azzal latorkodot [Mv; MvLt 290. 97b]. 1659: En az ... Koztesdj ket kancza lovakat nem tudom sem nem lattam hogy Radul Thoda<ki> adta, es el lopta volna, sem hogy valami latrokat magha kostonyal valahol avagy az nyresben tartotta volna nem tudom, hiremmel nincz [Bucsum H; BK Misc. 1143 Jovan Gabrila (35) falusbíró, jb vall.]. 1678: Az én uram követje s az magyaroké mikor Lengyelországban voltak, hol kertekben, hol másutt lappangtatták és ma is emberinket titkon más köntösökben, nevek megváltoztatásával (szakállok elvágásával hordozták) tartják [TML VIII, 150 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. 1710 k.: Actont Hans Ádám nevű corumpált inasa által megétetve serben de kiokádta mindjárt, és Hans futott Szász Jánoshoz, ki is egy darabig a maga ágya alatt az alsó rend ház boltozása fészében a felső ház padimentuma alatt, és azután egy boltban igen sokáig tartotta, kiszöktetni sem merte [BÖn. 948]. 1747: Pap Vonka Lopsával elő ember volt, és Lopot Marhakat Lappangtatott tartott is maga házában [Ks 27/XVII]. 1770: Bágyulék(na)k az Attyok árván maradván a Mél(tosa)g(o)s Vass Urak innen Borberek(b)e vitettek ... onnan egy Csaklyai ugyan tsak Vas Vrak Jobbágya el szöktette és Csaklyán magánál tartotta mind addig titkolván míg hirit el vesztette [Girbó AF; JHb Izraile Rula (47) jb vall.]. XVIII. sz. v.: a' tolvajt magánál a' Major Háznál lappangtatta dugatta és tartotta [Kis-solymos SzD; Márkos lev.].

76. visszafajt, magában tart, eltitkol; a tainui/ascunde (ceva), a ține secret ceva; verheimlichen. 1668: Az más ember mit írjon, értem. Magamban tartom [TML IV, 397 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1669: Ezeket Kegyel-med így értvén s magában tartván, tudja magát mint viselni s alkalmaztatni [TML IV, 475 Bormemisza Anna ua-hoz]. 1672: Istenre, lelke idvességére és hozzám is tartozó igaz atyafiságára kénszeritem, ne jelentse az dolgot senkinek, tartsa magában [TML VI, 132 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1737: melj nagy szomorúsággal kedvetlenséggel hallottam Nagyságod Méltóságos Uri szeméjének irántam valo kedvetlenségét, ellenben pedig ez előtt magában tartott irántam már régen el szánt s fel tölt Méltóságos Patrociniumának retrac-tioját bizony alig gondolhatta Nagyságod ... micsoda fájdalommal hallottam [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1785: az Asszony sem panaszkolta etzeris, hogy az Ur ezzel, vagi amazzal bántotta, 's kesergette volna, hanem ha mi eseti közöttök magában tartotta, de nekem nem jelentette [Mv; DLev. 4]. 1811: én itten mind az ollá Temp-lomban járok ... gondolhatod én mikor bé mégyek a parintya ellömbre jön és meg füstöl alig tartom a nevetést, hogy mitsada czeremoniját tésznek nekem ök [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz]. 1819: Néhái Rá-kosi Boldisár számtalanszor feleségének mondotta hogy te

teszel engemet engemet (!) a' földbe, és te miadtad kellene nekem meg hálnam, hanem okát soha fel nem fedezte se nekünk, sem pedig másoknak asztat nem mondotta, hanem mint házi keresztyét örökké magába tartotta [Kv; Pk 2]. 1823–1830: itthon létemben azt sem mondottam, hogy nem leszek pap, de különösen arra nem is készültem, csak magamban tartottam, hogy ha akadámiákra mehetnék, úgy lennék pap [FogE 213].

77. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: kau-zát ~ vkire beperel; a da in judecată; (ver)klagen. 1604: Az J. Nagi Balint p(ro)curatorara Kando Janosra tartia ez Casusat [UszT 20/255]. 1606: Az J. p(ro)cútorara tartia az causat [i.h. 20/157] * számoltató széket ~ vki ellen felül-vizsgálja a számadást az okozott kár céljából; a face revizuirea socotelilor în vederea reparării prejudiciului material; Überprüfung der Abrechnung des Schaden wettzumachen. 1847: Nékem Berenczei Jánosnak ... el halálozott számadó Tisztem, már néhai Gáspár Josef, miként számadásai mutatják, feles károkat téven, elhatároztam volt maradékai ellen számoltató széket tartani [Mv; Berz. 21] * törvényhez ~ törvény elé állít, bíróság elé idéz; a chema pe cineva în fața justiției; vor Gericht setzen. 1605: Sententia Sedis Mjert Tarczafaluy Alberth az Nemes Ember gyerme-
ket teóruennelkwl meg fogta, az factumert meg foghatta de ha meg fogta teórueniheoz kellett volna tartani miért penig meg verte kj nem leheteth volna per hoc djan vagyon Eret-the [UszT 19/87] * törvényt ~ törvénykezik; a ține scaun de judecată; urteilen, Recht sprechen. 1599: Sziluaui Ist-uannak vrunk postaianak, kwltnk ayandekot ... Biro vram parancziola hogy iobbodon legyen masnap, mint hogy ola teóruent tartot [Kv; Szám. 9/XIII. 11 Szabó András sp kezével] * zálogot ~ zálog alá vesz; a opri ceva ca zalog/amanet; verpfänden. 1604: a' mi maratt Galfy P<e>temel maratt, Eötetys hogy el wette Jsten ugi maratt az mj keües marha wolt az en kezemm<e> mjert hagi az en feleségem Galfy Mihaly liania, Galfy Peterrel mind myüel eoís ados wolt, melj adossagoknak nemellykert ugian zalogotis tart-nak [UszT 20/127].

78. taníttat; a da la școală; unterrichten lassen, die Schule besuchen lassen. 1629: Leanykorabanis en semmi oly feslet eletet nem tudom sem latta(m), mert azt sem oly oskola-ba(n) tartottak akkor, hagi affele dolga let volna [Mv; MvLt 290. 189b].

79. kollégiumot ~ tanul, kollégiumi előadást látogat; a învăța, a frecventa unele cursuri; lernen, Vorlesungen be-suchen. 1710 k.: én itt privatum collegiumot senkinél sem tartottam, hanem csak az astronomiára, Gassendusra Go-liusnál ... egynéhány hetet és tallért odavesztegeték az arabica linguára talán ketten vagy hármán voltak abban tanítványi ... egy Nicolaus Goldmannus nevű német öreg embernél (de ez professzor nem volt) tartottam collegiu-mot a civilis architectura és perspectivára német nyelven [BÖn. 579].

80. megmarad; a rămîne; bleiben. 1803: Nagyobb ré-szént rosz sovány és oldalos földdek, a' melyeket ha szinte trágyázna is az ember kevés ideig tartana rajta a trágya mert a viz mind le mosná [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Fr. Boér (53) col. vall.].

81. tartalmaz; a conține; enthalten. 1637: az my Torot-zko varosi Jobbagink, h<a>tarinkban, eleitől fogva az vas Banyat mivelven, nem reghen es eleit valo napokban talál-tanak valami fekete onas koóreis, a ki valamennyi ezüstéot-is tartana [Thor. I/26].

82. szeretőt ~ a fine amantă; jd hält sich eine Geliebte. 1681: Kotsis Kata ... tehetetlenséggel vadollyia ferjet, és hogy el űzte volna tőlle, szabadsagotis adot neki hogy szeretőt tartso(n) [SzJk 154].

tartalék 1. tartószervezet; suport special pentru ceva; Ständer, Tragwerk. 1784: Szász vramis hibázott volt annyib(an), hogy a turonak és sajta(n)knak nem adott egy edényt vagy Sákot, mert az ő szekerek hordok alá volt rendelve, s sem(m)i olyas tartalék nem volt hogy azok az apro dirib darab eledelek kár nélkül meg álhatanak volna* [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *A szekéren]. 1798: (A házban) paraszt Kályhákából való Kementzék, és fűttök találtattak ... Tartalékjok ezen Kementzéknek Vas pántokból lévén, és állván [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

2. hadi tartalék; rezerve; Reserve. 1676: ha módja leszzen benne* és tartalékja nem lesz, Erdélyt is megpróbálja. Noha Uram én is Kegyelmed írása szerint contra rationem militarem való dolognak tartanám abbéli cselekedetét [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz. — *Strasoldnak].

3. tartózkodás; retinere; Enthaltung, Enthaltsamkeit, Zurückhaltung. 1750 k.: a' feleségemnek természetét ha meg kell az Mlgoz Urnak vallanom ... minden tartalék nélkül a kivel conversatioba eszkeedik, egész bátorsággal beszél és trefáldodik [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.]. 1763: Minden tartalék nélkül ... ex mero rancore huntuftozott [Nsz; Told. 33. 22] | az la eleitől fogva ... éjjel, nappal fogadokban katonak szállasara s mas olyas helyekre ment és járt, hol feslett erkölcsét gjakaralhatta, holott is minden szemérem és tartalék nélkül, csokolodot ölelgetődzett | az l(nct)ja ... ezen vetkes cselekedetét követte [Torda; TJKT V. 179, 180]. 1764: azoknak* bizony gondolatjokban sem volt, hogy rebellit indítsanak nyavalyások, mert mint mondják, egy szikra fegyver nem volt nálok, annak felette minden félelem és tartalék nélkül lefeküdték s álom közben ütöttek reájok [RettE 161. — *A csikiaknak].

4. előírás; prevedere; Vorschrift. 1846: nappal úgy mint éjjel a' szegény emberek gabonáit törvény tartalékja ellen prédának, pusztulásnak szántsándékkal teszi ki [KLev. 13].

5. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: félretett; de rezervă; Reserve-. 1850: 4 kerékre való ráfok — ... egy tartalék srof kült [Algyógy H; Bom. I].

tartalékos katonai szolgálatról visszavonult; rezervist; Reservist, Reserveoffizier. 1868: a' Magyar kir. Honvédelmi Ministerium ... rendelete nem vonatkozik a potentialis, és tartalékos invalidusokra [Gyula K; RAK 148–9] | Köröztetik a cultusminister ... értesítvénye, mely szerint a potentialis és tartalékos invalidusok csak a nagy Szebeni hadastyáni intézettől nyert engedély mellett eskethetők össze [M. bikal K; RAK 168].

tartalmatlan jelentéktelen; fără nici o caracteristică; gehaltlos, gehaltleer. 1895: A Felhők meglehetősen tartalmatlan cím, éppen úgy állhatik erre, mint sok más beszélyre [PLev. 175 Gyulai Pál Petelei Istvánhoz].

tartalmaz magában foglal, van benne; a conține; inhalten. 1864: Szármány hegy ... tartalmaz magában porcel-

lán, fehér fattyu márvány és mészkövet [Szarhegy Cs; GyHn 53] | Az-Albispatak ... a Deák Albus szobol veszi elnevezését, mert oly fehér szikár földet tartalmaz [uo.; EHA].

tartalmazó feltüntető; care menționează; erwähnt. 1849: A T. Rendőr igazgatóságához női Szabo Kronatáder Josef által készített és ötven hét forint és 7 xrt tartalmazó konto lévén bé adatva ... mondgya meg a' nő hogy azon készítése ki részére és ki rendelkezésre tétettek? [Kv; Végr. 54 vk].

tartalmú cu un anumit conținut; mit einem ... Gehalt. 1843: a falu közönségének oly tartalmú írásba foglalt egyezése volna Varga Katalinnal, miszerént azután, ha a fiscus ellen ügyökét kifolytatná és megnyerné, fizessenek néki egy bizonyos mennyiségű pénzt [VKp 73]. 1847: valamely megyei tisztől kibocsátott rendelet került-e a Varga Kata kezébe? Ha igen, az minő tartalmú volt ...? | Mely rendeletem a következő tartalmú volt [VKp 207 vk, 210]. 1896: instállak, találd meg Benedek Eleket, s íráss vele ugyanilyen tartalmú levelet [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz].

tartalom conținut; Inhalt, Gehalt. 1835: meg hagyatik Kegyelmednek hogy az 1759-ben ki adott ... pénz támoki utasítmány Ildik szakaszának első része tartalmát szorossan meg tartva a künn heverő adot tulajdon felelet terhe alatt fel szedetni elmulthatatlan Kötelességének üsmérje [Kv; RLt gub.]. 1837: Tekintetes Orbok Elek Úr ... Doboka Vármege felső kerülete Al-Ispánnya ... Hivatalánál fogva egy írott Instructiot küldé kezembe, hogy azzal annak tartalma szerint procedálnék [Dob.; Somb. II]. 1840: Lényom (!) midőn ... Gazdájától erőszakosan meg terhesített állapotját észre vette, Catholizált is hogy inkább az biztatás szerint Czélt érhesen: de ... nem hogy el vette volna feleségül, hanem Szolgálattya Esztendejét sem várta, hogy bé töltse, hanem Házától el tsapta a' nélkül hogy Conventionja tartalma szerint bár ki fizette volna [Dés; DLt 1268]. 1847: A fejőstehen csorda mellé a közönség megfogadá pásztor-nak providus Vántsa Györgyöt ... oly móddal, hogy ... idejibe pásztorolni tartozó léssen; és számadolni minden eleibe adott tehenekről az ökörscordáról írt feltételek tartalma szerint [Zalán Hsz; RSzF 203]. 1863: Aprillís 27én jött Körlevél Tartalma [Gyula K; RAK 60].

tartandó 1. megtartandó; care urmează să fie ținut; etw was eingehalten wird. 1796: A Koporsom tsinálására, és a' Sirások(na)k munkálkodásokra, vgy eltemettetésem után, ha talám a' Barátim akarnák, vagy lehet, volt más jo akarom is kívánnak, egy akármely bizonyos napon tartando Parentatiotskára hagyok ötven Forintokat ... Getse Beniamín mp [Déva; Ks 73. 74. VII. 126]. 1801: Nms Maros széki Szt Imrei Nemes Balog Ferentz és Mihály Uraimék Kegyelmeteket ... én általom tisztí hivatalom szerent szokott elő fizetesem meg adása mellett Törvényesen Certificálttáják ... 8ad Napra ... a Szereda Sz Annán tartando V. székre [Msz; BalLev.]. 1843: Másokról, kik közelebbről értektek volna Varga Katalinnal, tudatom nincsen ... kik a falu egyetértéséből elmentek volt Bucsum-Pojénybe egy ottan tartando tanácskozás végett [VKp 85]. 1844: e fel olvasott rendeletben érdekelt tárgyak többnyire olyanok, melyeknek ... tárgyalása csakis Fő Kir. Biro elnöklete alatt tartando

Köz Gyűlésen eshetik meg [UszLt XI. 85/1. 12]. 1850: (A) Püspöki szék azt határozta vala, hogy Fő tiszteletű Püspök, Esperes Csiszár Sámuel meg szoltiván, hogy ha esmételt hibájának semmi okát nem adandja, Esperessi hivatalából függeszse fel, a közelébb tartandó köz-zsinatig [Nagykapus K; RAK 3]. 1858: Tartando Czéh gyűlés alkalmával felhozván mi szerént a' már nagyban el harapóztott és meg sokasult Czéh ellemeseket (!) (fusereket) illő utra térítettésért az illető hatóságnak annyivalis inkább által adni, mint hogy hovatovább a' nagy el-szaporodás miatt, a' Czehális Mesterek jogai meroben letiportatnak és meg semmisítettnek [Kv; ACLev.]. 1861: A' Partialiskor tartando szonoklatra ki mondatik Sztána Pap T. Vintze Ferentz ur [Gyalu K; RAK 62 esp. kl]. 1865: Julius 23án Tartando bizotmányi gyűlés alkalmával az asztalos ifiúság értesítette a bizotmányi asztalos Czéh gyűlést azíránt miszerint az ifiúság a bejáró-mester urak közbe jöttével elhatározták ... hogy a társaság ládáját ... átt tegyék Lászlófi Antal urhoz [Kv; ACLev. 43].

2. megőrzendő; care trebuie păstrat/rezervat pentru ... ; etw was zu aufbewahren ist. 1677: A' szegynységet maga számára tartando mézének, Fiscus számára adására ... ha kényszeritenék a' méz gyűjtők; processus és poena ellenek [AC 263-4]. 1860: Ezen erdő megkímélendő, és szoros tilalom alatt tartandó [Székelyszállás U; EHA].

3. értékelendő; care trebuie să fie prețuit ... ; etw zu schätzen. 1662: ha azok' mind elvesznének is, mindazoknál is magok személyek, feleségek, gyermekek avagy nem nagyobbra tartandók és fellyebb becsülendőek volnának-e? [SKr 534-5. — "A földek].

tartar borkő; tartru; Weinstein. 1558 k.: Borax ... Rp. 2 p(arte)s tartarth, ky feier es 1 p(ar)s soth közönseget, ky preparalth es soluuld meg ezt az oltatlan mezneq vizeben es haromzor co(n)giellald meg [Nsz; MKsz 1896. 284].

tartaromolaj olajfajta; un fel de ulei; eine Art Öl. 1558: tegy az szpernyoben anny Jo tartarom olayth es had az kettőth" Igy Meg oluadny es ozue Miskualny vgy, Minth keeth oray [Nsz; MKsz 1896. 286. — "A keveréket és az olajat].

tartás 1. bánásmód; tratement; Behandlungsweise. 1570: Feleký Horga peter Byzonsagy ... Janos kenez azt vallyá ... Demyen Idezte eleybe horga petert Meltatlan tartasert Dyat keowety volt Rayta [Kv; Tjk III/2. 188].

2. viselkedés, magatartás; comportament; Haltung, Auftreten. 1589/XVII. sz. eleje: Ha az Inas az eo Mesterenek kemensege vagi tartasa, auagi egieb ok miat, az lakast el nem álhatná, teolle él menne, Tehat az Vrnak panaszat, es az Inasnakis panaszkodását az mesterek megh értuen: Ha az Jnas panaszsza elegedendeonek itilletik, tehát az Jnasnak mas mestert adgianak [Kv; KőmCART. 4-5]. 1676: En attúl félek, hogy mi addig nézünk mindenekben az rendes dolgoknak követésére, hogy elsőben engemet csak megmártirizálnak, noha Isten után én is magamra vigyázok s nem is érthetem, meddig jobban nem tudósítatom felőle, honnét legyen derekasabb tartásom [TML VII, 279 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1705: Tartása is igen rossz volt, és úgy látszik, hogy igen felgerjesztette Falkenheim uram Telekire a generált [WIN I, 504].

3. fogva tartás, őrzés; ținere în captivitate; in Gefangenschaft halten. 1570: Lazlo kenez hity zerent vallyá, hogy

Tuggya Mykor vayda Jakab megh fogatta volt Demyent ... demyen az Massodyk Thartasert hogy kezessegh alat volt, Idezte vachy peter hagiott Byro eleybe horga petert [Kv; Tjk III/2. 189].

4. élőben ~ eltartás; întreținere(a cuiva); alimentieren, (unt)erhalten. 1623: Az ket Giermeknek Eleoben Tartasokra Rendeltunk, miuel az Eoregbik Giermekie leorike Igen niomorult, egi fajlondis felszer szederies me(n)tet Bechultuk ad f. 10 [Kv; RDL I. 121].

5. állatnak vmilyen módon való tartása; ținerea unui animal într-un anumit fel; ein Tier irgendwie halten. 1730: Auditor ur(am) kérésére engedtetett ... Dioszegi Mihaly, és Kolosvari Daniel Atyánkfiak elő klgmeknek ... az Szamoson tul lévő mostani tilalmasbeli Szena Rettyekb(en) Lovai(na)k Czöveken tartása, Tali Conditione, hogy Varosunk Halovannyiból, vagi az honnét lehet boniticaltatik elő klgmek(ne)k [Dés; Jk 398a].

6. őrzés; păstrare, ținere; irgendwie aufbewahren, halten. 1559: Az leueles ladanak az kocha En Nalam vagon mert az tartasa Engemet Illet mert En vagok Nagub kezetyk [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenart-hoz Beszt-re]. 1664: Az udvar háznál levő Istállot edgyiket melyiket Balogh Sig(mon)dne Aszonyom akarja az égy telre Lovainak benne való tartását (!) oda engedte [Mv; MbK]. 1677: ha comprobatatik mind a' leveleknek nála létele, fel-kérétése meg nem adása, és hogy legitimé azoknak tartása nem ötet, hanem a' praetendens Actort inkább illetné, és ecképpen juris ordine convinctatván, a' fel-kérétések és meg nem adásnak idejétől fogva, abból következet minden kárát az Actornak refundalni tartozzék [AC 199]. 1681/1748: vadnak á béres ökrök, Gyermekek Lovak és Csikok tartásokra epitetett két rendbéli Pajták [Balázsfva; RkAk 236]. 1736: Deliberatum ... mint hogi még eddig nem Convin-cátatott és nem poenázatott Juridice; azért ... l(ste)n és Ns Haza Törvényre ellen való gonosz cselekedetei, ugimint kuruzsló; vagi Varásló Asz(sz)onyhoz való fojarnodása, és ágyab(an) holt ember tsonityának tartásais subinfrálatik probabilitat [Dés; Jk 219b-220a]. XIX. sz. eleje: Mivhe-lyemben készült asztalos Mivek tartására és eladására nézve, a' város kerületében a' közönséges Piatz Során a' B. Kemény Simonné aszszony hazánál egy Boltot vagyis Niderlágot nyitottam ki [Kv; ACLev.].

7. állattartás, állatok ellátása; ținerea/hrănirea animalelor; Tiere halten. 1587: Maradott Nyolcz dizno Swldeo dezma-ban ... Az fellíwl megh neuezett ket keobeol üchütt hattuk ezeknek az tartasara [Kv; Szám. 3/XXXII. 3]. 1629: Haraszkerenek" lako Gergelj deak, tartatua(n) megh egy Nagy Balog Istwan newú haidu lowat bizonyos gyanüert, leon kez es ette it Colosuaret lako Szent Gyeörgyi Istúan deak, hogy ha az lora leonek tehát okat adgya az tartasnak es teruent all [Kv; Tjk VII/3. 135. — "MT]. 1671: Márama-roshan-is bizonyos helyeken tartozzanak Posta lovakat tartani, melyeknek tartásában az ott való öt Várost suble-vallyá az egész Vármegye [CC 32]. 1677: Lóvak tartása, azokon való járás, a' parasztságnak meg-engedetetik | Pa-raszt népnek, ló vagy egyéb féle vono marhának tartása, a' földes Urok authoritására, 's dispositiojokra hagyatik [AC 235, 266]. 1687: Az Malaczos emek(ne)k és szárnys Ma-jorság Tartására erogal(tam) ... Zab ... Cub 18/2 1/2 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1705: ő nem megyen, mert az ő urá-nak csak a lovai tartására is nincsen elégséges költsége, semhogy arra vihetne pénzt [WIN I, 373]. 1756: A lma Ja-nuáry éppen tavaszig valami Vad borsoval elegies hitván

rosszsz fővő borso is Aproság Malaczok és hitvánab Sertések tartására költ 1 köből 3 véka [Kiskend KK; Ks 71. 52]. 1773: az borjuk pedig nem igen eggesegesek mert ha jo tartast nem tettem volna rajtok eddig is el doglottak volna [Szárhegy Cs; LLt 149]. 1844: léssen ... esztendei fizetése ... egy Lo, s ... négy tulok tartására Kóst [Csekelaka AF; KCsl 15].

Szk: *téli* ~. 1832: Az ezen Kir: Só Tisztisnégnél lévő Gépellyes Lovaknak a következők idei Téli tartásokra ... 42 szekér jo qualitásu szénának ... adminisztrátása [Torda; Tlt Praes. ir. 1158].

8. megvendégelés; ospitare; Bewirtung. 1662: nagy hire-neve terjedvén Zólyominak ... a katonaság, törökre csatázó híres legények nagyon hozzá tartoznak vala, s hogy azoknak kedvesen fogadásokat, nyájasan udvarában való tartásának, táplálásokat jó hírére-nevére tartozandó dolognak állítván, valamig kedvek tartja vala, udvarában kész asztalok, bőv praeabendájok vala [SKr 148]. 1704: Egyszer bemen-vén a házába, a jó tartás után mi is onnan lecammogánk [WIN I, 189].

9. eltartás, ellátás; întreținere; Unterhaltung, Versorgung. 1549/1752: hagiom az én Leányomat oltalmul főképpen az én fiaimnak minyajon, és annak utánna az én Házás Leányim(na)k, hogi oltalmozzák és gondjat viselleyk, mind tartásának és mind nevelésének, és egjenlő képpen egjene-süllyenek meg az verekel (!) hul légien lakása [Szentanna MT; LLt]. 1568: Valentinus zgyarto, Jur(atus) fass(us) est in hunc modu(m) Erre Jol emlekezem hogy Zgyarto And-ras es en azt fogattuk, hogy az aruak tartasara soha semyt ne vegywnk [Kv; Tjk III/1. 175]. 1570: Kolb Myklos Azt vallia, hogy ... varga balintne hyt valamj Embereket oda hallotta hogy 12 f-ot emlegetnek volt az gyermek thartasa feleol, De eo megh ellenzete rola [Kv; Tjk III/2. 201]. 1590: Thudom hogy tiz Juhot hattanak vala az aruak tartassara [UszT]. 1604: Az Zenth Lelekbely Ispotaly Mesternek az Zegeniek tartasara adgianak f 30/ — [Kv; RDL I. 77]. 1606: Annak az megh neuzett gyermekemnek az J. fia Arúayanak tartasaba az attyatul nagy Paltul maratt eorekse-bebeol sem(m)it az J. ne(m) adott [UszT 20/39]. 1629: Az gyermek tartasatis mondja hogy egi keues ideigh tartak mindenik megh kószosult rühesült vala s en tisztita(m) ki [Mv; MvLt 290. 158a]. 1693: II. Apaffi Mihály Urunk azon beneficiumot fel állitot minden esztendőnkent száz mostani forintot eott alumnus tartására parancsolván ki adatni a Kolosvari Refr Collegium(na)k [Kv; SRE 17]. 1731: ha a maga edes gyermeke lött volna is, nem kellett volna nagyobb gondviselés, és tisztességesebben való tartás [Szentpál K; TKI Bara András (94) jb]. 1758: éppen Sem-mi Vetésem nem leszen csélédim tartására [Szökefva KK; Ks 72. 54]. 1794: Jutta Baktu Mária aszszonyinak tartására férjhez menetelég Nyil vonás szerint [HSzj nyilvános al.]. 1826: itten tsak annyi a kérdés hogy a Mennyivel a Felpere-sek (!) Alperest vidualis Intertentiojára meg kínálták elégségesé, vagy nem? s abban hoztassék Határozás hogy mennyi szakasztassék ki Özevyi tartására az Alperes Simplex Dotalistának [Ne; DobLev. V/1114. 2a].

10. ellátás; aprovisionare; Versorgung. 1561: A (!) eges mestereknek rendekrol magok tartasrol wlesekrol [Kv; ÓArt. 27]. 1566: panaszkodnak my Nekeonk az Bezter-czey hiweink, hogy ez el mwlt napogban oda Deesre az my Nepeonk tartasara Negyedfel zab Coloswary keobeol zabot keoldeottek volna [BesztLt 6 fej.]. 1600: Keomywes Bene-dekne Catha azzony ... vallia ... Amikor Bojtos Boldisar

ott lakott Kadar Janosnalis ... minth olyan Bolyokas em-ber sokzor thudom hogy zitkozodot tartasa feleol [Kv; Tjk VI/1. 468]. 1657: Az visitatoroknak penig, mind magok-nak, s mind lovaiknak szolgainak illendő tartásokra gazdálkodásra, az visitatiok ideje alatt az falu, és az papok tartoz-zanak gondviselni [UF II, 183]. 1662: Magát pedig Kővár-ba küldvén és oda való kapitányságra régi meghitt, jó ember szolgáját, Röthy Orbánt állatván, illendő asztal és prae-benda rendeltetett vala tartására, kiváltképpen míg szabadu-lására igyekező néhány rendbeli practikai körmén nem éret-tenek [SKr 152–3]. 1780: Az inctus mellett hajadon mara-dott testvéreknek illendő tartására az közből szántóföld sza-kasztassék annak parafeumúrára [Taploca Cs; RSzF 229]. 1829: a Gabonának is kevés termése Á Jég esső által is el károsodott Termése által csupán a' Ház, és Cselédek tartá-sára el kelvén a jövedelem még öltöző tisztességés köntösö-imre sem maradván Jövedelem, és így kevés Jóságomnak meg tsontkittása vezábol kéretik [Ne; DobLev. 1155].

11. legeltetés; páscut, pašunat; Weiden. 1571: Zekelseg-nek nagjor rize hawassok keozteot es hawassok alat van-nak es beowen walo erdeos foldek, diznaioik tartassatol is meg puztultattak [SzO II, 330 a székelység foly. az ogy-hez]. XIX. sz. eleje: a' négy uttzabeli kalandosok voxorum pluralitate a' Juhoknak Határunkon való tartások egy átolý-bába meg nem engedtetni [Kv; Pk 1].

12. (földrész) biztonságban tartása; mentíni, ocotíre; Feld/Bodenteil aufbewahren. 1750: a' Fel hegy nevű szőlő oldala megett maradt még egy darabotska tsegelyes Tzi-her, mely is Gyepük tartására hagyott [Koronka MT; Told. 14. 38]. 1779: a Gyepűsér es Szőlőhegy fele menő Gyepűknek tartasa felette sok hibakkal telyesek lévén [Kő-rispatak U; EHA]. 1785: Amplectalván ... az az előtt 1781dik esztendőben ... költ szentséges Királyi Rendelése-ek, vagy Normát az Erdők(ne)k jo gondviselés alatt léjén-dő tartásáról s tartatásáról, el képzelvén minémű hasznot árasztthasson reánkis ... ahoz magunkat kész kedvel conformaltuk [Torockó; TLev. 11/4].

Szk: *tilalomban* ~. 1817: A' Nagy Réti Erdő szoross ti-lalomba lejendő tartása aránt közönségünk megkülömböz-tetett figyelemmel lévén [Dés; EHA].

13. megtartás/szervezés; ținere, organizare; Organisie-rung. Szk: *gyűlés* ~a. 1828: Instálom ... esztendőnként a Kis Czéh Mester számadását revisio véget a Czeh Commis-sariussainak által adni rendelni, 's ... a Commissarius jelen léten kívül valo gyűlések tartását interdicálni [Dés; DLT 581] * *ország gyűlése* ~a. 1792: Megérkezvén Követeink az Ország Gyűlése tartásának helyére köteleztetnek ... a Mlgos Groff Gubernator es Statuum Praesidens Vrak eő Excljok(na)k Hitelező Leveleket bé adván magokat, és Sze-gény Varosunk részéről valo Sérelmeinket is az Orvaslás végett bé jelenteni [Zilah; Borb. II] * *praesidium* ~a. 1662: Az fejedelemnek is pedig az országbéli minden fiscális vá-rak' ... mellyeknek jövedelmi noha azelőtt nagyobbára ka-pitányok praesidiumok tartására fordíttatának, de most ezekből is bekívántatnak vala [SKr 201. — *Fels. köv.]. 1667: Ha penig ő nagyságok ezt akarják ugyan adni, noha ... nem kívántam s nem kívánom, lévén ő nagyságának sok módja benne, tegyen elégségessé arra, hogy bírhassem úgy, hogy az országnak jóvára oltalmazhassam is, praesidium tartására elégségem lévén [TML IV, 229 Bánfi Dienes Te-leki Mihályhoz]. 1671: Meltóságos Rakoczi György Feje-delemségében, Máramarosban az Sótól Harminczadot nem exigáltak, respectalván Huszt várának alkalmatosságát ben-

ne, hogy inkább a' Praesidium tartására el-érkezessék annak Possessora, Végeztük azért hogy ez után-is a' Sótól harminczad ne exigáltassék [CC 45].

14. alkalmazás, foglalkoztatás; *finere; Beschäftigung*. 1583: Gallaczy Annazon ... Az kett haz Jobagynak pedig el foglalassara Byrassara es Thartasara vgian my elottwnk Horwath Kozma vramnak Zabad Akaratoth ada es engede Elleó Nelwewel [Oroszfája K; Wlt]. 1798: a közönség két magmarháját felfogadá Karda István uram téli regeltetésre (!), hogy kitartsa az jövő Szentgyörgynapig ezen fizetésért: hogy minden ember fizet a tartásért Karda István uramnak fél véka zabot [Jenőfva Cs; RSzF 179].

Szk: *akadémikus mester* ~a. 1662: A váradi iskolában egy akadémikus mesternek tartására mindjárt fejedelemségnek kezdetiben nagy szép fizetést rendelt vala [SKr 293] * *gazdasszony* ~a. 1823-1830: fizettem ... Gazdasszonyának tartásáért 5 Rf 21 xr [FogEK 463] * *gyalog* ~a. 1657: az volt első kezdeti az Bethlen Gábor német gyaloginak tartásának [KemÖn. 39] * *gyalogvitéz* ~a. 1640: Ennek előtte mindenkoron szabados uolt vasnapokon az külső falukrolis az zék hust piacra be hozni, mely mostan, Urunk ő Naga Kegls. dispositioiabl a' fizetet nemett gyalogh uitezek tartasokra nezue, usque ad placitum S. Cels, a' Var szamara continualtatik [Fog.; UF I, 687] * *mester* ~a. 1792: a' Márkodi Filialis Ekkla ... Pap és Mester tartására elégséges jövedelemmel bir, minthogy vagynak közöttök száz és öt Bér ado Gazdák [Mv; MMatr. 452] * *pap* ~a. 1745/1770 k.: a' Mlgos Gróf Özvegy Kemény Kristina Aszszony ő Nga tetszéséből változván ... Pap tartása 's fizetése, inducaltatott a' Paraszt Eklésia-is arra, hogy magais valamit concurraljon a' Pap tartásában [Vajdakamarás K; SzConscr.] * *prédikátor* ~a. 1673: A' G(ene)ralis delibera-(ti)oja szerint Kakasd és Medgyesfalva között illye(n) contractust csináltunk az édgységnek meg maradására, bé vévén mind a két falu béliek(ne)k kezeket, hogy az edgyütt valo Praedikátor tartás(an) meg márának mind addig mig elégségesek lesznek edgyütt a Praedikátor tartására [Medgyesfva MT; MMatr. 73] * *professor* ~a. 1590: (A Biro) Az Schola dolgath suplic(ati)o Altal az orzagh eleoth megh lenlenthety, ha Akarnake Az Scholához segitseggel lenny holot Az eo gyermekék ith tanolnak, Eztis chak In hunc finem, hogy ha az professorok tartasa meg cheokeonik, ez lol indult schola Allapattianak el bomlasat Ne Imputalliak [Kv; TanJk I/1. 141].

15. üzemeltetés, működtetés, fenntartás; *functionare; in Betrieb halten*. 1588: Elseoben eo kgmek varosul megh ertettek Minemeő Instructioit chinaltanak volna az valasztot vram Az ket malomnak Allapattiarol es Tartasarol ... Admectaltak chak azt hogy az Molnarok hiteoseok legienek [Kv; TanJk I/1. 65]. 1750: Tudom hogy panaszkodott az Nehai M: Nagy Aszony az Nagy Almasi Banyak tartasa veget tett sok expensák iránt [Déva; BK 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

16. szk-ban; *in constructi; in Wortkonstruktionen*: (*vki*) *asztal(a)* ~a élmezés; *aprovizionare* az alimite; *Lebensmittelversorgung*. 1571: Lector aztala Thartasat eo k. haggyak az quartabol Mint eleot wolt [Kv; TanJk V/3. 35a]. 1670-1680: Az udvarbironak ... Asztal tartására husz forint [Fog.; UF II, 479] * (*vki*) *udvara* ~a udvartartás; *administrarea curții* (domnești); *Hofhaltung*. 1662: Bethlen fejedelemség hadakozása után való igazgatása, az hazának mesteremberekkel való építése, az új keresztyének behoza-

sa, udvara tartása, hazafiai elemozdítása [SKr 124 tartalomjelző fejezetcímbe].

17. fenntartás; *intretinere; Versorgung*. 1662: a városnak minden utcáinak jó gondviseléssel tisztán, sáros helyeknek jó töltésekkel való tartására árkokkal, erős sáncokkal való megkerítésébe és az kapukra való gondviselés a kevés idő alatt virágozni olly előmenetellel kezdett vala, hogy aki azokat látta, hogy azelőtti egyenletlenségben ötven esztendeig végbevinni nem tudhatták volna [SKr 421]. 1677: Három Széken a' Málnási hid tartása, azok mellett marad, kik az előtt tartották [AC 269]. 1727: Borso helyben egy darab haszontalan csere melyet a Gat tartasara közre hattunk [Bibarcfva U; EHA]. 1745: Instálok azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni, mint ország uttjában valo hidat; és nyavalyás Jobbágiomot uti privata personát tartásától abszolvalni [Tordátfva U; EHA]. 1799: én a Fogadokbol valo jövedelemmel házam tartását, cselédeim fizetését, és az interest meg nyertem [Ne; DobLev. IV/810. 1b Szántó Sándor lev.]. 1807: Kolosvár Várossa ... lesz köteles ez utánis az aproság gátok tartása mellett azon töltést állandó állapotban tartani és ha szakadást szenvedne helyre állíttatni [Kv; KmUlev. 3]. 1863: 10. frt ... évenként fordíttasson sirboltunk épségben tartására [Kv; EMLt Végr.].

18. (nyilvántartás) vezetés(e); *finere; Evidenzführung*. Szk: *parciál* ~a. 1589: Az Eghiaz Fiaikteol (!) Weis Tamastol es Jgyarto Simonteol (!) ig wottek Zamot. Maradott wolt nallok az Tawaly parciál Tartassa zerenit keoz penzewl, zalagul ... f. 835/63 [Kv; Szám. 4/VIII. 1-2]. 1590: Az Egh haz Fiaiktól Feier Tamastol es Igyarto Simontól lgh wottek Zamot. Maradott wolt Nallok az Tawaly parciál (!) Tartassa zerenit keoz penzewl zalagwl Restenciáowol (!) ... f. 904 d 04 [Kv; i.h. 4/XVI. 13] * *regesztum* ~a. 1596: Vegezetre vagion adossagh az Regestúmnak tartassa zerenit f 1487/64. kit be kel zedny [Kv; RDL I. 65]. 1609: Tiukot zedtem be Nro 84 melliet zorgalmatoson igazan egibe zamaluan kit mint vehettem megh Regestomo(m) tartasa zerenith tezen egi computusban az arra f 9 d 46 [Kv; Szám. 126/IV. 327].

19. *semmire* ~a *vminek* vmi semmibevetele; *nesocotire, ignorare, desconsiderare; Mißachtung*. 1662: 8. vétek: az Istennek szent igéjének és minden egyéb dajkáldásoknak rút, vakmerő megvetése, semmire tartása [SKr 708].

20. tartalom, előírás; *prevedere; Vorschrift*. 1559: o ys az yozagotth kezebe bochattotta hara(n)glabi myklosnak ilyen ok alath hogy ha az ő zalakos lewele tób sommatth te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya: az lewel tartasa zerj(n)t Anno D(omi)ni 1.5.59 [Désva KK; BfR VI. 279/3]. 1573: Ezeket Eo kegek meg hiteztek az vnionak Tartassa zerenit [Kv; TanJk V/3. 71a]. 1583: egi Jaro hatarába el foglala ... az decretom tartasa zerenit walo poenaiat warom [Polyán Hsz; Bállt 80]. 1595: Kakas Istwannal vagyon ezer forint Adossagh az Testamentum tartassa zerenit deputaltuk vgyan Susanna leanjzo zamara kinek szaz forintiat Az Relicta vegye fel [Zsombor K; SL]. 1618: azhol Perzsiának metropolisa vagyon, hol minden perza fejedelmeknek temetőhelyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak ótalmára nollevolle, religiója tartása szerent elő kellett jőni az perzsiai királynak [BTN² 150]. 1627: Az Házakatis szepen közöttök megh osztottuk volt, kinek, kinek az ő reszet ki mutatua(n) az házakbol Az Constitutionak tartasa zerenit [Kv; RDL I. 132]. 1677: Mind ezekben pedig a' Casusokban az Appellatiok admittaltassanak; de a', Quinque Casusokban, és Deliberatum homicidiumokban, a'

pars convicta fogva tartassék mind az Appellationnak meg-látásáig; avagy elegendő kezesség alatt, a' régi Articulu-sok tartása szerint, el-bocsátassék [AC 182]. 1756: mint hogy pedig az Fiu és Léány a Decretum tartása szerint az Atyának hal meg Tessék azért Kegylőnek minden nével ne-vezendő Bonumit az arol irt Registrum szerint ki adni [T; MbK VIII, 21]. 1776: Midőn már a fenn meg irt mod sze-rint el jedzett mátká Kis Aszszont az Exponens Urffi ő Nga az Anyaszent = Egyház tartása szerint készült volna el ven-ni ... akkor mi nemű Conditioikat, és kitsoda Szabott volt ...? [Nsz; GyL vk]. 1796: Majd admoneáltatam ötöt ... és az előbbeni Divisionalisunk tartásához képest Itélő Mestert viszek ki [Mezőbodon TA; IB. gr. Toldalagi László lev.]. 1798: Az Fell peres Aszszony kívánta a' vissza itélt zálo-gos Jozságot Gergelyfáján* az Itélet tartása szerént kezében adatatni [DobLev. IV/797. 1a. — *AF]. 1807: én a' Fiu ág Leveleknek ki adásában, ellenkező nem vagyok, ha a' Tkts Commissarius Urak az Resolutio tartása ellen el fogadják, és Sombori Farkas Umak által adják [F.esküllő K; Somb II.]. 1847: Varga Katalin ... a cinterembe azt mondotta vol-na az embereknek, hogy ők bányászok, s régi privilegium-jok tartása szerént semmi szolgálattal nem tartoznak [VKp 268].

21. tartam; duratā; Dauer. 1710: Ez mind csak üdő, dura-tio, tartás; hogy mégis jobban közelíthessünk az aeternitas vagy örökkévalósághoz, az üdőről való tudományt először végezzük el, és osztán úgy emeljük feljebb az elménket az aeternitásra [BÖn. 450].

22. félelem; frică; Furcht. 1603: Noha penigh ez alatt Ra-duly vaida ellenségeppe(n) reank ieouen, my raitunk ze-renczietlenséget eittet, de azért Istennek kegielmessege-beol annira marattunk hogy sem eo teolle sem nagiober ere-owl tartasunk ninche(n) [Ks 38. I. 8 az erdélyi rendek Kor-nis Boldizsárhoz és Kornis Zsigmondhoz]. 1657: Minthogy azért nem kevés tartasom vala attól, hogy engem is vagy fogni igyekeznek, avagy életemet is elfogyatni, vala azért ily dispositio: hogy mihelt hozzám kezdnek, néhány szol-gáim voltak arra rendelve, hogy elsőben is mindjárt az feje-delemasszony és Csáki szállásit gyűjtsák néki | Ezt pedig én azért vizsgálom vala, mert minékünk az lengyel segit-ségtől vala félelmünk és az könnyű hadtól tartásunk, hogy megérthetném, ha van-e ahhoz valami bizodalnok [Kem-mérthetné, 1662: a nagyszombatiak és csejteiek is Ön. 146, 211–2]. 1662: a nagyszombatiak és csejteiek is még die 28. Maii fejedelemhez meghajlottak vala, minden akadály, kár és ellenségtől való tartás nélkül lótt vala az költözés [SKr 255].

23. összefogás; unire, unitate; Zusammenschluß. 1663: Annyira megijedtek ez vidékbeliek mind nemesség, pus-kásság, parasztság, kiváltképpen az víz felől való részi ez vidéknek, hogy eddig sok fenyegetőzésekkel és gyakortább az puskásságnak, nemességnek egy csoportban való tartásá-val vittem véghez nehezen, hogy be nem hódoltanak [TML II, 649 Teleki Mihály a fej-hez].

tartat 1. megtartat/fogat; a pune pe cineva să prindă ce-va (cu mîna); fangen lassen. 1724: Eorsk monta mig nálam volt, Uram igaz hitemre mondom, h(ogy) Pekri a Szolgálójá-nak lábát tartatta velem, és úgy vitte véghez Szolgálójával rendkívül való dolgát [M.királyfa KK; BK. Thóldalagi Gábor (23) vall.].

2. őrizet/tároltat; a ține/păstra; aufbewahren, irgendwo halten/lagern lassen. 1634: ratiotis az szerint exigaltatunk tûle, derczeye, korpaya apró marhaink számára tartassék

[UF I, 333 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1669: Colosvárat lako Vitezlo Kassai istván instantiájára, elmenve(n) ugya(n) Colosvárat nehai Czepreghi Mihaly vra(m) Relictájának Agoston Margit Asz(o)nynak Hid Uczai házához á vegre, hogy ... nehai Agoston. Peter javaiból az menémű rata por-tioja sorte divisionis megh emlitet Vitezlo Kassai István vra(m) Feleségét Agoston Kata Asz(o)nyt ... concernalta, mivel az Divisiokor nehai Czepreghi Mihaly percipialva(n) aztis ... mely eő kgrmet concernalta volna soha ... kezében ne(m) adták, hanem mais igazitatla(n) lévén, az eő kglme megh emlitet Czepreghi Mihaly Vr(am) bonumi között tar-tatnak [Kv; RDL I. 142]. 1710: az édesanyám a várkapu között mindenkor egy pár csizmát tartatott titkon, s mikor iskolába indultam, a kapu között azt vontam fel, a rossz csizmát otthagdtam, mikor pedig visszajöttem, a jó csizmát levontam, s a rossz csizmbában mentem az atyám eleiben [CSH 128].

3. fogva tartat/őriztet; a dispune să fie ținut închis/în captivitate; gefangen halten lassen. 1648: az Inctanak szolgál-oiat ... kezesség alatt ez Actrix, illegitimē megh foghat-ua(n) be vitette, és ot ben tartua(n) az Actrix premonealtatta hogy ne tartassa hane(m) uisellie(n) gondot [Kv; Tjk VIII/4. 345]. 1669: Az kiszökött törökökt elküldeném udvarhoz, de bizony lehetetlen, ki ne csödrüljön az híre, s ott lévén azok a rossz követek, féltem, kézben adatja urunk ... ha-nem itt én benn tartatom igen és magammal leviszem [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1676: Az emberek tekéletlenek igen s biztatják, az boszorkányok is valóban biztatják; azért az Istenért kérem Kegyelmedet, ír-jon az fejedelemnek, tartassa úgy mint rabot; ne legyen sza-bad az várban is szélyel járni [TML VII, 232 Daczó János ua-hoz]. 1747: Az I ... töb gonoszagi lopasi között tyuk, s, egjéb majorságok lopásábanis elegitette magát ... Maga sem tagadván az I egy tyuk lopását ititeltet hogi Hadnagi Vr(am) tétesse (!) az nyak vasra edgi holt Tyukot köttetvén nyakába, két óráig tartassa ottan [Torda; TjkT III. 120].

Szk: fogságban ~ 1562: De azon kívül esmét egy néhá-nyat találának kik abban részesek voltak ... kiket nagy erőss fogságban tartata királyi Görgényben és Gyalu várá-ban [ETA I, 20 BS]. 1748: Még Málé sedés előtt fogattott meg Marosán, 's ma is a falu tartattya fogságban [Kv; BfR III. 60/9 vk] * fogva ~ 1582: Cathalin Istwan kowachne vallia, hallotta(m) az fogoly leantol hog soha Azzal senki Subat Ne(m) chinaltat annyert etotet ot fogva tartatnak, mert artatlan volna chak hogy Immar ha tartatiak; kwidenek Ennyes [Kv; Tjk IV/1. 104]. 1638: mikor fogua tartata Czibak Andrasis ha valami sort kaphattak volna hozza, bizoni megh kellett volna halni ha szaz lelke volna [Mv; MvLt 291. 136a]. 1643: Tudom Hogy falus biro val-lek en nallam Tartatta uram Fogva egy Hetigh Fodor Janost [Maroskoppánd AF; DobLev. I. 13 Torozko Andras (45) jb vall.]. 1725: az melly Aszszony embert meg fogottam volt ... az fia lévén eddgyik a Beretholmi Templomnak fel ve-rője ... ígéretem után, hogy fogva nem tartatom tovább má-sokért, Csak az mit tud, és a Fia részézt az kit onnét az Templomból el hozott volt, adgya elé [Ivánfa NK; Ks 83] * őrizet alatt ~ 1667: Azért parancsoljuk serio, oly őrizet alatt tartassa, meg ne búsuljon miatta; sem feleségit, sem inassit s szolgálit hozzája ne bocsássanak kiváltképpen ét-czakára [TML IV, 87 a fej. Teleki Mihályhoz].

4. állatot tartat, tenyésztet; a dispune să țină/crească ani-male; Tiere halten lassen. 1663: az fejedelemasszony pa-rancsolt Rác István uramnak, hogy ha Kegyelmed kiküldi

lovaít, marháit tartatni, ne bántsa [TML II, 462 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1671: valahol Postalovakat szoktanak tartani, azon helyeknek Tisztei az alattok valokkal tartassanak Posta lovakat illendőképpen [CC 31]. 1679/1681: A Banyák megh állasakor a Lovakat ugi tartassa, hoga ne csak jól njugodgianak meg, de megh-is hizzannak [Vh; VhU 672]. 1710: Ebben a táborozásban, mikor Eke-mezőnél volnánk, a Kükölli viziben egy bárkában igen nagy öreg harcsát tartat vala Henter András, Teleki számára akarván küldeni [CsH 187].

5. etet, tápláltat; a face să fie hrănit (cu ceva/într-un anumit fel); ergendwie ernähren lassen. 1623: Moldouaboll az Nezter es Prut melleöll, Hauaselfeoldebeöll az Duna melleöll Jgen Io fele Eoregh zeölke diznokott vetesze(n) ... Gywmeolczeött sokatt gywtesse(n) nekik es vgy Tartassa [BGU]. 1687: Gjurkát nehezen tuduam viszzá küldeni az ket gjermekloval, azokat igen jól tartasd es mindennap bar jartassák [Beszt.; ApL 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethhez]. 1722: rettenetes rosszszak azok az kgd Sertéssí, most edgy néhányat külön választattam, es szemcskével tartatom [Fog.; KJ]. 1749: a Tavasz félt a Béresseit ide küldötte, s itt szénával tartatta Marháit, Béresseit pedig Borra (!) s a mivel lehetett tartanunk [Tóhát AF; Told. 3].

6. legeltet; a dispune să fie ținut la pășune; weiden lassen. 1761: Néhai Mikola László vmak edgy Fejerdí nevű Jobbágya ... Szöllője pusztájában maradván Néhai Farkas Gergelly vram az előtt jo darab idővel Isztinát tsináltatot reája, és az Juhait ottan tartatván magának fel fogta [Borjás-nosóbuda; JHbK XLIII/9].

7. (földrészt) műveltet; a dispune să fie folosit/exploatat într-un anumit fel; Bodenteil erarbeiten lassen. Szk: tilalmasban/tilalomban ~. 1575: (Az erdöket) Tartassak Tylalomba Mindenwt, Mert Nagi kart Mondanak benne lenny, kyt az olahok mywelnek es vgian az paszorokis kyknek Eorzeniek kellene Inkab kart Tetetnek benne [Kv; TanJk V/3. 109b]. 1731: az Almafák, Kör-tvélyfák ez utánis szorosan tilalmasban tartassanak [Dés; Jk 407a]. 1732: az Szamoson lévő Buza tarlo ... hagiatik a szánto Marhak(na)k ugi hoga oda semminemű egieb Marha ne hajtassék az uton feylül ... bocsattassék be az Menes és az Tehen s Bornyu Csordák, az Reth Tilalomb(an) tartassék mindennemű Marháktól Szent Mihály napig [Dés; Jk 431a].

8. marasztat; a dispune să fie ținut/lăsat într-un anumit loc; zu bleiben nötigen, zurückbleiben lassen. 1667: Az juhokat eddig hajtattam. Míg az utak jók lesznek, itt tartatom; megírom az asszonynak, küldjön elejekben [TML IV, 245 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

9. eltartat; a face să fie întreținut; versorgt lassen. 1570 k.: vadnak olly <legények> közöttök, kik gonosz üdön az meste<rr>el ta<rt>atják magokat, az jó üdön pedig ki<men->nek> az falukra, sőt művelnek az künvaló <mester>eknek [Dés; DFaz. 9]. 1600: Lippay Janosne Sophya azzony ... vallja ... zegeny Bojthos Boldisar igen bolond vala ... mind zegeny Kadar Janos tartata [Kv; TJK VI/1. 468]. 1646: Keobeolkuton lako Buday Albert fel peres tartattya Szenasi Marczit, ki minden ok nélkül karjat megh vaghta megh sebhette, tizenoteod napra teoruenre ... kel dolgot igazitnj [Kv; TJK VIII/4. 98].

10. üzemeltetett, működtet; a ține în funcțiune; in Betrieb halten lassen. 1719: Radnotfáján" korcsamat Se bor, Se Serbélit ne tarcson tartassan [T; Born. X. 1 instr. — "MT].

1776: Bor, és Pálinka kortsomákat tartassan a Jóságokba [Mv; Berz. 20].

11. asztalt ~ háztartást vezetett; a conduce/face menajul; Haushalt führen lassen. 1614: Annakfelette it Colosúaratís asztalt tartatot, ottis eleget költtet, és egyeb Jatekraís [Kv; RDL I. 8].

12. fenntartat; a dispune să fie (făcute și) întreținute; aufhalten lassen. 1759: az Alparéthi határon feles nehéz, sáros és forrásos helyek lévén mind azokon Hidakat és töl-téseket tartatmak [Bujdos SzD; JHbK XL/8].

13. (nyilvántartást/kimutatást) vezetett; a pune pe cineva să țină evidența; Evidenz halten lassen. Szk: rovást ~. 1679/1681: Csépléskor jo animadversioja légye(n) eő kgl-me(ne)k mind a Csűr-Bírorra, ugi a Cséplőkreis, hoga a szem-jól ki verjék, szalmajab(an) ne maradgio(n), a hites csűr biroval igaz Ravásokat tartasson [Vh; VhU 669]. 1718: A Molnárral rovást tartatok a mikről Vámat nem ad-(na)k ha lesz valami haszna [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

14. fizettet, foglalkoztat; a ține/plăti; bezahlen lassen. 1765: noha most eő kegyelme nem Regius Perceptor, s az kirally pénzinek kassája nincsen az eő kegyelme Házában ... mégis éjjel, nappal szüntelen két strását tartat Borbándal maga udvarában rendre [Borbánd AF; Eszt-Mk 178 Vall.].

15. függőben ~ felfüggesztet; a dispune să fie suspendat; suspendieren lassen. 1820: Instaljuk alázatosan a' Tks Nms Tisztséget, méltotassék ezen Rendelése telyesített-sét addig függőben tartatni míg ezen Sereímünk, és meg károsításunk iránt a T. K. F. I. Tanácsot különös könyör-gő Levelünkkel meg találhatnok [M.zsombor K; Somb. II Sombori Ferenc kezével].

tartatás 1. eltartatás; întreținere; Unterhalt, Erhaltung. 1662: két jó gondviselők állittattak vala ... eszekbe vévén, kicsodák lehessenek méltók s kicsodák nem az ispotályok-ba való befogadtatásokra és az alamizsnán való tartatásra, rávigyáznak s nagyon is megvizsgálják vala [SKr 423]. 1703: Magoknak, Szolgajoknak s lovoknak tisztesseges tar-tatásarolis valamig abban a Székben lesznek providealtas-son [UszL IX. 77/61 gub.]. 1762: doceallya ... Az Gyer-meknek az Talyigás által Gyéresre valo el vitelit, s ottan bi-zonyason valo tartatását, azután onnan más helyre valo ik-tatását [Torda; TJK V. 96].

2. foglalkoztatás; ținere; Beschäftigung. 1766: Azon Jo-szághoz tartozando Jobbagjok ... más Joszágokb(a) akár-hová transponaltattak volna ... ki váltattattaknak tartatásá-nak ... ha viszza keretnek eő Naga tartozzek minden perpatvar nélkült viszza ereszteti [Mv; JHb XIII/55].

tartathat 1. eltartathat; a putea întreține; (unt)erhalten lassen können. 1600: Jspotaly mester Vraimat az egyhaz fiakkal egyetemben biro Vram kenzerittchye rea es az Jde-gen chalard kwldvsokat visgialik megh, es coacte igazit-tchayk ky az varos hatararol, mert my magunknakis elegh nyomorultink vadnak az zeok codeoben chyak azokat tar-tathassuk biro vram ezt meghys kyaltassa hoga az kwldu-sok az hazak Alol ky tyztulyanak [Kv; TanJk I/1. 366].

2. detencióban ~ fogva tartathat; a putea ține în deten-țiune; in Gefangenschaft halten lassen. 1713: Popa Mihaila allita ... két kezeseket ... egész életig Popa mihaila ha ... Vesselenyi István ur ő nának a két, két mása vasatt An-nuátim nem praestálná fogva praestálni nem akarná ... az ... kezesek javaiból satisfactiot vehessem vétethessen, ha hol pedig annyi erő javai (!) nem találattának, tehát magak-

hazis hozzá nyulhassan es nyulathassan, es usq(ue) ad plénariám satisfactionem őket mint kezeseiket méltó detentióban tartathassan tartathassan (így!) [Nagynylas K; TKI Samuel Eperjesi jurátus Notárius sk lev.].

tartathatik 1. tekintethetik; a putea fi considerat (drept ...); jd kann/darf jn als etw ansehen lassen. 1662: a török nemzet ... Szolnokot s Gyulát elfoglalná, derekasabb bástyákkal építtetni és környülvétetni úgy kezdetett, mely már úgy megerősített vala, hogy Európában a keresztyénségnek egyik fő bástyájának és Magyarország kulcsának ... ne méltán állíthatatott s tartathatott volna [SKr 415]. 1748: mind az két Inctusok Tökés Mihály és Márton az Actrix Asz(szony)jt diffamálnák, iteratis vicib(us) boszorkánnak p(ro)nuntiálván. Es jollehet ... az Actrix Asz(szo)ny boszorkánnak de jure nem mondathatik, s nemis tartathatik ... maga önként adott okot és alkalmatosságot az Inctusok(na)k, hogj ötöt diffamálnák s boszorkánysággal vádolnák [Torda; TJkT III. 204]. 1765: Reconciliálván az Instans, Infamisnak nem tartathatik ... és így az It mint competens Ax keresheti el-tartott javaiát az jegi ruháján kívül [uo.; TJkT 292]. 1769: hogy privatim vel in concreto a céhbelleket illetlenül tractálta az actor nézi, minthogy ugyancsak oly zálog adatott <há>zától egy garas erő, mely mintegy semmi-nék állíthatatik 3 (azaz) három forint-hoz képest, azért hitét megszegőnek nem tartathatik, mivel <nem> is maga, hanem az felesége adta, azért ebben poenalitassa tollaltatik az actornak [Dés; DFaz. 25-6]. 1769/1802: A mutatott keresztes fák ... határt distingváló jegyeknek nem tartathatnak [Torda; TJkT III. 38].

2. megtartathatik; a putea fi tinut; etw kann/darf (ein)gehalten lassen. Szk: *céhgyűlés* ~. 1850: a' mult évi viszonyok mián rendes czéh gyűlésünk nem tartathatván. a' feltéplénzek e' mián be nem ádotak [Kv; ACSzám. 19] * *prezidium* ~. 1662: Illye várát is, hogy az ösökről álló jószágok volna ... nagy erős, reguláris kőbástyákkal, kőfalakkal környülvétetvén, amint megkezdette volt építtetni, úgyhogy abban Lipa vára helyett derék praesidium tartathatnék az országot oltalmára [SKr 97].

tartatik 1. megtartatik; a fi sustinut; etw wird eingehalten. 1823-1830: Pestre Budáról az úgy nevezett Repülő Hídnak által, mely híd 9 vagy 10 csónakon tartatik [FogE 167].

2. vhol tartatik/tároltatik; a fi tinut/pástrat într-un anumit loc; etw wird irgendwo aufbewahren/aufspeichern. 1662: az ország levelei amelly házban tartattak, azokat és könyvnyomtatáshoz való eszközöket is, olly hirtelen kiköltöztetheti lehetetlen volna [SKr 616]. 1677: A' Szegénységnek Bárány, Méz, Bor, és egyéb Dézmában jutot marhák, s' leguminák sokáig ne hagyattassanak és tartassanak, hanem azoknak bé-szállításoknak ideje alkalmaztassék az Arenda bé-vitelének terminussához, úgy mint Szent Márton nap után két hétig [AC 50-1]. 1789: 24 Nagy Üvegek mellyekben (en) a' fellyebb irt vizek tartatnak | 47. festett Fa Pixisek mellyekben orvosságok tartat(na)k Rf 14 [Mv; ConscrAp. 41, 42]. 1794: a' holt Test a' Templomban ne tartassék hanem tsak Predikatio előtt vitetvén bé annak végződésével onnan ki vitetessék [Kv; SRE 315]. 1819: Mihent a vándorló legény az atyamester Házához meg érkezik, azonnal tőle a Szabadulo Levele Cuntsaftyra keretessék elé ... az Ifjú Társaság Ládjába tetetődjék bé, és ottan tartassék mind addig, mig a Legény a városról ésmét elmegyén [Kv; MészCLev.].

3. bánik/viselkedik vkivel/vmivel; a fi tinut/tratat într-un anumit fel; jn/etw irgendwie behandeln. 1710: Akik ott marának is Rákóczi mellett az erdélyiek közül, mint a kutyák, úgy tartatnak, semmi hitelek, becsületek nincs a magyarországiak előtt [CsH 403].

4. fogva tartatik, őriztetik; a fi tinut închis/în detențiune; gefangen halten lassen. 1591: semmi wdeoben, se sokadalom ideien ennek utanna itt ez városon bort ne arulhassanak ... Ha valaki penigh az czaplarok keozzwl valakinek czap-larkodnek ... az kalikaba (!) vitessek, holot harmad napigh tartassék [Kv; TanJk V/1. 165]. 1605: Amely zemelyeket Zamueuo Vraim Adossa teotte(ne)k ... ha affele zemelyek ... Nem akamak megh fizetny ... fogsagra vitesse, es ott tartassék mind addig megh dolgat es adossagat el igazittia [Kv; i.h. V/1. 495]. 1657: igaz, pro forma az őrizőknek volt olyan instructiójuk is, melyet maga jelente az fejedelem, hogy, ha mikor oda megyek, vélem privatim is szemben lenni megengedjék; de mig ott tartatott, én nem mentem egyszer is [KemÖn. 162]. 1762: In lus adtrahaltatvan az l(nct)ja ... házak(na)k felveréséért, Jollehet halálra érdemes lett volna mindazalt(al) ... remittaltatott, vgj mind azon által, hogy nyak vasra tetetvén, egy oraig ottan tartassék [Torda; TJkT V. 122].

Szk: árestomban ~. 1739: Arestomb(an) tartassanak; vagj kezesség alá vettessenek [Dés; Jk]. 1763: (Halász Borbára) Tudom, hogy lakott Wass Lászlónál, Nalácz József-nél, kinek is egy sátorát, a gyógyi feredőn lévően, causaliter a gyertyától meggyűlván, elégette, melyért arestomban is tartatott [RettE 155] * *detencióban* ~. 1677: A' Mely Nemes ember gyilkosságot patral ... a' pernek decisiójáig az In Causam attractus ha a' Széken convinctatit, detentio-ban tartassék, vagy penig elegendő kezesség alá vettes-sék [AC 131]. 1731: Szigyarto Istvá(n) ... az N: Városnak is feles penzel másoknak is sokaknak sokkal adoss(ue) ad Hadnagy Atyánkfia elő kglme incaptiváltassa, es usq(ue) ad plenariám satisfactionem ... detentio-ban tartassék, vagj penig bizonyos Terminusig jo kezesség alatt ki bocsattassék [Dés; Jk 418a] * *fogságban* ~. 1673: Betenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) ... Hadnagy Vr(am) által megh fogattassék, és az toronyba(n) be vitessek, és mind addégh ott fogságban tartassék valamigh igaz Divisiót ez városnak Successio-ja szerez az kikkel illik nem celebrál [Kv; PolgK 143] * *fogva* ~. 1603: Ezt az 40 flos adot minden az ő Dicaia szerez meg fizesse Ha ky penig vakmerőségből meg nem fizetne tehát feleslegestől gyermekestel meg fogtassék, és mind addeg fogua tartassék mig meg ne(m) az reiaia vetett adot meg fizetj [Kv; TanJk V/1. 456]. 1631: Halotta(m) egyebekteől magatolis Valsasztutj Istuantol hogy Kolosuaratt fogua tartatott s meghis sentenciasztatott halaira [Ab-rudbánya; Törzs. Balthasar Vas (54) civ. vall.]. 1847: excellenciádnak utóbb érintett szám alatti rendelete szerint Varga Katalinnak Nagyeneden fogva kellett tartania [VKp 151] * *őrizet alatt* ~. 1776: Az dologb(a) sok Complexek laczanak bé jöni, azért mig azok is el fogattatnak ez két Detentus kemény őrizet alatt tartassék [Déva; Ks 111 Vegyes ir.] * *rabságban* ~. 1659: Kornis Ferencz Ur elő Nagais ... Tatar kezében, rabságba esuén, es ott hossas ideighlen való sanyarú rabságba tartatua(n), most adatott modgya penzbely uagi summa le tetele által megh szabadu-lásában [Dés; Ks G. 32] * *tömlőben* ~. 1692: három szek-ről mennyen el, itt ne lakják, hogj ha itt tanállyak fogadtas-sék meg és esztendeig tartassék tömlőczben [Kovászna Hsz; HSzjp].

5. vhogyan/vmilyen módon tartatik; a fi tñut ñtr-un anumit fel; irgendwie halten lassen. 1662: a fõlséges, igen hatalmas és gyõzhetetlen császár, az én kegyelmes uram, maga is amint megírta, az õ császári ajtaja mind baráti, mind ellenségi elõtt nyitva tartatik [SKr 426]. 1695: Az mindenféle marhák sotalanul ne tartassa(na)k, mint eddig ha meg szenteltetven gjakorta meg adassák szozatásokat [Marosszentkirály AF; Told. 2]. 1792: Ösztõl fogva tavaszig az Utrizált Katárka^a fedetlen tartatott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5. — "A vallató kérdésben: „tõrõkbuzás kas”]. 1806: Ezen Papp Vaszalia Kanczaja hanem ha mindig Czõveken tartatott mindjárt el kóborlott [A. várca Sz; BfR 130/1 Rubottyán Gyõrgyi (30) col. vall.]. 1847: (A bika) Istállon kõtve tartatik [DLT 758].

6. (állat) vhol õriztetik/tartatik; (despre animale) a fi tñut ñtr-un anumit loc; Tiere irgendwo hñten lassen. 1761: azon alkatmatossággal K. Lónán maradtake valami Lovai, holott hami lovai vñltanak, azok a' maga joszágiban Sár-máson és egyébñtt tartattanak? [BSz; TKI]. 1765: (azon Marhák) az Urvarb(an) tartattak ... azután elcsapattattak [Zentelke K; BfN]. 1831: a' Meszárosok Gujájába Lo marha nem szokott tartattatni [Dés; DLT 332. 9].

7. vminek/vkinek fenntartatik; a fi rezervat/pástrat; etw wird vorbehalten lassen. 1612: Berekzazy Lúkacz és atyafiaj zamara tartatnak ez ... haz és õrõkegek [Kv; PLPr 21]. 1747: (Pap Vankáké) erdélyben Lopott Marhakat hajtogat-tak és Soros embereknek tartattak [A. várca Sz; Ks 17/ XVII]. 1773: azon tseglj mindenkor az õrdõk Marhai szamokra tartatot, soha a Molnár azon kis tseglj nem colalta [Szentháromság MT; Sár.]. 1774: az Exponens Aszszony õ Excellentiája Udvarház helje elõtt mely darab hely volt, a' mi értñnkre lñiak jádtzó heljinek tartatott [Ádámos KK; JHb XIX/17].

8. ellátatik; a fi aprovizionat (cu ceva); versorgen lassen. 1718: Pestis alkalmatosságával ... Választassék és készítették el edgj bizonyos és ha lehet félre való hely, es Házak a Hostátban Lazarethumnak, á hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék (igy!), és ott étellel, és itallal, sõtt orvosságokkal is tartassék ex Publico [Kv; KvLt I. 225 Gub.]. 1811: De ezek^a Tõlire külön választatnak, És két eszten-dõkben szénával tartatnak [ArÉ 148. — "A kancák és a csikók". 1829: Már hetedik Esztendeje hogy Isten segítségével ... itten Kolosvárt ... egy dolgozo Szegények háza állitatt fel, melyben 40, el õregetet, tehetetlen, nehezebb munkára alkalmatlan mind két nemen, és minden vallásan lévõ Szegény tartassék [Kv; BLt 12 a kv-i dolgozoház nyomt. szám.].

9. használtatik; a fi fosolít; benützen/gebrauchen lassen. 1718: per Viam facti ne devastáltassék annak emberei által á ki(ne)k oltalmazni kelle(né)k, az eõ H(e)r(cegsé)ge Tõlgyes erdeje; Mellj erdõis ab antiquo tartatott és Conservat-tott á Várnak sietõ és kiváltképpen való szükségére [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1736: ezen N(eme)s Telek ... nem kerítettett és kerteltetett bé egészen, hanem pro Curia ker-teltetett bé, és tartatik [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1761: a' Falu hogy akkoron quartelyos nem vñt a' Falub(an) oda engedte nékie, de mivel miolta reá emlékezem mindtég a' Falu közönséges hasznára tartatatt a' p(rae)tendens rét, s más Mlgs Possessor Urak részére sem fogattatott fel [Illyésfva Sz; BfR 45. 9 Ratyis Aleksza (60) jb vall.]. 1771: A Falun fellñyl Berend felõl az Országy uttya mellett bé kerteléssel tartattatni szokott ugyan Ló Kert nevezetű Felsõ Rét [Báboc K; EHA]. 1785: Pusztá Egres tartatatt, s külö-m-

bestetett meg a' Szarkadi Praediumtól a' Falunak Also vagy a' Szarkadi Praedium also szélénél, a' Titt Czikiánus successorok Colonialis Antiqua Populosa Sessiolosa által [Pusztægres TA; BLt 12 Hánk Dányila (65) jb vall.].

Szk: *tilalmasban* ~. 1680: Vagyon õ nagok(na)k ezen határon Pisztragos (!), Semlyinges Kõvi és Kop halos Rákos, Hauassok küzzõl le folylo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub poena fl 12/ [A.porumbák F; ÁLT Urb. 51]. 1765/1799: a' Boldutzban (e) ... ha tilalmasban tartatnék, nevedekvén jo Erdõ lenne belõlle [Mezõcsán TA; EHA]. 1847: Csere erdõ ... ez tilalmasba tartatik és egy része olyan hogy csak a Malmok gátjai kötésekre használtatik [Méra K; EHA] * *tilalom alatt* ~. 1801: az erdõ tilalom alatt tartassék, Mint ez a Compositionalisbol ... bövebben es hitelesebben Meg tettzik [K; JHb LXVII/1. 7] * *tilalomban* ~. 1640: Vagio(n) az falunak az Orszagh uttia Leven altal raita, edgy darab Ligetes Erdejek meli az varhoz tilalomb(an) tartatik sub poena f. 12 [Dridif F; UC 14/48. 109]. 1744: Két Darab ... erdo, edgjik Csontos, ... másik Lúget ... edgjik sem igen nagy erdõ, Sz. Demeter sem eri meg velle, mint hogy tilalomba nem igen tartatott nagjobbára elis vágták [Szentdemeter U; EHA]. 1797: a' Falusiak csordái-is ezen erdõkbe legelõdnek, 's a' miatt is nem épñlhet semmit-is az erdõ, mely ha fel osztatnék, 's tilalomba tartatnék, kevés idõre szép erdõket lehetne tsinálni belõllek [M.újfalú K; Conscr. IX. 2. 120].

10. szerveztetik, rendeztetik; a fi organizat; organisieren lassen. Szk: *kalákaforma* ~. 1789: minden Pénteken egy ollyas kaláka forma tartassék, a mikor minden katona a ki-nek marhája vagyon tartozzék ... fáért az Erdõbe küldeni [Kvh; HSzP] * *multság* ~. 1816: itten Déván mint pura Fiscalitásban illyen multságok, hogy Bor, Pálinka, Ser eat. distráhlathassanak, tartáttak é? [Déva; Ks 118 Vegyes ir.].

11. megtartatik; a fi tñut; etw wird gehalten. Szk: *céh gyűlés(e)* ~. 1795: közönséges Czéh Gyűlése tartatván, a' több Voks ál(ta)l meg-határozatott; hogy ... a' Czéh Mes-ter ... esztendõnkent midõn a' Czehn(a)k pénze lészen 2 ~ két Nemet Forintot vehessen fáradsága jutalmául [Kv; FésCJk 21]. 1831: 17a Januarii 1831 quartal Czéh gyűlés tartatott a' régi Aufilag. pénzzel egyñtt gyűlt bé 3 Rf 12 xr [Kv; ACSzám. 85] * *dézmazsék* ~. 1818: eleitõl fogva a szokas volt, hogy egy Esztendõben ket versen: Tavasszal, és õszel az ugy nevezett Dézma Szekek tartatnak [H; Ks 91. C. 8] * *dominale fórum* ~. 1809: Székñnkben tsak Processus sem fojt, egygy Dominale Forum sem tartatott [Bar-dóc U; UszLt ComGub. 1735] * *eklézsiai közgyűlés* ~. 1872: Apr 8n reggel ekklesiai közgyűlés tartatott a czinte-remben [M.bikal K; RAK 292] * *falu ítélõszéke* ~. 1826: Anno 1826 die 23 January falu ítélõszéke tartatik falusbíró Márók János elölñlése alatt [F.rákos U; RSzF 257] * *(közönséges) falu gyűlése* ~. 1813/1836: a' Falunak azon a' helylñ hol most a' kaloda vagyon, 's a' hová a' Falu egybe szokott gyűlni mikor Falu gyűlése tartatik [Koronka MT; EHA]. 1840: 1840-ik esztendõ július 19-ik napján közönséges falugyűlése tartatott, és ezen gyűlésñnkben meghat-roztatott az, hogy a Szénafñ-kerten felñl nem lészen szabad senkinek felmenni kaszálni mához egy hét elõtt [Jenõfva Cs; RSzF 157] * *nyilvános egyezkedés* ~. 1840: mintégy 2740 kőbõl elegybuza vagy rozs beszállítása iránt nyilvános egyezkedés fog tartatni [Kv; KvLt] * *papi székezés* ~. 1833: Az Ujj Esztendõ Eleire meg állitattott Papi Székezés tartatni fog MVásárhelyen Januarius 16ik napján [Vaja

MT; HbEk) * *presbiteriális gyűlés* ~. 1872: Apr. 7n presbiteriális gyűlés tartatott Benedek Pál helybeli pap rendes elnöklése alatt [M.bikal K; RAK 292] * *rendes székezés* ~. 1831: Őszi rendes Székezésünk fog tartatni Isten segéd-mével September Honapja 24ik s 25ik napjain a' M. Szt. Királyi Ns Szt Ekklesiánkban [Vaja MT; HbEk] * *részletes zsinat* ~. 1848: Az antal-napi részletes sinat Pünkösöd utáni Csonka héten Csőtörtökön 15ik Jun: fog tartatni [Nagykapus K; RAK 24] * *törvényszék* ~. 1807: Falusbíró Bíró János előlülése alatt törvényszék tartatván, ekklesiánk papja, tisztelt Sebe János uram mint felperes megszólítja felsőrákosi ifjú Fitori Pétert ilyen okon* [F.rákos U; RSzF 168. — "Folyt. köv.] * *traktátus* ~. 1662: a felséges Ferdinandus római császár és a fejedelem között mindkét részről arra destináltatott, rendeltetett commissáriusok által Nickelspurgban nagy tractátus tartatván ... a királyi titulus a koronával együtt visszaadott vala [SKr 119].

12. betartatik; a fi respectat; etw wird eingehalten. 1623: Az mázsáknak megkisebbitése is nem kicsin kárunkra vagy on ... ő felsége kegyelmesen provideáljon, az elébbi mód szerént az mázsákban valo fontok, az mennyi azelőtt volt, tartassanak meg, mind eitel, véka, font azonképpen tartassék [Hsz; SzO VI, 74 követutasítás]. 1726: A székeknek és statusoknak proprietássa tartassék a régi usus és mód szerint [SzO VII, 324].

Szk: *rend* ~. 1780/1804: Olyatén Bányák foglalásában mellyek(nek) torka hegyek vagy kösziklák között lévén, állandó és romolhatatlan állapotban vagynak, nem is Futó Bányák Titulussa alatt vacalnak, ilyen rend tartassék [To-rockó; TLev. 6]. 1817: itt is az a' rend tartasson [F.árpás F; Tsb 46]. 1819: A bé vándorlott és Gazdájától fel kelő Legényeknek fel osztásokban azon rend tartassék hogy elsőben az olyan Mester Emberekhez, kik betegség és öregség miatt nem dolgozhatnak ... jo Mester Legények rendeltessenek [Kv; MészCLev.].

13. alkalmaztatik, fizettetik; a fi angajat; jd wird angestellt. 1590: 1590 die 30 January, Az Q(ua)rtá dolgat mindenkeppen eleyleot fogwa zorgalmatosan es hywen el ighaytwn, az sok adossagokat, mellyeket keolteot az Waros az ideghen orzagokban tanittatoth Alumnusokra, es a' Scholabely professorokra, kik most sokan tartatnak, mind megh fizettwen ennyre penzt talaitanak keszen f: 487/9 [Kv; Szám. 4/XXIII. 1]. 1733: Mólnár Péter nevű Jobbágy ... most Lovászi hivatalban Tartatik [Szilágytő SzD; Ks 17/ LXXXV. 33].

Szk: *iskolamester* ~. 1662: Mellyek igazgatására" dicshiretes, istenes, kegyes életű két scholamesterek tartatnak vala [SKr 422. — "A nagyvárad iskolának] * *katonastráza* ~. 1769: Azon helyekre az hol katoná strásák tartatnak ... őtt Strásának számára egy holnapra tartoznak a Faluk harmadfel font gyertyát adni [UszLt XIII. 97] * *mester* ~. 1744: engedtessek meg ... Hogi tartassék Komlodon egy mester aki midőn a Praedikator által nem mehetne könyörögtessen és a fizetésse legjen a Komlodi beneficiumbol és fizetésbol [GörgJk 167 a baconi szinódus hat.].

14. üzemeltetik, működtetik; a fi tñut (in functie); etw wird in Betrieb gehalten. 1756: (A falu) nem is arra valo hely, hogy itt Korcsoma tartassék, mivel félen valo hely lévén el nem kelne [Dumest H; JHb LXX/2. 90].

15. fenntartatik; a fi întreținut; etw wird aufgehalten. 1662: jobb lett volna, hogy az az erősség is, amelly volt, avagy hogy a földdel egyenlővé tétetett volna, egy kő a másikon meg nem hagyatván, avagy immár volt, erősítettett

volna ugyanúgy meg s tartatott volna olly gondviseléssel, illy nagy darab földnek romlása a pusztulása miatta ne lőtt volna [SKr 419]. 1677: Az Országos utakban lévő Hidak, töltések, és utak, hogy jo moddal meg-csinálva tartassanak, a' Vármegye Tisztei a' Falukat és Városokat sub poena floren. 12. reája kénszerítsék [AC 111]. 1826: azért: hogy ez az árka annak a víznek" minden emberi emlékezetet felyül mulo időktől fogva állott, praescriptiokkal is roboraltatott, és mostis ha jó moddal kitisztittatik, 's jó gondviselés alatt fog tartatni, a vizet ... bé fogja vinni a Küküllőbe [Msz; GyL. — "A Csulokáj völgye patakának].

16. tekintetik; a fi considerat (drept ...); etw wird als/für etw angesehen. 1663: jobban és rendesebben megcselekedhettem volna, egyikért azért, mert még akkor proscriptusnak tartattam [TML II, 493 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1677: Az Adó, az Országbeli adó fizető kösségnek fel-számlálása szerint valo Kapu Számok után jár ... fel-számlálás szerint tiz emberek irattattanak, és rendellettenek egy Kapu Számra, mely tiz ember számot hogy ha ... valahánnyal meg-haladná-is a' mostani emberek száma, mind-azáltal ugyan csak azon egy Kapunak tartatik [AC 68]. 1718: ragadozás, Tolvajlás, házak fel verése, s lopás vétek-(ne)k nem is tartatik az még szűkültrektől [Somlyó Sz; Ks]. 1735/1826: (Az) Erdő ab antiquo ezen Hoszszuasoz" Lutherana Ecclesia Erdejének tartatott, az Ecclesia biradalm alatt manutenealtatott [SzentkZs Lodormányi dézsma 57. — "KK]. 1748: Vagyon még néki ... egy oláh Pap Esperest Bátyya, a ki igen nagy Orr-gazdának tartatik [Hada Sz; Ks 27. XVIIb]. 1751: Vagyon ... egy darab közös hely mely is most kukuk hegyinek nevezetik, és ökor tilalmasnak tartatik [Mezőbodon TA; EHA]. 1770: Megbocsásson még az olyan úri udvar az hol híres gazdaasszonyságnak tartatik is az asszony, de ezzel nem ér [RettE 228]. 1777: az Kőrösfá karo mindenütt igen jonak tartatik. A' Fenyő-tsög karo még annál jobb [Nsz; Kf Kendeffi Elek lev.]. 1782: Fattyu Todor ... mindenkor ... ugy tartatott mint Jobbágy egyenlőleg több Testvéreivel [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. 1813: mindezen kérdésbe nevezett Szeméjek rosz Characterű, rosz híré nevű és magok viseletű emberek(ne)k tartatnak ezen Faluban [F.berekszó Sz; Bfr 12/9. 18 Pagyne Togyer (50) col. vall.].

17. (térben) húzódik; a se întinde (în spațiu); sich hinziehen. 1805: a' Nevezett kaszállott, az Ergének feléig bé kaszált, ... a' mult Nyáron a' meddig az Erge tartatott [DLt].

18. megvendégeltetik; a fi ospătat; jd wird bewirtet. 1662: ki Moldvára, Erdélyre, Brassóra, Fogarasra, Szebenre, Fejérvára az ifjú fejedelemhez jöven, mindenütt méltóságosan fogadtatott és tartatott vala [SKr 278].

19. megvédtetik; a fi apărat; jd/etw wird beschützt. 1663: Immar Székelyhid is mi számunkra lévén és tartatván, az is meg fogja gátolni őket s azonban Belényesi uram is megjő [TML II, 664 a fej. Teleki Mihályhoz].

20. szk-ban; in constructiō; in Wortkonstruktionen: *becsületben* ~ megbecsültetik; a fi respectat; jd/etw wird geehrt. 1662: Alstedius, míg éle, s Bisterfeldius és Piscator nála nagy becsületben tartatván [SKr 203] * *fenyíték alatt* ~ megfenyítettetik; a fi amenințat; jd wird bestraft. 1677: A' Fiscus számára valo Saletrum főzetés a' Regius fundusokon, a' Fiscalis határokon, az eddig valo Usus szerint, continuáltassék, azon szerint vétecsék bé-is, erős fenyíték alatt tartatván annak Mesterei [AC 135] * *készen* ~ készenlétben tartatik, előkészítettetik; a fi pregătit; jd wird in Vorber-eitung gehalten. 1662: a mezei hadak pedig a Szent

György kapuján kívül rendelt seregekben állottak vala, fejedelem veretékjei elkészítve készen tartatnak vala [SKr 206] * tudatlanságban ~ nem tanítatik, fel nem világosítatik; a fi ținut în neștiință/în stare de înapoiere culturală; in Unkultur halten lassen. 1657: minemű temerdeki nagy tudatlanságban tartatnék ez mi Fagarasi jóságunkban az egész olá nemzet, mind kösség mind bojárság és tulajdon azok is, kiknek egyebeknek tanítások tisztekben volna [UF II, 185].

21. van; a fi ținut; (etw) ist (irgendwo gehalten). 1816: egy ... Gradual ... tartatik a' Templombéli éneklő óltáronn [UnVJK].

22. birtokoltatik; a fi în posesiunea cuiva; etw wird besetzt. 1751: Negyven negy esztendő el fojtában ezen Controversiáb(an) forgo oldalt (!) alatta levő Seppedékkal edgjütt a Falu nevezete alatt tartatott ... nyárbán a Szeg vég ludai, disznai élőknek rajta [Kóródsztrmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18].

23. nevezetetik; a fi numit; etw wird benennt. 1792 k.: A székelek ... három rendre vagynak fel osztva, kik közül a kik első Nemésseknek hivattatnak, mások az ők Nyelvék szerent Lőfi Székelyeknek ... a többik kösség neve alatt tartatnak [UszLt X. 80].

24. éltetetik; a fi ținut în viață; jd wird am Leben gehalten. 1710 k.: En édes Istenem! érzem s tapasztalom inkább, mintsem értem, hogy mint vagyok s tartatom a Felséged kegyelmessége által [Blm. 1005].

tartatlan tartásra nem érdemes; care nu este bun pentru reproducere; etw ist nicht würdig. XVIII. sz.: az melly lovak(na)k alacsony az elejek semmire válok, botlók tartatlanok [JHb 17. 10 lótarási ut.].

tartatott 1. használtatott; care a fost folosit ca ...; etw als etw werden lassen. 1761: A közepében ezen Épületnek ... alaton dereku, ez előtt Konyhának, most pedig Sertes olnak tartatott alkalmatosság [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 15].

2. megtartatott; care a fost ținut; (ein)gehalten lassen. 1794: Die 24a Maji tartatott Consistorialis gyűlésben ... Fel olvasatott azon munka melly az élébbeni Consistorialis gyűléseken ki rendelt Commissio által ki dolgoztatott [Kv; SRE 311]. 1796: 1796-ban Tartatott Grlis Synodis két végzése* [HbEk. — "Köv. a kifejtés"] | háromszor ment el Ros Maria Gaborral az Mlgos Uradalom Dévai Méhes Kerete mellett tartatott Nédéjájába, s onnan szürkületbe jötenek haza [Déva; Ks 101]. 1811: Felséges királyné Maria Ludovica 1808ik esztendőben Posenban tartatott koronáztatása alkalmatosságával ki osztogatott egy nagyobb és ket kisebb ezüst, egy nagyobb és egy kisebb arany emlékeztető Pénzek in suma 5 Darabokban [SztLt 85/337]. 1828: Anno 1828ban 6dik October napján tartatott Egész Czéh Gyűlésben határozatott hogy ennek utánna az festett korszot az fodot és az fedeles korson kívül, tsepegetni nem szabad 1 forint büntetés mellet [ZFaz.].

3. tilalomban ~ erdő ki nem termelhető erdő; pădure oprită; Bannwald. 1807: az Rét Oldali, Czitz Hegyi és Csatáni eddigis Tilalomban tartatott Erdők [Dés; EHA].

4. terjesztett; care a fost răspândit(ă); verbreitet. 1777: Az Inctus maga eleitől fogva gyakorlani szokot gonosz tselekedett ambár oly titkosen folytatna az festett korszot az közönséges rosz hirmél egyéb rolla mind ez ideig Semmi ki nem világosodhatott, mostan pedig nyilvánosságossá tetetőd-

ven hogy eleitől fogva rolla közönségesen tartatott rosz hir bizonyos volna [Ks 114 Vegyes ir.].

tartattat 1. őriztet; a dispune să fie ținut închis/în detențiune; gefangen halten lassen. Szk: *detencióban* ~. 1759/1772: Malde Stratyit Tit. Mosa Uram fogatta el a' mint halottam azért hogy fizetesit kérte volna, és az varmegye Tömletzibe küldötte, s ott detentióban tartattatta, mig ide valo Kozák Gabor, Malgya Juvon, és Silip Vaszilika ... kezessegeken ki nem vették [Mánya SzD; DobLev. II/435. 33 Krisán Gávriila (42) zs vall.].

2. *disputációt* ~ vitattat; a face să fie discutat; diskutieren lassen. 1823–1830: a logikai cursust Feder szerent írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt ... ebből szombatonként reggeli hét órakor disputációt is tartattattam a tanítványokkal a classisban [FogE 125].

tartattatás őriztetés; ținere în detențiune; *Subst* gefangen halten lassen. Szk: *árestomban* ~. 1816: A' bé küldött két Rabok, mint el szőkő szándékjokról nagyon gyanusok, négy napi Arestomban tartattatások után késértessenek vissza Sz Biro ökgyméhez [TLt 1215/816].

tartattathatik tekintethetik; a putea fi considerat (drept ...); etw kann/darf als/für etw angesehen lassen. 1759: mint a fele Kurvák Bordélj házának méltán tartattathatik az a helyj [Pf].

tartattatik 1. tekintetik; a fi considerat; etw ist für/als etw angesehen lassen. 1754: azon ... Majorház nevezett helyb(en) levő helyly ... mindenkor Falu közönséges helylyének tartattatott [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. 1781: Gut Kristina Aszszony azon darabotska Földet ... mikor fogta fel? Es azon Helly, az Aszszony által lett fel fogása előtt, mitsoda Hellynek tartattatott? [SzB; IB vk].

2. fenntartattatik; a fi (făcut și) întreținut; aufbehalten lassen. 1802: az ottan mingyárt alabb tettzető porondozás iránnyáig édjy Csapo gát köttetetik és tartattatik [Dés; DLt].

3. birtoklattatik; a fi în posesiunea cuiva; etw läßt sich besetzen. 1778: (az erdők) mind Falu neve, es birtoka alatt tartattatta(na)k, szabadoson éltük Falustul [Jobbágyfva MT; LLt].

4. őriztetetik; a fi ținut/păzit (unde); jd läßt etw/jn bewachen/hüten. 1762: világosan ki jő ... Várad Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása, ugj sokaknak általa lett motskoltatása ... azért az Város Piattzán lévő fa lora, az holnap, u.m. Szomboti vásár napján fel ültetessék, s 8 órától fogva 10 oraig, ottan tartatassék [Torda; TJkT V. 113].

tarthat 1. vhol/vmiben vmit tarthat/tárolhat; a putea păstra/ține unde/în ceva; etw in etw einlagern können/dürfen. 1710: egy pinczet arra egy göbonas (!) hazat czenaltatnak most az eőssen mihelt, az malmot meg indittathatom lisztre, hagi ha modom hogj léssen Embérem mert hogj En mas Embér hazanal tarthasam az Kgd gabonajat nekem az karomba forogh [Szentkirály Cs; BCs]. 1732: minden féle haszonra valo eszkezeket commode tarthatni [Nagyida K; Told. 11. 70]. 1769: Aztis Hallottam hogy Andonia Szimion a Venus Pálczáját Gagájába nem tarthatta [K; i.h. 3a].

2. fogva tarthat, őriztethet; a putea reține/privă de libertate; gefangen halten können/dürfen. 1671: Foglyokat quin-denáig tarthassanak a meg-fogatok [CC].

Szk: *detencióban* ~. 1678: En Palogiaj Mihalj ... ha kik kar telemet fel ne(m) érnk (!), non obstante Nobilitarij praerogativa, nulloq(ue) juris remedio magamot is meg foghasson es mind adig detentioiban tarhasson méglen mindenekről contentalom és számot adok [Gyf; ApLl]. 1760: ha penig valamelyik kezesnek akar az időben az 40 magjár forintokat fel érő java nem talaltatnék az kezes(ne)k maga személyében hozza nyulhasson az nemeshez nön obstante nobilitarij p(rae)rogativa meg foghassa fogtathassa és 2ad plenáriam satisfactioem fogva detentioiban tarhassa tarthatassa [Retteg SzD; GyL. Retegi Geréb István belső szolnoki hűtes assessor lev.] * *fogságban* ~. 1656: igeretit revocalta, mi okon nem tudom ... az jegygiurüt, es valamit rea költöt refundallia az leanyzo melyet mig nem refundal fogságban tarhassa [SzJk 79–80] * *fogva* ~. 1586: mind addeg foghua tarhassak eeket meghlen az megh neuzet kezesek plenarie az Negi Szaz Magiary forintot megh nem agyák es eo kglmeket mighlen nem Contentálják [Kv; CartTr II, 1013–4 Petrus Werner kezével]. 1645: ezeken az ... kezeseken ... az negyven forintot megh vehesse es vettesse ... magokhoz is hozza nyulhasson es nyulathasson ő keglme es megh foghassa ... s mind addigh fogva tarhassa ő keglme valamigh az külön külön negyven negyven forintrul nem satisfaciállyak ő keglmet [Dob.; Ks 42. G] * *rabul* ~. 1677: Ha el nem bocsátom, az tracta ellen leszen, egyébiránt is rabul nem tarthatom; most is mindenfelé engem okoznak mind Erdélyben, mind az magyarok, mind Lengyelországban [TML VII, 482 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

3. *számot* ~ *vmire* számíthat vmire; a putea socoti/număra ceva; auf jn/etw rechnen können. 1755: vala ... 100 darab Serítés, de ... csak hetven van, mert azt minden esztendőbe kimilletlenül verette Le iff(jú) Teleki Sándor Ur(am) eő Nga, vgy hogy számot sem tarthatam rá edgy esztendőbe hányát öletett meg eő Nga közüllök [Gernyeszeg MT; TGSz 35].

4. *eszében* ~ megjegyezhet; a putea ține minte; im Kopf halten können. 1803: annyifélével bestelenítette hogy mind eszemben sem tarthatam iszonyuság voltis tsak halgatni [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1827: (A) hozott portékákat darabonként Specificálni nem tudjuk, nem lévén ezen ez előtt 16 Esztendőkkel történt dologra oly figyelmetesek hogy mostanig eszünkbe tarhattuk volna [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1119].

5. birtokolhat; a putea poseda; besitzen können/dürfen. 1671: az Fiscalisokon kívül, valamely bonumok és jóságok, per Notám avagy defectum, aut virtute Articulorum qualiterconque Fiscusra devolvattatnak, azokat az Fejedelmek magoknál ne tarthassák, se feleségeknek, se gyermekeknek ne conferalhassák [CC 75]. 1677: Contrabant mind azon által az harminczadnak alkalmatosságával itt teőb eshetik mint az háromon, melyeknek két részit eő nagyságok számára administralja, az harmadát pedig magának tarthatja az d<ominus> tricesimator [CsVh 64]. 1751: Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásból lesznek Puskajok elvetessék ... ki vévén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terstris Dominiumához tartozo Privilegiatus Puskásokot annyiban, hogy azok Puskát szabadosan tarhassanak [TLév. 11/1 ogy-i végzés]. 1771: a' Lugossianusok ... a' Sz. Benedekhez szakasztott darab helyben bé nem harapozhatnak, sem pedig a' Tokot, vagy egyebet magoknak nem tarthatnak [Fejér m.; DobLev. II/428. 10b]. 1847: azon rendelés azt foglalta magában, hogy az

emberek magok számokra szükséges italokat tarthatnak házaiknál, csak italokat ne áruljanak [VKp 283–4].

6. állatot tarthat/tenyészthet; a putea ține (animale); Tiere halten können/dürfen. 1681: Vizi Malom ... Mint hogi eze(n) malom mellett, mingiart a malom ház felső végenel ighen szept halas tőczka lehetne; melyben á vizet csatonom vehetnék ... ebb(en) mindenkor friss halat tarthatna(na)k [Brettey H; VhU 593–4]. 1772: Kántorné Aszszonyom elégszer panaszkolta fülem hallására hogy öklme egy Majorságot sem tarthat Borbély Gabor Uram háza mián, mert mihent egy majorság oda mengyen azt többé nem láttam (így!) [Dés; DLt 381. 68a Jos. Vetsei (27) ns vall.]. 1776: háromszéki Vajna Ferenc a muszkanál kapitány lévén, a törökkel való hadakozásban nyert hat tevét ... de reámenvén a székelek, megfenyegették, hogy tegye ahová teszi őket, mivel lovat nem tarthatnak miattok [RettE 363]. 1834: Jelenleg azok, akiknek marhájok ugyan nincsen, de az örökségek akkora, hogy marhát tarthatnának ... fizetnek évenként 5 forint 12 krajcárt taxát váltóban [VKp 134].

7. etethet; a putea alăpta; nähren können/dürfen. 1749: az idén ezen a helységben olj szárazság volt hogy az marhák ehel is majd meg holtak az borjokot is az Tehenek elig tarhatták [Kiskend KK; Ks 71. 52].

8. legeltethet; a putea păște; weiden können/dürfen. 1567: Jthiis az en tyztembe igaz lopast teznek hogy az zegyn ember chak eligh tarthatya marhayatt myattak [Nagysajó BN; BesztLl 74]. 1581: wagion egy nagy kazalo mezeő hólott az hawas alatt lakozo falwk ... barmokotis ott tarhattak mind Öözsel tavazzal es nyaratzaka [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. 1631: hagiom Janos Deaknak Az Heuizi hazatis ... libere birhassa, es marhaiatis szabadon raita tarhassa vgi mint egi haz beli nemes ember [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6 Sükösd György végr.]. 1636: tarhattiak ot diznaiokot [Zetelaka U; LLt 165]. 1640: Semmi fele Maiorsag Nem lehet teob seot mostis oly karos az meny vagion hogy maga az szegeny ember marhat ne<m> tarthat mert az hatar szwk [Kolozsmonostor; GyU 49]. 1677: az egész Szászszagon ... a' bárány Dézma, Fiscus számára exigalssék, Besztercze vidékén és Barcaságban kívül; mivel ők nem a' magok, hanem inkább az Havasalföldi határon tarthatnak juhokat [AC 52]. 1705: Egnéhány disznónk lévén még a mezőn, ma beizenenek, hova tegyék, mert már tovább a kuruc mia nem tarthatják, elhajtják [WIN I, 410]. 1769: Ezen említett helyen ... a' marha legeltető hely meg nem szorult é annyira hogy ... a Nyárádtői lakosok Marhát nem tarthatnának ... ? [Msz; SLt XLVIII. 15 vk]. 1847: ha az erdőszeti hivatal a marhák legelőhelyeiket béülteti erdőszeti magvakkal, nem tarthatnak az emberek marhát [VKp 232].

9. művelhet; a putea ține; erarbeiten können. 1730: A' Keczei Uramék Jobbágyitúl nem tarthatni a' kerti gyümölcsöket [Türe K; Told. 28]. 1749: az az Mólnárhaz oljan mótölje annak a Kertnek ... kertőt miatta nem tarhatunk [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1756: nem is arra valo hely ezen mi Falunk vagy Határunk, hogi itten Udvar Számára majorkodtato helyet valamelyik Mlgs Ur tarthatna [Dumest H; JHb LXX/2. 84].

Szk: *tilalmasban* ~. 1648: Bik erdőjekis vagyon ... Mikor terem az Ur disznai számára annyit foglalnak az menyit akarnak, s a' hun szinten akarjak, tilalmasban tarthatyák [Porumbák F; UF I, 878]. 1736: Vagyon ... Tőszeg végibe(en), Szegeletbe(en) egy darab Sziget, melyetis a Kukulló Tekervényes arka körülfolly, kevés hijja hogy viginél őszve

nem szakad a' Kükölli-Árka, mikor nyomásba esik egy Szekér tövissel bétsinalván tilalmasban tarthatni [Mikefva KK; EHA].

10. megvédhet/örizhet; a putea apăra; schützen können/dürfen. 1705: Olaszországban egy Verona nevű várost, akit még ősszel októberben obsidiált volt a francia, midőn a benn levő commendans látta volna, hogy tovább nem tarthatja, maga porral felvetette és feladta a várost a franciának [WIN I, 439]. 1710: Már Kővár is annyira megszorult vala, hogy három vagy négy óránál tovább nem tarhatták, de Rabutin kétezer lovas némettel Szebenből kiindulván, segítségére mene | Arras s Béthune városokat, minekutána erősen lőttette s ostromlotta volna, az ott levő francia commendánsok nem tarthatván semmiképpen tovább, a francia királynak nagy gyalázatjával s kárával feladák mindenik erősséget [CsH 336, 451].

11. állomásozthat; a putea staționa (oștile); garnisonieren können/dürfen. 1657: az élés is megszűkülven, menénk Besztercebányára, ott egy ideig lévén az erdélyi hadakat is nem tarthatmá, el kelle bocsátani [KemÖn. 50].

12. ünnepelhet; a putea ține o sărbătoare; feiern können/dürfen. 1759: A' Péterlaki oláhok, innen Radnotra, egy husvét ünnepe, hogy illendő Agapét tarthassanak nagy kegyesen, két vagy három negyvenes bört bévetnek a' Beszerikába ... de Kemény László Consiliáriusnak meg hozák a' hirt, 's rá ízen á papokra, hogy a' Beszerikát Kercsoma házzá tették [Hermányi, EDEM. 597].

13. haragot ~ haragudhat; a putea fi supărat (pe cineva); jm böse sein können. 1764: csak egy hetetis lakván egjűtt, oly kevés üdö alatt haragot nem tarthattunk [Torda; TJKT V. 246].

14. eltarthat; a putea întreține; vorsorgen/alimentieren können/dürfen. 1592: Tot Janos Deesreol Eorbe^a ment volna Mathe se Mihály ... el hadtak az Attiokot, mert zegényseghe mia nem tarhatta ceket [Dés; DLt 235 Lucas Jos concinator ecclae app. Dees vall. — *Alör (SzD)]. 1593: az Jstenert kerlek vid ell^a tarczy ell, mertt en Niomorw vagiok Nem tartrható(m) hanem tarczy ell [Uszt. — *A fiúcskát]. 1671: Azért akarja az adót öregbíteni az szegénységen, hogy az hadat tarthassa véle [TML V, 606 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1719: Kőrös Halmagyi Tamás Péter nevű Molnar ember ... maga szabad akarattya szerint vagy és kételenítő szükségstől viseltetvén minekünk kezét bé adván remenkedett azon, hogy ez mostani szünidőben az Ur eő kglme vegye bé az Szilvási malmába(n) molnárságra hogy molnársága után magát és háza népét tarthassa [Császari SzD; WassLt]. 1849: Butoraim, Köntösseim és egyebek miket Kelemen Béni le tartoztatott és el hordott ... reszint ... a Kelemen Benitől kapot pénzből és ajándékokkal gyűjtettek a' mit Kelemen Beni meg sem is hazuttolhat leg kevésbbé is, mert ugyan is köz tudat hogy férfi pénz nélkül kurvát magának nem tarthat [Kv; Végr. Vall. 49].

15. alkalmazhat, fizethet; a putea angaja/plăti; anstellen können/dürfen. 1583/XVII. sz. eleje: Eozuegy Meszarosne tulajdon magának se legent ne tarthasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek közöttul egyk tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLEv.]. 1589/XVII. sz. eleje: Az mesteris az Ceh mesterek hire engedelmek nelkwl touab nalla ne tarthassa, ne miueltesse, eőt forint birsagh alatt; Hanem az illien Jóueueny Legeny köüsse az Ceh Articulusit [Kv; KőmCART. 10–1]. 1671: Az residense dolgáról és hogy miáltalunk járhatna az levél, avagy mi tarthatnánk ő felségének oly hű embert az portán, ki által érthetne

mindeneket [TML V, 506 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1698: (Az asszony) oly gonosz Istentelen volt mind(en) cselédihez, hogy miatta azt sem tarthatott [SzJk 310].

Szk: cselédet ~. 1773: (Kabos Mihály) Cselédet nem tarthatott a maga hitvány természeti miá, felesége egy tyúk tojásával szabad nem volt, soha se kamrájába, se pincéjébe szabad menni nem volt [RettE 297]. 1836: az Alperes özege ... még az egész kézen levő Jozságból se ruházhatta magát, és Tselédeket illendőről nem tarthat [Ne; DobLev. V/1213. 3] * inast ~. 1589/XVII. sz. eleje: addig se Inast se Legent ne tarthasson, az Ceh szabadsagual semmib(en) ne elhessen, az migh az ki szabot Mester Remeket eppen el nem vegezi [KőmCART. 9–10]. 1848: (Míg) Horváth János ... Polgárok felnem Esküdt, ... és az B: N: Czéh ellőtt az Polgári Levelét fel nem mutatya, mind adig sem Inast, sem Legényt nem tarthat [Kv; ACLev. 28] * miliciát ~. 1705: Beszélük, hogy baron Tige is azt beszélte volna, hogy nekik ki kell menni az országból, mert ez az ország non est jam capax, hogy militiát tarthasson [WIN I, 531] * ökörpásztor ~. 1820: ökör Pásztor sem tarthatunk, mert senki bé nem mer állani [Somb.] * papot ~. 1656 k.: Szent Thamas Megyeje beli negy falubeliék, ilke Szent Thamas Tibold Franczial kepeb(en) könyörögjenek eo Ng(na)k, hogy az mint Kaidocz faluat az Vicarius Törvény szerint meg itelte volt, hogy töllek el nem szakadhat, az utan ismet Udvarhelyhez rendelte, eo Nga ne engedgye helyben maradni mivel annelkül papot nem tarthatnak [UszLt IX. 75. 13] * szolgát ~. 1597: Biro vram ew kegme az Capitanok melle polgarokat adwan minde(n) fertaliokat megh iartasson circaltasson mierzthogi talaltanak oly emberek, akik eomagok az kenierben sem chetnek meghis két harom szolgat tarthatnak ewegre hagi az ideo ele leowe(n) az zeoleo myre iartassak [Kv; TanJk V/1. 294–5].

16. üzemeltethet, működtethet; a putea ține în funcție; in Betrieb halten können. 1671: Désiek O és Uj Thordaiak mészárszéket és kercsomát tarthassanak [CC]. 1716: Az mikor az D(omi)nüs Terestris bort akar arultatni szabadon kercsomat Tarthat mindenkor [Grid H; BfN 92. 4]. 1753: Kercsomat Sem tartattak de szabadasan tarthatnak nem lévén Limitatio ezen Possessiokban [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1761: Kercsomát ... tarthat az Uraság, s talam ittis ell kelhetne annuatim 30 Veder Bor [Fursoza H; JHb LXX/8. 260]. 1792: Ami a kortsomárlás dolgát nézi Vintzen senki más kortsomát nem tarthat a Püspök eő Excellentiáján kívül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1843: Régebben a még a kercsomárlási jogot a kamara haszonbérbe nem adta, bizonyos fizetés mellett magok a lakosok kercsomát tarthattak [VKp 133].

17. fenntarthat; a putea întreține; aufbehalten können. 1610 k.: Deesen az zamosnak giakrabba(n) aradasba(n) vagio(n) (igy!) hidat rayta nem tarthatu(n)k, hanem eoregh hayokat kel yaro hydasokat tartanunk [DLt 325]. 1722: Törvényes székem nincse(n) hogy abból bár csak fű szármára valot, és konjhácskát tarthatnám [Fog; KJ Rétyi Péter lev.]. 1776: ha verő maradna vacantiában, a' ki jó Gazda is hogy terhes házát tarthassa, a' vacantiában maradt verőből harmintz vas tsinaláson felyül is foghassan magának [Torockó; TLev. 7/5]. 1793: Nagyságodnak alázatosan jelenten (!), az Feleségem meg halálozván most a Tavaszon házat magamra nem tarthattam, kétemenitettem masodszor meg házassodni, mint hogy a Szegénység igen meg nyomott [Csicsómiályfa SzD; Gyl. Major Todor jö]

vall.]. 1806: a' Viz lassan, lassan az ottan lévő partyát gyakor aradasai által el szagattván, vgy annyira el szelesedett a Viz, hogy ottan ... által jaro pallot nem tarthatvan a' Mostán fen álló kis hajos Hidatskát tsináltatták [Szászregén; Born. XVI. 80 Kiss Márton (98) vall.].

18. beszerezhet; a putea procura; besorgen können. 1728: erdő vagyon ... meljől ha a Praedicator fa iránt fogjatkozik, mertekletesse(n) tűzít tarthatja, de maga jóságab(an) által ne hordhassa [Réty Hsz; SVJk].

19. penitenciát ~ bűnbánatot tarthat; a putea ține penitență; Buße tun können. 1619: csak ne vesszek vala így, még élhetek is vala, s poenitentiát is tarthatok vala [BTN² 229].

20. vélhet, tekinthet; a putea considera; meinen können/dürfen. 1676: Ha jönnek s ha mostani alkalmatossággal való dolognak tarthatja, munkálódjék, hadd essék kezembem [TML VII, 227 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: édes Istenem, gráciának tarthatom-é én azt, hogy ők énnékem az egy rövid, engemet egy szempillantásban a te kebelében megnyugtató és azután a te kegyelmed által az én özvegyem s árváim szájában üdövel a kenyeret megédesítő testi halál helyén, mind énnékem, mind feleségemnek ezer testi lelki halált adtanak [Blm. 1013-4]. 1782/1799: Egyenesen csak a' Praefectus Dési Sigmund Urat tarthatyuk 's tartjuk annak, a' ki eddig való ususainkban a' Méltóságos Familia előtt, a' mi eddig még rögzött szokásunkat bontogattya [Torockó; TLev. 16 Transm. 346]. 1807: Ezen váloztat Kőzönség ... Törvényes és fundamentomos okaira nézve kötelesnek nem a Gát tarthatván a Gát tsinálásnak fenn tartásában parantsolt terhet magára venni [Kv; KmUlev. 3].

21. értékelhet; a putea socoti/considera (ca ...); schätzen können. 1674: hogy hatalmas császár is a fővezérrel megindul az engedetleneknek büntetésekre, akárki sem tarthatná jónak [TML VI, 557 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1711: (Dadai József) akárki tarthatja egy tökéletlen, hazug, csalzi emberek [SzZs 291].

22. igényelhet; a putea revendica; anfordern können/dürfen. Szk: juss(á)t ~ (ja). 1652: Bako Suska Aszszony minden eddig ellenek való perit es mindenit való Jóságokhoz s iokhoz valamelyekben tarhatna es remelhetne valami jussát igazságot és praetensioját magának és két ágon lévő posteritásnak le hadgya [Kelemenfelke MT; Ks 13. VII. 5]. 1717: sem maga Kis Péter, sem Felesége Váradi Susánna ... Ntzes Besenyey György Uramat eő Kglmet ... ne háborghassák, semmi részt se törvényesen se törvénytelenül többé ne kérhessek s jussokat ne tarthassak Besenyey György Uramhoz [Vajasd AF; DobLev. 193]. XVIII. sz. v.: Sepródbé lako Nagy István a' maga lako Jóságának hátulso résziből ... ada Örökös jussol egy akkora helyet, a' mellyen, a' Sepródi Gyűlekezethez alkalmaztatott Kapolna, és a' kapolna tsepegésein kívül egy öllel kert férhessen, oly fel tétel mellett hogy ha arra kápolnát nem építenének, ahoz a' Megye just ne tarthasson [Sepród MT; MMatr. 238]. 1828: A' Börkeszittő Timárainkis ... hogy ... a' többszöri Contozásra just tarthassanak vásárookra vizik kész Munkájakat el adni, s idegenek visélik el a' Thorotzkai Marhák bőreit [Torockó; TLev. 13/3].

23. időben eltarthat; a putea dura/ține un anumit timp; dauern können. 1810: rebegve várom a kimenetelt, sokáig a nyavalya nem tarthat, talán 24 ora is el választya [JHb Jósika János lev.].

24. félhet; a se putea teme de ... ; furchten können. 1619: én is úgy meghántam az leseket, hogy semmit nem

tarthatok tőle, kiváltképpen hogy látom bizonyoson, hogy mindenfelől contemptusba vadnak [BTN² 329]. 1662: Az kapitány karjainál fogva kitélőli fogattatván, a várból jancsárok által kikésérteték, úgy, hogy mindenek azt gondolhatnák, fővételre vitetnék, s szabadon veszedelemtől tarthatván nagyon megijjedkezének [SKr 617]. 1677: ha az magyar atyafiak magoktól conjugálni az lengyel hadakkal (így!) micsoda dispositiókat teszen ő nagysága, hogy ily erős assecuratiójoknak adása meg lévén is, inkább ne tarthasson az alkalmatlan emberek rossz igyekezetektől [TML VII, 476 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1710: neki nyilvánvaló igazsága vagyon, és ártatlan lévén, nem tarthat a törvénytől [CsH 119]. 1770: Apahida dögát a mi illeti, minthogy már vácátio búz érzik, attól ezen a perioduson nem tarthatni [Ne; Told. 5a].

25. szállásolhat; a putea ține/sălaștui (unde); bewirten können. 1814: Én pedig már többé általa* okoztatott káromtat ... nem szenvedhetem, tovább a házomb(an) meg nem engedem lakását ... de már éppen úgy nem tarthatom Telkemen mint gonosztervőt [M.gyerőmonostor K; GyL. — *A testvére által].

26. ~ja magát a. elláthatja magát; a se putea aprovizionari; sich mit Vorräten versehen können. 1735: Vagyon ezen Sz Jakab nevű falunak valami Cseplez Csere Erdeje, de abból tűzi fával magokat nem tarthatyák [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 24-5]. — b. alkalmazkodhat; a se putea adapta; sich (an etw) anpassen/adaptieren können. 1677: A' kiknek penig nem ló számmra, hanem személyekre vagyon fizetések, magok személyekben, hivatalyok rendihez tarthatyák magokat [AC 93].

tarthatás 1. alkalmazhatás, fizethetés; (posibilitate de) angajare; anstellen/bezahlen können, bezahlbar. Szk: *különös papnak* ~a. 1793: Fel olvastatik A' ... Torboszlói Filialis Ekklának Instantiája, melyben a' Sz Imrei Mater Ekklától való el szakasztatását, és különös Papnak tarthatását kéri [Torboszló MT; MMatr. 454].

2. neveltetés, ellátás; gázduire, educare; Erziehung. 1849: a fiucsát elhozam Kolosvárra, de Kelemen Béni ezen tettemért meg nehézkedve legkevésbé sem kívánta magamnál tarthatását [Kv; Végr. Vall. 33].

3. megtarthatás; organizare, ținere; Organisierbarkeit. Szk: *gyűlés* ~a. 1810: engedelmet nem véjendének ... a Gyűlés tarthatására [Kv; ACSzám. 15].

tartható 1. alkalmazható, fizethető; care poate să angajeze/plătească (pe cineva); anstellbar. 1676 u.: szantható vagy szolgát tartható özvegy asszonyi állat tartozik egész bert adni [Balla Sz; SzVJk 173].

2. megőrizhető, visszatartható; care poate fi păstrat/reținut; aufbewahrbar. 1657: az mi jüvedelmem lőn ... azt az kapitányok keze által kiosztatám az vitézlő rend közé ... azon magamnak tartható jüvedelemből igen keveset hagyván magamnak [KemÖn. 199].

tartó 1. mn 1. fogó; care ține (ceva); fang-, greif-, halt-. 1823-1830: Ez az összefoglalás pedig esett 1550<-ben>, amióta egy pecséttel is élnek, mert azelőtt Drezdnának címe-re volt két falevéllal egy ágat tartó szarvas [FogE 188].

2. megtartó; care susține (ceva); Halter. 1674: Czipot és egyéb egjetmast tarto deszkakból czinalt (poczok) vagy allasok az ajto két felen nr. 2 [A.porumbák F; UF II, 594]. 1732: az elegyes létéken, vert szalma fedelet tarto gabonás

ház oldala sóvényből való gyengen agyagal meg vert [Nagyiklód SzD; Told. 11/67]. 1735: tartoznak gatot Csinálni a Csataiak az gát eleiben rakodott porondot el hánni, az bonto tarto hoszszu fát be tenni kivantatik [Dés; Jk]. 1738: Gabonás Ház ... az felső Padlás, mely is fenyő deszkából való meg lehetesebb, Padlást tarto gerendái penig Tölgy és Bikkfából valok, jok [Szászvezzsód NK; Born. XX. 12]. 1758: Néhai Urunk eő Excellya parókáját tarto fő [Déva; Ks 76. IX. 8]. XIX. sz. e. f.: a vas pallót tarto közfa | 112 db 1° Ő hosszu 9 czol vastag vánkost tarto kengyel fa [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmester malomszám.]. 1851: Az aszaló tábláit tarto négy lécből álló állás ... az ezen táblákat tarto stellásik is mind jók | A' karzatot tarto oszlopok a' fiok gerendákhoz foglaltattak [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

3. vmi tartására való, tároló; pentru păstrat (ceva); Lager-, Speicher-. 1676: Ezen belől vagyon ött szakaszakból, lapos virág vizeket tarto deszka polcz, mellyet ... kisebb vas szegek foglalnak az keő falhoz vadnak [Fog.; UF II, 727]. 1677: Vagyon egygyikben^a fadgyú tarto egy üres szekrény és valami egygyetualókat tarto üres láda [Madaras Cs; CsVh 49. — "A kamarában]. 1681: Kulcsár Haza ... Vagyo(n) ezen házban ... Eczetes tarto Lábás ászok fa Par. I [Vh; VhU 527]. 1685 e.: Sos egres tarto abroncsos berbencze Nro I [Borberek AF; MvRKLev.]. 1720: azon Segestjének az bötűin Papi öltözet tarto lábas asztal [Köröspatak Hsz; HSzJP]. 1746: Vagyon Kis Pad Székecske ... A Palotán Kis pad székecske jeges vizet tarto I [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1761: szalmával fedett Gabonát tarto Kamarátska [Fejérd K; HG]. 1799: Egy Dio szin festéku Fenyő Deszkából készült Scribtoriumos, és a' Felső részében könyveket s Leveleket tarto Almarium [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1816: Két Avaték rekesztek egyetmás tarto a' fall mellett [Szamosfva K; Born. III. 33 néhai öv. Nemes Györgyné gr. Kornis Krisztina inv.]. 1820 k.: ezen Gabonásban vagyon két felől 2. Gabonát tarto Nagy Hambáris [Dés; RLt]. 1854: egy ucsut tarto Hordo [Sárd KK; WassLt].

4. állattartásra használt; in care se țin animale; etw für Tiere halten. 1839: A' ketrzet két sertés (igy!) egy más fellette (!) hizló majorsagot tarto két also majorság ollal [Kv; Ks 73. 55].

5. állatot tartó/tenyésztő; care ține/crește animale; Tierhalter. 1654: volt fél sing az hó, az mely miá az marhát tarto emberek igen megbúsultanak volt az széna, szalma nemléte miá [Kv; KvE 172 SB]. 1821: Tekintetes Sombori István Urnak ... panaszszára tétetett az a rendelés, hogy M. Nagy Somboron, minden meg különböztetés nélkül, a ketskéket tarto gazdák, a magok ketskéjeket pusztítsák el, azt nem tellyesítvén ... Confiscáltassanak is [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

6. (gyepűt/fel nem szántott terület) fenntartó; care menține/lasă nearat (o fîșie de pămînt); jd der/die lässt einen Bodenteil unerarbeitet. 1760 k.: mind ezeknek el harintására köteles a Dékány ... az illetjen rosz gyepűt tarto szokásos Gazda ellen panaszolni [Torda; KW].

7. megtartó; care ține; Halter. 1797: a' mikor is bé gyűlvén a' Széket tarto falusiak, Nika Morár édy Potrát le tett [F.árpás F; TL. Gyuka Popa (43) col. vall.].

8. vkihez tartozó; care aparține; jd der/die gehört zu etw. 1824: szűksége lészen az Executiokor egy bizodalmos és ahoz tarto Emberek is a' Tis aszszony résziről jelen lenni [Mv; Pk2].

9. fenntartó; care întreține; Aufhalter. 1767: Vagyon a' ... Falu határán fekvő Medgyes Tó nevezetű gattal tarto Hináros Halas Tora ... épített ... felyül tsapo egy Kővű Lisztelő Malom [Mezőbodon TA; EHA]. 1801: Sándor Jantsi ... nemis ugy lakot mint valami különös házat tarto Uj Paraszt a Tit. Groff Urffi Josszágán [Erdősztygyörgy MT; WH. Hoszszy Kálo (60) cigány vall.].

10. üzemeltető, működtető; care ține în funcție; jd der/die etw in Betrieb haltet. 1785: Régi Conventio szerént titulo Decimae a' Vasbol minden kohot, és verőt tarto Gazda annuatim Melgos Földes Uraink Számára 54 Darab kasza vasat tartozván adni [Torockó; TLev. 9/22].

11. vmilyen hiten levő; care este de o anumită religie; (von) ...-er Konfession. 1785: A R Catholica Vallasrol hat heti fel járás utan Redealt Tót Jánosné Dobos Ilona öszve eskettetett R. Catholicus Pap által már jó darab idővel avertalt ez mostis a' R. Catholica vallást tarto Butzi Mártonnal [Gyalu K; RAK 9]. 1790: Ezer hat százban Mind szent Havának 25dik napján meg állított ország Végzésenek erejekkel ... Helvetiai Confessiot tarto Vallásnak a' több bé vett vallásokkal egyenlővé tétetvén, azon egyenlősítésből önként következik annak szabad gyakorlása [Kv; SRE 267-8].

12. gondoló; care se consideră; jd der/die etw über etw/sich selbst meint. 1770: egy magát poetának tarto ember midőn ment volna egy úton, látott egy megavult keresztet és egy újat, melyhez csoportosan mentek az emberek [RettE 223]. 1823-1830: dolgozni nem szerető, azonban a bort erősen ivó s akkor házsártos, sok pusztá beszédű, magát bölcsnek tarto s verekedő is volt [FogE 322. — "Az emlékiró öccse, József].

13. időben vmennyit tartó; care durează/ține un anumit timp; dauernd. 1657: Nem sokáig tarto, de súlyos utam lőn ez hadakozásban, gyenge egészséggel indulván [KemOn. 187]. 1661: Kegyelmednek is Istentől kívánok megadati hosszú ideig tarto jó egészséget [TML II, 190 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1704: azt is beszéllették, hogy most újjobban Lamberg lejött volna a békesség tractájára Selmecbányára a kurucokhoz, és hogy egy hónapig tarto armistium is volt Magyarországon, de nálunk efféle nem lehet [WIN I, 269]. 1736 u.: A főemberek, nemesek is az ilyen feleségekre, leányokra való semmirekellő s majd semmi ideig nem tarto, mégis drága pénziben álló portékákra való költés miatt enerválódnak naponként [MetTrCs 468. — "Öltözködési kellékekre]. 1750: Az hosszasson tarto Conscriptio mián az Motsi Gondviselő Dávid Péter iránt valo Inquisitoria későtskén készülgete el [O.ceszteve AF; Ks 83 Caspar(us) Szatsvay lev.]. 1758: harmad napig tarto árviznek miatta nem örölhettem, Gyermekeim éheztek 's igen meg szűkültem volt Liszt dolgából [Barasztmklós KK; BK. Farkas Juanna cons. providi Vintilla Petre (32) vall.]. 1773: A szegény Teleki Pál úr Doboka vármegyei főispán is meghala Kolozsvárat 18-va Novembris két hétig tarto nyavalyájában, disenteriaában [RettE 315]. 1789: sé követsék se porondok nem lévén mivel meg töltsek az utat a' lágy föld tsak egy kevés ideig tarto esső után mingyárt el lágyulván az utak meg gödrösöttek [Szentábrahám U; UszLt XIII. 97]. 1790: Ngd kevés órákig tarto fájdalmait után szép furtsa, fűrge fiut hozott a' Világra [Kv; TKI Bodoki József prof. lev.]. 1819: Rákosi Ur három napig tarto betegsége után meg is halálazat [Kv; Pk 2]. 1831: Décsi Nagy Sámuelnek ... László nevű kisded Fiatskánk három napokig tarto súlyos, és kínos nyavalyaja után meg holt ...

az úgy nevezett Szamár-hurutban, három Esztendő korában [Vista K; RAK 161].

Szk: élete fogytáig ~ 1824: Hetfűn, reggeli 6: óráig mulla becses Elete, s az az nagy reménységű Fiju ... nagy és életem fogytáig tarto Keszérűségemre el vétetett, oda lett és örökös gyászt hagyott Házamban [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1b id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor] * **holt(á)ig ~ XVIII. sz. köz.:** az edgyik elő Atyánkfiásitőlünk, vagy mi azon atyafitól közönségesen úgy meg sérteünk hogy talán holtig tarto atyafiságtalanságra és kedvetlenségre mutathat utat [Nsz; Told. 2]. 1758: Kolosvári Dániel ... idejövén a mi bűneinknek büntetésül az szegény anyámat, édesatyja s anyja híre nélkül, eljegyzé s el is vevé, nekünk holtunkig tartó kárunkra s gyalázatunkra [RettE 59–60]. 1775: Igen siralmas és keresztény embertől sajnálható dolog jött világosságra két úri házban, minémű kedvetlen dolog, nagy bűn és abból következett holtig tartó kedvetlenség és gyalázat [i.h. 357] * **örökké ~ 1758:** ő szent felsége ... azt is megbocsátja s kegyelmébe vévén, az örökké tartó boldogságból, több szegény megtérő bűnösökkel együtt, ki nem rekeszt és nekem is részt ad a mennyeknek országában [i.h. 81]. 1759: egyedül csak ön-éla vagyon amaz elfogyhatatlan örökké tartó boldogság, melyet adjon meg ő szent felsége mindazoknak, valakik benne vetik az ő reménységeket [i.h. 86].

14. húzódó, térben vmeddig tartó; care se întinde (în spa-țiu) pînă la ... ; entlanglaufend. 1826 k.: A Pataknak záporos ki áradása sokkal kiméletesebben halad a Balavásárig tartó hosszú folyamatjában mintsem vagy három puska lövésnyi kurtán meg szorított új árkába [Gyalakuta MT; Gyl].

15. szállást ~ megszálló, lakó; care locuiește la cineva, care este găzduit de cineva; jd der/die bewirtet ist. 1631: az az nala(m) szalast tarto legeny attá megh Balas kóvaczynek az kezkenéit [Mv; MvLt 290. 241b].

16. helyt ~ letelepedő; care se stabilește într-un loc; Ansiedler. 1805: Jobbágyok is ... jó helyt Tartó, 's nem kerindgő, Földes Urakat igazán, és hasznoson szolgáló Emberek vadnaké ...? [Ózd AF; MúzRadák. — Tomai László ki-jegyzése].

17. kedvelő, vkihez/vmihez ragaszkodó; care este atașat de cineva/ceva; treu, anhänglich. 1671: Itt közeljebb, Kirva nevű falucska, az ki ugyan határos Husztal, ott is voltak hajók, azokat is mind elrontották, meg is hagyták, hogy Erdélyhez tartó embereket sohol által ne vigyenek az vizeken [TML V, 598 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1680 k.: Mind ezek(en) vigyázzanak az kerülők, s masokis hites Emberek megh latván Istennek tarto kötelességek szerent tartazzanak ki mondaní fide mediante [Dés, Jk 16b–17a]. 1687: Lakadalmok(na)k idein az meli Posztó, Ezüst es Feier nemű Ruhakott ... iduőzült Leaniommal attam uolt, arról ualo Regiestrum, meliekett az mi igaz es Istennek tarto lelünk ismereti szerent irtunk [Fog.; Borb. II Rákosi Péter kezével].

18. tartozó; care ține/aparține de ceva; (zu)gehörig. 1778: ekkor Madaras Pál Plajásnak mondam ... hogy jól meg vizsgállya a' metát, melyre azt felelé, hogy ő jól tudná a' Metát ... s mindenkor az ő relátója szerint observáltatott a' határ, a' Popa pedig azt erősíti vala, hogy de nem tsak addig volna a Dominiumhoz tarto határ [Berekeresztúr MT; Born. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector vall.]. 1832: Ez ellen Br. Bánffy György azon a címen tiltakozik,

hogy ez az ő házához tartó hely, különben is a vágóhid építése egészségtelenné teszi az ő házát [Dés; EHA].

19. vmennyit nyomó/érő; care cîntărește ... ; von einem bestimmtem Wert. 1758: Egy 30. fontot tarto bécsi horgos mérték Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8].

20. tartalmazó; care conține; enthaltend. 1704: ehhez a maga titkos és sokkal nagyobb machinatiókat tarto projectuma ehhez nem járulhat és hozzá sem hasonlíthatatik [WIN I, 173].

21. vmihez számot ~ vmit számon tartó, számtartást végző; care ține socotelile; jd der/die etw in Evidenz haltet. 1850: A N Kadátsi Malomhoz számot tartó Tartsafalvi Malmos Gazda Urakhoz tisztelettel ... Pálffy Dávid [Kadacs U; Pf].

II. fn 1. vmit tartó kellék, tartozék; suport; Halter, Anhalt. 1625: Egy hintóhoz az hatulso rakonczejának az tartó-jat f — / 10 [Kv; Szám. 16/XXVII. 10]. 1694: van egy Toronyhoz ragasztva csinaltatott keőtes fakból allo Űtő orának az Labja es Tartója [Kővár Szt; JHb inv.]. 1801: Egy koppanto táztas tartójával [Kv; Ks]. 1808: Uj Dio 's tarto Rfr. 1 xr. 57 | Uj ravasz tartostol Rfr. 1 [Kv; Khf puska-műv.]. 1810: Portsellány kalamaris tartójával porozójával edgyüt [Jedd MT; LLt].

2. őrző; persoană care păstrează ceva; Hüter. 1572: Talaltanak azért eo k. varoswl Illen Rendet Az kapwnak es kys aytoknak kwlichianak tartasa ... feleol ... Az mely Ez-endeobe Magiar az Byro, azkor Zasok legienek az kapvknak es kisaytoknak kolcainak tartoy [Kv; TanJk V/3. 55a].

3. életető; cel care ține în viață; jd der/die am Leben haltet. 1745: az J ... az élő és Mindenható I(ste)nt, ki ez egész roppant világnak teremője, mindnyájunknak vgy az Jnek is gondviselője tartója és táplálója, irtóztató Teremtőtőzéssel káromolt [Torda; TJkT III. 99].

4. kötél; ștreang, șleau; Seil. 1736: ez hámban rend-szerűen kötél volt ... úgy az tartója is az hámban kötél volt [MetTr 367].

5. ellen ~ ellenző; care se opune/împotrivește la ... ; Gegner. 1590: en Fodor Illyes Ilyen ok alat engettem meg az en Rezzemet azo(n) zölőnek hogy Angalit Azon^a Zabadsagot engedyen ennekem, Az hazasagomra menem, Kyt en Angalit Azony Illyen ok Alát meg engetem nekye, Chyak hogy elseoben plebanos vramtol zabadsagot nyeryen hogy az plebanos vram ellen tarto nem Akar lenny hazasitassanak [Kv; RDL I. 3. — "Az elvált feleség].

tartóborona tartófa; bîrnă; Balken. 1680: Vagyon ezen övegh csűrben egy öreg tarto baránákbel fel rott kamaracs-ká [UF II, 973].

tartódhatik megtartathatik; a putea fi ținut; haltbar. 1864: Az ősi Partialis tartásának idejét oct 10ik és 11ik napjait tűzte ki, helyeül pedig Gyalut ... B. Hunyadon azért nem tartódhatik ... hogy a' T. öreg Pap nyugalmát nem szabad háborgatni [Gyalu K; RAK 93].

tartódik megtartatik; a ti ținut; es wird gehalten lassen. 1863: A' közelebbi P. 'sinat ... Gyaluban fog tartodni ... Ekkorá minden administrandumokat bé kell küldeni [Gyalu K; RAK 79]. 1866: Az ősi rendes Partialis 30ik octobris Gyaluba fog tartodni [uo.; RAK 121]. 1868: az Erdélyi Fő és Közep Tanodák Januari értekezlete ... Kolosvárt fog tartodni [uo.; RAK 146 esp. kl].

tartogat 1. fenntart, eltart; a întreține; (unt)erhalten. 1654: ha az malmok nem tartogatnának Isten kegyelmességéből, tsak házamatis alig érdém megh. majorsággal [Medgyes; BálLt 46]. 1831: Szabo Josef ... noha Czéhbeli Fazakas mester ember el esett allapotja mian nem kápax hogy maga műhelybe mesterseget fojtathassa hanem nekünk alább irtaknak Kántoros Legenykeppen dolgozik, s ugy tartogattya Házát [DLt 1176].

2. állatot tart/tenyészt; a ține/crește animale; Tiere halten. 1840: Salamon Májer ... még Négy fejős juhakatis Tart. — igaz hogy egy egy tsitkotis tartogat [Balásháza Sz; RLt Pap Tyimofia (52) vall.] | olykor olykor mint Kereskedő Emberek szoktak még hol egy egy tsikot, hol más Marhátskákatis egy egy darabotska ideig tartogatni [uo.; RLt Muyeere Mitruj (26) vall.].

3. etetget; a hrăni; nähren. 1745: egy tehenet vettem vala Korondról az mezőn bornyuzék meg nyárban ... az déllón megvonogatta a csecsit Szabó Ferenczné Vizi Borka, attól fogva úgy elvesze a teje, hogy semmi hasznát nem vehetm, a bornyút csak korpával, mivel tartogattuk [Körspatak U; Ethn. XXIV, 162 Szöcs Mihály (60) jb vall. — *A bozorkánysággal gyanúsított asszony].

tartóház levéltár, tárház; arhivă; Archiv. 1662: a káptalanoknak a conservatóriumba, tartóházba bemenni kellett, egyik gyalog hadnaggyal szembe találkozáván és avval együtt való beszélgetésük neki bemondatván ... meg nem csendesíthetik vala [SKr 396].

tartóhely 1. raktár, tárház, tároló; loc de depozitare; Lagerhaus, Speicher. 1784: A Vendég Fogado Ház ... a' melly alatt Bor palinka és egyéb korcsmárolható italok tartó helye vagy Föld pintze is vagyon [Búrjánosóbuda; JHbK LX/18. 22].

2. tányértartó; raft pe care se păstrează farfuriile; Tellerbrett. 1778: Egy régi Szurkos pohár Szék, vagy inkább Tangyérok tartó helye [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

tartóláb ablak része/tartozéka; parte de fereastră; Fensterteil. 1629: az konyha ... Az ablaka beeresztő, maga és tartó-lába vas sarkokon jár [Szu; SzO VI, 92–3 Székelytámadt vár lelt.].

tartóládácska kis tartóláda; lădiță în care se păstrează diferite obiecte; Kästchen. 1850 k.: 1 ezüst színű tarto ládácska 12 pengőért csinálták [Kv; Pk 2].

tartólánc járom tartólánca; opritor de jug; Tragkette des Jochs | hám tartólánca; opritor, opritoare (la ham); Tragkette der Strange. 1843: Van ezen ... szekerhez egy 28. szemből allo kötő Lántz, — tarto Lántz a rudas jármon [Dés; DLt 622]. 1850: 2 lóra való viseltes hám, s egy lógóhám — kantáraiokkal — tarto lánczal — lógóval — srof kultsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal [Algyógy H; Bom. F. 1].

tartomány 1. vidék, régió; ținut, regiune; Provinz, Land. 1559: kyre engemet Zalancy janos wram hogy: Ke : ymek az vag yzenek hog walamy borok weny Kwldot wolt yde az : Ke tartomanaba hog ha wehetnek [Somkerék SzD; BesztLt 59]. 1560–1570 k.: Mind az egész tartományba lovat, berbécset és mézet, az urok híre nélkül nem szabad eladni [GazdtörtSzemle I, 164 a fogarasi uradalom rendtart.]. 1570: My hwsweh wthan walo chetertecken es az wthan

walo keowethekendeo napokon, Eleozer Mogyorora es Annak tartományara es wghan otth az Banffy Menyhart Rez Jozagara Mennenk [Bh; Eszt-Mk]. 1605: protestálunk my coram Deo et coram hominibus, hogy mi semminek okai ne legyünk, mi gondot viselünk, de bizony vagy romlással kell megenni, nem csak Meggyes romol, hanem egész tartományok is [SzO VI, 11 az erdélyi rendek előjárói Nsz-hez]. 1619: ennek előtte az hatalmas császár országától, Erdélytől olyan három várat tartományostul, mint Huszt, Kövár, Bánya ... az német császár elfoglalt vala [BTN² 339]. 1665: Kutsuk pasa ... Az bányavárosokat is fenyegeti s hódoltatni akarja; azt a tartományt Klobukig, ki Morvának a szélében van, akarja hódoltatni [TML III, 351 Tekei Mihály a fej-hez]. 1677: Fogaras Vára s' tartománya állapottya régi Privilegiumiban marad [AC 57]. 1710: amint lehet, mind a körülvaló tartományokat oltalmazzák a kurucoktól [CsH 93]. 1757: minek utána Gáborffii uram kezébe ment Keményes itt nem Laktam ezen tartományba [Gyszm; DE 3]. 1780: Varjatok mert rövid időn olyat hallok hogy hire lesz ezen a Tartományon [Etéd U; Pf]. 1792 k.: ezen ország ... feles számu mezei katonaságot tart, akik a külfő (!) Tartományokra ki vitetethetnek [UszLt X. 80]. 1809: szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Ujságok, vagy egyéb más közönséges napi — vagy honapi folyó Irások olly kitételekkel 'sírás modjával (: Stylussal :) készíttessenek mellyek magokban a mostani körülállások folytamatjával ellenkező vagy azokat sértető kepeleteket ne foglaljanak [UszLt ComGub. 1670].

Szk: Beszterce ~a. 1569: horwat Lwkach ... az my lator-sagokat, kart s bwt szeorzet az .k. Tytzy Alat walo Joz-zagba, az Berzteorcze (!) Tartományaban [Mihálcva AF; BesztLt 87]. 1633: 15 Aprilis. Hozának más papot Beszterce tartományából Nagydemeteriből, Andreas Helmannus nevűt [Kv; KvE 165 SB] * Brassó ~a. 1603: Az hul az factum eset hiak Teórczuar zeknek Brasso tartomaniával [UszT17/33] * Csicsó ~a. 1559: mikor az En zolgaim, az fw orrot kergetik volt az vton, az Erdő keozet . mass vton Jeo wolt Eg zežen ola, az vton chichio tartomaniaba Rokonsagy keozze [Retteg SzD; BesztLt 24 Christophorus arros officialis castri deserti Chichio a besz-i tanácshoz] * fogarasi ~. 1632: Mezei vetemeniekből, Juhokból, Dizanokból, es Mehekből Dezmad adnak az szent, mint ez Fogarasi Tartomaniaba(n) lako jobbgiok [Ohába F; UC 14/38. 18].

2. provincia; provincie, regiune, ținut; Provinz, Kronland. 1662: mind csak arra vakarkodnak, hogy édes hazánkhoz igaz hasznát és polgárit megnyomván, mindeneket az ő uruknak (pápának) birodalma alá vessenek, és e Magyarországból valami tartományt csináljanak | Hogy Csehországgal és több szomszédos tartományokkal és Erdéllyel lött szövetségek, frigyek, békességek dolgaiban az bécsi pacificatio és az 1609-béli 42. articulusok az ő erejekben maradjanak, és őfelsége azokat megtartja és az ő hívei által megtartja [SKr 116, 123].

Szk: hannoveri ~. 1823–1830: Az anglus király úgy bírja benn Németországon az hannoverai tartományt választó fejedelem (Elector) név alatt, mint a német császár itt benn Erdélyt nagy fejedelem (Magnus princeps) név alatt [FogE 238].

3. környék, környező terület; împrejurime, preajmă; Umgebung. 1570: Ezt Irtuk az peres feold tartományba gyalakutj határban [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1591 k.: ott az tartomaniaba az hol az molnar Mihál haza vala vett vala Varga

Janos egy házat [UstT]. 1592: ennekem is en Orotasombol áttanak es hattanak uala ket holdot, itt az Bögözi határbán ... mely tartomant hinak teleknek [i.h.]. 1606: Protestalok hogy ne legión keseo az meszei feoldeimnek es szena reteimnek wicinussit es mely tartomaniban wadnak az Korond hataraban wduarhely szekben megh mondano(m) [i.h. 20/7]. 1671: csak Biharvármegyén haereáltunk, az Ali pasa hűtlevele emlékeztetvén, hogy Biharvármegyében az váradi jószágon kívül mennyi várat, kastélyt tartományostul foglaltak el, mely soha Váradhoz nem szolgált, hanem mások birták [TML V, 652 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. 1806: ha valaki az idegeneknek szalonát el adott ... a miát a piatznak Semmi Szűkölése vagy fogyatkozása se volt, hanem Udvarhelyen bőven volt s' mais vagyon a Szalona, mivel ide nem messze lévő Tartományokból magunkis csoportosan hajtunk s hajtatunk Sertéseket [Szu; UstLt ComGub. 1753 u.].

Hn. 1597 k.: Kapolna mezeje tartományba [Kobátfva U]. 1599: En az Nires tartomaniat Orozhegi hatamak tutta(m) lenni [Oroszhegy U]. 1604: az Erdeő(n) kit orotas tetye tartományanak hyuunk [Tarcsafva U]. 1606: az Niúlad tartomanjarol [uo.]. 1731: A hoszszu lenze tartományában a Rákos mellett (k) | a Kerek Tó Tartományában (sz) [Gelence Hsz]. 1736: nagy Tartomány [EMLt Conscr.]. 1767: ravasz pataka tartományában (sz) [Tusnád Cs]. 1772: az also határban mezkő tartományon (sz) [uo.]. 1773: A Remetei Határon az Eszenyő tartományában (sz) [Ditrő Cs]. 1815: a Follyom tartományab(an) (sz) [Gysz]. 1815: a Borviz Tartomány körül [Korond U]. 1822: A Szeredő Tartomány [Szacsva Hsz; HSzJP Fel Dobolyi Lovas Katona Székely Lajos (22) vall.]. 1825: a Bab helyi Tartománybann (sz) [Kézdisszárazpatak Hsz]. 1840: a Lisznyai befűggő Erdők Tartományára [Lisznyó Hsz]. 1864: Dülő kis rét tartomány [Gyergyóalfalu Cs].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

tartománybeli vidéki; din tñutul; provinzial. 1581: Kegielmes vram Ezt a mezeőtt Pal deak^a ez el mult ezteendo ben kezdete volt meg zalitani egy nihany nepekkel valamire valo gondolatliaban, hizem hogy maganak valo kedw keresesbe, vgy vagion hogy fyevedalem zamara Jnditatta es kezdete wolt kibeol mind a hewas alatt lakozo tartomanybeli lofejek drabantok es zegenj keosseg keonyergessekkel meg talaltak wolt az zegen kegielmes wrunkat hogy ne Engedne-, ott azoknak meg zallassokat [Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz. — Várad Kis Pal deak]. 1788: az idegen Tartománybéli Miniom nevű Festéknek bé-hozásáért fizetni szokott Harmintzad, minden másától 2 fl. és 24. krajzárakkal meg-nagyobbittassék [Nsz; DLT]. 1790: Felséges Urunk a közelébb mult Augustusnak ötödikén Költ Kegyelmes Decretumában méltoztatott parantsol-ni, hogy a' Kék Gálicz Kövek (: vitriolum Caeruleum :) akár Cypriai, akár más idegeny Tartománybéli legyen az Sporko Mazsájától az az foglalékokkal edgyütt mérettetvén az Harminczadokon a szokot portorium behozás vám 2 fortal és 24. xrl fizetessék [Nsz; TLT 469]. 1825: A Tartománybeli Fő Hadi Vezérség az iránt találta meg közelebből a Kir Guberniumot, hogy Strandl Maximilián nevű criminalis Bü-nöst, ki a Bétsi Katonai Fogházból f. e. Majos 6-ikán estvéli 8's 9 ora közt el szökött kerestesse fel [Kv; DLT 1585].

tartományi kerületi, (vár)megyei; din regiunea/tñutul; Land-. 1840: A Papiros malom ... folytatattik az inven-

tatio és által adatik a Tartományi K. Számvevő Hivatali papiros itato papirosnak hetven három mázsa [Km; KmU Lev. 2].

tartórúd bará de sprijnire; Tragstange. 1847: Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, és Tarto rudjai jok erősek [Dés; DLT 316].

tartós 1. sokáig használható; durabil, rezistent; dauerhaft, haltbar. 1592: Felette ighe(n) kerik Byro vramat, hogy a' felekiekkel Az vtakat mennel hamareb lehet vgy chinaltassa megh, hogj tartós legie(n) [Kv; TanJk I/1. 201]. 1736: Abban az időben kétféle sklárlát posztó volt ... az másik török gránát volt, négy forintos volt singe ... ilyet viseltek főemberek, nemes emberek, az olyan tartós posztó volt, három-négy rendbeli dolmány mente is elszakadt addig az angiai posztóból a míg ebből egy rendbeli [MetTr 351]. 1842: A' határszélnél elkezdett kövecslésre nézve ... az a' javallatom, hogy arasznyi vastagságban a' leg durvább kovacsot kell ho<rdan>i bár messzebb helyről is, s ezt be lehet azután színelni a' Me<sz>árosok legelője mellől hordatatandó aprobebb kövecsl, hogy járható és tartós legyen [Mv; MvLt 2]. 1879: Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen, kettős szállal szövött, szijas lennel bevert, elnyúlhetetlen [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhoz].

2. hosszú ideig tartó; durabil, care durează mult timp; (an)dauern, fortdauern. 1823–1830: Gróf Bethlen Eleknek sohasem volt patientiája a tartós munkához [FogE 244]. 1847: Egész nyaradszaka tartós meleg nem volt [KCsI 13 Kemény Dénes kezével]. 1853: minő keserves dolog lenne egy tartos súlyos betegség által ágyba szegezteni [Kv; Pk 7]. 1879: egészen másforma ember kell legyen az, ki bennem maga iránt tartós rokonszenvet ébresztet [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhoz].

3. szívós, erős; rezistent, puternic; zäh, kräftig. XVIII. sz.: Az Hasabos Szárú lő tartós és munkára termet; a' féle lónak (!) Szoktak meg holt tetemesedni, az mellyek(ne)k gömbölyeg a Szarok [JHb 17/10 lótarási ut.].

tartósság állhatatosság; statornicie; beständigkeit. 1811: A' mennyivel serdül a' Férfji későbbre, Esze 's tartóssága annyival hág többre [ÁRÉ 31].

tartóvas fier de sustinere; Trageisen. 1677: Vagyon e felet^a egy víz eresztő rúd, mellyen is vagyon fellyül és alól köpüs, horgas vonó és tartó vas [Madaras Cs; CsVh 50. — ^aA vasverő töke felett].

tartott 1. használt; care a fost folosit; gebraucht. 1782/1799: Ember emlékeztető fogva ... a' Várolásban pohárral éltenek, a' milyent most le tettek; Láttam is a' Méltóságos Groff Torotzkai Sigmund Ur ő Nagysága Udvarában, és mérték meg petsételve, azt mondják hogy fél kupával nagyobb az eddig tartott meretknél [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 343]. 1823–1830: Ebben a városban^a nevezetes az tanácsház, az univerzitás épületei, anatomicum theatrum a praeparatumokkal vagy a spirituszban tartott emberi tagokkal [FogE 231. — ^aGöttingában].

2. tenyésztett; care a fost tñut/crescut; Kultur-, züchtet. 1688: Havaselföldi(en) tartot Maga juhainak Gypjától wotol f — // 40 [BfN]. 1822: ezelőtti Esztendőben ezen Hazában volt inséges üdőkben a' Szólgáló embereim Marhájokból ki-fogyván; a Gazdaságnak folytathatására eddig

tartott Béres-ökreimet kéntelenítettem szaparítani [Ördög-keresztúr SzD; BetLt 1].

3. etetett; care a fost ținut/hrănit (cu ...); năhrt mit etw. 1595: Az ideghen helien veot es zenan it eoreoksegekben tartot teoser barom zabadsaga feleol, Vegheztek ... hogy ... Az theosersegre kiweol veot eokreot bator tarchia ez hataron eoreoksegebe [Kv; TanJk I/1. 259].

4. intézett; care a fost rostit(ă); ausgesprochen. 1847: Varga Katalinnak a templom előtt tartott beszéde következtül az emberek kezdték is az uradalmi erdőkből fát hordani | a szabad korcsomárlásra nézve Varga Katalin az emberekhez tartott beszédében azt mondotta, hogy minden ember, ha módja van, vigyen annyi italt házához, amennyire szüksége van, csak ne árultassa [VKp 232].

5. megtartott; care a fost efectuat(ă); ausgeführt, Zustandgebracht. 1703: A Berekeresztúron tartott visitatio előtt panaszkodnak Dálliai János Scholamesterre [MVJk II/1. 260]. 1792: K. Vásárhelyen tartott Generalis Sz. Synodus végezte hogy a' Meny aszszony Papja eskesse meg az egybe kelő Személyeket [HbEk]. 1847: A Királyi Bánya, Kohászati s Uradalmi Igazgatóságnak Zalatán, Aprilis 15-én 1847-ben tartott üléséből [VKp 182]. 1849 u.: A függetlenségi nyilatkozatnak mind magam, mind pártam ... ellene voltunk s a Kazinczynál tartott tanácskozmányunkba meg határozók erőteljesen lépni fel ellene [EM XLIX, 549 Zey Károly kezével]. 1896: Vasárnap tartott gyűlésén^a 12 új tagot választott [PLEv. 180 Petelei István Tolnai Lajoshoz. — ^aA Kemény Zsigmond Társaság].

6. vki számára fenntartott; care a fost rezervat cuiva; reserviert. 1710 k.: Vagyon mind az atyámnak, mind nekem régen tartott pénzes szállásunk [BÖn. 706]. 1796: Bartus Kelemen Pap Uram számára, mint magának tartott Erdejiből Fényes Napon egy Szekér Nyir Fát vittem Asztogra poznyának [Albis Hsz; BLev. Vall. 2]. 1848: A Katona ujjontok számára tartott Bál-billétekért melyek meg maratnak 5 Rfr [Kv; ÖCLev.].

7. szeme előtt ~ fontos; de care a avut cineva în vedere; im Auge behalten. 1740: a' szemem előtt tartott fővebb elveket nézve felvilágosítástomat meg téve, a' Sinor mértékül felvett 3-k Nylon meg kezdve, a' több és adjustálando nyilak adjustálásában ... intézetemet a' következőkbe tészem [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18].

8. vminek fenntartott; care a fost folosit (ca ...); für etw vorbehalten. 1795: tull a' Küküllőn az otton lévő Berken aloll az ezelőt Fátzánosnak tartott Kert mellett [Küküllővár KK; EHA].

9. időben eltartó; care a durat/ținut un anumit timp; dauernd. 1769: az udvarb(an) mint egy harmad Napig tartott osztóztatások s Nyilaknak kivonásai ... a Tit Két atyafiaknak magoknak Cselédekkel együtt mind a közösből lőtt intertentiojok ... én nekem azt felették hogy töllem azokrol számot adni nem kívánnak [Felőr SzD; BetLt 7 Nic. Barta (54) jb vall.]. 1832: (Szántó Rosália) Világi pályafutásának 54ik, Házassági életének 36ik Esztendejében, négy napokig tartott súlyosabb betegsége által tetszett a' szabadoson Uralkodónak minket tölle megfosztani [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Rosália nyomt. gyászjel.]. 1854: kedves Feleségem ... többszöri huzomos ideig tartott terhes betegségeimben ... fáradhatatlan gondoskodással viseltetett, ápolt [Kv; Végr.].

tartozandó I. mn 1. vkihez/vmihez tartozó; care ține de ceva/cineva; zu jm/etw angehörend. 1576: Ez Esketes wtan

menenk osztan az feold színire mellyet az Andoryas gyeorgy eoreokihez tartozandonak vallanak [Eresztvény Hsz; HSzj *azután* al.]. 1585: a <en> meg irt ezendeoben nyarban az eő hozzayak tartozando zena fwekben valamelik teobbet kazalt volna meg az' meg lattassek es az az masikott az iouendeoben elegichye hasonlokeppen az eőuehez [Gagy U; UszT]. 1631: Radnot nevű Castelyomhoz tartozando Joszagomhoz ... minden igassagat jussat sponte et libere nekem, maradekimnak vagy legatarisimnak engedí ő kgme [Radnót KK; Ks O. 37]. 1673: Almakereký Kastélyhoz tartozando ... Lud vagyon hetven-öt [Almakereký NK; UtI]. 1695: Az kissebbik bótban ... az hámorhoz tartozandó mindennemű régi vas és fa eszközöket készen találtunk [CsVh 116]. 1730: Egi Sztováta (!) minden hozzá tartozando egjetmásával [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX. 16]. 1756: Ezen Dominiumhoz tartozando Falukból és Portiokból Uraság Cassájába bé várható emolumentumok [Déva; Ks 101]. 1770: a Bezdédi Comunitás Magok Határokhöz praetendálván tartozandonak lenni az utrizált kaszálot meg kaszálták közönségesen [Salamon SzD; JHbK LIV/12. 12]. 1775/1802: a ... Doszu Mare nevezetű nagy búkkós mak termő Erdőnek ezen metákon felyül napkelet felé situáltak az Hoszszu mezei ugyan ezen északos oldalban lévő búkkós Erdőkhöz Bezdédhez tartazando és Bezdédi Határban való Erdőnek tartassék [BSz; JHb LXVII/3. 145]. 1819: tanáltanak a venitze háznál ezeken kívül még egy 16 vedres Palinka főző őst, hozzá tartazando Csős Kádjával edgyütt [Baca SzD; Tsb 6].

2. velejáró; care este legat de ceva, care ține de ceva; etw mit/zu etw gehörend. 1678: En Palogiaj Mihaly Fejer Varmegieben Fejer Varat Lako adom tudtara mindenek(ne)k ... Eskusze(m) ... hogi ezen hivatalomban ugi mind az Desj Rationistasagban és annak tisztiben minden ream bizatatot es bizando dolgokban, meljek ahoz az hivatalhoz ab antique s mostan is tartoz(na)k es tartozandok ... igaz tókéletes jambor Jstenfélő es hasznot kereső Szolgajok leszék [Gyf; KaLt]. 1692: A megye bíráiról ... ecclesiái tisztjeinek, vicariusodnak és esperesednek (: plébánosodnak) :^a engedelmes lésszes és törvényivel élsz, és egyéb minden megvebírsághoz, szentegyházfiúsághoz tartozandó hivatalban eljár sz tehetséged szerént igazán és istenesen [Kozmás Cs; SzO VI, 432. — ^aA zárójelben lévő rész későbbi betoldás].

3. vminek a kérdéskörébe tartozó; care ține de ceva/o anumită problemă; zu einem bestimmten Fragekreis gehörend. 1797: Ki folylyván akármellyik ... Cásusokhoz tartozando Törvényes ügyek az Uradalmi (: Dominalis :) Széken, csak nem minden székeken kételkednek mind a Földes Ur, Birák, sőt még a Procuratorokis, hogy a ki folylyt per hová vitessék felsőbb kérdőre [Mv; MbK XII. 113].

4. vhol dolgozó; care lucrează undeva; irgendwo arbeitend. 1774: Szállítottanak azon Joszagokhoz tartozando Jobbagyok közül idegen helyekre, ha igen mi okból, és hová? [K; KS vk]. 1793: az approlék törvényes dolgokat a mi illeti, ugy mint a Dominiumhoz tartozando embereknek Causait minden szombaton ha lésznek az öreg esküttekkel jo lelki isméret szerént ki folylytatom [Drassó AF; Tsb 24].

5. vmely közösséghez tartozó; care face parte de o anumită comunitate; Gemeinschafts-, zu einer Gemeinschaft/Kollektiv gehörend. 1761: Ersébeth Városi örmény Compágniához tartozandó és lako ecustor (!) Csiki Emmanuel és Péter uraimék [BálLt 92].

6. beszolgáltatandó; care trebuie predat cuiva; abliefernd. 1673: administralt Tárházunk(a) az Szászsg Annuatim

tartozando honorarium pinzebül Szebeni Kiraly Biro Vr(am) Két Ezer: Magyar forintokat [Gyf; Ut]. 1786: ha az Thoroczka Lakosak az Vaszak miveléstől el rekesztet-
nenek, mint hogy itten az közsiklák között nincsen olly Ha-
tar, hogy az Földnek mivelésből, vagyis Agriculturával
hogy el élhetne, egészen el kellene pusztulniak, nem volna
Felsőes Kirallyanak tartazando rendes Contributioját hun-
nan fizesse [Torockó; TLev. 4/13. 25].

7. vmit illető; care se referă la ceva; jn/etw betreffend.
1823–1830: már még Bonyhán fejembé verték volt, hogy
készüljek az oeconomiára tartazando dolgokra is [FogE
223].

II. fn 1. vmihez tartozó dolog; lucrurile care țin de ceva;
zu etw gehörende Dinge. 1592: Azert az en keresetmenek
rendyben azt mo(n)dom valam y volt s walamy vagio(n)
mellyet hyttak Mihaly Janos Eoreksegenek ... akar mely
faluk hataran legyenek keresetemhez illendők, mynd ben
az falum es hataramban Ahoz illendők es tartozandok az Mi-
haly Janos hazához es wles helyhez az felett meg kewa-
no(m) mynden rolla el wótt haznaywal [Uszt]. 1837: az-
egész Jóságott, külső, és belső hozzá tartozandoival, által-
lánoson hites Megyei Személylek, és birtokosok előtt in-
ventarium, és pontos jegyzés mellet, vészi által Székler
Leopold [Dés; BetLt 5].

2. rész; pártile care țin de ceva; -teil. 1777: Tessék azért
Nagyságodnak az Leveleket szorgalmatosan ara rendelendő
hiteles Ember ál(ta)l sietve meg-hányatni, és ha mi levelek
az említett Causa defensiojához tartozandok, azokat ... az
Causat folytato Procuratorokkal ... communicálni [Kv;
JbK XXIX/25].

3. vmely közösséghez tartozó személy; persoană care fa-
ce parte de o anumită comunitate; jd der/die zu einer Ge-
meinschaft gehört, Mitglied. 1805: az szolgak alopattyában
tapasztaltatot az is hogy a kik a Bányaszi Tarsasághoz nem
tartozandok az Verős Gazdák szolgajokat Nagyob fizetset
igirven el csalják ennel fogva a ki ollyan talaltotnek 24
forintokig büntetessen [Torockó; TLev. 7/12].

tartozás 1. (anyagi) adósság; datorie; Schuld. 1664: né-
melyek hűségtek közül ... az Dézmának felét percipiálták
ugyan, de az Arendát érette meg nem adták illendő napkor
tartozások szerint [ETA V/2. 80 feji rend. a dedrádi pap-
nak járó dézma-árenda ügyében]. 1677: Hasonlóképpen az
hol a' Praedikatoroknak-is Quartajok eddig nem járt, ez
után-is tartozásból a' Patronusokat nem erőltethetik [AC
75]. 1788: életemnek főbb Céljlla lévén az hogy Parolam
ne Periclitlodjék Nsgod Boraiért valo tartozásom ... ha-
lasztásának oka nem vagyok [Hosszúfalu Szt; Ks I gr. Tele-
ki Sámuel aláírásával]. 1819: Mind ezen tartozással esmer-
vén önként magokat Adosaknak lenni [Szentenedek AF;
DobLev. V/1027]. 1825: a közöttem, és Ferus között lévő
tartazás illyen formán áll, hogy én tartazam nekie Három-
száz husz Rforintokkal, ő pedig nekem Két száz ötvennel,
tehat az Substratum ... 70 — az az Hetven Rforint [Kv;
Somb. II]. 1835: nem hogy szokatlan ki csikarásokot téte-
tett volna ő Nagysága, de még ... több eféle aprobb tartozá-
sok ... egyszer máttzor a' Báro Ur által mind elengedődtek
és el töröltettek [WLT]. 1846: egy Tehennyét ital árba beli
tartozásért meg kötötték [Kakasd MT; DE 2]. 1847: Csú-
dálkozással olvasám hoszszadalmas levelét — akkor midőn
sem kötelezése szerinti tartozását, sem adott becsület szavát
nem akarja tellyesíteni [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wily
Lajos Dobolyi Bálinthoz]. 1858: Történék hogy a' termi-

nált időre tartozását bé nem fizetheti, azon esetben tellyes
hatalmat enged az elégtételre kölcsés fáradsággal egy-
(gy)ütt [Egerbegy TA; Tolvalylev.]. 1875: (A) gondnok ...
szüretkor a B. Hunyadon adós által mivelit szőlőből az őt il-
lető részből a tartozás mennyiségéig mustot tartoztossan
[M.bikal K; RAK 315].

2. kötelezettség; obligatie; datorie; Verbindlichkeit, Ver-
pflichtung. 1657: az ellenség Szendrőről reánk akarna jüni,
melyet tartozásom szerént megizenék az fejedelemnek
[KemÖn. 258]. 1679/1681: Vannak a' Jóságban) oly Ti-
marok kik mestersegek szerint tartoznak szolgálni; azok-
(na)k adasso(n) bőrköt ki, s késztesse(n) tartozások szer-
int mennenl több kordovánt, es Bagasiat vellek [Vh; VhU
678]. 1818: ha nevezett Impetrans az ő eleibe szabott felté-
telek(ne)k és tartozások tökéletesen eleget fog tenni nem
tsak Privilegiummal szabadon élhet hanem mostantól
kezdve tiz Esztendőnek le folyásáig senkinek ezen N. Fe-
jedelemségbe vagy a Partiumba szabad nem fog lenni rajta
kívül [DLt 456 gub.]. 1835: tartozásaikban felyüli robotra
kényszerítette volna [WLT]. 1847: hirdessék ki az emberek-
nek, hogy ne tegyék többé a mostani szolgálatot, hanem
tartsák magokat a privilegiumban megirt tartozásokhoz, s
azt teljesítsék [VKp 218].

3. erkölcsi adósság; datorie morală; moralische Ver-
pflichtung. 1677: nagy helyes okok rekesztének el engem
Fogarásban attól, hogy a Kegyelmed nagy kiváltképpen
való jó akaratját tartozásom szerént szemben ne köszönhes-
sem meg [TML VII, 348–9 Bethlen Miklós Teleki Mihály-
hoz].

tartozás félelem; reținere, frică; Furcht. 1599: migh en
az Nagy Janos chyes kertin az vduarra erkezem, tohagh
eöis az vthrol tartozas nelkyl be ieött az Vduarra mezite-
le(n) zablias kezzel [Uszt 13/105 Mathias Chanj de Ru-
gonffalua ns vall.] | mihelt el irkezték Jobbagy, minden tar-
tozasnelkwl az en Alparethy hataromba Jobbagimra rea
menth fegyueres kezzel [Dés; Eszt-Mk]. 1619: Mihelt öné-
ki levelét s emberét látjuk, minden tartozás és késedelem
nélkül küldtön küldöm mind az ajándékot és ha kell, az se-
gitséget [BTN² 313]. 1657: Fráter Pál és Bánházi István ka-
pitányok lévén, elötköt, vitélű minden tartozás nélkül men-
vén által az vízen ... kényszerítették elhagyni az önreám jü-
vő szándékot, és minden seregeit amazokra fordítá vissza |
az egyik a sok ember közt csak egyenest az egyik bátyára
felfutott, s tartozás nélkül kiugrott [KemÖn. 236, 260].

tartozásképpen 1. adósság fejében; ca datorie; als
Schuld. 1595: Egiebz zwksegre Amely Centum patert kiuallt
az eo kgme tartozaskeppen tartozzek eo kgme mellet lennj
es zolgajn Biro vramnak [Kv; TanJk I/1. 260]. 1826: Ha
azt állítja a' Kelemenelki Communitas, hogy tartozáské-
ppen tartozom, az azon tartozásomat^t mutassa meg in via Ju-
ris, Processu Juris ordinariu, és akkor meg fogok bővebben
is felelni [Ms; GyL. — ^A Csulokáj pataka árának kiásá-
sát].

2. hitelbe; pe datorie/credit; auf Kredit. 1599: Ha mely
nemes ember akár lakságon, akár székelységen lakó, az
szászág között járván magát pénznélkül tartatni akamá, af-
félének pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se
lovat, se szekeret [EOE IV, 277 a megyesi egy-i végzés].

3. erkölcsi adósság fejében; ca datorie/obligatie morală;
als moralische Schuld, als Ehrenschild. 1662: én Kegyel-
mednek fia lévén, tartozásképpen tartoztam, még élek is

tartozom Kegyelmedre gondot viselnem [TML II, 390 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz].

tartozható 1. vmihez hozzátartozható; care ține de ceva; zu etw gehörend. 1812: Ezen Rész Jozsághoz tartozható, és ennek akár mely részétől is el szakadt Bitang, vagy másoknál Zállogba lévő földek nintsenek [Szászfenek K; Ks 76. 253].

2. besorolható; care poate fi clasat; klassifizierbar. 1810: Ezen Szőlők ... teremnek harmincz veder a' több borokhoz képest első Classisban tartozható bort [Pacal Sz; Ks 76. 392 Conscr.].

tartozhatott vmely birtokhoz tartozhatott; care putea ține de ceva; etw was zu einem Besitz gehörend konnte. 1855: (A) Makfalvi Jozsághoz tartozott és tartozhatott curialisták, s illetőleg zsellérek, s általuk lett és teendő szolgálatok [Mv; Dlt 5].

tartozik 1. hozzátartozik; a apartine de ceva; zu jm (zu)-gehören. 1668: Isten, Uram, ezt jól adá, hogy az dolog elein kezdé el, mert most orvosolhatóbb az dolog; egybírán hanemha ő kegyelme azokat követi, az kikkel tartozik, de én velem soha bizony nem tisztelkedik [TML IV, 293 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Söt Rákóczi Magyarországra mindenüve pátenseket bocsátván ki, megparancsolja, hogy senki, aki hozzája tartozik, a posoni gyűlésre ne merészeljen menni [CsH 409]. 1767: Miből tudja a Tanu ... hogi ezen ide aláb specificalandó nyolcz darab földek ... a N. Simon Péter jussához tartozzanak ...? [Hsz; Kp IV. 247 vk]. 1823–1830: Erfurt Thüringiában a Moguntiai Elektorátushoz tartozik [FogE 245]. 1842: Székely Leopold Vr el- és által adá azon Alsó Szótsi^a egész Jozságát ... minden ahoz tartozó Melioratiókkal, industriálékkal, Usorásokkal egy szóval mind azokkal valamelyik kűn és ben ahoz tartoznak és tartoztak [Dés; BetLt 5. — "SzD]. 1843: Bágyoni Katonaskodo emberek ... 3an kas Méhemet orzották el; — Mire nézve halva aztat hogy a' Natságod szemes vizsgálata alatt valamely Méhek kerekettek volna ki a' sok rossz emberek elorzása mián ara instálnám Natságodat ... hogy ha ezen el orzot Méhek között valamely méh kosár hozzám tartozna juthassak birtokába mint tulajdonomnak [Torda TA; KLev.].

2. vhová tartozik, odatartozik; a ține de ceva; jd gehört irgendwohin, hingehören. 1681: a mia Praediumhoz nem tartozik a legyen a falu közönséges élő földé a Patronussal együtt [Koronka MT; EHA]. 1715: A kérdésben lévő darab territoriumat, melljik Falu határához vonszik, és tartozik? nem tudom [Lupsa TA; WH. Szint luon (37) vall.]. 1725: a' mely helyen Sárdi István, Tisztartóság(an) edy borozdát vonatott, azon viz folyamatnak Hideg kutfelől a patakot ismét alól fellyül a' mesgjen völt edy kis kapuja, holottis edy kis nyálábra valo fű az enyimhez tartoznék [Hévíz NK; JHbT]. 1735: Az Andits megett lévő egész Gödör mely is dubiumba vagyon ha Bolduczi vagy Csani határhoz tartozik [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1746: az felső darab föld az Vas Urak részire tartazik, mert mind a két darab földet a Vas urak Erdejiből irtatták [Szászegyed SzD; WassLt Szóts Stephán (50) zs vall.]. 1752: ugy hallottuk maga Mojus Blága meg holt fia maradtan négen ... ; ugy hallottuk hogy Baro Korda György Ur eő Na(gysá)ga reptáltotta volna, de nem Banyiczához, hanem Körtvélykapuhoz tartoznak [M.fülpös MT; BfR I Sara Kovats cons. nob. Gabri-

elis senioris Miholtsa de Károlyvár (66) vall.]. 1765: ezen kűs helyetskeis a' Maurer Uram pusztá helyéhez tartozott volna [Csávás KK; LLt]. 1775: eleitől fogva az O Vasarhellyi határhoz tartozot azon ... nagy darab hely ... az Alpareti határ szélliben egy nagy árok volt a választotta meg a határt [O.vásárhely SzD; Ks 25. VI]. 1796: tudjuk melyik Telek tartozik Felső melyik Also szovátház [Szová K; SLt XLII. 2]. 1801: All a Groffne része 22. Nyilas házból, 3. Lipitorból melyekhez tartozik egy udvarház, Csűrrel, Gabonassal, Istállokkal [Csicsókeresztúr SzD; BLt 16]. 1815: a' menyiben a Helly állása, és a' körülte lévő birtakok mutattyák ... bizonyosan az Uradalomhoz tartazzék, s helylyénis Csináladott volna irtása [Hodák MT; Born. G. XV. 13 Pap Mihaila a luj Pop Danyika (51) vall.]. 1823–1830: Ezen univerzitáshoz^a tartoznak még az anatomicum theatrum, a szülőház (Accourhirsau), a botanikus és oeconomicus kertek^b [FogE 236. — "A göttingaihoz. ^bFolyt. a fels.]. 1844: Ezen hely ... ki jelelve van, eleitől olta a' K Monostori határhoz tartozott [Szászfenek K; KmULev. I Lörintz János (60) col. vall.]. 1884: Josika Daniel Ur eő Nsga Nogyer nevezetű kaszálla ... az Aranyi határhoz tartozik ... az mostani Falusiak által ki nyomozott metáig [F.nádasd H; JHb XXXI. 51. 7].

Szk: teendő közé ~. 1850: a papok teendői közzé tartozik ... össze imi azon Szádeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott [Nagykapus K; RAK 4 esp. kl] * vki keze alá ~. 1847: Valamint az Erdőségek, ugy a határnak több részei, a fogadando pásztorok(na)k keze alá tartoznak, akik(ne)k minden tekintetben függések vagyon a Birák és Biztos^a öklimektől minden hibákat fel jelenteni, és azokrol pontoson számolni [Torockó; TLev. 10/9. — "Erdőbiztos].

3. munkával/vmi megtételével tartozik, köteles vmit megtenni; a fi dator/obligat să facă ceva; verpflichtet sein. 1539: az Sombori benedek az Sombor mellett walo rythbely rezyeth, wethie zalagon az ew atyafyanak Sombori mihalnak huzonharom forynthba es az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Ncky Sombory Mihalnal volna, egy masnal kewl Megh nhe (!) wathathna, ha nem ha echyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. 1546: chak annya zegeny nepeth thartozzanak minden napon kyldeny feleereel az chenalthathasa mynd az gathra mynd az málomra, menyeth Bogathy Chaspar kyldeth esz adhath az felereel [Panot; DanielO 6. — "Panád KK]. 1567: Eo kegielme tartozzek az meg lrrh Reez Jozagonkat Mynde(n) okvetetlen meg Bochatni Es meg Eleztheny [Gyf; Ks]. 1577: az komlodj Rez lozagnak, az lewellet thartozik tholdallagy ferencz az ket hwganak megh adny, az hwgays az lewel arath, tharthoznak Megh fyzettini [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1592: Az faluknak ez idej Adaisai fizetetlen ezt(is) tartoznak az Espanok be zednj zolgahtatnj [Kv; Szám. 5/XI. 15]. 1629: mindenjkfel az eo Reze Retnek hataraig tartozzek megh kertelnye az Retnek gjeup kertyt mindenik felet [Jobbágyfa MT; BálLt 48]. 1650: Vilagos(on) megh bizonytotta az J, hogi Miklos Ferencz az Arkot az reghy folyassabol ki vötte Azert nem tartozik Damokos Peterel ereszteti, hanem Miklos Ferencz ereszsze az reghy folyassaba [UszT 8/64. 58c]. 1671: Az hodoltság on ha Török jár, tartozzék az Falus Biró falus feleivel az közelbik végbéli Tiszteknak minden késedelem nélkül hirre adni [CC 90]. 1681/1754: sátoros Innepeken tartoznak egy egy hordo bort ki kortsomárolni [RkAk 6]. 1714: az B: Cehetis tartozzék ezen fellyül egy Tisztességes Collatioval conde-

coralni mint mikor remeket szokott tsinálni [Kv; ACJk 80]. 1748: az Emptornak expensait, az Venditor ő Klme méltatlanul causalta, azért Contractussa szerint legitimálván költségit, tartozik kompensálni [Torda; TJkT III. 235]. 1778: In casu autem, a melyben hasonló Gyümölcstőssel, a Nagyobb Léány nem bonificaltathatnék; a Gyümölcstősfákbeli bonificatiót, a kisebb Léány pénzelsi ki potolna, a Nagyobbik pedig acceptalni tartozzék [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 2a]. 1795: Déák Juvon Marhái is el ehezvén az hidegben károsodtak el, ebben is tsak az edgyik all peres ... tartozik fizetni feleeresziben ... felit szenvedje a káras [Msz; MbK 104]. 1825: Tartozik az ... két régi Hid Lábak első orrát pedig ujjonnan fel emelni, hogy azok Jég ronto bakok helyett szolgáljanak ... Tartozik a' külső Hid eleiben 7. ujj Jég ronto Bakokat építeni [Dés; DLt 86]. 1862: a' Nyárszói ... nép igen szabad és önkényes kezeket vetett az Ekkla erdeire 's nem elégcsig meg, hogy a' kepe bért, mellyet kiki maga tartoznék meg szerezni az Ekkla erdejéből fizetik meg, hanem gyermeki bért is, a' tanítási, s fizetési bér-fát onnan vágják [Gyalu K; RAK 67].

4. vmi megtételére köteles, nyilván munkával adós; a fi obligat sã executu anumite lucrãri/munci; jd muß etw machen, jd schuldig mit einer Arbeit ist. 1569: Törvény talaltak hogy wicey Janos az bizonsag mellet meg zeskegyek, chyak o maga, es vg legye(n) oúe az föld, ezel wicey Janos meg elegendek, de az mas fel apelala, wicey Janos ezt apelalta hogy miuel meg szantottak, hatalmot kquet vala, es hogy az zantassal ne tartozzek, de o knek meg ne(m) Jtyltek az hatalmat [Kv; TJk III/1. 255]. 1577: az My az erdely Rezt Nezt abbol Tholdallagi ferencz Nem tharttozik dywisiowal, hanem chak Quartawal, mert Zolga-taltjawal thallaltha [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrunck resolualta az Articulusnak Sullios értelmet a' Jobbagi kerekő feleol hogi az kerekő fel, keresse es mutassa meg, Az Biro zolga adassal tartozik [Kv; DiósyInd. 62]. 1632: miuel kiczin az falu, fel elessel tartoznak, nem ugy mint az nagy faluk [Korb F; UC 14/38 Urb. 60]. 1643/1687 k.: Vagyon az Héán egy darab Széna fü a Parochialis házhhoz ugy mint öt ember vagy hat kaszáló, mellynek le kaszálásával es bé hozásával tartozik a' megye de maga takarja fel [Csitsztiván MT; MMatr. 328]. 1677: A' Nemesség maga javaiból Vám adással sohult nem tartozik az Országnak semmi részeiben, személyektől pedig annál-is inkább [AC 112]. 1722 k.: ha onnet masuva megyen lakni, sem aratással, sem be hozással nem tartoznak [Szászfülpös MT; GörgJk 85. — *A pap]. 1737: az Abrudány Sellérek nyáron által, esztendőben négy héti szolgálattal tartoz(na)k [Egerbegy K; GyU 379]. 1777/1780: Ezen Somkut* nevezetű Falu, hogy mennyi Arenda fizetéssel tartozzék ... azt az adjurált Fatensek referálni nem tudták elég világosson [JHbK LI/3. 204-5. — *Kissomkut SzD]. 1789: A Bodoni Házat ... építettük keresetünkéből, és így annak meg fordításával nem tartozom [Ne; DobLev. III/658. 4a]. 1841: Az öklmek jeladások vagyis jeljárások ládájoknak kultsok legyen és aki az órát elvetti vagy elmulatja, a nemes céh táblajárásinak felével tartozik [Dés; DFaz. 39]. 1850: azért mert a Contractus szerint evictioval tartozom nem vagyok köteles a törvénytelen erőszakos háborgatok ellenis oltalmazni magát ... Az erőszakoskado Banfi ellen tehát védje magát mint Férjfi, én védeni nem tartozom [Csapó KK; DobLev. V/1301 Horváth Kata rokonához, Dobolyi Bálinthoz].

5. adós; a datora, a fi dator cuiva ceva; schulden, schuldig sein. 1568: Katalin Ciuka Matiasne iur(ata) fassa est hogy eq hallotta Kis Illiesnetl hogy 3 forintal tartozik szabo lazamenak 1 forintiat meg adom, 2 hatra marad [Kv; TJk III/1. 229]. 1570: Balasy Isthwannal, Byro vra(m) vetessen zamot, ha mywel Thartoznak neky megh kel adnj [Kv; TanJk V/3. 5a]. 1596: Cristoph Totlerne 6 uigh zeold barsony arraba(n), es 2. keotes zalak ziw arraba tartozik f 14 d 80 [Kv; RDL 1. 65]. 1625: Azt kewanom Agya okat myerth nem veotte el az zalagos eoreoksegnek az zalagiat ha Jo okat nem Adhatya penig twdomanth tezek Azt mond(om) hogy pynzet el vezteotte, es meg any pinzel tartozyk myerth el nem veotte pynzet [UszT 138]. 1649: Maradott volt az Taulaly Eztendőbe Csassar Mihály az Portebőre, az Warosnak Porral ados ... Lib. 43 ... az Tavalay Arenda Porralis Tartozik ... Lib. 70 [Kv; Szám. 26/Vl. 574]. 1670: Az Szolgalato(n) ha valaki fel haboradatt, vert ontott az Tisztatonak egy forintal tartozott [Középlak K; WassLj]. 1694/1770 k.: Mivel a' Keszűi Ekkla Mater Eklává lőtt Filialis Eklából, ahoz képest a Prédikátor Salariumat-is ezekkel pótolták és augealták ... adnak egy-egy szekér fát minden ház és ember, akár marhás akár marhatlan legyen, faval, nem pénzelt tartozzék [Keszű K; SzConscr. 155]. 1711/XVlll. sz.: Tartozik ... ezekkel az étkekel ... Hrkasas, velős kőnczal ... Citromos nyakal ... Petrejmeces, Tehénj hussal ... Egreest Majarságál [Kv; FésCJk 16]. 1722 k.: A Minister tartozik a kaszasok(na)k edgy veder borál, edgy tál ettekel [Körtvélyfája MT; GörgJk 121]. 1760: én nem tartoztam volna egy pénz Interestel [Gógánváralja KK; Ks 92]. 1789: Bé várandó és fel szedendő Adosság ... Kontara ki adott orvosságok árra ... Az hátulso Házokba szálláskodo Boér tartozik felesztendő(e) Rf 20 [Mv; ConscrAp. 94]. 1808: 100 Rforint ... az T. Király Biro Ur kezéb(e) menyenyen a végre, hogy az kinek tartozom fizetődjön ki [Szásznádas NK; GyK 18/78]. 1831: eszt monda tudom hogy tartozunk 8. forint pénz bérivel ... egy harisnyával, Két Harisnyának tsinálásával [Karatna Hsz; HSzJP]. 1865: Azon összevet melljel nekem kedves vőm ... tartozik, hagyom kedves léányomnak [Kv; Végr. 3].

6. erkölcsileg adós; a avea datoria/obligatia morală; ehenschuldig. 1585: Sara Feyerdi Borgias Mihaly leania, Mostan Feyerwary Iosa zolgaloia ezt vallia ... Ez Napokban ereössen kért mind Az Azzony, s mind az Vra hogy el Mennék az varosrol igirtek mind zoknianak valo sayat smind tallerokat de vgia(n) Nem Akarta(m) el Menny, Mert tartozom Az igaz mellet batrosagos lennem [Kv; TJk IV/1. 193]. 1592: wgy mynt Jo twtorok szoktak ozwegyot arwat ottalmazni, tartozot volna ketelenssegh allat, de azt ne(m) chelekeodte [UszT]. 1614: Mennuel nehezeb penigh es munkassob, az nem cziaak kwlseo ellensegekteol keorniwl uetetet, es giakran megh rontatot, hanem beliwl eonen magaban felhaborodot orzagokat, mint Ngdis ezt az zegeni orzagot talalta gubernálni ... Mgs Ngdnak io gonduiseléseert es feleollwnk ualo zorgalmatossagaert, anniuall nagiuib halaadassal tartozunk [Ks 27 egy-i végzés]. 1618: annak is ki legyen az oka, hogy az szolgám többet szóllott ott keltetinnél, főképpen az az oka, azki Nagyságodnak több igazsággal tartoznék [BTN² 161]. 1658: Igy ez psalmusokkal való élésben is, ha az rendeség meg nem tartatik, történhetik az, hogy némely nagy boldogságban élő ember nyomorúságról való méltatlan panaszzal búsítsa Istent, azokban lévő szóknak folyási szerént; midőn inkább buzgó háláadással tartoznék [Kemlér. 329]. 1670: Uramnak és házám-

nak tartozom többel [TML V, 39 Teleki Mihály Nálácz Istvánhoz] [Nem kétem, sok alkalmatlanságokat nem kellett volna Kegyelmednek szenvedni, melyek között az mi én érettem is esett, tartozom s adósnak is ismerem magamat Kegyelmednek érette lenni [TML V, 383 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1671: Mint az inquisitio dolgában, ugy az executioban-is in arbitrio exponentis légyen, kit akarnak Regiusnak iratni, csak légyen Ordinarius és arra competens személy és Executor, melyre képest az két Cancellariakon lévő hites Deákok közönséges kötelességgel tartozván minden rendeknek, nem excludaltathatnak az legitimum mandatumok mellett valo executiok dolgából [CC 61]. 1735: en pedig senkinek semmit sem Causaltam, hogj pedig a Torban mentem tartoztam mint Feleségem(ne)k edes Attyának temetésére, vagy Torában [Dés; Jk 161a]. 1769: Mint hogj Isten Itletéből a Marha dög el kezdett Nagyon Terjedni, a mennyiből Lehet emberi modon tovább valo horopozását meg tartoztatni, illik s tartozikis véle minden keresztény ember [UszLt XIII. 97].

7. *vmihez* ~ *vmihez* tartja magát/igazodik; a se conforma/a se pune de acord cu ceva; sich an etw halten. 1585: Kiralj Barlabas ombozy Kemeny Ianos lobagia (vallia) ... Monda Danch leorincz Andrasnak, My dologh io Andras Vra(m) hog ily keeson leöz es it kenzergeted Barmot egez Napestigh zekeresemnek bizony hogj choda ember vagy hogj ily tiltaz az en marhamrol es hogj Igy Nem tudok bezededhoöz tartozny [Kv; Tjk IV/1. 516]. 1592: minden ertuen az varosnak vegezset, tuggion mihez tartoznia [Kv; TanJk I/1. 187]. 1659: mindenek felől tudósítson Kegyelmed, edes Uram, hogj tudjunk mihez tartozni [TML I, 451 Pekri Sofia férjéhez, Teleki Mihályhoz].

8. *vkire/vmire* ~ *vmi* rá tartozik; a intra în competența ... ; zu seiner Kompetenz gehörend. 1657: Egyebekben az Kemeny Janos uram eö Kglme 1656-ban 28 Marty ki adott instructioja tartassék meg, azon kívül hogj proto pap, csak magatol, derék ecclesiastica jurisdictiot ne exercitálhasson, hanem az visitatorokkal edgyütt, és penzbeli mulctatis senkin ne exequálhasson, mivel idegen dolog, az az ecclesia censurató és az magistratura tartozik [UF II, 183]. 1797: Az Uradalmi (: Dominalis :) Székekre tartoznak a) Azon Törvényes ügyek, a' mikor valakinek paraszt cselédje más ellen vét [Mv; MbK XII. 113. — "Folyt. a fels.].

9. vhol köteles megjelenni; a fi obligat să se prezinte undeva; jd ist verpflichtet irgendwo sich einzustellen. 1553: ha pedigh semy modon Bykesegh nem lehetne Jz<...> napjan Esmeth Az vayda z<eky>re tart<oz>n<a>n>ak [Kv; BfR VI. 295/1]. 1600: Ezt tudom hogj Bardoch szekbe illien tudomant teonek az Almasiak az Vargiasiak-n<ak> hogj kedre reggelre tartozzanak arra a' helyre a' honnet az<t> az<e> marhat be haitottatok volt, mert a' Notariust oda vizzu<k> es> ot feletletwnk [UszT 15/17 Nagy Kelen(n) Herman(v) vall.]. 1604: be<ne>dek wramot Zekre hittak, s azt akarnok eo kegielmeteol meg tanulj ha It lehetne zekes heliwnken törüeniünk auagi oda fel kel wduarherre az törwinire tartozunk [i.h. 18/185]. 1606: az Királj biraknak panazolkodoth volt Az Actor az raita chielekedőth faidalomert ... az Actor tagada hogj ő Jzentetőh hogj teörüeniheöz tartozek hanem teörüenihoöz tarchia magat [i.h. 20/144]. 1630: ugy hiua oza(n) az varos szolgaja az Inast teörüenniel, hogj hetfeön az teörüenyhez tartozzek [Mv; MvLt 290. 212a].

10. jár vkinek vmi; a i se cuveni cuiva ceva; gebühren. 1798: a' ... deserta Curialis helyly után tartozik egy pusztá

helyly ... ezen helyly most Groff Teleki Sámuel Ur eö Ejsa Lutsán Togyer nevű volt Jobbágyától bitangoltatik [Buza SzD; CU]. 1820: itten a Földek nem Szoktak oszlozni, hanem ki ki tudja mi tartozik házza után [Bács K; KmU Lev. 2].

11. *halállal* ~ halált érdemel; a merita moartea; todeswürdig. 1687: ha az bíró Miklos Peter az ő feleségit ugi gazlotta volna mint az Annyat ... halállal tartozot volna [Szentlélek Hsz; HSzJP Kőnczé Mihajlné vall.].

12. vmely közösség tagja; a fi membrul unei comunități; Mitglieder einer Gemeinschaft. 1854: Az izráelitakat illetőleg csak azon bizonyítványok érvényesek, melyek azon kerület Rabbinsától adattak, hová a' született ... tartozott [M.bikal K; RAK 54].

tartózik tartózkodik, óvakodik; a avea grijă de ... ; sich hüten. 1600: Ezkeözbe ferench Janos kj az aiton, monda hogj tartoszal Andras, merth megh ytlek most [UszT 15/65]. 1619: Bizonyoson megird az uradnak, hogj semmit ne tartózzék, csak lásson dolgához [BTN² 314]. 1739: Szabade ebben a' Faluban katonának jóni, melyre monda a' katona, tartozzáll kutya teremtetten, mert mindgyárt megöllek [Szentlélek Hsz; HSzJP Elisabeta Dobos, Nobilis Georgy Farkas de Ernye Consors (37) vall.]. 1767: fojtással töltött fél pistoijt meg foga kis végét maga felé tartván és nagy vegivel aranyozván Módván (!) Andrét, hallattam mondani tartazzál Sogor mert meg lölek [Majos MT; Told. 26/5. — "Olv: Módván; a Módván, Moldván, Moldován szn tájnyelvies formája?].

tartózkodás 1. időzés, valahol létel; sedere (intr-o anumită localitate); Aufenthalt, Verweilen. 1847: Varga Katalin a három helységekbeni tartózkodása alatt törvénytelenül emelte valaki ellen kezét, fogott-é, rongált-é, vert-é meg valakit? | Varga Katalin ezen középső kincstári uradalomban tartózkodása alatt azt mondotta az embereknek, hogj ő az emberek peres bajok elemozdítása tekintetéből járt Kolozsvárt, Pesten és Bécsbe [VKp 208, 264].

2. fenntartás; rejtőnre; Rückhalt. Szk: (minden) ~ nélkül. 1710: a gyalogság is külön rendben vevén magát, egyenesen a lovassereg eleibe megyen és minden tartózkodás nélkül tüzet adván a lovasokra, felesen közülök elhullanak [CsH 58]. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... sok Excessusokat, ugy mint potentiosa invasiokat, Veréseket, sebhétéseket szokot vala patráltni, melyeket most is minden tartózkodás nélkül continuál [Vh; Ks 83]. 1745: (A leány) Kolosvárról haromszor a kurvasáért ki tsapattatván, uyabban azon gonosz természetit reassumalta és itten minden tartózkodás nélkül egy bizonyos személlyel ... éjjel nappal promiscuē paráználkodott [Torda; TjkT II. 38]. 1760 k.: az említett szőlő pásztorok Gabanainkat, Diszno Dinyeinket szabadoson minden tartózkodás nélkül lopják prédálják kalibájokban bé rakják [uo.; KW]. 1763: (A vádlott) fere tévén minden keresztényi kegyességet egész Varasunknak botrankozására ... azt minden tartózkodás nélkül continualvan férhez menetele után hites férje mellett szüntelenül katonakkal, s haszontalan személlyekkel gonosz életit s' feslett természetit mértéktelenül követte [uo.; TjkT V. 177]. 1769: kinek mi jött a' szivére minden tartózkodás nélkül affectuose maga gondolatlanul csak ki kotytyantotta [MNY XXXVIII, 208]. 1771: az erdőt minden tartózkodás nélkül vgy vágták, rontatták és pusztitatták mint az magakét [Nándra H; Ks 93. 19. 6]. 1847: kiterjesztette

bujtogatását oda is, hogy ... a korcsomárolási kizáró jogot nem tekintve, magoknak italokat tartózkodás nélkül vigyennek bé [VKp 296].

3. ~ba jön visszahúzódik/vonul; a se retrace; sich zurückziehen. 1657: az futó csata is megfordult, és ekképpen az üzőket is megfordították, és szinte az derék ármádára hajtották, mely azt használá, hogy az ellenség is tartózkodásban jűne, azalatt az török hada is elérkezék [KernÖn. 68].

tartózkodik 1. időzik; a şedeaz/zábovi (intr-un anumit loc); sich aufhalten/befinden. 1797: Schneider Mihály, „á ki származott Nemes Felső Fejér Vármegyéből, Ingadáról, de többnyire Szeben Székben Ruson tartózkodott ... Békostól el-szokott ...” [EM XLIX, 539]. 1816: (A haramiák) Kis Csudára egy emberhez bé ütöttek, azt nagyon meg kínoztak, és meg fosztották, ezenn Haramiák rész szerént Kékesfalviak, rész szerént itt tartózkodnak [H; JHb 37 Jósika János főispán kezével]. 1823–1830: Tartózkodott akkor ottan egy Gyarmathi Sámuel nevű medicinae doctor, akinek minden foglalatossága az volt, hogy az urakhoz járjon időtölteni, mert az orvoslás mesterségét ő sem szerette, s más sem kívánta őtet használni [FogE 141]. 1831: Tanult Kotsis létédre, azután hogy a Sz Ujvári Rabságból ki szabadultál hol es Kiknél tartózkodtál, és mitsoda szolgálataiban voltál? [Dés; DLt 332. 21 vk]. 1834: vannak a mű falunkba sok idegény jövevények, kik itten tartózkodnak, sok marhákat, lovakot tartanak [Jenőfva Cs; RSzF 155]. 1840: Ne hagydy (!), szolj igazat, mert ... mialta itten tartózkodol többeket tsaltál meg efféle hamis on huszasokkal [Usz; KLev.]. 1843: Utonálló rabló Szalatsi, de Sz. Udvarhelyen tartózkodott, 's jelenleg innen ellillantott Kováts György [DLt 262 nyomt. kl].

2. óvakodik; a se feri (de ...); sich hüten. 1662: Mit írjon az oda ki való állapotokról, értem, hogy szegény urunk halála bizonytalanságban forogván, azért tartózkodtak az felküldésben [TML II, 244 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Úgy látom, Kegyelmednek tartózkodni kell az elmenéstől [TML IV, 364 Nalácz István ua.-hoz]. 1776: Hogy látná a ' Kis Aszszony azon ki fogásnak semmi helyit nem lenni, legottan elő állotté a ' hitlésre, vagy még tartózkodott? [Nsz; GyL hiv. vk].

3. nem foglal állást; a se abtine; sich von einer Meinung zurückhalten. 1710 k.: Félő, hogy a gubernátor is sokat ne vétett légyen in hoc puncto legalább debite non urgendo post 5. decembris, ámbár ha addig tartózkodott volna is a maga személyének Rabutin és Acton előtt való kedvességeért [BÖn. 960].

4. ~va tartózkodóan, tartózkodással; cu reţinere; sich reservert verhalten. 1657: az római császár követjét minden utamban tudósítottam vala, s mind azonkívül az fejedelem is eleiben küldött vala, többeket is, az kiket lehetett, tudósított, s azok tartózkodva alkalmazták magokat [KernÖn. 64]. 1662: tanácsát tartózkodva s nagyobb halkkal viseli vala [SKr 435]. 1838–1845: mondogat, megpendit valamit, nem elég bizonyosat tartózkodva [MNYTK 107].

tartózkodó 1. időző; care se află/găseşte; gegenwärtig. 1844: Al: Sofalván tartózkodó Szakmári Ferentzet szeliden a ' következendő módon ki kérdeztem [A.sófva U; DLt 1441].

2. óvatos, óvakodó; prudent, precaut; zurückhaltend. 1880: Elteszen, s tartózkodóbb leszek a rajzok írásában,

hogy ne győtörjek vele senkit Kolozsvárt [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz].

tartozó 1. mn 1. vmi vmihez hozzátartozó; care ţine de ceva; (zu)gehörig. 1676: Vadnak ezen malom házhöz tartozó holmi egget mások ez szerint^a [Fog.; UF II, 746. — ^aKöv. a fels.]. 1750: Az Vdvarházhoz tartozó Fésze egy jó s egy rossz 2 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 5]. 1761: nem lehetvén elő adni a Köntőshöz tartozó Veres Anglia ezüst Plás (!) Paszomántal, s Krepenyes ezüst Rojtal készült Nadragotis ... meg fizetésére magamot álhatatosan köteleztem [Nsz; JHb XLV]. 1768: Egy egy Garasnyi kereksgű tizenhárom filament arany boglárak vgyan ehez tartozó Filament munkával csinált egy egy petáknvi kereksgű aranybol csinált fülben való [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109]. 1773: mind két napon Embereinket Verték fogdosták Tömlőczre küldötték Fejszéjüket Vas Villájokat s egyéb taligajokhoz tartozó szerszámokat Szénás Taligajokat arestálták s máigis ott tartják [Felgyógy AF; WH]. 1776: Annak utána a sok egyéb mathesishez tartozó mesterségekben törte az eszit [RettE 372]. 1804: Mitsoda Házi Mobiliak, és a külső Gazdasághoz tartozó iga vono, vagy más féle Marhák szekér, Eke, Borona, és egyebek maradtak? [Fejér m.; DobLev. IV/875. 2a vk]. 1824: Fejérnép vetkezőhöz tartozó Kigyo lábakan álló két ezüst poharatska [Fugad AF; HG]. 1838: A Ser Házhöz tartozó ... Komlo Szűrű I [Km; KmULev. 2]. 1854: Egy Szekér szín ... ezen Szinre vagyon föltéve Ju kosárhoz tartozó Lésza 7. darabb [Sárd KK; WassLt].

2. vmi vmihez részként tartozó; care aparţine de ceva; -teil, zugehörig. 1570: Be hywattwk Az Byrath es kenezeketh az Tellyes Banffy Menyhath Reez Jozagabwl ky hwnyadhoz Tartozó wolt volna [Bh; Eszt-Mk]. 1577: amind ekeidig volt, azonkeppe(n) tarchya es bitya eo kegne plebanos vra(m) az quartat fizesse(n) az p(rae)dicatormak es epychie az plebanossaghoz tartozó órogseget [Kv; TanJk V/3. 142b]. 1581: wagion az Sohoz tartozó hawas allat egy nagy kazalo mezzező [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. 1630: azon(n) kvuvis pusza hat helyikel es minde(n) ahoz Tartozó reszeivel egjvt [Dob.; TGsz 51]. 1656 k.: Szentthamas Megyejebeli negy falubeliek ... könyörögjenek ... eo Nga ne engedgye helyben maradni mivel annelkül papot nem tarthatnak, az Templomhoz tartozó épületeketis nem biriak (igy!) [UszLt IX. 75. 13]. 1662: Isten kegyelmességébül Kassát akarná megszállani, mellyet mihelyen kézhez vehetne ... ottan az elhajlott Kassához tartozó vármegyék is meg fogának témi őfelsége hűségére | ott benn is Fogaras vára ahoz tartozó sok szép latifundiumokkal, egynehány különös udvarházú jószágokkal, majorságokkal, Monostor is az örményesi szép jószággal a fejedelemasszonyé volna [SKr 226, 306]. 1677: Abban-is ő Naga^a hitivel quitallyon bennünket igireti szerint, hogy a ' Hajdu vitézekkel valo transactional minket Országul, három Nemzetül, Magyar Orzágnak ide tartozó részeivel egyetemben, sem Hitünknek, sem Törvényünknek szabadságában, sem birodalminkban és határinkban, sem személynkben, sem semminémű javainkban, jószágunkban, kintsinytól fogva nagyig meg nem sért semmi időben [AC 20–1. — ^aBáthory Gábor]. 1731: Durko István lakik a Malom mellett, melly helytet a malomhoz tartozó földből excindált a Provisor [Kászonzakabfva Hsz; BCs]. 1756: Sóváradi údósb Abodi Ferencz a Felső határ(an) Pap Aszalvannjában Conferált Mester számára egj darab Orotvány

helyt Vicinussa külllyel Vas Ferencz, Fellyül a köves Patak, aol a Mester házához tartozó Orotyányos hely [Sóvárard MT; MMatr 212]. 1793/1794: A MBagoi Reformata Ekklesia p(rae)tendelja, hogy mivel az Localis Unita Ekklesia Parochussa, a' localis Reformata Eklésiahhoz tartozó ab Antiquo birt appertinentiambul részesedet ... tehát azon Unitus Pap ő ke által a Refor Eklésia appertinentiából való Birtoka a' Reformata Eklésia számára reaplicaltassék [M.bagó AF; Dob Lev. IV/739. 10a]. 1807: Ezen kérdésre bizonyason valhatom azt, hogy Néhai Iffibb Rettegi Sigmond Ur ... azon Udvarházat ... maga építtette ... de ezeken kívül ... ezen Jozsághoz tartozó Malmokatis maga építette [Borsa K; RLt O. 2 br. Josintzi Mihály (40) vall.]. 1854: Tellyes Egerszegi Jozsághoz tartozó szántokat magak rendes metájokban meg Tartani köteles [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373].

3. vhol dolgozó/szolgálatban álló; care este in serviciul ... ; iringdwo arbeitend. 1572: Sall Wasaran Lakozok ... Ezt wallak hogy Mykoron wgy Mond az helre Meontwnk volna Az hol Az hatart Akaryak wala feol wetny Kabos ferench Es Rado Mihaly, Az wraym keozwl ky Jevenek Es, Az Monostorhoz tartozó paraztsagnak feyeth feleon hewan, Bezellenek weleok [Sálvására; KP. — "Később: Sárvásár K]. 1649: Devai Varunkhoz tartozó Ribiczorj nevű falubeli szegény Jobbagink ... szomszéd falujokkal határok veget nem alkhatva(n) megh [Ks 93. 23. 2 fej.]. 1654: az szegénységnek hátra maradási volnának, s ide való udvarházainkhoz tartozó jozsagbelieknek az transmissiók mellet való gyakor fel faradások nem kevés nehézségekkel volna [UF II, 901 Lórántffy Zsuzsanna ut.]. 1677: Ha pedig Fiscalis Várakhoz, vagy Fejedelmek egyéb Jozságihoz tartozó szabadosok, vagy egyéb rendek léznek, meg-fogattatván azok-is, Praefectus kezéhez, vagy Udvarhoz küldetessenek [AC 222]. 1711: Hatvan esztendőktől fogva voltam a Bolyai Kastelyhoz tartozó Biro; a mult idén jöttem le [Sálykó NK; JHb XXIV/2. 5]. 1746: a Fatensek ... mentsék meg magokat és Hazakhoz tartozó tselédjeket hogy ők nem tselektették a Patraturmot s másokat sem tudnak akik tselektették volna [IB. Petrus Butyka de Csomafája Com. Dobocensis vicejuddium (31) ns vall.]. 1751: Opra Biris alias Csizmás felől tudom mondani bizonyosan, hogy Mlgs Gróff Boros Jenő Székely László Ur(na)k és az Ő Nsga Mlgs Praedecessorinak ... Alamori Jozságokhoz tartozó ős örökös Jobbagyk volt [Alamor AF; BfN VII. 3 Mihaila Szabó (55) „csizmás” vall.]. 1759/1766: Kis Kendi Jozsághoz tartozó ... Varga Gyurka nevezett nőtelen Jobbagy Legényt örökösön cedalak Biro Moses és Sigmond Urak Kemény Kristina Aszszonynak [Mv; DobLev. II/372. 2b]. 1774: Az Jozsagokhoz tartozó Jobbagyk minden Esztendőben kézi Munkával tészik a Szolgálatot vagy némellyek asztot egyébel Szokták lefizetni [K; KS]. 1797: az ezenn Curiahöz tartozó egy néhány Majorosok Lak-Házaikkal [Cege SzD; WassLt]. 1847: Hát a kamarai igazgatósághoz tartozó dominális bírák és erdőőrök ellen követett-e el valamely büntényt? [VKp 208 vk]. 1850: Udvarház tartozó szolgáló emberek [Gyéressztkirály TA; DE 5].

4. vmely csoport tagja; care face parte din ... ; Mitglied einer Gemeinschaft. 1677: bujdoso, Uratlan, Zászo alá-is nem tartozó embereket pedig, a' Fiscus conferralhat a' kiknek akarja [AC 240]. 1773: Harmadik Vallo Sepsz Szent Györgyi Gyalog katona őszve írás alá tartozó néhai Balog Miklos felesége Butok Sára [Sszgy; HSzjP].

5. vmivel együttjáró/együttes; care ține de ... ; gemeinsam, etw was gehört zu etw. 1671: midőn az Articulusok-

nak ki-nyomatatása el-végződik, vitessék Itillő Mester Atyánkfiak kezében, és ott corferálván a' reservált exemplarral, ha mi fogyatkozás esik a' nyomtatásban, azt hivatalyokhoz tartozó kötelességek alatt, corrigallyák, az után bocsátassanak ki a' nyomtatott Articulusok [CC 49]. 1717: Ezeket és több homagiális kötelességihez tartozó hívségeket, minden diffidentiák és hivetlenségek eltávoztatásával elkövetni ... kegyelmeteknek ... parancsoljuk és commitáljuk [SzO VII, 227 gub.]. 1746: Az asszon író asztalán lévő lakirozott kalamáris ládátskában ... Vargyasi jószághoz tartozó levelek [Vargyas U; DanielAd. 256]. 1793: A' Contractushoz és perhez tartozó praetenzionkrol leg kisbebben is le nem mondunk, hanem az hátra lévő részt is minél hamorébb ki fizetni tartoznak [Alvinc AF; Incz. XI. 21a]. 1835: A Familiámnal tet Compositio szerént az hatarbéli Fő Impectorságot s ahoz tartozó minden hatalmat magamnak ez utánra is éppen ugy reszelvalom mint ha Jozságotam Arendába adtam volna [Sófva BN; Somb. II]. 1867: haszon bérbe vettük legifjabb gróf Teleki Domokos ur ... birtokait, minden azokhoz tartozó regalé jogokkal, meglévő curalistákkal, és egybeírás szerénti uzsora napszamosokkal együtt, hat egymásutáni évekre [RLt].

6. vmiért járó; ce i se cuvine cuiva pentru ceva; gebühren. 1625: Mihaly kouatsnak adtam az Malomhoz miele-seert tartozó buzat Cub. 4 [Kv; Szám. 16/XXXII. 6 Balk Mihály kezével]. 1716: Silva Glandifera. Az fen Specificait Curia után tartozó erdőbeli jussan mak termesnek idején meg hizhatik Sertes nrő 200 ~ kett száz [Grid H; BfN 92. 4].

7. keze alá ~ gondozásában levő; care este dat cuiva în îngrijire; in Pflege sein. 1761: Molduván Todor Béres keze alá tartozó ökreik közzül egy pár melynekis edgyik (!) Bar-na nevű, fako szőrű, bogár szarvu, másika Tempe nevű, ugjan bogar, szarvu fako szőrű [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

8. köteles; care este obligat să ... ; verpflichtet, schuldig. 1662: Palatinus a kassai knak s Róthy Orbánnak még Szerencsről s Regéből is beírván, emlékezteti vala a koronához és koronás királyoknak tartozó hűségére [SKr 229]. 1701: Melly kezemb(e) adatott instructioval tartozó kötelességem szerint el mentem ... Czegebe [Cege SzD; Wass Lt]. 1728: Hadnagy Lőcsei Joseph Atyánkfia eő kgime a Desi Residentiab(an) mostan epitendő Szent egyházhoz hozasson, adjon tizenöt száll fákát, az Hidhoz fat hozni tartozó Faluk(na)k akár melyikéből [Dés; Jk 375b]. 1792: azok ambár ezenn irott instructio Specifice nem Szollana is, el bocsátott követeink a tiszta igaz és jo Lelki esméret szerint tőlők lehető ki telhetőképben munkálodni tartozó Hivatali kötelességek léssen [Zilah; Borb. II]. 1800: Horváth Mihály, Beretztkben lakó az Öjtózi vámhöz szolgálattartozó Contrás 38 Esztendő igy vall [HSzjP]. 1806: (Simon Áront) Fogadtam is meg ... minden Erdeire Vigyázó, és azokrol Szorossan is Számodolni tartozó Erdő Pasztor-nak s udvari Hajtsáknak [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1811: Serbenátz Pétre közlakos, Vóve és alkuvá ki Mlgs Báro Bornemisza Leopold Ur eő Nsgátol ... Lisztelő négy kerekű Malmát, hogy az hetenként tartozó Rabota béli Szolgálatyais el engetődgýék [Oroszfalu MT; Bom. IX. 5]. 1848: Kolos monostori lakosok ... az Uradalomnak Gáti rettyét felibe által veszik oly kötelezéssel; tartozok lesznek felibe le kaszálni, alkalmas időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállítani [Km; KmULev. 3].

9. adós; dator; Schuldig. 1673: (Az) örökség régentén Volt Kovats Janose legh közeleb penigh utolszor Karanse-

5. (vmi fizetésére) köteles személy; persoană obligată să plătească o anumită sumă; jd der/die etw bezahlen muß. 1823: Fel Jegyzése Azon Nemes Birtokos Exemptusoknak, a' kik Ns Közép Szolnok Vármegyében, a' Tks Univerzitas Határozásához képest Birtokai (!) után Lovas 'Soldost állítani, vagy abbeli köteleességek váltásával 600 Rfókat fizetni tartozok voltak [Zilah; Végr.].

6. vmivel járó eljárás; procedeu care ţine de ceva; Prozedur mit bestimmtem Nachfolgen. 1796: Egyebek a' mellyek itten ismét, meg ismét reiteraltatnak, mint ezen processushoz nem tartozok még figyelmetességet sem érdemelnek ugyanis ok nélkül vitattatik az, hogy ezenn most fenn forgo Copialiter exhibealt Privilegiu(m)nak még Törvényessége meg nem Itételtett [Mv; TLcv. 5/16 Transm. 74].

7. vkinek dolgozó személy; persoană care lucrează la cineva; bei jm Dienst tun. 1572: Ez vtanis Nem tyltanam Az En fíwdemet Az k.hez tartozokult [BesztL 3690 Christophorus Haginas de Berego comes com. Zolnok Mediocris Greg. Dawn beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz].

8. vmi után járó rész; parte ce i se cuvine cuiva; Rente. 1821: Juon Toma ... azt a' fél rész Mezinát vgy birta é mint öröksége után tartozó részt vagy pedig Taxa mellet [Suciú II, 152].

tartóztat 1. marasztal; a reţine (undeva); zurückhalten. 1619: Az nyavalyás Bonyhai András felől irtam Felségednek bizonyoson, hogy az úton való késésének oka az, hogy megbetegedett volt, most is beteges, ide is betegem jöve, itt is im két nap tartóztatám [BTN² 304]. 1621: 6 February Gubernator Vrnuk eő Nagha tartoztatta Thamas Mestert oda fel ualo leueleknek kedueirt [Kv; Szám. 15a/IX. 9]. 1657: Az postát itt tartóztatam addég, még az választott fejedelem az lengyel követtel szemben leszen [TML I, 94 Barcsay Ákos Teleki Mihályhoz]. 1662: Kit^a a fejedelem nyolcadnapig tartóztatván Munkácson, nagy méltóságosan gazdálkodtatott vala mind szállására s egész udvara népének, vele levő egynehány százig való solnerinek és minden népének, gyalogjának [SKr 278. — "Medgyesi Pált, a fej. udvari prédikátorát]. 1670: ha husvétig nem jü hír Dávid deáktül, azután ne tartóztassa Ispán Ferencz uramot, mivel addig odaki ki tudja mire fokadnának [TML V, 107 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1784: Jáno vram az Innepeken küldet volt ide egy Özöt s amiket talám a Levélbe meg irt Nsgodnak s eddig fel nem küldhettem mert az időis ugyan alkalmatlan lön, osztán a Király Biro vris tartoztatott biztatván hogy feles vadat vár tsak legyek jo készülettel hogy el küldhessem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1790: a sok jég és alkalmatlan ut mián Foltnál tovább ökörrrel nem jöhettek, ott egy hétig mulattak ... nagy bajjal eddig el jöttek, és én által vévém, mind eddig itt tartóztatam én is, várván hogy a jég síksága valamit rontsolodjék [uo.; BK. ua-nak lev.]. 1822: egészségelenségem miá itt kelle tartoztatnom az embert [Mv; IB. gr. Korda Anna ut.].

2. késleltet, akadályoz; a împiedica; hindern. 1657: Midőn azért eszembem vöttem volna, hogy az ellenség csak az Lengyelországból jövő segítséget várná, én is pedig, noha immár őt rendben impediáltam ugyan kijüvéseket, de tovább csak az vélem lévő hadnál nem tartóztatathom [Kem. Ön. 239]. 1674: Baxa és Lóczi uramat is, kérem, tartóztassa, mert ezek is ha semmi nélkül mennek ki, csak periculum lesz az vége [TML VI, 576 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: vagy a generális, vagy a gubernátor,

vagy mindenik hazudott, az egyik mendatio, a másik falsioquoio tartóztatta [BÖn. 959]. 1721: minthogy ... a Levelek sietők most estve érkezett ide a Szolga én itt(en) fél óráig sem tartóztatam a Leveleket hanem egy szakaturai jo barát Legénytül mingyárást küttem [Kendilóna K; TL. Szénás Miklos tt gr. Teleki Pálhoz]. 1760: A násznagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házasanló személyek között, a kiadó-gazda pedig, sok tréfás cavillumokkal élén, a nász népét tartóztatta [RettE 98]. 1770: Szucsákit béküldötte, aki is ezelőtt kevés idővel két bornyus bialt ajándékozott volt Brukenhálnak, ki is nagy instantiával rávette <Brukenhalt>, hogy tartóztassa a gubernium a candidatusok neveinek felküldését, amint hogy meg is tartóztatta míg maga is felindult Bécsbe [i.h. 242]. 1791: Én ez uttal semmit se küldhettem vala ... mert nemis volt mit hirtelen, a szekeret se akartam tartóztatni hogy kár ne essék az ázalékokb(an) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1802: haza akarván menni Lajos, a' Sütő ötöt tartóztatni kívánta, tsak ugyan ki rángatván magát keziből a' Sütőnek, kiment [Mv; Born. XXXIX. 53 Susanna Venus cons. Jacobi Schreiber camponis (19) vall.].

Sz. 1777: ez is elég keserves, de keserve se: hogy hanyszor Fogada az Mgs Ur parolajára hogy az en kész pénzemet ... mégis az Méls Ur meg nem küldötte vigyázzon az Méls Ur, mert Holtnak szemfedelit tartóztatya az Ur, én nem élek így meg, sem borom arrat sem az kész pénzemet nem fizeti az Ur [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz. — "Tollban maradt: megküldi].

3. visszatart; a reţine, a ţine pe loc; zurückhalten. 1542: Byzon kegelmes uram, hogy engemeth az fel eztendeyg oth tharthoztatta k. zegen legen wolthomra nag kar wallasokra [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janos Poson m. ispanjához, Fog. vára urához]. 1570: Feyerwary Jmreh hythy zerent vallya, hogy egy korba hytta volt feyerdy katha hazaba es Talalta othh Zabo Janosnet hogy lakoznek volt, Mykor othh Bezellet volna feyerdy kathowal, Akor Beh Menny az zobaba, Zabo Janosne Tharthoztatny kezdny hogy Neh Menneh oda beh [Kv; Tjk III/2. 31]. 1582: Az procatorok dolga felől vegeztek eő kegmek hogy az procatorokat marazzak azon előbbely fizettesse(n), ha hun penig semmy keppe(n) megh ne(m) Akarnak maradny é Jeowéó gylwsvbe aggya eleybe az warosnak, es vegezny Akar eő kegmek felölle, addegh penigh tartóztássak eőket az titzbe [Kv; TanJk V/3. 251a]. 1614: azért tovább nem tartóztatlak, hanem elbocsátlak, s megírom Szkender pasának s Magyar Ogli Ali pasának, hogy ha eddig az országba bé nem mentek, bé ne menjenek, hanem vesztég légyenek [BTN² 77]. 1653: magát megúvnán", a gyékény-bordára üle, és a gyékény-bordában tanulta a gyékényszövést a szövé asszonytól; meg is tanulta a mig itt tartóztatá a fejedelem [ETA I, 102 NSz. — "Macskási Ferenc]. 1661: Visszamenvén urunkhoz, kilencednapig magánál tartóztatván önnagysága mintegy arestumban, azalatt mind az magyar hadokkal, mind az német erővel közelgetvén Kolozsvárhoz; Kóródra érkezvén, visszabocsátá Kolozsvárra [Kv; KvE 185 LJ]. 1694: Petki András jegyes matkáját Darua Sarát kívánnya maga melle. Az leany Attya ez okon tartóztatya leanyat es az leany is idegenkedik első(en) mert az leany az nyakában levő keszkenő felől azt monda: ahoz nagyobb kötelességem vagyon az ki ezt adta mint az mátkajához [Szjk 281]. 1765: Perceptor Uramhoz igen jó reggel menvén oda Dél utánig majd vecsemnye tájáig ezen administransokat ott

tartoztatta [Tövis AF; Eszt-Mk 221]. 1784: az két bátyat el bocsátották de ötöt ott tartoztatták [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. 1809: Holmi foglalatosságom továbbotska tartoztatván Kolosvárot [Pálos K; Told. 6]. 1823–1830: Én pedig az öcsémet tartoztattam, s küzdöttem vele, hogy ne elegyedjék közükbe [FogE 264].

4. (magánál) tart; a tine (la sine); bei sich halten. 1792: az Uradalom ... Két ökreit ... magánál tartoztatta ... azokat minden Nap maga számára mais jármaztattya [Déva; Ks 73. 74. VII. 98]. 1821: Mitu Andron mind a' ki ványolot tart, magához kapván ezen Asszonnak a' ványolás végett oda vitt subáját, magánál tartoztattya ... azan ... Subát ... nem lett volna szabad el tartoztatni [H; JF 36/6]. 1824: Sombori István és Elek ... ki mentek a Marhákra potentiose tulajdon Nagy Tábla alodiális Lábomrol, három darab Marhájokat, bé hajtottak ... a' bé hajtoknak irigy fel adásokra azon summát, melyet a csoport tulajdonosa, az háló és legelső helyért nekem fizetett volna Sequestálta, és máig is magánál tartoztattya [M.zsombor K; Somb. II].

5. *-ja magát* erőt vesz magán; a se stäpini; sich beherrschen. 1662: Azért az Urnak haragjait teljes vagyok, el-fáradtam magamat tartoztatván: kiöntöm azért azt a kicsiny gyermekekre az utcákon és egyetemben az ifjaknak gyülekezetekre [SKr 708].

6. letartóztat; a aresta; verhaften. 1843: meghagyatott a falusbírónak is, hogy ügyülettel légyen Varga Katalin hol-léte iránt, s ha rátalálhat, rögtön tartóztassa és vigye Zalátára [VKp 109].

tartóztatás 1. letartóztatás; arestare; Verhaftung. 1579: ketteot Az vrain keözzwl kwlienen Ala Az feyedelem-heoz, es enyhyczek zallichyak Az eo Naga haragyat, Muto-gassak Az kezessegetis, hogy mint hogy istennek fogsaga-ba is wagio(n) lambor feo emberek es Attiafyay kezessege-re az tartoztatásnak giazalattiaual ne terhelne [Kv; TanJk V/3. 188a]. 1590: az megh fogott fogliot megh nem eöriztek, hanem az Alperesek tartoztatások Alatt szabadult el az gyilkos [UszT]. 1679: Én Komám Uram szabadon tartok at-tól, hogy ezek miatt Betlen Gergely Uramon valami tartóztatás megyen végben [TML VIII, 407 Naláczai István Teleki Mihályhoz]. 1820: az Verős Kovácsi Communitas az Biro-al(ta) lótt tartóztatásra az Biroság Házhoz begyült [Toroc-kó; TLev. 9/44].

2. visszatartás; reținere; Zurückhaltung. 1670: Ádámot tovább én bizony nem tartom, elunván nagy mordságát és panaszt, egészen csak nekem s Kegyelmednek tulajdonitván tartóztatását [TML V, 389 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

tartóztathat 1. visszatartathat; a putea reține; jd kann jn zurückhalten. 1662: Azért csak elmennének, mert a népet eddig is nehezen tartóztathatták volna a rájuk való meneteltől [SKr 684]. 1669: Kegyelmesen parancsoljuk Kegyel-mednek, dolgait félre tévén, mentest jűjjon Görgényben, mivel Rosnai Dávid szolgálk is már semmiképpen nem tartóztathatja; el akar menni [TML IV, 514 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1670: akármí válaszzsal csak expediatassa Kende Ádámot, külömben hétfűn el akar menni; én sem tartóztathatom tovább bizony [TML V, 391 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1677: megírtam volt Frater István uramnak s az viceispánnak, hogy holnap jó reggel itt legyenek, kiket is itt én két vagy három óránál tovább nem tartóztathatok, mert annál nagyobb confusiótúl félek [TML VIII, 407 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

2. feltartóztathat, akadályoztathat; a putea împiedica; hindern lassen können. 1619: az hatalmas császár várát adja meg az urad s az ország, mert bizony soha tovább sem-mivég nem tartóztathatjuk [BTN² 208]. 1657: Midőn azért eszemben vöttem volna, hogy az ellenség csak az Lengyel-országból jövő segítséget várná, én is pedig, noha immár öt rendben impediáltam ugyan kijűvéseket, de csak az vélem lévő haddal nem tartóztathatom, és mihelyen megegyezhet-nének, ottan az könnyű had mindjárt belém bojtorkodik [KemÖn. 239].

3. csillapíthat; a calma; stillen können. 1602 k.: Tudom azt hoga az Aniaval perleketenek mernt marton az Felesege Aniany mentt vala hoga az Ania Haragiatt Tartoztathattna: Törveni zerentt megh vetelkődenek. az Azoni Adosula megh (igy!) [UszT 16/62 Nagi Pall máréfalvi lőfő vall.].

4. távol tart; a tine deoparte; fern halten, abhalten. 1575: eo k. varoswl Nem Tartoztathatiak teolle eo keget az teor-ventul Am valazzon az teorweny keoztek [Kv; TanJk V/3. 116b].

5. *-ja magát* erőt vehet magán; a se putea stäpini; sich beherrschen. 1657: ezt értvén, midőn házamból kioszlottak volna, nem tartóztathattam magamat, hogy nagy zokogással ne sírém [KemÖn. 300].

tartóztatik 1. visszatartatik; a fi reținut; zurückhalten lassen. 1662: Szalánczy István is pedig a portán mindaddig tartóztaték, az kívánt summának megvételére várakoztat-ván, hogy annak a becsületes embernek is ugyan a portán lótt vala halála és temetése [SKr 276].

2. tartatik; a fi menținut; halten lassen. 1662: Váradi török parasztság által hodolatása. Szamosig, Tiszaig, Erdély-be is, melybe mi okból tartóztatott tovább? [SKr 675].

tartóztató tartózkodó; reținut, rezervat; reserviert. 1672: minden idegen vélekedéseket és tartóztató gondolatokat félre tévén, mihelt ezen requisitiomat veszi, minden kése-delem nélkül ... valahol lételemet több igaz magyarokkal lenni hallja, mellém jöni el ne mulassa [TML VI, 305–6 Teleki Mihály Szatmár m-hez].

tartóztatódik tartózkodik vmitől; a se abține de la ceva; sich einer S. enthalten. 1688: Varosokon valo sok aprolekos szedő vevőbenis nemelylek vonogatnák magokat tar-toztatodik az illye(n) szedő vevővel [DLt 449].

tartóztatott tartott; care a fost reținut; zurückgehaltet. 1798: Kriszturán Illiszia ottan tartoztatott ökrit Mind addig míg Margitai Uram is a Bornyakak el nem botsátaná ki ereszteti nem akarta [Nemeszsuk K; SLt Vegyes perir. Kriszturán Györgye (30) zs vall.].

tartóztattatik fenntartóztatatik; a fi reținut; zurückge-halten lassen. 1721: ha az administrans helylységek, a' Pro-front Officerektől rend Kivül vexaltatnának, vagy Szekerek tartoztatának, a' Bellicus Commissariatust instanti requiraltassek [Nsz; Ks 18/XCIII gub.].

tároló szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *vki elébe* ~ vki szeme előtt megjelenő; care apare in fața cuiva; offensichtlich. 1879: Te hibául fogod felróni azt, hogy az alak az elébe tároló nyomorúság képe előtt meglá-gyul szívében — de nem tehettem másképp [PLev. 42 Pete-lei István Jakab Ödönhez].

táska 1. geantă; Tasche. 1666: Én, Uram, az Gillány uramnak szóló gróf uram levelét ott az szolgámnál találtam felejtteni táskástul [TML III, 562 Csuti Benedek Teleki Mihályhoz]. 1705: ki ki akar menni innen Havasalföldébe, innen ki fogják bocsátani, noha némelyek, kivált az öregemberek ... azt mondják, hogy ha táskát kell is a nyakokba vetni s úgy küldenék is, mégis nem mennek ki Szebenből [WIN I, 402]. 1770: a' Táskanak vagy Tarisnyának a' kötös alatt pupassága lattzott s esmerősetté szembe tűnhetők képpen ...? [H; BK 1017 vk]. 1845 k.: patkolo verő harapo fogotol táskástól [Torockó; KLev. 10].

Szk: leveles ~ levélhordásra használt táska. 1657: piacon tanáltattott, ott egy kappant vévén, tötte az szokása szerént magánál hordozott leveles táskában; bémennvén a császárhoz és leveleket akarván az táskából kivenni, az kappan is kiugrott [KemÖn. 116]. XVIII. sz. eleje: Eggi leveles taska leuellel rakúa [Kp III. 37 h. és é. n.]. 1710 k.: Kolosvári Dávid ... a leveles táskáját az ő, akkor polgármester házában felejtven valami per alkalmatosságával, abban talált holmi Dávid és kurva berethalmi püspökné között ultro citroque járt szerelemleveleket [BÖn. 947. — "Szász János"] * *patkóverő* ~ kovács-szerszám tartására való táska. 1675: egi patko verő taskajaval harapo fogojával edyüt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677: egi hitván Patko verő Táska harapo fogojával [uo.; i.h.].

Sz. felveszi a -t. 1585: Nemes Iános vallia ezt hallottam Ludwich Lukach zayabol Nem hizek az Vrstennek fel veszem A' taskat (így!), merth sokszor chalt az Isten Immar Megh [Kv; TJK IV/1. 483] * *ki koldussal perel, -t nyer*. 1570: Tylep Thamas Azt vallyia, hogy hallotta Az felesége Annyatwl hogy lgh zolt More Ambrwnak Jo Ambruz vram Jstennert kérék hogy Neh Jary Jde hozzam, Mert Ladeh mynth Zolnak weled En penigh egy zegen Az-onember vagiok, Nem pereljetez zenkywel, Mert az ky kwdwsl perel Taskat Nery [Kv; TJK III/2. 147].

2. lőszerszám része; parte a hamului; (Pferde)Geschirnteil. 1598: Zigyarto Balindtwl Jffiwtl witedtem l lwra walo hamot faar hamostwl hat zystwl Taskastwl ... f l d 50 [Kv; Szám. 7/XVIII. 42 Masass Thamás sp kezével]. 1779: egi Tászkát meg forosztottam xr. 3 [Szászváros H; BK. Kovács Mátyás kovács kezével]. 1842/1845: Három Kantárokat javítottam 's a réz eszközököt meg igazottattam — a' logos háma egy ujj táskát készítettem, s egy tsattat fel vart(am) Rft 2 xr 30 [Ne; Doblev. V/1254]. 1844/1845: Egy háma ujj taskát tsináltam, és egy hát szíjjal meg bélélttem 40 xr [Ne; i.h. V/1254].

tasnádi a Tasnád (Sz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tasnád/Tăsnad; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tasnád: 1. Tasnádon lakó; care locuiește la Tasnád; in Tasnád wohnend/wohnhaft | Tasnádról származó; care este originar din Tasnád; aus Tasnád stammend. 1649: Sarlos Bodogh aszony napb(an) Uyheliben celebralt sokadalombol jeoue(n) Keopez szolnok varmegiebol ... izent be Berzeti Istuan(na)k az Tasnadi harminczadnak (!), hogy Bori Istwa(n) rutul szidogattya [Kv; TJK VIII/4. 411]. 1766: A másik Kemény Zsigmond, Boldizsár fia is harmadszor vette Wass György úr leányát, kinek is széki Bányai Sámuel nevű embernek fia, most tasnádi mester, praeceptora lévén egy fiacsakjának, az hasát megnevelte volt [RettE 200].

Szn. 1591: Tasnadi Gaspar [Kv; TJK V/1. 104]. 1636: Tasnadj Marton [Szászfenes K; RDL I. 108]. 1637: Tasnadi Mathenak [Mv; MvLt 291. 78a].

2. Tasnádon levő; din Tasnád; in Tasnád befindlich. 1807: Tasnadi es szakátsi szálló művere Halasinak 326/30 [Wlt Cserei Heléna jk 99b]. 1865: Pályázat nyitattik a Tasnádi, Krasznai és ér Szentkirályi papi államásokra [M.gyermónostor K; RHAK esp-i kl].

taszigál 1. taszítva lökdös; a împinge mereu; herumstoßen. 1570: Zeoch Antal hity zerent vallyia, hogy Lattha Mykor Ky (!) Isthwan kywl az Barast* (!) Esthwan vra(m) kapwyan kery volt az Bor arrath Nagy Imrehe es Jacobon, es tazigallya volt eoket [Kv; TJK III/2. 195. — *A Barath név elírása]. 1585: Anna Medwessy Mathene vallia, Nem latta(m) hogy wteottek az felperes Azzont, hane(m) cozwe choportoztak vala es tazigalliak vala az Alperest [Kv; TJK IV/1. 484]. 1591: ez az en peresem ... ezt chielekette en raytam kapoztat akartam plantalny ott farkas lakan Seczy Lukaczy eoreoksegeb(en) ky ennek(em) masik apam volt ott az pala(n)tott ky szette kezembe(n) ott megh fogott es ereosse(n) taszigalt [UszT]. 1633: teglas Ferenczne az Berkezi Mihaly hugat az kezeuel igen tazigallia vala, ugi hogi az leani orrara essik vala [Mv; MvLt 290. 141a]. 1662: A nagy urak, főrendek látván a rajtok való veszedelmet, mihelyt a sáncot meg kezdék venni, ottan hajókra ülven, az bereg között a Tiszán általszaladának, hidasok is, ahol mik valának, megijedt néppel megrakodván, és annyira rá tódulván a sokaság, hogy néhány hidasok merülő félben lévén, magok egymást hányják-taszigálják vala a vízbe [SKr 140]. 1745: az káplár az katonákat az verbuváló helyre taszigálá [Tuson K; Ks 5. X. 6 Szokolyán Vonya (50) jb vall.]. 1754: meg veri az ördög adta cigánytát ... hallottam hogi setét házba is regedték (!) s taszigálták de kik nem tudom [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX. 11]. 1761: Mikor az veszekedes kezdődött ... Lattam hogy egy Mast taszigaltak és Pap Gligor választotta egy Mastol [Illyésfva Hsz; Bfr 45. 12 Marusan Vanka (30) zs vall.]. 1779: Imets Josefné Bernard Rosalia Aszszon az Annyával együtt taszigálta, szidta szajha szekérnek [A.csernát Hsz; HSzjp Anna Ferentz de Nagy Kászon (20) vall.]. 1806: Pataki István ... minket hivatott ... hogy előttünk Magyarosi Györgynek eroszakoskadása ellen protestallyon ... ott protestála is előttünk minden kárairol hirtzoltatásáról; de ezzel nem gondoltak a vívők, hanem taszigálva vitték [Torda; UszLt ComGub]. 1849: akkor a' Tanorokból ki hozván N. Cseh Joseff Uratis, az hova el szaladott volt ... láttam, hogy féjsze fokával, s vas villával útve taszigálták s ugy kísérték a' felső falu vége felé [Héjjasfva NK; CsZ. Hegyi Mihály (18) vall.].

2. vmit lökdösve elhelyez; a împinge (ceva); stoßen. 1840: (A gerendely) végén vagyon egy fél kerekű tölgyfa kerék amely több fa fogainál fogva az alatta nyulongo megint fogas fenyő gerendát taszigállia [Krm; KmULev. 2].

3. költöztet; a tot muta (pe cineva); (etw/jn immer) (um)ziehen lassen. 1779: aztis tudom bizonyosón hogy it sessiojók nem lévén* az Jobbagjók egyik helyről másik helyre taszigálták [Orbó SzD; GyL. Vajda Jonucz (52) ns vall. — *A pap fiaknak].

taszigálás lökdösés; îmbrînceană; Stoßerei. 1602: oztom az J(nctus) megh foghta mind púskastol palastostól vgy tazigalta rangatta megh, kiról ith sem(m)i okot ne(m) ad Abbúl tiztasagot adok az zeknek, Eő az púskat palastot oztom az eő tazigalasanak rangatasanak miatta oda hatta [UszT 16/71]. 1629: Balogh Anna ... azt Mondotta hogi az

Veres es tazigalas miatt volt betegh [Kv; TJK VII/3. 92]. 1796: Kérésére és taszigálására (: mivel félt a' Czigányaktól a' Bíró :) kiméne az ajtón, és mihelyt a' kezéb(en) lévő Vasvillával magát oltalmazta volna egy Gyakóval Gitzí Jósi hozzá tsapa [Mocs K; Eszt-Mk]. 1842: a taszigálás közben ... az övedző szíjából a pénzt ki akarták venni [Dés; DLt az 1843. évi iratok közt].

taszigalódás lökdösődés; ímbríncealá; Stoßerei. 1814: mutatta nékem Bodai Mihály Uram ... az Abrázattyát ... azt mondván hogy Barátosiné ütötte meg a' Talpal valo taszigalodásban [Dés; DLt 56].

taszigalódik lökdösődik; a se ímbrínce/ímpinge (cu violentă); sich bestoßen. 1572: az Somkwythak kapdosthanak az Erdeobeol es vgy vezekettenek tazigalottanak az hathar feleth [DLt 184].

taszít 1. lők; a împinge; stoßen, rammeln. 1574: Balint Lakatos peter fia Azt vallia hogi ... gergy tazitany akarya Kelement ala az zarban, de Nem tazithatia hane(m) Eomaga ely tantorodik es az twlso fal tartya meg [Kv; TJK III/3. 316]. 1588: Seoméot Anthal perechény Bathory Jstwan vram eó Nagysaga jobagia, hyty vthan ezt walla, hogi ... reya zagwida Chyan Janosra, Ezt megh lata chyan Janos az Apiawal, es fel vgranak eleötte mert ezek wala, es mellette wala Az kasa, es azt ragada es hatra wete Az Kazatt, Azonban vgy tazyta haromzoris Az kopiawal [Perecsen Sz; WLt]. 1599: Molnar Mihaly ott wala felesigestel Kis Thamasnith, a keözbe fel kelenek azokis az aztaltol, Kis Thamasneis az agybol, eözwe choportozanak, lata(m) hogi Kis Thamasne az feöldre esek, de ne(m) tudo(m) wetteke wagy tazitottak, de azt ne(m) tudom kitöl eset [UstT 15/186 Zenth Mihaly Wargha Balas vall.]. 1636: azt nem tudom ha ütöttee Incze Miklos avagi taszitotta csak hogi lata(m) hogi Incze Miklos bealla az maga aitaia(n) [Mv; MvLt 291. 73b]. 1640: Az én szállóm eccer részeg wala s odament volt Bíró Pálnéhoz s hanyatta taszitotta [Mv; MvLt 291. 233a–251a átírásban]. 1686: Kálmá(n) Peter Taszitta odalban engemet edgy vas villával most is az odalomo(n) az helye [Madaras Cs; BK]. 1696: az Asz szony mondgia wala az Pásztor fiának holl vagion az a te lecsi lucsa Apád, mert ugj taszitlak ezzel az fával, hogi mingiárt bé esell az kertben [Berz. 17. XII]. 1716: mikor Colosvárrá be wivék ... éppen nem volt arra valo, hogi Aszszony embertel valami szaparadásra valo hasznot tehesen ha csak fával nem taszitotta, már szegénynek rothadns kezdet wala az szemérem teste [Nagyida K; Told. 22]. 1749: azonnal hanyotá taszita, az hasamra üle, kalamaris lévén kezében azzal abrazatotot motskolta, vérbe keverte [Tarcasfa U; Pf]. 1757: Szász János nem a Falu felé indula, hanem egy Tos hely és mtsalyos (!) felé ... és midön a Saron keresztül mentenck volna, Szász János Vonyát a Sárba taszitotta, és mind a két Lovával el szalada [Káptalan AF; TL. Bucsdé Triff (54) jb vall.]. 1770: Azon Jobbágy Aszont a kiaz Vráta Marosban taszitotta a kapusi oláh Esperest maga Törvényére meg kezesittette, és itten lakik az apjánál [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1797: egy törpe Hambáron keresztül taszitta [Harcó MT; Berz. 3. 21]. 1812: Megtámadták a Grofot, a' Groff magát védelmezte kétfelé tasztván két kezével mind kettejecket [Héderfája KK; IB. Magyarai János (19) grófi kertészlegény vall.].

2. vmerre tol; a împinge, a mişca/deplasa din loc; verschieben. 1582: Anna R(e)(i)cta Emerici Aztalos ... fassa est ... ereossen wzik wala Danchah lanost, Es hertelen az en Aytom eleybe luta, vg tazita Aytomat hog megh nylek á kilinchebeol, hog be zaladd (!) wala az Alat vg vagah á vallat az Aytonnys megh tecczik az chapasnak eg Reze [Kv; TJK IV/1. 9]. 1630: en azt nem tudom ha vagtake taszitottake vagy penigh az szel rontotta akkor ejel be az kaput [Mv; MvLt 290. 223a]. 1726: Tordai Marton ur(am) a szekér rudját meg fogá Vanka János más Jobbágyokal edgyütt tasztittá a szekeret azon hurczolásban esék le a bor s ugj folya el [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 5]. 1801: mind ketten a hajot addig tasztitták két fele míg a Maros közepére ment a hajo, és ott az első orával amint ment a hajo, megfordult le felé a víz mentinek [Szászújfalú AF; Dob Lev. IV/848. 3a].

3. átv tasztítva helyez; a arunca/plasa; etw irgendwohin durch Stoß setzen. 1658: Értém ... az végezésteket az lakodalom felől ... reá készülök akkorrá, ha ezt a végezésem is el nem bontanátok s azt nem mondanátok, hogy csak magamtól végeztem, mert az én Istenem igazán sok ifjú elme közé tasztított volt, de az is ő felségének el végezett akarattja volt [TML I, 111 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1780: Eb ugatta kedves Barátom ugyan réám tasztítátok a nagj igát Örökös njomoruságot [Bethlenszti-miklós KK; BK. Bodo Zsigmond gazdatiszt lev.].

tasztítás lökés; împingere; Stoß. 1568: Ambrosius zakal iur(atu)s fassus e(st), Latam hogi Nyro Kalman hozza kapa Kakas Andrashoz, es Kakas Andras hatra esek, de bizonal ne(m) tudom hogi ha az tazytas mia esek el, a vag enekwl, es az Jnast kyaltya wala [Kv; TJK III/1. 240c]. 1827: Pétrutz Tyifor ... lábai jol nem bírhatván, tasztításunkra — Katona Albert Mártonra tántorodot [Egerbegy TA; TLt Közög. ir. 1110 Sos István katona vall.].

tasztító toló; care împinge; jd der/die rückt. 1794: Hordo Dongákat Gyalulo Tasztitto Nagy Gyalu Vasával és Agyával [Tasnád Sz; EMLt].

tasztított löket; a dispune/face să fie băgat/virít în ... ; rücken lassen. 1772: Mely beszédek Bánffí Dénes úr fölibe menvén, megragadtatta s a vármegye tömlőcibe tasztítottatta Madarit [RettE 271].

tasztítottak löketik; a fi împins; etw ist gerückt lassen. 1828: Várallyai Györgye Magár árestáltatott és Kalodába küldetett azért hogi az praetendáltatott ellene mintha egy pár Paputsot akart volna lopni ... az el fogatott ... azzal menti magát hogi ő paputsot akarván vásárolni, egy párt kezébe vett, 's a' mint nézegette, a' mint a' vásárba szokott lenni a' nagy tojongásba odébb tasztítottat [H; JF 36/1].

tászlí kézelő; manşetă; Manschette | ujjfodor; volan (de mincă); Fingerkrause. 1674: Egy Régi formán szót tászlí szkofium aranybol [Beszt.; WassLt]. 1694: Kétt par tazli, Fejér fatyollas és tetczin pantlikával csinált [Homoródsztpál U; BálLt 71]. 1725: Edgy pár harmadik forma virágos patyolat lng bécsi kötés rajta, Tászlíával, s Le hajtó gallerával [Told. 19]. 1735: Egy fekete Sellyemmel varott tázli [Sv; Hr]. 1749: Adának ... Egy Pár Virágos Slaer Ing ujtott, egy pár Tászlíval, és Gallírral [Koronka MT; Told. 12. 2]. 1756: Németi István Vram ... ide való kereskedőköl Tászlí

linak valo patyolatot, Selyem keszkenőköt, és pántlikákat lopott volna [Kv; Mk IX. 42 Vall.]. 1766: Egy Kamertok igen szép egy pár ingajjal előruhasztol hozzá valo igen szép varrat hármias tászli [Lescnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1770: Egy pár virágos Fátol Ing ujj, ahoz valo belső Gallér, kettős Tászli az szelin aranyos Blondin kötés, ahoz valo Elő ruha Bétsi Fejer Kötéssel [Kisecsküllő K; RLt O. 4]. 1777: Egy Recze öltözet, Hozzávalo Fő kötővel, Ing ujjakkal, hármias Tászlíkkal, elő ruhával belső gallérral, Udvari gallérral és nyakba vetővel [Nsz; JHb 406 Bethlen Rozália kel.]. 1788: Egy paraszt Slajer Ingujj, egy pár duplós Tászli [Mv; Tsb 47]. 1789: vettem kezemhez ... Mosott fátol keszkenőt, német köntösbe valo taszlít 4. kettő mosott, s egy mosott elő ruha [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1790: Egy fejer virágos sellyem fátolbol Ing ujj, Tászlístol, kesken Blondin kötés az Taszlin [A.jára TA; BLt 12 Béli Mária kel.]. 1823–1830: Vett ilyent Wisberg is, s nem gondolván vele, ha a lucskos tászlija mázolta is, jóízűen megette, s osztán betérven vagy egy pálinkaáruló házhöz, jót ivott [FogE 237].

Szk: gyöngyös ~. 1788: Egy hármias fekete fodor fátol gyöngyös Tászli, hozzá hasonlós gyöngyös szélű belső gallér kettő hozzá valo egy pár ing váll, és udvari gallér [Mv; Tsb 47] * *kézre való ~.* 1686: Eot bokor kéze valo tászli ketten arannyas pántlika [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] * *kihurkolt ~.* 1788: Egy pár egyes vékony gyoltis ki urkolt Tászli, hasonló két gallér, vékony gyoltis Ing váll [Mv; Tsb 47] * *lobogós ~.* 1823–1830: A professzornak régimódi nagy lobogós tászlija volt, s amint az edényekbe a praeparatumok után benyúlt, a tászlija mind meglucskosodott [FogE 237] * *varrottas ~.* 1789: Egy pár fél viseltes varrottas tászli [LLt] * *vesszős ~.* 1776: egy pár patyolat, vesszős tászli [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és László lelt.].

tászlícsináltatás kézelőkészíttetés; fűcutul manšetei; Manschetteerzeugung. 1651: A Nagiubbik Kis Aszszony-(na)k szamara az mely Taszly es Galler czinaltatasra kert volt k(e)g(yelme)d megh keszittetue(n) ayandeko(n) kültem eo k(e)g(ye)lmenek, visellie io egességel [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna lev.].

tászlis kézelős; cu manšetä; mit Manschette | fodros, csipkés; cu volan; Krause-. 1765: öt fajin ing, kettő tászlis [Torda; Pk 2]. 1774: Anno 1774 Gróf Rhedei R: Sigmond-ne Veselényi Kata Aszszony ö Nga istenes indulatlyából adott a' Bodoni Rfta Eccla Számára Egy veres fejtős Abrost, Egy Tászlis veres selymes Fejer keszkenőt, és más Fejer keskenőt veres selymest [HbEk]. 1779: fekete viaszas vaszonnal be vont Zöld Tászlis Asztal [Szu; UszLt XII. 87]. 1788: Egy férjfi tászlis Ing [Mv; Tsb 47]. 1789: Tászlis Ing Rf 18 xr — [Mv; ConscrAp. 21]. 1799: Egy elő ruha, hozzá valo egy pár tászlis Ingel, és palatinglisel varrott patyolat [Kelementelke MT; LLt].

tászlizott kézelővel készített; (fűcutä) cu manšetä; mit Manschette erzeugt. 1793: Báro Bánfi Esther Aszszony ö Nga ... a' Madámmal Krejmer Susánnával ... tsináltatott Slésiai gyoltisból hat fám bätizzal tászlizott, és Sápoltlizott lngeket a' Csemátóni Antal Ur számára [Koronka MT; Told.].

tát szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *arra* ~ja száját átv azért szájaskodik/nyelvel; a vorbi cu glasul

ridicat; jd sperrt den Mund auf. 1674: (Joannes Hajdu) az Colosvari nemes Tanacz elle(n) arra tátotta száját hogy ezzel diffamálná, hogy Isten ellen valo teörvenyt teőtek volna neki, azért nyelve ki vagattatva(n) elseőben, megh hallyon érette [Kv; Tjk VIII/11. 315] * *szemét-száját ~ja* kb. bárhogy próbálkozik; a se strădui; sich bemühen. 1811: Némely elé-vészen minden eszességet, Még-sem tud a' Versnek adni kedvességet: Más akármint fogja szemit száját tátni, Nem tud egy egyenes Lineát el-látni [ArE 12].

tatár I. fn 1. tatár; Tatar, Tatarin. 1552: hirunk ith mosth egeb nichen, hanem a mith ez elewth vallo leuelwnkben irtunk valla Modua felwl ... mosth Dacho Pall es Zenth iuany Janos Idemffy zolgaya azt hozak, hoch ismeth az tatarok hatra kweltweztenek vollna [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chahor Ferench Bathori András-hoz]. 1574: Kalara az nehay Hegedws Mathene ... Az vey zamara azt vallya mykor ky Ment volt Mwnkach zalasanak eleotte az pap Battya latni Berekzoba, kinek oly hire leot volt hogy ely vittek az Tatarok Az kor az Mely lowon ely Ment azon leot hazais [Kv; Tjk III/3. 347]. 1596: 26. may Biro vram, az Barnasibnak, Patohazinak, hogi vrunknak hirt vwn Lippa fele, az Tatarok feleol mit Irtanak az Bezter-czeyek adata f l d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 33 Bachi Tamás sp kezével]. 1603: Az Teőreők es az Tatar Bizonyosan el hydie Ke(gyelme)dtek hogy felette sok [Dés; BesztLt 65 Th. Szabó dési bíró G. Frank beszti esküdt polgárhoz]. 1633: Tudom azt hogy Zabo Andrasnak az elsőo feleséghe Eörzebet kitul e vilaghra let ez Zabo Janos hogy a' Tatarok rabsaghabul megh zabadt az azony Tauaz fele gyut haza ide Czegeben [Góc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely Istuan felesége (40) ns vall.]. 1658/1799: az sokaságú török, tatár Havasalföldét elrabolván ... az moldovai Stephán vajda is ki szaladott Csíkba [Mv; EM XVIII, 451]. 1684: Dállyán, mivel a' Tatarok jüte miatt nem administralhatták jött Tavalyi Dez(ma) Bár(ány) n. 63 [Gyf; Ut]. 1725: mikor Telben a' Tatar Kolos Vár felé bé csapat volt akkor a' Falusiak magok oltalmának okáért ide szállattak volt [Ugróc K; JHb III/78]. 1750: Az Menest pedig Mehesrül a' Tatar el hajtatta, mikor Erdelynek job reszit el rablatta [Al-torja Hsz; ApLt 3]. 1763: a' Tatárt én nem gyűlölöm ug mint Kelement miolta meg tudtam Sok jo hasznos neki telt szolgálatotot mivel fizette viszsza [Sár.]. 1811: Azt beszélte nekem, hogy leg-utóljára, Mikor a' Tatarok jöttek e' Hazára; Ő már akkor vólt, hogy jól jut eszibe; Besztertzére futott az annya féltibe [ÁrE 97. — "Egy százszentendősnek tartott száz paraszt].

Án. 1676: Tatar (agár) [EM XLIX, 536].

Hn. 1773: A Tatár szálása n. h.-ben (sz) [Gyszm; EHA] | A Tatár szálása (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. 1767: a Tatarok utyanal [Körispatak U; EHA]. 1799: az ugy nevezett Tatarok Szállásáról le jövő Patak [Mv; MvH].

Sz. mintha a ~ a hátán lenne. 1717: mint ha a Tatár az hatokon löt volna edszer s mind otven haza szaladot, az Hajduk es Katonák is nem kevesse meg bodulván el széledtek [Szentk.] * *mintha ~ járt volna ott.* 1791: mikor meghal az özvegy a' mig él, az Ura Jóságából él és hasznát vészi, 's mikor meghal az özvegy, az Atyafiak egy jó szeptet is nem hagynak az Háznál, mindent elvisznek; mintha Tatár járt volna ott, olyan pusztán hagyják [Mv; Told. 18] * *úgy elverte, hogy a tatár sem veri inkább.* 1723: Nemasági (!) ur(am) ... ugy el vere hogy a' Tatar sem veri inkább utol ért rabjánt, mint engem megh

vere [Oroszfalu MT; VGy. Tamás Demeterné Oroszfalvi Juvána (50) jé vall.].

2. tatáról; cal tátáresc; Tatarpferd. 1668: Ha lehet, ezen alkalmatossággal küldje ki az pej lovakat; csak Bányáig adjon egy embert Csoknai uram mellé. Csoknai uramnak micsoda dolga legyen az Szentpáli uram tatárja végett, már nyilván vagyon Kegyelmednél [TML IV, 264 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ok látni. 1594: 15. July ... Elek Janost kwideotte volth Biro vram az Thatarok latni [Kv; Szám. 6/IV. 41].

II. mn I. tátáresc, al tátárilor; tatarisch. 1582: Teremy Myklos wyzy negy lowan az Tatar kan fyaynak marhayokat Tordara attam f. I [Kv; Szám. 3/V. 40 Lederer Mihály sp kezével]. 1598: az haúaselfeoldj Mihaly wayda es Tatar ham keüetenekis ... gazdalkottam harmad napig [Kv; i.h. 8/V. 74]. 1603: Aztis bizonyosson el hydye Ke(gyelme)d hogy az Debreczeny Bironak kett vttal volt itt embere az Bassanal, az mely megh hozta hogy az Tatar ham altal keölt az Dunan es az Kereztes mezeyere szall Eger melle [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank beszti esküdt polgárhoz]. 1618: Ennek is oly vigyázása volt, hogy az egész tatár hadat ő is úgy ültette fenn, hogy ha olyan dolog esik, vigyázzanak [BTN² 126]. 1621: Az tatar keöuetek erkezen heten, es azok mellet Teóreók Janos neuw Brassaj zolga, Tolmacz leue(n) vellek ... gazdalkotta(m) nekik ez szerent [Kv; Szám. 15b/XI. 24. — "Köv. a fels.]. 1634: Zigiarto Mihaly ... szidgia uala Erszenyes Paalt Mondvan Aha Tatar fekta kurua [Mv; MvLt 291. 10a]. 1658/1741: Monostor Által méne benned Török Tatár tábor Ó kezekben sok vólt a rab hajtó ostor [EM XXVI, 146 Köröspataki B. János, Historia]. 1664: az Tatar Chan halat kivanvan az toth kivaghatta, s az halat megh ötte [Porumbák F; UF II, 295]. 1675: Beszélük, a muszkákat a tatár chám eljesztette és hogy álgúyókat s munitiójokat elhagyván, feles ezer ember kárral mentek vissza [TML VII, 21 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1689: Csaszár szürke Török ló. Szarcsa Pej török ló Tatár Chám külte [Utl]. 1704: Ugyanez a borokkal lévő boér szolgálja mondá, hogy a Duna mellett holmi török és tatár hadak takarodtanak volna fel Tömösvár felé [WIN I, 288]. 1823–1830: Rústkammer ebben láttuk a sokféle régi készüléteket ... a tatár kán lovát fából, öltözetivel [FogE 184].

Szn. 1453: Anthonius Thathar [Kv; TT 1882. 532]. 1585: Pauli Tatar [Kv; TJK IV/1. 527]. 1602: tatar miklostol [UszT 17/37 sigmond mihaljne Ersebet Zent abranj (50) vall.]. 1620: Tatar Peter [Kv; RDL I. 110]. 1641: Erszinies al(ia)s Tatar Pal [Mv; MvLt 291. 301a]. 1650: Tatar Mihaly Ur(am) [Kv; ACJK 57b]. 1655: Tatár János Urunk [BálLt 62]. 1713: Tatár Pál [DLt 493]. 1737: Thordai Tatár Sigmond [Kv; TJK XV/13. 69]. 1748: Tatár Sigmond Vr(am) [Torda; TJKt III. 240]. 1753: Bélgye alias Tatár Vaszilt, Todort és Kozmát [Dombró TA; Born. XL. 50]. 1754: Tatar Moyses Görgényi Udvarbíró [Kakuts MT; DE 3]. 1757: tatár Gergelly [Gyszm; DE 3]. 1767: Tatár János (60) zs [Bethlenszmiklós KK; BK]. 1782: Tatár Togyer (70) zs [Nemeszsuk K; SLt XLII. 5. 62]. 1786: Tatar Laszlo [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1819/1831: Tatár Miklos | Tatár Dániellel [uo.; Borb. II]. 1846: Ats paller Tatár Simon [DLt 78].

Hn. 1613: tatar ut [A.torja Hsz; Borb. Marton Mihali (64) prov. vall.]. 1616: a Tatár völgyire menő patakig [Szék SzD; EHA]. 1623: Tatar hanyas [Bodola Hsz; EHA]. 1650: az tatár szállásban (sz) [Gyszm; EHA]. 1693: Az

tatár al(ia)s Bela rész Portiot [Martonfva Hsz; DobLev. 1/36]. 1695: az tatarvölgyben [DLv. 2. XIII. 5]. XVIII. sz. eleje: Az Tatár ösvény alatt [Désfva KK; EHA]. 1713: A Tatár Tő gattyán alol [Fejérd K; EHA]. 1737: A' Tatár Ösvennél (sz) [Désfva KK; EHA]. 1742: Az Tatár Kutnál, alias az Rövid hágb(an) (sz) [Koronka MT; EHA]. 1760: az Tatár kut végéig [Novoly K; BLt] | A Tatár Szügetibe (k) [Csüdötélke KK; SLt 10]. 1786: A' Tatar udvar pusztájáért [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1a Jos. Dobolyi kezével]. 1801: A Tatár ut mellet [A.üvegcsür Hsz; EHA]. 1815/1817: A Tatártó egresse Nyíresibe (e) [Vágás U; EHA]. 1825: a Felső Tatár Szeg nevű helylen (telek) [Zágon Hsz; EHA].

Szk: ~ rabság. 1657: Az Böczületes Marosuasarhelyi Tanats az Feloszlási Adotis felvetven, az Varos Közönseges nepere, Mely mondatik Tatar Rabsagban leuó Magyarok Szanczára valo Adonak [Mv; MvLt 25 Contrib.]. 1699: Tatár rabság(an) esvén 500 Tallér(an) saczczolván meg [Vaja MT; VH].

2. tatárokkal kapcsolatos; privitor/referitor a tatári; in Bezug mit Tataren. 1597: 13 Die Jüli ... B V kwide Leüelet Makrai Janostol Beztertzer a' Bironak Tüdakozni Tatar hir feleol f I [Kv; Szám. 7/XII. 71 Filstich Lörcinc sp kezével]. 1621: Az melj 1000. dezkat 27 Oct. fel rakua(n) az Tatar hir mjat meg ne(m) indultanak, azokat most meg Jnditua(n) vittek az dezkat Nagi faluig [Kv; i.h. 15b/IX. 169]. 1664: Itt tatár hirt is beszélnek, hogy erre jünének [TML III, 138 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1737: De füll hegyell ezen oráb(an) olly Zéngedező hirt hallék: hogy Apor Farkas Uram Csikb(an) beszéllette volna Brasso<bol most> jött rosz Tatár hireket [Peselnek Hsz; ApLt 4 Kálnoki Mihály Apor Péterhez]. 1747: Gróff Kornis ur(am) ... ha magát resolvalhattya, a Tatár hir mian let lármázódás plenarie meg szünik, talám Pünkösdre Csikba menyen [Nsz; ApLt I Jos. Baló lev.]. 1759: a mint minapi levelemben is irtam, ujabban rebesgetik a tatár hirt [Zsibó Sz; Wlt Árva Daniel Polixéna lev.]. 1763: Hallottam .. hogi midön nem regib(en) a' Tatár hir s a' miá nagy bodulás vala az Ország(ab)an ... Mányika luon hat Sák szép tisza buza lisztet vitt s vitétt volna Gálfalvára egy szekeren [Záh TA; Mk VII/1. 18–9 Pakulár Lup (30) zs vall.].

3. ~ módra tatárokrá jellemző módon; tátárestre, ca tatarii; etwa tatarisch, wie Tataren etwas tun. 1667: míg Máramaroson mennek is Husztig, azt kell hirdetni; noha ott ugyan tatár módra kell jární, ha nyerni akarja Kegyelmetek az dolgot [TML IV 103–4 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. tatárok által készített; fűcüt de tatári; von Tataren hergestellt | tatárok módjára készített; fűcüt in felul tátárilor; auf tatarische Weise hergestellt. Szk: ~ dob. 1714: Tatar Dob börrrel egiütt 3. font [Nsz/Fog.; AH 48–9] * ~ kesztű. 1655: Egy czömolyet Tatar kesztű. – d. 50 [Kv; RDL I. 29]. 1687: Egy kis Zöldbarsony Tatar kesztűt, keskeny arany gallandal, s' nestel premezve [Déva H; Szer.] * ~ köpönyeg. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el ... Egy Tatár köpönyege(t) [BLt] * ~ nemez. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el ... Egy Tatár nemez [BLt I] * ~ nyereg. 1657: indultam vala meg tatár nyeregben, melyet nem tudtam azelőtt, hogy hosszas és szüntelen való postálkodásra olyan igen alkalmatlan legyen [KernÖn. 59]. 1662: Vagion két parasztos nyereg, egik katona njeregh, az másik tatar njereg [Jobbágyfa MT; Berz. I. 22/6]. 1673: Két bokor Tatár nyereg-re való ezüst aranyas kengyel [Fog.; Utl].

5. tatárok által (ki)tenyésztett; crescut de tătari; von Tataren hochgezucht. Szk: ~ ló. 1594: Ratio Equorum. Restal az vad kertben Thatar lo No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7. 13–4]. 1670: egy jo és szép ... ötöd fű monyos Tatár ló [Bodola Hsz; BLt]. 1689: Sarga szín fako tatár ló meczzet [Utl] * ~ pej. 1685: Gyermek lovak Fel Írása ... Tatár Pej, az edgyik szeme hályogos, fél lapoczkája is szárad [Utl].

tatárfutás tatárok elől való futás/menekülés; refugiare din fața tătarilor; Tatarensturm, Mongolensturm. 1747: Sztraty Vaszil ... a Tatár futáskor Elesdre ment [Árokalja SzD; JHb]. 1755: az Tatár Futás előtt én ... vélek eleget szantottam ezén Földben [Árpástó SzD; Ks 17. LXXXIV. 12]. 1759: az Tatár futás után egy más között fel osován ... egy darab földet, akkoron a gyakor említett Szabo Ist-vánné Aszszonyomn(a)k is jutott egy darabotska [Mocs K; JHbK XLVII/1.]. 1763: ezen ... Rét ... nyomásban kerített bé ... Boda Kosztin a' Tatár futás előtt hogy más felé szakasztotta a' Szamos magát, akkor ezen heljen fojt, és tös s berkesen maradván a Tatár futás után kezdette ki irtani [Széplak Sz; Ks 92]. 1811: Így magyarázván-ki magát leg-hihetőbb, Hogy ő akkor volt tiz esztendő ha nem több; Azon Tatár-futás, melyet emlegetett, Ezer hét-száz tizen-hét esztendőben lett [ArÉ 99. — "Egy százesztendő száz paraszt].

tatárjárás tatárbetörés/pusztítás; invazia/incursiunea tătarilor; Tatarensturm, Mongolensturm. 1594: 17die Jüli ... Az Tatar Jarasskor Mindt hogi Posta Sok volt ... hozattam Ecer is Mazoris az Pyatzrol Ettelt es ittalt az Postakn f l d 40 [Kv; Szám. 6/VIII. 32 Caspar Semel sp kezével] | Ismeth vitték volth Egi louath az Thatar Jaraskor varada, kiert attam f 1/75 [Kv; i.h. 6/X. 47]. 1678: az mi az Ezust marhák dolgát illeti ugy tudom egy reszet az Tatár Járaskor az Enyedi kastélybol az pogánjoknak ki adok [Ne; EHA]. 1712: az Tatar jaraskor az Urak el szeledven innen az Kabos Urak meg hatalmazának es el foglalak az Kemenyek-tül Törvény nélkül [Győrmonostor K; KP. — "Egy darab szántóföldet]. 1715: valami Tatár járáskor futattanak a Gyogyiak oda fel a Mlaka és Dsamen alatt a Völgyben [Lupsa TA; WH. Rijosz Mihály (48) vall.].

tatárka Fagopyrum tataricum; hrščá tătărească; tatari-sche Buchweizen, Heidekorn. 1592: Tatarka chepelwe cb 7 1/4 [Kv; Szám. 5/XI. 15]. 1623: Moldouaboll az Neszter és Prwt melleől, hauaselfeoldebeől az Duna melleől igen jo fele eoregh zeőke disznokott vetessen 200 tenezteny valokot ... ha pedig mak mikor sohont nem lenne thehat ollyankor tatarkauall zabbalis ketelen kj telettetny [BGU 121]. 1736: Tatarka nr. 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 173]. 1744: Meg veszett Tatárka 27 [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1745: Haritska Met. 11. Tatárka fél véka [uo.; i.h.]. 1756: Török Buza Met. 3. Tatárka Met. 2 1/2 [Piskinc H; JHb XXXV/35. 34]. 1763: Istennek halá minden fele gaba-na Borso lentse tatárka len mag arpa alakar Zabotska Isten-nek hala minden vagyion [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt kezével]. 1773: Ficzo Legénykorunkban lattuk ... hogy ... Szabo Ferencz egyszer bé keritette vala azon meg nevezett pusztát Uraság számára és kukuruzát s Tatár-kát vétettek beléje [Ádámos KK; JHb XIX/15]. 1774: Kő-lest, Árpát, Alakort, Tönkölt, Tatárkát, és Haritskát ... nem szoktanak vetni [Szentdemeter U; LLt Vall. 14]. 1783: Te-remiből ... A Tartárkát is el hozták ... a Tatárkát ezen

Holnapnak vége felé lészen jó vetni, most nem bátorságos, gyenge Portéka lévén ... A Tatárka ... szapora Gabona, Sertések(ne)k igen jó, csak jó földben vessék [JHb Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. 1823: Tatarca, harisca, Tragum, gi, m. 2 [Borb. II. 446].

Az ÉrtSz. szerint a tatárka zöldes virágú, széles levelű, a pohánkával rokon, egykor takarmánynak termesztett növény (Fagopyrum tataricum). CzF azonban két jelentést ad: az első szerint a székelyeknél a kölesmuhar (Panicum miliacium), a második szerint a hajdina, haricska vagy pohánka is ugyanazt a gabonafélélt jelöli.

tatárkavetés semánatul hrštii; Buchweizensaat. 1736: Vetések ... Tatárka vetés nr 2 [Mikefva KK; CU XIII/1. 175].

tatárkorbács rövid nyelű, kemény fonatékú szíjkorbács; gírbaci tătăresc; Tatarenpeitsche. 1753: Tatar Korbats N. 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] | Egy tatár korbács és egy selyem hosszú ló hajtó selyem korbács nyele nádból [Nsz; i.h.].

tatárlaki a Tatárlaka (KK) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tatárlaka/Tătirlaua; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tatárlaka: Tatárlakán lakó; care locuiește în Tatárlaka; in Tatárlaka wohnend/wohnhaf. 1716: Bajomb(an) az kapit(ány) és Tatárlakára az Lajtmán bé szálván, quartélyly(an) ... Az tatárlaki Lajtmán ki jüven ide [Küküllővár KK; Utl].

tatáros tatáros kinézetű/ábrázatú; cu aspect tătăresc; etw/jd sieht wie Tataren aus. Szn. 1674: Tatáros Nagy János nevű házas ember [Kv; Szám. 34/L. 15].

tataroz javít, felújít; a repara/renova; emeuem, renovie-ren, reparieren. 1710 k.: Basirius ... mint a jó gazda a házat legalább fedéllel tartja s tatarozza [BÖn. 554]. 1792: Istennek hálá Semmi kárunk nintsen tsak éppen az a bajunk, hogy majd Semit Se dolgozhatunk a Sok alkalmotlan idő mián, éppen hogy a kerteken tatarozunk a mint lehet [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

tatarozás 1. javítás, felújítás; reparajie, renovare; Erneuerung, Renovierung, Renovation. 1597: Az Azzonnepek feredeo hazokban, az kementze mellicket, ezen Dabo Leorintz violan chinalta, es egieb tatarozas is volt raita attam f — d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 25 Filstich Lőrinc sp kezével].

2. "?" 1595: 8 Aprilis is ... Kadar Istwannak az Malosa keoteseteól es tatarozasatol attam f. — d 27 [Kv; Szám. 6/XVI. 9].

tatarozott javított, felújított; renovat, reparat; repariert, renoviert. 1694: ezen Pitvar mellett jobb kéz fel-ől ... egi haz, oldal kamorástól: mellj(ne)k negi felől valo falai oldal kamorastul, ugj padlása is egészen, ruinalodta(na)k, oda vannak; részéről valo p(rae)stila fedele is, igen meg szakadozott, szalmával is tatarozott [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

tatárrablás tatárbetörés; devastările pricinuite de tătari; Tatarenraub. 1683: Ehez a Faluhoz volt az előt, edgy Leanj nevű havas, olahul Fata Muntyni ... hane(m) az utolsó Tatar rablása uta(n) el szeltyedve(n) szegenyedve(n) hogy marhat nem kezdettenek ott Tartani el idegenedet ettől a Falutól [Preszáka AF; Incz. V. 25b].

tatárság *tătărime*; (Volksname) Tatarei. 1614: Ez az tatárság rettenetes rablást kezdte tenni Erdélyben, kitől megijedvén az erdélyi nemesség, Marosszék és Udvarhelyszék, megholdolának Székely Mojsesnek s felkelének hadba mellette [BTN² 54]. 1653: Ezenközben a tatárságnak egy része hátra ment volt rablani Csalóközbe, hogy az odafutott népet elrabolja | Skender bassa és Bethlen Gábor Fejérvárhoz szállának ugyan, de a tatárság a Báthori Gábor úzése ürügyével az egész Mezőségeket mind elrablá és felnyaláblá, égeté s haza mene a rabbal [ETA I, 42, 115 NSz]. 1657: Mely retiráda mind erős harccal lón, mert az tatárság vévén eszében, szüntelenül ostromlá az seregeket [Kemlr. 317]. 1661: Az tatár követ által is igéri tatárság magát [TML II, 33 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1662: Mert noha az égető tatárság Zsúpos és Szombathely utcákat is benyargalván, hogy a hordósáncok megöl a jó magyar és német gyalogtól keményen meglövöldöztetnének, arrafelé közelíteni nem merészelnék vala; hanem azokat a külső utcákat megégették vala | És hogy a tatárság csak közel szomszédságokban volna táborostul az szekereknek, azon estve a szekerek között meghirdettette: akár török, akár tatár lenne, de ha közöttök ragadozni kezdene, csak mindjárt ölnék meg | Ezek azonnal a tatárság elérkezésekor azt kezdék a tanácsnak javallani: a szerdához el kellene késedelem nélkül küldeniek levelekkel bizonyos embereket, kik által kértetnének a várasra oltalomlevelet és bizonyos őrző jancsárokat [SKr 451–2, 624–5, 656]. 1663: ez órában érkezék asszonyunknak levele Fogarasból, kiből írja, az havasalföldi vajda holnap az Barczára érkezik bizonyoson, utánna az tatárság és moldovai had [TML II, 557 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1664: A tatárságnak nagyobb része a Duna mellett ment haza [TML III, 14 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1690: az tatárság az templom táján öszveverte magát; az tolmácsot ... oda küldtem, és végre ultro-citroque, végre ők is attak murzát zálogban, én is attam két embert [SzZs 720].

Szk: *pogány* ~. 1662: maroknyi nemzetünknek legnagyobb része, sőt virága, dicsősége idegen földön álnokol megrekesszétvén, rész szerént levágattatott fegyverek élivel, rész szerént rabságba esvén, mind e mai napig a rút csúnya pogány tatárságnak kegyetlen igája alatt nyeg [SKr 699].

tatárszemű *vágott szemű*; cu ochi migdalați; geschnitten Augen. 1755: az a Tatár szemű leg kisebb Urffiacska Dajkaja, valahogy kapdosott az Legényekhez, Kimes Asz(o)ni eo Excelljának disgustussáb(a) esett [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

tatárul *tatár nyelven*; *tătărăște*, în limba tătară; auf tatarische Sprache. 1653: No azért szollának tatárul a jó vitéz szászok, s addig handagatának-hendegetének, hogy alá menének és megegyezének a bassával és Bethlen Gáborral [ETA I, 114 NSz].

tatárúzás *alungarea tătarilor*; Verfolgen der Tataren. 1657: nyolcz óra tájban elérkezék az tatárság és belénk kapván szüntelenül egész napestig ostromla háromfelől, kiknek dicséretes vitézi bátorsággal úgy resistáltunk, hogy szokatlanok lévén az tatárokkal való harchoz, az volt nagyobb bajom, miképpen az dandár seregeket conserválásam megbontakozás nélkül, az tatárúzásra ízeledvén inkább, mintsem mutogatásra ... rendeltem azért az ellenkezésre, harcra, úzésre külön seregeket [Kemlr 316].

tátog *a deschide/căsca gura*; den Mund öffnen. 1573: Beke gergel ... azt vallia hogi ... Mongolia az azzony hogi meg egyik gyermeke oda vagion esmet Be Ment^e es az vyz fenekerőol vonta fely egi leankayat Immar chiak aleg tatog volt [Kv; Tjk III/3. 270. — "Baly gergy].

tátott *larg deschis*; weit geöffnet. 1659: nem azért from én teneked azokat, mint más levelemben is megirtam, hogy uradtul való hűségedet eziránt megvonnám, sőt távuly legyen, hanem látom s hallom az reád tátott sok rágalmazó nyelveket s én anya lévén, nem állhatom, meg ne ímám [TML I, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

tatrosi *a Tatros tn -i képzős szárm.*; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Tatros; mit Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Tatros: Tatrosról származó; care este originar din Tatros; aus Tatros stammend. **Szn.** 1808: Tatrosi Ur [BSz; BetLt. 6]. 1811: Tatrosi Theresia [Felőr SzD; BetLt 7].

A címszóra nézve I. FNESZ⁴: Tatros, RCsZs.

tavaly I. a múlt évben; anul trecut; im vorigen/vergangen Jahr. 1572: Hegedws Myhal azt vallia hogy tawaly az vachy peter haza Eleot alnak volt Hegedws Janos Es varfalwy Sebestien Tekint be az kapwn [Kv; Tjk III/3. 32]. 1589: Myert hogy Az pinczenek falla taualy Meg nem kezeolhetette, Ez lden Raktök fel, Az Nemet Balintal, egy hettyk attam f. 1 d. 25 [Kv; Szám. 4/XII. 18]. 1592: Az karo dolgarol amyt Wegheztenek tawaly, azon veghezes maraggyon megh [Kv; TanJk I/1. 173]. 1610: túl feleől zanto feől jm(m)ar az tiztas hane(m) juue(n) feleől swrws helj vala chiak taualy vagata le az J. az swrws bokrot rulla [USzT 14d]. 1623 k.: Az futaskor peigh taual ... egy Tino maradot Barcza Gergelinel [Mv; MvLt 290. 29b]. 1671: Ca(us)a R(everend)i D(omi)ni Stephani Gyarmathi ... Az mely dolgokrol ... Gyarmathi Vr(am)at ... justificáljuk igi követhet(ne)k ... Sanczanak befizeteséről ... Hogy tavalis egyjjetmassat sancza(na) fizetesere vitte ... Holott az előt még ott Varsanb(an) laktaban sanczat bé fizette [Szjk 114]. 1690: lattam tavaly az Borbely Istva(n) Ur(am) Gyümölcsös kertib(en) vaj almat szedet a földön [Aranyosrákos TA; Borb. I. Komaromi Ferenc (13) ns vall.]. 1725: az Aszszonyék meg akartak dézmálni, de az Falu ne(m) engedte meg dezsmáltatni; a Csikud Felől valot pedig Tavaly meg dezsmáltatták erőszakosan [Tóhát TA; JHb XI/15]. 1742: Tavally Gál János Ur(am) a harmadidei szalmát a maga marháinak elhordotta, egy szakaszt pengig a Teleki Oláhok(na)k adott kilencz májásért [Kv; AggmLt 12]. 1771: Tavaj mikor azok a nagy árvicek valának az Piski hidnak restauratiojara az Nms Vármegye parantsalattýból kellett vinnünk 15 darab szál körös fát [Batrina H; JHb 93. XIX. 6]. 1803: Tavaj a' Topplitzai Birónak porontsalattýból a' királly adót lrogatók számára egy ... terű fát akarván hozni ... két Remetei Ember réam jött [Toplica MT; Bom. XV. 1. 108 Márk Juon (43) col. vall.]. 1841: 'A Kerítések ... a' patak felőlis mind jok, azoknak egy Lábja Nyoltz s fél szál ujj deszkából — a' többi kert Lábak pedig az Uradalom által tavaly igazittatván meg [Km; KmULev. 2].

Szk: ~ (késő) *összel*. 1653: A Kalendáriumba erre az esztendőre írták a Szeben megvételét, hogy a hajdukkal bémene és felprédálá; de én úgy emlékezem, hogy tavaly ősszel vala [ETA I, 104 NSz. — "Báthori Gábor 1611-ben vette meg a szászoktól Nsz-t]. 1726: tavaly késő őszel vagy

tél kezdetin a tilalmas Erdő sziliben Csináltak vekony tőgy fa fíjatalakból Juh kertet [Esztény SzD; Told. 29]. 1754: Tavalý őszszel jöttem egy alkalmatosságal Szász Janossal ... egy Pej Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL. Béres Petru (26) jőb vall.] * ~ *nyárban*. 1572: Posy Elek azt vallya, hōgi Tawalý Nyarba volt varadon egywt Myeltek Seres Myhiall | Deoche (!) Ianos Azt valia hōgy Eo tawalý Nyarban Eorlette Jwhait [Kv; Tjk III/3. 41, 47] * ~ *nyáron*. 1633: taualj niaro(n) Eniedre menenk sodalo(m)ba [Mv; MvLt 290. 127a]. 1771: Tavalý nyáron ... Bánátos felől egy nagy fergereg jővén, sok élő fát dőjtett ki [Páncszelistye H; JHb 93. XIX. 6]. 1774: tavalý nyáron vitt Praefectus Booskor Elek ur(am) az kastélyból egy rezes flintát ... Kolosvárra [Szentdemeter U; LLt Fasc. 109] * ~ *őszön*. 1816: a' közelebb mult Tavalý őszön [DLt 99] * ~ *télben*. 1642: Tavalý Telbe Thamas Pap Kirillaua ... meg reszegwlue<n> egy szankaba fogtak ket louat [Gyalu K; GyU 82].

II. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: 1. tavalýi, múlt évi; din anul trecut; vorjährg, vom vorigen Jahr. 1572: az Tawalý hazbert fl 4 Megh vegek rayta [Kv; TanJk V/3. 60b]. 1640: Ad 3. az Tavalý Inuentarium szerint felelnek [Km; Gyu 48]. 1647: Tavalý Szena egy darab Orgr. 5 [Marosilye H; VLt 55]. 1648: Ugyan itt 18 számu tavalý avas oldal peczyényék [Komána F; UF I, 929]. 1674: Az masikon egy rosz sakban tavalý feńyo magh mert. nr. 1/2 [A.porumbák F; UF II, 603]. 1843: A Tavalý kasba maradt 72 veka Csőből lett Szeműl [Kisgörgény MT; MvRKLev.].

Szk: ~ *esztendő*. 1573: Fekete Mate Azt valia hity vtan, hōgy ez tawalý Ezendeoben Niarban leot volt eo hozza Fekete Balas [Kv; Tjk III/3. 117]. 1598: Paűl Homlet ... wallya. Minekeleotte az legh eseo el werte wolna az zeo-leot, enis mielte(m) benne ackor alkolmason megh myeltette, azútannis tawalý ezendeobe(n) egy nap haitotta(m) benne [Kv; Tjk V/1. 169]. 1602: Ezt tudom hōgi fodor martone Andras Gerebnek zolgaít, de ne(m) tudom ha szabad akaratia zerint zolgaítale wagi mint zolgaíta Tavalý ezendobenis ... zolgaítak [UszT 17/38 hegedűs Gergely Zent abranj szabad zekel (70) vall.]. 1712: kerti borso ola borso is leszen de nem leszen anny (!) mint tavalý esztendob(en) [Ohaba F; ApLt 2 Lukás János Apór Teméhez].

2. tavalýi, tavalý született; din anul trecut; im vorigen Jahr geboren. Szk: ~ *ártány*. 1680: Tavalý Artany no 46 [A.porumbák F; KvLt 37 Inv.] * ~ *berbéc*. 1638: Tavalý berbeczy no. 28 [Mezőörményes K; RákGlr. 559] * ~ *eme*. 1680: Tavalý eme no 69 [A.porumbák F; KvLt 37 Inv.] * ~ *ememalac*. 1632: Tavalý malacz artaniok ... N. 32 Tavalý eme malacz ... N. 26 [UF I, 185] * ~ *kancacsikó*. 1648: Tavalý kancza csiko uagion ... no. 10 [Mezőörményes K; RákGlr. 603] * ~ *kecskebak*. 1632: Tavalý kos barany N 81 ... Tavalýi kezke bak N 2 [A.porumbák F; UC 14/38] * ~ *kosbárány*. 1632: Tavalý kos barany ... N. 25 [UF I, 184] * ~ *malacártány* → ~ *ememalac* * ~ *tulok*. 1632: Tavalý Tulok. No 3. Kettei barna N 2. Veres N 1. — Tavalý wszeő barna Tino N 3 ... Tavalý wszeő boru N. 3 [UC 14/38 kománai urb. 131] * ~ *ünőborjúcska*. 1759: eő klme adgion egy tavaj ünő bomyutskát [Szőkefva KK; Ks 72. 54] * ~ *űszőborjú* → ~ *tulok* * ~ *űszőtínó* → ~ *tulok*.

tavalýi I. mn 1. a múlt évi; de/din anul trecut; vorjährg, vom vorigen Jahr. 1591: 6 die february Adattatōt Biro vram Tanachyaűal egytembe, őrayartto Benedeknek az

Tawalýi zolgalotyara ... f 8 [Kv; Szám. 5/I. 105]. 1677: A melly tavalýi Csanadi kerűlōt a kiskereki szolga legények meg őlteek tartozzanak azokat a gyilkosokat ... ha lappanganak, fel keresni [Csanád AF; JHb XXVI. 42]. 1703: Biró András tavalýi királybírája Zetelakának [Szu; SzO VII, 120]. 1716: Tavalýi Husvét napokon itt vala Tancsan szegeny Horinai Miklos Ur(am) [Nagyida K; Told. 22]. 1739: Az Militiával valo Computust igyekeztünk hōgy accuraté véghez vihessük, de' a szegénység el ijetezet, felēt sēm mērtē recenseálni, aztis a Militia nem agnoscaűlya excesus(na)k, az tavalýi normához ragaszkodván [H; Ks 99]. 1756: az Németi István Uram tavalýi Menyetske szolgálōja ... midőn seprētte volna a' Németi István Uram Házát, holmi aranyat Seprett volna ki az ágy alól [Kv; Mk IX. 178]. 1765: Ami illeti ezērt ezen esztendőt, a tavalýi lágý és sáros tél miá igen alkalmatlan idők voltanak [RettE 194]. 1831: a tavalýi Gujást esmērem ... de soha se emlékezem hōgy Hazamnál meg fordult volna [Dés; DLt 332. 9]. 1841: A több positiokat, ha az ember a Tavalýi Számadásaival őszve veti, minden positioba pazérás tűnik fel [Görgény MT; Bom. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

Szk: ~ *esztendő*. 1589 k.: Tudom hōgy Istuanfi Kelemen az Verofel zeogben Jrtott tauali ezendeoben, de en nem tudom hōgy volt volna akor oztas mikor irtotta [Szu; UszT]. 1689: Desányi Rádul beresse is, tavalýi ezendobēn, es ez időn mig, el szőkött, ez is, látta(m) szemeimmel hōgy egy mást őlegettek [Kopácsel F; BK. Vlād Muntyán Leány Alia (18) zs vall.]. 1728: Detsi Mojses mester az Kővendi Gjörgj Ur(am) legēnyne az Tavalýi Esztendob(en) Remek Esztendeit tisztesegeen el tőltven, kivanna az Blis Cehtől sok instantiájára pénzűl hōgi az B. Chehet contentállja [Kv; ACJk 138]. 1809: Tavalýi esztendobēn hōgy valakit a Magistratus meg büntetett vagy zállagolt volna a fel szedet szalonák ki adásáért nem tudom [Szu; UszLt ComGub.] * ~ *idő*. 1694: böczűllőttük' az tavalýi ődohöz kepest ad flor. 3 [Kilyén Hsz; BLt. — "A búzatermést"] * ~ *őszön*. 1757: Az idēn szőttemet az tavalýi őszön fonni ki adott kenderből szálából, es csőpűiből ... Kender vásznot 204 sing Szősz vásznot 89 sing Csőpű vásznot 117 sing [Kiskend KK; Ks 71. 52] * ~ *Szenti György napján*. 1705: A tavalýi Szent György napján pedig sok szép argenteriaűnk voltanak kinn, akik most benn voltak [WIN I, 410].

2. az elműlt évre vonatkozó; care se referă la anul trecut, din anul trecut; in Bezug auf den vorigen Jahr. 1646: De miuel az Bardosi iobbagiok latogatasa es Regestralasara is ki kelletet egy nap meniek ot sem lehetet ember etel ital nélkül mind ezekkel eggiūt az keőltsēgh teszen miuel meg tauali restantiais madat (!) f. 8/93 [Mv; AAlI. 6]. 1703: Hadnagy Vr(am) eő kgle ... mind Tavalýi harmad idei es ez idei affēle restantia penz, sine discretione personar(um) executione mediante vetesse meg [Dés; Jk]. 1705: Tavalý meg is esett vala az udvariaskodás, mert mikor nála valánk, megigēre az akasztofāt a vendēgeknek, mint a tavalýi diariumokból kitetszik [WIN I, 563]. 1730: Attam Szabo Pál Ur(am) kezēb(e) Szena csinallasra Hfl 5 ismēt Tavalýi s harmad idei maga költsēgēt 3 „ 76 [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. 1756: minket Regius Perceptor Uram kenszerit, hōgy a' tavalýi Summát administrállyuk, mely ha ugy lenne a' Czigányok Adojais rajtnok desummalatnēk [Torockó; TLēv. 9/8]. 1763: Gaspár István a Tavalýi Praemondájat nem vette vōlt mind ki ez időn pedig az ősztól eddig vett 29 vėkát [Esztény SzD; Told. 5a]. 1772: Ezen divisio alatt a kendi plebánus egy instantiát adott bé nekűnk, melyben

sollicitálta a tavallyi fizetését, id est száz kalongya búzát [RettE 265]. 1775: Susinak vagyon tavallyi fizetése hátra hfl. 9 [Örményszékes AF; BeLt 7 özv. Szalánti Jánosné Boér Borbála végr.]. 1792: a tavallyi jövedelemből közel ezer forintot három izbe Nsgodnak bé adtam Kolosváron [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1805: fizettem a brüder ládanak tavallyi Restantiatt ... 24 Rf 13x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

Sz. 1796: a' fel kért Levél nem Törvényes, és ha szintén a' praetendenseknek kezekbe volnais, a' magok praetendalt Privilegiale Jussoknak meg mutatasára tsak annyit használhatnak véle mint a' tavallyi Kalendariummal [Mv; TLev. 5/16 Transm. 81].

3. a múlt évben született; din/näscut în anul trecut; im vorigen Jahr geboren. Szk: ~ *ártány*. 1632: Tauli Téti Artan N 15 [Komána F; UC 14/38]. 1684: Tavallyi Artány vagyon no 16 [Ebesfva; UtI]. 1689: Tavallyi Artany nro 7 [Radnót KK; UtI] * ~ *ártánysüldő*. 1676: Tavallyi Artan süldő nro 16 [Szűv; UtI]. 1688: Tavallyi Artany süldők nro 9 [Vh; UtI] * ~ *bárány*. 1629: Tavallyi nöstény bárány ... nro. 97 [Szű; SzO VI, 102]. 1681: Tavallyi sz. idei nöstény bárány nro 104 [Vh; VhU 569]. 1733: három tavallyi bárány döglőt meg [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péteréhez]. 1782: Csikjenőfalvi Vizi Péternek, lovas katonának contraversója lévén Bíró Mártonnal valami tavallyi bárányok iránt, Vizi Péter megalkussza az bárányokat hetedfél sustákon egyet-egyet [Jenőfva Cs; RSzF 280] * ~ *berbécs*. 1647: Taulalyi Beorbecz No. 71 [Drassó AF; BK 48. 16]. 1648: Tavallyi berbecz ... no. 541 [Fog.; RákGlr. 524-5]. 1711: hajtottanak ... Tavallyi Fejer berbecset no 3 [AF; LLt Fasc. 33] * ~ *berbécscecske*. 1629: Tavallyi berbécscecské nro 116 [Szű; SzO VI, 102 Székelytámadt vár lett.] * ~ *berkeberbécs*. 1684: Tavallyi berké berbécs nro 1 [Radnót KK; UtI] * ~ *bivalyókör borjú*. 1699: Tavallyi bial eökeör bornyu nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *borjú*. 1758: Egy nagy Tehen kék szőrű fel álló szarvu tavalyi Borjával [Sár.]. 1792: a Juhakis szépek, s épek, tsak a tavallyi bornyuk metélyesek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1842: Tavallyi és idelyi (!) Bornyuk 9 ezekből Bika Süldő 1 [M.köblös SzD; RLt] * ~ *cáp*. 1689: Tavallyi czáp (: mellje az biro egy kos berbécsen el cserél:) nro. 1 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1748: Tavallyi Czáp Nro 2 [Hidegkút NK; Ks 23. XXIb]. 1828: Tavallyi czáp nyoltz [Told. 41] * ~ *cápgidő*. 1735: Tavallyi Czáp gidő 11 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIb] * ~ *csikő*. 1713/1793: Tavai tsikot ki ne vigen szabadon ha tsak nem hámozza [A.csernátón Hsz; SzékF 30]. 1759: Pej Szörü tavalyi Csitko [Atosfva MT; Pf]. 1827: Nyaralás végett ilj renvel küldöttem Csánba a Csitkoimat ... Tavallyi Csitko fekete paripa az őszel Csitkozottat [Csapó KK; RLt] * ~ *csődör*. 1656: Egy taualyi szürke Csődör nro 1 [Doboka; Mk 8-10 inv.]. 1679: Tavallyi Csődör nro 18 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 119-20] * ~ *csődörcecske*. 1656: Tavallyi csődör czitko ... 3 [Fog.; UF II, 149]. 1678: Kovacz Janos Ur(am) hajtott Fogarasból Fejer Vara eő Nagok Menesiben ... Tavallyi Csődör Csitkott nro 12 [Fog.; UtI]. 1688: Tavallyi Csődör Csiko nro 6 [Balászfva AF; UtI] * ~ *eme*. 1685: Tavallyi Eme no 10 [A.komána F; UtI]. 1686: Tavallyi Eme nro 32 [Alvinc AF; UtI]. 1689: Tavallyi eme nro 15 [Radnót KK; UtI] * ~ *emesüldő*. 1647: Vagion Teremiben ... Tavallyi Eme swldeo No 2 [Nagyteremi KK; BK 48. 16]. 1678: Tavallyi eme Süldők nr 24 [Szilágycsseh Sz; UtI Gr. Kúmvies de Akna kezével] * ~ *gidő*. 1818:

Juon Mos vett kaláts pénzt Juanes Mituleszkre egy ketskére meljet el loptak és Mihály Pávelnél meg ették ... határozott hogy adgyon egy jo ketskét tavaji Gidojával és a Kaláts pénzt fordítsák vissza [H; JF 2] * ~ *gölye*. 1676: Tavallyi Gölye nro. 4 [Gyf; UtI]. 1756: Tavallyi gönye 13 [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leir.]. 1764: Tavallyi Öreg Gönne 2 [Csapó KK; Berz. 7. 72] * ~ *gyermeklő*. 1700: Tavallyi gyermek lo vagyón nro 5 [Sárkány F; UtI]. 1740: Tavallyi Pej szörü Gyermeklő 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32] * ~ *jerke kecskeolló*. 1662: Tavallyi jerke kecske ollo nro 2 [UtI] * ~ *juh*. 1648: Tavallyi juh [Fog.; RákGlr. 520] * ~ *kanca*. 1687: Tavallyi kancza nro 6 [Veresmart TA; Berz. 11. 87]. 1689: Tavallyi Kancza nr 7 [Balászfva AF; UtI] * ~ *kancsacikó*. 1642: Tavallyi kancza csikó ... nro. 7 [Porumbák F; UF I, 827]. 1729: Tavallyi kancza Csiko nro 1 [Petek U; TKI 79a Nagy és Petki család szám.]. 1755: edgy tavaji Kancza Csikkajais van [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * ~ *kápra*. 1711: hajtottanak ... Tavallyi kaprátt no 2 [Fejér m.; LLt Fasc. 33] * ~ *kecske*. 1676: Tavallyi kecske ... no. 5 [Fog.; UF II, 742]. 1684: Tavallyi Kécske nro 9 [Déva; UtI] * ~ *kecskecáp*. 1724: Tavallyi ketske czápok nro. 4 [Koronka MT; Told. 29. 12] * ~ *kecskeolló*. 1697: Tavallyi kecske ollo nro 3 [Almakerék NK; UtI]. 1743: Tavallyi kecske ollo* [Szászkerék K; LLt. — "A mennyiséget nem jelzik] * ~ *kirlán*. 1740: Az Pakulárnak Öreg Juhatt attam szamban ... Balásházarul hozot ... Tavallyi Kirlan nro 3 [Cege SzD; WassLt] * ~ *kos*. 1662: Tavallyi Kos nro 9 [UtI]. 1679: Murvai Tavallyi kos nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123] * ~ *lőcsikó*. 1627: Tavallyi lo czitko Nro 2 [Mezőrűcs MT; BLt] * ~ *lovacska*. 1686: 3dfü s Tavallyi Lovacska 18 [Radnót KK; UtI] * ~ *malac*. 1734: Tavallyi fekete malacz nro 3 [Datk NK; JHb] * ~ *milliora*. 1633: Taullyi milliora No. 96 [UF I, 315]. 1658: böczüllenk ... harom eoregh juhott, ket tavallyi kost, egy tavallyi millyorat [Tarcasfva U; Pf] * ~ *olló*. 1794: Két nöstén ketske egy egy tavallyi ollo [Gyalakuta MT; TSb 17] * ~ *ökör*. 1750/1760 k.: tavallyi okor egy tino [Balavásár KK; Kp III. 106] * ~ *ökörbivalyborjú*. 1682: Bialok extractusa ... Tavallyi okor bial borju nr 6 [UtI] * ~ *ökörborjú*. 1627: Taullyi eokeor borju vagion Nro 18 [Mezőrűcs MT; BLt]. 1692: Tavallyi ökör Borju 1 [Mezőbodon MT; BK 24 Inv.]. 1749: Tavallyi ... ökör bornyu 2 Az edgyik hitvanka [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIb] * ~ *ökörtinó*. 1794: Tavallyi ökör tino Nro 4 [Gyalakuta MT; TSb 17] * ~ *paripacsikó*. 1735: Egy szennyes fakó tavallyi Paripa Csiko [Marossztykírály AF; Told. 2] * ~ *pejparipa*. 1764: Tavallyi forgáts orru pej paripa [Buza SzD; LLt 183] * ~ *süldő*. 1674: Tavallyi Süldő nro. 1 [Déva; Törzs. dévai fej-i lett.]. 1725: Találatott Tizen Nyolcz eme diszno, egy Kan, Njolcz Tavallyi Süldő [Beresztelke MT; Eszt-Mk 7] * ~ *tehenborjú*. 1750: Tavallyi Tehén bornyu Nro 2 [Üvegcsür körny. MT; Ks 91] * ~ *ünő*. 1717: Kecsédi Bálint Thodor(na)k ... Egy Tavallyi ünője [Kecséd SzD; TL 42] * ~ *ünő bivalyborjú*. 1684: Tavallyi ünő bialy borju nro 6 [Ebesfva; UtI] * ~ *ünőborjú*. 1627: Taullyi wneo borju vagion Nro 14 mind szeokck, cziak egy szeoke babos [Mezőrűcs MT; BLt]. 1689: Tavallyi Ünő bornyu nro. 4 [Radnót KK; UtI]. 1754: Actu vagyon jelen ... Tavallyi Ünő bornyu nro 1 [Mezőgerebenes TA; BLt 7] * ~ *ünőtino*. 1689: Tavai ünő Tinok Nr 2 [Szamosfva K; JHbK X/18].

4. tavallyi termett; din/recoltat în anul trecut; Ernte des vorigen Jahres. 1687: Sos Tárkony ... Sos Ugorka ... Sos Kapor Tavallyi [Porumbák F; UtI]. 1820: Vagyon egy

Szuszékban, és egy Kasban 49 v. elegy Buza ... Más két kisebb szuszékban Törög Buza Tavaji ki tsépelve 48. véka [F.gezés NK; Told. 30].

Szk: ~ *aszűgyümölcs*. 1682: nyers Alma Cub 5// Tavalyi Asszu Szilva Cub 10// Tavallyi Asszu Gjumölcs Cub 8// [Fog.; Utl] * ~ *aszűszilva* → ~ *aszűgyümölcs* * ~ *bab*. 1744: Tavalyi Bab Met. 2 [Szászkerked K; LLt] * ~ *búza*. 1674: Az elsőben vagyon tavalyi rostalt buza cub. 25/3 ... Az ötödikbenis tavalyi kender magh cub. 18/2 [A.porumbák F; UF II, 599]. 1717: A tavalyi buzában vagyon még 3 köből buza [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1722: kértem vegje be mert a buza jo, de aszt praetendallja hogy Verembeli, és szagos ... a Buzát Ur(am) kgd meg láthatja az Tavalyi Buza, ne(m) vermes, nincsenis Sárkánjban edgy veremis olljan a hol Buzat Conservalhassa(na)k [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.] * ~ *elegyes búzasztang*. 1638: Taualyi elegyes buza asztagh no. 3 | Taualyi elegyes buza asztagh no. 3 con. gel. no. 1560 [A.porumbák F; UF I, 664, 668] * ~ *kendermag* → ~ *búza* * ~ *köles*. 1753: Tavalyi köllös [Beresztelke MT; Told. 19] * ~ *len*. 1694: Tavalyi és az idei ázatlan Len Gell. 193// — [Ebesfva; Utl] * ~ *(magos) kender*. 1689: Tavalyi magos kender gell. Nő 81 [Almakerek NK; Utl]. 1750: vagion 15., Kalongia idei kékelletlen kender, és Negj kalongia kékelletlen Tavallyi kender [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4] * ~ *mogyoró*. 1679: Uy fenyő tonna nro 1 Ebb(en) tavalyi mogyoro [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34] * ~ *sarjú*. 1760: Ezen Székér Szinneh hijában vagyon tavalyi Sarju [Szentdemeter KK; LLt] * ~ *széna*. 1736: Egy Karotska Tavaji Széna cur. 2 [Martonfva NK; CU 249]. 1788: a tavalyi és harmad ideji széna mind Sztrétza(n) mind Guraszadán iszopos esső verte [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *tavaszbabona*. 1669: Zab vagion Hidegkuton kit az Falubelieltől Törvenj szerint vetetet el az Ur, Tavalyi Tavasz gabonajoknak dezmatlaniságáért gel. Nro. 56 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] * ~ *vad gyümölcs*. 1638: Az haz hijan vagyon valami asszu szilua, taualyi s ezidei több egjeb fele vad gyümölczejel eggyütt [A.porumbák F; UF I, 658] * ~ *zab*. 1674: Gabonás ház ... Az ket utolsoban tavalyi zab ~ cub. 143/3 ~ szaz negyven három köből harom véka [uo.; UF II, 605].

5. tavaly készített, tavalyról való; din anul trecut; vorjáhrig. 1629: Öt tavalyi borjúbör [Szu; SzO VII, 94 Székelytámadt vár lett.]. 1638: Vagion hat puttonban hat veder szűrt vaj, taualyi es ez idei urn. no. 6 [A.porumbák F; UF I, 656]. 1648: Regi magh veszet es tavalyi turo es orda bőrökben es puttonokban idest in urnis [Fog.; RákGlr. 524] | Harmad evi es taualyi diszno fő vagyon no. 62 [Fog.; UF I, 915]. 1679: Vagyo(n) ezen padlaso(n) Tavalyi oldal pecsénye nro. 2 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11]. 1680: Tavalyi Barany gjapiu Centr. 1/72 [Fog.; Utl]. 1688: Tavalyi, és regieb méh ser nr. 14// — [A.porumbák F; Utl]. 1694: egy öreg Cseberben Tavalyi Vay va(gyo)n erdellj Eytellet circiter nro 20 [Kóvár Szt; JHb Inv]. 1735: Tavalyi szöitetéstől maradtott nyolcz gombolyag fonál [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. 1740: Tavalyi Turó egy Desaval circit(er) Komp(ona) 1 1/2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1819: A tavalyi Borok Sepreje [Déva; Ks 104].

6. tavaly történt; care s-a întâmplat in anul trecut; etw was im vergangenem Jahr geschehen ist. 1653: A kik a tavaly kimentek vala az országból, Kolosvárra bészállnak, és a kit megfenyegetett vala, most rajtok bételik a tavalyi fenyegetés [ETA I, 60 NSz]. 1657: Leányi az atyámnak

maradtak ... Erzsébet, kit adánk Barcsai Ákosnak, Hunyad és Szörin vármegyék főispánjának, lugasi, karánsebesi bálnak, tanácsúrnak, praesidenének és tavalyi hadakozás alatt locumtenensnek [KernÖn. 17]. 1673: tavalyi szerencsétlenségemben minden hadi apparatusimból kikoptam [TML VI, 549 Teleki Mihály a fej-hez]. 1679: Engem kegyelmes Asszonyom még elővön az tavalyi nyavalyám [TML VIII, 456 ua. Bornemisza Annához]. 1704: Mely hat forint s hetven kilencz pénz, Marad az Tavalyi Ratiocináláskor valo költségemre [Kv; Szám. 40/IV. 3]. 1756: A' Torotzkai szegény verős kovátok(na)k minemű aggravalvatasok következett legyen az tavallyi Manipulatioból, az aránt néhány izben Instantiank által a' Mltgs Királlyi Directiva Commissiot aláz(a)t(o)son requirituk [Torockó; TLev. 9/7]. 1759: Az Tavallyi veszedelmes tűz által pusztulván ell 19. számú fél, és egész a' féle Sessiók [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1765: Korda György sem tanula a tavalyi káran, amidőn Kolozsvár körül irtóztató consumptiót tett vadászival s kopóival, melyért nagy inquisitio lett, s mind vissza kellett fizetni a szegénységnek [RettE 193]. 1776: 15-ia Augusti conflualtunk Apahidára atyafi possessiorokul az odavaló portiónkra tett költségeinknek számba vételére, de az én tavalyi metalis reambulatióra küldött 33 forintomat soholt sem találtam, úgy egybezűrt-zavarta Keczei János [RettE 368]. 1779: egy Knöbel (foghagyma) nevű Trautmansdorf regimentjébéli obrister ... aki generálisságra is ment volt, de a tavalyi prussussal való háború alkalmatosságával úgy elvándoroltott, hogy rangját is elvesztette s 100 arany pensióval ott járhat az hol akar [i.h. 403]. 1780: Ha Tavalyi sok kárunkat ez által Msztak valamennyiben nem compensálnak, nyomorultabbak lennének a nyomorultnál is [Torockó; TLev. 9/18. — "Az elmaradt vasművelés engedélyezése]. 1826: A Csitko külömben ép, hanem a' tavalyi Seb helye mostis egy kevéssé bogos [Kv; Pk 7].

7. tavaly betöltött tisztségre von.; care a funcționat în anul trecut; in Bezug aufs Amt von vorigem Jahr. 1625: szállittia az Actor az Causat az taualyi birorol Zigiarto Boldisarrol ez mostani birora Barabas Thamas ueres drabantra [UzsT 101]. 1777: Tavalyi Tisztartó Szabó Andras Vr(am) ő kglme ... Úgy érte nagyobb reszent őket regesztrálatlan [BK Inv.]. 1831: Babós Ignázt úgy ... a' Sárfalvi tavalyi katona Bíró tösténtes ki kérdeztetések szükségesnek találtatván [Kvh; HSzJP].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 1. a múlt évre vonatkozó adatok; datele din anul trecut; die Angaben des vergangenen Jahres. 1668: Ez idén egy pénzt sem hoztanak, az tavalyiba is restál; felette kérem, sietesse [TML IV, 391 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1671: Lelkem Uram, kérem Kegyelmedet, az praesidium számára rendelt ország adaját szolgáltatassa be, ime az tavalyi is mind oda van s ezideinek is be kellene júni [TML V, 507 ua. ua-hoz]. 1836: Hadigerrel a computust könnyen meg teszem csak számadásával legyen tisztába, de ideit még bé nem adta, tavallyirol feles restantia-ba van [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámín lev.].

2. tavaly született állat; animal născut în anul trecut; vorjáhriges Tier. 1551: Itt(em) az menes lo mynd Tawaliwal egyetembe ewthwen neg [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. 1582: Hét öreg kecske s két tavalyi [Simontelek BN; TT. 1879. 559]. 1610: Anyu zamú Marhaiatt ell vehesse ... az menytt Kws Miklosnak megh ada, vgy mint ket Borius vneött, kett Eóteód fwre keleó twilkott, Negy megh herelt Boriutt, Tawalyakatt [Bardos U; UzsT 52]. 1646: Eoreögh

berbecs taualival ... no. 45 [Örményes K; RákGlr. 601]. 1656: Harmadidej bak szarvas nro. 6. Nosteni nro. 5. Közikkben szamlalvan egy tavaliakotis [Fog.; UF II, 143]. 1794: Királyhalmán egy czapot, és három nyöstényt ad-gyanak ... vagynak olyanok mellyek az idén olloznak ... ezek között a tavajiak között vagyon egy tiszta fehér Czáp olló [Kv; Ks 94 Vegyes ir.].

3. tavalyi termés; recolta din anul trecut; vorjährgre Ernte. 1732: Vagyon a le irt kertben edj Sarjában öt kalon-gya széna, mely(ne)k ketteje Tavalyi, háma idei [Erdő-szengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1749: Gabona fele-setskén volna s tavalyi majt mindenik Jozságban meg kez-dőtek vala fergesedni jól lehet eleget száráztattam [Gagy U; Ks Péterffy Sándor lev.]. 1765: minden esztendőben azt, amit bead a magazinumba, új búzával felváltsa, a régít vagyis tavalyit elvigye [RettE 180]. 1774: két esztendőbeli termést meg nem vették, 'a harmad ideji is meg vann egy kaszalba rakva, tavalyiból pedig egy buglya maradt [Backamadaras MT; LLt Fasc. 216].

4. tavaly készített dolog; lucrul din anul trecut; im ver-gangenem Jahr hergestellte Dinge/Sachen. 1588: Attam el Japiütt kerulbe 41 ... f. l. d. 64. Maradot Restantiara Japiü az Tauäljwal egietembe 300 [Kv; Szám. 4/V. 7 Gr. Veber kezével]. 1679: Két ejtel sötalan íróvajat. Két deberke tava-lyit [Balázsfa AF; MvLt 290. 205]. 1748: Idei Szalonna egész a Hijuba Tavalyi van 2. de meg vesztegetődet [Szász-jakab SzD; Told. 11/95]. 1816: Bodonból visznek Szőni valot azt jo modal szötesd meg nem ugy mind a' Tavajit [Kv; IB. gr. Korda Anna ut.]. 1830: Édes Anyám azon kéri Nénit, hogy vétessen Medgyesen vagy 12 sarlot, mert a' tavalyiak többnyire mind eltörtek [Kv; Pk 7]. 1832: Ha őszve vetnök az idei Vászmat a Tavajival — ugy egy csep Zsimbelődés sem lenne [Torda; BfR Demény János udv. tizst lev.].

tavas l. tós

tavasán l. tóson

tavasodik l. tósodik

tavasz l. primávará; Frühling, Frühjahr. 1640: ha Isten tauazt adna emem, akkor ismeh meg szanthassam es ken-der manggal be vetessem [SzJk 49]. 1661: Édes jóakaró Asszonyom, igaz dolog, az fecske elmegyen, de ismét visszajj amaz gyönyörűséges tavasznak gyönyörű idejében [TML II, 178 Teleki Mihály Vcér Judithoz]. 1676: Az ta-vasz igen szepe mu<ta>ttya magátt Isten adhatta szapara-sagát [Sárkány F; UF II, 759]. 1716: Ebben az esztendőben a tél igen erős és hosszú volt, a tavasz és nyár csupa esővel tölt el úgy, hogy meg nem ismertett egyik a másiktól, melyik légyen tavasz és melyik nyár [Kv; KvE 256 VBGy]. 1788: Áldassék a mi Istenünk olyon jo indulása vagyon a Tavasznak, hogy mindenképpen bőv esztendőt reménlhetünk, tsák az Isten helységünket az ellenség bűtűsítőit oltalmazza [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1811: Mo-solyog a' kies Tavasz, földnek fagyja Olvad [ÁrÉ 54]. 1814: Ezenn foljo 1814ik Esztendő Tavaszának a' végén a' Gróf Ur Ö Nagyságát ide hozta az Isten [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Iliá (40) col. vall.]. 1831: ha a' tavasz el jön ki megjek Adámosra talám a' fris áer valamit segít [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1847: Késő, hideg, kelemetlen Tavasz [KCsI 13 Kemény Dénes lev.]. 1896: Sajnálalak

mind a kettőtöket, hogy egy tavaszt nem tölthettek Szová-tán [PLev. 183 Petelei István Jakab Ödönköz].

Szk: ~ eleje. 1843: ha Te ide jössz jo szivvel látlak — ha nem jöhetnél, ugy Én rövid időn ott lések, 's ha a ho engedné folytassuk tovább a' Conscriptiot — hogy bár a' Tavasz eleivel osztozhassunk [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmund öccséhez, Bálinthoz] * ~ elején. 1791: a meg tiltatt mindenféle Szemül leuő gabónát, a' Csűjibenn leuőket is le tsépetletném, most a' Tauasz eleinn mind el hórdóttatta [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX. 9]. 1854: Ezen ... vetések ... a tavasz elejin mind jók voltak, — de az azután bé következett hideg szelek és szaraszág miatt meg gyérültek [M.köblös SzD; Torma] * ~ felé. 1672: Tavasz fele ... a' marha vikony [Dés; Jk]. 1734: vaj is mint egy harmad fél vedernél több vagy 3 vedernél nin-csen, most egy májrason kupáját meg vehetni ha gondolna Ngod hogy tavasz felé megszűkül vaj iránt [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1770: Gr. Wass Miklós ... Egy-szer a szentiványi rétről, tavasz felé megszorulván széna dolgából, egy kalongya szénámat elvitette volt ex confi-dentia [RettE 221]. 1797: a Groff Urfi eő Nagysága maga pénzen vett szénájávalis tavasz felé Gidelgette az eő Nagy-sága marháit [Csapó KK; LLt] * ~ kezdetén/kezdetéig. 1724: Tavasz kezdetén a' Major kezéb(en) egy summában ment volt 172° [Koronka MT; Told. 29. 12. — "Bárány]. 1751: Mundráék ... a Tavasz kezdetin ujjobban Nemes Thorda Vármegyében Orbo nevű Faluban a Regius Fiscus földere aufugialtak és maigis ott vadnak [Nyárádó MT; SLt]. 1773: Szénához eleinte vékony reménység volt, mert a tavasz kezdetin kevés eső járt, de azután, s nevezetesen a kaszálás idején megeredvén az esők, megépültek [RettE 317]. 1841: az előre már felszámított szükséges fa késő ősztoi fogva tavasz kezdetéig ... lassanként terjeszkedve oly vigyázattal szálóltassék ki, hogy a' fenn marado fák a' lehetőségig egyenlő távolságban maradjanak [Nyárádsz-tanna MT; LLt] * ~nak idején. 1769/1778: Azon Borban pedig minthogy nállam tsak pitvarban állott, Tavasznak idején meg vészett három veder, és hat ejtel mellyet Sem-miképpen el nem adhattam [F.szek Sz; BfR 4 Gile Mitru (39) jb vall.] * ~ról fogva. 1647: En megh karoztá(m), ki hajtottam, kapalta(m) az szeőleőt, es het nap homlítottam benne fogadasom szent meg miuitem volna, de az ta-uasztol foghva az feleségem nagj beteghseghb(e) va(gyo)n magamotis az hideg leles veszteget cziak nyomorgunk [Kv; Tjk VIII/4. 225]. 1708: Az Tavasztol fogva mind eddig az olton valo gatnak kötetesen volta(na)k', mellyet á hidon fellyül valami nagy üggyel bajjal el vegeztünk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — "A jb-ok]. 1770: minden meg szűnés nélkül az Urunk Exellja Sülelmedi Tisztye egész Tavasztol fogva őszig minden héten egész szombatig szolgálatot tétetet velünk [Mosbányá Sz; BK] * ~jövő ~. 1764: Isten tudja mit szül a jövő tavasz [RettE 161].

2. ~szal tavaszon; primávara, la primávará; im Frühling, frühjahrs. 1570: ew kegyelme, Engemet, Neminemw feöl-deok zantaszatol, kelementelky hatarban kyk vadnak ez ta-wazzal, Meg tyltata [Székelyvásárhely] MT; Bállt 1. — "Később: Marosvásárhely]. 1589: volt Tauazal Zab kobol 90 [Kv; Szám. 4/XII. 4]. 1597: Hogi az iozagbol sem tawa-zal sem nyarban ez eo kegielmek igirety zerenk kart nem hoztanak, kellett a karot vennünk hat zazat ... d 60 [Kv; i.h. 7/II. 38]. 1631: az tavaszall jött hozzam Kouacz al(ia)s Meszaros Janos, az Bőruely Istua(n) nagbiok fiaull [Mv; MvLt 290. 47b]. 1652: Semmifele Gabonajokból Dezmat

ne(m) ad(na)k hanem Tauazzal, minden 20 baranyos Juhból egy baranyos Juhot; Meddőbeolias 20-bol edgyet, ha 20-ra nem telik valto penz den. 2 [Asszonyfya K; GyU 142]. 1693: Tavasszal ... vette meg az gallus Heilderbergát a Palatinusban, melyet is funditus evertált [IIAMN 332]. 1717: hallottam az régi emberektől, az hol inditota az házát Orbán Simon Uram az Tavaszal, mindgyárt felyül vad(na)k az Sulyok István Csüri ágasinak gödre [Szopor K; Ks 90]. 1723: Hallottam oly alkalmakatt masoktol Lukának Nikorával a kanczaja iránt hogy a mely Csikaja leszen tavasszal legyen a teletetésért Lukájé [M.hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1776: egy jo szál ki került Cse-refat a Tavasszal Katso Antal, Szabadi Joseffel edgyütt le vagtak s rodalták, s tsetertekbe hasogatták [Magyaros MT; BetLt 7 Veress Péter (26) jb vall.]. 1796 k.: Az Ősz Buzák nem igen jól mutatják Magokat, a Szegény emberek sokat ki Szantottan(a)k nem volt semmi az földgyeikbe a télen ki telett szépen most Tavaszal veszet el [Banyica K; IB. Gombos István tt lev.]. 1804: még a Tavasszal most egy Ember három Lovaival együtt egészen mindenestül belé veszett, s oda holt [Sárd AF; TSb 51]. 1820: (A marhák) együtt lege-lődnek ... amellet hogy az Uradalom erdőiben is legelőd-hetnek ősszel és Tavasszal Szent György napjáig [Bács K; KmULev. 2].

Szk: *beállandó -szal.* 1754: (Az) ökrökis a bé állandó s következendő Tavasszal kelnek hatod fűvökre [Gernyeszeg MT; TGSz] * *(el)múlt -szal.* 1594: ez el multth Thuazzal ezye(n) felet kiith Erdeo feleinek hinak, tugia hogy Kendj Gabor el Borozdoltatta [RLt O. 5 Achj Andras jb vall.]. 1614: Farkas Miklos oltalmaztatta magát Giczi Istvuannal az el mult tauaszal [Mezőbánd MT; BethU 14]. 1759: az el-mult tavasszal huszon két Bárányt, és öt Berbétst el adott [Marosludas TA; TKI Gabugyán Gligor (70) jb vall.]. 1810: az egyik fordulora ... á földék meg vadnak, hanem a másik fordulora a melynek felosztását a mult tavaszal a kajantoiak el Sipánkodák, egy véka vetni valo sints [Km; KmULev. 3 Szentes Dávid kezével] * *ez(en a) -szal.* 1573: Zyw Andras Azt vallia hogy Ez Tawaszal mykor az Barmot ky hajtanak, adott volt valami Barmot eleyben hogy ky haycha [Kv; Tjk III/3. 306b]. 1774: Albrecht Márton nevű Kerteszt ... esmerem is nékem adott ezen a Tavaszal a Virág Házban egy Czitromatt [Kercsesora H; TL. Theodor Kövári (36) prov. vall.] * *jövő -szal.* 1710: a svéciai király intertentiójára nagy, királyi költséget küldvén, s az egész Ásiában, Európában mindenüvé parancsolatot ada ki, hogy a jövő tavasszal mindenfelől a hadak Drinápolyhoz gyűljenek, hogy onnan minden erejével a muszka cár ellen meginduljon [CsH 453] * *a közelebbi elmúlt -szal.* 1771: Midőn Az Mlgos Itilő Mester Ur a Közeleb el mult tavasz-szal az irt Malomnak oculatiojára ki jött vala akkor az ide Convocalt Commetanensok közül a Kundi és G. Váraljai lakosok(na)k Külön kövők volt alkuva [Széplak KK; SLt évr.] * *a közelebbi -szal.* 1781: most a' közelebbi Tavasz-szal volt esztendeje, hogy Gutí Kristina Asszony Juh Kosár tsinállással, annak utánna a' Pakulár Ház építésénél fog-va leg elébb fel kezdette fogni [Percsen Sz; IB. Andr. Boz-tzidai (! 57) jb vall.].

3. *-on tavasszal;* primāvára, la primāvārā; im Frühling. 1597: az hol ez tawazo(n) el asta nagy Gergely az arokott az az feold Peter Janosneje [Uszt 12/75]. 1670: Uram(m) eő kglme sulyos betegsége utan igen igen nehezen vehet erőt, mostis erőtlen állapotall migh vagy on eő kglme lsten tud-... mint lesz ki ménetele en az tavaszon feltem hogy akkor

sulyostitya megh a nyavallya [Algyógy H; Ks 41]. 1718: Láttam hogy az Pakulároknak, enni valot hortak loháton, még az Télen egy falkát haza hajtottak belölle, s' az tava-szon ismét vissza hajtották [Türe K; Told. 2. — 'A juhok-ból]. 1722: én az Tavaszon az marhák oklátis bé kerteltett-ném de nincs hunnat vágatnom karokat [Ks Bíró János jb vall.]. 1749: tudom azt is hogi a Tavaszon a Matsukásun-kotis jól megverte, ugj hallottam a Matsukástol [Besenyő AF; Told. 3]. 1757: az Memorált időb(en) most az tavaszon ... onnon a Lovát ... az szolgál el szalasztotta [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 13]. 1771: Ugy látom Szikler Antal Uramat hogy ő klme mindenkor a szemetet ki hannya az Ucczára és olyan ganej dombot is gyujtött kapuja eleiben hogy Ta-vasszon nem képest lesz járnai az Ucczán miatta [Dés; DLt 321. 25b Anna Széki cons. nob. Mich László (48) vall.]. 1796: A Tavaszon mindenféle Gyümöls termő Fák elég virágosak voltak de még is annyi Gyümöls a menyihöz remenség volt nem lesz, Alma körtvé inkább meg maradt de a Fejér szilva és Cseresnye majd mind el hullatt [Szilagyecseh; IB. Fogarasi István kezével]. 1821: A mi a földben indult bokrosodást illeti, azt magamis láttam, s igen szükséges volna a ki irtás, tisztítás ... parantsollya meg, hogy az őszön, Télen, Tavaszon irtogassa, tisztogassa ki az Irotványt [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1841: Egy a Tavaszon készitendő eleven kerthez ákátz magot Szedett 2 Napszám [Pókafva AF; Born. II].

Szk: *az egész -on.* 1730: Az egész Tavaszon meg nyu-zott és döggeel megh Bárány börtököt számban vénen adott bé az Major^a [TKI 84a Petki és Nagy cs. szám. — 'Fels. köv.] * *az (el)múlt -on.* 1594: Az egesz tanach es sok Nep eleoth valla es Egieenesen Zemebe Monda Mondra Peter, Az Daudi fianak, es Demeter Peternek hogy, meegh ez el mult tauazon Inditottak eotet ez ket ember a' Thimar Janos megh eolesere [Kv; Tjk V/1. 451]. 1749: a mult Ta-vaszon a Matsukást azért verte meg hogi miért nem hozott a Lovának elegendő Szénát [Szénásbesenyő AF; Told. 3 Muntyán Vonya (54) vall.]. 1815: az el mult Tavaszon egy kéve Nádon el veszvén az Ju oklam, mellől a nyomát éppen a Péter Mihály házához vittem bé [Mezőbánd MT; Dob Lev. V/983. 4b] * *ezen (a) -on.* 1602: mindeneket vizont el foglalt ezen tauaszon es ezen eztendeoben [Uszt 16/69]. 1759: Tisztarto Vram ... ezenn a' Tavaszon egy Tulkot el adván 6. vagy 7 forinton, az árrát annak sem tudom hová tette [Marosludas TA; TKI]. 1829: Ezen Fűzes áll, Karot termő jo Fűzfákból, melyek közé ezen Tavaszon vertek 20. karokat [Csekelaka AF; EHA] * *jövendő/jövő -on.* 1623: Hauaselfölddeb(en) Jo Arron ell Atthattny az gabonat, Ezen az telen kezitessé(n) 20 hayott kin 2000 keőbeől Buzatt Zallisson ala Rewnekre (!) vagy hogy Jeouendeő Tauazon Niaron az porumbaky Ispanunk gongiat tudgia viselny [BethU]. 1790: Az Fűrés malom arkat most ásátom es fondatom s ha lsten velem leszen ezen őszön gátra veszem vgj hogi a jövő tavaszon ha lsten engedi meg akarom indi-tatni [Árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1830: a jövő tavaszon a Pálinka főző adatássek (!) ujra arandába [Kv; AggmLt] * *a közelebbi (el)múlt -on.* 1760: En is a' közelebbi múlt Tavaszon, a' Butnár Gligor Felesége Nénnyivel Mariutzával, meg tépelődöm, utánom küldé hogy bé vitessen az Udvarba [Bethlen SzD; BK. Morár Pé-ter (36) jb. vall.]. 1771: a Közelebb el mult tavaszon el sza-kasztván ... Gátját a viz ... Balás Márton ur(am) és ... eő Nga Számtartója akkorban hozzám jövének Lo háton [Széplak KK; SLt évr. G. Sárdi (47) pastor eccl. un. vall.].

1804: a' közelebb mult Tavaszon ki hajtott Horváth Elek Ur Dornialis Biraja engemet is é következendőkkel ... égy(gy)ütt fejszével hogy ottan égy darab erdőt meg tisztitanánk [Csapó KK; Berz. 17b] * a közelebb -on. 1773: ezenn ... Lábban volt egy Szántó Földe ezenn Csegelyben az hol most állunk ... tsak a' közelebb Tavaszon törték ki gypéből Lennek s Lennyek vagyon benne [Mezőkék TA; Born. XI. 14 Pakulár Thoma (63) zs vall.].

4. ~ig piná la primávará; bis Frühling. 1662: Apafinak kiadta az választ az török, tavaszig meg nem segítik, addig viseljen gondot magára [TML II, 230 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1671: Hét pasaság-alját el is küldött az fővezér; maga is utánnok akar menni, de a mint beszéli ez Ilijés vajdáné öcsse, tavaszig nem cselekszik semmit [TML V, 602 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1711: ha ott valahun Mak va(gy)o(n) ... had légyen ott Tavaszigh mert itt suhant Makk nintsen sem Kalotaszegben sem az Meszesen [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához]. 1729: Ezen kötés miat job lába és bal keze erőtelenné tetetett, mivel a kötés után tsak hamar fekvő agjában a bal karja a kötözés miat, négy heljt ki is fokadozott, és az egész télen tavaszig meg nem gijogithatek [Sövényfva KK; TSb 51]. 1759: (A földet) birtuk is mind a Tavaszig míg fel osztozodának Földös Uraink [Kéménd H; JHb XXXIII/14. 7]. 1761: a Nép egész tsendesgib(en) van ... a Lármától p(ed)ig Tavaszig nem felhettü(n)k, akkor ha megzöndül az erdő meg válik [Pata K; BfR Nábrády István lev.]. 1774: küldött 1768ban égy Malom követ Egerbegyig hogy vigyem ... a nagy Csányi völgyben el szaladván az Jég az Sárban maradt ... eő keme aszt mondotta had maradjyan Tavaszig míg meg jobul az ut de addig az ideig el lopták azon Malom követ [Keszű K; KS. Barta János (40) jb vall.]. 1791: Azt hallottam az Olah országi Gazdájoktól Vladujtól ... mondani a Szeplaki Gazdak(na)k a mint látom Tavaszig égy Marhatok Sem marad, mivel Tibosok, már és feleis gusás [SLt évr. Popa Dumitru (45) jb vall.]. 1815: azon sok reparatiokra, melyeket azon Telkekre kel tenni sok fáradság kívántatik, úgy hogy egészen Tavaszig azokon kel foglalatokodniok [Szamosújlak Sz; Ks 90 Rátz Dániel lev.]. 1823-1830: Csakugyan én Öccsellájának válaszoltam, s megirtam, hogy már az új fél esztendőre is a professzoroknak befizettem s kurzusomat folytatni elkezdtem, tavaszig nem indulhatok [FogE 217].

Szk: ez jelen való ~ig. 1733: concludaltatot volt hogy ez jelen való Tavaszig, rákészülvén ki ki p(rae)tensiojára, veris Documentis edocealja [Kiskerék AF; JHb XXVI. 44] * jövő ~ig. 1800: méltotassék ... a tudva lévő Capitalist nállom hagyni, talán az Istenn réá segilt, hogy jövő tavaszig valahonnan valamiből ki csinálhatom, és akkor becsüllettel kedves Bátyám Uramnak bé számlálom [Köröd KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.] * a múlt ~ig. 1760: egy szolgáljával a leveit összeszűrűvén, ezelőtt három esztendővel beszökött Moldovába s a múlt tavaszig mind odalakott [RettE 111]. 1797: Ezenn Erdő a' múlt Tavaszig mind vágatot, hordatott ... mig osztán végképpen el fogyott [Szentgotthárd SzD; WassLt conscr.]. 1843: Néhai Béli László Ur ... ezelőtt mint egy 7. esztendővel a' kérdés alatti Helyet újra béborozdoltatta, s egy részin szántotta fel a' Deresztés maga számára, 's bévetette Törökbuzával, 's kölessel, 's úgy használta békességesen, más része pusztán állott egészen az mult Tavaszig [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolgálamber vall.].

5. ~ra (piná) la primávará; bis Frühling. 1623: Keouet ez telen hordasson menel teőbet hordatthatt hogy tauazra

juttuan arra ne legyen gongia [UF I, 120]. 1670: Az császár s az füvezér is tavaszra bejűnek az portára [TML V, 110 Székely László ua-hoz]. 1704: Az én Istenem adja, hogy elhagyott fecskéimet is láthassam meg, minekelőtte még a fecskék elmennének, amint a nyári madarak tavaszra hazakerűnek, mi is régen laktunk édes földünkbe meheüssünk békességben [WIN I, 73]. 1722: Tavaszra jobbanis perlustalhatnók és Aperialhatnais Fodinát, mivel olyan helyen vagyon [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1776: (A bányászok) féltélig más fél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént [Torockó; TLev. 7/5]. 1803: azon étzaka el fagjott a föld és már tavaszra marad az Alakor vetés [Adámos KK; Pk 5]. 1822: a' köz kertet ... végig Tavaszra kelve, jól és Emberül ... meg tsínáltatóm [Mv; Told. 23].

Szk: ~ra kelve. 1565: Király jó tavaszra kelve nagy szertelen indula, mert a török immár feljött vala király segítségére [ETA I, 23 BS]. 1657: ha Isten adja, tavaszra kelve, mihelyen az ló az fűben haraphat, személye szerént megindul, és az német királynak ... kapuja előtt vonsza fel sátorát [KemÖn. 184]. 1669: Hirdetik azt is az moldavai bojérok, tavaszra kelve az török minden bizonynyal Kameniczet akarná megszállani [TML IV, 564 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1771: az mult Esztendőben az Batrinai Lakosaknak szénabeli kostyak el fogyván, az Marhájakat Tavaszra kelve fa rúgyivel táplálgtatták [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6] * jövő ~ra. 1876: A Torony és templom aljának vakolása a jövő tavaszra maradt [Holtmaros MT; ETF 107. 20].

6. ~kor tavasszal; la primávará; im Frühling, frühjahrs. 1681: Az mint a Molnar mondgia, Tavaszkor szoktak kezéhez adni az disznot hizlalni, es hidegh öszig hizlattatják a' Tisztek | Uj Bánya ... Vas kö olvasztáshoz valo Kemence (: mellyek ighen meg romldoztak, es Tavaszkor helyettek mas kellene :) [Vh; VhU 576, 580]. 1688: Mez(ne)k vevetenek fel: Anya és Raj mehek ex Alvear. nrő 77. Az Tavaszkor holt meg ex Alvear. nrő 15 [Fog.; Ut].

Szk: az elmúlt ~kor. 1747: a' Falu adott vólt az elmúlt Tavaszkor nékem egy darabocská helyyet [Kismuncsel H; Ks LXII. 20].

7. tavaszi időjárás; vremea din această primávará; Frühlingswetter. 1708: Ezen esztendőben a tavasz igen kellemesen viselte magát, sok szép Isten áldásinak mutatásával [Kv; KvE 252 VBGy]. 1813: a mostani esztendő termései ... a buzaba ... vagy nagyon léhasok vagy igen ritkák és aprok, a török buzába ugyan még kétségesek, de mivel a Tavasz mostohasága miat nagyon el késtek annál fogva a Canicularis napokba apron lépnek bé gyaníthatobb a vékony reménységek [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

8. tavaszgabona, tavasszal elvetett gabona; cereale de primávará; Sommergetreide. 1659: Kegyelmed viseljen gondot odaki való kicsiny jószágomra, parancsolná meg is odaki való gondviselőmnek, hogy mindenféle tavaszt vetessen, a mennyit vettethet [TML I, 327 Árva Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1687: nem is terem mindenűt meg az ősz gabona Máramaros(ban) han(em) inkább tavaszt vetnek [Máramarossziget; Törzs.]. 1711: Tavasznak valo földeket sém ugaroltathatok ura(m) élegendőt (!) mert Csikból nem jően (!) élegendő okór [Ksz; BCs]. 1718: az sok szarasság mia(n) a buza vetések sem nőhétnek, s Tavasz (!) ki sem kelt [O.csesztve AF; Ks 96 Agoston György lev.]. 1729: az ősz Buzát be hordattam, az ősz Tavasz es Tiszta tavasz még kőn vagyon, az Zab aratlan [Szamosfva K; Ks 99 Fogarasi János lev.]. 1756: Hegjek között lévén

az Falunk határa fél termékenyű helynek lehet itilni vetvén Többire Tavaszt [Lungsóra H; JHb LXX. 2. 104]. 1768: Conventionatusok(na)k Vetni Tavaszt ... Ménes Pásztor-nak Metret. 03 [DobLev. II/390. 4a]. 1774: Ezen esztendő Isten jóvoltából eltelték, melyben is gabona bővön termett szalmájában, de az tavasz felette terméketlen, őszt pedig a szegénység a múlt esztendőben majd semmit sem vetett volt [RettE 341]. 1813: Mikor a Jozság Arendába adodott, azon Esztendőben mind az őszt Gabonának, mind a Tavasz-nak jó termése volt [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. 1818: Az őszt Buzánkis igen szép ... a Tavasz nagyon Borsós [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

tavaszalakor tavasszal elvetett búzafajta; alac de primăvară; Sommerweizen. 1805: A Brányitska nevezetű Helybe vagyon vetve Tavasz Alakor [Buza SzD; LLt 124. 31].

tavaszalakor-vetés tavaszi búzafajta-vetés; semănătură de alac de primăvară; Sommerweizensaat. 1682: őszt Arpa vetés ... őszt Alakor vetés ... Tavasz Alakor vetés [Mező-bodon TA; BK 27 inv.].

tavaszárpa tavasszal elvetett árpa; orz de primăvară; Sommergerste. 1672: Kglmes Aszonyom, az buza aratast Istennek hala el végeztem ... az mostani el mult télnék rettenetes kémensege miatt remensegen kívül lőtt ... Tavasz Arpa öt száz Kalongya. 500 [Katona K; Ut]. 1717: Tavasz árpát arattata(m) Gel. 261 [Buzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.].

tavaszbúza 1. tavasszal vetett búza; grîu de primăvară; Sommerweizen. 1587: Vetettwnk volt ket keobeol tauaz buzatis remelywk hogy talam lézen az ket keobeol vtan Cub. 10 [Kv; Szám. 3/XXXII. 3]. 1590: Az Haaz zűykse gere Eorlottem kobil Buzat 3 ... Tauaz Buzat Eorlottem meg Az hazhoz 4 4/3 [Kv; i.h. 4/XVII. 1–2]. 1647: ezen házba az földre töltve Tauasz buza Cub Sax No 4/1 [Solyomkó K; SLt 5]. 1664: Itt nincsen búzavetés öt köből tavaszbúzában több és huszonkét köből árpánál [TML III, 105 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1686: En magam penig adosa vagyok Butyka sogor U(ram)nak ... 3 véka tavasz búzával [Kv; PatN 53a]. 1694: Tauasz buza Juditnak iutot metr. 5 [Kilyén Hsz; BLt]. 1711: tavasz buza több ném lett négy száz eötvén két kalongia, tavasztis arattattam két száz hatvan kalongiat [Szentlélek U; ApLt 2 Borcsa András Apor Péternéhez]. 1751: A Kő hidnál elegyes rosos buza G: 19 ... A Repcsen szerb(en) Tavasz buza G 14 [Esztény SzD; Told. 25]. 1768: Dézmáb(an) ingrédialt Ajtonból! őszt és Tavasz Búzá 93 kalongya 18 Kéve [Dob Lev. II/390. 2a. — *K]. 1797: Annó 1797tik (!) esztendőben Hivattattam az Grof Teleki László udvarába Régyi-usnak felmértvén valamí tavasz Búzá 27 véka [TKI]. 1801: (a) Jobbágyok és 'sellérek ... őszt és Tavasz Búzá-ból, Török búzából, Zabból, Alakarból, Kenderből ... tize-det vagy Dézmát szoktanak adni az ő Földes Uroknak [Aj-ton K; EMLt conscr.]. 1854: az Völtsi völgy északába ... most tavaszbúza és zab fog vetődni [M.köblös SzD; BetLt 3].

Szk: majorság ~. 1732: a Kamarában edgy szakaszos kasban, Majorság Tavasz buza [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 51]. 1743: Erkedí Majorság Tavasz buzabol ... ingrédialt buza szemöl Cub. 57 [Szászkerked K; LLt]. 1786: Majorság Tavasz buza Asztagb(an) vagyon Gel. 240 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * *tiszta ~.* 1799: Hetven

négyszéke Tiszta Tavasz buzát vetni ... Melyett hogy kezem alá vettem aztott bizonyítom [Mezőbodon MT; IB. Zollya Péter kezével]. 1813: el adott ... Sibon 296 véka tiszta tavasz buzát per 1 f. 24 x [CsH 4b]. 1834: tiszta tavasz buzát percipál 247 vékát [Somb. II].

2. tavaszbúza-vetés; semănătură de grîu de primăvară; Sommerweizensaat. 1722: Az körös padgya(n) valo Lab-földb(en) őszt Tavasz buza [Katona K; EHA]. 1767: az Len mellett Tavasz Buza a hegy tetőig [Mezőbodon TA; EHA]. 1771: a tavasz buzák is el száradtak s meg hitvánkoztak; mindazáltal a miképen tetzett l(ste)nnék hagyni a M. Ur Gabonáit helységünkben, nem lehet Panaszuink [Esztény SzD; Told. 5a]. 1774: Az Tavasz Buzát, Arpat egészen vgy el verte á jég hogy Semmi Sem jött belőle a mezőről [Mocs K; KS 16 Conscr.]. 1796: A Tavasz Buzak igen meg Reptse-nesedtek, gyomlálni sem lehetett meg edég a sok eső mián mihelt az idő engedi eztis ki gyomlálatom mingyárt [Banyica K; IB. Gombos István kezével]. 1837: Tavaszbuza ... mostan kél [Nagynyulas K; TGsz].

tavaszbúza-aratás tavaszbúza aratása; seceratul/seceri-şul grîului de primăvară; Sommerweizen ernten. 1818: a Tavaszbuza aratást ma végzettem, Melynek hasonfele Borsó lett, holott az őszt Gabonák szép Tiszták mind [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. 1837: azon gazd-aszszony a kérdett időtől fogva Tavaszbuza aratásig lévén hogy az utrizált aszszony Kolosvárról kijött a gazdasz-szonyt Czirmolni szidni motskolni kezdette, s akkor kén-te-len volt a szolgálatról fel mondani [Dob.; BetLt 1 Pákei Dánielné Benkő Súsánna (40) dominális bíróné vall.].

tavaszbúzasztag tavaszbúzából rakott asztag; stog clădit din snopi de grîu de primăvară; Sommerweizenfeime. 1750: Ezen Tavaszbuza Asztag mellett vagion egy ma-jorság Arpa Asztag [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3].

Szk: majorság ~. 1771: A Majorság tavaszbuza Aszta-got el tsépettettem, melyben vólt 65 kalongya lett Eleje 37 véka Rostálva [Esztény SzD; Told. 5a].

tavaszbúza-asztagocska tavaszbúzából rakott kis asztag; stog mic clădit din snopi de grîu de primăvară; kleine Feime aus Sommerweizen. 1812: Egy Tavasz Buza Aszta-gotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11].

tavaszbúzabeli tavaszbúza; de grîu de primăvară; (et-wa) aus Sommerweizen. 1805: Czikudon*: őszi Rosz (!) s Tavas buzabéli vetések szűkebben termet a közép szerű terméknél, mivel gazos, ősözges, és lécás [Torda; TLt Kö-zig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével. — *TA].

tavaszbúza-kalangya tavaszbúzából rakott kalangya; clăie de snopi de grîu de primăvară; Sommerweizenman-del. 1592: Most vagion Asztaga tawasz buza Kalongia Nro. 75 [Kv; Szám. 5/XII. 1].

tavaszbúzaszalma tavaszbúza szárából lett szalma; paie de grîu de primăvară; Sommerweizenstroh. 1789: Baresden 30 kalangya Tavasz Buza Szalma [Branyicska H; JHb XXXV/65].

tavaszbúza-vetés tavaszbúza vetése; semănătură grîului de primăvară; Sommerweizensaat. 1745: Seminatio ... Tavasz Buza vetés Met. 30 [Karácsonyfva AF; Told. 18].

tavaszfélt tavasz táján; pe primávará; um/gegen Frühling. 1653: 1600 esztendőben tavaszfélt Mihály vajda igen nagy haddal Molduvára méne [ETA I, 54 NSz]. 1696: in A(n)no 1696ban Tavasz félt en vettem volt legistromb(a) Nehai Tek. Nem. Thordai Gabor Uramnak holmi res mobilisit ... magyar Bükksősn" [BálLt 71. — "AF]. 1715: vévén meg ... egj darab helljet ... végezetre Babailát a Gyogyiak Tavasz félt el tiltván tölle ... Babailának le tette az 50. forintot [Ponor TA; WH. Mamaliga Mihály (68) vall.]. 1721: az Tavasz félt fogván én meg egy Tolvajt ... akkorj meg fogásnak utánna tsak hamar az jobb lábomon az Inamon alol ki kezdét Sebesedni (; kétség kívül az eő barátitult rontattattam meg :) [Ne; Ks 95 Jenei Mihály lev.]. 1731: az el mult 1730dik esztendőben Csicso Kereszturott Tavasz félt Celebrált Generalis Girás szekin az ... V(a)r(me)gienek ... Varosunk érdemes Hadnagigjai Perceptor és Erogatori Mgos Fő Ispán Urunk(ak) és az Nemes V(á)r(me)gyenek tartozzanak nem Csak a Quantumrul hanem etiam de extraordinarys Rationinálni [Dés; Jk 409b]. 1737: Kivált képpen való szükségünk miatt alázatos Instantiánkal találtuk volt meg a Tavaszfélt a M. Excelsum Regium Guberniumot [Dés; Jk 483a]. 1754: Alsoné Asz(sz)onyom a közelebb el mult esztendőben Tavasz félt gypultette bé a Major ház nevű helyben lévő Tanorokat [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1763: Mányika luon edgyik Fiával a' Tavaszfélt találtam s láttam hogy vágtak ... ő Nga utrizált Also Erdejéb(en) három szekérre való fát [Gálfa KK; Mk VII. 1. 49 Székely János (46) jb vall.]. 1776: Ugy külemben Ezen folyo Esztendőben a Tavasz félt Tanáltam ... eő Nagyságak egyben fályo Erdeji között orozva Le vágott és egy rakásban rakatt 100 Gömbölyű szőlő karoknak való fát [A.kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb sitár vall.]. 1782: 'A Tavasz félt Valaki Valamely Határt jártae ...? [K; SLt XLII. 5. 5 vk]. 1793: A Szent Peteri ... Szántó és Kaszálló Földek ... Conscribáltattak ... 1793-ban Tavasz félt [TSb 51]. 1798: Leányai ... osztatták fel egy más között a Nehai Mlgos Szűlejekről maradtott jokat Josszágokat, most a Tavasz félt [Szentháromság MT; MvLev. 9]. 1800: Lezak András és Makai István vágtak és hordották el ezen Esztendőben Tavasz félt az kezdett Szőlő Tetejin lévő Bakras fát [Ádamos KK; JHb XX/19]. 1801: láttom a Tavasz félt, hogy az Határ Pásztor Jámbor Vaszyly, bé-hajtotta a Josef Mihály negy ökrét, a Nagy Erdőről [Koronka MT; Told. 10 Kis István (55) szabad székely vall.]. 1814: Tavasz félt a' midőn már az idő melegedett, a' Bogja vagy Kalongya Széna el lévén tépve, vagy vágva, a Bogja teteje le dőlt a' Szolgámra, ugy hogy Szinte oda ölte [Dés; Ks 79. 29. 794].

tavaszfördülő határfördülőbeli tavaszbúzavetés; porjuine de teren/solă cu culturi de primávará; Sommerweizensaat in einem Bodenteil. 1853: midőn pedig ott tavaszforduló van, török búzám benne a' körülbe lakok és marhákat által többnyire legázoltatik, 's így költséges munkálataim mindannyiszor füstbe megy [Kv; Pk 3].

tavaszgabona 1. tavasszal elvetett gabona; cereale de primávará; Sommergetreide. 1673 k.: Tavasz gabonát tizenhat vékát vessenek, á szerint á mint á Praedikator akar vetetni [Medgyesfva MT; MMatr. 73]. 1719: sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lőtt [Cszs; SzO VII, 261]. 1722: pulyva kedviért Haricskát és egyéb Tavasz Gabonát kellett eddig Csépetetni [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1732: Ezen specifikált Jobbágyok Tavasz Gabonát még nem

vetetennek, ősz pedig keveset [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1741: Ezen nemes Gyergyó széknak az idei terméketlenségeit mind ősz és tavasz gabonájával bő mértékben fel kell adni [Gysz; SzO VII, 412]. 1802: A' köztapasztalás szerént ezen Esztendőben mind az Ősz mind pedig a Tavasz Gabonának termise a' Szántovetők reménysegeinek meg-nem felelvén ... szükségesnek látta ezen Királyi Fő-Igazgato Tanács a' Gabonabéli Pálinka-Főzést ... el-tiltani [Borb. II gub-i nyomt. rend.]. 1843: az ugy nevezett Dirmoszka porondján ... lévő porondos Helyet ... hol Töröküzával, hol kölessel, hol egyéb Tavasz gabonával bevetették [BLt 9 Molnár Györgye (60) disunitus jb vall.].

2. tavaszgabona-vetés; semánaturile (de cereale) de primávará; Sommergetreidesaat. 1753: A Bácsfalusi Lakosoknak ez mostani 1753ik Esztendőben az Esső és ár-víz miatt Jösszágokban ... Tavasz gabonáikban ... esett károk rend szerint igj következnék [Bácsfalu K; PrAlt V. 29]. 1770: Az Tavasz gabona az árpán kívül az nagy szárazság mián igen apron marada ha csak az mostani esső meg nem neveli valamennyire [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1780: E' Tavasz Gabonának való Észkos, és gyakran (!) vizenyős Föld [Nagyercse MT; Told. 79].

tavaszhatár tavaszgabonával bevetett határ; parte de hotar cu semánaturile de primávará; mit Sommergetreide besamene(n) Erde/Bodenteil. 1639: az mostani tavasz határban veottem volna el menesekett [HSzj tavaszhatár al.]. 1724: az melj ősz földeket tavasz búzával bé bormaltatott, azok választott jok, ellenben az tavasz határban mind tavasz buza, mind egyeb tavasz retentő gyir az Zab az legjova meg edgy arasz [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1733: in A(n)no praeterito 1732 Isten eo sz. Felsegének sulyos ostorozo kezeit az nagy Jég esső mia tapasztalván helységünk, melyis az Tavasz határunkot annyéra el rontotta volt hogy Semmiféle vetésünk(ne)k hasznát nem vehettük [Kilyén Hsz; MvRkLev.]. 1769: a tavasz Határban ... Semmi marha nem maradtott volt azon a helylen [Bögöz U; IB. Kis György (40) szabad személy vall.].

tavaszi 1. tavaszra eső időszak; periaodă de primávará; Frühlings-, frühjahrs-. 1597: Wtchinalokatis ew kegmek walaztottak myerthogy az tavazy ideois lassan lassan el keozelget [Kv; TanJk I/1. 292] | ez Jelen ualo 1597 ezten-dőben ugj mint tauazj szent kereszt nap taiat [UstZ 12/25]. 1608: az el mult 1607. ezten-dőben tauaszi zentkereszt napi sokodalomkor [i.h. 19/14]. 1625: Tilalmat teottek az fel peoreosek ellen ... Tawazy Zenth kereszt nap tawat [i.h. 91a]. 1700: Die 14 Marty A(n)no 1700 Iste(n) akarattyabol á dolog tevő tavaszi napok be köszönvén a' munkasok diurnuma limitaltott e' szerint" [Dés; Jk 305b. — "Köv. a fels.]. 1715: (A malmot) csak Tavaszi és esső üdő malmának mondathatni, de száraz üdőben nem forogh [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1727/1777: Az időnek rövidsége és mostohasága pedig nem engedvén azt, hogy most" á mezőre erdős és szőlő hegyekre osztzni kimehessünk, meg egyezett akarattal es atyafiak rendelik, á jövő, és közelebb in A(n)no 1728. következő tavaszi időt azoknak subdivisiojára [Vaja MT; DobLev. II/505. — "Nov. 20-án]. 1746: Nagy Szárazság lévén mint tavaszi időben, és szeles üdő erre nézve determináltott hogy senkiis se Vásárban, se sokadalomban se pedig lakadalomban Városunkon Lővőldőzni, es Dohanyozni az Utzán és Udvaron ne mérészely-

lyen [Torda; TJKT III. 25. — *Ápr. 17-i hat.]. 1755: Csős Török buza ... approb el hitvankodot rideg sertések táplálásokra egész Tavasz kikeletig az Darabontok által költ el 40 köből 3 véka [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. 1811: Az első tavaszi ujj hód' derülése Az az idő, melyen a' Csitkók' nyirése Végbe megyen [ÁRÉ 146]. 1840: A' ... kezések ön feleletekre és tellyes kifizetés terhe alatt az egy egy esztendőre illő 500 ~ öt száz váltó Rforintokat pontosann nékem fizessék bé két versen; vgy mint felét a' tavaszi K. Monostori vásár napján, vagy is Május 16kán; a' más felét pedig Szent Mihály napkor [Torockó; Bosia].

2. tavasszal jellemző; de primávará; frühlings-. 1697: Isten Kegyelmeiből a' Tavasz kivanatos napokkal a' szőlő munkájának ideje eljűvén communi consensu deliberative vigeztük [Dés; Jk]. 1784: ezen a földön igen alkalmatlan Tavasz idő jár, küllem(en) ugy látom hogy az idén minden dolgok vgy mutatják magokat, hogy szűk esztendő legyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1823–1830: 24-ik március. Hálából! megint visszasétálunk Lipsiába délig, kevés tavaszi esővel, szelessel [FogE 193. — *Értds: Halleből].

3. tavasszal történő/végzett; care se face primăvara; Frühjahrs(arbeit). 1664: Ezek jo darab időtől foghva lovok hátán szolgálháltak, noha az tavaszi perlustratiokor sem az utan semmit sem producaltak [UF II, 290]. 1720: Eddig az Avar, Csérék és Erdők tavaszsi gújtotgatási miat sok károk estenek, vgy a' sokáig tarto szarasság után nagjobbak éshetnek [Beszt.; INyR gub.]. 1746: egy darab szőlő avituma ... a' tavaszi munkáját végbenis vitette [Torda; TJKT III. 78]. 1763: Mivel már a Tavasz munka be érkezett én az időt otan sokaig nem tölthetem [Koronka MT; Told. 33/27]. 1791: Sármason két szakasz széna lévén ... az mostani Tavasz munkára Béres ökrök számára 2 ölet meg hagyattam [Kercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Jánoshoz]. 1796: It a Kopándi Fogadoban pálinka elég vagyan Baris vagyan meg a Tavasz osztály előtt ki tott Barbalis (!) vagyan még [Koppánd TA; GyL. Csia Mózes lev.]. 1803: Hogy tavaszi és őszi bejárások mindenik pásztor maga számadása alatt lévő nyáját (: más nyájjal egybe ne bocsátván :) külön jártassa és őrizze [M.hermány U; RSzF 192]. 1808: A nevezett rész Jóság által adása mentől hamarabb essék meg mielőtt ezen téli havas idő el takarodik hogy a mezőn a barázdákat distingválni lehessen hogy a maga idejében a tavaszi illő majorkodás meg eshessék [Ne; DobLev. IV/921]. 1844: már nints mit vámi tsak menni kel, mert a' kert a' nyakaman meleg ágy s minden tavaszi dolog [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1850: a' tavaszon szőlőm munkájának meg késését látva az első tavaszi ki hajtásra és kapálásra 15 váltó forintot adtam kezébe [Ne; DobLev. V/1327 Dobolyi Bálint kezével]. 1866: A tavaszi rendes R. 'synat Gyaluban fog tartodni Bőjtmas hava 13-án [Gyalu K; RAK 107].

Szk: ~ búzavetés. 1772: az Erdőhátságon ... a' Tavasz Buza, és Zab vetés vagyon nevezetesebb bővség(en) [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szab. kezével] * ~ gabonavetés. 1792: azon Márkodi* Ekkla ... a' Papnak tartására ... adjon ... 8 köből Buza ferőjű földet ... Őszi vetésre, 4 köből ferőjű; Tavasz Gabona Vetésre, egy köből ferőjű Kender Vetésre [MMatr. 452. — *MT] * ~ legeltetés. 1756: az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhoktól obvenlio beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szókták venni [Déva; Ks 101] * ~ maglás. 1732: A Mester ott(an) lakvan obligalak magokat az inco-lak arra, hogj egj egj nap tavaszi maglas ala, ugarlaskor is

egj egj nap delig valo szantassal meg segellik [Körspatak Hsz; SVJk] * ~ szántás. 1666: Tavasz szántáson Ugarlason kaszálon Aratason ösz vetésen el vegezetigh tartoznak az Urnak minden nap continualni szolgálattal [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]. 1756: Balog Uram ... ugar szántáskor s Tavasz szántáskor is elő kigyelmeis szántatot ugyan az maga ekéjivel [Szelnice SzD; TKI Kíngye Tanaszia (33) jb vall.]. 1765: mikor Paszaroly Lapadátot Grék Kosztántin verte hogy váloztattam őket s közikben állattam huzot rajtam két Napi Tavasz szántást 6 poltrát Eget borra, s 1 halat [Marosbogát TA; Mk V/V. 97 Tabakár Juon (50) zs vall.]. 1849: Tavasz Szántást tettenek Dan Tenászi 1 ... Csimojás Maftyéj 1 [M.köblös SzD; BetLt 3] * ~ szántás-vetés. 1653: Isten a tavasz szántásnak vetésnek idejét elő hozván ... Jóságomból két ekéket boczyássanak jo készülettel, jo nyolcz nyolcz ökreökkel bé az tavasz szántásra vetésre egy hétre [Cege SzD; WassLt] * ~ ugarlás → ~ szántás * ~ vetés. 1605: Az mi az tawasz vetest nezy az regy Jo modot köüetü(e)n ö kk varossúl vegeztek, hogy a' ky vetny akar az Őzj vetes köziben vessen [Kv; TanJk I/1. 502]. 1692: az tavasz vetés meg emésztették [HSzj sáska al.]. 1732: a Tavasz vetés léhas Szokott lenni, az Árpa és Zabis ritkán terem, mert azt az bolha el vesztegeti [Kóród KK; Ks 12. I]. 1775/1781: mikor ide jöttem az előttem vólt Tiszt, a Tavasz vetéshez nem fogván, én tsak a Tavasz vetést vettettem, most pedig még a Tavasz vetést el nem végeztem [Algyógy H; JHb LXXI. 3] * ~ zabvetés → ~ búzavetés.

4. tavasszal elvetett; care a fost semănat primăvara; im Frühling besamen. 1640: Dezmayok. Mindennemő Eősi es Tauaszi Gabonayokbul dezmat adnak; melybeől a' Zasz Papnak quarta jar [Bethlen F; UC 14/48. 17]. 1659: Kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, intse meg Kegyelmed, tavasz veteményt eleget vettessem, lencsét, borsót, egyebet is, kerti veteményt is [TML I, 369 Árva Bornemisza Susa Teleki Mihályhoz]. 1689: fel szántá a falu azt a helyet, s be vette tavasz vetemenyél [A.karácsonyfa AF; Told. 31]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Mind ősz Tavasz vetemenyből Quarta [Komlód MT; GörgJk 169]. 1726: a vizen tul lévő határ tilalmasban tartassék a Tavasz minden féle gabonának és kendernek fel takarodásáig [Dés; Jk]. 1728: A predikátor, mester földéit peng ősz mag ala kettzer tavasz mag ala egjszer tartozik meg szantani az Eccl(esi)a mas Eccl(esi)ák jo szokasa szerint [Zalán Hsz; SVJk]. 1731: mig azon Tavasz Gabonák fel kelhetnek, mind addig Tilalmasban tartjuk [Dés; Jk]. 1814: Minthogy pedig azon Rosnok, Gajdovány vagy is bolondito buza ezen Hazában az idei tavasz gabona között ... azon, melyet sem rostálás-sal, sem mosás által nem lehet tökkeltesen a jo féle gabona között ki választani, hanem tsak szemeléssel, oly moddal t.i. ha fél annyi buza, vagy fél annyi törökbuza köze elegyittetik [Dés; DLt 1014].

Szk: ~ árpa. 1636: szab s tavasz Arpaval, es Alakoral ... let Na(gysa)gos ur(ám) 210 Kalongia [Teke K; BK. Simon György tekei dézmás kezével] * ~ búza. 1678: Őszi buza Dezmá Gel 6. Tavasz buza Dezmá Gel. 6 [Alvinc AF; UtI].

5. tavasszal kifejlődő/virágzó; de primávará; im Frühling blühend. 1778: Soha nem érem, hogy Januarius mindvégig ily lágy és meleg idővel teljék el, úgyannyra, hogy ... az emberek szántottak-vetettek, a mezőn tavasz virágok virágoztak [RetE 384].

6. tavasszal született; care s-a născut primăvara; im Frühling geboren. Szk: ~ borjú. 1816: üsző 2 Tavasz Borja 13

ezek közül 4 ökör 9 üsző [Szamosfva K; Born. III. 23] * ~ *ememalac*. 1684: Tavaszi Erne Malac nrő 43 [Szűv; UtI] * ~ *kanca*. 1679: Ez Tavaszi Kancza nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 117] * ~ *kanmalac*. 1679: Ez idei Tavaszi Kan malacz 4 [uo.; i.h.] * ~ *malac*. 1776: minden sertéstől den. 7 pénzt, két sertéstől egy kenyeret, egy tavaszi malactól den. 3 vagy egy ejtel gabonát, ha pénzt nem ad [Taploca Cs; RSzF 188] * ~ *ökörbivaly-borjú*. 1794: Tavaszi kitsi ökör Bival borju Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17] * ~ *üszőborjú*. 1674: Tavaszi üsző Bornyu (!) nro 14 [Déva; Törzs.].

7. tavasszal készített; care a fost făcut primăvara; im Frühling erzeugt. 1623: Tauazzall pwnkeost vtan valo vasmapih zep tauazy saytokot niomyanak itt alatt [BGU 121]. 1654: ada neki ... egy cöregh tauaszi es egy eösi szep saytott [Msz; LLt]. 1826: A' Tavaszi Borok nagyon savanyok [Mv; Told. 7].

8. tavasszal használt/igénybe vett; care se foloseşte (numai) primăvara; etw was nur im Frühling benutzt/gebraucht wird. 1618: Egy nap a vajda igen megvendégele egy igen szép kertben egy tavaszi levélszín alatt, és Kamuti uramnak egy szép kék lovat ada ajándékon [BTN² 82].

9. tavasszal beszolgáltatott; care a fost predat primăvara; im Frühling abgegeben. 1700: Polyena ... Proventus: Pasit, tized, eösi, tavaszi dezmaja, vajdezma, strongha per omnia, ut in Szent Miklós | Tertius processus superior Verchovinensis. Zavacka ... Eoszi tavaszi vetes dezma [Maksay, Urb. 579, 586].

10. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: tavaszgabona; cereale de primăvară; Sommergetreide. 1640: Szanto folde mind a ket mezőre eösi es tavaszi vagion 30 köbölre valo reti 5 szekerre valo [UF I, 777]. 1651/1687 k.: Proventus Pastoris ... Mindenik fordulora szántanak, vetnek mind ösztit s mind Tavaszi [Selye MT; MMatr. 215].

◇ Szn. 1859: csizmadia Tavaszi Ádám [Dés; Rak 104]. 1879: Tavaszi [PLev. 46 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

tavaszmajorságbúza majorsági tavaszbúza; grüu de primăvară recoltat într-o măierişte; etwa meierhöfische Sommerweizen. 1761: Majorság elegy Buza Metr. 314 Tavaszmajorság Buza Metr. 13 [Szpring AF; JHb XXIII. 31. 34].

tavaszdodik a se face primăvară, a se împrimăvara/deprimăvara; Frühling werden. 1710 k.: A mű lovaink sok másokéhoz képest jóllaktak ... hogy tavaszdodni kezdék, nádjövét gyökereitől adtunk nekik [BÖn. 564].

tavaszcsoz tavasszal elvetett rozs; seară de primăvară; Sommerroggen(saat). 1676: Tavaszcsoz Ros Cub 11/2 [Porumbák F; UtI]. 1692: Egy szűszék tele tavaszcsozossal [Szarhegy Cs; LLt]. 1701: Somjon lét buza 28 köböl tavaszcsoz lét 19 [Somlyó Cs; ApL 6 Lakatos András Kálnoki Sándoréhoz]. 1730: edig vetetem ... 30 köböl tavaszcsozot [Kercsóra F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1752: Tavaszcsozot vettem három köböl [Somlyó Cs; ApL 3 Bőjte Lőrinc Apor Péterhez].

tavaszcsozvetés tavaszcsoz vetése; semănatul searei de primăvară; Sommerroggensaat. 1730: egyeb naturalat az mi lehet eddig is küldöttem Mlgos Gróf) Uram poroncsolatya szerint az az szegenység remenkedet hogy ne külgym

hadd vessenek ... mivel most ideje az tavaszcsoz vetesnek [Kercsóra F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

tavaszcsozvetés tavaszcsoz vetése; semănatul cerealelor de primăvară; Frühjahrsaussaat, Sommersaat. 1640: az Tavaszcsoz vetes az predicatornak nem az eztendejenek vegében, hanem kezdetiben szokot lenni [SzJk 49]. 1674: Tavaszcsoz Vetes. Zabot vetettem kétt helyre köblől 48/ [Déva; Törzs. fej.].

tavaszcsozvetés 1. tavaszcsoz elvetése; semănatul cerealelor de primăvară; Frühjahrsaussaat, Sommersaat. 1640: az Tavaszcsoz vetes az predicatornak nem az eztendejenek vegében, hanem kezdetiben szokot lenni [SzJk 49]. 1674: Tavaszcsoz Vetes. Zabot vetettem kétt helyre köblől 48/ [Déva; Törzs. fej.].

Szk: ~*kor(on)*. 1590: Az Tavaszcsoz vetes koron, Myert hogy nem volt az Baromnak ellesege oztottam az zegensegnek eol 2 [Kv; Szám. 4/XVII. 12]. 1605: ebbe az eztendeoben tavaszcsoz veteskor az megh zantasert az maior potentian hiuk [HSzj szántás al.].

2. elvetett tavaszcsoz elvetése; semănatul cerealelor de primăvară; Sommeraussaat. 1576: A faluk határai 3 forduloban lévően felosztva ... mindenik forduloban Két esztendőben egymás után u. m. az elsőbe ösz, másodikba tavaszcsoz vetéssel használtatik. A 3dik esztendőben nyomásban marad [HSzj nyomás-határ al.]. 1580: az Kayanto wölgyebe ket lab feoldet mind a' ket oldalon megh zabadichyanak tazaw vetesnek [Kv; TanJk V/3. 212a]. 1602: Tavaszcsoz vetes wagon hat darab [UszT 19/53]. 1687 k.: Ha az ökrös ember Tavaszcsoz vetést nem szántana vetne, alkudgyék a Praedikátorral a mint a Zab ereszt [Havadtó MT; MMatr. 143]. 1694/1770 k.: adnak ... egy öreg köböl búza vetést, egy kis köböl tavaszcsoz vetést [Keszű K; SzConscr. 155]. 1711: Tavaszcsoz vetest né(m) vetéthetém többet 31 köböl Zabnál, és edgy véka Arpánál [Vacsárcs Cs; BCs]. 1732: azonn Communis földeket és Labakot fel mérven, melyben ... Torók Buza és egyéb Tavaszcsoz vetes vagyon ... méretetett ... Ezer száz ötven ölr [O.bogát AF; JHb XXVI. 59]. 1745: Tavaszcsoz vetes: ... Lentse Met. 1. kup. 4 ... Borso Met. 1 [Besenyő AF; Told. 18]. 1748: ritka és nyomoru vólt a' tavaszcsoz vetes ... elig tudtuk a Sarloval felszedni [F.karácsonyfva KK; Told. 56]. 1791: A más Láb Föld ... melybenn tauaszcsoz vetes vólt [Mezősámsond MT; Berz. 15. 9]. 1835: Minthogy most a Jozságcsoz feles szamu ösz, tavaszcsoz minden fele szép vetésekkel ment az Arendator Ötsém kezébe által tehát ezennel köteleztetik ... hogy az utolsó Esztendőbe egy általom kinevezett biztosom előt ugyanennyi szamu magot ... be vetni és ... vetéseket adni viszsza [Sófva BN; Somb. II].

Szk: *szegény* ~. 1797: minthogy már a hordás ideje el következett volt, meg kaszáltatta a hol jobbacská volt (: minthogy igen szegény tavaszcsoz vetes volt benne :) azt békességesen haza is vitette [Ne; DobLev. IV/790. 2b Timár Silip (40) zs vall.].

tavaszcsoz tavasszal elvetett zab; ovăz de primăvară; Sommerhafer. 1756: Csolti Jurka Stefánnak adat Balog Uram az Cövári (!) pusztáb(an) Dézma alá Tavaszcsoz Zab alá valo egy darab földet [Csolti Szt; TKI].

tavi l. tói

távirat telegram; Telegramm. 1880: Ma 6 órákor kaptam a táviratot, s hogy ne nyugtalankodj, azt sürgönyöztem, hogy „Megvan” [PLev. 70–1 Petelei István Jakab Ödönhez].

távírdai távirói; de telegraf; telegraphisch. 1862: a' Táviridai drotokon és portzellán csemetyűkőn, a' tudatlanok és rossz akaratu népek által sok károsítások tétetvén ... fel szolittatnak a' T Papok, hogy intsk a' népet, s világossítsák fel hogy hasonló kár esettől ovakodjanak [Gyalu K; RAK 73 esp. kl].

távól I. hsz 1. messze; departe (de ceva); weit. 1565: En keeth Eztendeoben hogy tawol wolta(m) Eorekseghemtewl semy haznáth ne(m) wehettem [BesztLt 5 Kontz Janos a lekenceiekhez]. 1597: Endres Reisz ... wallia Lattam az húst hogy az piaczon rea wywek, de mint hogy tawol walek, nem vigiaztam rea minemew hús volt [Kv; Tjk VI/1. 6]. 1610/1621: Bath. Gabor per notam Bogdan Ferencnek donalta volt ... iozagomot, ki be iktattais uolt magatt, mely Statutionak Contradicalok mindenkeppen mind magam, Maradekim feleségem atyafiai kepebe, mer akkor tauol leuen az statualaskor nem Contradicalhattam [Geréd TA; JHb XXXIX. 12]. 1623: Az Palotakbóli az karpytokot zedesse le tiztíttassa meg es az kik meg zakadoztanak varogattassa meg twryek igen zepen be es Rakyak zeöld hazb(an) be Aztalokra az faltoll Tawoll, hogy az Egerek meg Ne Rakyak [BGU 4]. 1656/XVIII. sz. eleje: a' Széplaki Ecclésiára valo gondviseléséből látván a' Párochiális házatt, illetlen es a' Sz: Egiháztol távol való helyen lenni ... ; ugjan a' sz: Egiházhoz közel való helyen adtam más házat érette [Szilágycseh; SzVjk 200]. 1663: Mint lehet az realis correspondentia azokkal, az kik távuly laknak, ha mi tölünk, kik köztök lakunk, titkolódnak? [TML II, 626 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1696: harmadfél láb föld ... Falutul távul liven ... az mostani emberek nem <elt>ek (?) [Cege SzD; WassLt]. 1736: Ha az temetőhely távul volt, az testet ... szekerem vitték ..., ha pedig az temetőhely közel volt, hat vagy nyolcz ember az testet rudakon vitték [MetTr 409]. 1758: az ősszel midőn veszekettek is en tavul lévén töllek nem halhattam mi kiben szittak Kosztandinak az birot [Czintos AF; TKI 19. 42 Gyiraszin Irinyia (44) jv vall.]. 1796: a' távul jutott részinek különös hasznát nem veheti [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1820: Udvarhelytől tavul lako Falusiak mely nagy területtel kel Marhainakat Szekereinket Czinálatlan utakon Udvarhelyre bé hajtannak, onnan hosszu Statoria mennünk [UszLt VIII. 8/68]. 1833: ugy találtuk, hogy azon Oculált Hely éppen a Határszélben, több Birtokosoké lévén a Városnak nagy incomodumára lenne ha olyan távul szakasztnák ki a Téglavető hely [Dés; DLt 904/1831 mell.]. 1861: Krasznától mintegy 1/8 mértföldnyire távul fekvő ... Malom [Kv; RLt O. 3].

Szk: igen ~. 1592: Im ertem hol adnak* de Jgen tauül vagio(n) ha kezem Jgieben adnal el venne(m) Zeretheo atiamffia Mihálj [UszT. — *Földet zálogba]. 1773: Régtől fogva Szándékozom Ngódnál Személyesen Udvarlani, de máj napig is beteges sorsom nem engedi, igen távul lévén lakása Ngodnak, most azért ezen levelem által udvarlok [Pálfa Cs; Ks 65. 44. 13] *jó ~. 1629: hatunk meghet ugyan jo tavul egy lecz meg Zeordüle oda Bakosok fele leon az Zorges [Kv; Tjk VII/3. 22] *nagy ~. 1662: vezér Sejdji passa a török hadaknak elejével elérkezett vala és a várhoz való közeljövételtől nagy sűrű álgylövéssekkel ellenkeztetik vala, ki az nap a váron es városon felül napkelet felől kerülvén, az erdők megett nagy távuly is megszállani kényszerített vala [SKr 589] *nem igen ~. 1775/1802: napnyugat felé nem igen távul ezen helyhez vagon Turka Paraalor nevezetű arkos hely [BSz; JHb LXVII. 3. 70].

2. a távolban, messze; la mare distantă (de vorbitor); in der Ferne, weit von. 1637: Lata(m) tauul hogy az Balyhane fiai mind harma(n) es Patkos Thamasis üzik uala fel az uto(n) Hidegh Giörgiöt es Zata Giörgiöt es hagigalliak vala őket megh [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Olah Janosne leanya Katalin jv vall.].

3. távolra, messzire; departe, la distantă; weit (halten). 1672: Baj ezféléhez szólani is, annál inkább, ha ilyen dolgokban mindenképpen való securitas meg volna is az haza és ú nagysága részéről, effélékben cselekedni, holott közel is nem óhajtja ember magát az szótól, annál inkább távuly menvén, mikor ura akarata szerint való dologban fáradozna, akkor esnék veszedelemben ide haza [TML V, 98 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1745: akkor mingyárt Gyanoban estem felöllek hogy nem jo emberek, mint hogy énis gyalog ember lévén az utból el tértek és hogy velem szemben az utban nem merete(ne)k jönni hanem távol el kerültenek [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1807: távul nem kévanta adni, hanem falunkba lako Baló Peter Cizmadia Mester Embernek [Rákos Sz; Borb.]. 1811: Ekkor a' próba ló mint katzér Gavallér Közél bótátatik, pe'seg benne a' vér, Távul nyerit, és fűv [ÁrÉ 142].

4. távolról, messziről; de la mare distantă; aus der Ferne. 1573: Mayos Matthias azt vallia hogi Megen volt az Erdeore talalia Kapa Myhalt eleol egi farat lowon leo volt ala, azt hogi ely haladia latya hogi leo vtanna tawol az gyeorgy [Kv; Tjk III/3. 67]. 1597: Gellien Imrehne Kalachsewto Kata Azzony ... wallia ... Monda vegre Budaine azzoniam az leannak ... hogi alhatatos legi abban amit mondaz ... ha bele hagiod soha az atiafiaknal tizesseged nem leze(n), seot megh egi tizeseges lakodalombais nem hinak, hanem inkább tawol neznek [Kv; Tjk VI/1. 59–61]. 1667: ha az jószágát meg nem adják ... Kegyelmed s én s más bizony távul nézzük Erdélt [TML IV, 198 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1681: távul nézték mind Ezeket [BálLt 1]. 1692/1737: Szen Peteren az Imátkozo Erkelykéb(en) (!) ... Vér Judit Aszszonyal eő Kglmével találván törénétből bé mentem, és távul néztem mitt tsínálnak [Szilágycseh; EMLt Simeon Furenda (!) literati kezével]. 1710: Az erdélyi hadak még harmad vagy negyed felől, mint a kopók távul ugatva, ezt a nagy medvét kiugathatják ugyan, úgy hiszem, de olyan segítségeket hívni sem a keresztyén-ség, sem a magunk, hazánk és népünk romlása, sem a jövendőnek meggondolása nem engedi [BÖn. 761]. 1765: Haza jöven azan Kazaj Todor nevű örgő Ember ... hát bé bótátotta é, vagy most is ebben lakik a Pap; és amaz örgő ember tával kerüli a tölle épített Házát? [K; BfR XXI vk].

5. ~ legyen a. ne történjék meg; departe de mine (gindul/intentia) ... ; es liegt mir fern. 1659: Távuly legyen az, jó Fiam, hogy az sógorodat gyűlöletém veled [TML I, 405 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1766/1802: távul legyen hogy jussok periclitaltassák a Bezdedieknek [BSz; JHb LXVII/3. 5]. 1800: Lelkem Barátom távól legyen, hogy a Pénzed meg kérésért meg neheztelyek [Torda; DobLev. IV/833. 1b]. 1815: Távul legyen hogy ötsem Uram ra haragudgyma vagy leg kisebbtis neheztellyek [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. — b. távól álljon; nici să nu gindească ... ; es sei mir fern. 1662: távuly legyen a királyoktul, ó, Salamon, távuly legyen a királyoktul a borkat itala [SKr 693]. 1669: távul legyen Kegyelmedtől az veszedelem [TML IV, 610 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. — c. eszébe ne jusson; nici prin minte să nu-i treacă ... ; jd nicht auf den Gedanken verfallen.

1662: Távól legyen azért, hogy ilyen jó dologért lett volna azon helynek romlása [SKr 631]. 1728: hogy orvoslásán mind lelki s mind testi kötelességem szerint ne volnék s ne lettem volna, tavul legyen [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához]. 1772: Távól legyen azért, hogy valakinek hibás cselekedeteit, melyeket cselekedett ez életben, gyalázatjának fentmaradásáért igyekeztem feljegyezni [RetE 268]. 1809: Már így e mostani Particularis Haza oltalmára léendő Insurectio mi réánk ... míg a Nemes Ország Rendei ... az adózás terhe aloll valo eximáltatásunkat a Törvények szerént ki nem eszközlik, által nem láthatjuk miképpen terjedhessen, melytől nem azért vonagattuk magunkat, hogy az Haza Atyafiúi szeretetlenségünket mutatók ki, távol légyen [Asz; Borb. II]. 1811: Fel-ne fuvalkodj, 's por társad meg-ne vessed, Távul legyen tölled az hamisság' Tette [ArE 116].

6. ~ba messzire, el; la mare distantă, departe; in die Ferne. 1653: Azok nem rendell, sem seregben, sem csoportban, hanem a császár szekere körül azon a tágosságon úgy futkosnak ki imide, ki amoda, és a marok nyíllal úgy intik a ki kelletlenül közelebb menne a császár szekéréhez, és menten hogy a nyíllal megint, távolba nyomulnak a törökök [ETA I, 133 NSz].

7. ~ban messze; la o distantă de ...; in der Ferne. 1869: Kolosvárról Szucsáig megnyitl már a gőzkocsizás — tegnap volt Kolozsvárról 18 perczig távolban [Kv; KvUnKt Kriza János Péterfi Sándorhoz. Faragó József kijegyzése. — 'A levél kelte: septe. 28].

8. ~ra távolságra, messzire; la o anumită distantă; fernhin, weithin. 1795: ezen Szena füvetse ... egy részévelis tellyességgel nem határozadik fejül esvén az a Bértz felől távulra [Mezősámsond MT; Berz. S. 43]. 1838–1845: Papik ... félgömbre kiesztérgált erős fagöcs, mit rézsutosan álló köröl vastag kurta botokkal ütnek ki a belső játszó, s a kün bizonyos távulra állók az alatt ezt behajtan ügyeknek [MNyTK 107 papik al.].

9. ~ról messziről; de la distantă; aus der Ferne. 1657: azon az földön számtalan darvak lévén akkorban, kiket éjjel felbúditván az had népe, távolyról az pogányság azoknak kiáltásokat emberek kiáltásának képzette [KemOn. 175]. 1660: Nem lehetvén azért tovább hivalkodva és távolyról nézmen szegény hazánknak ily utolsó veszedelméhez közzelítő állapotját ... ennyi sokféle nyomorúságos romlasi után is megmaradására való securitasa felől semmi valóságos vigasztalást nem érhetnék [Kemlr. 337]. 1705: Most pedig csak keservesen távolyról jut eszembe, hogy az Isten azt nekünk nem engedte [WIN I, 527]. 1745: az mint mentem haza felé az falun kívül láttam távolyról hogy feketéslik valami az utban [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1756: távolyról hallom hogy mongyak [Told. 16/49]. 1761: mint hogy távolyról néztem kiké voltak az ökrök meg mondani nem tudom [Kebele MT; Ks 19. I. 6]. 1776: az Farkasok már kilec (k) kopomat mind az leg jóvát meg evek ... ha tavolyról hozzájuk lödöznek ... meg inkább hannjak a drága falatakat cdj más agjárara [Négerfva SzD; BfN Bánffy Péter lev.]. 1784: azon potentiarius Hatalmaskodó Emberek Tihai Lakosok ... a' mint távolyról láthattam a' Kasza fényiről [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 8]. 1805: A lohajtoknak Berek ahaz kepest a hanyloval larnak határozatlik e keppen a kik öt hat loval hajtanak és tavolyról az ötven for. berek helybe hagyatlik [Torockó; TLev. 7/12]. 1817: tsak távolyról Siratta kiki szömyű pusztulását [Torda; Rak 363].

10. nem közeli (rokon/ismerős); (rudă/cunoştinţă) de departe; entfernte Verwandten/Bekannte. 1659/1752: távul és közel lévő Attyafiai [Szárhegy Cs; LLt]. 1736 u.: Az is dicseretre méltó volt a régi nagy emberekben, akármely alávaló szegény zékés embert vagy asszonyt, de habár egynehány izing távul való atyafia volt, privatim, publice nem szegyenlették öcsémnek, bátyámnak, nénémnek, hugomnak hívni [MetTrCs 481].

II. mn távoli, messzi; depărtat, îndepărtat; weit, fern. 1603: Mikor engem taöl feolden meg latott volna, hogy az Eöswenyen mennek, Jeowe ream az Orzag vtytarol [UszT 17/19] | Lattam mikor az tehent itatom vala tavol feoldeon, hogy Menyhart hozza vaga Sador Jstuanhoz haromzor [i.h. 17/51 Molnar Janos Kornis Janos vram Jobbagga vall.]. 1614/1616: az Buzanak és egyeb Gabonanak be hordasatol, közel helyről d(en) egyget attanak kalongyaiatol, taoul helyről pedig juxta conuentione(m) fizettenek [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall.]. 1629: elejben aluan Pauaj megh foga az decuriot, aztis látam hogy az Chernatonj az Chykant bele vaga, es megh vagua(n) Chernatonj, az chakant benne hagy, Imez Inasok penigh tavul feoldeon masfeol vesztegh allanak vala az keo fal mellet, semmit az gyilkossal nem consentialua(n) [Kv; TJK VII/3. 30]. 1829: Tsak ilj meg egyezett jo akaratol, el tökélet lgyekezett, érhetjük el, a' mire buzgon törekedünk; hogy a' tavul jövedőben, akkor is fenn álhasan ezen Institutum a' kert Jövedelméből, midőn azt semmi Eggyesület nem fogja segiteni [Kv; BLt 12].

távolabb, távolb I. sz. 1. messzebb; la mai mare depărtare/distantă; weiter. 1573: Sofia Kadar Myhalne hyty vtan vallia hogi ... Reggel talalia Kapa Myhalnet, kerdy my dolog leot volna az Eyel hazanal ... Mond hogi Ne tagad hyzem Mas is hallota ky tawolb volt [Kv; TJK III/3. 62]. 1633: ez levelben meg irt eoreokeget feoldeket eoreok czireben adok egymasnak fiurol fiura meg hihatatlantul eszt praetendalvan Lovasz Janos hogy az eo eoreokege eo teolle tavolban leven, nem elegeses messzse valo birodal-mara eszt közeleb hasznosbnak itilven, ugy adom az Urnak [Szentersébet]; KCs IV/121. — 'Pechy Simonnak. 'Melyik?'. 1662: Debreczeni Tamás által téli gyalmoláskor ugyan számos hordó kecsgett parancsolván' beleküldeni, melly igen gyenge halak hogy a szánakon való hordozásban is meg ne törődnének, hegyes orrok kétfelől a hordók fenekéhez verődven, meg ne halnának, a hordók fenekeleiben mind kétfelől egy-egy arasznyira vagy valamivel távolabb vászonból parancsolt vala olyan előzőt csináltatni és odaszegesztetni [SKr 296–7. — 'I. Rákóczi György]. 1675: az J maga jött belé azo(n) késb(e), holott mező lévén az, távulyabbis el mehetett volna mellette(m) [Kv; TJK VIII/12. 105]. 1716: (A bor) rettenetes drága ... helyben jobb jott, mint tavulyab alabb valot egyenlő vagy fellyebb valo aron venni [Vidrátszeg KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]. 1747: Mi közzüllők elsőb jött oda csinálta Szállását a hova akarta ... vagi a másik mellé csinálta a szállását, vagy tavulyabb a hová tettzet [Sztolna K; JHb 74]. 1751: (A kincset) én magam találtam volt az Szorcs nevű helyben látván lobbanását s meg jedzettem s Miron Gábor engemet el vit oda egy hosszu fúruval mellyel elsőben tavulyab kezdé fumi körül [Gyeke K; Kv]. 1789: (A tűzi fát ... inkább kívánnak a tavulyab Lévo erdőkből meg szerezni [Torockó; TLev. 7/8]. 1796: a' távulyabb jutott részit ... igyekezett tsere és más egyéb uton közelebb hozni

hogy jobb moddal használhassa [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1807: a Kolos Monostori, és Kányantói közönségek közelebb lévén a Városhoz ... hová tovább több, és nagyobb terheknek hordozására, mások, úgy mint távolabb lévők felett, szoktanak kényszerítetteti [Kv; KmULev. 3 gub.]. 1831: ötven öllel távolabb amattól a ki vágott egyenes ductusba határ halom rakattatott [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

2. ~an messzebb; cu mult mai departe; weiter. 1662: ha a várbán tudós cajtbert vagy bár csak olly tudós pattantyús leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, laptákat tudna jó mesterséggel a sáncokban heverő jancsároknak, ott is közrele s távolabban táborokra és a sűrűséges sátorok közé nyakokba kihányani ... az ellenségnek valóban sok veszedelme igen lehetett volna [SKr 598].

3. ~ról messzebről; de la o distanță mai mare; weiterher. 1705: addig mind elkergetvén a kurucok a lakosokat, sehol is addig embert nem találának, hanem már onnan távoljabbról jűnek rea az kurucok reájok [WIN I, 586]. 1780: Cserei Uram lévén eő Nagysága mellett a belsőbb és hitelesebb Cseléd, eő kegyelmének kellett jámi, s bánni azokkal, nem másnak, a ki távolabrol valo Cseléd volt [Bethlen SzD; BK. Maria Ersek (18) jb vall.]. 1815: A' Krumpinak kapálása ... a' tseresep vagy igen száraz földbőre vékonyan le kapartatván a' távolabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel ... a' krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi természetésére].

II. mn 1. távolabbi, messzebbi; care se află la o distanță mai mare; weiter, ferner. 1810: Ezen Commune Terrenum a' Falutol távolább Határa periferiaján belől, kerekenn fekszik [Dob.; Ks 76. 201 conscr.].

2. távoli; mai îndepărtat(ă); entfemte, weite. 1736 u.: Mikor a keservekek kijöttek a különös házból a színben hol a koporsó volt, legelől jöttek a sógorságok, azok után a távolabb való atyafiak [MetTrCs 478].

távolabb-közelebb mai apropiată și mai îndepărtată; weiter und näherer. 1623: Vitezeo Jarmi Miklos Vra(m) Magyar Delön Thordauar(me)g(ie)ben Iako, masfelől ... az Nehay Fwzy Janosne Azoniom Baladffi Magdolnazony Besenyöben Kwkölőuar(me)g(ie)ben Iako, mindenik fel gyermekeknek battioknak Eoczeknek, tauulb keozelb ualo Attiafiaknak kiket ez ide ala meg irt dolog illetve uagi ualami keppe(n) illethetne [Besenyő AF; Doblev. I/5].

távolabbscska messzebecske; cu puțin mai departe; ein bißchen weiter. 1810: Margita esik mint egy' ökör székérel négy ora alat meg járható tavulságra, más hely Tasnádon (!), mely távolabbscska vagyon [Pacal Sz; Ks 76. 444 Consocr.]. 1820: Thorda harmadfél postányi Kolosváron tul rakott uttal járhat, vagyon Gyalu távolobbatska [Bács K; KmULev. 2].

távolacska 1. kissé messzebb; cu puțin mai departe; ein bißchen weiter. 1728: mihelyen az Vrfi ... Czirmai nevű Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgijárást a Sertéseket lődözni kezdték, s még akkor az vrfi távolocska volt [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) jb vall.]. 1749: en mint hogi tavulatska voltam nem üsmérhettem kik légiének [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. 1767: Midőn Bukur Jánost az Utrizált Tanorok szélyin a határ között meg támoták s verték ... magamis távolocska

voltam onnon [Betlensztmikiós KK; BK]. 1769: házoktól távolotska széna kalangyái voltak [Bukuresd H; Ks]. 1779: mentek volt ki a Falubol ... az Expon(ens) Aszszony Malom földére hatalmasul Csegzi Györgyre Varga Peter s Varga Tamás az Exp(one)ns Aszszony Jobbagyi, kiket én a' szavokbol ismértém meg távolotska lévén az aratoba [Berekeresztúr MT; BetLt 6]. 1784: Vagyon egy bor, vagy inkább gyümöls 's Vetemény tarto Földbe ázott szalmával fedett pintze az Udvar Háztól távolatska [Burjánosbuda; JHbK 9. LX. 18]. 1794: Ezen kívül többet nem tudunk se nem láttunk, mivel távolatska lakunk [Déva; Ks]. 1800: tavulotska lévén és a Szászok őszve csoportozván nem láthotam [O.solyos KK; Ks 67. 47. 27]. 1810: a' Vintzellér Társának puskáját, távolatska lévén tölle fel tamosztva el vettem [Görgénysztimre MT; Born. G. XIV. 1 Pap Danyila (43) vall.]. 1827: egy kicsit Tavulatska husztom volt meg magamat az Malamtol [Szind TA; EMLt Mészkió cs. lev.].

Szk: kevéssé ~. 1841: kevéssé tavulatska, égszer tsak látom hogy a' földből hirtelen kék lang jön fel [KLev. 11].

2. ~n kissé távolabb/messzebb; cu puțin mai departe, nu prea îndepărtat; nicht zu weit. 1754: láttam az embereket ez előtt mint egy három hetekkel ... ott rokásban láttam őket de távolatskán lévén töllek mindeniket nem ismerhettem meg [Tóhát AF; JHb Dumitru Csuka (60) sz vall.]. 1756: tavullatskán állók állók (így!) vala [Bencenc H; BK 1143 Tot Marián (37) jb vall.]. 1759: mind kettenn távolatskán voltunk nem láthattuk [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkony (44) és Joh. Szász (35) zs-ek vall.]. 1765: az elegett epületen kívül meg fedelme, kert volt azis nem éppen a pajla mellett hanem tavulatskán [Pálos NK; Hr 1/29]. 1769: az utrizált erdőhöz közeli kivált amely szomszédcságában volna éppen nem bir Barózi Uram, hanem tavulatskán tölle a Bagyoni Sandor Uram részét birja ő kglme zálogban [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/53]. 1770: háttal állottunk arról ameről ... Tiszt Ur(am) jött, én még távolocskán felénk jöven meg Látván a kalapomat le vettem [Konkolyva SzD; Ks 20. XII. 10]. 1771: a' Gyermekek két Fejér hajú Gyermekek valá(na)k de távolocskán lévén világosson meg nem ismérhettem s nem vallhatom ki tseledgyei volta(na)k [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Lad. Siklodi (33) vall.]. 1792: Midőn az Utrumban Specifált Juhoк bē hajtatnak ... távolatskán lévén lát(t)am hogy tulajdon a' mi Galgai határunkon legelnek a' buza földeinke [Galgó Sz; JHb I/22].

távolkán kissé távolabb; cu puțin mai departe; ein bißchen weiter. 1657: Erre én a fejedelemmel ugyan pironagató kemény szókkal is íratam, de addig halogatá, hogy az ellenség is megértvén ugyan az én szerencsi földvárnál lételemet is, igyekezik vala reám jűni, de azonban nyelvet fogván az lbrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helynek alkalmatosságának, rossz vigyázásának és tölle is távolkán lételenek [KemÖn. 257].

távolkábban kissé távolabb; cu puțin mai departe; ein bißchen weiter. 1663: Kérem, tovább is ha mit érthet, tudósítson, távulykábban lételemben is [TML II, 614 Telesi Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1702: ő kglme egy kitsineg tavolkábban ült [Tarcsafva U; Pf].

távollakás messzelakás; locuire la o distanță mai mare; etwa fernwohnen. 1791: Lévén ... Néhai édes Annyok, és nagy Annyok ... Jussán ... Adamoson, bizonyos rész Josságbeli portiotksájok ... de effelett távol lakások mián

telességgel semmi hasznát is nem vehetvén ... által adák ... eő Excelentiajanak [Ádamos KK; JHb XIX. 33]. 1797: De minthogy az távul lakástól maguk azt nem teljesíthetik: tehát Pető Ökegyelme mint prémipotenciális (!) vállalá magára, hogy az commonitásnak mindenkor keze lehessen ökegyelmin [M.hermány U; RSzF 148].

távollét 1. absență, lipsă; Abwesenheit, Absenz. 1580: eo kegme az zekerezeről wegezenek mintshogy (!) legien az keoweknek be hordassa ... hogy penigh senky mentseget ne wehesse(n) tawol letewel Illie(n) modot zabtak eo kegme, hogy A ky el hozza vegie(n) czedulat rulla, az Notariustul hogy zamot adhasson [Kv; TanJk V/3. 209b]. 1650: Noha ez nihany esztendőben valo, tavul litek ... Gauay Peter Ur(am) Jobbaginak, es azok miat valo sok kara s hatra maradasi miat valo fajdalmit, eő kglme igen nehez szíuel halaszthatja mostannis [Sófva BN; Ks 41. B]. 1663: Noha irod, hogy kissebségre legyen neked tölled való eltávozásom, azért Isten oltalmazzon, hogy én küsebségre ügykezném az én tölletek való távul létemmel [TML II, 457–8 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1677: Elhittem, távullétem Kegyelmed szerencsés virágzó állapotjában vagy feledékenséget, avagy személyem eszébe jutásával is egész unadalmot hozhat [TML VII, 335 Csáki László Teleki Mihályhoz]. 1677/1768: Ha az mostani mirigyek üdöben valamint ez utolsó tetzésünk pecsét alá nem kelhetnisi Feleségem távol léte, és magán foglalatossági miatt, csak ez üszögében való írásomis, és iratás s, testamentumunk az magam subscription alatt olly ratum firmum legyen mintha authenticé kelhetett volna ki [Ne; Dob Lev. II/386. 4a Samariai Lőkös Péter kezével]. 1701: aligis vármám aszt az Szent orát, melyben Kegyelmeddel nyájokodhatnám, elég nehez az is Kégyelmednek távul léte miat magam nem beszélhetek, hanem levelem által kel beszélgetnem kégyelmeddel [Gyeke K; Ks 96 Komis István Gyegetem kégyelmeddel]. 1736: Torda Városában ben, és határán ... ha miket ... Atyánk vagy távul léte, vagy invigilantiaja miatt el foglaltak ... ne bírják, ne építsék, ne colallják, hasznák ne vegyék [Torda; TJKt I. 125]. 1750/1785: Pászta Gábor Uram meg unakozvan (!) Szent Benedeken maga Felesége ráta portiójában jutott részéről ez okon, hogy távul léte mián majd semmi hasznát nem veheti, mind pedig más hasznassabb vásárát forgatván elméjében adá s Köté ... Détéi István Uramnak [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 340–1]. 1825: a kiket távul léte miat nem is igen jól esmérek [Kötelesmező SzD; TSB 47].

2. ~ében amíg távol van; in absență/lipsă; in ihrer Abwesenheit. 1583: Az Biro vram keoltsege, kit keöltoeth egész esztendeot Altal a varosnak Zewksegerre myre, Az Safar polgaroknak tauól letekben kit Laistromaba be Adoth mint az thanak hazra valo Epwlettel egietembe f. 204/89 [Kv; Szám. 3/X. 16]. 1592: Balogdi Farkas vallia ... Ennek eleotte egi nehani wdeouel, Iffiu Zala tauol leteben, kert vala engemet, hagi haza nepenek gongiat viselnem [Kv; TJK VI. 273]. 1602: ezeket ... czielekettek volna rayta, az Ispanok tauól letekben [Gyf; Told. 27]. 1619: Havasalföldét Sorbán magának foglalván, onnan mindjárt Erdélyre mehettek és most Felséged távullétében Erdélyt is elfoglalhatják [BTN² 333]. 1633: hazára mind hon, s mind tauol leteben az zallok rea zallanak, es szalliatatnanak [DLt 377]. 1657: az atyjának halála óráján felölém lött emlékezetit is considerálja vala, ki nekem távullétemben akkor lelkenre kötötte feleségére, gyermekire való gondviselést [KemÖn.

308]. 1662: Távullétünkben húszezer talléroknek feleségünk kezéből ki nem beszélhetését valljon miért sajnálja ő kegyelme? [SKr 464]. 1677: ha valakik találkoznának, kik bizonyos ratiojokat praetendalván nem akarnák leválni; azok a' Fejedelmeket, vagy azok távullétében, ha constituto Gubernatorok lesznek, azokat igasságokkal requirállyák, és igasságokat a' Fejedelmek s' Tanács előtt proponálhassák [AC 44]. 1678: az itt való dolgokról Kglit s Kglđ által ő magát nem informálok (hogy az én távullétemmel esendő alkalmatlanságokról én számot ne adjak) [TML VIII, 53 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1729: bizony szerencsémnek s kötelességemnek tartom, ha tavul létemben is valamiben tudnék az Asz(szonyo)m(na)k szolgálai [Somlyó Cs; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárhoz]. 1741: kegyességbeli gratiájához Nagyságodnak bizony míg élek bizakodván foljamodom, de kivált mostani távul létemben ha mire Isten arántam fel indítja Ngos Groff Uram szívét [EMLt Onodi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz Francofourti ad Oderamból]. 1794: Én tavul létemben is tsak arra Kérem hogy semmit el ne mulasson az Egességének meg szerzésiben mert semmit sem ér az Ember anélkül, én most is próbálok [Kv; IB. Sándor István lev.]. 1869: Mind a Bálint János mind a Barta Istvánné vallomásaikból kitűnő, hogy ők éjnek idején a pinczében, tehát rejték helyen, sőtétben, a férj távullétében együtt voltak, egyháztanácsunk ki mondja, hogy a nő Barta Jánosné Tamás Kata nősparázáság terhes gyanujában áll [M.bikal K; Rak 278].

3. vminek messzi volta; aflarea unui lucru la o distanță mai mare; etw ist in der Ferne. 1631: Kerők azon Fogarasi Nagh Thamas Vramot hagi eő Kgme arra az mi malom heliwnkre éppittene molnot, tekéntvén eő kgme ily na(g)i niomorusagos állapotunkot, es fogiatkozásinkot, Molnoknak tauol léte miat ... az fellüül denotalt malom heliet, mys eő Kgmenek adgiuk [Fog; Szád.]. 1655: az helynek tavul lete miatt az hun az levél vagio(n), az ados levelet ő kgme kezéhez ne(m) adhato(m) [Pusztakamarás K; Told. 1a]. 1694: (A pusztá fundusnak) az helynek Tavul lete mijatt semmi hasznát nem vehetvén, házamis éppen pusztulásra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 2a]. 1736: én bizanyas és Ell kerülhetetlen szűkségeimtől viseltetvén ... vetettem volt Zalogban ... Kis Keréki egész portiomat ... mivel azok-(na)k töllem való távul létek miat hasznát nem vehettem ... ötven formalis Aranyakban [Pókafva KK; JHb XXVI/45]. 1747: én özvegyi állapotom miá economizáltatására nem érkezhétvén mind az magam Jozságoicskaim távul letek miá, mind egyéb nagy akadályok miá, attam által Árendára mind azon Bonumokot valamelyek találtatnak ... Ilyefalvi Nemes Curiához akár hol is [Árapataka Hsz; Ks 67. 46. 22]. 1773: Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Városában ... Lévo Pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőben Örökségnek, távul Lette miatt ... gondját nem Viseltetvén ... hogy tovább is azon el tult parlagságban (!) ne maradna [Alvinc AF; Incz. XI. 15a]. 1814/1827: lévén Nekem Nagy Lakan egy Pusztá Sészioitskám ... a helységnek tavul léte miat ... Zalagba adam Tiszteletes Ertei János ötsém Uramnak, a Nemes Reformata Radnoti Sz. Ecla Lelki Pasztorának [Mv; DobLev. V/964]. 1856: az ősi falusi vagyonkám annak távolléte miat szélszerűleg nem használhatván, kintelenitettem el idegeníteni [Kv; Végr.].

távollétel 1. távollét; absență; Abwesenheit, Absenz. 1644: megh nem tudom írnia szerelmes Atiámfia minemű

keserves szíuel uagiok tüled ualo tauul letelem miat [Gyf; LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. 1753: tavul letele miat [Koronka MT; Told. 26]. 1810: M. Groff Kornis János Ur ő Nga a tVul létel miatt ezen Varsoltzi Rész Jozságot Commode nem administraltathatván ... Ladányi Samuel Umak Arendában ... ki adta [Varsolc Sz; Ks 75. 346 conscr.]. 1821: távul létel [Küsmöd U; Pf].

2. messzebb lakás; locuire la o distantă mai mare; fern wohnen. 1815: Ha a' Jozsághoz részes atyafiak között tanálhatnának olyanok a' kik vagy a' helytől való távol létel miatt, vagy más akár mi okból a' magok részeket nem akarnák kezekhez venni ... az olyan atyafiak résziben, legyen nekem mindenek felett praefereus jussom a' meg vételre [Marosbél AF; DobLev. V/979. 2a].

távolság 1. distantă; Entfernung, Distanz. 1810: Ezen ... Szántó Földek ... a' Falu szélitől circiter 12, 13 puska lövésnyire vagnak, a' több darabok pedig ezen meg nevezett távolságon belől esnek [Dob.; Ks 76. 90 conscr.] | ezen rész Jozságnak a' Caput Bonorumtól való távolsága miat is ... Jobnak látták a' Méltóságos Exponens Urak ezen rész Jozságot jól arendába elocalni [Pacal Sz; Ks 76. 448 ua.]. 1844: nagy a' távolság közték [Szászferes K; LLt Rusz György alias Zsugár (87) col. vall.]. 1847: Varga Katának életirátát, fellépésének helyét és honától távolságát tekintve lehetetlenséget feltételez, hogy ... éppen oly távol, havasos helyeken s idegen ajkú lakosok között bujtogatoul s bűnös ingerlölül léphessen föl [VKp 292].

2. ~ra vmilyen távra; la o anumită distantă; es gibt eine bestimmte Distanz zwischen ... XVIII. sz. v.: Az Articzokának nagy ellenségi az egerek, azért, hogy töllők meg őrizd, négy ujni távolságra a tövitől üles borza apro ágakat [Ks Kerti oeconomia]. 1827: Emporalis varos van Zilah égy Nyári Nap tavulságra [Balázsháza Sz; WassLt]. 1831: egyenes lineába ötven öl távolságra halom készítettett [Remete Cs/Toplica MT; Born.]. 1838: egy hüvelyknyi távolságra vagyon egy kitsiny sebhelye [DLt 1167 nyomt. kl]. 1843: azon határ barázda ... mennyi öl távolságra vagyon a' Felső Suki Tonak a' szélitől? [K; SLt Vegyes perir. vk].

3. messzeség, távollét; o anumită distantă; Fortsein, Abwesenheit. 1864: 1/4 része ős fenýő erdő mely tavolsága miatt semmi esetre nem használható [Gyszm; EHA].

távvalóság távolság, messzeség; fapult de a se găsi la o distantă mai mare; Entfernung, Distanz. 1784: a Bölöni portiojokból igen keves hasznót tudtanak venni a tavulvalóságnak miatta [Kilyén Hsz; LLt 33]. 1796: azon rész ... hasznát a' távul valóság mián nem veheti [Ilencfva MT; DE 3. XXXV. 4].

távozás 1. elmenetel; plecarea; Abgang, Fortgang, Weggang. 1661: hiszem Istent, abban is mutat módot, mert kicsid böcsületem nem engedí urunk mellől való távozásomat [TML II, 127 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1662: Midőn Ali passának Váradról Temesvárra való távozása lett volna, Kemény János Aranyasmedgyesről ez manifestumát előtte elbocsátotta volna, azonnal maga is die 21. Novembris a Rákóczi idejébéli feles kész hadakkal és a Rákóczi fejedelem pártját tartó és Magyarországon exuláló főemberekkel csak nagy hitelen és véletlenül Erdélybe bejött vala [SKr 640–1]. 1672: Tudván már Naláczi uram távozását, én ezután, míg Isten ítéltemet rendelte, Kegyelmednek írok meg mindent, elhívén azt, az úrral Bánfi urammal s Naláczi

urammal is communicálni fogja [TML VI, 297 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1678: Nagy böcsülettel vöttem ajánlott jóakarátját, kiben bizok is, ideig való távozásomban magamat, szegény édes anyámat, feleségemet, gyermekeimet, szolgálmat, jobbágymat [TML VIII, 142 Teleki Mihály Haller Jánoshoz].

2. ~ában távollétében; in absentia/lipsa cuiva; in ihrer Abwesenheit. 1678: csak isten látja s mellettem levő becsületes emberek mindennapi rendkívül való költségemet és az mennyi élés most itt létemben két-három napok alatt elkél, távozásomban szegény feleségem cselédével holnapokig érné meg véle [TML VIII, 116–7 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

távozhat elmehet; a putea pleca; sich entfernen können/dürfen. 1625: eo kerek ne(m) tauozhatanak az Tanaczihazból [Kv; Szám. 16/XXXV. 165]. 1758: Experiálni s nyelvek tanulására, melyre jó ideám volt, örökké igyekeztem, de nem vala szerencsém, hogy ez országtól messze távozhasam [RettE 78].

távozik 1. elmegy; a pleca; sich entfernen, fortgehen. 1657: nem járhatnak vala pedig emberei", mert mihelt az sánctól távoznak vala, ottan fogdossák, hordják vala az magyarok [KemÖn. 224. — "A palatinusé]. 1658: ha az az Kegyelmed búslása, hogy tölünk messze távoznék olyan sokáig ... azt bizony nem kívánom [TML I, 133 Bomemiszsa Kata Teleki Mihályhoz]. 1660: kérvén azon őket, az jancsárokat, hogy távoznának az kisajitótól, mert félnek megnyitni az kisajitót [Kv; KvE 181 LJ]. 1661: Tudom, Kegyelmed is nem távozik udvartól, ha egyéb oka nem volna is [TML II, 85 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1670: Azonban Uram, ha Kegyelmed udvartól távozik is, hagyja jó dispositioval ott az én dolgainról ő kegyelmét és postamester uramat is [TML V, 416 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1705: azután távozván a kurucok, délután úgy mentenek ki ide Sellemberkre [WIN I, 409]. 1710: És soha nem is távoztak az udvartól, hanem mikor Teleki Mihály udvartól nem volt, vagy Naláczi István, vagy Székely László szüntelen ott forgódott, és senki miattok nem fért a fejedelemehez, hogy Teleki Mihály istentelen factióit aperiálná [CsH 114]. 1753/1781: a Tutor^a Labontz lévén ... mivellette az eoconomiat, a kurutz távozván maga is itt a kastélyban lakott fegyver viselő néppel [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194. — "Br. Jósika Imre]. 1767: Láttuk szemekkel hogy említett Domokos Máriának az edgyik kezit egy vasvillával meg ütő melyből vértis Láttunk a kezén le fojni, mellyel mindigárt el váltonak, és távoszonak egy mástól tovább való veszedekéseket pedig nem hallottuk [Barasztmikiós KK; BK]. 1823–1830: Messzecke távoztam nemzetségem leírásától, de akarom, hogy a régi dolgokból is vegyetek valami kevés esméretet [FogE 79].

2. elmúlik; a-i trece (o anumită boală); (Krankheit) vergehen. 1740: mi ugyan meg vagyunk de igen erőtelenkedő beteges állapotallal az nagy hurut Semmibe nem távozik tölle a' Leanyomtól [Hadad Sz; WH. árva Gálfi Susanna Wesselényi Ferenchez, csak az aláírás sk]. 1776: Bizom az en l(ste)nemben hogi ha ezen praescriptiot ugj observaltom ezutánis mint a télen observálám, az köszvenjem távozni, az Agjam miattam nyugodni fog [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

3. tágít, enged; a ceda; lassen, aufgeben. 1732: én absolute a testam(en)tu(m) melől egi hajszálnit sem távozom [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

4. tartózkodik; a se abtjine; sich zurückziehen. 1672: teöbbé effele alkalmatla(n) gondolatlan káromodást importaló szoktól az l(ncta) tavozzék [Kv; TjK VIII/11. 197].

távoztat 1. elküld, eltávolít; a face să plece; irgendwohin schicken lassen, entfernen lassen. 1659: Erre nézve nem akartam az legényeket távoztatnom tülünk [TML I, 466 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

2. megszüntet; a face să înceteze/dispară; etw verschwinden machen lassen, abschaffen lassen. 1572: Tecchet Ez hogy Myert mostan az feiedele(m) keozel vagion ez fele panazokot tawoztatnanak rolok [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1649: ha pedig ualami hadas üdőő találkoznak (kit Isten tawoztasson) [Mv; PS]. 1653: tavoztassuk egy mas veszedelmet verunknek romlasat, mivel Jsten engemet is gyermekekkel latot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1662: istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképpen tudhatná azt eltitkolni úgy, hogy magának füleibe ne menne, igyekezővén abból következhető keserűségét és megeshető nyavalyját távoztatni [SKr 205]. 1679: Elmulhatatlan dolgom lévén kolozsvári captalanban, csütörtökön én oda szándékoznám, ha Isten meg nem gátolna, egyébaránt bizony ha a kételenség nem vinne, két kézzel távoztatnám, igen rossz egészséggel s hidegtől is által vert állapottal lévén [TML VIII, 557 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1700/1716: az makfalvi* benn valo örökségeket es anna<k mind>den apertinentiáit ... hagyák, vallák, es adák ... az sz. l(ste)n ditsosségre az makfalvi mater Ecclesiá(na)k, ugy hogy (: kit l(ste)n távoztasson :) ha csak három Ref. ember maradna is az Ecclesiában, azok procurallyk ezen Legatiot s administrallyk [Kibéd MT; MMatr 192. — *MT]. 1717: a jország gondviselésére nem érkezhetem, annál inkább az osztásra, melyet az időnek vicisitudója (: kit Isten tavoztasson :) gátolhat [Nagyrapolt H; JHb XLVII/18]. 1758: Én is bizony mind jót, mind rosszat, amit magamban tudok, el nem tagadok, mely szerént a posteritás látván ami jó volt bennem, kövesse, ami kivetendő, távoztassa [RettE 77]. 1785: ő Nsgoknak mind ketten halálok törtévnén, melyet is Isten ő Flge meszse tavoztasson, a' ... Fogado kertével együtt simpliciter redeáljon az Eklesiának [Kv; SRE 240].

3. enyhít, csökkent; a calma; stillen. 1696: Most is mind Enyed felől, s, mind penig Kolosvár felől hallatik ha igaz hogi Németek jöüének fel Brasso felé; melyre szorgalmatosonn vigjázni igyekezőnk; és az ő Nga kárát a' menyéb(en) lehet távoztattyuk ur(am) [Balázsfa AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez].

távoztatás megszüntetés; încetare; Abbrechung/Ab-schaffung. 1662: minekutána a nyavalya valamennyire távgult volna, a tanácsurak tetszéséből az interregnum, fejede-

lem nélkül való üdő káros voltának távoztatására ... Rákóczi Ferenc fejedelemségre való választása terjesztetett vala az ország eleibe [SKr 312]. 1710 k.: Kolosvárott egy özvegyasszony két vagy három gyermekét vesztette el; a gubernátor gráciát adott néki; subscribálva hozák hozzám, nehezen vőnek reá, hogy a gubernátorral való gyűlölközés távoztatásáért subscribáljam, melyet ma is bánok [BÖn. 898].

távoztathat megszüntethet; a putea face să înceteze/dispară; jd darf/kann etw abschaffen. 1594: helien hadtak az 1592 esztendeobely Istenes veghezest, melj leott 14. febr. Biro vra(m) az zerent procedallion, megh olwastassa s minden czikkelyt exequallia, hogy az Istennek feokeppen ez mostani keserves felelmes Wdeoben, feniegető haraghiat távoztathassuk [Kv; TanJk I/1. 229]. 1664: az szegény magyar nemzet annyira megunatkozott tőlök, hogy csak láthatná szabadulásának módját, úgy hogy az romlást távoztathatná, szabadsága maradhatna meg s lehetne megoltalmaztatása [TML III, 189 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

távoztatik 1. megszüntetetik; a fi încetat; abschaffen lassen. 1662: Melyet hallván a kapitány, hogy az vérontás távoztatnék, a megpártolt nemességnék s főképpen az asszony szolgálának úgy engedett vala meg, hogy amiek ott volna, maradnának azok megelégtetésekre [SKr 234].

2. elhárítatik; a fi înlăturat; beseitigen lassen. 1679/1681: Mindenüt valo Majorsagh Szölökre, azoknak kertére, lészaira, es Sajtolo szineire vigiaztatván*, az vinczelerek(ne)k serinyseggel megh hadgya, ök is szorgalmatosson reajok vigyazza(na)k, hagi a kár tavoztassek [Vh; VhU 670. — *Az ub.].

távoztatódik 1. megszüntetődik, eltávolítódik; a fi îndepártat; es wird abgeschafft. 1664: azzal is az az hamis hír, melyet felöllünk hintettenek, távoztatódnék [TML III, 162 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1665: Kegyelmedet kérem mind fejenként, annak obtemperálván, kövesse azt el, hogy úgy is Kegyelmetek alkalmazásával távoztatódjék az szegény hazárul az veszedelem [TML III, 369 Teleki Mihály a székelyhidi praesidiumhoz]. 1670: Kegyelmed mely rútul izent reá s mint fenyegeti az vejit is stb., hogy az miben lehet, az méltó panasz távoztatódjék [TML V, 369 Bánfi Diene Teleki Mihályhoz].

2. elhárítódik; a fi înlăturat; es wird beseitigt. 1694: ugy igyekezem magamat alkalmaztatni, hogy azon küvül is hivatalomban valo hasznos fordolodasom és sereny magam viselese által az eo nsga haszna, minden igaz uton modon elő men(n)yen igyekezem kárat pedig eo Nsga(na)k mindekben tavasztatódjék [Fog.; Szád.].

